

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ

*Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının
99 illiyinə həsr olunmuş*

“HEYDƏR ƏLİYEV VƏ QÜDRƏTLİ AZƏRBAYCAN”

adlı Respublika tələbə-şagird elmi konfransı

MƏRUZƏLƏRİN TEZİSLƏRİ

*Azərbaycan Dillər Universiteti Elmi Şurasının
27 dekabr 2017-ci il tarixli iclasının qərarı ilə
(pr. № 14) çapa tövsiyə edilmişdir.*

Bakı şəhəri – 20 may 2022-ci il

Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 99 illiyinə həsr olunmuş
“Heydər Əliyev və Qüdrətli Azərbaycan”
adlı Respublika tələbə-şagird elmi konfransı keçiriləcəkdir.

Təşkilat komitəsi:

1. Abdullayev K.M. – Azərbaycan Dillər Universitetinin rektoru, akademik, sədr
2. Məmmədov N.İ. – Elmi işlər üzrə prorektor, professor, sədr müavini
3. Zeynalova S.S. – Tədris işləri üzrə prorektor, professor, üzv
4. Cəfərova T.Ş. – Sosial məsələlər və İctimaiyyətlə əlaqələr üzrə prorektor, professor, üzv
5. Qəribova J.Ə. – Beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektor, professor, üzv
6. Nuriyev S.S. – Təhsil-2 fakültəsinin dekanı, professor, üzv
7. Kazımbəyli İ.F. – Beynəlxalq münasibətlər və Regionşünaslıq fakültəsinin dekanı, professor, üzv
8. Cahangirov F.F. – Təhsil-1 fakültəsinin dekanı, professor, üzv
9. Xəlili Ş.H. – Filologiya fakültəsinin dekanı, professor, üzv
10. Tanrıverdiyeva N.İ. – Rektorun maddi-texniki və maliyyə məsələləri üzrə müşaviri, üzv
11. İmanova S.R. – Elm şöbəsinin müdiri, dosent, üzv
12. Rzayeva F.Ə. – Magistratura şöbəsinin müdiri, dosent, üzv
13. Məmmədova B.G. – Tərcümə fakültəsinin dekanı, dosent, üzv
14. Abdiyeva Ə.M. – Fəlsəfə və İctimai Elmlər kafedrasının müdiri, Elmi katib, dosent, üzv
15. Əliyeva S.F. – Regionşünaslıq kafedrasının müdiri, dosent, üzv
16. Bağirova S.M. – Gənc Alimlər Cəmiyyətinin sədri, dosent, üzv
17. İsmayılov M.A. – Əlavə təhsil və təcrübə fakültəsinin dekanı, üzv
18. Fərəcbəyli K.T. – Tələbə Elmi Cəmiyyətinin sədri, b/müə. üzv

BÖLMƏLƏR

1. Beynəlxalq Münasibətlərdə müasir siyasi proseslər
2. Regionşünaslığın aktual problemləri
3. Qloballaşan dünyada xarici dillərin əhəmiyyəti
4. Ədəbiyyat və mədəniyyət
5. Təhsil sistemində problemlər və perspektivlər

I – BÖLMƏ

BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏRDƏ MÜASİR SİYASİ PROSESLƏR

Aygün Cabbarova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Magisturatura şöbəsi, qrup M20-213
Elmi rəhbər: b/m Kəmalə Kərimova

İLHAM ƏLİYEV SİYASİ DİSKURSUNUN STRATEGİYALARI (44 GÜNLÜK MÜHARİBƏ ZAMANI PREZİDENTİN FRANS 24 TELEKANALINA VERDİYİ MÜSAHİBƏNİN ANALİZİ)

Siyasi diskurs problemlərin dərinədən dərk edilməsi, bu sahədə artıq toplanmış təcrübənin öyrənilməsi, diskursun əsas şərtləri ilə tanış olmaq, müəyyən edilmiş nəzəri və metodoloji yanaşmaların təhlilini tələb edir. Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyev liderlik obrazının ən mühüm cəhətlərini özündə birləşdirərək dövləti hərtərəfli inkişaf və tərəqqiyə aparır. Onun siyasi bacarığı mənəvi cəhətdən xalqın birliyini təmin etməsində də özünü göstərir. Siyasi diskurs hər şeydən əvvəl tarixi bilik tələb edir. Bu tarixi bilik həqiqi faktlara əsaslanmalı, tarixi sənəd və ya kadrlarla sübut edilməlidir. İlham Əliyev İkinci Qarabağ müharibəsi dövründə verdiyi müsahibələrlə bütün dünya qarşısında siyasi bacarığını göz önünə qoydu. Onun İkinci Qarabağ müharibəsi dövründə Fransanın “France 24”, Türkiyənin “TRT Haber” və s. kütləvi media vasitələrinə verdiyi müsahibələrdə nümayiş etdirdiyi siyasi diskurs təqdirəlayiqdir.

İlham Əliyevin 14 oktyabr 2020-ci ildə France 24 telekanalının jurnalistinə verdiyi sərrast cavablardan bir neçəsinə nəzər salaq:

– Qu'en est-il du bombardement des églises du Haut-Karabakh? **Bien sûr**, ce ne sont pas des cibles militaires.

– Oui, vous avez raison. Nous étudions ce problème. Je tiens à souligner que l'Azerbaïdjan est un pays où la tolérance religieuse est très élevée, et cela a été noté par toutes les principales organisations internationales, y compris les Nations Unies. Sa Sainteté, le chef du Vatican, le pape François, lors de sa visite à Bakou, a déclaré ouvertement que le niveau de dialogue interculturel et interreligieux en Azerbaïdjan est très élevé. Vous avez **probablement** vu **l'église arménienne** au centre de Bakou, restaurée par nos soins. Nous **laprotégeons** en tant qu'héritage du peuple arménien. Nous gardons plus de 5 000 livres anciens en arménien dans cette église. Mais qu'a fait l'Arménie à nos mosquées ? Qu'ont-ils fait des mosquées d'Aghdam, Fizuli et Shusha ? On peut dire qu'ils les ont non seulement détruits, mais qu'ils y ont également gardé des animaux. Ils y élèvent des cochons et insultent non seulement nous, mais tous les musulmans.

Ölkəmizə və mülki şəxslərə qarşı edilən vəhşiliyin üstünü örtərək Qarabağda kilsələrin bombardman edildiyini və buranın hərbi ərazi olmadığını qeyd edən jurnalistə lider təkrar suala ehtiyac yaratmayacaq bir cavab verir. Azərbaycanın multikultural ölkə olmasının çox layiqli təsdiqini konkret faktlarla xatırladan prezident, Bakıdakı erməni kilsəsi ilə bağlı məlumat verir. **“Probablement” (güman ki)** sözdündən istifadə etməklə, jurnalistin **bien sûr (əlbəttə)** əminliyi ilə istiqamətlənmiş sualına ironiyasını ifadə edir və **“la”** əvəzliyi vasitəsilə əvvəlki cümlədə işlətdiyi **“l'église arménienne”** sözünü əvəzləməklə doğru vurğulayıcı anaforik elementləri düzgün situasiyada işlətmək bacarığı İ.Əliyevin yüksək səviyyəli nitq qabiliyyətindən xəbər verir.

– Combien **de drones de fabrication turque** avez-vous attiré ?

– Nous avons **assez** pour atteindre nos objectifs. Je pense que vous pouvez comprendre que **ce sont des informations que je préfère ne pas divulguer**.

Verdiyi cavabda işlətdiyi **“ce”** əvəzliyi əslində bütün bir cümləni əhatə edir. Yəni, nə qədər dron olduğunu açıqlamaq təbii ki, doğru olmaz. Bu məxfi məlumatdır. Tək cümlə ilə jurnalistin nə qədər məntiqsiz sual verdiyini başa salmağın daha yaxşı bir yolu ola bilməzdi. Həmçinin, prezidentin “nous avons as-

sez pour atteindre nos objectifs.” (məqsədlərimizə nail olmaq üçün kifayət qədər varımızdır) cavabı təhrikçi suala susdurucu cavab idi.

İlham Əliyev müharibə zamanı xalqa müraciət üçün telekanallarda canlı çıxışları, sosial media vasitəsilə verdiyi məlumatlarla siyasi hazırlıqlı, tarixi bilikli, savadlı, həmişə ölkəsinin və xalqının yanında olduğuna zəmanət vermiş nümunəvi dövlət başçısıdır.

Ədəbiyyat:

1. A.Məmmədov, M.Məmmədov, Diskurs tədqiqi, Bakı, 2013
2. Francine Mazière, L'analyse de discours (Que sais-je), Presses Universitaires de France, Paris, 2005
3. L'analyse de discours, Sous la direction de Jean – Claude Soulages, Presses Universitaires de Rennes, 2015
4. Patrick Charaudeau, Le discours politique, Les masques du pouvoir, Paris, Vuibert, 2005

Видади Гулузаде

Азербайджанский Университет Языков

Международные отношения и регионоведение, гр.175р

Научный руководитель:доц.Н.Гусейнова

ПОЛИТИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ РОССИЕЙ И УКРАИНОЙ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Введение. Война Украины с Россией длится много лет. Конфликт между двумя странами продолжается уже на протяжении 30 лет. Война казалась невозможной, но только до тех пор, пока Запад не отвечал Киеву взаимностью и не собирался интегрировать в свои структуры. В декабре 2021 года Владимир Путин в ультимативной форме озвучил требования не принимать Украину в НАТО так же, как и другие постсоветские страны. Он также выступал против оказания военной помощи. Альянс ответил отказом на требования Кремля и это дало основания полагать, что война Украины с Россией неизбежна.

Об угрозе вторжения говорил на своей осенней пресс-конференции президент США Джоозеф Байден. И он оказался прав. Президент Украины Владимир Зеленский предположил, что Россия может начать военное вторжение в крупные населенные пункты, обосновывая это защитой русского-ворящего населения. Также он отметил что эти действия могут стать причиной начала крупномасштабной войны Украины с Россией. 21 февраля 2022 года в Москве прошло экстренное заседание Совета безопасности России, где обсуждался вопрос о признании независимости ДНР и ЛНР. Предложение поддержали все его участники, и президент России Владимир Путин подписал нужные указы. В тот же день США ввели санкции, президент Джо Байден запретил торговлю и инвестиции с Донецкой и Луганской народными республиками. Документ опубликован на сайте Белого дома.

22 февраля 2022 года президент Украины Владимир Зеленский выступил с обращением и заявил, что Киев стремится к миру и продолжит дипломатическую работу после решения России о признании республик Донбасса. В ночь на 24 февраля Владимир Путин официально заявил о введении российских военных в Донбасс и начале военной спецоперации. Российские войска вошли на территорию Украины из России, Крыма и Белоруссии. Все эти действия привели к антивоенным протестам, цензуре в российских СМИ, новым международным санкциям против России.

Заключение. На Украине эти военные действия привели к сильному падению экономики страны. Ряд стран ввели серьезные экономические санкции против России что тоже привело к падению экономики. Также был введен запрет на поставки в Россию высокотехнологичной продукции – микроэлектроники, гражданских самолётов и запасных частей к ним, оборудования для нефтепереработки. Продолжение войны России с Украиной может привести к полному падению экономики двух стран, а также к серьезным последствиям торговых и экономических связей во всем мире.

Литература:

1. https://24.kg/proisshestvija/227008_konflikt_vukraine_glavnyie_novosti_ketomu_chasu/
2. https://myc.news/vojna_rossii_s_ukrainoj

ЕС И ЕГО ОТНОШЕНИЕ С РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИЕЙ

Введение. Первые два десятилетия с момента заключения Соглашения о партнерстве отношения РФ и ЕС развивались достаточно быстро. Так в 2005 году была составлена дорожная карта предполагавшая формирование общих пространств в сфере сотрудничества по экономике, вопросам безопасности, правосудия, прав человека, образования и науки. Несмотря на рост экономики, взаимного товарообмена РФ и ЕС развивались очень медленно. Срок действия Соглашения о партнерстве и сотрудничестве был определен до 2007 года. Однако попытка перезаключить Соглашение на новых условиях закончилась неудачей, прежде всего из-за противодействия Польни и некоторых прибалтийских государств.

Партнерство Россия – ЕС предполагается строить на базе договорных отношений. Россия сохраняет свободу внутренней и внешней политики, независимость в международных организациях. В перспективе партнерство с ЕС может выражаться в совместных усилиях по созданию эффективной системы коллективной безопасности в Европе, в продвижении по пути к созданию зоны свободной торговли Россия – ЕС, а также в высоком уровне взаимного доверия и сотрудничества в политике и экономике. Целью союза было открытие европейского рынка для российского экспорта, устранение остаточной дискриминации в торговле, стимулирование притока европейских инвестиций в российскую экономику. Однако в начале 2021 года определился общий негативный тон отношений России и Евросоюза. Февральский приезд в Москву главы европейской дипломатии Жозепа Борреля закончился резкой, далекой от дипломатичного тона пикировкой между ним и Сергеем Лавровым. Европейцев возмутил приговор Навальному и «отсутствие демократии» в России. По сути, диалог между РФ и ЕС прервался, толком не начавшись. На уровне отношений с отдельными государствами тоже случилось несколько неприятных событий.

Пожалуй, наиболее ярким стал почти полный разрыв с Чехией. Шпионский скандал и попытки обвинить Россию во взрывах на полигоне в 2014 году уже привели почти к разрыву отношений. Именно из-за поведения Чехии, Россия придумала само понятие «список недружественных стран». А приход к власти нового правительства заставляет временно поставить крест на российско-чешских политических связях. В соседней Словакии все было не настолько плохо. Оптимизма не добавил и итог выборов в Нидерландах, где сохранил власть премьер Марк Рютте. Отношения с этой страной тоже почти достигли дна ввиду упорных попыток голландцев повесить на Россию вину за катастрофу «Боинга» над Донбассом. Поводы для оптимизма не просматриваются в 2022 году и в случае также и с Голландией. Не настолько скверно все обернулось с Германией. Но приход коалиции «Светофор» ввиду наличия в ней антироссийски настроенных «Зеленых» и свободных демократов ничего хорошего не говорит. Неприятные сигналы в 2021 году поступали и из Дании. Северяне спустя годы колебаний все-таки дали добро на прокладку «Северного потока – 2», но при этом давали понять, что готовы пересмотреть свое решение то из-за «дела Навального», то из-за Украины. В итоге датское направление тоже может обернуться в 2022 году определенными неприятностями. Единственной страной, где власть сменилась на более удобную для России, стала Норвегия. Пришедший кабинет Йонаса Гара Стёре уже дал понять, что выступает против размещения усиленных контингентов НАТО на российско-норвежской границе. А вот от парламентских выборов в Венгрии для России зависит очень много. Против многолетнего премьера Виктора Орбана, выступила большая прозападная коалиция. С большой вероятностью сторонники Орбана потеряют конституционное большинство. Вопрос о сохранении простого – главная интрига. Если его удастся сохранить – особые российско-венгерские отношения вряд ли куда-то денутся. При другом же исходе их может ждать почти та же деградация, что и в случае с Чехией.

Литература:

1. https://spravochnick.ru/mezhdunarodnye_otnosheniya/evropeyskiy_soyuz_i_ego_otnosheniya_s_rossiyskoy_federatsiyey/.
2. https://studme.org/1749011015988/pravo/evropeyskiy_soyuz_rossiyskaya_federatsiya_istoriya_vzaimootnosheniya.
3. <https://ria.ru/20090518/171420636.html>.
4. <https://ria-ru.turbopages.org/turbo/ria.ru/s/20210322/evrosoyuz-1602386139.html>.

Röya Cəfərli

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 371 B

Elmi rəhbər: b/m Fatimə Güləmirli

BEYNƏLXALQ TERRORİZMİN İDEOLOJİ ƏSASLARI

Tarix göstərir ki, hər bir mübarizə müəyyən mənəvi dəyərlərə və ideyalara əsaslanır. Bir nəfər, bir qrup şəxs, yaxud hər hansı bir xalq özü üçün həyatı əhəmiyyət kəsb edən bir məsələnin həllinə kənardan ədalətsiz münasibət gördükdə öz “ədalətinin” bərpası uğrunda mübarizəyə qalxır. Bu mübarizə müxtəlif formalarda ola bilər. Belə mübarizənin taktiki formalarından biri də beynəlxalq terrorçuluqdur. Bütün ədalətsizliklərə baxmayaraq heç kimə digərlərinin günahsız həyatı bahasına ədaləti bərpa etmək haqqı verilmir. Beynəlxalq terrorizmin səbəbləri haqqında söz açarkən milli, regional və qlobal səviyyədə beynəlxalq terrorizmin yaranmasını şərtləndirən iqtisadi, sosial, dövləti-siyasi və ideoloji hallar öyrənilməlidir. Bəzi müəlliflər mayak-terrorçuları, başqa sözlə desək, terrorizmin varolma səbəbi kimi insanların psixi çatışmazlığını misal göstərirlər. Beynəlxalq terrorizmin səbəblərinin öyrənilməsinə BMT Baş Assambleyasının 34-cü sessiyası böyük töhfə vermişdir. Dövlətlərin bu istiqamətdə təkliddə və ya qarşılıqlı surətdə beynəlxalq terrorizmin səbəblərinin aşkar edilməsinə öz töhfələrini verməsi qərara alınmışdır.

Terrorun formalarının fərqləndirilməsi onun ictimai-təhlükəli təbiətinin öyrənilməsində, ona qarşı mübarizə vasitələrinin işlənilib-hazırlanmasında böyük əhəmiyyətə malikdir. Bu amillə bağlı ideoloji, millətçi, dini və s. digər növlər göstərilir. İdeoloji terrorizmə fərqli səviyyədə dünyanın bütün regionlarında mövcud olan sağçı və solçu terrorizm aiddir. Ayrı-ayrı alimlər bu formanı sosial terror kimi adlandırırlar. Sağçı terrorçu təşkilatlarına açıq şəkildə irqçiliyi və millətçiliyi dəstəkləyənlər də aid edilir. Solçu terrorizm anarxo-kommunist, inqilabi ideologiyalara əsaslanaraq kütləvi çıxışlar və inqilabi vəziyyətin yaradılması yolu ilə kapitalizmin aradan çıxarılmasına çalışır. Alimlərin və siyasətçilərin son illərdə solçu terrorun inkişaf tendensiyasının aşağı düşməsinə söyləsələr də, müasir sosial proseslər onun gələcəkdə aktivləşməsi üçün güclü potensial yaradır. Terrorizmin digər geniş yayılmış forması kimi millətçi terror böyük tələfatı ilə müşayiət olunan ekstremizmdir. O, dövlətin mövcud konstitusiyaya quruluşunun, inzibati-ərazi və ya milli-dövlət sisteminin hüquqi statusunun zorakılıqla dəyişdirilməsinə yönəldilmişdir. Bayaq sadələdiyimiz məqsədlərdən istifadə edən millətçi ekstremist təşkilatlar İspaniyada, Fransada, İngiltərədə, Belçikada, Türkiyədə nisbi fəallıqları ilə fərqlənirlər. Nisbətən tanınmış millətçi tenor təşkilatları İrland İRASİ, bask ETA-sı və TOTİ-dir. Millətçi terrorçuların qarşıya qoyulan məqsədlərdən biri, əgər belə demək mümkündürsə, millətin təmizlənməsini təmin etməkdir. Müasir dünyada beynəlxalq terrorizmin geniş yayılmış forması kimi dini terrorizmdən müəyyən siyasi məqsədlərə çatmaq üçün istifadə olunur. Adı çəkilən tenor növünün daşıyıcıları əsasən müxtəlif konsepsiyalara mənsub millətçi-ekstremist və ya dini-siyasi təşkilatlardır. Onların arasında İslam fundamentalizminə əsaslanan təşkilatların adı daha çox hallanır. Bu, yəqin ki, məlumatı dərc edən mənbələrin qeyri-obyektivliyi nəticəsində baş verir. Hansısa din adının terrorla bərabər çəkilməsi yolverilməzdir. Belə şüarları səsləndirməklə dövlətlər, ayrı-ayrı məmurlar sırası və vətəndaşları terrora sürükləmiş olur. Terrorun qarşısının alınmasının əvəzinə bu dini ədavəti daha da dərinləşdirir, düşünülməsi çox çətin olan nəticələrə gətirib çıxarır. Gəlin unutmayaq ki, terrorçular öz irqi, milli, dini, siyasi, sosial vəziyyətindən asılı olmayaraq bütün insanları özlərinə nişan seçmiş fərdlərdir.

Terrorizmin tipologiyasında fəaliyyətin subyekt və məqsəd əlamətlərinə görə bölgüsü probleminə cinayət terrorizmi mühüm mövqe tutur. Cinayət terrorizminin əsas daşıyıcıları qanunsuz biznes fəaliyyətində qarşıya çıxan rəqiblərini sıxışdırmaq, eləcə də dövlət müəssisələrində olan maraqlarını lobbiləşdirir.

mək məqsədilə zorakılıqdan istifadə edirlər. Cinayət terrorizminin müasir dövrdə daha geniş yayılmış formaları sahibkarları sifarişlə qətlə yetirməkdən, rəqabət aparan qruplaşmalar arasındakı toqquşmalardan, qanunverici orqan nümayəndələrinə təsir göstərilməsindən ibarətdir.

Ədəbiyyat:

1. Авдеев Ю.И. Терроризм как социально-политическое явление. М., 2000

Elmir Qarayev

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 371a

Elmi rəhbər: b/m Fatimə Güləmirli

KOSMOSDAN İSTİFADƏ VƏ ONUN MÜHAFİZƏ PROBLEMİ

Bildiyimiz kimi XX əsrdən başlayaraq planetimizdə əhalinin sayı get gedə artmaqdadır. İnsan sayının artması əldə olan rezervlərin bitməsinə, təbii ehtiyatların tükənməsinə, yaşam üçün vacib olan oksigenin azalmasına gətirib çıxarır. Belə olduğu halda insanoğlu digər planetlərdə həyat axtarmağa başlayır. 1950-ci ildən bəri kosmos bura səyahət edən dövlətlər üçün milli təhlükəsizlik prioriteti olmuşdur. Hökumətlər kəşfiyyat, hərbi, siyasi və elmi məqsədlər üçün kosmik proqramlara başladılar və anti-peyk imkanları kimi rəqiblərin kosmik təhlükələrinə qarşı əks tədbirlər hazırladılar. Ölkələr kosmosda kütləvi qırğın silahlarını qadağan etməklə və kosmosdan dinc məqsədlərlə istifadə üzrə əməkdaşlıq etməklə təhlükəsizlik rəqabətini idarə edirdilər. Hökumət proqramları peyk rabitəsi xidmətlərini təmin etmək üçün ikili istifadə texnologiyalarının özəl sektora uyğunlaşdırılmasını sürətləndirdi. 1957-ci ildə SSRİ tərəfindən Sputnik peykinin orbitə buraxılışından sonra bəşəriyyət kosmosdan rabitə, ətraf mühitimizi izləmək, günəş sistemindəki planetləri və qalaktikalardakı ulduzları izləmək, qlobal yerləşmə, naviqasiya və zamanlama üçün məlumatları sübut etmək və həyati əhəmiyyət kəsb etmək üçün istifadə edir. Elmi təcrübələr, təyyarələrin pilotlaşdırılması, dənizdə naviqasiya, hərbi manevrlər, maliyyə əməliyyatları, internet və telefon rabitəsi kimi milli və beynəlxalq infrastrukturun işləməsi üçün biz kosmosdan asılı hala gəlmişik. Yazdığımız bu tezisdə kosmosdan istifadə və onun mühafizə problemlərini göstərməyə çalışacağıq.

Demək olar ki, hər bir ölkənin ya öz peykləri var, ya da kosmosda meteoroloji və kommunikasiyaya əsaslanan aktivlər vasitəsilə payları var. Orbitdə təqribən 1100 peyk var və kosmos tullantıları – toqquşmaların və sıradan çıxmış peyklərin nəticələri ciddi problemdir. Soyuq Müharibə boyu ABŞ və SSRİ peyk əleyhinə silahlar hazırladı, onları öz peyklərinə qarşı sınaqdan keçirdi və bu gün kosmosda qalan dağıntılar yaratdı.

2007-ci ildə Çin köhnə meteoroloji peykinə məhv etmək üçün yerdən buraxılan raketdən istifadə etdi və bir il sonra ABŞ Sakit Okeandakı döyüş gəmisindən atılan raketdən istifadə edərək, aşağı orbitdə fəaliyyət göstərməyən casus peykinə vurdu. Bu ilin əvvəlində Rusiya A-235 Nudol birbaşa qalxan peyk əleyhinə raketin uğurlu uçuş sınağını həyata keçirib. Kosmosun silahlaşdırılmasının qarşısını almaq üçün beynəlxalq hüquqi baza olmadan, kosmik mühitin sabitliyinin pozulması sürətlə davam edir və kosmosda silahların yerləşdirilməsi yaxın illərdə mümkün görünür.

1994-cü ildən Cenevrədəki Silahsızlanma Konfransında kosmik təhlükəsizlik məsələlərində irəliləyiş olmasa da, son vaxtlar bir sıra beynəlxalq səylər var. Kosmik tullantıların təsirinin azaldılması ilə bağlı təlimatlar Vyanada BMT-də hazırlanıb, BMT-nin kosmosda şəffaflıq və kosmos fəaliyyətlərində etimadın yaradılması üzrə hökumət ekspertləri qrupu 2013-cü ildə məlumat verib və Avropa İttifaqı Beynəlxalq Davranış Kodeksi təşəbbüsü ilə çıxış edib. Kosmik Fəaliyyətlər. Kosmosun kibertəhlükəsizlik problemlərinə yüngül toxunuşlu, beynəlxalq, çoxtərəfli cavab tələb olunur – gələn il qlobal Kosmik Müqavilənin 50-ci ildönümünü qeyd etmək üçün keçiriləcək görüş yaxşı başlanğıc olardı.

Milli, sənaye və beynəlxalq səviyyələrdə fəaliyyətlər kosmik kibertəhlükəsizlik haqqında artan məlumatlılığı istifadə edə və kosmos və kiberməkanın yaxınlaşması sürətləndikcə siyasət və sənaye təcrübələrini gücləndirə bilər. Kosmos “kibertəhlükəsizlik üçün son sərhəd” olmaya bilər, lakin Yer kürəsindən kənarda kibertəhlükəsizliyə nail olmaq kosmik fəaliyyətlərin yeni dövrünün hökumətlər və cəmiyyətlər üçün yaratdığı çoxsaylı vəzifələrdən biridir.

Ədəbiyyat:

1. Accelerate The Use Of Space Protection Of Space Assets// <https://vision.esa.int/protection-of-space-assets/>
2. Falco G.The Vacuum of Space Cyber Security// https://www.researchgate.net/publication/327678396_The_Vacuum_of_Space_Cyber_Security
3. Protection in Space Danger in Low Earth Orbit// <https://www.hensoldt.net/what-we-do/space/protection-in-space/>
3. What to Know about Space Security// <https://www.chathamhouse.org/2016/09/what-know-about-space-security>

Leyla Məmmədova

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil-2 fakültəsi, qrup 123 A
Elmi rəhbər: dos. Aidə Rəcəbova*

HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏT VƏ ELMİNİN İNKİŞAFINDA ROLU

*“Xalqımızın incəsənət, mədəniyyət və elm sahəsindəki nailiyyətləri
Vətəni, millətini sevən hər bir azərbaycanlı üçün iftixar mənbəyidir.
Mən bununla daim fəxr etmişəm”.*

Bu sözlərin sahibi tarixi nailiyyətlərin, xalqımızın həyatında baş verən misilsiz yeniliklərin təşkilatçısı və himayədarı Heydər Əliyevdir. Heydər Əliyev fəxr edirdi ki, insanlar Azərbaycanın nə qədər zəngin mədəniyyətə, dərin elmi biliklərə malik olduğunu görüb heyratə gələcəklər və onu qorumaq üçün əlindən gələni əsirgəmirdi. Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə bütün sahələrdə olduğu kimi elm və mədəniyyət sahəsində də mühüm yeniliklərə imza atdı. O bütün dövrlərin ən böyük azərbaycanlısı idi. Onun gördüyü işlər, titanik fəaliyyəti heç bir statistik göstəricilərlə təsəvvür edilməz idi. “Gənclərin ümumi orta təhsilə keçidini başa çatdırmaq və ümumtəhsil məktəbini daha da inkişaf etdirmək haqqında”, “Kənd ümumtəhsil məktəblərinin iş şəratini daha da yaxşılaşdırmaq haqqında “qanunları, yüzlərlə ali təhsil məktəblərinin, 5 yeni ali təhsil müəssisəsinin açılışı, respublikanın milli kadr potensialının gücləndirilməsi üçün tələbələrin nüfuzlu ali məktəblərə təhsil almağa göndərilməsi ulu öndərin elm sahəsinə verdiyi töhfələrin sübutudur. Ulu öndər mədəniyyətimizin bütün sahələrinin inkişafında misilsiz rol oynadı. Belə ki, Heydər Əliyevin təşəbbüsü nəticəsində bir çox sənətkarlar fəxri adlara layiq görüldü. Mədəniyyətimizin kadr potensialı gücləndirildi. Kinoteatrlar, teatr binaları, muzeylər inşa olundu. Azərbaycan kinosu böyük bir inkişaf mərhələsinə qədəm qoydu. “Uzaq sahillərdə”, “İstintaq”, “Nəsimi”, “Babək” və s filmlərimiz yarandı. Bütün bunlar ulu öndərin mədəniyyət sahəsində həyata keçirdiyi yeniliklərin bir hissəsini təşkil edir. Ümumillər lider kəlamında mədəniyyətin xalq üçün nə qədər böyük rol oynadığını belə ifadə edir: “Xalq bir çox xüsusiyyətləri ilə tanınır, sayılır və dünya xalqları içərisində fərqlənir. Bu xüsusiyyətlərdən ən yüksəyi, böyüyü mədəniyyətdir”.

Ədəbiyyat:

1. Əl-Fələh, Adil Abdulla. Heydər Əliyev və milli mədəni dəyərlər/Bakı: Qismət, 2007 – 108
2. Alışanova, Mehriban Nadir qızı. Heydər Əliyev iqtisadi müstəqilliyimizin banisidir/ Çinar Çap, 2006 – 214 s.

Fidan Nəbiyeva

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 354
Elmi rəhbər: b/m Şəfa Əbdürrəhimova*

E.MAKRONUN HAKİMİYYƏT İLLƏRİNDƏ FRANSA-AZƏRBAYCAN MÜNASİBƏTLƏRİ

Azərbaycan Respublikası dünya ölkələri ilə münasibətlərini dostluq, qarşılıqlı anlaşma əsasında qurub və bu münasibətlər bir çox sahələri əhatə edir. Respublikamızın prezidenti İlham Əliyev dünyanın bir çox ölkələri ilə yanaşı, Azərbaycan-Fransa əlaqələrini də daim diqqət mərkəzində saxlayıb və bu əlaqələr 2017-ci ildə Emmanuel Makronun Fransa prezidenti seçilməsindən sonra daha da inkişaf edib.

Hazırda Fransa və Azərbaycan arasında siyasi, iqtisadi, təhsil, mədəniyyət və b. sahələrdə sıx əməkdaşlıq mövcuddur. Azərbaycanın Fransa ilə olan siyasi əlaqələrinə önəm verməsində əsas məqam kimi həm H.Əliyevin, həm də İ.Əliyevin prezident seçildikdən sonra ilk rəsmi səfərlərinə məhz Fransadan başlamalarını göstərə bilərik. E.Makron prezident seçildikdən sonra, 2017-ci ilin iyun ayında Rəhman Mustafayev Azərbaycan Respublikasının Fransa Respublikasında fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri təyin edilmişdir. Bu zaman Fransanın Azərbaycandakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri əvvəlcə Orelia Buşez (2015-2019), daha sonra isə Zakari Qros (2019) olmuşdur.

2017-ci ildə E.Makronun hakimiyyətə gəlməsindən sonra Fransa-Azərbaycan diplomatik əlaqələri daha da inkişaf etmiş, iki ölkə arasında bir sıra sazişlər, məmərəndumlar imzalanmışdır. Məsələn, 2018-ci ildə “Azərbaycan Hava Yolları QSC” və “Thales” şirkəti arasında mülki aviasiya sahəsində sənaye əməkdaşlığı haqqında anlaşma memorandumu, “Azərbaycan Hava Yolları QSC” və “Modern Construction Group”, “Thales” şirkəti arasında H.Əliyev Beynəlxalq Aeroportu üçün radiolokasiya sisteminin quraşdırılması müqaviləsi, “Azərkosmos” ASC ilə “Fransa Respublikasının Milli Kosmik Tədqiqatlar Mərkəzi” arasında kosmos sahəsində birgə fəaliyyətlərə dair imzalanmış saziş, 2019-cu ildə Azərbaycan Mərkəzi Bankı ilə “Rotchild/Cie” Bankı arasında Strateji Əməkdaşlıq Sazişi” və s.

Həmçinin hazırda Azərbaycan digər sahələrdə olduğu kimi, mədəniyyət sahəsində də Fransa ilə əlaqələrini möhkəmləndirir və çox yüksək dəyərləndirir. Fransanın paytaxtında və regionlarında Azərbaycanın mədəniyyət günləri təşkil olunur, müxtəlif sərgilər, festivallar, konsertlər keçirilir.

Bildiyimiz kimi Fransa ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədr ölkələrindən biri olaraq Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsində vasitəçi missiyasını yerinə yetirir. Amma Fransa bu işdə heç də hər zaman ədalətli qərarlar verməmiş, həmsədr ölkə kimi bitərəfliyini qorumamışdır. 44 günlük İkinci Qarabağ müharibəsi zamanı E.Makronun bir-birindən absurd bəyanatlarını bunun bariz nümunəsi kimi göstərə bilərik. Lakin sonradan E.Makron 21 noyabr 2020-ci il tarixində Parisdəki ianə toplaqla məşğul olan bir erməni assosiasiyası olan “Hayastan” pan-erməni fondunun nümayəndələri ilə görüşü zamanı öz səhvini düzəldərək Dağlıq Qarabağ ərazisinin Azərbaycan torpaqları olduğunu etiraf etmişdir.

8 mart 2021-ci il tarixində Fransa səfirliyi “Gender HUB Azerbaijan” şəbəkəsinin təşkil etdiyi “Hamı üçün bərabər imkanlar: qadınların Azərbaycanda hüquqlara çıxışı” adlı konfrans keçirmişdir. Konfransda qadınların cəmiyyətdəki rolunun gücləndirilməsi və hüquqlarının daha yaxşı nəzərə alınması üçün azərbaycanlı şəxsiyyətlərdən ibarət geniş bir şəbəkə yaratmaq, həmçinin qadınlara qarşı ayrı-seçkilik və şiddəti azaltmaq üçün konkret tədbirlər təbliğ etmək niyyəti müzakirə olunmuşdur. Bundan əlavə 1960 və 1970-ci illərdəki feminist mübarizələrdən tutmuş ən son yeniliklərə – 2017-ci ildə gender bərabərliyinin E.Makron tərəfindən beşilliyin (Egalité femmes-hommes: grande cause du quinquennat) ən önəmli mövzusunə çevrilməsi məsələsinə də toxunulmuşdur. İkitərəfli mədəni əlaqələrin yüksək səviyyədə olduğunu göstərən daha bir fakt Azərbaycanın Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə Fransanın müxtəlif bölgələrindəki bəzi kilsələrin bərpasında iştirakıdır. Azərbaycanın Parisdəki Luvr muzeyində İslam incəsənətinə həsr edilmiş yeni zallarının yaradılmasına töhfəsi, Notr-Dam kilsəsinin təmirinə maliyyə dəstəyi, ölkəmizin 14 şəhəri ilə Fransanın 12 şəhəri və bir əyaləti arasında qardaşlıq, dostluq və əməkdaşlıq xartiyaları bu əlaqələrin bariz nümunəsidir.

Nəticə etibarilə, bu iki ölkə arasındakı əlaqələr dinamik inkişaf etmiş və səmərəli tərəfdaşlıq münasibətləri formalaşmışdır. Şübhəsiz ki, bu münasibətlər gələcəkdə də strateji tərəfdaşlıq səviyyəsində daha da inkişaf edərək yeni mərhələyə qədəm qoyacaqdır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan respublikası prezidentinin fərmanı(çərçivə sazişi) 26 Sentyabr 2018 URL: <http://www.e-qanun.az/framework/40160>
2. Central Bank of The Republic of Azerbaijan URL: <https://e-cbar.az/News/Info/162128?culture=en>
3. Böyük yolun davamçısı: Prezidentin yüz günü (səh:113-119); Tərtibçi: Elşad Abdullayev; Bakı, “Təhsil”, 2004, 304 səh.
4. Emmanuel Macron: “Le Haut-Karabagh est en territoire azéri”, Monde: [Ressource électronique] Novembre 23, 2020. URL: <https://www.aa.com.tr/fr/monde/emmanuel-macron-le-haut-karabagh-est-un-territoire-az%C3%A9ri/2053156>
5. Fransanın Azərbaycandakı Səfirliyinin rəsmi sahifəsi.
6. URL: <https://az.ambafrance.org/S%C9%99firli%C9%99rin-xronolji-siyahisi>

7. Franceinfo: L'égalité femmes-hommes: grande cause aux petits effets? 08.03.2022
URL: https://www.francetvinfo.fr/replay-radio/entre-les-lignes/legalite-femmes-hommes-grande-cause-aux-petits-effets_4974960.html
8. Rapport d'information: sur les relations politiques et économiques entre la France et l'Azerbaïdjan au regard des objectifs français de développement de la paix et de la démocratie au Sud Caucase; 15 février 2017.

Xanım Məmmədova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 369

Elmi rəhbər: müəllim Səbinə Muradova

BALKAN MEDİASINDA QARABAĞ MƏSƏLƏSİ

Berlin divarının və Sovet İttifaqının dağılması ilə Balkanlar 1980-ci illərin ikinci yarısında global hadisələrin təsirlərinin yaşadığı bir coğrafiyaya çevrilmişdi. Dünya müharibələrindən sonra əksəriyyəti Sovet blokuna yaxın olan Balkan ölkələrində yayım siyasəti dövlətin media üzərində monopoliyaya malik olduğu bir quruluşda inkişaf etdi. Media çox vaxt dominat sistemində mədəniyyət və dəyərləri yaymaq üçün bir vasitə kimi istifadə edilmişdir. Balkanlardakı yayım sisteminin son 25 ilini təhlil edən bu araşdırmada müqayisəli media sistemləri üsulundan istifadə edilir. Hallin və Mançinin müqayisəli media tədqiqatı nəzəriyyəsinin çərçivəsinə media bazarlarının strukturu, dövlətin rolu, siyasi paralellik və jurnalistikanın peşəkarlaşması təşkil edir. Tədqiqatda iqtisadi və hüquqi sənədlər qanunlar və hesabatlardan ibarət ədəbiyyat araşdırması edilmiş və Balkanların qərbində yerləşən Albaniya, Bosniya-Herseqovina, Monteneqro, Kosova, Şimali Makedoniya, Xorvatiya, Serbiya və Sloveniya təhlil edilmişdir. Aparılan araşdırmalarda Qərbi Balkan ölkələrinin yayım siyasətlərinin çevrilməsində xüsusilə Avropayönlü siyasətləri izləyən güc strukturları ilə birlikdə Avropa Birliyi siyasətlərinin hakim rol oynadığı və mediada böyük bir dəyişikliyin yaşandığı ortaya çıxdı. Hal-hazırda Qərbi Balkan ölkələrində medianın vəziyyəti media azadlığına dəfələrlə edilən hücumla (RSF) verdiyi məlumata görə 2020-ci ildə Dünya Mətbuat Azadlığı İndeksində indi bütün Avropa ölkələri arasında Balkan ölkələri ən aşağı yerləri tutur.

27 sentyabr 2020-ci il səhər saatlarında Ermənistan Silahlı Qüvvələrinin cəbhəboyu zonada yerləşən Azərbaycan ordusunun mövqelərini və yaşayış məntəqələrinə atəşə tutmuşdur. Beləliklə Azərbaycan ordusu və Ermənistan ordusu arasında 44 günlük II Qarabağ müharibəsi baş verdi. Bu müharibə Azərbaycan ordusunun qələbəsi ilə nəticələndi. Bu müharibə dövründə Balkan ölkələrində öz mövqeylərini bildirmişdir. Sloveniya mətbuatında bildirir ki, Azərbaycan və Ermənistan arasında olan münaqişədə Azərbaycanın mövqeyini dəstəklədiyi. Hal-hazırda Sloveniya Qarabağ müharibəsinin nəticələrinin aradan qaldırılmasına, xüsusilə ərazilərin minadan təmizlənməsi üçün Azərbaycana dəstək verir. Diplomat bildirib ki, yaxın vaxtlardada Bakıda Sloveniyanın minadan əziyyət çəkən insanlara yardım institutunun ofisi açılacaq.

Rumınyanın vitse-prezidenti Qarabağ münaqişəsində Azərbaycan ərazi bütövlüyünü və suverenliyinə uyğun həllini dəstəklədiyini bildirib. Serbiya 44 günlük müharibədən əvvəl və müharibə dövründə Serbiyanın Ermənistanla silah satması haqqında təkzibolunmaz məlumatlar əldə olunmuşdur. Bu isə Azərbaycanın narazılığına səbəb olub və bu ölkəyə etiraz bildirilib. Yunanıstan 44 günlük müharibə dövründə dolayısı ilə Ermənistanı dəstəkləmişdir. Türkiyə isə Yunanıstanın Ermənistanın yanında olduğuna görə tənqid etmişdir. Bu mövqe Yunanıstanın Türkiyə ilə münasibətlərində daha çox gərginlik gətirdiyinin sübutudur. Monteneqronun xarici işlər naziri Srdjan Darmonoviç bildirib ki, Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllini dəstəkləyir. Albaniya 44 müharibədə Azərbaycanı dəstəklədiyini və bu müharibəni sülh yolu ilə həllini bildirmişdir. Xorvatiyanın xarici işlər naziri Ermənistan və Azərbaycan arasında Qarabağda atəş-kəs əldə etməyə və tərəfləri ATƏT-in rəhbərlik etdiyi vasitəçilik qrupu olan Minsk Qrupunun himayəsi altında danışıqlar masasına qayıtmağa çağırır. Bolqarıstanın xarici işlər naziri Yekateriyana Zaxariyeva bildirib ki, Azərbaycan-Ermənistan Qarabağ münaqişəsi ATƏT-in Minsk Qrupunun himayəsi altında həll edilməlidir. Bosniya və Herseqovinanın Rəyasət Heyətinin başnak üzvü Şefik Djaferovic və Demokratik Fəaliyyət Partiyasının lideri Bakir İzetbegoviç, Azərbaycana dəstək verdiklərini, Ermənistanı qınadıqlarını və bu vəziyyəti 1992-1995-ci illər arasında Bosniya müharibəsi ilə müqayisə etdiklərini bildirmişdilər. Bunu Azərbaycana Bosniya jurnalisti Adis Delikoviçin səfərində görmək olar. O, burada hazırladığı

videoreportajda bildirir ki, Azərbaycan bu müharibədə qalib gələrək öz torpaqlarını geri alıb. O, Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarını neçə işğal etdiyi və bir milyona yaxın azərbaycanlıyı qaçqına çevirdiyinidə bildirmişdir. Beləliklə, Balkan ölkələrində Qarabağ məsləsi müzakirə olunub və bu münəfişəyə qarşı öz reaksiyalarını bildirmişdilər. Bir çox Balkan ölkəsinin Azərbaycanı dəstəklədiyini və müharibəni sülh yolu ilə həllini bildirmişdilər.

Ədəbiyyat:

1. <https://www.thomsonfoundation.org/>
2. Virtualkarabakh.az <https://www.virtualkarabakh.az/az/post-item/52/2871/ikinci-qarabag-muharibesi.html>
3. <https://report.az/en/karabakh/slovenia-does-not-recognize-the-parliamentary-elections-in-nagorno-karabakh/>
4. <https://www.azernews.az/karabakh/157859.html>
5. <https://vlada.gov.hr/news/croatia-calls-for-ceasefire-in-nagorno-karabakh/30464>
6. https://azertag.az/en/xeber/Romania_supports_settlement_of_Nagorno_Karabakh_conflict_within_territorial_integrity_of_Azerbaijan-1145500
7. Virtualkarabakh.az <https://www.virtualkarabakh.az/az/post-item/52/2871/ikinci-qarabag-muharibesi.html>

Lamiya Bağırzadə

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 178 a

Elmi rəhbər: t.ü.f.d., dos. Bəhmən Əliyev

ŞUŞA BƏYANNAMƏSİ VƏ TÜRK DÖVLƏTLƏRİ TƏŞKİLATI YENİ GEOSİYASİ KONFİQURASIYANIN ƏSASI KİMİ

Azərbaycan və Türkiyə arasında əlaqələrin yüksək səviyyəsi təkcə iki qardaş ölkənin deyil, ümumilikdə regionun tərəqqisinə, sabitliyin bərqərar olmasına mühüm töhfələr verir. Xüsusi ilə XXI əsrin ilk onilliyindən başlayaraq Bakı-Tbilisi-Ceyhan Əsas İxrac Neft Boru Kəmərinin, Bakı-Tbilisi-Ərzurum Qaz Boru Kəmərinin, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu xəttinin, TAP, TANAP layihələrinin həyata keçirilməsi bunun ən bariz sübutlarıdır.

Müasir dövrdə Azərbaycan və Türkiyə əməkdaşlığı bütün sahələrdə yüksələn xətlə inkişaf etməkdədir. 44 günlük Vətən müharibəsində Azərbaycanın qələbəsi iki ölkə arasında əməkdaşlığın daha da genişlənməsinə gətirib çıxarmış, bunun sayəsində bölgədə yeni regional geosiyasi konfiqurasiya yaranmağa başlamışdır. Yeni regional geosiyasi konfiqurasiyanın siyasi-diplomatik əsası isə 2021-ci il iyunun 15-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın imzaladığı Şuşa bəyannaməsidir. Şuşa Bəyannaməsi 2022-ci il fevralın 1-də Azərbaycan Milli Məclisində, fevralın 3-də Türkiyənin Böyük Millət Məclisində ratifikasiya olunmuş, fevralın 14-də Azərbaycanda, martın 22-də Türkiyədə qüvvəyə minmişdir.

Şuşa Bəyannaməsində birgə milli mənaflər baxımından siyasi, hərbi və təhlükəsizlik sahələrində əlaqələndirilmiş və birgə fəaliyyətlərin təşviq edilməsi də xüsusi yer tutur. Tərəflərdən hər hansı birinin müstəqilliyinə, suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə, beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərinin toxunulmazlığına və ya təhlükəsizliyinə qarşı üçüncü dövlət və ya dövlətlər tərəfindən təhdid və ya təcavüz edildiyi təqdirdə, birgə məsləhətləşmələr aparılması, bu təhdid və ya təcavüzün aradan qaldırılması məqsədilə BMT Nizamnaməsinin məqsəd və prinsiplərinə müvafiq təşəbbüs həyata keçirilməsi, BMT Nizamnaməsinə uyğun olaraq bir-birinə lazımi yardım göstərməsi, Silahlı Qüvvələrin güc və idarəetmə strukturlarının əlaqələndirilmiş fəaliyyətinin təşkili nəzərdə tutulur.

Şuşa Bəyannaməsində Silahlı Qüvvələrimizin müasir tələblərə uyğun olaraq yenidən formalaşdırılması və modernləşdirilməsi istiqamətində birgə səylərin göstərilməsi, müdafiə qabiliyyətlərinin və hərbi təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsinə yönələn tədbirlərin həyata keçirilməsi, iki ölkənin silahlı qüvvələrinin birlikdə fəaliyyət qabiliyyətinin artırılması, müasir texnologiyalara əsaslanan silah və sursatların idarə olunmasında sıx əməkdaşlığı və bu məqsədlə səlahiyyətli struktur və qurumların əlaqəli fəaliyyətinin təmin edilməsi vurğulanır. Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Bəyannamədə hər iki ölkənin Təhlükəsizlik şuralarının milli təhlükəsizlik məsələləri

üzrə müntəzəm olaraq birgə iclaslarının keçirilməsi və bu icaslarda milli mənafe, ölkələrin maraqlarına toxunan regional və beynəlxalq təhlükəsizlik məsələlərinin müzakirəsinin aparılması daxildir. Şuşa Bəyannaməsində zərurət yarandıqda hərbi qüvvələrin birləşdirilməsinin nəzərdə tutulması, Azərbaycana olan hücumun həm də Türkiyəyə olan hücum sayılması, Türkiyə ordusu Azərbaycanın müdafiəsinə birbaşa qoşulmasının nəzərdə tutulması və s. hərbi təhlükəsizlik müddəaları ilə yanaşı, enerji-nəqliyyat layihələrinin inkişafının nəzərdə tutulması gələcəkdə Şuşa bəyannaməsi əsasında Türk Dövlətlərini, qonşu ölkələri də əhatə edəcək çoxtərəfli siyasi-iqtisadi əməkdaşlıq müqavilələrinin imzalanacağı, yeni regional geo-siyasi konfigurasiyanın yaranacağı perspektivi ortaya çıxmışdır.

2021-ci il 12 noyabr tarixində İstanbulda keçirilmiş Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının VIII Zirvə Görüşündə dünyanın siyasi sistemində önəmli bir platformaya çevrilməkdə olan Türk Şurasının bundan sonra Türk Dövlətləri Təşkilatı adı ilə fəaliyyətini davam etdirməsi haqqında qərar verilmişdir. “Təşkilat” statusu türk dövlətlərinə imkan verir ki, bütün sahələrdə əlaqələri daha yüksək səviyyəyə qaldırsınlar. Tarixi İstanbul Zirvə görüşündə olduqca mühüm olan “Türk dünyasına baxış – 2040” konsepsiyası qəbul edilmiş, liderlər arasında Bəyannamə imzalanmışdır. Bu sənəddə TDT-nin gələcək hədəflərini müəyyənləşdirən mühüm məsələlər yer almışdır. Zirvə görüşündə təşkilatın müşahidəçiləri və tərəfdaşları ilə bağlı müddəalar qəbul edilmişdir. Daha bir mühüm qərar, türk dünyasının ilk maliyyə qurumu olan Türk İnvestisiya Fondunun yaradılmasıdır. Fondun yaradılması təşkilata üzv ölkələr arasında əməkdaşlığın gücləndirilməsində, ticarət dövriyyəsinin və qarşılıqlı investisiyaların həcmnin artırılmasında böyük rol oynayacaq.

Türk Dövlətləri Təşkilatı beynəlxalq qurumlarla əməkdaşlığa böyük önəm verir. Təşkilat artıq İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı, ATƏT, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı, BMT-nin bir sıra qurumları ilə əlaqələr qurmuşdur. Hazırda bu gün bir çox dövlətlər Türk Dövlətləri Təşkilatında status almaq arzusunu ifadə edib ki, bu da onun yüksək beynəlxalq nüfuzunu göstərir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan ilə Türkiyə arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsi imzalanıb. 15 iyun 2021, 17:05 <https://president.az/az/articles/view/52115>
2. Məmmədov Z. Şuşa Bəyannaməsinin tarixi əhəmiyyəti. <https://ona.az/az/turizm/susa-beyannamesinin-tarixi-ehemiyeti-tehlil-29117>
3. Şuşa Bəyannaməsi: Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri yeni mərhələyə qədəm qoydu. <https://www.trt.net.tr/azerbaycan/turk-dunyasi/2021/06/15/>

Asya Əliyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Tərcümə fakültəsi, qrup 462

Elmi rəhbər: müəllim Z.Z.Abişov

YAPON MÜSTƏMLƏKƏSİNİN KOREYAYA TƏSİRİ

19-cu əsrdən etibarən Yaponiyanın təsiri altında olan Koreya, 1910-cu ildən etibarən tamamilə Yapon müstəmləkəsi altına düşmüşdür. 1981-ci ildən mövcud olan “Kempeitai” adlanan Yapon polisləri 1907-ci ildən etibarən “sülhü qorumaq” adı altında Koreyada nəzarəti öz əllərinə keçirmişdilər. Bu qüvvələrin əsas məqsədi fiziki güc və qaydalarla işğal altındakı ölkələrin əhalisini idarə etmək idi. Həmçinin onların Yaponiyanın işğalı altındakı ərazilərdə anti-yaponist mövqedə duran insanları həbs etmək, hətta öldürmək kimi hüquqları da var idi. Ölbəttə ki, bu kimi nəzarətin hamısı ölkədə Yaponiyanın mövcud olan müstəmləkəsini daha da möhkəmləndirmək və bu ölkələri tamamilə məhv edərək, Yaponiyaya birləşdirmək üçün idi. Təbii ki, bu siyasət yerli mediaya da öz təsirini göstərmişdir. 1907-ci ildən Yaponiya hökuməti Koreyada yerli sənədlərin dərc edilməsinin qarşısını alan “Qəzet qanunu”-nu qəbul etdi. Yalnız Koreya dilində olan Seul qəzetinin nəşrinə icazə verildi. Bunun səbəbi isə, həmin qəzetin Ernest Bethell adlı bir əcnəbi tərəfindən idarə olunması idi. 1920-ci ildən etibarən isə bu qanunlar bir qədər yüngülləşdirildi. 1932-ci ildən başlayaraq Koreya dilində nəşrə qoyulan 1-2 əhəmiyyətli qadağa ləğv edildi. 1940-ci ildən etibarən II Dünya Müharibəsinin başlaması ilə Yaponiya hökuməti Koreya dilindəki bütün qəzetləri

yenidən bağladı. Yapon müstəmləkəsi Koreyada təhsilə də böyük təsir göstərmişdir. Koreya Yapon müstəmləkəsi altına düşdükdən bir qədər sonra Yaponiya hökuməti Koreyada Yapon məktəbi sisteminə uyğun olaraq orta məktəbləri və Keico Universitetini qurdu. İlk əvvəl təhsilə vətəndaşların formalaşdırılması üçün bir vasitə kimi baxılırdı və təhsil daha çox Yaponiya tarixinə və Yaponiya hökumətinə qarşı hörmət bəsləməyə yönəldilmişdi. Rəsmi siyasətə görə təhsildə Koreyalılar və Yaponlar arasında bərabərliyi təşviq edən qanunlar vurğulanırdı. Lakin əslində bu bərabərliyə çox nadir hallarda rast gəlinirdi. Koreyalı tələbələr etdikləri ən balaca səhvə belə ciddi cəzalar alırdılar. Başlarda məktəblərdə hanca, yəni Çin əlifbasından istifadə edilirdisə, daha sonra Yapon yazı sisteminin təsiri ilə Çin əlifbası və Koreya əlifbasının qarışığından istifadə edilməyə başlanmışdı. 1938-ci ildən etibarən isə müharibə ruhunu gücləndirmək üçün qanunlar bir qədər aqressiv şəkildə dəyişdirildi. Yeni qəbul olunan qanunlara əsasən, Koreya dilində öyrənmək üçün olan kurslar ilk başlarda azaldıldı. 1943-cü ildə qədər isə bütün Koreya dili kursları ləğv edildi. Hətta Koreyalı tələbələrin bir çoxu adlarını Yapon adları ilə dəyişdirməli oldular. Bu zaman Koreya dilinin yavaş-yavaş məhv olduğunu görən Koreya dili Cəmiyyəti bunun qarşısını almaq üçün hökumətdən gizli şəkildə Koreya dili lüğətinin tərtibinə başladı. Bu lüğətdə yalnız ədəbi Koreya dili yox, dialekt sözlər də öz əksini tapacaqdı. Lüğətin tərtib edilməsi 13 il çəkdi. Hər iki dövlətin müstəmləkə altında eyni təcrübələri yaşamasına baxmayaraq, bu məhdudiyyətlər, qadağalar, təqiblər, çətinliklər əhalinin mübarizə əzmini qıra bilməmiş, əhalini hökmranlıq edən dövlətdən tam asılı vəziyyətə sala bilməmişdir mədəniyyətini, dilini, adət-ənənələrini qoruyub saxlamaq üçün səy göstərmiş və buna nail olmuşdur.

Ədəbiyyat:

1. <https://en.wikipedia.org/wiki/Kenpeitai>
2. https://en.wikipedia.org/wiki/Yun_Dong-ju
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Korea_under_Japanese_rule
4. https://ko.wikipedia.org/wiki/%ED%95%9C%EA%B5%AD%EC%96%B4_%EC%82%AC%EC%A0%84
5. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları [Mətn] /F. Köçərli; Bakı: Azərənşr, 1925.

Fidan Hacı

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Tərcümə fakültəsi, qrup 459
Elmi rəhbər: b/m R.Q.Məmmədova*

“EL PERUANO” QƏZETİNDƏKİ “XOCALI SOYQIRIMI” ADLI MƏQALƏDƏ İŞLƏNƏN SİYASİ TERMİNLƏR

Perunun nüfuzlu “El Peruano” qəzetində “Xocalı soyqırımı” adlı məqalə çap olunmuşdur. Məqalədəki siyasi terminlər və onların tərcüməsi zamanı yaranan çətinlikləri araşdırmağa çalışmışıq. Bildiyimiz kimi, 1992-ci ildə fevral ayının 25-dən 26-na keçən gecə Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan lılarına qarşı soyqırım həyata keçiriblər və Xocalı soyqırımı XX yüzilliyin ən dəhşətli faciəsidir. Bir çox ölkələrin parlamentləri tərəfindən qəbul edilmiş qətnamələrlə Xocalıda baş vermiş dəhşətli hadisələr soyqırım kimi tanınır və bir çox ölkələrin nüfuzlu qəzetlərində soyqırımla bağlı məqalələr dərc olunur. Adı çəkilən məqalə Xocalı faciəsi zamanı baş verən dəhşətli hadisələrdən bəhs edir. Məqalədə bir sıra siyasi terminlərə və söz birləşmələrinə rast gəlinir ki, həmin sözlərin və terminlərin tərcüməsi zamanı tərcüməçi mümkün qədər diqqətli olmalı, araşdırmalar etməli, həm məxəz dilin, həm də hədəf dilin strukturuna diqqət yetirməlidir. İlk öncə siyasi terminlər və onların tərcüməsi haqqında onu qeyd etmək lazımdır ki, adından da məlum olduğu kimi əsasən siyasətlə, dövlət, hökumət sistemi ilə bağlı olan terminlərdir. Siyasi terminlərin yığcam və birmənalı olması, emosionallığın, məcaziliyin və çoxmənalılığın olmaması kimi özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir. Tərcümə zamanı elə siyasi terminlərə rast gəlinir ki, həmin terminlərin sinonimi mövcud deyil. Əgər tərcüməçi bu siyasi terminin tərcüməsində çətinliklə qarşılaşarsa, bu zaman araşdırmalar aparmalı, lüğətlərə və həmin sahənin mütəxəssislərinə müraciət etməlidir. Tərcümə zamanı yaranan çətinliklərin aradan qaldırılması çox mühümdür və tərcümənin düzgün şəkildə yerinə yetirilməsi də məhz çətinliklərin düzgün həllinin tapılmasından asılıdır. Siyasi terminə nümunə olaraq isə “censo”

terminini “əhalinin siyahıya alınması” kimi tərcümə edilir. “El Peruano” qəzetində “Xocalı soyqırımı” adlı məqalədə, siyasi terminlərin işlənmə məqsədinə uyğun olaraq hədəf dildə düzgün şəkildə tərcüməsi zamanı qarşıya çıxan çətinliklərlə rast gələ bilirik. Məqalədə “tropas del cuerpo” sözünə ayrı-ayrılıqda diqqət yetirək. “Tropa” cəmdə işlənərək azərbayca dilinə “qoşun” kimi tərcümə olunur. “Cuerpo” bədən deməkdir, ispan dilində “de” isə Azərbaycan dilində yiyəlik hal şəkilçisinin ekvivalentidir. Bu sözü hərfi tərcümə etsək, “bədən qoşunları” deməkdir, lakin bu zaman sözlər arasındakı mənə əlaqəsini pozulmuş oluruq. Əslində isə siyasi termin kimi bu söz birləşməsinin tərcüməsi “motoatıcı alay” deməkdir. Ən önəmli məsələlərdən biri isə abreviaturaların və xüsusi isimlərin tərcümə edilməsidir. Nəticədə qeyd etmək istərdik ki, siyasi terminlər düzgün və konkret tərcümə etməlidir və əgər mənası haqqında məlumatı yoxdursa, bu zaman etibarlı mənbələrə müraciət edilməlidir. Tərcüməçi terminlərin tərcüməsinə həssas yanaşmalı və araşdırma qabiliyyətinə, zəngin təcrübəyə və bilik səviyyəsinə malik olmalıdır.

Ədəbiyyat:

1. A.Babayev, “Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti”, Bakı, 2015, 572 səh.
2. Qılıncxan Bayramov. Tərcümə sənəti Bakı 2008, “OKA Ofset” nəşriyyatı. 218 səh.
3. El Peruano “El genocidio de Jodyalı”, Peru, 26 fevral 2020

Elvin Nuh

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Tərcümə fakültəsi, qrup B19-350
Elmi rəhbər: müəllim Afaq İsmayilova*

MÜASİR DÜNYADA DİNİ AYRI-SEÇKİLİKLƏR VƏ AZƏRBAYCAN

Dinlər yarandığı dövrdən ayrı seçkiliyə məruz qalmışdır . Günümüzdə qədər davam edən bu ayrı-seçkilik getdikcə güclənməklə bərabər ictimai-siyasi və mədəni bir problemə çevrilmişdir. Azərbaycan Respublikası bu problemə qarşı ən güclü üsuldən- multikulturalizmdən istifadə edir.

Multikulturalizm Azərbaycanda əsrlərdən bəri formalaşan, eyni zamanda ictimai-bədii, psixoloji-mənəvi müstəvidən kənara çıxmayan dəyərlər toplusu kimi, xüsusilə sovet ideologiyasının hökmranlıq etdiyi illərdə kifayət qədər systemsiz və spontan mahiyyətə malik idi Tolerantlıq və mənəvi potensial, dini loyallıq və milli özünəməxsusluq, psixoloji səbat və bəşəri dəyərlərə açıqlıq Azərbaycan insanını multikultural bir rejimin içinə daxil etməyə hazır idi.Azərbaycanda multikulturalizm siyasətinin əsasını isə Ümummilli lider Heydər Əliyev qoymuşdur. Yeni tarixi şəraitdə bu siyasət həmçinin ölkə Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla aparılır. Bunun əsas göstəricisi kimi cəmiyyət daxilində müxtəlif etnik qrupların və dini icmaların inteqrasiya olmalarıdır. Bu, etnik və dini zəmində baş verəcək münaqişələrin qarşısını alır. Bəs biz tolerantlığımızı qoruyarkən dünyada nə baş verir?

Hələ ötən əsrin əvvəllərində Cənubi Qafqazda ermənilər azərbaycanlılara qarşı soyqırım törədərək müsəlman dünyasına çox ağır zərbə vururdu.Erməni daşnak birləşmələri 1918-ci ildə soyqırımı martın 31-dən aprelin 2-si gecədən xeyli keçənədək davam etdirdilər.Rəsmi məlumatlara görə, mart soyqırımı nəticəsində Bakıda 12 mindən çox azərbaycanlı qətlə yetirilmişdi.1988-1994 cü illər arasında I Qarabağ müharibəsindən əvvəl, həmçinin müharibə dövründə minlərlə müsəlman azərbaycanlı həlak oldu. Məscidlər dağıdıldı.

Həmçinin, keçən əsrdə holokost başverdi. Holokost (1933-1945) altı milyon avropalı yəhudinin nasist Almaniyası rejimi və onun müttəfiqləri və işbirlikçiləri tərəfindən sistemə, dövlət tərəfindən dəstəklənən təqibi və öldürülməsi idi.Ümumilikdə bu hadisələrin tək səbəbi dini ayrı-seçkilik idi.

Bütün bu qarşıdurmalar və ayrı-seçkilik münaqişələrin daxil ola bilmədiyi ölkə Cənubi qafqazdaki odlar yurdu-Azərbaycandır. Dünyada bu qarşıdurmalar baş verərkən Azərbaycan Respublikası tolerant dövlət anlayışını sadəcə kağız üzərində qeyd etmir, həmçinin fəal şəkildə tətbiq etməkdə davam edir. Keçmiş Sovet ölkələri arasında yalnız Azərbaycanda yəhudi icması normal həyat tərzini sürür. Bu, Azərbaycanın tolerant ölkə olması və burada bütün xalqların nümayəndələrinə eyni şəraitin yaradılmasından irəli gəlir. Təsədüfi deyil ki, Qubada “Krasnaya Slobada” adlanan ərazi Avropada dağ yəhudilərinin kom-

pakt şəkildə yaşadıkları yeganə məkandır. Azərbaycanda 20 mindən artıq yəhudi yaşayır. Onların 14 min nəfərə yaxını dağ yəhudiləridir.

Cənab Prezident İlham Əliyev 2020-ci ildəki mühüm görüşlərin birində bildirmişdir ki, Ermənistanın uzun illər ərzində təcavüzü və işğalı nəinki bütün infrastrukturun dağılmasına gətirib çıxarıb, Xocalı soyqırımından başqa, onlar mədəni soyqırımı da törədiblər. Onlar bizim tarixi abidələrimizi dağıdıblar, bizim məscidlərimizi dağıdıblar. Onlar tərəfindən hələ dağıdılmayan məscidlər heyvan saxlamaq üçün istifadə edilir. İslamofobiya və Azərbaycanofobiya siyasəti artıq Ermənistanın rəsmi ideologiyasına çevrilib. Vətən müharibəsi təkcə işğal olunmuş rayonların və məscidlər uğrunda deyil, həm də monastır və kilsələr uğrunda aparılırdı. Qafqaz Albaniyasının varisi hesab olunan Azərbaycan bütün xristian icmalarının dogma kilsə və monastırlara ziyarətini mümkün etdi. Bu da Qarabağda qazanılan ikinci qələbədir.

Uzun illər boyu dövlətimizin apardığı bu siyasət münaqişələri bitirməyin tək yolunun sülhə yol açmaq və birlikdə yaşamağa çalışmaq olduğunu göstərmişdir. Əsl qələbə budur. Bu sülhün qələbəsidir.

Ədəbiyyat:

1. https://azertag.az/xeber/Prezident_Ilham_Aliyev_Islamofobiya_ve_Azerbaycanofobiya_siyaseti_artiq_Ermenistanin_resmi_ideologiyasina_chevrib_VIDEO-1598429
2. <https://bakucity.preslib.az/az/page/cBJE2tj8OO>
3. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/introduction-to-the-holocaust>
4. <https://kayzen.az/blog/Az%C9%99rbaycan-tarixi/2492/da%C4%9F-y%C9%99hudil%C9%99rinin-tarixi.html>
5. MULTİKULTURALİZMƏ GİRİŞ: Ali Məktəblər üçün dərslik. – Bakı: Şərq Qərb, 2019.
6. <https://news.milli.az/politics/903428.html>

Jalə Eyvazova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-2 fakültəsi, qrup 225 b

Elmi rəhbər: i.f.d Anar Osmanlı

MULTİKULTURALİZMİN AZƏRBAYCAN MODELİNDƏ HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU

“Azərbaycanın vətəndaşları dini, irqi, siyasi, dil mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, hamısı eyni hüquqa malikdir və onların hüquqları Azərbaycan tərəfindən qorunur, mühafizə olunur. Siz əmin ola bilərsiniz ki, biz bu məqsədlərimizə, bu prinsiplərimizə daim sadıq olacağıq və gələcəkdə də Azərbaycan vətəndaşlarının dini mənsubiyyəti yaxud dil mənsubiyyəti, siyasi mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, bir-biri ilə münaqişəyə girməsinə yol verilməyəcəkdir.”

Ümummilli Lider Heydər Əlirza oğlu Əliyev

Xalqımızın dərin tarixi köklərə malik, əsrlətin süzgəcindən süzülüb gələn, nəsildən-nəslə uğurla ötürülən milli-mənəvi dəyərləri, adət-ənənələri, folkloru vardır. Onlar dünənimizin, bu günümüzün bir parçası olmaqla yanaşı, sabahımıza baxan baxışların aynasıdır. Azərbaycan xalqının büllur kimi saf, şəffaf folklorunda əks olunmuş dostluq, səmimiyyət, qardaşlıq bağları müasir multikulturalizmin möhkəm təməlidir. Müasir dövlətçilik tariximizdə əsas Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan bütün siyasi başlanğıclar kimi multikulturalizm siyasəti də Prezident İlham Əliyev və Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyeva tərəfindən uğurla davam etdirilməkdədir. Təsədüfi deyil ki, multikulturalizmin Azərbaycan modeli dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinə əsl nümunə ola bilər. Heydər Əliyev həmin o fenomenal şəxsiyyətdir ki, məhz onun hakimiyyəti dövründə multikulturalizm hüquqi və siyasi müstəvidə öz yerini bərqərar etdi. Ulu Öndər multikulturalizmi dövlət siyasətinə çevirmiş, bu anlayışın Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında öz əksini tapması ilə multikulturalizmin əvəzolunmaz Azərbaycan modelinin hüquqi bazasını rəsmiləşdirmişdir. Ölkənin multikulturalizm siyasəti demokratik azadlıqların təkanverici qüvvəsi olaraq, ölkə ərazisində yaşayan hər bir şəxsin multikultural dəyərlərindən asılı olmayaraq bərabər qiymətləndirilməsi bir başa Heydər Əliyevin apardığı məqsədyönlü və düşünülmüş siyasət ilə bağlıdır. Dahi rəh-

bər qeyd edirdi: “Dinindən, dilindən, irqindən asılı olmayaraq Azərbaycanın bütün vətəndaşları eyni hüquqa malikdir. Azərbaycan onun ərazisində yaşayan bütün millət və xalqların ümumi vətənidir.”

BMT, ATƏT, Avropa İttifaqı, Avropa Şurası, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, milli azlıqların hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi ilə bağlı konvensiyalara qoşulduğumuz dövlətimizin multikulturalizm siyasətini daha uğurla həyata keçirməsinə şərait yaratdı. Avropa şurasının “Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyası”nın 1995-ci il 1 fevral tarixində imzalanması və 2000-ci il 16 iyun tarixində ratifikasiya edilməsi, 2001-ci il 21 iyun tarixində Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması Azərbaycanın multikulturalizm modelində uğurlu bir eranın başlanğıcı demək idi. Bildiyimiz kimi, 44 günlük Vətən müharibəsi tariximizə şanlı zəfər salnaməsi olaraq daxil oldu. Müzəffər Ali Baş komandan cənab İlham Əliyevin rəhbərlik etdiyi Azərbaycan ordusu 30 ilə yaxın düşmən tapdağında olan torpaqlarımızı işğaldan azad etməklə, tarixi ədaləti bərpa etdi. Vətən müharibəsi zamanı şanlı ordumuzun sıralarında hələ I Qarabağ müharibəsi zamanı Milli Qəhrəman adını almış, Yəhudi əsilli Albert Araqunovun timsalında, Azərbaycanda yaşayan, Azərbaycan vətəndaşı olan, torpaqlarımızın hər qarışı üçün canından keçməyə hazır olan yüzlərlə az saylı xalqların nümayəndələri var idi. Əsas Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan, bu gün uğurla davam etdirilən multikulturalizm siyasəti dəmir yumruğun əsaslarından biri olaraq sübut etdi ki, tərkibində az saylı xalqları, mənliyi, ruhu, xalq, Vətən sevgisiylə yoğrulmuş vətəndaşları olan bir ölkənin qarşısında heç bir Ohanyan səddi dayana bilməz. Unutmamalıyıq, bu gün xalqımızın sevincini qürurla yaşadığı zəfərimiz Ulu Öndər siyasətinin təntənəli nəticəsidir.

Ədəbiyyat:

1. Abdullayev K. Ulu öndər Azərbaycan multikulturalizminin siyasi banisidir, Azərbaycan, 2014, 23 iyul, s.74-75

Gülüstan Kərimli

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-2 Fakültəsi, qrup 225 B

Elmi rəhbər: b/m, f.ü.f.d. Gülşən Məhərrəmov

“HEYDƏR ƏLİYEV NİTQİNDƏ AFORİZMLƏR”

Heydər Əliyevin ana dilinin tətbiqi və inkişaf etdirilməsi barədəki fikirləri, kəlamları bu gün bizim təsəvvürümüzdə aforizm kimi canlanır. Ulu öndər Heydər Əliyev çıxışının hansı auditoriyaya ünvanlandığını dəqiq bilir, mətn daxili vurğuları dəqiq müəyyənləşdirirdi. Nitqin auditoriyada təsir gücünü müəyyənləşdirən mühüm amillərdən biri səmimiyyətə söykənməkdir.

Dövlət dili anlayışı geniş bir anlayışdır və nitq mədəniyyəti də bir o qədər önəmlidir. Nitq mədəniyyəti varsa, nitq etiketləri var. Nitq mədəniyyəti varsa, dövlət dilinin formalaşması barəsində pozitiv fikir söyləmək olar. Məhz o zaman Heydər Əliyev dövlət dili barəsində düşünərkən dövlət dilinin formalaşmasında nitq mədəniyyətini onun təməli hesab edirdi. Heydər Əliyev dilin mənəvi, tərbiyəvi, ideoloji xarakter daşdığını aşağıdakı kimi müdrik kəlamlarda ifadə etmişdir: “Hər bir xalqın milliliyini, mənəvi dəyərlərini yaşadan, inkişaf etdirən onun dilidir”, “Hər bir xalq öz dili ilə yaranır. Ancaq xalqın dilini yaşatmaq, inkişaf etdirmək və dünya mədəniyyəti səviyyəsinə qaldırmaq xalqın qabaqcıl adamlarının, elm, bilik xadimlərinin fəaliyyəti nəticəsində mümkün olur.”

Heydər Əliyev həmişə, hər zaman ana dilimiz olan müqəddəs Azərbaycan dilinə böyük hörmətlə yanaşmış və ona biganə yanaşmağın, etinasız qalmağın, xüsusən də, onun adının kimsə tərəfindən dəyişdirilməsinin qətiyyənlə yol verilməz olduğunu göstərmişdir. Və öz nitqində də mükəmməl bir natiq kimi çıxış etmişdir.

“Hər bir xalq öz dili ilə yaranır, ancaq xalqın dilini yaşatmaq, inkişaf etdirmək və dünya mədəniyyəti səviyyəsinə qaldırmaq xalqın qabaqcıl adamlarının, elm, bilik xadimlərinin fəaliyyəti nəticəsində mümkün olur”. Bu sözlər Ümummili lider Heydər Əliyevə məxsusdur. Və dilimizdə bir aforizmə çevrilmişdir. Onun bu sözlərindən məlum olur ki, Heydər Əliyev dili xalqın böyük sərvəti hesab edir. Eyni zamanda sözləri düzgün, yerində seçməsi onun mahir natiqlik bacarığından, zəngin söz ehtiyatından və ensiklopedik biliyindən irəli gəlirdi.

Söz var insan yaşadar, söz var insanı yaşadar.... “Hər bir insanın milli mənsubiyyəti onun qürur mənbəyidir. Mən həmişə fəxr etmişəm, bu gün də fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam”. Bu hikmətli kəlamı eşitdikdə kimdən bəhs olunduğunu dərhal anlayırıq. Bu fikir Heydər Əliyevin nitqində aforizmləşmiş və güclü məna qazanmışdır.

Heydər Əliyevin səmimiyyətlə yığrulan nitqləri, çıxışları eyni zamanda poetik duyğularla doludur. “Dərin fəlsəfi lirika”, “çağdaş Azərbaycan poeziyası”, “istedad və təfəkkürün məhsulu olan yüzrlə şeir”, “milyonların qəlbinə yol tapmaq”, “əbədi yaşamaq hüququ”, “məənvi təkamül”, “estetik tərbiyə”... kimi ifadələr böyük natiqin dilində səmimi duyğulara çevrilir, Azərbaycan ədəbi dilinin, nitq mədəniyyətinin inkişafına, tərəqqisinə xidmət edir.

Ədəbiyyat:

2. Dövlət, demokratiya, qanunçuluq haqqında: çıxış və nitqlərdən sitatlar /tərt. H. T. İsmayilov. – n. y. y. : n. y., n. i. y. – 39 s.
3. Əliyev, Vilayət. Heydər Əliyevin dil siyasəti / V. Əliyev; elmi red. N. Cəfərov. – Bakı: Nurlan, 2003. – 100 s.
4. Ülvi, Almaz. Ədəbiyyat ömrü yaşayan ədəbiyyat memarı /A. Ülvi; red. N. Süleymanov. – Bakı: Nurlan, 2004. – 80 s.

Fatimə Bayışlı

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 277 A

Elmi rəhbər: müəllimi Mələkxanım İsmayilova

MÜASİR DÖVRDƏ AZƏRBAYCAN DİPLOMATİYASI

Diplomatiya hər bir dövlət üçün tarix boyu əhəmiyyətli fəaliyyət sahəsi olub. Dövlətçilik tarixi diplomatiya tarixi ilə sıx bağlıdır. Diplomatik fəaliyyət də əsasən mühüm, əhəmiyyətli rol oynayır: ərazi bütövlüyü, dövlət suverenliyi, daxili və xarici təhlükəsizliyin təmin olunması, beynəlxalq miqyasda rolunun, imicinin, mövqeyinin formalaşması. Müasir diplomatiya, keyfiyyət təhlili, siyasi şərhlər, məlumat, müsa-hibələr və spesifik tematik xüsusiyyətlərin vəhdəti vasitəsilə mürəkkəb beynəlxalq problemlərin qiymətləndirilməsi və dərk edilməsi üçün dəyərli alət kimi qəbul edilir

ADR-in beynəlxalq aləmdə ilk addımlarını atdığı dövrdən bizi 1 əsr ayırır. Bu, Birinci Dünya Müharibəsinin odunda məhv olmuş keçmiş imperiyaların süqutunu, Azərbaycanın müsəlman Şərqində ilk respublika timsalında dövlət müstəqilliyini əldə etməsini, bu müstəqilliyin itirilməsini, SSRİ-nin tərkibində yetmiş onilliyi əhatə edən inanılmaz gərgin bir əsr idi.

Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən (1991-ci il 18 oktyabr) sonra dünya dövlətləri və BMT tərəfindən tanındı. Əsas və qaçılmaz fakt budur ki, bu gün müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyi öz varlığına görə ulu öndərimiz Heydər Əliyevə borcludur. Ümummillə liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının təkidilə hakimiyyətə qayıtdı, o gündən də Azərbaycan Respublikası xarici siyasətin yeridilməsində bir çox uğurlar əldə etdi.

Azərbaycan diplomatiyasının qısa zaman ərzində beynəlxalq səviyyəyə yüksələrək uğurlar əldə etməyin başlıca səbəbi də məhz xarici siyasətdə varisliyin təmin edilməsi və Heydər Əliyevin uğurlu kursunun müasir reallıqlara uyğunlaşdırmaqla tətbiq edilməsidir. Diplomatik aspektdə əhəmiyyətli olan mühüm amil kimi Azərbaycanın davamlı surətdə yeniləşməyə meyilliyi, meydana çıxan və sürətlə dəyişən situasiyalarda ağıl və müdriklik sayəsində düzgün qərar qəbul etmək məharəti nəzərə alınmalıdır. Bu kontekstdə Prezidentin xarici siyasət qarşısında müəyyən etdiyi yeni vəzifə və tapşırıqları xüsusi vurğulamaq lazımdır. Həmin vəzifə və tapşırıqlar müasir təhdid, beynəlxalq münasibətlər sisteminin bütün cəhətləri və çağırışlar nəzərə alınaraq formalaşdırılıb.

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ədalətli sülh yolu ilə həlli məsələsi durur. Prezident İlham Əliyev vacib şərt kimi münaqişənin Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədləri daxilində, ərazi bütövlüyü və suverenliyi əsasında həll edilməsini irəli sürür. Ən mürəkkəb vəziyyətdə də Azərbaycan diplomatiyası sivil üsullara, beynəlxalq münasibətlər sisteminin qaydalarına uyğun fəaliyyət göstərir. Ermənistan və onun havadarlarının çoxsaylı təxribatlarına baxmayaraq, Azərbaycan sülh və

barış xəttindən çəkilmirdi. İlham Əliyev prinsipal və qətiyyətli mövqeyi hərbi meydanın da olduğu kimi, diplomatik sahədə də göstərirdi. 44 gün Vətən müharibəsi ərzində dövlətimiz beynəlxalq hüquq prinsiplərini, xüsusilə BMT Nizamnaməsinin 51-ci maddəsini rəhbər tutub öz ərazilərini azad etmək hüququndan istifadə edərək genişmiqyaslı və uğurlu əks-hücum əməliyyatları həyata keçirdi. 44günlük Vətən müharibəsi Azərbaycanın hərbi-diplomatik qələbəsi ilə nəticələndi.

Azərbaycanın dinamik inkişafı, diplomatiyamızın yüksək fəallığı, beynəlxalq arenada ardıcıl uğurları, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin fəaliyyətinə dünyada olan böyük hörmət və etimad Ermənistan rəhbərliyini, erməni lobbisini qıcıqlandırır və narahat edir. Azərbaycan diplomatiyası təhlükəli vəziyyətdə, qeyri-müəyyənliklərin hökm sürdüyü vəziyyətlərdə səmərəli fəaliyyət sistemini formalaşdırıb və həmin istiqamətdə fəaliyyətini inkişafı davam etdirməkdədir.

Ədəbiyyat:

1. https://azertag.az/xeber/Azərbaycan_diplomatiyası_25_ilde_riskli_ve_murekkeb_seraitde_ugurun_sirri
2. https://mfa.gov.az/files/IRSPDF_100_years_of_diplomatic_service_of_the_Republic_of_Azerbaijan_3
3. <https://carnegieeurope.eu/2016/09/23/azerbaijan-at-twenty-five-new-era-of-change-and-turbulence-pub-64671>
4. <http://ikisahil.az/post/232909-azerbaycan-diplomatiyası-tarixi-zefere-aparan-yol>

Əsədi Mətin

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup169
Elmi rəhbər: Aygün Soltanzadə*

II DÜNYA MÜHARİBƏSİNDƏ YAPONİYA (SAKİT OKEAN CƏBHƏSİ)

Yaponiya II dünya müharibəsinə 1941-ci il 7 dekabrda ABŞ-ın Havay adalarında yerləşən Pörl Harbor dəniz limanına elan etmədən hücumu ilə başladı. Yaponlar bu hücumu “Havay Əməliyyatı” adını vermişdi. Yaponların əsas məqsədi ABŞ-dan gələn təhlükəni yığışdırmaq və B.Britaniya ilə Niderlanda qarşı sərbəst şəkildə əməliyyatlar qazanmaq idi.

Yaponların bu hücumu nəticəsində Amerikaya dəyən ziyanın nəticələri bunlar idi: 12 döyüş gəmisi batırıldı və zədələndi, 188 qırıcı təyyarə məhv edildi, 2335 əsgər və 68 mülki vətəndaş öldü, 1143 əsgər və 35 mülki vətəndaş yaralandı. Buna baxmayaraq Sakit okean donanmasının əsas hissələri olan 3 təyyarə gəmisi, sualtı qayıqlar, əsas tankerlər, bazanın zavod gəmiləri, limanda olmadıqları üçün heç biri zərər görmədi.

1943-cü ildən yaponlar gizli silah istehsalına başlamışdılar İ-400 adı verilən bu silahın əsas özəlliyi sualtı qayıqlara təyyarələrin yerləşdirilməsi idi. “Havay Əməliyyatı”ndan sonra yaponların durmaq kimi bir niyyəti yox idi. Onların əsas hədəfi bundan sonra ABŞ-ın şəhərlərini (əhalinin yaşadığı yerlər) vurmaq və bununlada Amerikanın cəsarətini qırmaq ardınca təslim edib müharibədən uzaqlaşdırmaq idi. Bunun üçün Amerika sərhədlərinə görünmədən yaxınlaşmaq idi. Bu plan əsasında Yapon Dəniz Qüvvələrinin Admiralı İsoroku Yamamoto sualtı qayıqlara təyyarə yerləşdirmək fikrini irəli sürmüşdü.

Təyyarələri rahat şəkildə yerləşdirmək üçün 2 sualtı qayıqı birləşdirir və beləliklə hər bir sualtı qayıq 3 bombardman qırıcı təyyarəsi yerləşdirmək mümkün olur. Lakin bu möhtəşəm silahın bəzi problemləri var idi: Təyyarələrin anqarlara yerləşdirilməsi, “Seiran” adı verilən bu təyyarələrin uçuşa keçmədən motorlarının qızdırılması, geri qayıdan təyyarələrin göyertəyə oturması idi.

Plana əsasən bu gəmidən 18 ədəd hazırlanmalı idi, lakin həmin ilin aprel ayında İ.Yamamotoya ABŞ hökuməti tərəfindən sui-qəsd təşkil edərək öldürülməsi planı ləngidir və sualtı qayıqların sayı 9-a endirilir. 1943-cü il 18 yanvar İ-400, 1943-cü il aprelində İ-401, oktyabrında İ-402, sentyabrında İ-403, 1944-cü il fevralında İ-404 bitir. Bundan sonra yalnız üçü tamamlanır və döyüşə hazır gətirilir, lakin döyüşə girmədən Amerika ordusu onları qabaqlayaraq, Okinava adasına hücum edərək işğal edir. 1945-ci ilin yayında atılan 2 atom bombasından sonra Yaponiya təslim olur və İ-400-lər ABŞ ordusu tərəfindən ələ keçirilərək Londona araşdırmaq məqsədi ilə göndərilir daha sonra SSRİ-nin əlinə keçməməsi üçün 1946-cı ildə batırılır.

Ədəbiyyat:

1. WW2-Nin I-400 Class Yapon Dənizaltı Təyyarə Daşıyıcılarının Üzə Çıxarılması. <https://az.historia-bahia.com/1060-uncovering-the-i-400-class-japanese-submarine-aircra.html>
2. Bugüne Kadar İnşa Edilmiş Nükleer Olmayan En Büyük Denizaltı. <https://www.bilgiustam.com/ucak-tasiyan-denizalti/>
3. 2 Dünya Savaşında Japonya. https://www.youtube.com/watch?v=TCWKSJ_b-Gs

Шафаг Лятифова

*Университет Иностранных Языков,
Филологический факультет, гр. 233*

Научный руководитель: док.ф.ф., доцент А.М.Абдиева

ГЕЙДАР АЛИЕВ И МОЛОДЕЖНАЯ ПОЛИТИКА

Гейдар Алиев – основоположник независимого, современного азербайджанского государства, всю свою жизнь, заботящихся о будущих поколениях нации, хорошо понимая растущую роль образования в новом, информационном пространстве, межстрановых конкуренциях, с момента своего возвращения по просьбе азербайджанского народа к государственному рулю, начал формирование политики развития молодежи. Это представлял собой систему мероприятий, направленных на цель обеспечения всестороннего развития молодежи, ее активного участия в жизни общества. Реализацию молодежной политики Президент Азербайджанской Республики – Гейдар Алиев возложил на Министерство молодежи и спорта – новую государственную структуру, созданную по его Указу от 26 июня 1994 года. Одним из основных направлений молодежной политики, Гейдар Алиев выделил воспитание поколений в нравственно-культурных традициях и в достойном уровне образования, чтобы гордо нести звание «Я Азербайджанец» Ибо, уровень образования относится к универсальным ценностям нации – культуре, идеологии, человеческому капиталу. Стремление к достойной жизни, процветанию, обусловили необходимость прогрессивного развития национальных экономик в глобальной системе выживания стран, многие из них до сих пор «реально ведут борьбу за независимость и полноценное существование на политической карте мира» Возрастает значимость человека в современных социально-политических процессах.

1997 году Президент Азербайджанской Республики – Гейдар Алиев подписал Указ о ежегодном проведении Дня молодежи. С тех пор в Республике проводятся фестивали, научные конференции, выставки, концерты молодых талантов. Все это стимулирует молодежь на еще большие достижения. Президент Азербайджанской Республики – Ильхам Алиев продолжает поддерживать и активно развивать молодежную политику. Была принята государственная программа о получении образовании в зарубежных странах в 2007-2015 г.г. В рамках этой программы более 5 тысяч абитуриентов были направлены на обучение в самых передовых университетах мира по специальностям, в которых нуждается наша страна. Сегодня в Азербайджане функционирует около 200 молодежных организация, а также студенческие организации более чем 20 Вузах.

Сегодня в Азербайджане молодежная политика превратилась в важную составную часть Государственной политики. Молодежь Азербайджана отличается активной деятельностью во всех областях, играет важную роль в осуществлении социальных, гуманитарных, экономических и политических мероприятиях.

Литература:

1. Бабаева Р. В Азербайджане талантливой молодежи много. – интернет ресурс.
2. Указ Президента Азербайджанской Республики «О Министерстве молодежи и спорта в Азербайджанской Республике»

BARAK OBAMA ADMINISTRASIYASININ SOSIAL SIYASƏTİ

ABŞ dövləti XXI əsrdən etibarən ciddi sosial islahatlar və inkişaflar dövrünə qədəm qoydu. 2008-ci il ABŞ-da prezident seçkilərində ölkə tarixində ilk dəfə afro-amerikalı prezident Barak Obama qələbə qazandı və ABŞ-nin 44-cü prezidenti oldu. B.Obamanın hakimiyyəti dövrünü sosial siyasət üçün qarışıq dövr kimi səciyyələndirmək olar. Həm inkişaf, həm də müəyyən sosial problemlərin olması bunu deməyimizə əsas verir.

2008-ci ildə ölkədə Böyük Depressiyadan sonra ən dağıdıcı maliyyə və iqtisadi böhran hökm sürürdü. Bu vəziyyət B. Obama administrasiyasından maliyyə sektorunu və bütün iqtisadiyyatı bərpa etmək üçün təcili tədbirlər görməyi tələb etdi. Bu dövrdə işsizliyin yüksək səviyyəsi, gəlirlərin azalması kimi ciddi sosial problemlər yarandı. Yeni administrasiya sosial sahəyə diqqətin artırılmasını böhrandan uğurlu çıxışın açarı hesab edirdi.

B.Obamanın prezidentliyi dövründə bir neçə sahədə uğur qazanıldı. Əmək münasibətləri sahəsində aşağı gəlirli amerikalıların həyat səviyyəsini yaxşılaşdırmaq üçün bir sıra tədbirlər həyata keçirildi. 2009-cu ildə minimum əmək haqqı 7,25 dollardan (1 saat) 2011-ci ilə qədər 9,5 dollara çatdırmağı öhdəsinə götürdü.

B.Obama administrasiyasının sosial siyasətinin əsas prioriteti səhiyyə sahəsi idi. O, prezidentliyi dövründə ABŞ əhalisi üçün sağlamlıq sığortası proqramını həyata keçirməyə çalışdı. Respublikaçılar partiyasının buna qarşı çıxmasına baxmayaraq, B.Obama bu proqramı həyata keçirməyə müvəffəq oldu. Təxminən 11 milyona yaxın ABŞ vətəndaşı bu proqram çərçivəsində qeydiyyatla alındı.

Obamanın prezidentliyi dövründə uğurlu islahatlar kimi uğursuzları da olmuşdur. 2008-ci il seçki kampaniyasında söz verdiyi kimi Quantanamo həbsxanasını bağlaya bilmədi. Həbsxana 1 il müddətində bağlanmalı idi, lakin prezidentin qərarı icra olunmadı. B.Obama baş verən cinayət hadisələri, xüsusilə də təhsil müəssisələrindəki terror aktlarının qarşısını almaq üçün silahdaşına qanunlarında müəyyən dəyişikliklər və məhdudiyyətlər tətbiq etməyə çalışdı. Lakin Konqresdəki Respublikaçıların əksəriyyəti Obamanın bu planına əngəl olaraq veto hüququndan istifadə etdilər. Miqrasiya siyasəti sahəsində də ciddi dəyişikliklər baş vermədi. Belə ki, Obama təxminən 4 milyona yaxın qaçqına vətəndaşlıq vermək istəsə də, onun bu planı həyata keçmədi. Onun qərarı Ali Məhkəmə tərəfindən ləğv edildi.

ABŞ həm ağdərili, həm də afroamerikalıların yaşadığı multikultural bir ölkədir. Barak Obama prezidentliyi dövründən etibarən irqçiliyin qarşısını alaraq, neytral mövqe sərgiləməyə çalışmış və bu sahədə işlər aparılmışdır. Buna baxmayaraq, qaradərilələrin polis tərəfindən öldürülməsi, Dallasda polislərin snayperlə öldürülməsi və bu kimi bir sıra problemlər yaşanmışdı.

Nəticədə, Barak Obama administrasiyası seçki kampaniyası dövründə səhiyyə sahəsində bir sıra vədlərini yerinə yetirdiyi halda, sosial təminat sahəsində bir sıra vədlərinə əməl etmədi.

Ədəbiyyat:

1. 8 başlıqta Obama dönəminin bilançosu. 14.10.2016 // <https://www.dw.com/tr/8-ba%C5%9Ff%C4%B1kta-obama-d%C3%B6neminin-bilan%C3%A7osu/a-36039060>
2. Лаумулин Мурат. Второй срок президента Б.Обамы и политика США в Центральной Азии. 1 марта 2013 // <https://carnegieendowment.org/2013/03/01/ru-pub-51269>
3. Barack Obama. The 44th president of the United States. The White House// <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/barack-obama/>

Анастасия Щеголькова
Азербайджанский Университет Языков
Регионоведение по Китаю, 172 Р
Научный руководитель: Р.Агагасымов

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ КНР В XXI ВЕКЕ

Акцент 14-й пятилетки КНР будет сделан на повышении роли не ископаемых источников энергии и снижении зависимости от зарубежных поставок топлива. Главная цель – снижение углеродных выбросов, которые загрязняют природу, не причиняя вреда развитию промышленности. Весьма востребованный уголь, от которого невозможно полностью отказаться, приобретается в больших количествах у Индонезии, Австралии и России. Китай хочет снизить свою зависимость от угля к концу 14-й пятилетки, то есть к 2025 году. Так же Китай покупает нефть у таких стран как Иран, Оман, Саудовская Аравия, Россия. Для Китая выгодная политика, так как каждая страна хочет продать больше, но из-за большого количества конкурентов, страны снижают цены, что Китай скупал у них больше чем у остальных, что очень выгодно для Китая. Эксперты считают, что доля в энергопотреблении превысит 20% к 2025 году, то важно понимать, что в Китае к не ископаемым источникам энергии относят также и атомную энергетику. Китай, отказавшись от искусственного ограничения объемов потребляемой энергии, чтобы не снижать темпы роста экономики. Сокращение энергоемкости, снижение выбросов потребуют значительных совокупных структурных изменений, затрагивающих энергетику, тяжелую промышленность, строительство и т.д. Их модернизация не может произойти одномоментно и потребует огромных технических и финансовых вложений. В отличие от других стран мира, в Китае атомную энергетику часто рассматривают в одной категории с солнечной, гидро, ветроэнергетикой. Среди основных положений планирования именно атомная энергетика занимает особое место, отражая повышенный интерес Пекина к отрасли. Атомная энергетика может заменить со временем уголь, не смотря на зависимость от него. Рассматривается увеличение потребления не ископаемых источников энергии, так как источники энергии, которые сейчас добываются и используются Китаем очень вредит экологии не только Китая, но и всего мира.

Итог: Китай за ближайшее время хочет перейти на не ископаемые энергетические ресурсы. Так же Китай будет поддерживать дружеские отношения со странами поставщиками энергии. Китай – это страна, которая может развить на своей территории именно такие энергетические ресурсы, которые не будут ухудшать и так ухудшающуюся экологическую ситуацию.

Литература:

1. <https://carnegie.ru/commentary/83749>
2. <https://mirec.mgimo.ru/upload/ckeditor/files/the-external-aspects-of-energy-security-strategy-of-china.pdf>
3. <https://www.gazprom-neft.ru/press-center/subneft-online/archive/2019-november/projects/3815818/>

Rahilə Məmmədova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 260 a
Elmi rəhbər: t.f.d. Emil Qasimov

ABŞ VƏ AZƏRBAYCAN ARASINDA ENERJİ DİPLOMATİYASI (1994-2000)

XX əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində yeni dünya nizamında əsas güc mərkəzinə çevrilən ABŞ yeni müstəqillik əldə etmiş ölkələrlə siyasi və iqtisadi münasibətlərin qurulmasına xüsusi önəm verməyə başladı. Dünyanın iqtisadi gücü hesab olunan ABŞ yaranmış siyasi proseslərdən istifadə edərək formalaşan birqütblü dünya sistemində Şərqi Avropa və Mərkəzi Asiyada olduğu kimi Qafqaz regionunda da fəal xarici siyasət strategiyası həyata keçirmək üçün geniş imkanlar əldə etmiş oldu. 1994-cü ildə “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanması ABŞ-Azərbaycan iqtisadi və enerji təhlükəsizlik əlaqələrində yeni mərhələnin

başlanğıcını qoydu. Bundan sonra ABŞ-Azərbaycan arasında bir sıra neft yataqlarının işlənilməsi ilə bağlı müqavilələrin imzalanması iqtisadi sferada qarşılıqlı münasibətlərdə müsbət dinamika səbəb oldu.

Uzun illərdən sonra müstəqillik əldə edən Cənubi Qafqaz ölkələri (xüsusilə Azərbaycan və Gürcüstan) regionda yaranan ağır iqtisadi və siyasi vəziyyətin normalaşması, mövcud problemlərin aradan qaldırılması baxımından ABŞ-la çoxtərəfli əməkdaşlığın qurulması və inkişafında maraqlı idi. Bunun vacibliyini şərtləndirən ən mühüm amillərdən biri də İran və Rusiyanın təhdid və təzyiq mexanizmlərindən xilas olmaq idi. Azərbaycan Respublikası da suverenlik əldə etdikdən sonra ABŞ-la bir çox sahələrdə olduğu kimi, iqtisadi sferada da əməkdaşlığın formalaşdırılması məsələsinə xüsusi önəm verməyə başladı.

XX əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində ölkədəki xarici siyasət kursunun uğursuzluğu iqtisadi sahədə də ikitərəfli münasibətlərin qurulmasına təsirsiz ötüşmədi. Məhz bu baxımdan ABŞ-Azərbaycan iqtisadi münasibətlərinin qurulması və inkişafını şərti olaraq iki mərhələyə bölməyə imkan verir: 1991-1993-cü illər; 1993-cü ildən sonrakı dövr. Birinci mərhələdə iki ölkə arasında iqtisadi sahəni əhatə edən bir sıra müqavilələr bağlanıb, danışıqlar aparılsa da, bu ABŞ-Azərbaycan iqtisadi münasibətlərinin geniş sferada inkişafı ilə nəticələnmədi. İkinci mərhələdə isə “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanması Azərbaycanın neft strategiyasında yeni bir mərhələnin başlanğıcını qoydu. “Əsrin müqaviləsi” 1994-cü il sentyabr ayının 20-də Bakıda Gülistan sarayında imzalandı. “Azəri”, “Çıraq”, “Günəşli” yataqlarının işlənilməsi və məhsulun pay bölgüsü haqqında 400 səhifəlik bu müqavilə 4 dildə tərtib edilmişdi. Bu müqavilə daha sonra 19 ölkəni təmsil edən 41 neft şirkəti ilə daha 26 sazişin imzalanmasına yol açdı. Enerji təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlıq 1994-cü ildən başlayaraq 2000-ci ilədək olan dövrdə dünyanın mühüm neft şirkətləri ilə bağlanan ikitərəfli müqavilələr Azərbaycanda mövcud enerji ehtiyatlarının hasilatı və ixracı üçün əlverişli mühit formalaşdırdı.

Beləliklə, iki ölkə arasında enerji sahəsində baza rolunu oynayan “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanmasından sonra aparılan danışıqlar, imzalanan bir sıra mühüm müqavilələr, həyata keçirilən tədbirlər və icra edilən layihələr ABŞ-Azərbaycan iqtisadi münasibətlərinin gələcək inkişafına müsbət zəmin yaratdı. Azərbaycan tərəfindən yeridilən uğurlu xarici siyasət strategiyası nəticəsində ABŞ-ın ən mühüm şirkətlərinin ölkədəki beynəlxalq neft-qaz layihələrinə cəlb edilməsi bu sferanın inkişafına təsir göstərməklə yanaşı, ABŞ-ın Azərbaycana yönəlik siyasətində dəyişikliyə səbəb oldu.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikası Qanunvericilik Toplusu-1997-ci il, №3, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Nəşri, Bakı 1997.
2. Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi Tarix-Arxiv İdarəsi, fond 26, siyahı 11.
3. GEORGE. H, W. Bush Presidential Records, National Security Council, stack: V, row 9, section
4. HƏSƏNOV, Ə. Azərbaycan-ABŞ anlaşılmaz münasibətlərdən strateji tərəfdaşlığa doğru (oktyabr 1991-avqust 1997), Bakı, Azərbaycan Universiteti Nəşriyyatı, 1997.
5. KAZIMLI, X. Yeni əsrə keçidin iqtisadi panoramı. Neft strtegiyası və Azərbaycan iqtisadiyyatı, “Azərbaycan” qəzeti, 2000, 22 noyabr.
6. NƏSİROV, E. Azərbaycan-ABŞ münasibətləri (1991-1997-ci illər), Bakı, Qanun, 1998.

Nərmən Əlizadə

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Beynəlxalq münasibətlər fakültəsi, Kurs: III
Elmi rəhbər: i.f.d., dos. Şəfəq Abdullayeva*

ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEVİN İQTİSADİ-SİYASİ SAHƏDƏ UĞURLARI

Müasir dövrümüzün ictimai-siyasi reallıqları, baş verən bir çox dəyişikliklər, milli dövlətçiliyimiz Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən əsas qoyulmuş siyasi kursun mükəmməl bir məntiqindən meydana çıxdığını göstərir. Əminliklə demək olar ki, Ulu Öndər Heydər Əliyev Azərbaycan iqtisadiyyatını inkişafında əsas rolu olan əvəzsiz şəxsiyyət olmuşdur.

Tarixi dövrlər belə qeyd edir ki, iqtisadi sərvətlərə sahib olan ölkə üçün müstəqilliyini daimi saxlaması çətin hadisədir. Bu hadisə isə özünü ötən əsrin 90-cı illərində göstərmişdi ancaq Ulu Öndər Heydər

Əliyevin uzaqgörən siyasəti nəticəsində Azərbaycan iqtisadiyyatı və digər sahələri daha da inkişaf etdirildi. Və onun sahəsində ölkəmiz daha da çiçəklənmişdi.

Ümummilli lider Heydər Əliyev iqtisadi sahədə ardıcıl və sistemli şəkildə işlər görməyə başlamışdı.

Ötən əsrin 90-cı illərin əvvəllərində sənaye istehsalının, ÜDM-in, xarici ticarət dövrüyyəsinin həcmi azalmış və inflyasiya səviyyəsinə çatmışdı. İstehsal sahələrinin sıradan çıxması nəticəsində işsizlik problemi baş vermişdir.

1993-cü ildə siyasi hakimiyyətə qayıdan Ulu Öndər Azərbaycan böhrandan çıxarmış və böyük xilaskarlıq etmişdir. İqtisadi sahədə Milli iqtisadi inkişaf konsepsiyası yaratmışdı. Eyni zamanda 100-dən çox fərman və sərəncam qəbul edilmiş və təsdiq olunmuşdur. Həmçinin Beynəlxalq maliyyə institutları rəhbərləri ilə görüşlər olurdu.

İqtisadiyyata dönüş olan hadisələrdən biri də 1994-cü ildə sentyabrda imzalanmış “Əsrin müqaviləsi” olmuşdur. Bu müqavilənin imzalanması ölkəyə investisiya qoyuluşunu təşviq etdi. Daha sonrakı illərdə isə yəni, 1996-cı ildə Bakı-Novorossiysk, eyni ilə həmin ildə Bakı-Supsa ixrac neft kəmərləri istismara verilmişdi.

İqtisadi siyasət nəticəsində makroiqtisadi sabitlik əldə edildi və iqtisadi artımın əsası qoyuldu. Ölkənin gələcək iqtisadi inkişafında, bazar iqtisadiyyatın rolu böyük olacaqdı. Həmçinin sahibkarlıqda inkişaf etdiriləcəkdi.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə sahibkarlıq infrastrukturunun formalaşdırılması istiqamətində mühüm addımlar atılmışdı (məsləhət, informasiya, xidmətlər) göstərən yerlər formalaşdı. Dövlət mülikiyyətini özəlləşdirilməsinin qanunvericilik bazası yaradılmış və dövlət proqramları təsdiq olunmuşdu.

Ədəbiyyat:

1. www.anl.az/down/meqale/xalqqazeti/2010/may/121258.htm
2. genprosecutor.gov.az/az/post
3. xalqqazeti.com/mobile/az/news/36706
4. sesqazeti.az/news/politics/867295.html
5. www.aayda.gov.az/az/news/950

Sənəm Quliyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-I fakültəsi, qrup 207 A

Elmi rəhbər: Nuranə Məmmədova

İKİNCİ QARABAĞ MÜHARİBƏSİ DÖVRÜNDƏ AZƏRBAYCANIN MULTİKULTURALİZM SİYASƏTİ

İngilis dilindən tərcümədə “çoxlu mədəniyyətlər” anlamına gələn multikulturalizm termini ayrıca götürülmüş ölkədə və bütün dünyada müxtəlif millətlərə və dinlərə məxsus insanların mədəni müxtəlifliyinin qorunması, inkişafı, azsaylı xalqların dövlətlərin milli mədəniyyətinə integrasiyasına yönəldilmişdir. Azərbaycan müxtəlif sivilizasiyaların qovuşduğu məkan olaraq əsrlər boyu milli mədəni rəngarənglik mühitinin formalaşdığı ayrı-ayrı millətlərin nümayəndələrini sülh, əmin-amanlıq, qarşılıqlı anlaşma şəraitində yaşadığı diyar kimi tanınmışdır.

Bu birliyin ən böyük sübutunu biz xalqımızın ən parlaq zəfəri kimi tarixə imza atan 44 günlük “İkinci Qarabağ müharibəsi”ndə gördük. Tarixə qızıl hərflərlə yazılmış bu müharibədə fəxarətlə “mən azərbaycanlıyam” deyən hər kəs cəbhələrdə mənfur düşməyə qarşı cəsarətlə savaşıdı və ana torpağın işğalı ilə heç vaxt barışmadığını göstərdi.

27 sentyabr-10 noyabr 2020 ci ili əhatə edən müharibə təkcə hərbi qələbə ilə deyil, həmçinin azərbaycançılıq məfkurəsinin qələbəsi ilə də başa çatdı. Qarabağın azadlığı uğrunda Azərbaycanda yaşayan xalqlar arasında, tarixən də mövcud olan dostluq, əməkdaşlıq daha da möhkəmləşdi.

Sözümü bu faktla gücləndirə bilərəm ki, bu ilin may ayının 12-13 də Şuşanın Cıdır düzündə keçirilən “Xarıbülbül” festivalının ilk günündə ölkəmizdə yaşayan müxtəlif xalqların musiqi yaradıcılığı “Azərbaycan musiqisində multikulturalizm” adı ilə təqdim edilmişdir. Ölkəmizin müxtəlif bölgələrində yaşayan ayrı-ayrı xalqların musiqi qrupları öz çıxışlarını edib dünyaya göstərdilər ki, Azərbaycanda millətdən,

dinindən, dilindən asılı olmayaraq hər kəs vahid, sarsılmaz bir birliyin nümayəndəsidir. Festivalda 44 günlük qələbənin memarı olan Prezident İlham Əliyev vurğuladı ki, Azərbaycanda yaşayan bütün xalqlar dostluq, qardaşlıq şəraitində, milli birlik və həmrəylik ruhunda yaşayır.

Fərqli etnosların nümayəndələrinin fərqli inancları, dinləri, dilləri, adətləri olsa belə, bu müxtəlifliklər onları ayırmır, əksinə daha da yaxınlaşdırır. Buna, atası və anası ikinci dünya müharibəsində Bakıya gəlmiş, Azərbaycanda doğulub təhsil almış Denis Pronini misal göstərmək olar. Doğulub böyüdüüyü torpağa borcunu qaytarmaq üçün müharibə başlayan zaman cəbhəyə yollanır. Füzuli istiqamətində savaşıır. 2020-ci il oktyabrın 6-da 31 yaşında qəhrəmancasına həlak olur. Ölümündən sonra “Vətən uğrunda” və “Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalları ilə təltif olunub.

Azərbaycanın multikultural dövlət olduğunun digər bir sübutu isə odur ki, 44 günlük müharibə mənfur düşmən günahsız, əliyalın insanları, Gəncə, Tərtər, Beyləqan və bunun kimi sərhədanı digər bölgələri “İskəndər” və başqa iriçaplı silahlarla darmadağın elədiyinə baxmayaraq, Azərbaycan əsgərləri əsir düşmüş düşmən vətəndaşlarına tolerant yanaşmış və təhlükəsizliyini təmin etmişlər. Oktyabrın 7-də döyüş bölgəsindən təxliyə olunaraq Bakıya gətirilən Aznif Baqdasaryan mətbuat konfransında verdiyi açıqlamada demişdir ki – “Bomba zərbəsi zamanı huşumu itirmişdim, ayılanda gördüm ki, təkəyəm, heç kim qalmayıb. Üç sutka ərzində mağazada kimsəsiz, tək qaldım. Məni hər zaman qorxudurdular ki, azərbaycanlıların əlinə düşsəm, öldürüləcəyəm. Ona görə azərbaycanlıları görəndə ilk öncə çox qorxdum. Ancaq tam əksinə oldu, mənimlə çox yaxşı rəftar etdilər.” O söyləyirdi ki, iki dövlətin yenidən sülh şəraitində yaşamasını istəyir.

Ümumiyyətlə Azərbaycan heç vaxt müharibə tərəfdarı olmamış, həmişə sülhün əmin-amanlığın bərqərar olması üçün əlindən gələni eləmiş və işğal olunmuş torpaqları diplomatik yollarla qaytarmağa çalışmışdır. Bütün bunlar Azərbaycanda, əsasının Ümummilli Lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulduğu multikulturalizm siyasətinin, bugün onun davamçısı, İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirildiyinin bariz nümunəsidir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycanda multikulturalizm – Biblioqrafiya
2. Gündüz İsmayılov – “Tolerantlıq, bildiklərimiz və bilmədiklərimiz”
3. Kamal Abdulla – “Azərbaycan multikulturalizmi”
4. Niyaz Niftiyev – “Azərbaycanda birgəyaşayış və multikulturalizm”

Aynur Qəniyeva

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil-1 fakültəsi, qrup 207 A
Elmi rəhbər: Nuranə Məmmədova*

BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏRDƏ MULTİKULTURALİZM SİYASƏTİNİN ROLU

Müasir dövrdə, demək olar ki, hər bir dövlətin ərazisində etnik-mədəni müxtəlifliklər mövcuddur. Keçən əsrdə baş verən bir çox müharibələr, çevrilişlər, münaqişələr səbəbi ilə miqrasiya prosesləri yaranmışdır. Əvvəla dünya dövlətləri ölkə daxilindəki etnik-mədəni müxtəlifliklərlə münasibətdə assimilyasiya, izolyasiya və aparteid kimi uğursuz siyasi modellərə əl atmışlar. Lakin tarixə məlum olduğu kimi heç də bu modellərlə müvəfəqiyyət qazanmaq mümkün olmamışdır.

XX əsrin 70-80-ci illərindən etibarən multikulturalizm modeli aktuallıq kəsb edir. Bu siyasi model cəmiyyətdə mövcud olan müxtəlifliklərin və onun əsasını təşkil edən dəyərlərin qorunması, inkişafı və titul xalqla eyni əhəmiyyət kəsb etməsi yönündə aparılan siyasi modeldir. Multikulturalizm modeli özündə humanizm, beynəlxalq münasibətlər mədəniyyəti, insanlar arasında qarşılıqlı anlaşma, dostluq və əməkdaşlıq ehtiva edir.

Multikulturalizmdən imtina etmək isə cəmiyyətdə anlaşılmazlığa, qarşıdurmalara, milli və dini münaqişələrə gətirib çıxarır. Multikulturalizm siyasət modeli kimi ilk növbədə dövlətin daxili siyasətinin tərkib hissəsi kimi çıxış edir. Daxili və xarici siyasət qarşılıqlı münasibətdən asılı olaraq xarici siyasətdə də özünü büruzə verir.

Ümumiyyətlə, əgər ölkə daxilində etnik, dini zəmində qarşıdurma yoxdursa, müxtəlif dəyərlər, dünyagörüşləri arasında dözümlülük, dialoq və əməkdaşlıq münasibətləri mövcuddursa, bu dövlətin dinlər və mədəniyyətlər arasındakı əməkdaşlığa üstünlük verdiyini göstərir. Əks təqdirdə beynəlxalq aləmdə irqçi, şovinist, hüquq normalarına riayət etməyən dövlət kimi tanınmasına səbəb olur.

Nümunə olaraq Fransa dövlətindən bəhs etsək, Avropada ən çox immiqrant qəbul edən ölkədir. Hətta XX əsrdə buraya Mərakeş və Əlcəzairdən böyük miqrasiya axınlarının baş verməsinə baxmayaraq islamofobiyanın aktiv şəkildə tüğyan etdiyi ölkə sayılır. “İrqçilik İslamofobiyasına Nəzarət” təşkilatının məlumatlarına əsasən, Fransada müsəlmanlar öz ibadətlərini icra edərkən qadağalarla üzləşir, hicablı qadınlar təqibə məruz qalırlar, hicablı müəllimlərin işləməsinə qadağalar qoyulur. Nitsa şəhərinin merinin şəhərdə Cənubi Mantes Müsəlman Assosiasiyasına ibadət evini tikdirməyə icazə verməməsi, “Milli cəbhə” partiyasının nümayəndəsinin 2014-cü ildə Ramazan bayramı zamanı islam dininə təhqiredici sözlər işlətməsi və bir çox faktlar beynəlxalq aləmdə Fransa və müsəlman dövlətləri arasında problemlər yaradır.

Digər tərəfdən Kanadaya nəzər saldıqda isə Kanada hökuməti 1971-ci ildən multikulturalizmi modelini miqrantların integrasiyası üçün ideoloji çərçivə olaraq qəbul etmiş, bu tarixdən etibarən cəmiyyətdə mövcud olan etnik-mədəni müxtəlifliklərə sosial, iqtisadi, siyasi və mədəni sahədə bərabər imkanların yaradılmasını, dəyərlərinin qorunub saxlanılmasını təmin etmişdir. Bu addımla eyni coğrafi məkanı, tarixi paylaşıqları da Amerika Birləşmiş Ştatlarının “Əridən qazan” siyasətinin tam əks yönündə addım atmışdı. 1996 “Multikulturalizm proqramı” 2009 “Multikulturalizm proqramı” sənədləri Kanada multikulturalizm modelinin uğurları hesab olunur.

Keçən əsrdə Avstraliya hökuməti də “Ağ Avstraliya” siyasət modelindən istifadə edərək qapılarını yalnız ağdərilili, ingilis, xristian şəxslərə açırdı. 1970-ci illərdən etibarən isə bu siyasətdən imtina edərək müxtəlif mədəniyyətlərin qorunmasını, miqrantların yaşayış yeri və işlə, sosial xidmətlərdən istifadə imkanını, bir çox proqramlar və aktların qəbulunu təmin etdi. Bu addımlarla Avstraliya beynəlxalq aləmdə irqçi dövlət kimliyindən çıxması və miqrasiya probleminin həllini tapdı.

Nəticə olaraq, Kanada, Avstraliya, İsveç və Azərbaycan kimi ölkələr multikulturalizmə dövlət siyasəti səviyyəsində yanaşaraq bu siyasət modelinin dövlətin hərtərəfli inkişafına, xarici siyasətinə və birbaşa beynəlxalq münasibətlərinə töhfə verdiyini sübut etmişlərdir.

Ədəbiyyat:

1. A.N.Hacıyev, E.H.Cəfərova, İ.M.Məmmədov “Multikulturalizmə giriş” 2018
2. Ramiz Mehdiyev “Multikulturalizmə giriş” 2019

Ayna Vəliyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 277 D

Elmi rəhbər: müəllim Mələkxanım İsmayilova

II QARABAĞ MÜHARİBƏSİ DÖVRÜNDƏ İNFORMASIYA MÜBARİZƏSİ

Azərbaycan erməni işğalçılarına qarşı 44 günlük Vətən müharibəsində hərbi, siyasi, eləcə də diplomatik və informasiya sahəsində qələbə qazandı. Prezident İlham Əliyevin İkinci Qarabağ savaşı müddətində və postmüharibə dövründə dünyanın müxtəlif nüfuzlu informasiya vasitələrinə verdiyi müsahibələr xalqımızın Zəfər çalmasında son dərəcə mühüm rol oynadı. Prezident İlham Əliyev 30-a yaxın xarici KİV nümayəndələri ilə müsahibələrində Azərbaycanın haqlı mövqeyini, müharibənin səbəblərini siyasi uzaq görünliklə dünya auditoriyasının diqqətinə çatdırırdı. Azərbaycan hakerləri tərəfindən bir sıra erməni saytları sındırılaraq Prezident İlham Əliyevin beynəlxalq tribunada səsləndirdiyi “Qarabağ Azərbaycandır və Nida işarəsi”, həmçinin “Əgər erməni əsgəri ölmək istəmirsə rədd olsun Azərbaycan torpağından” fikirləri yerləşdirilib. Erməni saytlarında Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Mübariz İbrahimovun fotoları da yerləşdirilib.

27 sentyabr axşam saatlarında başlayan hücumlarla birlikdə isə Ermənistanın dövlət strukturlarına məxsus çox sayda məxfi sənədlər azərbaycanlı hakerlər tərəfindən ələ keçirilib. Bu sənədlər arasında Ermənistanın Dövlət Təhlükəsizlik Xidmətinə, Ermənistan Prezidentinə, Ermənistanın Xarici İşlər Nazirliyinə

aid xeyli məlumatlar var. Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı tərəflərin informasiya modeli müxtəlif inkişaf mərhələləri keçib. Hələlik bu münaqişənin informasiya modelinin üç mərhələdən keçdiyini qeyd edə bilərik.

Birinci mərhələdə münaqişənin başlanmasına ehtiyatlı yanaşma, münaqişənin əsaslandırılması, münaqişəyə ictimaiyyətin münasibətinin öyrənilməsi, münaqişə ilə bağlı ictimai rəy yaradılması daxildir.

İkinci mərhələ münaqişənin aktiv fazasıdır. Bu mərhələdə informasiya siyasəti başlıca olaraq qarşı tərəfin ictimaiyyətinə və hərbi-siyasi qurumlarına psixoloji təsir göstərilməsinə, tərəflərin mövqeyi haqqında daxili və beynəlxalq münasibətin formalaşdırılmasına, cəmiyyətin münaqişənin başa çatdırılmasına səfərbər edilməsinə, tərəflərin mövqelərinin doğruluğunun əsaslandırılmasına istiqamətlənib.

Üçüncü mərhələ münaqişənin aktiv fazasından sonrakı dövrünü əhatə edir. Bu dövrdə informasiya siyasəti başlıca olaraq münaqişənin tərəflərin maraqları nəzərə alınmaqla nəticələnməsinin, münaqişədən sonrakı vəziyyətin doğruluğunun və ya qeyri-dogruluğunun əsaslandırılmasına, beynəlxalq təşkilatlarda və dünya birliyində müvafiq maraqların qorunmasına və bunun üçün müvafiq ictimai rəyin formalaşdırılmasına istiqamətləndirilib.

Ədəbiyyat:

1. <https://pravda.az/news/70631>
2. <https://www.virtualkarabakh.az/az/post-item/52/2871/ikinci-qarabag-muharibesi.html>
3. <https://ordu.az/az/news/122332/qarabag-etrafinda-psixoloji-ve-informasiya-savasi-tehlil>

Vüsal Hübətzadə

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 277 C

Elmi rəhbər: müəllim Sevda Tağıyeva

HEYDƏR ƏLİYEV YOLU AZƏRBAYCAN TARİXİNİN UĞUR SƏHİFƏSİDİR

Ümummilli Lider Heydər Əliyev 40 ilə yaxın Azərbaycan Respublikasına rəhbərlik etmiş və xalqımızın qəlbində əbədi məskən salmış görkəmli dövlət xadimidir. Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsi ilə ölkədə sabitlik təmin olundu, qanunsuz silahlı birləşmələr ləğv olundu, Azərbaycan tərəqqi yoluna çıxdı. Ulu Öndərimiz müstəqil Azərbaycan dövlətinin möhkəm təməlini, bünövrəsini yaratdı. Bu elə bir bünövrə oldu ki, dahi şəxsiyyətin özünün dediyi kimi ölkəmizin müstəqilliyini əbədi və dönməz etdi. 1993-cü ildən 2003-cü ilədək dahi liderimiz müstəqil dövlətimizin və xalqımızın inkişafı üçün ömrünü şam kimi əritdi. O hakimiyyəti dövründə xalqımızın tərəqqisi, ölkəmizin güclənərək beynəlxalq miqyasda öz layiqli yerini tutması üçün titanik fəaliyyət göstərdi. Görkəmli şəxsiyyət Heydər Əliyevin Azərbaycan ədəbiyyatı klassiklərinin həyatı və yaradıcılığının əsaslı şəkildə tədqiq olunması, əsərlərinin nəşri, dünya dillərinə tərcümə edilməsi, adlarının əbədiləşdirilməsi istiqamətində atdığı qətiyyətli addımlar ölkəmizin tarixində silinməz izlər buraxıb. Dünya şöhrətli siyasətçi Heydər Əliyevin müdrik siyasəti və tarixi uzaqgörənliyi sayəsində milli dövlətçilik ideyasının, həmçinin müasir Azərbaycan dövlətinin qurulmasına və xalqımızın müstəqillik arzusunun gerçəkləşməsinə nail olunub. Böyük dövlətçilik təcrübəsi və istedadına malik Ümummilli lider Heydər Əliyev bilirdi ki, gənc, təcrübəsiz və müharibə aparan müstəqil Azərbaycanı bir dövlət kimi qurmaq, ayağa qaldırmaq, yaşatmaq, möhkəmləndirmək və qüdrətləndirmək üçün bütün vətəndaşların ümumi bir məqsəd ətrafında birləşməsi gərəkdir. Heydər Əliyev-həm Azərbaycanda, həm də dünyanın hər yerində yaşayan azərbaycanlıları bir ideya altında-müstəqil Azərbaycan dövlətinin qüdrətlənməsi və inkişafına xidmət etmək ətrafında birləşdirə bildi. Ulu Öndər Heydər Əliyevin azərbaycançılıq, müstəqil dövlətçilik ideallarının bu gün ölkəmizin Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev qətiyyəti, sərkərdəlik məharəti və güclü iradəsi ilə müstəqil Azərbaycan Respublikasını yeni tarixi mərhələyə çatdırmışdır. Ali Baş Komandanın rəhbərliyi ilə Qarabağda qazanılmış tarixi Zəfər ölkəmizdə müstəqil dövlətçiliyin böyük təntənəsi olmuşdur. Ulu Öndər Heydər Əliyev siyasətinin layiqli davamçısı İlham Əliyevin bu gün Azərbaycanı bütün sahələr üzrə inkişaf etmiş güclü dövlətlərdən birinə çevirib. Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan dövlət quruculuğu prosesinin bu gün müasir dövrün tələblərinə uyğun şəkildə Prezident İlham Əliyev tərəfindən əzmkarlıqla davam etdirilir. Heydər Əliyevin ictimai-siyasi baxışları, çoxcəhətli dövlətçilik

fəaliyyətinə dair mükəmməl modellər bütün dünyada öyrənilir. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə Azərbaycan bütün sahələr üzrə inkişafının yeni mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Yüksək insani keyfiyyətlərinə, mükəmməl dövləti idarəetmə bacarığına, xalqa xidmət mədəniyyətinə görə Heydər Əliyev dünyada nadir tarixi şəxsiyyətlər sırasındadır. Heydər Əliyevin həyatı və siyasi fəaliyyəti ən yeni tariximizdə müstəsna yer tutur. Heydər Əliyev fikirləri qarşısında qürur duymamaq mümkün deyil. Ulu öndər hər bir azərbaycanlı vətəndaşın uğruna, görə böyük sevinc hissi duyurdu. Ulu Öndərimiz bu gün cismən aramızda olmasa da, hər zaman qəlbimizdədir. Ulu Öndərin yolunu layiqincə davam etdirən Prezident İlham Əliyevin siyasəti nəticəsində Azərbaycan güclü, qüdrətli dövlətə çevrilib.

Ədəbiyyat:

1. Əliyeva L.H. İnsan hüquqlarının müdafiəsinin beynəlxalq universal mexanizmləri. “Heydər Əliyev və Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq əməkdaşlıq siyasətinin əsas inkişaf tendensiyaları” mövzusunda 06-07 may.
2. Elmira Axundova “Heydər Əliyev: şəxsiyyət və zaman” çoxcildliyinin 2-ci kitabının 4-cü fəslini (Elmira Axundova, Heydər Əliyev: şəxsiyyət və zaman. 2-ci cild, Bakı, “Ozan”, 2007).
3. Vilayət Quliyevin tərtib etdiyi “Heydər Əliyev.
4. Musa Qasımlı. “Heydər Əliyev – İstiqlala gedə yol. Bakı, Bakı Universitetinin Nəşriyyatı. 5.Yaqub Mahmudov. “Heydər Əliyev ideyalarının zəfər yürüşü”. Bakı, “Təhsil”, 2011
5. İradə Hüseynova. “Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu”. Bakı, “Təhsil” 2004.
6. Qafar Əliyev “Müasir Azərbaycanın banisi, xilaskar, qurucusu”. Bakı Şəms 2006.
7. Heydər Əliyev “Müstəqiliyimiz əbədidir”. VII cild Bakı, Azər nəşr 1998.

Nurlan Hüseynov

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Qrup 371 A

Elmir rəhbər: b/m Fatimə Güləmirli

BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏRDƏ VƏKALƏT MÜHARİBƏLƏRİ (NÜMUNƏLƏR ƏSASINDA)

Vəkalət müharibələri Soyuq Müharibə dövründə, xüsusən də nüvə silahı yarışının azaldığı vaxtlarda ortaya çıxan bir anlayışdır. Karl Deutsch vəkalət müharibəsi anlayışını üçüncü bir ölkənin ərazisində iki və daha artıq güc arasında beynəlxalq münaqişənin genişləndirilməsi, bu ölkədəki daxili problemlər üzərində həmin ölkənin işçi qüvvəsi və resurslarından istifadə etməklə aparılan müharibə vəziyyəti kimi xarakterizə edir. Tezisdə vəkalət müharibələrinin mahiyyəti və inkişafı nümunələr əsasında təhlil edilmişdir:

Böyük dövlətlərin vəkalət müharibələrində rolu, üçüncü ölkədə daxili münaqişədə olan tərəflərdən birini dəstəkləmək, onların siyasət və strategiyalarını öz global güc rəqabətləri çərçivəsində əks etdirmək və global rəqiblərinin yaradılmasının qarşısını almağa çalışmaqdır. Başqa sözlə desək, belə müharibələrdə böyük dövlətlər bir-biri ilə birbaşa deyil, dolayı yolla üçüncü ölkə üzərində öz təsir və səlahiyyətlərindən istifadə edərək bir-biri ilə mübarizə aparırlar.

İkinci Dünya Müharibəsindən sonra dünya yüksələn iki hegemon dövlətin güc mübarizəsinin şahidi oldu. 1991-ci ildə Berlin divarının yıxılmasına və Sovet İttifaqının dağılmasına qədər davam edən bu prosesdə bir çox vəkalət müharibələrinin izləri var.

1950-ci ildə başlayan Koreya müharibəsi Şimali Koreyanın Cənubi Koreyanı işğal etməsi fonunda ortaya çıxdı. Şərq Bloku Koreyanın kommunist rejimi altında vahid bayraq altında toplanmasına çalışırdı və Şimali Koreyanı dəstəkləyirdi. ABŞ və Qərb Bloku ölkələri Sovet İttifaqının həmin regionda fəal olmasını istəmədiklərinə görə, qüvvələr balansı prinsipini irəli sürərək Cənubi Koreyanı dəstəklədilər.

Süveyş böhranı və Kuba böhranında da ABŞ və SSRİ-nin birbaşa iştirak etmədiyi vəkalət müharibəsi baş vermişdir. Süveyş böhranına nəzər salsaq görürük ki, Süveyş kanalı üzərində Qərb və Şərq qarşıdurması baş verir. Qərb bloku ölkələri kanalda nəzarəti bərpa etmək istəyirlər, lakin Misirdəki hakimiyyət qüvvələri kanalın nəzarətini itirmək istəmirlər və onların SSRİ yaxınlaşması baş verir.

Müasir dövrə nəzər salsaq ABŞın 2003-cü ildə İraqı işğalından sonra ölkə ABŞ və İranın döyüş meydanı oldu. Bu münaqişəni məhdudlaşdırmaq və İraqda daha təsirli olmaq üçün İranın bir çox yerli hökumətləri, xüsusən də şiə milisləri var.

İranın Hizbullah və Suriyadakı digər şiə milisləri arasında əlaqələr; ABŞ və YPG arasında əməkdaşlıq; Türkiyə ilə bəzi müxalif qrupların Suriyada birgə hərəkət etməsi beynəlxalq güclə yerli aktorlar arasında vəkalət savaşlarında əlaqənin bariz nümunəsidir. Fransa, Misir və Rusiyanın Liviyada Xəlifə Haftarın rəhbərlik etdiyi qrupa verdiyi dəstək; Yəməndə Səudiyyə Ərəbistanının yerli hökumət qüvvələri və bəzi qəbilələrlə əməkdaşlığı və İranın husilərin təsiri altında olan Ənsarullah hərəkəti vasitəsilə ölkədə güc mübarizəsi aparması aydın görünür.

Yerli aktorlarla onların xarici dəstəkçiləri arasında bəzən ideologiya üst-üstə düşdüyü halda, bəzən əks ideoloji baxışlara malik olan aktorlar arasında əməkdaşlıq ola bilər. ABŞ və YPG müxalif ideologiyaları təmsil etsə də, Yəməndəki maraqlarına görə onların xarici havadarları arasında məzhəb və ideologiya üst-üstə düşür.

Ədəbiyyat:

1. Müəllif: Regina Ten Hove, məqalə: Proxy Warfare, The Changes, səh. 9
2. Müəllif: Steven Heydemann, məqalə: The Syrian Conflict: Proxy War, Pyrrhic Victory, and Power-Sharing Agreements, səh. 154-155

Firuzə Ağayeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 267

Elmi rəhbər: müəllim Fidan Ələsgərova

DÜNYA SİYASƏTİNDƏ 44 GÜNLÜK MÜHARİBƏ

44 günlük müharibədə Azərbaycan Respublikası həm ərazi bütövlüyünün bərpası, həm də beynəlxalq arenada mövqeyinin güclənməsi nöqtəyi-nəzərindən uğurlu addımlar atmışdır.

Noyabrın 10-da Azərbaycan və Ermənistan Rusiyanın vasitəçiliyi ilə müəyyən öhdəliklərin əks olunduğu atəşkəs sazişini imzalayıb. Azərbaycanlı politoloq Rasim Musabəyov "Minsk Qrupunun həmsədrələrinin üçtərəfli bəyanatın müddəalarına istinad etməsini həmin bəyanatın artıq beynəlxalq səviyyədə tamamilə legitimləşdirildiyi faktının təsdiqini tapması kimi vurğulayıb. Türkiyəli təhlilçi və təhlükəsizlik eksperti Abdullah Ağara görə 44 günlük müharibə Avrasiya geopolitikası baxımından çox önəmli bir zəfərdir. Ona görə bu savaş Azərbaycanın qurtuluş savaşları idi.

44 günlük müharibənin iqtisadi cəhətdən gətirdiyi uğurlara nəzər yerirsək Azərbaycan iqtisadiyyatı işğal nəticəsində itirilən taxıl, spirt, kartof, ət, süd məhsulları istehsalının xeyli hissəsini, əlvan və qara metalları, mineral suları, şirin su ehtiyatlarını və meşə sahələrini, 163 müxtəlif növ faydalı qazıntı (qızıl, gümüş, mis, molibden və cıvə) yataqlarını yenidən bərpa edəcəkdir. Yeni Zəngəzur dəhlizinin açılması ilə Türkiyə Respublikası Gürcüstan və İran ərazilərindən keçmədən Azərbaycana birbaşa çıxış əldə edə bilər. Bu yol Gürcüstan ərazisindən keçən Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu ilə müqayisədə 340 km. qısa olacaq.

44 günlük müharibədə əldə edilən uğurda Azərbaycan Respublikası prezidenti İlham Əliyevin beynəlxalq arenada uzaqgörən siyasətinin təsiri danılmazdır. Beynəlxalq təşkilatlarda fəal iş görülməsi ilə yanaşı, büdcəsinin əhəmiyyətli hissəsi Silahlı

Qüvvələrinin modernizasiyası üçün ayrılmışdır. Məsələn, Stokholmda yerləşən Beynəlxalq Sülh Araşdırmaları İnstitutunun (SIPRI) açıqladığı son məlumatlara görə, Azərbaycan 2011-2020-ci illər ərzində 3.274 milyard dollarlıq silah idxal etdiyi halda, Ermənistan eyni dövrdə 398 milyon dollar dəyərində silah əldə edib.

Beləliklə, 44 günlük müharibə dünya siyasətində aparıcı rol oynamış, bir çox beynəlxalq təşkilatlar bu müharibənin nəticəsinə qəbul etmiş və siyasi təhlilçilər müharibənin dünya siyasətinə təsirini təhlil etmişlər.

Ədəbiyyat:

1. "Azərbaycan: Son dönəmin iqtisadi inkişafı", Beynəlxalq Valyuta Fondunun (BVF) Ölkə Hesabatı No 95/119, 19 dekabr 1995, www.imf.org/en/
2. Publications/CR/Issues/2016/12/30/Azerbaijan-Recent-Economic-Developments-624.

3. Bayramova, A., "Regional nəqliyyat-kommunikasiya sisteminin yeni qovşağı – Naxçıvan MR", Milli.az, 14 noyabr 2020, news.milli.az/economy/897251.html.
4. "Ermənistanın işğal etdiyi Azərbaycan ərazilərində təbii sərvətlərin istismarı Dünya Birliyinin gündəmində olmalıdır", AzerTac, 24 iyul 2020.
5. azertag.az/en/xeber/Exploitation_of_natural_resources_on_the_territories_of_Azerbaijan_occupied_by_Armenia_should_be_on_the_agenda_of_the_world_community_VIDEO-1545511.
6. <https://www.bbc.com/azeri/azerbaijan-58685829>
7. 44 günlük Qarabağ müharibəsi, mülahizə və nəticələr. https://aircenter.az/uploads/files/44-Gunluk%20QM_az.pdf

Elduz Əsgərov

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, 277 B

Elmi rəhbər: müəllim Mələkxanım İsmayilova

QLOBALLAŞMA DÖVRÜNDƏ SOSIAL ŞƏBƏKƏLƏRİN BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏRƏ TƏSİRİ

Tarixin bütün dövrlərində dövlətlərarası diplomatik və beynəlxalq münasibətlər elmi-texniki inkişafı sıx qarşılıqlı əlaqəyə malik olmuşdur. Hər bir dövlət öz xarici siyasətini və milli maraqlarını təmin etmək üçün bu müasir sahədən yetərincə istifadə etməyə çalışır. Qloballaşma "Bəşəriyyətin inkişafının müasir mərhələsində qloballaşma onun əsas məzmununu müəyyən edir" desək yanılmırıq.

Qloballaşmanı Ümummilli lider Heydər Əliyevin sözləri ilə desək: "Dünyanın inkişafının indiki mərhələsinin başlıca meyilləri mədəni inteqrasiya və qloballaşmadır. Əgər bəşəriyyət XX əsr elmi inkişafının nailiyyətlərinin yaratdığı xoş ümidlərlə qarşılamışdısa, qloballaşma prosesi çox vaxt heç də nikbinlik doğurmur. Bu mürəkkəb və birmənalı qiymətləndirilməyən prosesin perspektivləri hamımızı düşündürür". Bu dövrdə sosial şəbəkələrin; KİV-lərin beynəlxalq münasibətlərdə rolu böyükdür.

Hələ qədim dövrlərdə də ölkə daxilində baş verən yeni hadisələr, ölkə başçısının əmr və göstərişləri şəhərin baş meydanına yığılan insanlara və vətəndaşlara carçılar vasitəsilə çatdırılırdı. Uzaq məsafədəki insanlarda məlumat əsasən "Göyərçinlər və Çaparlar" vaistəsi ilə çatdırılırdı. Amma müasir dövrdə sosial şəbəkələr yəni KİV-lər istifadə olunur. Bu məlumatın biraşa və daha sürətli çatdırılmasına kömək edir. İnformasiyanın siyasi proseslərə və münasibətlərə, beynəlxalq və ölkədaxili ictimai rəyə təsir imkanları da genişdir.

Sosial şəbəkələrin beynəlxalq münasibətlərə təsirinə "Sosial şəbəkə vasitəsi ilə baş verən inqilablar"dan nümunə gətirə bilərik. Müasir dövrdə bir sıra ölkələrdə dövlətə qarşı üsyanların mənbəyi "Sosial şəbəkələr" və bu tipli bəzi texnologiyalar təşkil edirdi. Şəbəkə İnqilabı əsasən Suriya, Misir, Moldova, Livya, Belarus dövlətlərində baş vermişdir. Bu inqilablar "Ərəb baharı" adlandırılırdı. Bu inqilablara 2010-cu ildə Ərəb ölkələrində işsizliyə, ərzaq qıtlığına, söz azadlığına və aşağı həyat səviyyəsinə görə Twitter platformasından qaynaqlanmışdır; İlk olaraq inqilab Tunisdə baş vermişdi və Nümayişlər Live Journal, Twitter kimi şəbəkələrdən qaynaqlanmışdır. Bu qələbə digər ərəb ölkələrində də nümayişlər dalğasına səbəb olmuşdur; Misirdə 2011-ci ildə baş vermişdi ki bu inqilabda "Twitter inqilabı, Gənclər inqilabı, Xardal inqilabı" adlanırdı. Ölkədə inqilabda Facebookdan və Twitterdən kordinasiya mərkəzi kimi istifadə olunurdu.

Baş verən şəbəkə inqilabları göstərir ki, qloballaşma dövründə sosial şəbəkələr cəmiyyətin həyatında mühüm rol oynayır. Bu baxımdan sosial şəbəkələr həm sosial və siyasi proseslərdə baş verən problemlərin əsas qaynağı kimi, həm də cəmiyyətin inkişafını xarakterizə edən bir vasitə kimi çıxış edə bilər.

Ədəbiyyat:

1. "Qloballaşmanın müasir istiqamətləri və bunun diaspor fəaliyyətinə təsiri" <https://xalqqazeti.com/mobile/az/news/21150>
2. "Qloballaşma dövründə informasiyanın yeri və rolu" <http://anl.az/down/meqale/azerbaycan/2011/avqust/195312.htm>
3. Qloballaşmaya müxtəlif baxışlar file:///C:/Users/User/Downloads/10%20(1).pdf
4. "Sosial şəbəkələr qlobal siyasi silah kimi" file:///C:/Users/User/Downloads/23.pdf

AZƏRBAYCANIN ƏRAZİ BÜTÖVLÜYÜNÜN TƏMİN EDİLMƏSİNDƏ HORADİZ ƏMƏLİYYATININ ROLU

1994-cü ildə Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan ordusunun həyata keçirdiyi ən uğurlu əməliyyat hesab olunan Horadiz əməliyyatı Azərbaycanın hərbi tarixində qürurverici qələbələrdən biridir. Artıq Birinci Qarabağ müharibəsi zamanı baş vermiş bu uğurlu əməliyyatdan 28 il ötür.

Horadiz əməliyyatı güclü havadarları olan erməni işğalçılarına Azərbaycan əsgərinin sərt üzünü göstərmiş, bir neçə ay sonra atəşkəs haqqında Bişkek protokolunun imzalanmasına təsir edən başlıca səbəb olmuşdur. Azərbaycan Ordusunun uğurlu döyüş taktikası nəticəsində Füzuli rayonunun Horadiz qəsəbəsi, daha 20 yaşayış məntəqəsi, habelə Cəbrayılın Cocuq Mərcanlı kəndi düşmən tapdağından azad olunub. Ordumuz həmin döyüşlərdə düşməni öz gücünü göstərərək düşmənin çox sayda canlı qüvvəsi və hərbi texnikasını məhv edib, xeyli sayda silah-sursatı qənimət kimi ələ keçirib.

İndi isə əməliyyatın başlaması və gedişatına nəzər salaq. 1993-cü il avqustun sonunda Qubadlıni ələ keçirən ermənilər, yenidən qruplaşma üçün ehtiyac duyduğundan, atəşkəs elan etmişdilər. Oktyabrın sonlarında erməni hərbi birləşmələri Azərbaycan-İran sərhədində yerləşən Horadizi ələ keçirib, bununla Zəngilan rayonunun Azərbaycan ərazisi ilə əlaqəsini kəsmişdilər. 1993-cü il dekabr ayında erməni silahlı dəstələri Füzuli şəhərinin şərqinə hərəkət etmək üçün cəhd göstərsə də, müqavimət ilə qarşılaşdılar və geri çəkilməyə məcbur oldular. 15 dekabrda Azərbaycan hərbiçiləri 5 istiqamətdə hücum keçdi – Füzuli, Xocavənd, Ağdam, Ağdərə və Kəlbəcər. Azərbaycan hissələrinin Horadizə əsas zərbələri, Dağlıq Qarabağın cənub-şərqində Beyləqan rayonundan gəlirdi. Azərbaycan hissələri düşmənin müdafiəsini dağıtdı, top atəşi və raket artilleriyasının altında Füzuli rayonunun daxilinə irəliləməyə başladı. 1994-cü ilin yanvar ayının əvvəlində, azərbaycanlılar 11 qəsəbə və 40 kilometr Azərbaycan-İran sərhədi uzunluğunda ərazini ələ keçirmişdi. 6 yanvar 702-ci alay düşmənin müqavimətini qırıb, döyüşüb Horadizə daxil oldu, qəsəbəni, Horadiz Dəmiryol Stansiyasını və Araz çayı üzrə vacib strateji hədəf olan Xudafərin körpülərini ələ keçirdi. Horadiz qərbdə mühüm kəsişmə yerlərindən biri idi. Beləliklə Azərbaycan Araz çayı üzərində Horadiz dəmiryolunu və şimal istiqamətində Füzuliyə irəlilədi. Nəticədə, Horadiz qəsəbəsi, Füzuli rayonunun 20 kəndi və Cəbrayıl rayonunun Cocuq Mərcanlı kəndi Azərbaycanın nəzarətinə keçdi.

Xalqımız Azərbaycan ordusunun 1994-cü ildə ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə qazanan qələbənin sevincini 22 il sonra yenidən yaşadı. Horadiz əməliyyatının davamı olaraq 2016-cı ilin aprelində yüksək strateji əhəmiyyətə malik Lələtəpə və Talış yüksəkliklərini düşməndən azad edərək, qələbə əzmini və gücünü bütün dünyaya nümayiş etdirdi. 1994-cü il Horadiz əməliyyatı, 2016-cı ilin Aprel döyüşləri və 2018-ci ilin Günnüt zəfərindən sonra 2020-ci il sentyabrın 27-dən etibarən başlayan əks-hücum əməliyyatları Azərbaycanın hərbi qüdrətini bir daha göstərdi. Döyüş meydanında şanlı tarix yazan Azərbaycan Ordusunun sentyabrın 27-də Qarabağda başladığı uğurlu əks-hücum əməliyyatı nəticəsində noyabrın 9-dək 5 şəhər, 4 qəsəbə və 300-dək kəndi işğaldan azad edildi. Müzəffər Ali Baş Komandanımız İlham Əliyevin başçılığı ilə qüdrətli ordumuz vətənimizin bir qarışını belə düşmən tapdağı altında buraxmayacaq!

Ədəbiyyat:

1. “Biz öz yurduмуza qayıdacağıq” Bakı. 1997. <https://ebooks.az/view/yMn1Id7a.pdf>
2. “Azərbaycan Ordusunun gücünü göstərən tarixi hadisə – HORADİZ ƏMƏLİYYATI” <https://xalqqazeti.com/mobile/az/news/93161>
3. “Horadiz əməliyyatı Azərbaycan tarixinin şanlı səhifələrindəndir” https://azertag.az/xeber/Horadiz_emeliyyati_Azərbaycan_tarixinin_sanli_sehifelerindendir-168199
4. <https://azerbaijan.az/news/7684>

URUQVAY MƏTBUATINDA AZƏRBAYCAN

Uruqvay mətbuatı 44 günlük müharibə zamanı Azərbaycan əleyhinə dərc olunan məqalələrdən fərqləndi. Qeyd etmək ki, Uruqvay “Qondarma Erməni Soyqırımını” tanıyan ilk Cənubi Amerika ölkəsidir. Qeyd etmək lazımdır ki, Uruqvay parlament üzvləri “işğal olunmuş ərazilərə” rəsmi səfər edib. Hər şey noyabrın 13 və 14-də Azərbaycana keçərək 150 mindən bir qədər az erməni əsilli əhəlinin yaşadığı separatçı Dağlıq Qarabağ bölgəsinə daxil olan Uruqvay parlamentarilərindən ibarət nümayəndə heyətinin Ermənistanla səfəri və yerli hakimiyyət orqanları ilə görüşü başladı. Uruqvay mətbuatında və mediasında yazılanlara görə Səfərdən xəbər tutan Dağlıq Qarabağ ərazisini özünün ərazisi hesab edən Azərbaycan Uruqvay Xarici İşlər Nazirliyinə rəsmi şikayət göndərərək, baş verənlərin araşdırılmasını xahiş edib. Nəticədə səfərin Azərbaycan hökumətinin icazəsi olmadan həyata keçirildiyi, bunun qeyri-qanuni olduğu, bunun həmin ölkə ilə Dağlıq Qarabağ arasında aparılan danışıqlara və sülh prosesinə təsir göstərə biləcəyi iddia edilib. Azərbaycan hökumətinin verdiyi notaya cavab olaraq Uruqvay hökuməti “DQ münaqişəsində həm Azərbaycanı, həm də Ermənistanı dost dövlətlər hesab etdiyini və onların münaqişəni dialoq və qarşılıqlı anlaşma yolu ilə həll etmələrini istədiyini bildirdi”.

44 günlük müharibə zamanı münaqişəni təhrif edən, əleyhimizə dərc olunmuş silsilə yazıları isə Azərbaycan diplomatları cavabsız qoymayaraq, tutarlı faktlarla dolu məqalələrini Uruqvay mediasında işıqlandırmağı bacarmışdılar. Uruqvayın “La Republica” qəzetinin və Uruqvay Xəbərlər Agentliyinin (UYPRESS) internet portallarında Azərbaycan diplomatik nümayəndəliyinin təşəbbüsü ilə ölkəmizin mövqeyini əks etdirən “Ermənistan Azərbaycan ərazilərini işğal edir” və “Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tarixi ərazisidir” adlı məqalələri yayılıb. Məqalələr sentyabrın 2-də Montevideoda Azərbaycanın Ermənistan tərəfindən işğal edilmiş ərazilərində yaradılmış qondarma rejmin “25-ci müstəqillik günü” ilə bağlı keçirilmiş “Dağlıq Qarabağ Forumu” adlı tədbirlə əlaqədar Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi və ölkəmizlə bağlı qərəzli və təhrif edilmiş məlumatlara əsasən dərc edilmiş məqalələrə cavab olaraq yazılıb. Azərbaycanın Uruqvaydakı müvəqqəti işlər vəkili Emin İbrahimovun “Xocalı qətliamı – ədalət və sülh üçün davamlı çağırış” sərəlvhəli məqaləsi Uruqvayın aparıcı xəbər portallarından olan Uruqvay Xəbərlər Agentliyi (Agencia Uruguaya de Noticias) tərəfindən yayılıb.

Ədəbiyyat:

1. <https://www.diarioarmenia.org.ar/azerbaiyan-lanzo-un-ataque-de-gran-escala-contra-artsaj-la-informacion-minuto-a-minuto/>
2. http://www.exteriores.gob.es/documents/fichaspais/uruguay_ficha%20pais.pdf
3. <https://www.diarioarmenia.org.ar/category/noticias-locales/uruguay/>
4. <https://www.virtualkarabakh.az/en/post-item/2/25/karabakh-azerbaijan.html>

ARGENTİNA MƏTBUATINDA 44 GÜNLÜK MÜHARİBƏ

Argentina mətbuatında 44 günlük müharibə zamanı həm bizi dəstəkləyən, həm də əleyhimizə erməni lobbisinin sifarişli ilə yazılmış ermənipərəst yazılar da dərc olunub.

Argentinanın www.elpaisdigital.com.ar xəbər portalında “Dağlıq Qarabağda nə baş verir?” başlıqlı məqalə dərc olunub. Məqalədə Azərbaycanın əzəli torpağı olan Dağlıq Qarabağ bölgəsinin və ona bitişik 7 rayonunun Ermənistan tərəfindən işğal edilməsi, BMT Təhlükəsizlik Şurasının 4 qətnaməsində Ermə-

nistan silahlı qüvvələrinin işğal edilmiş Azərbaycan ərazisindən qeyd-şərtsiz və dərhal çıxarılmasının tələb olunması barədə ətraflı məlumat verilib. Argentina “Infobae” elektron qəzetində Ermənistan Azərbaycana qarşı təcavüzünə dair yazı dərc olunub. Argentinanın “La Nacion” qəzeti 10 noyabr 2020-ci ilki buraxılışında müharibə haqqında “Dağlıq Qarabağ: Ermənistan və Azərbaycan atəşkəsə razıdır və İrəvanda etirazlar var” başlığı altında xəbər paylaşıb xəbərdə Azərbaycanın qalib gəldiyi, İlham Əliyev, Vladimir Putin və Baş Nazir Nikol Paşinyanın müqavilə imzaladığı və müharibənin rəsmən bitdiyini bildirirdi. Azərbaycanın qələbə sevincindən xəbər verən qəzet eyni zamanda İrəvandakı ixtişaşlarda xəbər verirdi.

Argentinanın və ümumilikdə regionun aparıcı və çox oxucu kütləsinə malik KİV-dən olan “Clarín” qəzetində dərc olunmuş, qəzetin erməni əsilli jurnalisti Magda Tagtachianın müəllifi olduğu “Artsax və Azərbaycan, müharibə davam edəcəkmi?” başlıqlı yazısı ilə bağlı qəzetdə “cavab hüququ” qismində Azərbaycanın Argentinadakı səfiri Rəşad Aslanovun “Azərbaycanın məqsədi öz ərazi bütövlüyünü bərpa etməkdir” adlı cavab məktubu dərc edilib. Argentinanın “Clarín” qəzetində “Qarabağ-Cənubi Qafqaz burulğanında öz kimliyini müdafiə edən yazıq xalq” başlıqlı və Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin mahiyyətini təhrif edən daha bir məqalə dərc edilib. Cavab olaraq R. Aslanov bildirib: “Məqalənin bir ölkə tarixinin saxtalaşdırılmasının, separatizmin, aqresiya və işğalçılığın təşviqinin təmiz nümunəsi olduğunu deyərdim. Təəssüf edirəm ki, məqalədə Azərbaycan və Ermənistan arasındakı münaqişə barədə məlumat tamamilə qərəzli şəkildə təqdim olunur. İlk növbədə qeyd etmək istərdim ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi məqalədə ifadə olunduğu kimi müsəlmanlar və katoliklər arasında olan dini münaqişə deyil, ərazi münaqişəsidir və Dağlıq Qarabağ tarixi Azərbaycan ərazisidir”.

Gördüyümüz kimi, münaqişədə bizi dəstəkləyən mətbuat agentliklərinin sayı kifayət qədər çox olsa da, ikibaşlı mövqe sərgiləyən Argentina xəbər agentlikləri səfirliyimiz tərəfindən lazımi məqalələrlə cavabını alıb.

Ədəbiyyat:

1. <https://www.lanacion.com.ar/>
2. www.elpaisdigital.com.ar
3. <https://www.diarioarmenia.org.ar/la-embajada-de-azerbaiyan-difunde-informacion-falsa-a-la-prensa-argentina/>

Güllü Qocayeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 371^a

Elmi rəhbər: b/m Fatimə Güləmirli

QLOBALLAŞMANIN İQLİM DƏYİŞİKLİYİNƏ TƏSİRİ

Qloballaşma bir anlayış olaraq demək olar ki, əksəriyyət tərəfindən başa düşülür və qəbul edilir. Onun təsirlərini və əhatə dairəsini həm hiss edər, həm də görə bilərik. Bu artıq günümüzün reallığıdır. Lakin qloballaşmanın siyasi, iqtisadi, sosial sferalarda gətirdiyi problemlərlə yanaşı ekologiyaya vurduğu ziyan da çox böyükdür. Bunu xüsusilə də qloballaşan dünya iqtisadiyyatının iqlim dəyişikliyi və mövcud ekoloji problemlərin dolayı və ya birbaşa səbəbi olmasından başa düşmək olur. Lakin əvvəlcə iqlim dəyişikliyi və global istiləşməni bir-birindən ayırmaq lazımdır. Qlobal istiləşmə havanın temperaturunun antropogen yolla artmasıdır, iqlim dəyişikliyi bunun nəticəsidir. İqlim dəyişikliyi daha geniş sahədir, buraya – buzlaqların əriməsi, dəniz suyunun yüksəlməsi, anomal iqlim və hava şəraiti, su qıtlığı, meşə yanğınları, məcburi miqrasiya və s. kimi ciddi problemlər aiddir. Qloballaşma proseslərinin iqlim dəyişikliyinə təsirləri ilə bağlı aşağıdakı məqamlarda diqqət yetirək:

- Qloballaşan dünya və iqtisadiyyat bu problemlərin əksəriyyətinin birbaşa səbəbidir. Bu problemlər göz qabağındadır: su altında qalan adalar, Avstraliya, Kaliforniya, Türkiyədəki meşə yanğınları, su qıtlığı və s. Yer alimləri sürətlə və idarəolunmaz istiləşmənin cəmiyyətləri, iqtisadiyyatları və yaşaya bilən bir növ kimi insanların mövcud olmaq qabiliyyətini ciddi şəkildə təhdid edir.

- Qlobal istiləşmə xüsusilə az inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə hər il təxminən 160.000 insanın ölümünə səbəb olur və insan sağlamlığına mənfi təsir göstərir. 2010-cu ilin yay aylarında

Rusiyanın qərbində baş verən həddindən artıq istilər və meşə yanğınları ölkədəki buğda məhsulunun üçdə birini məhv etmişdi və ixrac olunan taxıla qoyulan qadağa bütün dünyada buğdanın bahalaşmasına səbəb olmuşdu. Bu iki təhlükə bir-biri ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır – qlobal istiləşmə və ekoloji degradasiya qloballaşmanın əsasını qoyduğu sürətlə böyüyən karbon tutumlu iqtisadi artımın məhsuludur.

- 1950-ci illərdən etibarən qlobal iqtisadiyyatın genişlənməsi ilə “Böyük Sürət” kimi tanınan proses ÜDM-in artımından tutmuş urbanizasiyaya qədər sosial-iqtisadi göstəricilərin sürətli artımına səbəb oldu. Bu isə öz növbəsində CO₂ emissiyalarının artmasına və ekoloji vəziyyətin pisləşməsinə gətirib çıxardı. Qloballaşma nəticəsində isehsalın və istehlakın artması ilə nəqliyyat və logistika xidmətlərinin sayı fasiləsiz artmaqdadır ki, bu da Yerin resurslarından daha çox istifadə, daha çox tankerlərin okeanı çirkləndirməsi, daha çox kömürün istifadəsi ilə CO₂-nin artması, daha çox ekoloji problem deməkdir.

- İqtisadiyyatın karbonsuzlaşdırılması-yaşıl iqtisadiyyata keçmək üçün külli miqdarda investisiya lazımdır və bunu yalnız dünya dövlətlərinin birgə səyi ilə etmək mümkündür. Bu proses daha az istehlak, resursların paylaşılması, davamlılıq və qlobal həmrəyliyə əsaslanmalıdır. İqtisadiyyatlarımız və cəmiyyətlərimiz həyati əhəmiyyətli dərəcədə biri-birindən əmtəə və resurslar baxımından asılıdır, mümkün və ya arzu olunan ola bilməyəcək qədər bir-birinə bağlıdır. Lakin bu o deməkdir ki, biz qloballaşmanı idarə edən ideyaları və institutları dəyişdirməli, bazarları yenidən bərpa etməli və demokratik şəkildə planlaşdırılmış, uzunmüddətli və elmi cəhətdən əsaslandırılmış inkişaf məqsədlərinə müraciət etməli olacağıq. Qloballaşan həmrəylik, daxili iqtisadiyyatlarımızın, siyasətlərimizin və cəmiyyətlərimizin yaşıl transformasiyalarını yeni planetar prioritetlərlə birləşdirərək iqlim dəyişikliyi çağırışlarına cavab vermənin ən yaxşı yoludur. Əgər biz bu tədbirləri görməsək, planetin və qloballaşmanın bir-birinə bağlı gələcəyi qaranlıq görünür.

Ədəbiyyat:

1. <https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/climate-change-global-temperature#:~:text=According%20to%20NOAA's%202020%20Annual,more%20than%20twice%20that%20rate.>
2. <https://climate.nasa.gov/faq/12/whats-the-difference-between-climate-change-and-global-warming/>
3. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/887865>
4. <https://rmpportal.net/framelib/climate-change-and-globalization.pdf>
5. <http://speri.dept.shef.ac.uk/2020/01/27/why-climate-change-is-globalizations-biggest-challenge-yet/>
6. <https://kuscholarworks.ku.edu/bitstream/handle/1808/5192/STARV25N1-2A5.pdf;sequence=1>

Sevinc Əmirova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 460

Elmi rəhbər: p.ü.f.d., müəllim G.K.Məmmədova

RƏSMİ PARİSİN İKİNCİ QARABAĞ MÜHARİBƏSİ DÖVRÜNDƏ ANTI-AZƏRBAYCAN MÖVQEYİ

Cənubi Qafqazda baş verən hadisələr dünya ictimaiyyətinin hər zaman diqqət mərkəzində olmuşdur. Keçmiş SSRİ-nin süqutundan sonra bu regionda cərəyan edən proseslər, Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimləməsi əsas gündəm mərkəzində olan məsələ olmuşdur. Bu münaqişəsinin nizamlanmasında həm maraqlı dövlətlər, həm də əngəlləməyə çalışan dövlətlər də olmuşdur. Fransanın Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi meydana gəldiyindən bəri açıq-aydın şəkildə görünən erməni simpatiyası elə İkinci Qarabağ müharibəsi dövründə də görünür. Ümumiyyətlə, Fransa Ermənistanı özünün sadıq müttəfiqi hesab edərək münaqişənin dondurulmuş vəziyyətdə qalmasını və Azərbaycanın əzəli torpaqlarının 20 faizinin erməni işğalı altında qalması üçün əlindən gələni edirdi. Ona görə də Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin işğalçı Ermənistanı qarşı 2020-ci il 27 sentyabr tarixində apardığı əks-hücum əməliyyatının nəticələri təcavüzkar Ermənistanın müttəfiqini əməlli-başlı narahat etmişdir.

Fransa Prezidenti Emmanuel Makron çətin vəziyyətdə olan müttəfiqini qorumaq məqsədilə əvvəlcə atəşi dayandırmağa çalışmış, bu da baş tutmadıqda isə Azərbaycan Ordusunun işğaldan azad etdiyi ərazi-

lərdəki xristian dini irsinin gələcəyindən narahat olduğunu ifadə etmişdir. Fransa Prezidenti Emmanuel Makronun Azərbaycana qarşı irəli sürdüyü əsassız iddialar özünü doğrultmamışdır.

Makron administrasiyasının işğalçı dövləti dəstəkləməsinin beynəlxalq hüquqa zidd addımlarını erməni lobbisinin bu ölkədəki təsiredici gücündən irəli gəldiyini qeyd edə bilərik. Rəsmi Parisin anti-Azərbaycan mövqeyininin həm də fransız cəmiyyətində mövcud olan islamafobiya ilə də əlaqələndirmək mümkündür.

Fransanın anti-Azərbaycan mövqə nümayiş etdirməsini, əsasən, mediada görmək mümkündür. Avropanın tanınmış "EU Reporter" analitik portalı "Qarabağ müharibəsi: Qərb mediasında feyk xəbərlər necə yayılır" adı altında məqalə yaymışdır. Məqalədə "France 24" kanalının "The Observers" proqramında internet istifadəçiləri tərəfindən çəkilmiş Suriyalı silahlıların Azərbaycana getməyə hazırlaşdıqlarını nümayiş etdirən bir neçə saxta videonun yayımlandığı bildirilmişdir. Bu videoların doğruluğunun əsas "sübutu" kimi isə videodakı əsgərlərin ərəbcə İblis və Hələb şəhərləri haqqında danışmaları olduğu deyilir. Məqalədə bu cür açıq-aşkar şəkildə saxta məlumatların dünyanın tanınmış xarici KİV-lər tərəfindən yayılmasının təəccüb yaratdığı bildirilir. Qarabağda Azərbaycan tərəfindən hər hansı müzdlunun olması haqqında İrəvanın bu günə qədər heç bir dəlil təqdim edə bilmədiyi vurğulanıb.

Fransa Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə münasibətdə sözdə bir, əməldə isə başqa cür hərəkət edir. Rəsmi Paris anlamalıdır ki, bu davranışlar özü-özünü ifşa edir. Fransanın ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri kimi həm beynəlxalq vasitəçi, həm də tərəfdaş kimi ədalətli addım atdığına inandırmır. Fransanın 44 günlük müharibə dövründə anti-Azərbaycan mövqedə çıxış edərək işğalçı tərəfi dəstəkləməsi beynəlxalq hüququn normalarına zidd olmaqla yanaşı, həm də onun ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri kimi münaqişənin həllində onun vasitəçi olmasına uyğun deyildir. Suveren, müstəqil dövlətin ərazisini parçalamağı özünə məqsəd bilən, terrorçuluğu, separatçılığı dəstəkləyən bir dövlətə qarşı onun başa düşəcəyi şəkildə addım atmaq lazımdır. Rəsmi Bakı xəbərdarlıq etmişdir ki, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qəsd edən, onu parçalamaq niyyətində olan hər hansı bir ölkə lazımi cavabını alacaqdır. Saysız-hesabsız müharibə cinayətləri törətmiş Ermənistan kimi bir dövlətə dəstək verən ölkələr Azərbaycanın reallıqları və düzgün atılmış addımları qarşısında acizdirlər.

Ədəbiyyat:

1. Allahverdi Mehdiyev, <http://newtimes.az/az/organisations/7111/>
2. Araz Aslanlı, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/fransa-karabag-da-cozum-icin-degil-cozumu-baltalamak-icin-calisiyor/2064111>
3. Colin Stevens, <https://www.eureporter.co/general/2020/11/10/war-in-karabakh-how-fake-news-appears-on-western-media/>

Məhəmməd Axundov

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 468

Elmi rəhbər: p.ü.f.d., müəllim G.K.Məmmədova

DEMOKRATİK SİSTEMDƏ MEDİANIN ROLU

Media demokratik sistemin mövcudluğu və inkişafında danılmaz rola malikdir.

Media əksər akademik ədəbiyyatlarda "Hakimiyyətin dördüncü qolu" adlandırılır və bu heç də əsassız deyil. Belə ki, məhz media sayəsində hakimiyyətlə xalq arasında dialoq yaranır və hakimiyyətin xalq qarşısında cavabdehlik əmsalı güclənir və media "demokratik inkişafın katalizatoru" missiyasını öz üzərinə götürür.

Əhalini məlumatlandıran və liderlərdən hesabat ala bilən azad və müstəqil bir media sektoru güclü və davamlı bir demokratiya üçün azad və ədalətli seçkilər qədər vacibdir. Əks halda, vətəndaşlar necə idarə olunduqları barədə məlumatlar əldə edə bilməzlər və hər hansı bir cəmiyyətdə qaçılmaz olan korrupsiya, hüquq pozuntuları, səlahiyyətlərdən sui-istifadə halları ifşa oluna və düzəldilə bilməz.

Medianın dövlətin məsuliyyətini gücləndirən bir mexanizm kimi fəaliyyət göstərə biləcəyi fikri medianın tam müstəqil olmasına əsaslanır. Bu, rəsmi bir demokratik sistem qurmuş, lakin hələ də demokratik prosesləri və strukturları gücləndirən ölkələrə aid deyil. Məsələn, bir sıra Cənubi Amerika ölkələrində

tarixən medianın iqtisadi və siyasi hakimiyyət orqanları ilə sıx əlaqələri və müstəqillik əldə edə bilməməsi həmin ölkələrdə iş adamları və siyasətçilərin fəaliyyətindəki qanunsuzluqlarla bağlı jurnalist araşdırmalarına mane olur. Beləcə media müstəqildir, ölkə demokratik sistemə sahibdir, bunun əksi olan hallarda isə dövlət özü bu “nəzarətəddici faktor” olan medianı “boğmağa” çalışır.

Demokratiya sözü hərfi tərcümədə “xalq hakimiyyəti” deməkdir və həmçinin demokratik bir media-nın mövcudluğu həmin media üzərində kütləvi xalq hakimiyyətindən keçir. Belə ki, istər dövlət rəhbərləri, istər özəl sektor nümayəndələri, istərsə də güclü və imtiyazlı bir qrup elita tərəfindən idarə olunan medianın mövcud olduğu ölkələrdə ən yaxşı halda məhdud siyasi demokratiya mövcud ola bilər, tam demokratiya deyil. Beləliklə də, demokratiya “xalq hakimiyyəti” olduğu kimi azad media da yalnız “xalq hakimiyyəti” prinsipi ilə mövcud ola bilər.

Media həqiqətən nələrin baş verdiyini göstərməklə “ictimai məhkəmə” və “nəzarətçi” (ingiliscə “watchdog”) funksiyalarını yerinə yetirir, siyasi və dövlət liderlərini daha məsuliyyətli edir. Bir açar nöqtəyə diqqət edək: demokratik ölkələrdə necə ki, hakimiyyətin mənimsənilməsinin qarşısının alınması üçün hər üç – icraedici, qanunverici, məhkəmə orqanları bir-birindən asılı olmadan bir-birinə nəzarət edir, eləcə də media bu üç hakimiyyət qoluna nəzarət edir. Beləliklə media həm fəal iştirakçıdır, həm də dövlət məsuliyyətinin təmin edilməsi mexanizmlərindən biridir.

Elmi-texniki inqilab və tərəqqi nəticəsində texnologiyanın və xüsusən internetin sürətli inkişafı artıq medianın fəaliyyət imkanlarını daha da genişləndirir və nəticədə qüsurlu demokratik rejimlər də istər-istəməz media ilə hesablaşmağa məcbur olur və demokratikləşmə prosesi təkamül yolu ilə – sürətin gec ya tez olmasından asılı olmayaraq gedir və bu prosesdə media aparıcı ünsür olaraq qalır.

Ədəbiyyat:

1. Media Freedom: A Downward Spiral <https://freedomhouse.org/report/freedom-and-media/2019/media-freedom-downward-spiral>
2. Herman, Edward S. (1997) Triumph of the Market: Essays on Economics, Politics and the Media. Montreal, Black Rose Books.
3. Масс-медиа, сектор безопасности и управление. Роль новостных средств массовой информации в контроле и подотчетности сектора безопасности. Киев, 2005.
4. Масс-медиа, сектор безопасности и управление. Роль новостных средств массовой информации в контроле и подотчетности сектора безопасности. Киев, 2005.

Aytac Əlaslanova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 355a

Elmi rəhbər: müəllim Sevinc Qurbanova

I QARABAĞ MÜHARİBƏSİ DÖVRÜNDƏ AZƏRBAYCAN-ABŞ MÜNASİBƏTLƏRİ

1991-ci illərin sonlarında sistemin dağılması ilə keçmiş sovet məkanında yeni geosiyasi şərait yaranı. 1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan parlamenti müstəqillik bəyannaməsini qəbul etdi. Bundan sonra Ermənistan, Azərbaycana qarşı ədalətsiz müharibəyə başladı. Ermənistanın hərbi birləşmələri Azərbaycan sərhədlərini pozub Qarabağa daxil oldular. Onlar, Dağlıq Qarabağın terrorçuları ilə birləşərək Azərbaycan torpaqlarının işğalına başladılar.

Azərbaycan öz müstəqilliyini elan etdikdən sonra, onun müstəqilliyini tanıyan ölkələr arasında Amerika Birləşmiş Ştatları da var idi. ABŞ Azərbaycanla diplomatik əlaqələri 1992-ci ildə Sovet İttifaqından müstəqillik əldə etdikdən sonra qurdu. ABŞ 1992-ci ildən münafişənin həlli yollarında fəal iştirak edirdi. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Konfransının missiyasının bir hissəsi kimi ABŞ dövlət katibi III Ceyms Beyker onun adına bir sıra qaydalar təklif etdi. Nəticədə, münafişə tərəflərinin ATƏT-in Minsk qrupunun danışıqları nəticəsində təmsil olunmasını müəyyən etdi. 1992-ci ildə ABŞ Konqresi Azadlığa Dəstək Aktının 907-ci maddəsinin qəbul etdi ki, bu da ABŞ-ın Azərbaycan hökumətinə hər hansı birbaşa yardımını qadağan etdi. Bu düzəliş iki ölkə arasında münasibətlərdə soyuqluq yaratdı.

Bu qadağa Azərbaycanı iqtisadi və siyasi sabitliyi asanlaşdırmaq üçün ABŞ hökumətindən yardım alan postsovet ölkələri arasında istisna etdi. 907-ci maddənin qəbul edilməsinə birinci Dağlıq Qarabağ müharibəsi zamanı Azərbaycanın Ermənistanı tətbiq etdiyi blokadaya cavab olaraq ABŞ Konqresindəki erməni lobbisinin təsiri olmuşdur. Azərbaycanlılar bu qanunu ədalətsiz hesab edirlər. Eyni müddət ərzində Ermənistan silahlı qüvvələri Dağlıq Qarabağ daxil olmaqla Azərbaycan ərazisinin beşdə birini nəzarətə götürmüşdü. Core Buş (ata), Bill Klinton və Core Buş administrasiyası ardıcıl olaraq 907-ci maddəyə qarşı çıxdı. Onlar bu maddəni ABŞ-ın regionda xarici siyasətinə maneə və ABŞ-ın Dağlıq Qarabağ münaqişəsində vasitəçilik cəhdlərində roluna əngəl kimi qiymətləndirdi.

1993-cü ilin yanvarında Azərbaycan-Amerika münasibətləri çox gərgin idi. 1993-cü ilin yanvarında Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev vəzifəsini yenidən icra etməyə başlamışdır ki, ABŞ prezidenti Bill Klinton müraciət ünvanladı. Heydər Əliyev müraciətində Azərbaycana münasibətinin ədalətli olacağına, Ermənistanın Naxçıvanın blokadasının aradan qaldırılacağına ümid etdiyini bildirdi. Ağ Ev mesajı dərhal cavab verdi. Daha sonra 1993-cü il fevralın 4-də ABŞ-ın Azərbaycan-dakı səfiri Riçard Mayls Naxçıvana səfər etdi. Ali Məclisin sədri Heydər Əliyevlə görüşdə ABŞ Dövlət Departamentinin Humanitar Yardım Proqramının rəhbəri Riçard Armitacın dövlət başçısının Naxçıvana təcili humanitar yardımın göstərilməsi ilə bağlı qərarı ilə bağlı məktubunu təqdim etdi. Bir müddət sonra, 907-ci düzəlişə baxmayaraq, humanitar yüklə yüklənmiş Amerika təyyarələri Naxçıvana endi. Bu hərəkət Azərbaycan və ABŞ arasında gərginliyin yumşaldılması və aradan qaldırılması istiqamətində ilk addım kimi iki ölkə arasında gələcək münasibətlərə müsbət təsir göstərdi. Bakıda və Vaşinqtonda 1993-cü ildə hər iki ölkənin səfirlikləri fəaliyyətə başladı.

Ədəbiyyat:

1. Münaqişənin başlanması. Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi // <http://www.supremecourt.gov.az/static/view/10>
2. US Relations with Azerbaijan // <https://www.state.gov/u-s-relations-with-azerbaijan/>
3. US-Azerbaijan relations // <https://az.usembassy.gov/our-relationship/policy-history/>

II – BÖLMƏ

REGIONŞÜNASLIĞIN AKTUAL PROBLEMLƏRİ

Günay Hüseynova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Tərcümə fakültəsi, qrup 348

Elmi rəhbər: müəllim B.A.Əliyeva

KOREYA CƏMIYYƏTİ VƏ MULTİKULTURALİZM

Multikulturalizm – Çox mədəniyyətlik, bir çox fərqli mədəniyyətin bir arada yaşadığı cəmiyyəti təyin edən söz olub, hər hansı bir ölkədə və ya bütövlükdə dünyada müxtəlif millətlərə və məzhəblərə məxsus insanların mədəni müxtəlifliklərinin qorunması, inkişafı və harmoniyasına, azsaylı xalqların, dövlətlərin milli mədəniyyətinə inteqrasiyasına yönəldilmişdir. Koreya, əhalisinin 99%-nin etnik koreyalılardan ibarət olan homojen bir cəmiyyət kimi tanınır. Ənənəvi olaraq, Cənubi Koreya etnik, mədəni və dil baxımından homojen bir cəmiyyət olmaqdan qürur duyan bir ölkədir. Koreya millətçiliyi, xüsusən, Yaponiya tərəfindən 30 illik müstəmləkəçilik və ölkənin ABŞ və SSRİ-nin müdaxiləsi ilə bölünməsindən sonra Koreya qururunun, müstəqilliyinin, azadlığının və birliyinin simvolu oldu. Lakin son illərdə Koreyanın çox mədəniyyətli bir cəmiyyətə çevrilməkdə olması barədə çox müzakirələr aparılır. Buna, evlilik miqrantlarının, xarici işçilərin və xarici tələbələrin sayının artması səbəb oldu. Koreyalılar, 1948-ci ildə hökumət qurduqlarından bəri, 1980-ci illərin sonlarına qədər Koreya miqrasiya göndərən bir ölkə idi və Koreya cəmiyyəti daxilində “immiqrasiya” termini, ümumiyyətlə, xarici köçmək demək idi. Lakin, 1980-ci illərin sonlarından etibarən xaricilərin immiqrasiyası sürətlə artdı və hazırda Koreyaya köçən xaricilərin sayı xaricə gedən Koreyalıların sayını keçmişdir. Əcnəbilərin Koreya cəmiyyətinə hərəkəti 1980-ci illərin sonunda çinli koreyalıların axını ilə başladı. Koreya ilə Çin arasındakı diplomatik münasibətlər yaxşılaşdıqca çinli koreyalıların ata yurdlarını ziyarət etmək axını kəskin şəkildə artdı. Koreyanın qeyri-etnik koreyalara qarşı ayrıseçkiliyini izah edir. Xüsusilə 1910-1945-ci illər arasında Yaponiyanın Koreyanı işğal etməsindən sonra, ölkənin xaricilərə qarşı təcridetmə inancı dərin kök salmışdır. Müstəmləkə keçmiş Cənubi Koreyanın mövcud immiqrasiya siyasətinə birbaşa təsir etməsə də, mühacirlərin və ümumiyyətlə əcnəbilərin koreyalılar tərəfindən qəbul edilmə prosesinə təsir etmişdir. Bəzi hallarda dövlət, immiqrantları Cənubi Koreyanın homojen cəmiyyəti üçün təhdid olaraq qəbul etdiyindən məhdudlaşdırıcı immiqrasiya siyasətlərini həyata keçirmişdir.

Son olaraq, pandemiyanın Cənubi Koreyada multikulturalizmə necə təsir etdiyi barədə qısaca qeyd edək. Cənubi Koreya istəmədən də olsa, pandemiya qarşı mübarizədə xariciləri və miqrantları kənarlaşdırdı. Bu ölkənin xarici miqrant icmaları ilə çətin münasibətlərinin əlaməti olub, çoxmədəniyyətliliyin üzləşdiyi problemləri ortaya qoyur.

Ədəbiyyat:

1. (<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1173727.pdf>)
2. (<https://carnegieendowment.org/2020/12/15/how-multiculturalism-has-fared-in-south-korea-amid-pandemic-pub-83410>)
3. (https://publications.iom.int/system/files/pdf/mp_korea.pdf)

KOREYA CƏMİYYƏTİNİN MÜASİR PROBLEMLƏRİ: DEMOQRAFİK PROBLEMLƏR VƏ YAŞLANMA

Hal hazırda Cənubi Koreya texnologiyası, iqtisadiyyatı və həllyu sayəsində bütün dünyada tanınan bir ölkədir. Hər bir ölkədə olduğu kimi Koreyanın da istər iqtisadi, istərsə də sosial problemləri vardır. Koreya cəmiyyətinin müasir problemlərinə nəzər yetirsək, buraya intihar, gözəllik kompleksi, aşağı doğum nisbəti, yaşlanma və.s daxil etmək olar. Doğum nisbətinin aşağı olması Koreyanın gələcəyi üçün çox böyük bir təhlükə ərz edir. Belə ki, Koreya doğum nisbətinin davamlı şəkildə azalması səbəbi ilə ən aşağı səviyyədədir və OECD ölkələri arasında ən sürətli azalma nisbətinə sahibdir. Keçmiş zamanlarda Koreyada doğum nisbətinin yüksək olmasına baxmayaraq uşaq ölümü çox olduğundan əhalinin artım nisbəti o qədər də yüksək deyildi. Koreya müharibəsindən sonra 1953-1960-cı illərdə “Baby Boom” siyasəti həyata keçirildi və bu siyasət əhalinin sürətlə çoxalması ilə nəticələndi. 1960-cı illərin əvvəllərində Park Chung-Hee (1963-1979) rəhbərliyi altında ailə planlaşdırması və doğuşa nəzarət tədbirləri keçirildi. Bununla isə doğum nisbəti 1964-1967-ci illərdə 5.2-yə, 1968-1971-ci illərdə isə 4.7-ə düşdü. Bu hökumət siyasəti və qadınların cəmiyyətə daxil olmaq üçün imkanlar əldə etməsi nəticəsində doğum nisbəti davamlı şəkildə azalırdı. 1980-cı illərin sonlarında hökumət azalmanı hiss edərək doğuşa nəzarət siyasətini bir qədər yüngülləşdirdi və doğum nisbəti müvəqqəti artdı. Lakin 1997-ci il maliyyə böhranından sonra doğum nisbəti sürətlə düşdü və nəhayət, 2001-ci ildə 1.30-a çatdı. Doğum nisbəti çox aşağı olduğundan 2003-cü ildən bəri hökumət doğuma dəstək siyasətini həyata keçirir. Lakin ümumi doğum nisbəti aşağıya doğru davam etməkdədir. 2012-ci ildə doğum nisbəti 1.30-a yüksələrək 2001-dən bəri son 11 ilin ən yüksək göstəricisi olmuşdur. Koreyanın digər əsas problemlərindən biri də yaşlı əhali sayının artmasıdır. Yaşlanan bir cəmiyyət ümumi əhali arasında 65 və yuxarı yaşdakı əhali nisbətinin artmasına deyilir. Yaşlı əhalinin nisbəti 7% dən çoxdursa yaşlanan cəmiyyət, 14% dən çox olarsa yaşlı cəmiyyət, 20% dən çox olarsa isə yaşlanmış cəmiyyət adlanır. 1960-cı il Koreyada 65 və yuxarı yaşdakı əhalinin nisbəti ümumi əhalinin yalnız 2.9%-ni təşkil edirdisə, 2000-ci ildə bu nisbət 7%-ə yüksəldi. Bununla birlikdə Koreya yaşlanan bir cəmiyyətə çevrildi. Bu tendensiya belə davam edərsə, 2026-cı ildə Koreyanın yaşlanmış bir cəmiyyətə çevrilməsi gözlənilir. Yaşlanma qlobal bir vəziyyətdir, lakin Koreyada yaşlanma nisbəti eynilə aşağı doğum nisbəti kimi digər ölkələrlə müqayisədə çox sürətlə irəliləyir. Yaşlanma həm də sağlamlıq və tibbi baxım baxımından ən ciddi problemlərdən biridir. Tibbi texnologiyanın inkişafı və iqtisadi səviyyənin yüksəlməsi ilə sağlamlıq və qidalanma şərtlərinin yaxşılaşdırılması səbəbindən orta ömür müddəti artır. Lakin bu digər yandan isə doğum nisbətinin azalmasına və yaşlanmanın sürətlə irəliləməsinə səbəb olur. Koreyanın sürətlə artmağa davam edən aşağı doğum və yaşlanma nisbəti bütün sahələrə təsir edir və ölkədəki ümumi rəqabəti zəiflədə bilər. Aşağı doğum nisbəti uzunmüddətli perspektivdə iş müəssisələrində işçi çatışmazlığı və istehlakçı sayının azalması səbəbindən daxili bazara tələb də azalır. Bu vəziyyət ölkənin potensial iqtisadi artım sürətini azaldır və ölkənin rəqabət qabiliyyətini zəiflədir. Bu tendensiya davam edərsə, istehsalçı sayının azalması və iqtisadi komissiya, ölkənin maliyyə xərclərinin artması kimi problemlər kəskinləşə bilər.

Ədəbiyyat:

1. <https://namu.wiki/w/%EB%8C%80%ED%95%9C%EB%AF%BC%EA%B5%AD/%EC%B6%9C%EC%82%B0%EC%9C%A8>
2. https://www.edunet.net/nedu/contsvc/viewWkstCont.do?class_id=CLSS0000000362&menu_id=81&contents_id=0e633d38-49fe-484e-b9ba-33b7f5c58ffd&svc_class_id=CLSS0000018024&contents_openapi=naverdic
3. https://eiec.kdi.re.kr/material/clickView.do?click_yymm=201512&cid=2292 mob: 50 873 49 23 aynagiyeva@adu.edu.a

MÜASİR DÖVRDƏ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA QARABAĞ PROBLEMLƏRİNİN ƏKSİ

Ədəbiyyatımızda milli məfkurə, milli birlik ideyalarının əks olunması: Azərbaycan ədəbiyyatı təxminən bir əsr ərzində azərbaycançılıq məfkurəsini milli mənsubiyyəti bildirən terminoloji anlayışların formalaşdırılmasından istiqlal uğrunda mübarizə idealına qədər yaşadıb inkişaf etdirməsidir. Azərbaycançılıq – ədəbiyyatda milli düşüncənin yaşadılması ilə milli istiqlal ideyasının doğrulması və həyata keçirilməsinədək olan təkamül proseslərinin əsas hərəkətverici qüvvəsidir.

Qarabağ mövzusunun bədii ədəbiyyatda işlədilməsi: Son illərdə Qarabağ mövzusunda qələmə alınan əsərlər içərisində Sabir Əhmədlinin “Axirət sevdası”, Ağarəhim Rəhimovun “Ovlaq keçidi”, Elçin Mehrəliyevin “90-cı illər” və digər romanlar xüsusi yer tutur. Bir sıra maraqlı əsərlərin müəllifi olan A.Rəhimovun “Ovlaq keçidi” romanında Dağlıq Qarabağda cərəyan edən hadisələr fonunda problemin müəyyən aspektləri bədii ifadəsi tapıb.

Mətbu orqanlarımızda Qarabağ probleminin əksi: Fəal mətbu orqanlarımızdan olan “Azərbaycan” jurnalının müxtəlif saylarında çap olunan Bəylər Məmmədovun “Şuşanın dünəni, bu günü və sabahı...”, Hamlet Qocanın “Suyu kimlər bulandırır?”, Cahid Kərimovun “Şeytan əlinin sığılı”, Nizami Məhərrəmovun (Kazım bəy) “Tehran 47: “Daşnaksütün” və Azərbaycan taleyi”, Səbahəddin Eloğlunun “Şəhidlərin fəryadı”, Nəriman Həsənlinin “Tayqulaq “Xalq qəhrəmanı” və ya quldur Andronik...”, Vahid Məhərrəmovun “Tapqaraqoyunlu alınmaz bir qalaya bənzəyirdi..”, “Vəhşiliyin sonu varmı?”, “Əsirliyin dəhşətli günləri”, “Döyüşçü qızın cəbhə gündəliyi”, Nurəddin Qənbərin “Gözün aydın Bakı, Xocalı Bakıya gəlir”, Yalçın Abbasovun “Müharibənin hər üzü”, Seyfəddin Altaylının “Qarabağ – Qərbi Azərbaycan və erməni iddiaları”, Əbülfət Qasımovun “Genosid” və s. yüksək vətəndaşlıq qayəsi ilə qələmə alınan bu publisistik əsərlərdə vətən və insan problemləri ön plana çəkilir. Qarabağ mövzusunda yazılmış bu əsərlərdə əsas problemi ermənilərin torpaq iddialarının tarixi kökü, müharibə və onun dəhşətli faciələri fonunda hüznü, dərin kədərli psixologizm, müharibənin məğlub olma səbəblərini araşdırmaq təşkil edir. E.Mehrəliyevin yazdığı kimi, Qarabağ mövzusunda yaradıcılıq nümunələri arasında oçerklər, gündəliklər, yol qeydləri, xatirələr, xüsusilə üstünlük təşkil edir ki, bu da qeyd etdiyimiz səbəblə, gerçəkliyin və publisistlərimizin dövrün sənədli salnaməsini yaratmaq məramı və səyləri ilə bağlıdır.

Ədəbiyyat:

1. http://www.anl.az/down/meqale/xalqcebhesi/xalqcebhesi_noyabr2009/94729.htm
2. <https://www.baki-xeber.com/siyaset/129888.html> <https://xalqqazeti.com/mobile/az/news/84822>

Rahim Əzizli
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 371 D
Elmi rəhbər: b/m Fatimə Güləmirli

KOSMİK FƏZADA ÜSTÜNLÜK UĞRUNDA DÖVLƏTLƏRARASI RƏQABƏT

Kosmos müasir dövrdə dünya super güclərinin əsas mübarizə və tədqiqat meydanlarından biridir. İkinci Dünya müharibəsindən sonra kosmosda tədqiqatın ilk əsaslı mübarizəsi Ayda başladı. Soyuq müharibə illərində ABŞ və SSRİ arasında texnoloji və ideoloji mübarizənin cərəyan etdiyi əsas cəbhələrdən biri olan kosmik fəzadakı yarışın ilk mərhələsi SSRİ-nin böyük uğurları ilə müşahidə olunsada, yekunda ABŞ-ın Aya ilk insanı göndərməsiylə yeni mərhələ başlamışdır. İlk dəfə Yerin orbitinə süni peyklərin, heyvanların və insanların daşınmasıyla başlayan bu rəqabət sonda kainatımızla bağlı yüzrlə astronomik

kəşflərin ortaya çıxmasına və qalaktikamızda yer alan digər planetlərə uçuşların reallaşmasıyla nəticələnmişdir. 1975-ci ildə bitən kosmik yarış SSRİ-nin dağılması və soyuq müharibənin bitməsi nəticəsində mübarizədəki qalibin ABŞ olduğunun subutu oldu.

SSRİ-nin dağılmasının ardından və dolayısıyla soyuq müharibənin bitməsiylə səngiyən kosmos yarışı, yerini XXI əsrdə Çin və ABŞ arasında alovlanacaq növbəti mübarizəyə buraxmışdır. 2018-ci ildən bəri müxtəlif missiyalar üzrə kosmosa ən çox raket göndərmiş ölkə titulu daşıyan Çin, bu sahədəki sürətli irəliləyişi ilə Atmosferüstü yarışda ABŞ-a rəqib olacaq yeni ölkə statusu qazanmışdır. Ay yenə də Çinin kosmos tədqiqatlarında ən çox diqqət yetirdiyi yer kimi önə çıxır. Çinin başlatdığı Ayın kəşfiyyatı proqramları ABŞ-ın 2024-cü ildə Aya qayıtmaq qərarına gəlməsinə və Ayda baza qurmaq planlarını həyata keçirməsinə səbəb oldu. Xüsusilə “ilk gələn, ilk istifadə edər” prinsipinə uyğun olaraq, Çinin düşdüyü bölgələrə ad verməsini və bölgələrə nəzarəti öz xeyrinə təyin etməsini ABŞ öz maraqlarına təhlükə kimi görür.

XXI əsrdə artıq dövlətlərlə yanaşı özəl şirkətlərdə bu rəqabətə qoşulublar. NASA-nın bütcəsi 23 milyard dollar olduğu halda 2002-ci ildə yaranan SpaceX özəl şirkətinin bütcəsi 74 milyard dollar təşkil edir. SpaceX şirkətini bu cür gücləndirən əsas işləri isə “Starlink peyk” layihəsi oldu. Layihənin əsasında 42000 peykin kosmosa buraxılması ilə dünyaya peyk interneti verməsi nəzərdə tutulub. 2022-ci ildə artıq 30 dövlət peyk internetinin beta versiyonundan istifadə edir. Son dövlət isə fevral ayında Rusyaya cavab məqsədi ilə Ukrayna peyk interneti ilə təmin edilmişdir. Peyk internetini təmin etmədə əsas rəqib OneWeb şirkəti olsada korona səbəbi ilə mübarizəni davam etdirə bilməyib 2020-ci ildə iflasa uğramışdır.

Göründüyü kimi, özünə, iqtisadiyyatına, elminə, texnologiyasına güvənən hər bir ölkə kosmik tədqiqatlar üçün vəsait ayırır, proqramlar icra edir. Hətta dünyanın ən kasıb ölkələrindən olan Əfqanıstan da rusların dəstəyi ilə kosmosa astronaut göndərüb.

Yalnız burada diqqət edilməsi vacib olan məsələ odur ki, son dərəcə az məlumatımız olan kosmosa olduqca az zərər vuracaq şəkildə tədqiqatlarımızı davam etdirməli və siyasi güc tamaşasını buraya daşmamalıyıq. Əks halda soyuq müharibə dövründə öz gücünü göstərmək üçün Aya atom bombası atmaq istəyən ABŞ kimi bir çox insanlıq üçün təhlükəli addımlar atıla bilər.

Ədəbiyyat:

1. “America's Space Program: Exploring a New Frontier”, a National Park Service Teaching with Historic Places (TwHP) lesson plan
2. <https://hafta.az/kosmosda-nufuz-ugrunda-mubarize-arasdirma-296571-xeber.html>
3. <https://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/features/moon-space-race/>
4. <https://www.google.com/amp/s/www.history.com/.amp/topics/cold-war/cold-war-history>

Gülmira Hüseynova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-2 fakültəsi, qrup 122 A

Elmi rəhbər: müəllim Jalə Əsədova

“XX ƏSRİN XİLAFƏTİ”NİN QƏRB SİVİLİZASIYASI ÜÇÜN TƏHLÜKƏ MƏNBƏYİ KİMİ QƏBUL EDİLMƏSİ

Din mənəvi aləmin dərkı yoludur, insan mənəviyyatının təkmilləşməsi, insanın Allaha aparan yolu dərk etməsi, xeyir əməllərin şərdən təmizlənməsidir. İslam dininə yaxından bələd olan hər bir insan bilir ki, İslam dinində zorakılıq yoxdur. Bəs yer üzündə bərqərar olmuş və İslama qarşı yönəlmiş bu nifrət nə üçündür və necə formalaşmışdır?

Müasir dövrün ən aktual və global problemi kimi xarakterizə olunan konsepsiyalardan biri də İslamafobiya. İslamafobiya İslam və phobos (yunanca – qorxu deməkdir) sözlərinin vəhdətindən əmələ gəlmişdir, açıqlaması İslam dini barədə əqidəyə uyğun olmayan, yanlış fikir formalaşdırmaq, eləcə də müsəlmanlara qarşı irqi ayrı-seçkiliyin tətbiq edilməsi deməkdir. Qısaca, “İslama nifrət”, “müsəlmanlara düşmənçilik etmək” mənalarını ifadə edir. Yeni bir termin olmasına baxmayaraq, qısa bir müddət ərzində xristian Qərb dünyasında məşhurlaşmışdır. Bəs İslamafobiya nə vaxt yaranıb? Nə zamandan o dünya insanları tərəfindən qorxu mənbəyinə çevrilib? Onun yaranma səbəbləri nələrdir? İslam dinində zorakılığın

yox, humanizmin təbliğ edildiyi halda niyə dünya bu dinə və ona inam gətirən müsəlmanlara bu qədər nifrət edir? Bütün bu sualların ətrafında düşünsək, əslində, İslamofobiyanın mahiyyətini aydınlaşdırmış olarıq. İslamofobiyanın köklü bir tarixi keçmişi olması və əsrlər ötdükcə fərqli formadan yanaşılaraq mülahizələr irəli sürülməsi onu daha da mürəkkəb etmişdir.

ABŞ-da 2001-ci il 11 sentyabrında Əkiz qüllələrin vurularaq 3500 insanın ölümünə səbəb olması və islami dəyərlərə sahib olduğunu bildirən "Əl-Qaidə"-nin məsuliyyəti öz üzərinə götürməsi ilə müsəlmanlara qarşı fikirlər tamamilə dəyişdi. Bu terror aktının baş verməsindən sonra İslamofobiya anlayışı aktual olmağa başladı. İslam dininin terrorizm, müsəlmanların isə terrorçu, radikal əqidə tərəfdarları adlanması heç təsadüfi deyildir. Hərçənd bu qorxu 11 sentyabr terror aktından əvvəl, əsrlər boyu mövcud olmuşdur. Qordon Konveyin başçılıq etdiyi komissiyanın 1997-ci ildə nəşr etdiyi "Islamophobia: A Challenge For Us All (İslamofobiya: Hamımıza Qarşı Bir Meydan Oxuma)" adlı hesabat buna sübut olaraq göstərilə bilər. Həmçinin burada İslamofobiyanın son iyirmi ildə daha çox yaygın olduğu vurğulanır. Şübhəsiz ki, birinə qarşı qorxu, düşmənçilik, nifrət və s. birdən birə formalaşmır. İslamofobiyanın da yaranmasının 2 səbəbi: Şərqdən qaynaqlanan "daxili" və Qərbdən qaynaqlanan "xarici" səbəblər var. Bu səbəbləri obyektiv və subyektiv olaraq da təsnif etmək olar. Qərb cəmiyyətinin müsəlmanların öz dövlətlərini yaratmasına mane olmaq üçün onlar arasına nifaq salmasını və bununla da müsəlmanların əli ilə İslamı yox etmək məqsədləri xarici səbəblərə aiddir. İslamofobiyanın ortaya çıxmasında daxili səbəb kimi müsəlmanlardan qaynaqlanan ən mühüm amil ünsiyyətsizlik və ya ünsiyyət problemi idi. Bu problemə görə müsəlmanlar narahatlıq içərisində olmuş, baş verən hadisələrə düzgün siyasi qiymət verməyi bacarmamışdır. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, onlar arasında inamsızlıq hökm sürür. Məlumdur ki, islam cəmiyyəti arasındakı münaqişələr Qərb dünyasına qarşı olan nifrətdən daha güclüdür.

Nəticə olaraq, İslam hazırda Avropadadır və Avropalıdır. Bu xüsusda müsəlmanların özləri vacib vəzifə və məsuliyyət daşıyır. Çünki içində olduğu cəmiyyətlə ünsiyyət qura bilməyən, səssiz və passiv bir mövqedə qalan, siyasi və demokratik haqlarını istifadə edərək qanuni vasitələrlə rəhbər mexanizmlərə qatıla bilməyən birliklərin qaçınılmaz olaraq dini və ya etnik şəxsiyyətlərinə söykənərək şiddət ehtiva edən bir dil istifadə edəcəyi aşkardır.

Ədəbiyyat:

1. Mehmet Ali Kirman. İslamofobinin Kökenleri: Batılı mı Doğulu mu?. İslami Araştırmalar Dergisi. 2010 s.
2. Necmi Karşı, İslamofobi'nin Psikolojik Olarak İncelenmesi, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi Cilt 13, Sayı 1, 2013 s. 75 -100
3. Şenay Bülent "İslamofobi" Semineri, 27 Şubat 2015.

Nigar Sultanova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 168

Elmi rəhbər: müəllim Günay Feyziyeva

YƏHUDİLƏRİN EMANSİPASİYASI

Emansipasiya nədir? "Emansipasiya" termini latın (emancipatio) sözündən götürülmüşdür. İlk dəfə qədim Romada oğlunun atasının hakimiyyətindən azad edilməsi və onun müstəqil hüquqi statusa yiyələnməsi nəzərdə tutulurdu. Yəhudilərin emansipasiyası yəhudilərə qarşı xüsusi olaraq tətbiq edilən əlillik və bərabərsizliklərin ləğv edilməsini, yəhudilərin digər vətəndaşlarla bərabər tutulmasını və vətəndaşlıq hüquq və vəzifələrinin rəsmi şəkildə verilməsini ifadə edir. Müasir dövrdə yəhudilərin emansipasiyası ABŞ-da qadınların, asılı şəxslərin və İngiltərədəki katoliklərin azadedicilər hərəkatları ilə izah etmək olar. Bu, fərdlərin və ya qrupların asılılıqdan, hüquqi məhdudiyyətdən azad edilməsi mənasına gəlir. Emansipasiyanın hüquqi aktı yaşadıqları ölkədə yəhudilərə qarşı sosial düşmənçiliyin və psixoloji ikrahın azalmasının ifadəsi olmalı idi. Lakin antisemitizm silinmədi. Bərabərlik dövlət tərəfindən qəbul edilsədə, qanuna daxil edilsədə onun həyata keçirilməsinə daim maneə olurdu. Emansipasiya ideoloji-sosial dəyişikliklər və siyasi-psixoloji çəkişmələrlə əldə edildi. Bir çox ölkələrdə yəhudilər tam azadlığa nail olmamışdan əvvəl bir neçə keçid mərhələsindən keçmişlər. Onlar şəxsi maraqların baryerlərini və yəhudinin yad-

planetli, dini iyrənc, iqtisadiyyatı isə vicdansız kimi nifrət dolu imici kimi qədim qərəzləri dəf etməli idilər. Yəhudilərin digər vətəndaşlarla bərabər olduğunu qəbul etmək və əlillik və bərabərsizliklərin qanuni şəkildə ləğvi istiqamətində çalışmaq Qərbi Avropada cəmi iki əsr əvvəl reallaşmağa başlayan idealar idi.

Fransız İnqilabının manifesti olan İnsan və Vətəndaş Hüquqları Bəyannaməsi, maarifçilik ruhundan ilhamlanaraq, yəhudi bərabərliyini nəzərdə tuturdu. Fransız İnqilabından sonra emansipasiya hər yerdə yəhudilər üçün əsas məsələ oldu, lakin hər bir icma öz azadlığı uğrunda mübarizəsini davam etdirməli idi. Əksər yerlərdə hüquqi qərar uzun sürən iqtisadi və sosial integrasiya prosesinin əsas nailiyyəti idi. Bununla belə, bəzi hallarda – Fransıyanın özündə olduğu kimi – emansipasiya ənənəvi yəhudi cəmiyyətindən imtinadan əvvəl baş verdi: yəhudilərin vətəndaş bərabərliyini təmin edən “təbii hüquqların” universal tətbiqi uğrunda liberalların mübarizəsi idi. Ənənəvi sənayedən əvvəlki cəmiyyətlərə xas olan yəhudilərə qarşı ənənəvi dini düşmənçilik, yəhudi bərabərliyini qorxu və antaqonizmlə qəbul edən həm mühafizəkar, həm də inqilabçı müasir ideologiyalar və siyasi qüvvələr tərəfindən gücləndirildi. Bu düşmənçiliklər tez-tez hərbi qələbələrə ilə azadlığın əhatə dairəsini genişləndirən Napoleona qarşı müxalifətlə birləşirdi. Beləliklə, Avropada yəhudilərin emansipasiyası İnqilab dövrünü başa vuran və köhnə nizamın bərpası əsasında Avropada sülhü bərpa etməyə çalışan Vyana Konqresindən (1814-1815) sonrakı illərdə böyük repressiyaya məruz qaldı. Buna baxmayaraq, hər yerdə liberal və demokratik qüvvələr yəhudilərin azad edilməsi məsələsini öz üzərinə götürdülər və bunu siyasi kampaniyalarında mərkəzi məsələyə çevirdilər. 1848-ci il inqilabı ərəfəsində yəhudilərin bərabərliyi ideyası artıq Qərbin heç bir yerində nəzərdən qaçırıla bilməzdi. 1874-cü ildə İsveçrə yəhudilərə bərabər hüquqlar verəndə, təxminən bir əsr əvvəl Parisdə başlayan proses başa çatdı: Qərbdə yəhudilərin emansipasiyası artıq müəyyən edilmiş siyasi və hüquqi fakt idi. Lakin bu 19-cu əsr nailiyyəti olduqca zəif idi və buna görə də bəzi Avropa ölkələrində 20-ci əsrdə irqçi ideologiyaların yüksəlişi ilə asanlıqla məhv edildi. Bu, onu göstərir ki, hüquqi və tam siyasi iştirak mütləq ictimai qəbul və tanınma ilə nəticələnmir.

Ədəbiyyat:

1. Jewish Emancipation in Western Europe // <https://www.myjewishlearning.com/article/jewish-emancipation-in-western-europe/>
2. Emancipation // <https://www.jewishvirtuallibrary.org/emancipation>

Фидан Мамедзаде

Университет Иностранных Языков,

Филологический факультет, гр.233

Научный руководитель: док.ф.ф., доцент, А.М.Абдиева

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ КАК ОБРАЗ ЖИЗНИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО НАРОДА

История строга, она не знает сослагательного наклонения и согласно ее законам в памяти людей через несколько поколений остаются только те руководители, которые на самом деле оказали определяющее влияние на судьбу страны и народа. Гейдар Алиев относится к этой категории руководителей, о нем и его заслугах будут вспоминать вечно. Он стал для каждого азербайджанца идеалом и как талантливый руководитель страны, и как глубоко гармоничный, всесторонне развитый человек.

Гейдар Алиев – архитектор подлинно мультикультурального Азербайджана. Основоположник азербайджанской модели мультикультурализма. В период глобализации в мире проблема межкультурных и межрелигиозных диалогов также вопросы, связанные с мультикультурализмом, занимают особое место. Мультикультурализм – это всеми признанный принцип мирного сосуществования, опирающийся на толерантность отношений между различными культурами. Сегодня Азербайджан, избравший путь осмысленного развития, являясь материнским лоном мультикультурализма, представляет собой уникальную среду для людей являющихся носителями различных культур и ценностей, а также исповедующих разные религии.

Сохранение Азербайджаном мультикультуральных традиций по инициативе и указанию великого лидера Гейдара Алиева было отражено в правовых документах, в том числе Конституции

Азербайджана. Благодаря мудрой политике Гейдара Алиева Азербайджан имеет веское слово на международной арене, демонстрируя свой путь развития. Не случайно Азербайджан сегодня превратился в важный международный полюс процветающего мультикультурализма. Испокон веков наш народ, превратив толерантность, терпимость и уважение к другим религиям и культурам вносил значительный вклад в этот процесс.

Азербайджанская Республика- полиэтническое государство, где проживают представители многих этносов, каждый из которых является носителем уникальных особенностей, сохраняет собственную материальную и духовную культуру, язык и самоидентификацию, историческую память и менталитет, этническое самосознание и этнопсихологию. На территории Азербайджана испокон веков в обстановке добрососедства и братства проживали наряду с азербайджанцами русские, белорусы, украинцы, немцы, лезгины, грузины, аварцы, чухуры, удины, евреи, татары и другие национальные и этнические меньшинства.

Гейдар Алиев не упускал из виду и всегда высоко ценил заслуги других религий и народов в формировании атмосферы толерантности в Азербайджане.

Литература:

1. Кунина И. Мультикультурализм на Кавказе: Азербайджанская модель. 2015.
2. Мамедов А. Мультикультурализм одна из самых важных направлений государственной политики в Азербайджане. Баку, 2014.
3. Сергиева О.В. Мультикультурализм и культурная интеграция: антагонизм или партнерство ? // Культура в современном мире, 2011. №1

Mirsadiq Seyidov

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 163 a

Elmi rəhbər: müəllim Sevinc Qurbanova

XIX ƏSRİN 30-CU İLLƏRİNDƏ ABŞ-DA HİNDULARIN KÖÇÜRÜLMƏSİ – “GÖZ YAŞI YOLU”

“Göz yaşları yolu” termini 70.000-dən çox yerli əhali – hindu tayfalarının evlərini tərk etməli və qəbilələrə təyin olunmuş müəyyən ərazilərə, xüsusilə də Oklahomaya köçmək məcburiyyətində qalan on illik dövrə aid edilir. 19-cu əsrin əvvəllərində sürətlə inkişaf edən Amerika Birləşmiş Ştatları aşağı cənuba doğru genişlənərkən, Amerikanın ağdərili əhalisi bu ərazidə maneə hesab etdikləri yerli hindular ilə üzləşdilər. Bu ərazidə Çeroki, Krik, Çoktau, Çikasau və Seminol hindu xalqlarının torpaqları və məskənləri yerləşirdi. Bu hindu xalqları, köçkünlərin və bir çox digər ağdərili amerikalıların fikrincə, tərəqqi yolunda dayanırdılar. Pambıq yetişdirmək üçün torpaq istəyən amerikalılar federal hökumətə hindu xalqlarının ərazisini ələ keçirmək üçün təzyiq etdilər. Tennessi ştatından olan Endryu Cekson hindu tayfalarının çıxarılmasının güclü tərəfdarı idi. 1814-cü ildə o, Krik millətinin bir hissəsini məğlub edən ABŞ hərbi qüvvələrinə komandanlıq etdi. Məğlubiyyətdə kriklər Cənubi Corciya və Alabamanın mərkəzində 22 milyon hektar ərazini itirdi. ABŞ 1818-ci ildə daha çox torpaq əldə etdikdə, qismən seminolları qaçaq qullara sığınacaq vermə təcrübələrinə görə cəzalandırmaq bəhanəsi ilə, Ceksonun ordu dəstəsi İspaniyanın Florida ştatını işğal etdi. Hökumət onlara “nə qədər ki, ot bitəcək və çaylar axacaq” torpaqlarını vəd etmişdi. Təəssüf ki, onlara verilən torpaq yalnız 1906-cı ilə qədər davam etdi və sonra başqa rezervasialara köçmək məcburiyyətində qaldılar. 1830-cu ildə Konqres, Prezident Endryu Ceksonun təkidli tələbi ilə, federal hökumətə şərqdəki hər hansı yerli amerikalıları Missisipi çayının qərbindəki əraziyə köçürmək səlahiyyəti verən “Hinduların Köçürülməsi Aktını” (Indian Removal Act) qəbul etdi. Yerli amerikalılara kompensasiya ödənilməli olsa da, bu, həmişə ədalətlə yerinə yetirilmədi və bəzi hallarda şərq qəbilələrinin çoxunun onsuz da azalan sayının daha da məhvinə səbəb oldu. İlk köçürülən hindu taydası Çokto xalqı idi. “Göz yaşları yolu” beş sivil tayfanın yeni ərazilərə köçü nəticəsində, yolda getdikləri bir neçə yol idi. Bir çox hindu aclıq və ya xəstəlik səbəbindən yolda həlak oldu. Hindular bəzən ağır həyat şəraiti ucbatından həyatlarını itirirdilər. Qəbilələr bütün günü gəzməli və çox az istirahət etməli idilər. Bütün bunlar ağ-

dərili əhali üçün daha çox torpaq azad etmək səbəbindən baş vermişdi. 1829-cu ildə Endryu Cekson prezident olduqdan sonra hinduların məcburi köçürülməsi dövrü başladı. 1838-ci ildə təqribən 15.000 Çeroki xalqını hindular üçün nəzərdə tutulan torpaqlarda – yeni evlərinə “müsayiət etmək” üçün federal qoşunlar çağırıldı. Yolda təqribən Çeroki xalqının 1/3 hissəsi həyatını itirdi. Çerokilərin “Ağladıkları cığır” kimi tanınan bu hadisə daha çox ABŞ tarixi dərsliklərində Göz yaşlarının izi kimi tanınır. Köçürülən hindular ilə birlikdə yeni ərazilərə həm azad, həm də qul qaradəriliilər də köç edirdi. Hindu torpaqlarına gəldikdən sonra çikasau xalqı burada böyük təsərrüfat qurdular.

Ədəbiyyat:

1. Darrenkamp Angela. The Indian Removal and The Trail of Tears: Cause, Effect and Justification // <http://historymatters.gmu.edu/d/7402>
2. Indian Removal 1814-1858 // <http://www.pbs.org/wgbh/aia/part4/4p2959.html>
3. Indian Removal Act of 1830 // http://www.studyworld.com/indian_removal_act_of_1830.htm

Nərgiz Həsənlı

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 178 a

Elmi rəhbər: t.ü.f.d., dos. Bəhmən Əliyev

TÜRK DÜNYASININ MƏNƏVİ BİRLİYİNDƏ TÜRKSOY-UN ROLU

Müasir dövrdə Türk Dövlətləri Təşkilatının nəzdində olan, eləcə də ona bağlı bir sıra təşkilatlar fəaliyyət göstərməkdədir. Bu təşkilatların bəziləri TDT ölkələrinin ərazilərinə aid olmayan coğrafiyalarda da fəaliyyət göstərirlər. Belə təşkilatlardan biri TÜRKSOY-dur. Bu təşkilatın yaradılması ilə bağlı, 1993-cü il iyulun 12-də Qazaxıstanın Almatı şəhərində Azərbaycan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan, Türkmənistan və Türkiyənin mədəniyyət nazirləri protokol imzalamışdır.

Təşkilatçı ölkələrin tarixi kökləri, dilləri, mədəniyyətləri yaxındır, lakin bəzi türk xalqları müxtəlif dinlərə sitayiş edirlər. TÜRKSOY-un yaradılmasında əsas dil prinsipinə üstünlük verilmişdir. Yəni təşkilat dil birliyi üzərində qurulmuşdur.

Qərargahı Ankarada yerləşən TÜRKSOY-un (Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti Təşkilatı) məqsədi üzv ölkələr arasında elm, təhsil, mədəniyyət və incəsənət sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsi, beynəlxalq səviyyədə türk dünyasının orta q dəyərlərinin tanınması və təşviq edilməsi, eləcə də türkdilli ölkələr arasında mədəni əlaqələrin dərinləşdirilməsidir. TÜRKSOY təşkilatı türkdilli xalqların sosial-mədəni oxşarlığının bir araya gətirilməsi, orta q türk mədəniyyətinin, dilinin, tarixinin, incəsənətinin, adət-ənənələrinin, mədəni irsinin araşdırılması, qorunması, inkişafı, dünyada tanınması və gələcək nəsillərə ötürülməsi məqsədilə qurulmuşdur. Təşkilatın fəaliyyəti hər il toplantıları keçirilən Mədəniyyət Nazirləri Daimi Şurası tərəfindən müəyyənləşdirilir. Qurumun cari fəaliyyətinə baş katib rəhbərlik edir.

TÜRKSOY-un əsas üzvləri Azərbaycan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan, Türkiyə və Türkmənistanıdır. Qurumda Rusiya Federasiyasına daxil olan Altay, Başqırdıstan, Xakas, Saxa-Yakut, Tuva və Tatarıstan respublikaları, Qaqauz Yeri (Moldova) və Şimali Kipr Türk Respublikası təmsil olunurlar. Təşkilatda hər bir üzv bərabər hüquqa malikdir.

TÜRKSOY yarandığı dövrdən üzv ölkələrin mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin yaxınlaşmasına yardımçı olmuşdur. 2010-cu ildən başlayaraq hər il türk dünyasının bir dahi şəxsiyyətinin adına elan edilir, onunla bağlı silsilə tədbirlər keçirilir, kitablar işıq üzünə gərrü. Məsələn, 2012-ci il “Mirzə Fətəli Axundzadə ili”, 2017-ci il “Molla Pənah Vəqif ili” elan olunmuşdur. Bundan əlavə, 2012-ci ildən etibarən türk dünyasının önəmli tarixi və mədəni şəhərləri türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı elan edilir. 2016-cı ildə Şəki şəhəri bu ada layiq görölüb və il boyu TÜRKSOY-un tədbirlərinin bir çoxu məhz Şəkidə keçirilmişdir. Bu tədbirlər vasitəsilə türk dünyasının dahi şəxsləri və tarixi şəhərləri daha geniş tanınırlar.

Ötən 29 ildə TÜRKSOY ümumtürk mədəni irsinin təbliği və tanınması, türkdilli xalqlar, ölkə və diyarlar arasında mədəniyyət, incəsənət sahəsində əlaqələrin inkişafı istiqamətində böyük işlər görmüş, çoxsaylı layihələr həyata keçirmişdir.

Azərbaycan, Qazaxıstan və Qırğızıstanın təklifi ilə 2018-ci il azərbaycanlı bəstəkar, xalq artisti, dirijor Qara Qarayev, qazax xalq şairi Mağjan Jumabayev və qırğız yazıçısı Çingiz Aytmatov, 2019-cu il “İmadəddin Nəsimi ili” elan edilmişdir.

Türk mədəniyyətlərinin birliyinin təşviqində böyük rol oynayan TÜRKSÖY Azərbaycanla bağlı bir neçə layihə həyata keçirmişdir. 2013-cü ildə Üzeyir Hacıbəylinin “Arşın mal alan” operettasının 100 illiyi ilə əlaqədar TÜRKSÖY və Azərbaycan Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin əməkdaşlığı nəticəsində operettanın konsert versiyası UNESCO səhnəsində göstərilmişdir. Dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu” operası ilə bağlı həyata keçirilən layihə xüsusilə diqqətəlayiq olmuşdur.

2009-cu ildə “Bakı-İslam mədəniyyəti paytaxtı” ilinin açılış tədbirlərində, 2017-ci ildə Bakıda keçirilmiş “İslam həmrəyliyi: dini və mədəni müxtəlifliyin harmoniyası” mövzusunda beynəlxalq konfransda, “Naxçıvan: İslam mədəniyyətinin paytaxtı 2018” tədbirlərində TÜRKSÖY-un nümayəndə heyəti iştirak etmişdir.

Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti Təşkilatına (TÜRKSÖY) üzv ölkələrin Mədəniyyət Nazirlərinin Daimi Şurasının Türkiyənin Bursa şəhərində keçirilən iclasında Şuşa şəhəri 2023-cü il üçün “Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı” seçilmişdir.

Azərbaycan Türk Dövlətləri Təşkilatı ilə yanaşı, bu qurumun əlaqəli orqan və qurumları olan TÜRKSÖY, TÜRKPƏ, Türk Akademiyası, Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondu, Türk Biznes Şurası ilə də sıx əməkdaşlıq edir və üzv ölkələr arasında elm, təhsil, mədəniyyət və incəsənət sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsi, beynəlxalq səviyyədə türk dünyasının ortaq dəyərlərinin tanınması və təşviq edilməsi sahəsində aktiv rol oynayır.

Ədəbiyyat:

1. Mükərrəmoğlu M. TÜRKSÖY – Azərbaycan əlaqələri genişlənməkdədir. “Xalq qəzeti”, 10 sentyabr 2021-ci il, <https://xalqqazeti.com/mobile/az/news/2795>
2. Nazir: “Azərbaycan türk mədəniyyətlərinin təşviqində TÜRKSÖY-a kömək etməyə hazırdır”. <https://report.az/medeniyyet-siyaseti/nazir-azerbaycan-turk-medeniyyetlerinin-tesviqinde-turksoy-a-komek-etmeye-hazirdir/>
3. Bu gün Beynəlxalq Türk Mədəniyyət Təşkilatı – TÜRKSÖY-un yarandığı gündür. Bu gün TÜRKSÖY-un yaradılmasının 28 ili tamam olur. 12.07.2021 ~ 29.03.2022 <https://www.trt.net.tr/azerbaycan/turk-dunyasi/2021/07/12/>
4. Şuşa şəhəri “Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı” seçilib. <https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/susa-seheri-turk-dunyasinin-medeniyyet-paytaxti-secilib-1648723426>

Murad Sadıxov

Azərbaycan Dillər Universiteti

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 169

Elmi rəhbər: Aygün Soltanzadə

HIROŞİMA VƏ NAKASAKİ FƏCİƏSİNİN TÖRƏTDİYİ FƏSADLAR

Bu il Yaponiyanın Hiroşima və Nakasaki şəhərlərinə atom bombasının atılmasından 77 il ötür. Yaponiyada, ictimaiyyət nüvə silahının tərkd edilməsi və nüvə silahının yayılmaması lehinə fəal şəkildə çalışır.

Atom bombası ilə bağlı qərar ABŞ-ın o zamankı prezidenti Harri Trumen tərəfindən Avropanın şərqində və Şərqi Asiyada nüfuzunu yayan Sovet İttifaqına “güc nümayişi” kimi təsdiq edilmişdi. Tokio 1945-ci ilin iyulunda ABŞ, İngiltərə və Çinin Potsdam bəyannaməsi əsasında tələb etdiyi qeyd-şərtsiz təslim olmaqdan imtina etdi. Avqustun əvvəlində Yaponiya təslim olmağa razılaşdı, lakin bir sıra şərtləri rədd etdi. Beləliklə Hiroşimaya 6 avqust 1945-ci il bazar ertəsi hücum edildi və üç gün sonra 9 avqust cümə axşamı günü Amerika təyyarələri Nakasakiyə bomba atdı. Avqustun 15-də Yaponiya İmperatoru Michinomiya Hirohito təslim olduğunu elan etdi. O belə bir mesaj verdi ki, müharibənin davam etməsi yapon xalqını məhv etmək təhlükəsi yaradır. Partlayış 1,5 km radiusda hər şeyi məhv etdi. Episentrdə temperatur üç min dərəcəyə çatırdı və faciədən dərhal sonra 80 min insan öldü.

Atom bombalarının fəsadları 3 istiqamətdə özünü göstərmişdi: zərbə dalğası, nüfuz edən radiasiya və işıq radiasiyası.

Zərbə dalğası nəticəsində şəhər mərkəzində yerləşən bütün evlər yuxarıdan gələn zərbə dalğasının təsirindən çökərək böyük bir toz buludunu səmaya qaldırdı. Bu evlərin uçması nəticəsində çoxlu sayda insan yaralandı dağıntılar atında qalıb həlak oldu. Hiroşimada bəzi tikililər var idi ki, onlar zəlzələyə davamlı olması üçün dəmir beton özlə malik idilər. Partlayışın episentrinə yaxın olmasına baxmayaraq onlar dağılamışdır. Bu binalardan biri Hiroşimanın Sənaye palatasının binası idi və hal hazırda eksponat kimi saxlanılır. 1996-cı ildə ABŞ və Çinin etirazlarına baxmayaraq, YUNESKO-nun ümumdünya irsi siyahısına salınmışdır. Episentrə ən yaxın küçələrdə radiasiyaya məruz qalan qurbanlar tanınmaz dərəcədə yanmış vəziyyətdə olublar. Radiyanın olması barədə o vaxtlar insanların məlumatı yox idi. Ona görə də dağıdılmış ərazilərin bir hissəsini təmizləyib yaşamağa davam edirdilər. Bu isə radiasiya təhlükəsini çoxaldırdı və insanlarda müxtəlif tipli yanıqların (əsasən də qol, ayaq, sinə və bel hissədə) olmasına gətirib çıxarırdı. Ümumiyyətlə kişilər qadınlardan daha çox yanmışdılar çünki, geyimləri az idi. Bundan başqa radiasiya nəticəsində insanların saçı tökülürdü, sümük iliyinin azalması nəticəsində iflic olurdular, ağ qan hüceyrələrinin səviyyəsi kəskin şəkildə - 600 ml azaldı. Çox yüksək hərarət, ishal və qusma simptomlarından dərhal bir neçə gün sonra ölürdülər. Ümumiyyətlə radiasiya heç bir canlıdan yan keçmədi, insanlar kimi heyvanları və bitkiləri də məhv etdi. Işıq radiasiyasının təsirindən isə insanlarda güclü işıq selindən gözləri tamamilə kor oldu. Beləliklə 1945-ci ilin sonlarında ölənlərin sayı 60 mindən 80 minə qədər idi. 5 ildən sonra isə partlayış nəticəsində xərcəng xəstəliyinə yoluxaraq ölənlərin sayı 140 min insan idi.

Yaponiyada nüvə partlayışlarından sonra sağ qalanlara hibakuşa deyilirdi. Onlarda uzunmüddətli psixoloji sıxıntılar, həmçinin xərcəng teratomorfizm (deformasiya) və əlillik kimi müalicəsi çətin olan xəstəliklərə səbəb oldu. Bu faciədən uzun illər keçməsinə baxmayaraq yaponların və dünyanın digər xalqlarının şüurunda dərin iz buraxmışdır.

Ədəbiyyat:

1. Доклад МККК о последствиях атомной бомбардировки Хиросимы. Международный журнал Красного Креста Избранные статьи из номера 899, том 97 «The human cost of nuclear weapons».
2. Начала ядерной эры: бомбардировка Хиросимы РНА Новости 6 августа
<https://web.archive.org/web/20130620094425/http://www.mphpa.org/classic/HISTORY/H-07L.htm>
3. The Atomic Bombing of Nagasaki (Augusta 1945) The Nanhottan Projekt (An In tececitve history) US Department of Energy. 29/09/2010
https://web.archive.org/web/20120304140550/http://www.breitbart.com/article.php?id=D8QT3S3G0&show_article=1&cat=0

Vüsal İbrahimov

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 163 a

Elmi rəhbər: müəllim Sevinc Qurbanova

ABŞ-DA VƏTƏNDAŞ MÜHARİBƏSİNƏ AVROPA DÖVLƏTLƏRİNİN MÜNASİBƏTİ

Amerika Birləşmiş Ştatlarında “Vətəndaş müharibəsi” 1861-1865-ci illər arasında baş vermişdir. 1860-cı ildə seçkilərdə Respublikaçılar partiyasının nümayəndəsi Abraham Linkoln qalib gəldi. A.Linkoln köləliyə qarşı idi və onun hakimiyyətə gəlməsi quldar ştatlar arasında narazılığa səbəb oldu. 11 quldar ştat İttifaqdan ayrıldı və Amerika Konfederasiya Ştatlarını yaratdı. Beləliklə, ölkədə 5 il davam edən Vətəndaş müharibəsi başladı. ABŞ-də Vətəndaş müharibəsinə Avropa dövlətlərinin münasibəti fərqli idi. ABŞ-də hər iki tərəf bilirdi ki, İngiltərə və ya Fransa kimi qüdrətli bir dövlət Konfederasiyanın müstəqillik iddiasının qanuni olduğuna qərar versə, cənubun mövqeyi çox möhkəmlənəcək. Bu dövrdə İngiltərədə taxtda kraliça Viktoriya (1819-1901), Fransada hakimiyyətdə isə III Napoleon (1808-1873) idi. Köləlik artıq 1833-cü ildə İngiltərədə və onun müstəmləkələrində qanundan kənar edilmişdi. İngilislər çox yaxşı bilirdilər ki, əgər onlar Cənuba yardım etsələr, ingilis əhalisi köləliyi dəstəklədiyini düşünəcək. Həmçinin Fransa liderləri də belə düşünürdü. Fransızlar İttifaqın ləğv olunmasında və Birləşmiş Ştatlarda yeni respublikanın yaradılmasında maraqlı idilər, çünki onlar yeni dünyanın müstəmləkəçiliyi zamanı ingilislərin verdiyi itkiləri geri qaytarmaqda qərarlı idilər. 12 aprel 1861-ci ildə Konfederasiya qoşunlarının

Samter fortunda Birlik qarnizonunu atəşə tutması ilə müharibə başladı. Eyni vaxtda Cənub ştatları kraliça Viktoriya və III Napoleonu Konfederasiyaya dəstəklərini elan etməyə inandırmaq ümidi ilə Avropaya pambıq ixracını dayandırdı. 13 may 1861-ci ildə Konfederasiya İngiltərədən və digər neytral ölkələrdən silah almağa icazə versə də, kraliça Viktoriya İngiltərənin neytrallığını elan etdi. Bunun ardınca iyunun 13-də Fransa da öz neytrallığını elan etdi. Beləliklə, Konfederasiyanın pambıq strategiyası düşündüyü kimi nəticə vermədi. 1862-ci ildə onlar yenidən Avropaya pambıq ixracına başladı. Fransa və İngiltərə 1861-ci ilin yayında neytral mövqelərini qoruyub saxladılar. Lakin 1861-ci ilin oktyabrında açıq dənizdə baş vermiş insident İttifaq və Britaniya krallığı arasında açıq müharibənin alovlanması təhlükəsi yaratdı. Oktyabrın 11-də iki Cənub diplomatını daşıyan Konfederasiya gəmisi çox vacib bir missiya üçün – Konfederasiyanın rəsmi tanınmasını xahiş etmək üçün Cənubi Karolina ştatının Çarlston şəhərindən qaçdı, lakin həbs edildilər. Bir gün sonra iki Konfederasiya əsiri Bostona gətirildi. İngiltərədə bu hadisə qəzəblə qarşılandı. İngiltərənin xarici işlər naziri bildirdi ki, iki diplomat azad olunmasa, Britaniya Birləşmiş Ştatlara hücum edəcək. Əvvəlcə həm ABŞ, həm də İngiltərə geri çəkilməkdən imtina etdilər. Lakin İngiltərə Kanadaya on bir min əsgər göndərmək və dəniz donanmasını döyüş hazırlığı vəziyyətinə gətirmək qərarına gəldikdə, Linkoln hər şeyin nəzarətdən çıxdığını başa düşdü. Sonra gərgin vəziyyət məharətlə aradan qaldırıldı və 2 diplomat ingilislərə sərbəst buraxıldı. Vətəndaş müharibəsi dövründə Rusiya və ABŞ arasında yaxınlaşma baş vermişdir. ABŞ və Rusiyanın İngiltərə, Fransa və İspaniya ilə gərgin münasibətlərinə görə, hər iki tərəfin müttəfiqə ehtiyacı var idi. Beləliklə, ABŞ-da Vətəndaş müharibəsi avropa güc dövlətlərinin işğal siyasətini ortaya çıxardı. Məsələn, İspaniyanın Kubaya dair planları var idi. İngiltərə və Fransa da həmçinin Cənub və Şimal qarşılıqlı maraqlarından öz maraqları üçün istifadə etməyə çalışırdı.

Ədəbiyyat:

1. Europe's View of the war // <https://www.encyclopedia.com/history/energy-government-anddefense-magazines/europes-view-war>
2. Foreign Influence on the Civil War // <https://www.gilderlehrman.org/sites/default/files/inline-pdfs/Molly%20Yost.pdf>
3. The US Civil War, European Politics and A Changing World// <https://warontherocks.com/2015/01/the-u-s-civil-war-european-politics-and-a-changingworld>

Səmə Səlimzadə

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Beynəlxalq münasibətlər və idarəetmə,
Regionşünaslıq (Norveç) ixtisası
Elmi rəhbər: c.ü.f.d. Gülnar Hacıyeva*

NORVEÇDƏ TOLERANTLIQ SİYASƏTİ

Giriş. Tolerantlıq – dinindən, milliliyyətindən, adətlərindən və görüşlərindən asılı olmayaraq öz baxışlarımızdan fərqlənənlərə ədalətli və obyektiv münasibət göstərmək bacarığıdır. Uilyam Yurinin qeyd etdiyi kimi, “Tolerantlıq yalnız bir-biri ilə razılaşmaq və ya ədalətsizlik qarşısında laqeydlik deyil, hər bir insana xas olan insanlığa hörmətin təzahürüdür”. Tolerantlıq insanlara sülh şəraitində birgə yaşamağa kömək edən mühüm konsepsiyadır.

Norveç konstitusiyası dini ayrı-seçkiliyi qadağan edir və öz dinini seçmək, etiqad etmək və ya dəyişdirmək hüququnu müdafiə edir. Hökumət Norveç Kilsəsinin statusunu dövlət kilsəsi kimi ləğv edib, lakin kilsələri eksklüziv güzəştlər ilə təmin etməyə davam edir. Həmçinin digər dini və qeyri-dini (humanist) icmalara bu qruplar arasında dialoqa və tolerantlığa kömək məqsədilə maliyyə dəstəyi də göstərir. Norveçin İslam Şurasına (İRN) uzunmüddətli maliyyə dəstəyini geri almışdı. İlk dəfə olaraq hərbiçilər humanist və müsəlmanları işə götürmüşdülər.

Konstitusiyaya əsasən bütün insanların öz dininə sərbəst şəkildə etiqad etmək hüququ və bütün dini və fəlsəfi icmalar bərabər dəstək alırlar. Həmçinin KRAL həmişə yevangel-Lüteran dininə etiqad etməli və milli dəyərlər ölkənin xristian və humanist irsində möhkəmlənməlidir. Qanun həmçinin ayrı-ayrı şəxslərin öz dinini seçmək və ya dəyişmək hüququnu müəyyən edir. 15 yaşdan yuxarı hər hansı bir şəxs dini icma-

ya qoşulmaq və ya onu tərk etmək hüququna malikdir. Dini seçim azadlığı və Lüteran kilsəsinin mövcudluğu Prinsipi təhsil sistemində qanunvericiliyə və tədris proqramlarına böyük təsir göstərən iki faktordur.

Yanvarın 1-də qüvvəyə minən Konstitusiyaya düzəlişdə Norveçin kilsəsinə dövlətdən ayırır, lakin Norveçin Kilsəsinin milli kilsə olması və dövlət tərəfindən dəstəklənməsini nəzərdə tutmuşdur. Hökumət dövlət büdcəsindən qrant kimi kilsəyə birbaşa maliyyə dəstəyi göstərməyə davam edir və kilsə qulluqçularının əmək haqqı, müavinət və pensiya planları xərclərini əhatə edir. Cinayət Məcəlləsində dinin əlamətinə görə ayrı-seçkiliyə, dini əqidə və ya dini qrupların üzvlərinə hörmətsizlik ifadəsinə görə cərimə və ya altı aya qədər həbs cəzası da daxil olmaqla cəzalar nəzərdə tutulur. Praktikada hökumət yalnız zorakılığa təhrik olunduğu hallarda dini əqidəyə hörmətsizlik üçün cəza tətbiq edir.

Nəticə. Norveç dini ayrı-seçkilik qadağan olsa da, dəri, dil, din və ya mənşə rənginə görə, mənzil bazarında ayrı-seçkilik mexanizmləri mövcuddur. Polis və QHT-lərin hesabat və müşahidələrinə əsasən, dini zəmində, xüsusilə internetdə nifrət xarakterli fikirlər hələ də geniş yayılmışdır. 2016-cı ildə məlumatların mövcud olduğu son ildə polis 97 cinayətdən xəbərdar olub ki, bu da ötən il 79-cu illə müqayisədə bütün ölkə üzrə dini zəmində nifrət zəminində baş verib. Oslo polisi bildirib ki, 88 cinayətin 24 dini zəmində nifrət cinayətləri və müsəlmanların əleyhinə törədilmişdir ki, bu da əvvəlki ilin göstəricisi ilə eynidir.

Ədəbiyyat:

1. <https://www.beyondintractability.org/essay/tolerance>
2. <https://www.dw.com/en/being-tolerant/a-35895644>
3. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/01/Norway-2.pdf>

Sabina Əzimova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 270

Elmi rəhbər: müəllim Mehparə K.Tajdehibonab

KARL KÖRPÜSÜ (ÇEXİYA)

Karl körpüsü Praqada Vltava çayını kəsən, orta əsrlərə aid daş körpüdür. Tikintisi 1357-ci ildə IV Karlın himayəsi altında başlamış və XV əsrin əvvəllərində başa çatmışdır. Qədim körpü bir neçə dəfə zədələnmiş lakin yenidən bərpa edilmişdir. Bu körpü əvvəlcə daş körpü və ya Praqa körpüsü, 1870-ci ildən isə adı dəyişdirilərək Karl körpüsü adlandırılmışdır. 1841-ci ilədək Karl körpüsü Vltava çayını keçmək üçün yeganə vasitə idi, Praqanın şərq və qərbi birləşdirirdi. Həmçinin ticarət əlaqələrinin genişlənməsində mühüm rol oynayır. UNESCO-da bu körpünün uzunluğu 516 metr, eni isə 10 metr göstərilmişdir. Körpü boyunca barokko üslublu 30 heykəl körpünün ümumi görünüşünün formalaşmasında mühüm rol oynayır.

Tarix boyu Karl körpüsü bir neçə təbii fəlakətlərdən dağılmış, çoxlu tarixi hadisələrin şahidi olmuşdur. Çex əfsanəsinə görə körpünün tikilməsinə 1357-ci il 9 iyul saat 5:31-də ilk daşı Karl tərəfindən qoyulmaqla başlanmışdır. Bu dəqiq tarix Romai mperatoru üçün çox vacib idi, çünki numerologiyaya çox inanırdı və hiss edirdi ki, bu xüsusi rəqəmlər (1, 3, 5, 7, 9) körpüyə əlavə güc verəcək. Bu tarix və vaxt astroloqların tövsiyəsi ilə seçilib. Rəqəmləri aşağıdakı şəkildə yazsaq: 1 3 5 7 (il) 9 (gün) 7 (ay) 5 (saat) 31 (dəqiqə), onda biz təkcə ədədlərin əvvəlcə artan, sonra isə azalan seriyasını alacağıq (palindrom). O dövrlərdə sehrli rəqəmlər çox vacib idi. Belə bir məqamda salınan körpü əsrlər boyu dayanmalı idi.

Körpü 45 il sonra – 1402-ci ildə tamamlanmışdı. 1432-ci il daşqını zamanı körpünün üç tağı dağılmışdı. 1648-ci ildə Otuz illik müharibənin sonunda İsveçlilər Vltava çayının qərb sahilini işğal etdilər və Qədim şəhərə doğru irəliləməyə başladılar. Ən ağır döyüşlər elə burada baş vermişdi. Döyüş zamanı onlar Qədim Şəhər körpüsünün qülləsinin bir tərəfi (çaya baxan) ciddi şəkildə zədələndi və bundan sonra demək olar ki, bütün qotik dekorların qalıqları oradan götürülməli oldu. XVII əsrin sonu XVIII əsrin əvvəllərində sütunlar üzərində barokko stilində heykəllər qoyulduqdan sonra körpü öz tipik görünüşünü qazandı. 1784-cü ildə baş verən böyük daşqın zamanı beş sütun ciddi zədələndi və tağlar qırılmasa da, körpüdə hərəkət bir müddət dayandırıldı.

Matiaş Braun, Yan Brokof və onun oğulları Mixal Brokof və Ferdinand Maksimilian Brokof kimi o dövrün ən görkəmli Bohemiyalı heykəltəraşları körpünün tikintisində iştirak etmişdir. Bir çox heykəllər

1683-1714-cü illər ərzində ucaldılmışdır. Heykəllərdə həmin dövrdə yad edilən bir çox müqəddəslər və himayədarlar təsvir edilmişdir. 1965-ci ilin əvvəllərində, bütün heykəllər sistemli şəkildə replikalarla əvəz olundu, orijinal heykəllər isə Milli Muzeyin Lapidariumunda sərgi olunur.

Ədəbiyyat:

1. https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Bridge
2. <https://www.praguego.com/attractions/charles-bridge/>
3. http://www.myczechrepublic.com/prague/sightseeing/charles_bridge.html

Nərminə Qasımova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 464 A

Elmi rəhbər: b/m Hökümə Abbasova

NORVEÇ PROKURORLUĞUNUN MƏHKƏMƏ HAKİMİYYƏTİNDƏ ROLU

Prokurorluq əsas ittihamedici tərəf olaraq cinayət işi ilə bağlı təqsirləndirilən şəxsə qarşı ittiham irəli sürən dövlət orqanıdır və prokurorluq orqanının mühüm hədəfi qanunun aliliyinin təmin olunmasıdır. Prokurorluq orqanının vəzifələri sırasına cinayət işi ilə bağlı məsələlərdə istintaqa rəhbərlik etmək, sübutları qiymətləndirmək, ittihamları tərtib etmək və məhkəmədə ittihamedici tərəf kimi iştirak etmək daxildir. Prokurorluq orqanlarının quruluşu və xüsusiyyətləri ölkədən ölkəyə dəyişir, əlbəttə ki, bu müxtəlifliyin olmasına əsas səbəb olaraq ölkənin tarixi şəraiti və hüquq sistemidir. Onu da mütləq qeyd etmək lazımdır ki, prokurorluq orqanı məhkəmə hakimiyyətində də çox mühüm rol oynayır və buna ən gözəl nümunə olaraq Norveç misal çəkə bilərik.

Norveç prokurorluğu cinayət işləri üzrə polis təhqiqatına rəhbərlik edən, cinayət təhqiqatının dayandırılması və davam edilməsi barədə qərar qəbul edən, eyni zamanda məhkəmə qarşısında cinayət işi ilə bağlı prokuror kimi çıxış edən dövlət orqanıdır. Norveç prokurorluğu Ədliyyə Nazirliyindən asılı olmayan və monarxa hesabat verən Baş Prokuror tərəfindən rəhbərlik edilir. Norveçdə Kral prokurorların sayı, onların rayonlar (fylker) və idarələr üzrə bölünməsi, həmçinin yerləşdirilməsi səlahiyyətinə malikdir. Nazirlik isə prokuror müavinlərini təyin etmə hüququna malikdir və prokuror müavinləri də öz növbəsində prokurorlar tərəfindən onlara həvalə edilmiş işlərə baxır.

Norveçdə prokurorluq üç əsas səviyyəyə bölünür: polis prokurorluğu (The Prosecution Authority in the Police, Påtalemyndigheten i politiet), regional prokurorluq (The Regional Public Prosecution Offices (PPO), Statsadvokaten) və Baş Prokurorluq (The Director of Public Prosecutions (DPP), Riksadvokaten).

Bir çox ölkələrdə olduğu kimi Norveçdə də məhkəmə iclasında hakim, prokuror, təqsirləndirilən şəxs və onun vəkili, xalq mühakimləri (yəni jurilər) və digər şəxslər iştirak edir. Məhkəmə iclasında prokuror ittihamedici tərəf olaraq cinayət törətməkdə təqsirləndirilən şəxsə qarşı arqumentlər təqdim etməyə cavabdehdir və məhkəmə iclasında bir tərəfdən prokurorluq, digər tərəfdən isə təqsirləndirilən şəxsin vəkili məsələ (iş) ilə bağlı dəlilləri hakimə təqdim edir və təqsirləndirilən şəxsə, eyni zamanda şahidlərə vəkil, prokuror, həmçinin hakim tərəfindən məsələ ilə bağlı suallar verilir və dəlillər haqqında danışılır. Daha sonra hər iki tərəf öz arqumentlərini hakimə təqdim edir, xüsusilə də təqsirləndirilən şəxsin günahkar olduğu təsdiq edilərsə, prokuror hakimdən təqsirləndirilən şəxsə qarşı daha ağır cəzanın tətbiq edilməsini tələb edə bilmə hüququna malikdir. Sözsüz ki, bütün bunların hamısı hakimin məsələ ilə bağlı daha düzgün, ədalətli hökmün verilməsinə təsir göstərir və ədalət öz yerini tapmış olur.

Sonda belə nəticəyə gələ bilərik ki, prokurorluq orqanının demokratik cəmiyyətin formalaşmasında əvəzolunmaz rolu vardır. Beləki Norveçin timsalında prokurorluq orqanları haqqında qeyd etdiyimiz zaman onu deyə bilərik ki, Norveçdə prokurorluq orqanının strukturu, xüsusiyyətləri, məhkəmə prosesində iştirak etməsi, həmçinin Ədliyyə Nazirliyindən asılı olmayaraq monarxa hesabat verən Baş Prokuror tərəfindən rəhbərlik edilməsi, prokurorluq orqanının üç instansiya olaraq bölünməsi və hər bir instansiyanın səlahiyyətinə uyğun olaraq aşağı instansiyalı prokurorluq orqanlarının qərarlarına baxa bilməsi və s. prokurorluğun şəffaf şəkildə fəaliyyət göstərməsini bizə göstərir və qanunun aliliyini təmin edərək, məhkəmə prosesində təqsirləndirilən şəxs ilə bağlı ədalətli qərarın verilməsində çox mühüm rol oynayır.

Ədəbiyyat:

1. Den høyere påtalemyndighet (Riksadvokaten). "Welcome to The Higher Prosecuting Authorities – The Director of Public Prosecutions and the Regional Public Prosecution Offices". (<https://www.riksadvokaten.no/english/>)
2. Aklagarmyndigheten, Swedish Prosecution Authority. "The role of a prosecutor". (<https://www.aklagare.se/en/the-role-of-a-prosecutor/>)
3. The Prosecution Authority in Norway. "An overview of the organisation of the prosecution and the connection with the police authority". (https://files.nettsteder.regjeringen.no/wpuploads01/blogs.dir/223/files/2017/07/574150_en_jogeir_prosecut.pdf)
4. Судебные системы европейских стран. (Перевод – Judicial organisation in Europe, L' Europe judiciaire; Council of Europe publishing). Д.И. Васильева, О.Ю. Кобякова. Москва, 2002.
5. Судебные системы зарубежных государств. В. Н. Бибило. Минск, 2012.

Yusif Muradov

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 371 A

Elmi rəhbər: müəllim Günel Hacıyeva

MOSKVA BƏYANNAMƏSİ VƏ AZƏRBAYCAN-RUSİYA-TÜRKİYƏ REGIONAL ÜÇBUCAĞINDA YENİ MƏRHƏLƏ

Rusiya Federasiyası keçmiş Sovet respublikaları ilə yüz illik tarixi olan geniş, hərtərəfli ictimai-siyasi və elmi-mədəni əlaqələrə malikdir. Lakin Rusiyanın böyük dövlətçilik ambisiyaları səbəbilə tərəfdaşı olduğu kiçik dövlətlərin geosiyasi maraqlarını nəzərə almaması, öz mövqeyini onlara zorla qəbul etdirmək təşəbbüsləri neqativ nəticələr doğurmuş, onun bu ölkələr ilə dostluq və qonşuluq münasibətlərinə kölgə salmış və inamı azaltmışdır.

SSRİ-nin süqutundan sonra Türkiyə Cənubi Qafqaz siyasətində Azərbaycan önəmli yer tutmuşdur. Azərbaycan-Türkiyə iqtisadi əlaqələri ölkəmizin müstəqilliyinin ilk illərindən etibarən inkişaf etməyə başlamışdır. 1992-ci il tarixində Azərbaycan və Türkiyə arasında Ankarada "Ticarət və İqtisadi Əməkdaşlıq haqqında Saziş" imzalanması iki ölkə arasında xüsusi mərhələnin əsasını qoymuşdur. İki ölkənin təşəbbüsü ilə həyata keçirilən beynəlxalq əhəmiyyətli layihələr Türkiyə və Avropa Birliyi ölkələrinin enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi və təchizatı baxımından böyük önəm daşıyır.

22 fevral 2022-ci il tarixində Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin Rusiya Federasiyasına rəsmi səfəri zamanı iki ölkə prezidenti arasında "Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası arasında müttəfiqlik qarşılıqlı fəaliyyəti haqqında Bəyannamə" imzalanmışdır. Bu sənəd özündə bir sıra vacib məqamları ehtiva edir. Beləki, 10 noyabr 2020-ci il Moskva Bəyannaməsi, 11 yanvar və 26 noyabr 2021-ci il sənədlərində nəzərdə tutulmuş məsələlərin tam şəkildə həllini tapması ilə bağlı məqamlar öz əksini tapır. Bu, ilk növbədə, qanunssuz erməni silahlı dəstələrinin tamamilə Qarabağdan çıxarılmasını və Zəngəzur dəhlizinin açılmasını özündə ehtiva edən əhəmiyyətli sənəddir. Moskva Bəyannaməsinin ardınca Prezident İlham Əliyevin Rusiyaya rəsmi səfəri nəticəsində iki ölkə arasında imzalanan müttəfiqlik Bəyannaməsi Azərbaycanın dövlətçilik maraqlarına tam uyğundur və Azərbaycanın milli təhlükəsizliyinin təminatında mühüm əhəmiyyətə malikdir. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası arasında müttəfiqlik qarşılıqlı fəaliyyəti iki ölkənin müstəqilliyinə, dövlət suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə və dövlət sərhədlərinin toxunulmazlığına qarşılıqlı hörmət, eləcə də bir-birinin daxili işlərinə qarışmamaq, hüquq bərabərliyi, qarşılıqlı fayda, mübahisələrin dinc yolla həlli və güc tətbiq etməmək və ya güclə hədələməmək prinsiplərinə sadıqlıq əsasında qurulmuşdur. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası öz milli maraqlarının müdafiəsinə yönəlmiş müstəqil xarici siyasət yürüdür, həm global, həm də regional miqyasda sülhün möhkəmləndirilməsi, sabitliyin və təhlükəsizliyin artırılması məqsədilə qarşılıqlı fəaliyyət göstərirlər. Neft-qaz sahəsində Rusiya-Azərbaycan əməkdaşlığı qarşılıqlı əlaqələrimdə xüsusi çəkiyə sahibdir. Azərbaycanın neft və qaz sektoru hər zaman xarici investisiyalar üçün cəlbedici olmuşdur. Azərbaycan və Rusiya prezidentlərinin səyləri sayəsində ölkələrimiz arasında siyasi və iqtisadi əlaqələr durmadan inkişaf edir və bu gün strateji əməkdaşlıq səviyyəsinə çatmışdır. Bütün bunları ümumiləşdirərək deyə bilərik ki, Azərbaycan-Rusiya əlaqələrinin inkişaf dinamikaı yüksələn xəttlə inkişaf etməkdədir.

Müstəqil Azərbaycan balanslaşdırılmış xarici siyasət kursu həyata keçirtməkdədir. Azərbaycan Türkiyə vasitəsilə Avropaya çıxış əldə edərək Rusiya ilə ənənəvi 70 illik SSRİ dönmə, 200 illik Rusiya faktorunu nəzərə alaraq xarici siyasət yürüdür. Azərbaycan-Türkiyə-Rusiya Cənubi Qafqazda yeni əməkdaşlıq və sülh səhifəsi açmaqda maraqlıdır. II Qarabağ müharibəsi sonrasında siyasi masada ortaya qoyulan və üzərində işlər aparılan Zəngəzur Dəhlizi bir müddət İranı narahat edirdi. İran bu lahiyəni özünü Qafqazda kənarlaşdırılma addımı kimi qəbul edirdi. Lakin 3+3 (Azərbaycan-Rusiya-Türkiyə, İran-Ermənistan-Gürcüstan) Formatı bölgəyə əməkdaşlıq və sabitlik ehtiva edir. 3+3 Formatının əsas vəzifəsi Şərqlə Qərb, Şimal və Cənub arasında bütün növ kommunikasiyalar üzərində tam nəzarəti qurmaq olan geosiyasi layihə hesab olunur. Zəngəzur Dəhlizinin reallaşması Azərbaycan-Rusiya-Türkiyə müttəfiqliyini yeni mərhələyə qaldıracaq. Zəngəzurun bizdən qoparılaraq Ermənistanla birləşdirilməsi təkcə işğalçılıq siyasəti deyildi, eyni zamanda, türk dünyasını parçalamaq məqsədi daşıyırdı. İndi isə tarixi Azərbaycan torpağı olan Zəngəzur türk dünyasını birləşdirən bir körpü olacaq. Rusiya üçün isə Dəhliz Fars körfəzindən limanlara birbaşa çıxış imkanları açacaq, Hind okeanı hövzəsinə ticarət bağlantısını asanlaşdıracaq və Rusiyanın Gürcüstandan asılılığını azaldacaq. Azərbaycan üzərindən lojistik fəaliyyətin daha sərfəli şərtlərlə həyata keçirilməsi Azərbaycana və region ölkələrə dividendlər qazandıracaq.

Beləliklə, 44 günlük Qarabağ müharibəsindən sonra Cənubi Qafqazda qüvvələr balansı Azərbaycan və onun müttəfiqlərinin xeyrinə dəyişdi. Azərbaycan-Rusiya-Türkiyə müttəfiqliyi Azərbaycanın maraqlarına cavab verir. Moskva Bəyannaməsi Azərbaycan-Rusiya-Türkiyə münasibətlərində regional təhlükəsizliyə, birgə əməkdaşlığa töhvə verəcək və münasibətləri yeni inkişaf mərhələsinə daxil olacaq.

Ədəbiyyat:

1. Aqşin Rafiqoğlu. Pərviz Şahbazov: “Rusiya şirkətləri neft-qaz sektorumuza 4,9 mlrd dollar pul qoyub” <https://report.az/energetika/perviz-sahbazov-rusiya-sirketlerinin-azerbaycanin-neft-qaz-sektoruna-sermayeleri-4-9-mlrd-dollar-teskil-edib/>
2. Azərbaycan-Türkiyə iqtisadi əlaqələri <https://ankara.mfa.gov.az/az/content/106/azerbaycan-turkiye-iqtisadi-elaeleri>.
3. Moskva Bəyannaməsinin Tam Mətni <https://lent.az/xeber/siyaset/moskva-beyannamesinin-tam-metni-40533046>
4. İlaha Vəliyeva, Faiq Həsənov. Növbəti qələbə yaxınlaşır: Zəngəzur dəhlizi bölgəyə nə verəcək? <https://apa.az/az/apa-tv/xeber/xeberler/novbeti-qelebe-yaxinlasir-zengezur-dehlizi-bolgeye-ne-verecek-66074>
5. Putin-Aliyev görüşməsi: Rusya və Azərbaycan arasındakı ekonomik ilişkiler aktif olarak toparlanıyor. <https://tr.sputniknews.com/20190822/rusya-turkiye-ve-azerbaycan-arasindaki-iliskiler-avrasya-entegrasyonun-temellerinin-atilmasini-1039975164.html>
6. Sədrəddin İsmayılov. Rusiya sülhməramlılarının Qarabağdakı perspektivi <https://report.az/analitika/rusiya-sulhmeramlilarinin-qarabagdaki-perspektivi/>
7. Şamxal Məmmədov. Müasir dövrdə Rusiyanın Cənubi Qafqaz siyasəti və ona müxtəlif baxışlar. <http://az.strategiya.az/news.php?id=142457>
8. Telman Qasimov, Hərbi-siyasi ekspert. “3+3” formatı Cənubi Qafqaz üçün nə vəd edir? <https://qaynarinfo.az/az/33-formati-cenubi-qafqaz-ucun-ne-ved-edir/>
9. Vüsalə Mahirqızı. Şuşa Bəyannaməsinin önəmli mesajları – Günün hadisəsinə baxış <https://apa.az/az/siyasi/susa-beyannamesinin-tarixi-ehemiyeti-tehlil-648256>

Айдан Дадашова

*Азербайджанский Университет Языков,
Международные отношения и регионоведение, 160 р
Научный руководитель: Ст. преп. Фируза Хаятова*

АНГЛО-РОССИЙСКОЕ ОТНОШЕНИЯ В 21 ВЕКЕ

Между Соединенным Королевством Великобритании и Россией существуют определенные взаимоотношения. В качестве важнейшего условия для сооружения дружеских отношений между Британией и Россией в 21 веке являлись контракты. Вот таким образом между Россией и Великобританией, в начале 90-ых была подписана “Современная Декларация” Соединенного Королевства

и Российской Федерации, а также Северной Ирландии. Эта декларация называлась: «партнёрство на 90-ые годы», в котором каждая из сторон давало обещание установить партнерские и дружеские отношения между друг другом. Так же можно отметить, что между Российской Федерацией и Соединенном Королевстве Великобритании существуют определенное экономическое сотрудничество, в котором особое место занимало взаимодействия России и Великобритании под названием Рыночные Реформы.

После выбора В.В.Путина в мае 2000 года президентом Российской Федерации, между Россией и Великобританией начался так называемый новый этап отношений. Самой главной темой между Великобританией и Россией во время переговоров был вопрос о том, как же все-таки привлечь Британских инвестиций в Россию. Но все же, несмотря на достаточно высокое и близкое взаимодействие между собой этих двух государств, в результате террористического акта в сентябре 2001 года в Нью Йорке, в период, когда были объединены «Великобритании, России и Америки» Великобритания дала отказ России в экстрадиции Б. Березовского и несколько чеченский террористов, вот с этого же момента начался спад Российско-Великобританских взаимоотношений. Затем, после ухода в отставку Т.Блера в 2007 году, российско-британские отношения возник так называемый «кризис». Этот кризис был основан на «деле Литвиненко» или же, выражаясь иными словами дело Литвиненко основано на гибели в Лондоне бывшего офицера России.

Сейчас же, в настоящее время, в ходе войны России с Украины, Великобритания открыто дала понять, что она поддерживает Украину, но никак не сторону России. Утром 24 февраля 2022 года Русские войска вторглись на Украину. В ответ на это действие, все страны, включая и Великобританию выразили свою точку зрения по поводу всего происходящего сейчас военной операции. Многие из них выразили поддержку в сторону Украины. Премьер-министр Великобритании Борис Джонсон решился сделать официальное заявление. Борис Джонсон так же отметил, что он так же собирается продолжить поддерживать Украину, а также введет санкции против России. Борис Джонсон возмущается, и он не понимает почему все россияне молчат и бездействуют, почему не выходят на улицы и не требуют от В.В.Путина остановить войну либо уйти с должности президента.

В заключении хотелось бы отметить, что взаимоотношения Соединенного Королевства и России никогда не были стабильными и однозначными. Предполагаю, что и в ближайшее время между Российской Федерацией и Великобританией крепких и дружеских отношений не предвещается и не предполагается.

Литература:

1. Противоречия России и Великобритании во второй половине XIX в // https://spravochnick.ru/istoriya_rossii/vostochnyy_krizis_i_russko-tureckaya_voyna_1878-1878_gg/protivorechiya_rossii_i_velikobritanii_vo_vtoroy_polovine_xix_v/
2. Отношения России и Великобритании // https://ruxpert.ru/%D0%9E%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8_%D0%B8_%D0%92%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B8
3. Тадтаев Георгий. Британия предупредила о катастрофических последствиях войны на Украине // <https://www.rbc.ru/politics/10/02/2022/6204cf149a7947514165a29d>

Cəlalət Həsənova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 163 b

Elmi rəhbər: müəllim Sevinc Qurbanova

II QARABAĞ MÜHARİBƏSİNDƏ AZƏRBAYCAN-ABŞ MÜNASİBƏTLƏRİ

Ermənistan Silahlı Qüvvələri 27 sentyabr 2020-ci ildə genişmiqyaslı təxribat törədərək, cəbhəboyu zonada yerləşən Azərbaycan ordusunun mövqelərini və yaşayış məntəqələrini iriçaplı silahlar, minaatanlar və müxtəlif çaplı artilleriya qurğularından intensiv atəşə tutdu. Bunun nəticəsində Ermənistan ordusu-

nun döyüş aktivliyinin qarşısını almaq, mülki əhalinin təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə, Azərbaycan ordusunun komandanlığı tərəfindən qoşunların bütün cəbhə boyu sürətli əks-hücum əməliyyatı başlanması barədə qərar verilib.

Bu dövrdə bir çox danışıqlar baş tutmuşdur. Azərbaycanı müharibəni dayandırmağı təklif edənlər əksəriyyəti təşkil edirdi. Rusiya, Fransa, Almaniya, ABŞ, İran və bir sıra digər ölkələr hər iki tərəfi hərbi əməliyyatları dərhal dayandırmağı və danışıqlara başlamağı, münaqişənin beynəlxalq təşkilatlar platformasında sülh yolu ilə həll olunmasını təklif edirdilər. Ancaq heç bir güc Azərbaycanı öz yolundan qaytara bilməzdi və təbii ki, elə də oldu. Biz şanlı bayrağımızı Erməni işğalından azad olunmuş bütün torpaqlarımıza asdıq.

II Qarabağ münaqişəsi Azərbaycan-ABŞ münasibətlərinə də təsir etmişdir. ABŞ Dövlət katibinin birinci müavini Stiven Biqan Azərbaycan Xarici İşlər naziri Ceyhun Bayramov və Ermənistan Xarici İşlər naziri Zöhrab Mnatsakanyanla əlaqə saxlayaraq, hər iki tərəfi dərhal hərbi əməliyyatları dayandırmağa, vəziyyəti daha da gərginləşdirməmək üçün aralarındakı mövcud birbaşa rabitə əlaqələrindən istifadə etməyə və regiondakı gərginliyi daha da artıran ritorika və hərəkətlərdən uzaq olmağa çağırıb.

Riçard Hoqland – ATƏT-in Minsk qrupunun amerikalı sabiq həmsədri də bu münaqişəyə dair öz mövqeyini nümayiş etmişdi. O, qeyd etmişdi ki, “Beynəlxalq hüquqa görə, Ermənistan başqa bir suveren dövlət olan Azərbaycanın ərazisinə təcavüz edib və işğal edib”. O, həmçinin vurğulamışdır ki, “ABŞ-ın əsas siyasəti bütün millətlərin müstəqilliyini, suverenliyini və ərazi bütövlüyünü dəstəkləmək və qorumaqdır”.

II Qarabağ müharibəsi zamanı bütün dünya azərbaycanlıları öz dövləti və xalqına həmrəy olaraq, Azərbaycanın haqlı mübarizəsində yanında oldular. ABŞ-ın bir sıra şəhərlərində bütün maneələrə baxmayaraq, Azərbaycana dəstək aksiyaları keçirilib. Buna nümunə olaraq, 2020-ci ilin oktyabrın 18-də Azərbaycanın Müstəqillik günü münasibətilə Azərbaycan himninin sədaları altında İllinoys ştatının Çikaqo şəhər meriyası qarşısında Azərbaycan bayrağının qaldırılmasını göstərə bilərik. Oktyabrın 26-sı isə Mayami, Minneapolis, San-Fransisko və Solt Leyk Siti şəhərlərində etiraz aksiyaları keçirilib. Oktyabrın 29-da Ermənistan ordusunun Bərdə və Gəncə şəhərlərində törətdiyi terror aktlarına dünya ictimaiyyətinin diqqətini cəlb etmək məqsədilə Texas ştatının Hyuston şəhərində yaşayan azərbaycanlılar Hyuston şəhər meriyası qarşısında icazəli aksiya keçiriblər.

Ancaq indi də biz bir məsləni çox aydın başa düşdük ki, bizə qarşı dünya hər zaman susdu və ədalətsiz davrandı. Qarabağ müharibəsi zamanı Azərbaycan böyük nailiyyət əldə edib və illər sonra ərazisini azad etməyə nail olub.

Ədəbiyyat:

1. ABŞ-Azərbaycan münasibətləri və II Qarabağ münaqişəsinə dair beynəlxalq vebinar keçirilib. AirCenter. 18 dekabr 2020 // <https://aircenter.az/az/post/abs-azerbaycan-munasibetleri-ve-ii-qarabag-munaqisesine-dair-beynelxalq-vebinar-kecirilib-552>
2. Azərbaycan. Beynəlxalq reaksiyalar // <https://azerbaijan.az/related-information/307>
3. İlham Əliyevin ABŞ-ın “Fox News” televiziya kanalına müsahibəsi. 25 oktyabr 2020// <http://idp.gov.az/az/news/1113>
4. US Relations With Azerbaijan. US Department of State. August 27, 2021// <https://www.state.gov/u-s-relations-with-azerbaijan/>

Aysun Məmmədova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 357 A

Elmi rəhbər: müəllim Leyla Hacıyeva

ƏSRİN MÜQAVİLƏSİNDƏ NORVEÇ

Azərbaycan dünyada qədim neft ölkəsi kimi tanınır. 19-cu əsrin sonu 20-ci əsrin əvvəllərində Bakı dünyanın ən iri neft mərkəzlərindən birinə çevrilmişdi. Azərbaycan müstəqilliyini əldə etdikdən sonra neft ölkənin inkişafında mühüm rol oynadı. Ölkənin inkişafını təmin etmək məqsədilə ümummillî lider Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti nəticəsində milli neft strategiyası hazırlandı. 1994-cü il sentyabrın

20-də dünyanın tanınmış neft şirkətləri ilə Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda “Azəri-Çıraq-Günəşli” yataqlarının birgə işlənməsi və neft hasilatının pay bölgüsü haqqında saziş imzalandı. “Əsrin müqaviləsi” adlandırılan bu saziş yeni sazişlərin imzalanmasına geniş yol açdı. Nəticədə ümummilli lider Heydər Əliyevin 29 dekabr 1999-cu il tarixli 240 nömrəli Fərmanı ilə Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu təsis edildi. ARDNF neft və qazdan əldə edilən gəlirlərin səmərəli idarə etdirən qurumdur. ARDNF-in prinsipləri Norveç Neft fondunun prinsipləri əsasında qurulmuşdur. Fondlar neftdən gələn gəlirləri qeyri-neft sektoruna yatırır. Həmin prinsiplər: xarici sərmayə və təcrübənin ölkəyə cəlb edilməsi, çoxvariantlı ixrac sisteminin qurulması, təbii sərvətlərdən əldə olunan gəlirlərin şəffaf və səmərəli idarə edilməsi. Hökumət tərəfindən hazırlanmış milli strategiya 1994-cü ilin sentyabrında Azərbaycan üçün tarixi bir gün olan Hasilatın Pay Bölgüsü Sazişinin (HPBS) imzalanması ilə təsdiqləndi. Azəri-Çıraq-Günəşli yataqları HPBS-i 1994-cü ildə Milli Məclis tərəfindən qüvvəyə minmişdir. HPBS ratifikasiya edildikdən sonra sazişin həyata keçirilməsi üçün SOCAR və Azərbaycanla məkdaşlıq edən xarici səhmdarlar adından Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti (ABƏŞ) yaradılmışdır. 1992-ci ildən bəri Norveçin Statoil adlanan şirkəti Azərbaycanın Milli neft şirkəti SOCAR-ın tərəfdaşlarından biridir. Statoil 1994-cü ildə (AÇG) də-rinsulu hissəsinin işlənməsi üçün Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti & HPBS imzalayan 11 xarici neft şirkətindən biri idi. Bu gün Statoil AÇG neft yataqlarında, eləcə də nefti Bakı yaxınlığındakı Səngəçal terminalından Türkiyənin Aralıq dənizi sahilindəki Ceyhan dəniz terminalına daşıyan Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) boru kəməri ilə qəbul edir. AÇG və BTC üzrə digər tərəfdaşlarla birlikdə Statoil Azərbaycan-Gürcüstan-Türkiyə boru kəməri marşrutu boyunca yerli şirkətlərlə davamlı sosial və iqtisadi inkişafın yaradılmasına kömək etmək üçün böyük sosial investisiya layihələri portfelini dəstəkləyir.

Ədəbiyyat:

1. <https://www.equinor.com/en/where-we-are/azerbaijan.html>
2. https://www.azerbaijans.com/content_775_en.html
3. <https://www.oilfund.az/>
4. <https://www.nbim.no/no/>
5. Norveç cəmiyyəti və mədəniyyəti kitabı. (Eva Maagerø, Birte Simonsen)

Fidan Əhmədli

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-1 fakültəsi, qrup 114 A

Elmi rəhbər: müəllim Xatirə Hacıyeva

APREL DÖYÜŞLƏRİ – QƏLƏBƏYƏ APARAN YOL

Ermənilərin arası kəsilməyən təxribatları Azərbaycanı qətiyyətli addımlar atmağa vadar etdi. 2016-cı il aprelin 1-dən 2-nə keçən gecə və gün ərzində Azərbaycanın mövqeləri və yaşayış məntəqələri bütün cəbhə boyu Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən növbəti dəfə güclü artilleriya atəşinə tutuldu. Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin komandanlığı bu hücumun qarşısının alınması, mülki əhalinin təhlükəsizliyinin təmin olunması üçün Ağdərə-Tərtər-Ağdam və Xocavənd-Füzuli istiqamətində təxirəsalınmaz cavab tədbirlərinin keçirilməsi barədə qərar qəbul etdi. Döyüş nəticəsində bir sıra uğurlar qazanıldı. Beynəlxalq qurumların müdaxilələri və öz sülhsevər siyasətinin nəticəsi olaraq Azərbaycan dövləti hərbi əməliyyatları birtərəfli qaydada dayandırdı. Ermənilər növbəti dəfə xəyanətkarlıq edərək əks-hücum keçmək istədilər. Azərbaycan Silahlı Qüvvələri uğurlu əməliyyatlar apararaq erməni birləşmələrinin uzun illər ərzində mühəndis-istehkam baxımından möhkəmləndirdiyi müdafiə xəttini yardı, strateji əhəmiyyətli bir sıra mövqeləri düşməndən azad etdi.

Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün qorunub saxlanması, erməni işğalçılarının silahlı təxribatlarının qarşısının alınması və düşmənin dinc əhaliyə hücumlarının dəf edilməsi zamanı göstərdikləri igidliyə görə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən orden və medallarla təltif olundu.

2016-cı ilin aprel hadisələri erməni qəsbkarlarına Azərbaycan dövlətinin və xalqının qətiyyətli mövqeyini və öz torpaqlarının azad edilməsi uğrunda mübarizəyə hazır olduğunu bir daha nümayiş etdirdi. Azərbaycan xalqı Qarabağ münaqişəsini, lazım gəlsə, silah yolu ilə həll etmək hüququnu daim özündə saxlayır.

1. Aparılan uğurlu əməliyyatlar nəticəsində geniş ərazini nəzarətdə saxlamaq imkanı verən strateji əhəmiyyətli Lələ təpə yüksəkliyi də Azərbaycan ordusunun nəzarəti altına keçdi. Beləliklə, Cəbrayıl rayonunun Cocuq Mərcanlı kəndinin təhlükəsizliyi təmin olundu.

2. “Azərbaycan Milli Qəhrəmanı” adına layiq görülən hərbiçilərimiz- Şükür Həmidov, Murad Mirzəyev, Samid İmanov.

3. 2018-ci il mayın 20-dən 27-nə qədər Əlahiddə Ümumqoşun Ordusunun əks-həmlə əməliyyatı nəticəsində Şərur rayonunun Ağbulaq, Qızılcaya yüksəklikləri həmçinin Günnüt kəndi ordumuzun nəzarəti altına alındı.

Ədəbiyyat:

1. <http://cebhe.info/>
2. Zamanın işığında canlanan portret- Vəli Axundov. Bakı, 2016
3. “Azərbaycan” 20 sentyabr 2017-ci il, 31 oktyabr 2017-ci il

Tünzalə Qulamova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 264

Elmi rəhbər: b/m Bəyim Abdulla

İSRAİLDƏ SƏHIYYƏ SİSTEMİNİN İNKİŞAFI

İsrail, səhiyyə sahəsinin effektivliyinə və güclü səhiyyə sistemi ilə dünya ölkələri arasında liderlik edir. İsrail həmçinin pulsuz səhiyyə sistemi ilə də tanınır. Müasir İsrail səhiyyə sistemi dünyada ən təhlükəsiz, etibarlı və yüksək texnologiyaya əsaslanan səhiyyə sistemlərindən biridir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, İsrail tibbi turizm sahəsində də ən öncül dövlətlərdən biridir. Ümumilikdə İsrail səhiyyə sisteminin qurulması dövlət qurulmamışdan öncəyə təsadüf edir. Bu sistem XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq müasir İsrail səhiyyə sisteminin inkişaf yoludur. Artıq 1911-ci ildən işçilər və onların ailələrinə səhiyyə xidməti göstərmək həmçinin immiqrant həkimləri işlə təmin etmək məqsədi ilə fəhlə birlikləri tərəfindən “sağlamlıq planı” təşkil olunurdu.

İsrail səhiyyəsində tarixi mühüm addım hesab edilən İTC (İvrit Tibb Cəmiyyəti) 11 yanvar 1912 ci ildə Yaffa bölgəsi üçün yaradıldı. O dövrdə İsrail torpaqlarında olan həkimlərin əksəriyyəti ivrit dilini bilməsədə, tibb protokollarının ivrit dilində nəşri haqqında qərar qəbul olunmuşdu. Dərnəyin katibi Dr. Moşə Şerman ivrit dilini mükəmməl bildiyi və mətbəə sahibinin oğlu olduğuna görə redaktor təyin edildi. Daha sonralar 1948 ci ildə İsrail dövlətinin qurulması ilə İsrail torpaqlarında ki İTC (İvrit Tibb Cəmiyyəti) İsrail Tibb Assosiasiyasına çevrildi. İTA (İsrail Tibb Assosiasiyası) bütün tibb ixtisas sahələrindən assosiasiyaları və cəmiyyətləri birləşdirir, onların fəaliyyətini dəstəkləyir. Onlar İsraildəki tibb cəmiyyətinin və İsrail Tibb Assosiasiyasının fəaliyyətinin elmi və peşəkar əsasını təşkil edir. İTA tibbdə keyfiyyətin təminatı və risklərin idarə edilməsi sahəsində tibb cəmiyyətlərinin fəaliyyətini əlaqələndirir.

İsrail Tibb Assosiasiyası özünün Dünya Təqaüdü və Beynəlxalq Əlaqələr Departamenti vasitəsilə dünya üzrə çoxsaylı tibb təşkilatları və assosiasiyaları ilə səmərəli əlaqələr qurmuşdur. İTA bu təşkilatlarda İsraili və İsrail təbabətini təmsil etməkdən və xaricdəki həmkarları ilə əməkdaşlıq etməkdən daim qürur duyur. İsrailin tibb sahəsində uğur qazandığı sahələrdən biridə orqan köçürülməsidir. Müasir dövrdə qaraciyər böyrək hətta ürək əməliyyatlarının uğurlu kecməsi 80-85%-dir. Bu da müxtəlif ölkələrdən israilə bu əməliyyatları keçirmək üçün gələnlərin sayını xeyli artırır. O cümlədən İsrail, sağlamlıq problemləri içərisində daha geniş yayılan ürək xəstəliyi və müalicəsi çox mürəkkəb zaman kəsiyindən keçən orqan xərçəngi xəstəliyi üçün orqan donorluğunu və intensiv müalicəni təmin edir.

Fikrimcə İsrail Səhiyyənin inkişafında daha çox müsbət tərəflər əldə etmək üçün bu sahə üzrə olan dini baxışlarını minimuma endirməli, dövlət xəstəxaları ilə bərabər özəl xəstəxanalarda olan fəaliyyəti isə maksimuma qaldırılmalıdır.

Sağlamlıq sığortası, o cümlədən milli sığorta qanunun həyata keçirilməsində yaranan problemlərin aradan qaldırılması da əsaslıq təşkil etməlidir.

Ədəbiyyat:

1. İsraildə sosial təhlükəsizlik və sosial müdafiə: b/m Bəyim Abdulla
2. The Israel Medical Association Journal Yehuda Shoenfeld 1999-2019 <https://g.co/kgs/xvBVT9>
<https://www.ima.org.il/MedicineIMAJ/default.aspx>
3. IMA World, History of Medicine in Israel 4 IMA Israel Medicine Association: <https://www.ima.org.il/eng/>

Aytac Ənsərova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 360

Elmi rəhbər: müəllim Leyla Hacıyeva

İQTİSADİYYATDA YENİ MƏRHƏLƏ. QARABAĞ İQTİSADİYYATI DÖVRİYYƏYƏ QAYIDIR

İlham Əliyev qətiyyəti və əzmi ilə ordumuzun gücünə və xalqımızın birliyinə söykənərək düşməni məğlub edərək bizim olan torpaqları bizə geri qaytardıqdan sonra işğaldan azad edilmiş ərazilərdə ciddi bərpa və quruculuq işləri görülməyə başlamışdır. Təbii ki, bu da öz növbəsində iqtisadiyyatımızın inkişafına gətirib çıxaracaqdır.

Danılmaz faktıdır ki, Qarabağ nəinki sadəcə özümüzün, eləcə də bütün dünya xalqlarının marağında olan bir ərazidir. Bu cənnət guşələrimizdə aparılan quruculuq işləri isə Azərbaycanın daha yüksək məqamə çatmasına kömək olacaqdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, müasir dövrdə iqtisadiyyatın əsas gəlir mənbələrindən biri də məhz turizm sektorudur. Quruculuq işlərindən sonra Qarabağın da məşhur turizm mərkəzlərindən biri olacağını təxmin etmək heç də çətin deyil.

Prezidentin Füzuli rayonunda Horadiz-Ağbənd dəmir yolu xəttinin təməlini qoyması, Zəngilan rayonunun Üçüncü Ağal kəndində və digər rayonların bir neçə kəndində icra olunacaq “ağıllı kənd” layihələrinə start verildiyini bildirməsi, Laçın rayonunun Göləbird kəndində qısa müddət ərzində işə salınan su elektrik stansiyasının açılışında iştirak etməsi bir daha göstərir ki, Azərbaycan iqtisadiyyatı necə yüksək potensiala sahibdir. Füzulidə aeroportun tikintisinin sürətlə davam etməsi, Şuşaya yeni avtomobil yolunun çəkilməsi, Naxçıvana səmt götürən dəmir yolunun təməlinin qoyulması Qarabağda müasir tələblərə cavab verən yol infrastrukturunun yaradılmasından xəbər verir.

Düşünürəm ki, bütün bu proseslər üçün xaricdən mütəxəssislərin buraya cəlb olunması da mühüm məsələlərdəndir. Hansı ki, həm ölkəmizin daha yaxından tanınması, həm də işin gedişatının sürətlənməsi-nə kömək olacaqdır.

Ədəbiyyat:

1. <https://xalqqazeti.com/mobile/az/news/82824>
2. <https://unec.edu.az/qarabag-zeferi-azerbaycanin-yeni-iqtisadi-inkisaf-amillerini-formalasdiridi/>
3. <https://science.gov.az/az/news/open/16136>
4. <https://sia.az/az/news/tourism/844259.htm>

Захра Мамедова

Азербайджанский университет языков,

Международные отношения и регионоведение, гр.356R

Научный руководитель: Ст.преп. Д.Н.Гусейнзаде

ИСТОРИЯ РЕКЛАМЫ НА АМЕРИКАНСКОМ ТЕЛЕВИДЕНИИ

Реклама окружает нас со всех сторон, сегодня реклама – это не только двигатель прогресса, но и способ заработать деньги. Даже в газетах и журналах реклама стала занимать больше места, чем «полезный» печатный текст. Телевизионная реклама занимает важное место в повседневной жизни человека. Ежедневно миллионы людей в Америке и во всем мире, смотрят рекламу по телевидению. Телевидение является наиболее эффективным способом использования рекламы в

коммерческих целях. Но наиболее важной частью рекламы является привлечение внимания потребителей к покупке их продукта.

Экспериментальная телевизионная бесплатная реклама появилась в США летом 1939 года. Первые рекламные объявления на телевидении представляли собой дикторские сообщения. 1 июля 1941 года, в американском эфире появилось первое коммерческое телеобъявление о рекламе часов. За десять секунд рекламы во время трансляции баскетбольного матча было уплачено 9 долларов.

В 1954 году телевидение в США занимает первое место как средство национальной рекламы. В 1957 году, стран разрешающих рекламу на телевидении, становится больше, чем запрещающих ее. В 1963 году в США телевидение обгоняет прессу уже и как источник информации (36% американцев считают его более надежным). В 1977 году общие доходы от телерекламы превышают 7,5 млрд. долларов – 20% всей рекламы в США.

За всю историю американского общенационального телевидения рекламные вставки надолго отменялись всего четыре раза. На самый большой период времени – после покушения на Рейгана, менее длительные промежутки – в период отставки Никсона, гибели и похорон Мартина Лютера Кинга, а также Анвара Садата. В конце января 1986 года, президент США Р. Рейган, чтобы не подвергать телебизнес дополнительным убыткам, был вынужден перенести транслируемое на всю страну свое часовое выступление с ежегодным посланием к нации с вечернего на дневное время).

Литература:

1. М.В. Лукьянчикова, Э.Н. Бердникова. История рекламы и PR в США. Изд. Ридеро. 184 с. 2018.
2. Дж. Р. Росситер, Л. Перси. Реклама и продвижение товаров. СПб.: Питер. 656 с. 2000.
3. Ernest W. Baker. A 50-year Adventure in the Advertising Business. Wayne State University Press, 1999.

Захра Мохсунова

*Азербайджанский университет языков,
Международные отношения и регионоведение, гр.356R
Научный руководитель: Ст.преп. Гусейнзаде Диана*

ЗАРОЖДЕНИЕ АМЕРИКАНСКОЙ ЖУРНАЛИСТИКИ

Английские колонии не имели своей культурной базы, которые могли бы послужить основой для собственной печати. Английские газеты пришли в Америку в самом начале XVIII в. Старейшая из них «Бостон Ньюслеттер» вышла в 1704 г. в Бостоне, позже в 1719 г. в Филадельфии, и в 1725 г. в Нью-Йорке. Все эти газеты были еженедельными и лишь в 1785 году появилась первая ежедневная газета «Америкэн дэйли адвертайзер». Особенностью американской печати того времени было наличие вечерних газет, сообщающих то, что произошло за день. Сильный толчок прессе Америки был дан изобретением Б. Франклином печатного станка усовершенствованной конструкции. Значительным событием в истории Англии и ее колоний стала отмена в 1695 году цензуры. С этого времени печать Северной Америки могла развиваться беспрепятственно. Первая регулярно выходившая газета, «Бостон Ньюслеттер», была основана в 1704 году почтмейстером Джоном Кембеллом. В 1719 г. была основана новая, конкурирующая с ней газета «The Boston Gasette». Постепенно газеты начали возникать и в других городах Америки. В том же 1719 году в Филадельфии, была создана газета «Америкэн Уикли Меркьюри», её издатель Эндрю Брэдфорд, также занимал должность почтмейстера. Газеты были еженедельными. Они имели маленький формат и две полосы по две колонки на каждой, материалы выделялись абзацем и печатались в вертикальной последовательности из колонки в колонку, заголовки обычно отсутствовали. Средний тираж составлял 200-300 экземпляров. Европейские новости приходили с опозданием на 2-3 месяца, новости из других колоний опаздывали на несколько недель, и лишь местные события освещались относительно оперативно. Источниками новостей служили правительственные каналы, слухи и другие газеты. К 1775 в 13 колониях выходило уже 48 газет.

Литература:

1. С.А. Михайлов. Журналистика США. 448 с. 2004.
2. William David Sloan. Media in America: A History Paperback .Abridged, June, 2011.

Алия Алиева

*Азербайджанский Университет Языков,
Международные отношения и регионоведение, 356 R
Научный руководитель: Ст. преп. Диана Гусейнзаде*

ИСТОРИЯ АМЕРИКАНСКОГО ТЕЛЕВИДЕНИЯ

Вторая мировая война стимулировала общее развитие средств массовой информации США. Подлинную революцию в системе СМИ Америки совершило телевидение. Первая передача из Вашингтона в Филадельфию была осуществлена в 1921 году, а первое живое изображение было передано по радиоволнам в 1925 году. Экспериментальные телевизионные станции появились в 1931 году. В 1939 году в Америке началось массовое производство телевизионных приемников с девятидюймовым экраном. Второй старт американского телевидения относится к 1945 году. Через год во всей Америке будет продано 6400 телевизоров, а в 1948 году в Соединенных Штатах уже был 1 млн. телевизоров и 60 работающих телестанций. Еще через год их количество удвоилось, а в 1950 году превысило 6 млн. штук. К этому времени в 64 городах страны уже действовали 106 телевизионных станций, а в Федеральной комиссии по связи ожидали своего решения заявления 300 предпринимателей, просивших о предоставлении им лицензий на право открытия новых телевизионных предприятий. Первой по времени создания вещательной компанией является Эн-би-си, которая была создана в 1926 году. Первые телепередачи в ее системе велись в 1931 году, а регулярное телевизионное вещание началось в 1939–1941 годах. Телевидение впервые стало играть роль важнейшей силы в американском политическом процессе в 1952 году, в ходе кампании по выборам президента США Д.Эйзенхауэра. В 1952 году началась массовая выдача лицензий, произошел стремительный скачок, вызванный тем, что был проложен кабель, соединивший Восток и Запад США и позволивший передавать телевизионные программы из Нью-Йорка в Лос-Анджелес и обратно. 1950-1960 годы – «золотой век» американского телевидения. Вследствие постоянного снижения цен на телевизоры они вскоре перестали быть предметом роскоши и стали доступны всем.

Литература:

1. Голядкин Н.А. ТВ информация в США. Москва, 1995.
2. Голядкин Н.А. Краткий очерк становления и развития от

Fidan Ruhi

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 265
Elmi rəhbər: müəllim Nailə Məmmədova*

YAPONİYADA QADINLARIN İŞ HƏYATI VƏ MƏZUNİYYƏT HÜQUQLARI

Müharibədə məğlub olmuş Yaponiya 1947 -ci il konstitusiyasında qadınların bütün sahələrdə hüquq bərabərliyini qəbul etmişdi. Lakin buna baxmayaraq hələ də əmək və məişət sferalarında çoxlu sayda diskriminasiya problemlər var. Qadın üçün iş tapmaq daha çətindir, hətta kişi ilə eyni şərtlər altında işləmək daha da çətindir. Məişət sferasında evin vəzifələrinin əhəmiyyətli hissəsi qadının üzərinə düşür, hətta o da, kişi də işləsə belə. Ailədəki uşaqların qayğısı tamamilə ananın çiyinə düşür, çünki çox vaxt atalar işdən gec gəlir. Bəzən kişilər yaponların əmək siyasətinin qeyri-adiliyinə görə ailələrini həftələrlə görmürlər.

Son illərdə iqtisadiyyatın daha az əmək haqqı ödənilən sahələrində qadınların sayı çoxalmış, kişilərlə qadınların orta əmək haqqı arasındakı fərq isə artmışdır. Bunun səbəbi qadınların iş saati çox olan və

maaşı çox olan işlərə daha az üstünlük verməsindədir. Çünki maaş nə qədər çox olsa o qədər də vergi çıxılır və evin bütün işləri ilə məşğul olan qadının vaxtı olmur. Ali təhsillərini bitirdikdən sonra qızlar ilk illərdə bir iş tapıb işləyirlər. Daha sonra isə, hədəfi evlənmək olanlar qısa müddət ərzində evlənilib işlərdən ayrılırlar. Ailə isə onların üzərinə qoyulan çox çətin bir məsuliyyətdir. Ailəli qadınlar iş həyatına davam etmək istəyərlərsə, daha çox yarım iş günü rejimini (part time) seçməli olurlar. Əlbəttə, yarım iş günü çalışan qadın karyera imkanlarından uzaq düşür.

2015-ci ildə Yapon Parlamenti qadınların iş həyatına daha çox qoşulmalarını təmin etmək üçün qanun qəbul etdi. Qanun 1 aprel 2015-ci ildə qüvvəyə mindi və 1 mart 2026-cı ilə kimi qüvvədə qalacaq. Bəhs edilən qanuna görə, 301-dən çox işçi tələbatı olan şirkətlər, qadın işçilərinin sayının artırılmasını qarşılarına məqsəd qoymalıdırlar. Bu mexanizmin həyata keçirilməsinə isə dövlət birbaşa özü nəzarət edəcək. Ancaq, qanunda müəyyən boşluqlar var. Belə ki, bu qaydalara əməl etməyən şirkətlərə qarşı heç bir cəza tətbiqi nəzərdə tutulmur. Ölkədə işləyən qadınların faizi son 20 ildə artıb. 1995-ci ildə 20 mln işləyən qadın olduğu halda, 2013-cü ildə bu rəqəm 30 mln-a çatdı (bütün işləyənlərin təxminən 40%).

Əksər sivil ölkələrdə olduğu kimi, Yaponiyada da işləyən qadınlar üçün məzuniyyət hüquqları mövcuddur. Məzuniyyət doğumdan 6 həftə əvvəl başlayır, doğumdan 8 həftə sonra başa çatır (erkən doğumlarda və çox uşaqlı ailələrdə bu müddət 12 həftəyə qədər uzana bilər). Hamilə qadınlar üçün doğumdan əvvəlki son 6 həftə işləmək qadağandır. Ancaq, qadınlar könüllü olaraq-amma hər zaman bundan vaz keçə bilmək hüququnu saxlamaq şərti ilə işləmək istədiklərini bəyan etdiklərində çalışmağa davam edə bilərlər. Doğumdan sonra olan məzuniyyət isə mütləqdir və qadınlar bu müddət ərzində tam iş günü işləyə bilməzlər.

Dövlət müəssisələrində çalışan qadınlara, bu 14 həftənin ödənişi tam maaş qədər ödənilirdi halda, özəl şirkətlərdə isə maaşın 2/3 hissəsi ödənilir. Bir çox özəl şirkət məzuniyyət vermək əvəzinə qadınları könüllü çəkildə işdən çıxmağa məcbur edirlər. Məzuniyyət ən çox 3 il çəkə bilər və uşağın 3-cü doğum günü ilə birlikdə başa çatır. Qeyd edək ki, uşağa görə məzuniyyətə çıxmaq haqqında qanun Yaponiyada 1992-ci ildə qüvvəyə minib.

Ədəbiyyat:

1. Ağayeva K. Azərbaycanda gender məsələləri. Bakı, 2014
2. Gender Equality in Japan: The Equal Employment Opportunity Law Revisited. The Asia-Pacific Journal | Japan Focus. Volume 12 | Issue 45 | Number 2 | Nov 03, 2014 p-12-13, 15-20
3. Japonya'da kadının çalışma hayatındaki yeri: Uzmanlara göre kültürel değişim şart.
<http://www.japonturk.com>
4. Kawana S. Gender equity policies in higher education. Japan: Hokusai Gakuen University. 2010

Nurana Qənbərli

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 360
Elmi rəhbər: müəllim Nailə Məmmədova*

YAPONİYADA İNTERNETİN İNKİŞAFI

İnsanlar heç vaxt əldə etdikləri ilə kifayətlənmir, daim həyatlarını asanlaşdıracaq axtarışlara baş vururlar. Bu da zaman-zaman yeni kəşfləri ortaya çıxarır. Həmin kəşflərdən biri də internetdir. Bu gün həyatımızın ayrılmaz bir parçasına çevrilən internetin çox qısa tarixi var. Hal-hazırda istifadə etdiyimiz İnternet şəbəkəsinin tarixi keçən əsrin 60-cı illərinə gətirib çıxardır. ABŞ-da ARPANET şəbəkəsinin yaranması ilə İnternetin əsası qoyuldu. İlk zamanlarda sadəcə hərbi məqsədlər üçün istifadə olunsa da, inkişaf etdikcə artıq şəxsi istifadə üçün də əlçatan oldu. Digər ölkələrdə olduğu kimi, internet əvvəlcə bir təcrübə kimi təqdim edildi.

Asiya-Sakit Okean regionunda Yaponiya internet istifadəçilərinin sayına görə birinci yerdədir. İnternetin inkişafı və istifadə edilməsi, Yaponiyanın "İqtisadi Dirçəliş", dövrünə təsadüf edilir. ABŞ-da İnternet şəbəkəsinin yayılmasından sonra, digər ölkələrdə də şəbəkələr qurmağa başladı və bu ölkələrdən biri də müharibədən yeni çıxmış Yaponiya idi.

Yaponiyada İnternet 1984-cü ildə Keito və Tokyo Texnologiya Universitetlərində yaradılmış “JUNET” layihəsi ilə başladı; müxtəlif şirkətlər və tədqiqat institutları iştirak etdikcə bu şəbəkə genişləndi. Digər ölkələrdə olduğu kimi Yaponiyada da internet əvvəlcə bir təcrübə kimi təqdim edildi. Bunun həqiqətən uğurlu olub-olmayacağı bəlli deyildi və onun mənşəyi sadəcə olaraq kompüter alimlərinin öz fikirlərini və faydalı məlumatlarını bölüşmək üçün istifadə edəcəyi eksperimental şəbəkə layihəsi idi. İkinci olaraq Yaponiyada internetin inkişafı bir sıra problemlər yaratdı. Bir tərəfdən, ciddi şəkildə tənzimlənən hökumət qanunları, “Kanci” adlanan yapon heroqliflərin kompyuterlərdə tətbiq edilə bilməməsi, şəhərdən kənar yerlərdə məhdud imkanları Yaponiyada İnternetin inkişafına maneə olurdu.

1984-cü ildə JUNET-in istifadəyə verilməsindən sonra, xarici şəbəkələrlə qarşılıqlı əlaqə həyata keçirildi və WIDE layihəsinə yarandı. 1991-ci ildə Kommersiya İnternet Mübadiləsi yaradıldı və İnternetdən kommersiya məqsədi ilə istifadəsinə dair heç bir məhdudiyyət qoyulmaması barədə razılıq əldə edildi. Nəticədə internet istifadəçilərinin sayı artdı və bir növ sıçrayış baş verdi.

Müasir dövrdə Yaponiya ABŞ-dan fərqli olaraq internet piratlığıla bağlı sərt addımlar atmaqda davam edir. Belə ki, Yaponiya internet-piratlığ haqqında qanununu sərtləşdirib. Yeni milli qanunvericiliyə əsasən, internetdən pirat faylları yükləyən yaponiyalı internet-istifadəçilər iki il müddətində azadlıqdan məhrum edilə və 2 milyon yenəyədək (25.700 dollar) cərimə ödəyə bilərlər. Bir qədər dəqiqləşdirsək, belə fəaliyyət Yaponiyada hələ 2010-cu ildə qadağan edilmişdi, lakin indiyədək Yaponiya qanunvericiliyində cərimə sanksiyaları dəqiq təyin edilməmişdi.

Ədəbiyyat:

1. K. Coates, C. Holroyd: „Japan und die Internetrevolution“-2003
2. Claudio Mair: „Die Geschichte des Internets“ – Bundesrepublik Deutschland-5. Juni 2013

Aygün Tağızadə

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 265

Elmi rəhbər: müəllim Nailə Məmmədova

“TENPO QITLIĞININ”-NIN YAPONİYANIN SOSIAL SİYASƏTİNİN İNKİŞAFINA TƏSİRİ

Yaponiya qədim tairxə və adət-ənənələrə sahib ölkələrdən birdir. Qeyri-adi adət-ənənələri və tarixi onu digər ölkələrdən fərqləndirən amillərdəndir. Beləki Yaponiya tarixində baş vermiş tarixi hadisələrdən biridə Tenpo qıtlığıdır. Bu dövr (1830-1843)-cü illəri əhatə edir. 1830-cu ildə temperaturun sürətlə aşağı düşməsi nəticəsində Yaponiyada dağıdıcı bir dövr başlayır. Bir çox insan bu qıtlıqdan sağ çıxmadı. Qıtlıq səbəbi ilə məhsulun azlığı anbarda təcirlər tərəfinfən saxlanılan məhsulun qiymətlərinin qalxmasına səbəb oldu. Yüksək qiymətli məhsullar isə belə bir vəziyyətdə xalq tərəfindən alınıb mənimsənilə bilmirdi. Bütün bu hadisələr qıtlığın dahada gərgin hal almasına şərait yaradırdı.

Qıtlıq zamanı insanlar ac qalmamaq üçün yarpaqlara, alaq otlarına, hətta saman çöplərini yeməyə əl atırdılar. Xalqın gündəlik ərzaq tələbatını ödəyə bilməməsi xəstəliklərin artmasına səbəb oldu. Ən geniş yayılmış xəstəliklər isə suçiçəyi, qızılca və qrip kimi xəstəliklər idi. Nəzərə alsaq ki bu dövrdə bu xəstəliklərin qarşısının alınması üçün tibbi həll yolları tapılmamışdı. Nəticə etibarı ilə xəstəliyə tutulanların sonunda ölümə nəticələnirdi.

Sözəgedən qıtlıq dominant lider olan Tadakuni tərəfindən həyata keçirilən Tenpo İslahatları (1841-1843) ilə başa çatır. Beləki keçirilən islahatlar qıtlıq olan bir dövrdə baş verən vəziyyətin qismət yaxşı hal almasına yardımçı oldu. Keçirilən islahatlara gəlinə ilk islahat Samuraylar ilə əlaqədar idi və əsasən aşağıdakı sahələri əhatə edirdi: 1. Samuraylar hərbi təbəqə sayıldıqları üçün onların gücləndirilməsi haqqında tədbirlər həyata keçirildi, 2. Dəbdəbəli həyat tərz, bayramların keçirilməsi və bütün çəkmək qadağan edilir, 3. Adət-ənənələri poza biləcək kitablara sezura qoyulurdu. Lakin bu islahatlar heç bir əsaslı dəyişikliyə yol açmadı. İslahatlarda kapitalist-sələmçilərin qarşısının alınması üçün keçirilən tədbirlər də var idi. Bunun qarşısının alınması üçün 1842-ci ildə qərar qəbul olundu. Bu qərara əsasən: 1. Sələmçilərə topdan satış qadağan edilir, 2. Sələmçilərə boçru olan xatamoto, qokeninlərin borclarının ləğv edilməsi tələb olmurdu.

Lider Tadakuninin məqsədi bu dövüdə olan “Daxili və xarici xəstəlik” ilə mübarizə aparmaq idi. O, maliyyənin yenidən qurulması, kənd yerlərinin dirçəldilməsi, Şoqun hakimiyyətinin yenidən gücləndirilməsi kimi işlərdə lazımi tədbirləri həyata keçirirdi. Bundan başqa xarici gəmilərin sahilə yaxınlaşması zamanı sahil xəttinin gücləndirilməsi üçün bir sıra işlər görürdü.

Tenpo qıtlığı zamanı kəndlilər aclıq səbəbi ilə əlaqədar Edoya axışırdı. Kəndlilərin kütləvi şəkildə Edoya axışması isə ölkəni işçi çatışmamazlığı kimi problemlərlə üz-üzə qoyurdu. Bunun qarşısının alınması üçün qanun qəbul edilir. Qanuna əsasən Edoya üz tutan yoxsullar evlərinə qayıtmağa məcbur edilir. Bununla bərabər vəziyyətin yaxşılaşdırılması üçün yeni çəltik sahələrinin inkişafı və su nəqliyyatının açılması ilə kəndə canlanma baş verdi. Tenpo qıtlığı kimi gərgin bir dövüdə borc almaq və pul yığmaq kənd yerlərinin yenidən abadlaşdırılması, kəndlərin nəzarətinin gücləndirilməsi kimi bir sıra işlər görülürdü. Bütünlüklə bu islahatlara baxacaq olsaq bəzi məqamlarda təsirli görünsədə kənd yerlərinin fəallaşdırılmasına və tacirlərin daha da ilərləməsinə mane ola bilmədi.

Ədəbiyyat:

1. Akira Hayami-Population, Family and Society in Pre-Modern Japan. Global Oriental, 2010- 408 pages
2. Cormac Ó Gráda- Famine: A Short History. Princeton University Press, 2010 - 327 pages
3. Qismət Davudov. Yaponiya Tarixi. Dərs vəsaiti I hissə. Bakı 2014

Nigar Hacıyeva
*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil-2 fakültəsi, qrup 322 B
Elmi rəhbər: Mahirə Hacıyeva*

BRİTANİYADA QADIN HƏRƏKATI

Qadınlara seçki hüququnun verilməsi onların ölkənin gələcəyi ilə bağlı alınmış qərarlarında rol almasına təkan verir. Buna görə də müxtəlif ölkələrdə qadınlara seçki hüququnun tanınması tarix kitablarında xüsusən qeyd olunur. Bu hərəkatlardan ən tanınmışı Emmelin Pankhörstün adı ilə bağlıdır. Emmelin Pankhörstə qədər qadınların seçki hüququ uğrunda mübarizəsi təmkinli çıxışlardan, dinc etiraz aksiyalarından ibarətiydi. Bir sıra ölkələrdə qadınlara seçki hüququnun verilməsinə baxmayaraq Britaniyada qadınlara bu haqqın tanınmaması Emmelin Pankhörst və onun tərəfdarlarının radikal addımlar atmasına səbəb olmuşdur. Onlar mitinqlərdə polislərə müqavimət göstərməyə, ictimai yerlərdə yanğınlar törətməyə, həbsxanalarda aclıq etməyə başlamışdılar. Hərəkatın iştirakçıları sufrajistlər adlandırılıb. Bu termin 1903-cü ildə Emmelin Pankhörst tərəfindən qurulmuş və birbaşa fəaliyyətə və vətəndaş itaətsizliyinə yönəlmiş yalnız qadınlar hərəkatı olan İngilis Qadınlarının Sosial və Siyasi Birliyinin (WSPU) üzvlərinə aiddir. 1906-cı ildə Daily Mail qəzetinin bir müxbiri, qadın müdafiəçilərini kiçiltmək üçün seçki hüququ tərəfdarı olan “suffragist” terminindən götürülmüş “suffragette”, sözün əsl mənasında, “səsvermə” terminini ortaya qoydu. Aktivistlər bu yeni addan istifadə etməyə başladılar, hətta onu WSPU tərəfindən nəşr olunan bir qəzetin adı olaraq istifadə etməyə başladılar.

1903-cü ildə Pankhörst deputatların qadınlara səsvermə hüququ verilməsiylə bağlı publik çıxışların quru vəddən başqa bir şey olmadığı qənaətinə gəlir. O, siyasi partiyaların nə vaxtsa bu problemi özləri üçün əsas məsələlərdən biri olaraq görəcəyinə də inanmır və leyboristlər bərabər seçki hüququ uğrunda mübarizəyə diqqət ayırmaq təklifini rədd etdikləri üçün partiyadan çıxır. Emmelin artıq qəti əminiydi ki, mövcud sufrajist təşkilatları və qrupları dözümlülük taktikasıdan vaz keçib daha həlledici fəaliyyətə başlamalıdılar. 10 oktyabr 1903-cü ildə o, bir neçə həmkarıyla birlikdə Qadınların Sosial-Siyasi İttifaqını (WSPU) yaradır. “Birbaşa fəaliyyətə” köklənmiş bu yeni quruma ancaq qadınlar üzv ola bilərdilər. Pankhörst təşkilatın devizini “Söz yox, əməl!” olaraq müəyyənləşdirir.

Qadınlara seçki hüququnun verilməsi onların şəxsiyyət kimi tanınması deməkdir. Hal hazırda dünyanın əksər ölkəsində qadınlara bu haqq verilib. Azərbaycan Şərqdə qadınlara seçmək və seçilmək hüququ verən ilk ölkədir.

Ədəbiyyat:

1. <https://d9mc3ts4czbpr.cloudfront.net/az/article/emmelin-pankhorst-qadinlara-sesverme-huququ-ugrunda-vurusmus-ilk-sufrajist/>
2. <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/electionsvoting/womenvote/overview/startuffragette-/>

Fatimə Murtuzəliyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 371 a

Elmi rəhbər: b/m Fatimə Güləmirli

AFRİKADA UŞAQ ƏSGƏRLƏR PROBLEMİ

Uşaqlar tarix boyu bir çox hərbi əməliyyatlarda və kampaniyalarda iştirak etmək üçün cəlb edilmişdir. Uşaqlar XXI əsrin əvvəllərində Afrika, Latın Amerikası və Yaxın Şərqi bəzi yerlərində istifadə olunmağa davam edir. Bu tezis Afrika boyu şiddətli münaqişələrdə uşaq əsgərlərdən istifadə dilemmasına yönəlmişdir. Tezis aşağıdakı müddələri əhatə edir:

- Qeyri-dövlət silahlı qruplarının və digər hərbi təşkilatların tərkibindəki uşaq əsgərlərə təlim keçilə və döyüş üçün istifadə edilə, elçi kimi təyin oluna və ya siyasi üstünlük üçün istifadə edilə bilərlər. Bu gün dünyada təxminən 250.000 uşaq əsgər var. Uşaq əsgərlərin təxminən 40%-i qızlardır və onlardan tez-tez cinsi kölə kimi istifadə edilir.

- Bir çox Afrika ölkələrində yüngül və ucuz silahların yayılması uşaq əsgərlərin döyüşə cəlb edilməsinə böyük töhfə vermişdir. Xüsusilə uşaqların seçilməsinin səbəbi isə onların böyüklərlə müqayisədə daha çox təsirə həssas olduqlarına görə hərbi xidmətə qəbul üçün asan hədəflərdir.

- Problemin dərinləşməsində rol oynayan amillərdən biri Afrika ölkələrinin əksəriyyətində işə qəbul üçün minimum yaş həddinin 18 yaş müəyyən edilməsinə baxmayaraq, qanunun effektivliyini azaldan “yerli müddəalar” var. Məsələn, Uqanda və Çadda valideynlərin razılığı ilə 18 yaşından kiçik uşaqları döyüşə qəbul edilir. Botsvana, Keniya, Zambiyada isə “görünən yaşı 18” olan uşaqların işə götürülməsinə icazə verilir.

- Uşaq əsgərlərin bəziləri zorla işə götürülür, digərləri isə tez-tez yoxsulluqdan xilas olmaq üçün və ya hərbi həyatın yetkinliyə keçid mərasimi təklif edəcəyini gözlədikləri üçün üsyançılarla birləşməyi seçirlər.

- Bütün bunların nəticəsində isə silahlı münaqişələrdən sağ çıxan uşaqlar tez-tez psixiatrik xəstəliklərdən və aqressiya kimi davranış problemlərindən əziyyət çəkirlər ki, bu da yetkinlik dövründə yüksək yoxsulluq və işsizlik riskinə səbəb olur.

- Böyük Britaniya və ABŞ-da aparılan tədqiqatlar həmçinin müəyyən etmişdir ki, yeniyetmə uşaqların hərbi xidmətə cəlb edilməsi, sonradan onların intihara cəhd etmək riski, stresslə əlaqəli psixi pozğunluqlar, spirtdən sui-istifadə və zorakı davranış kimi hallarla müşahidə olunmuşdur.

Uşaq əsgərlərdən istifadənin qarşısının alınması üçün bir sıra tədbirlər görülmüşdür. 1999-cu ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi qətnamə uşaq əsgərlər probleminin həlli istiqamətində mühüm addım idi. Bundan başqa uşaqların əsgər kimi istifadəsinin qarşısının alınmasına dair Maputo Bəyannaməsini qeyd edə bilərik. 1999-cu ilin aprelində dünyanın 50-dən çox ölkəsindən 250-dən çox nümayəndəsinin iştirakı ilə qəbul edilmiş Maputo Bəyannaməsində “18 yaşına çatmamış hər hansı bir uşağın hər hansı silahlı qüvvə və ya silahlı qrup tərəfindən istifadəsi tamamilə qəbul edilməzliyi” vurğulanmışdır. Eyni zamanda müharibədən Zərər çəkmiş Uşaqlar üzrə Beynəlxalq Konfrans və Uşaqların Əsgər kimi İstifadəsi üzrə Əmman Konfransının keçirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Uşaq əzablarının bütün formalarını, o cümlədən son on il ərzində uşaq əsgərlərdən istifadəni yüngülləşdirmək məqsədilə 2001-ildə Əmmanda keçirilmiş konfransda Əmman Bəyannaməsi qəbul edilmişdir. Həyata keçirilən bir çox tədbirlərə baxmayaraq, təəssüf ki, bu sözlər məhdud uğur qazandı. Yetkinlik yaşına çatmayan əsgərlərin işə götürülməsi problemi bir çox Afrika ölkələrinin siyasi, iqtisadi və sosial inkişafı üçün böyük maneə yaratmaqda davam edir.

Ədəbiyyat:

1. Amerika Dostları Xidməti Komitəsi 2001. Uşaq Əsgərlərin İstifadəsi üzrə Afrika Konfransının xülasəsi /http://www.child-soldiers.org/conferences/conf_africa.html
2. Martin Kalis/ <https://www.accord.org.za/ajcr-issues/child-soldiers-in-africa/>

Barış Əliyərli

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 355 b

Elmi rəhbər: müəllim Sevinc Qurbanova

II DÜNYA MÜHARİBƏSİ DÖVRÜNDƏ ABŞ-DA YAPONLARA MÜNASİBƏT

II dünya müharibəsi dövründə Amerika Birləmiş Ştatlarının ərazisində təxminən 125.000 yapon mənşəli amerikalı yaşayırdı. Təxminən 200 minə yaxın yapon Havay adaları, oradan da ABŞ ərazisinə miqrasiya etmişdi. Müəyyən dövrdən sonra miqrasiya etmiş yaponlar ABŞ vətəndaşlığı əldə etdi. Bir çox vətəndaşlar yapon xarakteri və mədəniyyəti qoruyub saxlasa da, yapon amerikalıları ümumiyyətlə öz-lərini hərtərəfli amerikalı hesab edirdi.

1941-ci ildə II Dünya müharibəsi başladı. 194-ci ilin 7 dekabr tarixində Yaponiya ABŞ-ın Havay adalarında yerləşən Perl Harbor hərbi-dəniz bazasına hücum etdi. Bu, ABŞ-Yaponiya arasında onsuzda soyuq olan münasibətləri daha da pisləşdirdi.

ABŞ-in Hərbi Departamenti ciddi sübutların olmamasına baxmayaraq, yapon amerikalılarının təxribatçı və ya casus agentləri kimi çıxış edə biləcəyindən şübhələnirdi. Bəzi siyasi liderlər yapon amerikalıları, xüsusilə də ABŞ-nin qərb sahilində yaşayan yaponları gələcək təxribatların qarşısını almaq üçün, o ərazilərdən ölkə daxilindəki düşərgələrə yerləşdirməyi tövsiyə etdi. Günahsız mülki şəxslərin köçürülməsinə qarşı çıxan ABŞ Ədliyyə Nazirliyi ilə hökumət arasında hakimiyət mübarizəsi başladı. Ümumiyyətlə, o dövrdə ABŞ prezidenti Franklin Delano Ruzveltin yapon əsilli amerikalılara münasibəti heç də yaxşı deyildi. 1942-ci il martın 18-də Ruzvelt, yapon amerikalıların köçürülməsi prosesini sürətləndirmək vəzifəsi daşıyan Federal Müharibə Köçürülmə İdarəsini (WRA) yaradaraq başqa bir sərəncam imzaladı. Onun missiyası "bütün yapon əsilli insanları nəzarətə götürmək, onları qoşunlarla mühasirəyə almaq, onların torpaq almasına mane olmaq və müharibənin sonunda onları əvvəlki evlərinə qaytarmaq" idi. Yapon amerikalıları evlərindən zorla çıxarıldıqdan sonra əvvəlcə müvəqqəti toplaşma mərkəzlərinə aparıldı. Bunun ardınca onları həbs düşərgələrinə aparmaq planı qurulmuşdu.

İlk həbs düşərgəsi Kaliforniyanın cənubunda yerləşən Manzanar idi. 1942 və 1945-ci illər arasında Kaliforniya, Arizona, Vayominq, Kolorado, Yuta və Arkanzasda müxtəlif dövrlərdə təxminən 120.000 yaponların saxlanıldığı 10 düşərgə açıldı. Sakinlərə ailə qruplarında yaşamağa icazə verildi və məktəblər, kilsələr, təsərrüfatlar və qəzetlər qurdular. Uşaqlar idmanla məşğul olub, müxtəlif fəaliyyətlərlə məşğul olurdular. Buna baxmayaraq, yaponların internasiyası üç il ərzində gərginlik, şübhə və ümitsizlik mühitində yaşayan yapon amerikalılarına ziyan vurdu. Bütün düşərgələr əhalinin məskunlaşdığı yerlərdən uzaq, ucqar və səhra ərazilərində yerləşirdi. Düşərgələr tikanlı məftillə çəpərlərlə əhatə olunmuşdu, oradan çıxmaq istəyən hər kəsi güllələmək göstərişi verilmişdi, bu düşərgələrdə silahlı mühafizəçilər xidmət edirdi. Internirlərin güllələnməsi və öldürülməsi ilə bağlı bir neçə insident baş vermişdi. Yaponlar sadıq vətəndaş olduqlarını göstərmək üçün ABŞ hökumətinə tabe olmağa çalışırdılar. Bununla belə, düşərgələrdə bəzi yaponlar ABŞ hökumətindən narazılıqlarını da ifadə edirdilər. 1000-dən çox yapon ABŞ vətəndaşlığının imtina edib, Yaponiyaya qayıtmışdı. Yaponların köçürülməsi qanunu yalnız 1945-ci ildə ləğv olundu.

1948-ci ildə yaponlara öz mülkiyyətlərini itirdiklərinə görə qismən təzminat ödənilməsi, lakin onlar tam əmlaklarını bərpa edə bilmədilər. Bu 1976-cı ildə prezident C.Ford yaponlara qarşı internasiyanın səhv addımı olmasını qəbul etdi. Bir müddət sonra ABŞ prezidenti R. Reyqan 1988-ci ildə ədalətsiz internasiya prosesinə görə ABŞ hökuməti adından üzr sənədi və yaponlara təzminat ödənilməsinə dair sərəncam imzaladı.

Ədəbiyyat:

1. Japanese-American Internment // <https://www.ushistory.org/us/51e.asp>
2. Japanese American internment. Encyclopedia Britannica // [3.https://www.britannica.com/event/Japanese-American-internment](https://www.britannica.com/event/Japanese-American-internment)
3. Japanese-American Incarceration During World War II. National Archives // <https://www.archives.gov/education/lessons/japanese-relocation>

Həmidə Behbudova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 355 a

Elmi rəhbər: müəllim Sevinc Qurbanova

ABŞ-DA VƏTƏNDAŞ HÜQUQLARI UĞRUNA MÜBARİZƏDƏ MARTİN LÜTER KİNQİN ROLU

Martin Lüter Kinq təkcə Amerikada deyil, bütün dünyada bərabərlik simvolu idi. 1954-cü ildə o, cənuba Montqomeri şəhərinə köçdü. Məhz burada vətəndaş hüquqları hərəkatı yarandı və Kinq onun ideoloji ilham mənbəyi oldu.

ABŞ-ın ən irqçi ştatı Alabama idi. Burada sərt irqi ayrı-seçkilik qaydaları hökm sürürdü. Qaradərili əhali üçün bir çox məhdudiyyətlər mövcud idi. Onlardan biri də ictimai nəqliyyatla bağlı idi. Qaydalara görə, avtobuslarda ilk 4 sıra ağdərili sənişinlər üçün nəzərdə tutulmuşdu. Qaradərili sənişinlər isə yalnız sonrakı oturmaqlardan istifadə edə bilərdilər. Hətta ilk sıralar boş olduğu halda belə orada oturma bilməzdilər. İlk sıralar tutulduqda və ağdərili vətəndaş ayaq üstə durduqda, qaradərili qalxaraq öz yerini ona verməli idi.

1955-ci ilin dekabrın 1-də qaradərili əhalinin hüquqlarının müdafiəsi fəalı, NAACP üzvü Roza Parks avtobusda ağdərili kişiə öz yerini verməkdən imtina etdi. Sürücünün polis çağırması nəticəsində Roza Parks saxlandı. Hadisə olduğu gündən etibarən Parksın da üzv olduğu "Rəngli əhalinin inkişafına yardım milli assosiasiyası"nın (NAACP) Montqomeri şöbəsi ictimai nəqliyyatın birgünlük boykot edilməsi barədə qərar qəbul etdi. Bu məqsədlə assosiasiyanın şəhərin qaradərili əhalisinə müraciəti çap olunmuşdu. 35 min vərəqə paylandı. Boykot bazar ertəsi, dekabrın 5-də baş tutmalı idi. Etirazçılar sadəcə avtobusda hər irqin özü üçün ayrılmış oturmaqlarda əyləşməsinə tələb edirdilər.

Boykotun təşkilinə rəhbərlik etmək üçün "Montqomerinin təkmilləşdirilməsi cəmiyyəti" təsis edildi. Buraya gənc keşiş Martin Lüter Kinq cəmiyyətin sədri seçildi. Montqomeri boykotu ABŞ-da geniş əks-səda doğurdu. Şəhər idarəçiləri boykota rəhbərlik edənlərə qarşı tədbirlər görür. "Sahibkarlığa əngəl törətmək" bəhanəsi ilə Martin Lüter Kinqi həbs edirlər. Lakin bu addım aksiyanı daha da məşhurlaşdırır. İki həftə sonra onlar Kinqi azad edirlər. Boykotçular Kinqin evini də daşqalaq etmişdi. Hücumdən sonra qisas tələb edən kütlə qarşısında Kinq "Əgər sizdən kiminsə silahı varsa, onu evə aparın. Kimin silahı yoxdursa, əldə etməyə çalışsın. Biz problemi cavab zorakılığı ilə həll edə bilmərik. Zorakılığa yalnız qeyri-zorakılıqla cavab verməliyik" – fikirlərini səsləndirirdi. Noyabrın 13-də isə ABŞ Ali Məhkəməsi qərar qəbul etdi. Çarəsiz qalan Montqomeri rəhbərliyi dekabrın 20-də qaradərili insanların avtobusda istədikləri yerdə oturmaq hüququnu tanıyan fərman verdi.

M.L.Kinq öz çıxışlarında bərabərliyə sülh yolu ilə nail olmağa çağırırdı. Vətəndaş hüquqları uğrunda mübarizədə əsas hadisələrdən biri 1963-cü ilin avqustun 28-də Vaşinqtona yürüş idi. Məhz burada Kinq öz məşhur "Mənim arzum var" çıxışını etmişdi: "Mənim bir arzum var!!! Mənim arzum budur ki, bir gün mənim dörd övladım insanların dərilərinin rənginə görə deyil, onlara insani xüsusiyyətlərinə görə dəyər veriləcək bir ölkədə yaşasınlar..."

Kinq irqi bərabərsizliyə qarşı zorakılıq olmadan müqavimət göstərdiyinə görə 1964-cü ildə Nobel sülh mükafatına layiq görüldü. Həmin il prezident Lindon Conson Vətəndaş Hüquqları Aktına, bundan sonra isə Səsvermə Hüquqları aktına imza atdı. Bu sənədlər irqi ayrı-seçkiliyi qadağan etdi və qaradərili-lərin səsvermə hüququndan məhrum edilməsinə son qoydu.

Ədəbiyyat:

1. Martin Luther King, Jr. Timeline. Encyclopedia Britannica // <https://www.britannica.com/summary/Martin-Luther-King-Jr-Timeline>
2. Martin Luther King and the civil right movement // <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/leaders-and-controversies/g6/>
3. The Civil Rights Movement and the Legacy of Martin Luther King, Jr.. US Department of State // <https://usa.usembassy.de/etexts/hol/mlk.pdf>

Zeynəb Abbasova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 355 b

Elmi rəhbər: müəllim Sevinc Qurbanova

ABŞ-DA İRQİ SEQREQASIYA – “CİM KROU” QANUNLARI

1877-ci ildən 1950-ci illərə qədər Amerika Birləşmiş Ştatlarında, əsasən də cənub ştatlarında irqi seqreqasiyanı tətbiq edən qanunlar fəaliyyət göstərirdi. Bu qanunlar Yenidənqurma dövrünün sonunda formalaşdı və tarixə “Cim Krou qanunları” kimi daxil olub.

“Jump Jim Crow” təxminən 1830-cu ildə Tomas Dartmut (“Ata”) Rays tərəfindən yaradılan bir musiqi ifaçılığının adı idi. O, afro amerikalılar haqqında müasir stereotiplərə əsaslanaraq və onları gücləndirərək, Cim Krou personajını əsasən axmaq bir zarafatçı kimi təsvir etmişdi. “Cim Krou” qərarətililər üçün alçaldıcı bir termin oldu və 19-cu əsrin sonlarında Yenidənqurmada sonra Amerikanın cənubunda ağdərillilərin üstünlüyünü bərpa edən qanunların identifikatoruna çevrildi. Alçaldıcı xarakter simvolik olaraq seqreqasiyanı və bərabər imkanların inkarını rasionallaşdırdı.

Seqreqasiya qara və ağlar arasında bərabər hüquqlu hər hansı bir təmasın qarşısını almaq məqsədilə parklara, qəbiristanlıqlara, teatrlara və restoranlara şamil edildi. ABŞ Konstitusiyası irqi ayrı-seçkiliyi açıq şəkildə qadağan etsə də, keçmiş Konfederasiyanın hər bir ştatı qərəzli oxuma tələbləri, sərt mülkiyyət tələbləri və ya kompleks sorğu vergiləri tətbiq etməklə, afro-amerikalıları hüquqlarından məhrum etmək üçün hərəkətə keçdi.

Seqreqasiya tez bir zamanda Cənubun qanununa çevrildi və 1896-cı ildə ABŞ Ali Məhkəməsi Plesi Fergusona qarşı məhkəmə işində afroamerikalılar və ağdərillilər üçün “ayrı, lakin bərabər” davranışın konstitusiyaya uyğun olduğuna qərar verməklə, bu ayrı-seçkiliyi təsdiqləndi. Ölkənin başqa yerlərində daha az hüquqi maneələr var idi, lakin məşğulluq, mənzil, məktəblər, dini qurumlar və həyatın bir çox digər aspektlərində ayrı-seçkilik geniş yayılmış və çox vaxt açıq-aydın idi.

Cim Krou dövrünün ən amansız təşkilatı olan Ku Klus Klan (KKK) 1865-ci ildə Tennessi ştatının Pulaski şəhərində Konfederasiya veteranları üçün özəl klub olaraq formalaşmışdı. KKK qərarətili icmaları qorxudan və ağdərili Cənubun mədəniyyətinə daxil olan, hökumətin ən yüksək səviyyələrində və cənub dünyasının ən aşağı sıralarında üzləri olan gizli bir cəmiyyətə çevrildi.

1890-1910-cu illər arasında bütün cənub və sərhəd əyalətləri bir neçə il əvvəl ilk dəfə afroamerikalıları vəzifəyə seçmiş afroamerikalıların böyük əksəriyyətini seçki hüququndan məhrum etmək üçün sorğu vergiləri, savadlılıq testləri və digər qaydalar tətbiq etdi. Hədə-qorxu, zorakılıq və linç taktikası bu müddət ərzində afroamerikalıların şəxsi azadlığını terrora məruz qoydu və sarsıtdı. Bəzi ştatlar qara və ağ tələbələr üçün ayrıca dərslilər tələb edirdi. Atlantada məhkəmədəki afroamerikalılar məhkəmədə and içmək üçün fərqli bir İncil aldılar. Əksər cənub ştatlarında ağlarla qərarətililərin evliliyi və birgə yaşaması qəti qadağan idi. Afro-amerikalıları orada xoş qarşılanmadıqları barədə xəbərdar edən şəhər sərhədlərində asılmış lövhələri görmək qeyri-adi deyildi. Təbii ki, bu, vətəndaşlar üçün ağır idi və 1968-ci ildə ABŞ-ın irqindən asılı olmayaraq bütün amerikalıları rəsmən qanuniləşdirməsi ilə onların əzabları nəhayət başa çatdı. Lakin Cim Krou qanunlarının əks-sədalı keçmişdə qalana qədər bir neçə onilliklər ərzində Amerikanın üzərində dolandı. Cim Krou əvvəllər olduğu kimi bir xəyaldır, amma irqi bölgələr Amerika həyatını xarakterizə etməyə davam edir.

Ədəbiyyat:

1. Расистский закон Джима Кроу // <https://history-doc.ru/zarubezhnaya-istoriya/rasistskij-zakon-dzhima-krou/>
2. Jim Crow and Segregation. Library of Congress // <https://www.loc.gov/classroom-materials/jim-crow-segregation/>
3. Urofsky Melvin I. Jim Crow law. United States (1877-1954) // <https://www.britannica.com/event/Jim-Crow-law>
4. The New Jim Crow. Chapter 5 // https://warwick.ac.uk/fac/arts/english/currentstudents/undergraduate/modules/fulllist/special/statesofdamage/syllabus201516/alexander-ch5_the_new_jim_crow.pdf

Aysu Guluzada

Azerbaijan University of Languages,

Education-2,322A

Phd- Mahira Hajiyeva

VICTORIAN ERA IN BRITAIN

Queen Victoria ruled Britain for over 60 years. During this long reign, the country acquired unprecedented power and wealth Britain's reach extended across the globe because of its empire, political stability, and revolutionary developments in transport and communication. Many of the intellectual and cultural achievements of this period are still with us today. During this long period, political changed happened. England was already in the throes of limited reform : of Parliament, the treatment of Catholics, the way poverty was dealt with, and how the Church was run. To survive, the Tories reinvented themselves as Conservatives under the leadership of Sir Robert Peel. The Liberals gradually emerged from the old aristocratic Whig Party. For both parties, low taxation and minimal state interference were the watchwords. The 1840s, which saw years of poor harvests, were known as the Hungry Forties. Most catastrophic of all was the Irish. Famine of 1845–9, during which well over a million people died and some two million emigrated. Initially caused by potato blight the famine was exacerbated by the British government's laissez-faire policy of economic uninterference. It was particularly shocking that this could occur in a land governed by Britain, supposedly the most progressive and prosperous nation in the world. The idea that Britain's foreign policy during the period was one of isolation is often misunderstood or overestimated. As the empire expanded, British soldiers in fact fought wars in almost every year of Victoria's reign. The empire over which the sun never set consisted not only of the colonies of conquest and settlement – with India the jewel in the imperial crown – but also of a vast informal empire of free trade, within which British investors and traders dominated foreign markets. At the same time, empire had become a source of pride for British people, and its influence was felt in daily life in numerous ways: the increasing range of raw materials and foods available; the prevalence of members of the armed forces and colonial service in Victorian society; and the great many people who went to sea, emigrated, or had relations who did. The cities also developed at that time. Such as, London. London loomed large in the Victorian imagination as a metropolis of vice. With its many newspapers, journals, periodicals and circulating libraries, it also became an inspiration for literature (most notably, of course, for the novels of Charles Dickens) as well as a place where it was created and consumed in vast quantities. It was also the greatest city and. port in the world., and not to mention centre of commerce and culture, in the world. As the seat of the court and of society, it was increasingly a magnet for the rich of Europe, and later North America. We can see some intellectual process this time. Georgian and Victorian Britain saw , arguably, more extraordinary intellectual progress than any previous age since ancient Greece. The advances achieved in science, technology, engineering and medicine were staggering. This was an age that changed the way human life was perceived. Great leaps often resulted in a crisis of religious faith. Yet it was also an age that saw the greatest burst of church building and foundation of charitable institutions since the Middle Ages. Victorian culture, particularly its art and architecture, was often rather conservative in its outlook – perhaps understandably. This was, after all, a society in the grip of more convulsive, complex and disturbing change than had been experienced by any previous culture in history.

Literature:

1. Ali Chimen- 'The women who change the history' M.T. Hajiyeva M.T. Hajiyeva, F.Sh. Mahmudova – 'The United Kingdom. From Past to present Simon Jenkins- 'The short history of England'

DİJİTAL DİPLOMATİYANIN ƏHƏMİYYƏTİ VƏ İNKİŞAFI

Dünyanın davamlı inkişafı müxtəlif sahələrdə olduğu kimi diplomatiya sahəsində də müəyyən yeniliklərə səbəb olmuşdur. Müasir diplomatiyanın yeni sahələrindən sayılan dijital diplomatiya haqqında dəqiq tərif yoxdur. Dəqiq tərifin olmamasının səbəblərindən biri bu sahənin adlandırılmasında müxtəlif terminlərdən istifadə olunmasıdır. Məsələn şəbəkə diplomatiyası, kiber diplomatiya, twiplomacy. Lakin deyə bilərik ki, dijital diplomatiya diplomatiyanın internet vasitələri ilə həyata keçirilməsidir. Internetin uzun illərdir ki mövcud olmasına baxmayaraq dijital diplomatiyanın yaranması, inkişafı sosial media proqramlarıyla bağlıdır. Belə proqramlardan əsasən Facebook, Twitter, YouTube, WhatsApp və Instagram qeyd edə bilərik. Facebook və Twitter kimi sosial media proqramları dövlət başçılarının, nümayəndələrinin digər tərəflərlə birbaşa ünsiyyət qura bilmələrinə şərait yaratmışdır. Xüsusilə proqramlarda baş verən yeniliklər nəticəsində canlı video görüşlərin keçirilməsi əlaqələrin qurulmasını asandlaşdırmışdır. Dijital diplomatiyanın inkişafı ilə bağlı bir sıra məqamlara diqqət yetirək:

- Dijital diplomatiya istiqamətində irəliləyişə görə dövlətlər bir-birlərindən fərqlənirdilər. Böyük Britaniya, Fransa, Polşa və İsveç bu sahədə daha çox say göstərən ölkələrdən olmuşdur. Lakin daha zəif inkişafa malik Afrika regionunda irəliləyiş olmamışdır.

- Sosial media proqramlarından siyasi məqsədlər üçün istifadə edilməsi 2010-cu ildən aktual olmuşdur. Bu baxımdan ən mühim hadisə olaraq ərəb baharını qeyd edə bilərik. Ərəb baharının alovlanmasında internetin, sosial medianın xüsusi rolu olmuşdur. Sosial media vasitəsilə insanlar fikirlərini sərbəst ifadə edə bilirlər. Bu isə etirazçıların daha böyük kütlələrə çatmasında, əlaqə yaratmasında, onların təşkilatlanmasında əsas vasitədir. Ərəb baharı zamanı bu hal baş vermiş, dövlət tərəfindən yayımlanmayan şəkillər, videolar, xəbərlər sosial mediada paylaşılaraq bütün dünya ölkələrinə çatmışdır. Belə bir nümunə Liviyada baş vermişdir. Muammer Gaddafinin tutulub təhqir edilməsi kamera ilə çəkilmiş və bu video bütün saytlarda paylaşılmışdır. Bu paylaşımlar nəticəsində bütün dünya ölkələri ərəb baharı haqqında məlumatlandırılmışdır.

- Öz növbəsində dijital diplomatiyanın bəzi müsbət və mənfi təsirləri mövcuddur. Dijital sahənin inkişafı ətraf mühitə müsbət təsir göstərmişdir. Belə ki kitabların, qəzetlərin onlayn formalarının yaradılması kağız istehsalını azaltmışdır. Digər üstünlük isə maliyyə xərclərinin azalmasıdır. Artıq Facetime və Skype kimi proqramlar sayəsində dövlətlərin nümayəndələri əlavə nəqliyyat xərcləri çəkmədən ünsiyyət qura bilirlər. Bununlada ikitərəfli ünsiyyəti, əlaqələri inkişaf etdirmək imkanı yaranır.

Dijital diplomatiyanın çətinliklərinə gəldikdə isə bunlardan biri kiber təhlükəsizlikdir. Belə ki dövlətlərin, şəxslərin hesablarının sındırılması yolu ilə onların məlumatları yayıla bilər. Buna nümunə olaraq WikiLeaks-ı qeyd etmək olar. İslandiyada 2006-cı ildə yaradılmış WikiLeaks-in qurucusu Avstraliyalı Julian Assange-dir. WikiLeaks ABŞ demokratlarının elektron məktublarını, səfirliklərin şəxsi fayllarını həmçinin Britaniya Milli Partiyasının üzvlərinin məlumatlarını yayımlamışdır. Belə kiber hücumların artmasına təsir edən amillərdən biri sosial media istifadəçilərinin öz kimliklərini gizlədə bilmələridir. İstifadəçilərin müxtəlif adlardan, şəkillərdən istifadə edə bilmələri onlar üçün əlverişli imkan yaradır.

- Diplomatlara kütləvi şəkildə insanların diqqətlərini cəlb etmələri üçün sosial media hesablarının olması mühim faktordur. Bu sahədə fərqlənən dövlət İsveçdir ki, ölkədə səfirliklərin sosial media hesablarının olması tələbi mövcuddur. Keçmiş ABŞ prezidenti Donald Trump twitter-dən aktiv istifadə edərək, kiminlə görüşəcəyi barədə tvit yazırdı. Dövlət nümayəndələrinin sosial media hesablarının olması yalnız müsbət təsirlər göstərmir. Böyük Britaniyanın Livandakı səfirinin səhifəsində etdiyi paylaşım İsrailə münasibətləri gərginləşdirmişdir. Belə ki, səfir Hizbullahla əlaqəsi olan şiə lideri Fədlallahın ölməsiylə əlaqədar “hörmətli bir adamın ölümü” yazmış və daha sonra paylaşım silinmişdir.

Nəticə etibarilə deyə bilərik ki, internet dövlətlər üçün əsas silaha çevrilmişdir. Xüsusilə 2020-ci ildə bütün dünya ölkələrinə təsir edən koronavirus (covid-19) nəticəsində internet gündəlik həyata daha çox təsir etməyə başlamışdır. Belə ki, bu ərəfədə virusun yayılmasının qarşısını almaq üçün ölkələrarası səfərlər yeri-

ni onlayn konfranslara vermişdir. Dövlət başçıları danışıqları onlayn şəkildə keçirirdilər. Dövlətlər sosial mediada vətəndaşların tələblərini diqqətə alaraq daxildəki problemləri aradan qaldıra bilərlər. Qeyd edilənlər internetin, sosial medianın təsirinin nə dərəcə güclü olduğunu göstərir və bu təsir artmaqdadır.

Ədəbiyyat:

1. Akademik İzdüşüm Dergisi. Elif GÜRDAL Dijital Diplomatlar: Dijital Diplomaside Yeni Nesil Diplomatlar. (<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1577801>)
2. Bridget Verrekia Digital Diplomacy and Its Effect on International Relations. 2 May (Spring 2017) (https://digitalcollections.sit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3619&context=isp_collection)
3. Dergipark. Ali Murat Kırık Arab Spring Bağlamı'nda Social Media-Individual Interaction and Social Transformation. (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/59580>)

III – BÖLMƏ

QLOBALLAŞAN DÜNYADA XARİCİ DİLLƏRİN ƏHƏMİYYƏTİ

İnci Cabbarzadə
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil-2, qrup 323A
Elmi rəhbər: dos. Amil Cəfərov

İNGİLİS DİLİNDƏ MÜRƏKKƏB SİFƏTLƏR VƏ ONLARIN STRUKTUR-SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Dilçilik elminin beynəlmiləl adı linqvistika adlanır. Morfologiya dildə mövcud olan söz və onun formalarını öyrənir, dildəki sözlərin ünsiyyət prosesi zamanı formaca dəyişməsi qaydalarından bəhs edir. Dildə mövcud olan sözlər leksik mənalara, sintaktik funksiyalarına və morfoloji əlamətlərinə görə müəyyən qruplara bölünür ki, bunlar da nitq hissələri adlanır. Prof. Oruc Musayev özünün “English Grammar” kitabında nitq hissələrini, əsas, köməkçi nitq hissələri və müstəqil nitq hissələri olmaqla qruplaşdırır. Azərbaycan dilində olduğu kimi, müasir ingilis dilində sifət ismi müxtəlif cəhətdən təyin edən, əşyanın əlamət və keyfiyyətini bildirən, morfologiyada öyrənilən nitq hissələrinin bir növü olan əsas nitq hissəsidir. Digər əsas nitq hissələri kimi quruluşca sadə, düzəltmə, mürəkkəb adlanan 3 növü var. Mürəkkəb sifətlər iki və ya daha artıq komponentdən ibarət olurlar. Mürəkkəb sifətlərin komponentləri sözdən deyil, morfemlərdən ibarətdir. Məsələn, (“məsələni” mən əlavə etdim) “widely-recognized” mürəkkəb sifəti dörd morfemdən - iki kök- morfem (wide-, -recognize-) və iki leksik-qrammatik (-ly, -ed) morfemdən ibarətdir. Mürəkkəb sifətlərin sintaqmatikasını əmələ gətirən kök-morfem və affiks morfemlərin mürəkkəb söz daxilində müəyyən pozisiyası vardır, belə ki, adətən sol komponent dominatum, sağ komponent isə dominant məna hesab edilir. N+Adj strukturlu dog-tired tipli mürəkkəb sifətlərdə I komponent təyin edən, II komponent təyin olunan funksiyası daşıyır, komponentlərini yerini dəyişdikdə onlar arasında semantik əlaqə dəyişir və mürəkkəb sifət söz birləşməsinə (tired dog) çevrilir. Mürəkkəb sifətlərin struktur modeli komponentlər arasında sintaqmatik münasibətləri əks etdirən mücərrəd vahiddir. Mürəkkəb sifətlərin struktur modelini müxtəlif formalarda təsnif etmək olar:

1) Adj+N: clean-hearted (təmiz qəlbli), full-scale (geniş-miqyaslı), barefoot (yalınayaq) və s. – “He is writing a full-scale history of 19th century France”. – (19-cu əsr Fransasının geniş-miqyaslı tarixi);

2) Adj+Adj: dark-grey (tünd-boz), light-blue (açıq-mavi), dark-brown (tünd-qəhvəyi) və s. – “When you select text, a light-blue icon appears near it”. (açıq-mavi simvol);

3) N+Adj: ice-cold (bumbuz), world-famous (dünyaca məşhur), cotton-white (ağappaq) və s. – “Our university has turned out some world-famous scientists”. – (dünyaca məşhur alimlər);

4) (Adj+N)+ed: narrow-minded (dardüşüncəli), absent-minded (unutqan), big-eyed (iri-gözlü) və s. – “Her absent-minded husband forgot their anniversary”. – (unutqan yoldaş);

5) N+PII: sun-baked (yanmış, qızmar), middle-aged (ortayaşlı) və s. – “A lot of middle-aged men are dissatisfied with their lives”. – (ortayaşlı kişilər);

6) Adj+PI: long-lasting (uzunömürlü), good-looking (yaraşıqlı) və s. – “Twelve extremely good-looking men have been picked as finalists”. – (yaraşıqlı kişilər).

Mürəkkəb sifətlərin struktur-semantik modelləri bir-birindən əsaslı surətdə fərqlənir və bu leksik vahidlərin əmələgəlmə üsulları müxtəlifdir.

Ədəbiyyat:

1. Quliyev Cavanşir Kərəm oğlu. Müasir İngilis dilində mürəkkəb sifətlərin struktur-morfoloji təhlili və tamformalaşma xüsusiyyətləri. Bakı. 2006, 136 s ;
2. Quliyev Cavanşir. Mürəkkəb söz və onun strukturu Bakı. 2011, 194 s ;
3. Oruc Musayev. İngilis dilinin qrammatikası Bakı. 2014, 528 s.

İNGİLİS DİLİNDƏ ŞƏKİLÇİLƏR VASİTƏSİLƏ DÜZƏLƏN SÖZLƏR VƏ ONLARIN SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Sözyaratma və ya söz əmələgətirmə morphem və köklərdən yeni sözlərin yaranması prosesidir. Sözlərin qurulmasının müxtəlif növləri və üsulları var. İngilis dilində söz quruculuğunun müxtəlif morfoloji, sintaktik və leksiko-semantik növləri qeyd olunur.

Şəkilçi yeni söz əmələ gətirmək üçün kök sözün sonunda əlavə olunan dil vahididir. Example-childhood, manly, childish, etc. Şəkilçi sözdən müxtəlif nitq hissələri-isim, sifət, feil, zərf, say düzəldə bilir.

1) İsim düzəldən şəkilçilər:

Biz bu şəkilçiləri 6 hissəyə bölə bilərik: a) agent, icraçı, mənsubiyyət bildirən: (for ex. assistant, oldster, chinese, sculptor; b) qadın cinsi bildirən: (for ex.) actress, hostess; c) kiçiltmələri ifadə edən: (for ex.) girlie, booklet; d) intensiv güc bildirən: (for ex.) drunkard; e) mücərrəd isim bildirən: (for ex.) experience, darkness, tendency; f) topluluğu bildirən: (for ex.) poetry, slavery etc.

1. İsim düzəldən şəkilçilər müxtəlif nitq hissələrindən isim düzəldə bilir.

2. İsim düzəldən şəkilçilər ismin bir çox leksik məna qrupuna aid isim düzəldə bilirlər.

2) Sifət düzəldən şəkilçilər: Biz bu şəkilçiləri 5 hissəyə bölə bilərik: a) istənilən keyfiyyətə malik şəkilçilər: (for ex.) formal, sunny, public, tiresome b) keyfiyyəti çoxaldan şəkilçilər: (for ex.) beautiful, joyous c) keyfiyyəti azaldan şəkilçilər: (for ex.) childish, greyish d) mənfi keyfiyyət yaradan şəkilçilər: (for ex.) homeless, hopeless e) hərəkətlərin və imkanların keyfiyyətlərini bildirən şəkilçilər: (for ex.) active, possible, fashionable

1. Sifət düzəldən şəkilçilər həm əsl, həm də nisbi sifətlər düzəldə bilirlər.

3) Feil düzəldən şəkilçilər: Feil düzəldən şəkilçilər sözə qoşulanda müxtəlif məna yarada bilir a) -en şəkilçisi həm sifətə, həm də isimə qoşularaq olmaq mənasını yaradır: (for ex.) soften, darken, wooden

1. Feil düzəldən şəkilçilər cümlədə söz çoxluğunun və təkrarının qarşısını alır (for ex. The butter is very soft=The butter softens)

4) Zərf düzəldən şəkilçilər: İngilis dilində zərf düzəldən şəkilçilər məhdud saydadır: (for ex.) likewise, eastwards

1. İngilis dilində Roman və Yunan mənşəli zərf düzəldən şəkilçi yoxdur.

5) Say düzəldən şəkilçilər: Say düzəldən şəkilçilərdə həmçinin məhdud saydadır: (for ex.) seventeen, tenfold

1. Say düzəldən şəkilçilər ancaq saya əlavə olunaraq say yarada bilirlər.

Söz düzəldən şəkilçiləri mənşəyinə görə müxtəlif qruplara bölmək olar: 1) Roman; 2) Alman; 3) Yunan;

1) Roman mənşəli söz düzəldən şəkilçilər: a) dis- “mənfi” məna yaradır: (for ex.) dismiss, dislike; b) re- ən geniş yayılmış şəkilçilərdəndir. Həm feilə, həm də feili isimə qoşula bilir. (for ex. remarry, reread) Həmçinin o ingilis dilində elə sözlər var ki, re- həmin sözlərin kökünə qoşularaq yeni söz yaradıb və əvvəlki söz öz mənasını itirib: (for ex. remark, recover)

1. Roman mənşəli söz düzəldən şəkilçilər şəkilçi olsalar da, özlərinin xüsusi mənası olur.

2. Roman mənşəli şəkilçilər daha geniş yayılmışdır.

2) Alman mənşəli söz düzəldən şəkilçilər: a) a- q/məhsuldar şəkilçidir: (for ex.) ashore, asleep; b) out- “çölündə” mənasını verir: (for ex.) outcome, outlet c) for-mənfi məna yaradır: (for ex.) forget, forbid;

1. Alman mənşəli söz düzəldən şəkilçilərin əksəriyyəti qeyri-məhsuldar şəkilçilərdir.

3) Yunan mənşəli söz düzəldən şəkilçilər: a) a- “yox” mənası yaradır: (for ex.) atheist, atheism; b) dis-/di- “ikiqat” mənası verir: (for ex.) dissyllable, diphthong;

1. İngilis dilində elə şəkilçilər var ki, bir çox mənşəyə sahib ola bilir.

Ədəbiyyat:

1. Aziza Həjiyeva – English Lexicology
2. О-Д Мешков словосложение в современном английском языке М-1985, 185.
3. О-Д Мешков словообразования современного английского языка М-1976, 244.

Aynur İbrahimova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-2 fakültəsi, qrup 323 A

Elmi rəhbər: dos. Amil Cəfərov

İNGİLİS DİLİNDƏ İSİMLƏR VƏ ONLARIN STRUKTUR XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Nitq hissələri – Dildə mövcud olan sözlər leksik mənalara, morfoloji əlamətlərinə, sintaktik funksiyalarına görə müəyyən qruplara bölünür ki, bunlara da nitq hissələri deyilir. Müasir ingilis dilində nitq hissələri 3 qrupa bölünür

1) Əsas nitq hissələri (Notional Parts of Speech) – Müstəqil cümlə üzvü olur və müstəqil kommunikativ funksiya daşıyır. Əsas nitq hissələri bunlardır:

İsim (The Noun), Sifət (Adjective), Say (The Numeral) Zərf (The Adverb), Fel (The Verb), Əvəzlilik (The Pronoun)

2) Köməkçi nitq hissələri (Structural Part of Speech) – Müstəqil cümlə üzvü ola bilmir. Dildə mövcud olan qrammatik mənalara ifadə edir köməkçi funksiya daşıyır. Köməkçi nitq hissələri bunlardır:

Artıqlıq (The Article), Sözlən (Prepositions), Bağlayıcı (The Conjunction), Ədat (The Participle)

3) Sərbəst nitq hissələri (Free Parts of Speech) – Sərbəst nitq hissələrinə nida və modal sözlər daxildir. Onlar əsas və köməkçi nitq hissələrindən fərqlənir. Əsas nitq hissələrindən fərqli olaraq, cümlə üzvü ola bilmir, heç bir qrammatik kateqoriyaya malik deyil; köməkçi nitq hissələrindən fərqli olaraq dildə qrammatik məna ifadə etmək vasitəsi ola bilmir, yəni köməkçi funksiya daşıya bilmir. Onların hər ikisi cümlənin quruluşuna daxil olmadan sərbəst işlənir, müstəqil olur.

İsim əsas nitq hissəsi olub əşyalıq bildirir. İsmnin quruluşca 3 növü var: 1.sadə 2.düzəltmə 3.mürəkkəb; 1.Sadə isimlər (simple nouns) – bir kökdən ibarət olan isimlərdir. Ex; a book, a pen – I read a book 2.Düzəltmə isimlər (derivative nouns) - kök + şəkilçidən ibarət olur. (department, childhood, darkness) – the office was in darkness. 3.Mürəkkəb isimlər (compound nouns) - Sifət + isim (blackboard, greenhouse, blackbird, blackberry.) - fresh blackberry pie sounded good; say + isim (five-leaf five-finger four-eyes...) - granted, I called her four-eyes and she was supposed to be my best friend at the time; fel+isim (pickpocket, breakwater, showcase, show-bread, bakehouse) - the bakehouse was made of masonry and fieldstone with walls two feet thick; feli sifət+isim (dancing-girl, loving kindness, glowing-worm) - I would like to be with people that help me practice acts of loving-kindness in my daily life; self+isim (self-control, self-possession, self-examination) - we need self-control in situations where anger or addictions cause us to spiral out of control.

Ədəbiyyat:

1. Nəbiyeva Nailə M-ingilis və Azərbaycan dilində mürəkkəb isimlər B.2005,126

Çimnaz Acırqayeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-1 fakültəsi, qrup 107 A

Elmi rəhbər: müəllim Layə Mustafayeva

“SOME” VƏ “ANY” ƏVƏZLİKLƏRİNİN İŞLƏNMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Əvəzlilik əşyaları, onların keyfiyyətlərini və ya kəmiyyətlərini adlandırmadan qeyd etmək üçün istifadə olunan nitq hissəsidir. Bir şəxs və ya əşyanı qeyri-müəyyən müddətə göstərən əvəzliliklərə isə qeyri-

müəyyən əvəzliliklər deyilir. "Some" və "Any" əvəzlilikləri də, bu əvəzliliklərdəndir. "Some"(bir neçə, bir qədər) bir qayda olaraq təsdiq cümlələrində, "any" isə sual və inkar cümlələrində işlədilir. "Any" əvəzliyi şərt budaq cümlələrində də, işlənir məsələn: If you have got any English books, show me, please. "Some", "Any" əvəzlilikləri sayıla bilməyən isimlərlə işləndikdə, qeyri-müəyyən miqdar bildirir və bu halda ondan sonra gələn isim təkdə olur. Məsələn: Go to the shop and buy some butter and some cheese. Have you got any cheese? "Some" qeyri-müəyyənlik əvəzliyi xahiş və ya təklif çalarlarına malik olan xüsusi və ümumi suallarda işlənə bilir, məsələn: Do you want some water?, Would you like some coffee? "Any" qeyri-müəyyənlik əvəzliyi bəzən təsdiq cümlələrdə də, işlənə bilir. Bu halda o, hər bir (istənilən) mənası kəsb edir. Məsələn: You may take any book you want "Some" qeyri-müəyyənlik əvəzliyi bəzi mənasında təyin əvəzliyi kimi də, işlənə bilir və bu halda inkar cümlələrində işlənir. "Some" qeyri-müəyyənlik əvəzliyi sayıla bilməyən isimlərlə işləndikdə, bir hissəsi bir az mənasını bildirir. "Some", "any" qeyri-müəyyənlik əvəzlilikləri həm ismi, həm də sifəti əvəzlilik kimi işlənə bilir. İsmi əvəzlilik kimi onlar cümlədə mübtəda və ya tamamlıq, sifəti əvəzlilik kimi isə təyin funksiyasında işlənir, məsələn: Some consider that he is a kind man. "Somebody", "someone", "something", "anyone", "anything" qeyri-müəyyənlik əvəzlilikləri yuxarıda deyildiyi kimi bu qeyri-müəyyənlik sözlərdir; onların əsasını "some" və "any" sözləri təşkil edir. Bunlardan "somebody", "someone", "anyone", "anybody" şəxsə dair işlənir və onların iki hal forması var: ümumi hal forması; yiyəlik hal forması Məsələn: Somebody is at the door. Somebody called the police this morning "Something", "anything" əvəzlilikləri isə cansız əşya bildirən isimlərin əvəzinə işlənir. Məsələn: Something has just happened. Please, do something! Nəticə olaraq, belə qənaətə gəlinir ki, ingilis dilində mövcud olan qeyri-müəyyənlik əvəzlilikləri həm mənalılarına, həm də işlənmə xüsusiyyətlərinə görə Azərbaycan dilində mövcud olan qeyri-müəyyənlik əvəzliliklərindən əsaslı surətdə fərqlənir.

Ədəbiyyat:

1. İngilis dilinin qrammatikası [Mətn]: ali məktəb tələbələri üçün dərslik/ O.Musayev; elmi red. Z.N. Verdiyeva. Bakı: Maarif 1979. 359 s.
2. Some examples belong to fairytale books
3. A Practical Grammar Of Contemporary English O.I.Turkseven, E.I.Hacıyev, A.R.Hüseynov Bakı: Qismət, 2007. 587 s.

Nigar Yagublu

*Azerbaijan University of Languages,
Faculty of Education-2, group 119 B
Scientific advisor: Aygul Eyyubova*

SELF-LEARNING AND ITS PROPERTIES

Education is essential and influential today, so its impact on us is irreplaceable. However, education is a broad concept, and there are different types. One of the most common types of education is individual education. The answer to the question of what is individualized education is as follows: the process of learning freely without the need for any guide, teacher or master. Another name for this is autodidacticism. Generally, autodidacts are individuals who choose the subject they will study, their studying material, and the studying rhythm and time. Successful self-teaching can require self-discipline and reflective capability. And it depends on a person's faith and will.

Individual education is vital for a variety of reasons. The most important is that we have sufficient resources to study any subject. Reading books or using the internet allows us to obtain information about anything quickly. There are numerous applications, techniques, websites, videos, audiobooks, textbooks, and other resources that could be useful. Studies have shown individual education to be one of the most effective learning methods. As a result, research knowledge is more quickly understood and comprehended. Personal education can lead to the discovery of new knowledge, such as learning a new language. To learn a new language or subject, we must follow a few steps.

The first step is to come up with a reason to do it. It could be for any reason, such as a new opportunity for our education or business. The second step is to set a goal and make a plan. When you select a goal, you begin to consider how you will achieve your dream. Then we will make a study plan, conduct our research, and find out. The third step is to be consistent. Being consistent leads to better results and is more efficient. Finally, the fourth step is to apply what you've learned in the real world. For example, it is necessary to speak and communicate in that language daily when learning a language.

We should never stop pursuing our dreams and doing everything we can to make them a reality. Individual education allows us to learn more effectively and manage our time more effectively.

Literature:

1. <https://www.britannica.com/topic/education>
2. <https://www.k12academics.com/alternative-education/autodidacticism>
3. https://youtu.be/o_XVt5rdpFY
4. https://youtu.be/bX_dAC8Iso8

Aysel Nabiyeva

Azerbaijan University of Languages

Faculty of Education-2, gorup 120 A

Scientific advisor: Aygul Eyyubova

INTERACTIVE LEARNING STRATEGIES

There are several types of teaching strategies. Teaching methods are called methods that help to organize an effective and useful lesson between teacher and student. The choice of the right and acceptable method is based on the teacher-student relationship.

With the help of brainstorming, the teacher can explain any topic more clearly and comprehensively, resulting in the development of students' mastery skills and logical thinking. Brainstorming can be divided into 2 parts: traditional, advanced. In traditional brainstorming, students bring together in a classroom and tell their ideas as they find an answer. At this time, the teacher shouldn't criticize students' thoughts. For example, the topic is about feelings. Students tell different emotions, like sadness, happiness, painful. Advanced brainstorming takes advantage of creative strategies and new techniques to decrease inhibitions and increase creative and lateral thinking skills. For example, the topic is the weather, and the students tell whatever comes to mind like rain, hot, cold, cloudy, storm.

Cubing is one of the teaching techniques and provides a comprehensive and accurate study of the topic. With the help of this strategy, the pupil directs the given topic to describe and compare, coordinate, analyze, apply and discuss. Cubing facilitates the development of pupils' critical and logical thinking. In the descriptive phase of cubing, the teacher gives the students extensive information about the given topic. At the initial stage, students' ideas develop on the subject. After the students have their initial ideas on the topic, the process diversifies to another step; they find out the differences and similarities between a given topic and another topic. In the last stage, students gain helpful information about the topic by mastering the given topic in detail and carefully, using the method of analysis.

As a result of the research, different and similar features were identified between the two methods. In terms of differences, cubing allows the student to thoroughly examine the given topic and the situation in detail, whereas brainstorming aids attention on the given subject, generates ideas, and encourages risk-taking to share ideas. Also, there are some similarities between the two methods that encourage creativity, increase concentration on the topic, and create interest and motivation.

To sum up the whole topic of interactive teaching strategies, everyone participates and shares their thoughts with the help of these strategies. As a result, interactive learning helps students participate and express their ideas and develops logical thinking; and interactive learning develops creative skills and worldviews.

Literature:

1. <https://www.aztehsil.com/kurikulum/136-fal-tlimin-sullar-tqdimat-kubladrmaziqzaqbeyin-hmlsi.html>
2. <https://www.metodiktovsiyye.blogspot.com/2015/09/qli-hucum.html?m=1>
3. <https://www.thoughtco.com/brainstorm-in-the-classroom-3111340>

Sema Hasanova

Azerbaijan University of Languages

Faculty of Education-2, group 120 A

Scientific advisor: Aygul Eyyubova

PROJECT-BASED LEARNING

Education and its advancement are currently the most pressing issues. To organize and develop education effectively, various innovative methods are used in educational programs. Project-based education is one of them. Several facts support this. To begin with, one of the most pressing issues in education is students' inactivity in the learning process and their lack of presentation skills. Inactivity encompasses both physical and mental activity. Students have difficulty in explaining their ideas to the other side because their thinking and imagination are not sufficiently developed.

Furthermore, many students use research websites or ready-made sources and materials for research and rely on the information they obtain. Project-based training is used to find solutions to such problems. Project-based learning allows students to use the latest technology and create their brain products as long as there is no plagiarism. In the learning process, knowledge and skills have a positive effect on the student's interpersonal relationships and personal qualities. Students can work in a team, build friendships with teammates, and share their thoughts, wishes, and comments. They form free and broad thinking. Searching for answers and exchanging views on the questions posed in the project is also a characteristic feature of project-based training. Students are especially encouraged because all these processes are fun and exciting. Education experts say that the quality of projects used in training is also a key criterion in addition to what is said in project-based training. The questions that make up the content of such projects should not be the type of questions that can be answered on the Internet. It is more appropriate for projects appropriate to the student's age level and reflects reality. The assessment process at the end of the research and studies also has its task and advantage, which helps to clarify the student's inner world.

Considering all of this, it is reasonable to conclude that project-based learning will help to advance the modern educational system. This is important because all well-educated students are our future.

Literature:

1. Azərbaycan Təhsil Quruculuğu prioritetləri : Müasir yanaşmalar. Beynəlxalq Elmi Konfransın materialları, Bakı 2015. -364 səh.
2. <https://edumap.az>
3. <https://youtu.be/dR9iDYgitl0>

Turkan Gurbanova

Azerbaijan University of Languages,

Faculty of Education-2, group 316 B

Scientific advisor: senior teacher Aytan Kazimova

ONLINE PLATFORMS TO TEACH ENGLISH

A new digital era brought multifold changes in lifestyle, education, and workspace. E-learning became the newest wave of education. During this period, technology has been increasingly substantial in schooling.

In the course of the pandemic, online platforms are the most significant environment in which instructors can teach. They make interaction, communication, resources available to both the teachers and

learners. A great number of teaching platforms are used to teach various subjects all over the world. Virtually any topic or skill can be taught online, the most popular subjects include maths, sciences, business and languages. Online teaching platforms are very flexible for teachers and learners. Everyone can join from anywhere at any time. You can arrange your schedule to suit your needs. They provide great opportunities for teachers who teach English through Internet. In addition, anyone with an internet connection can attend live lectures, learn a language via video-call, or coach themselves through an online course.

Online platforms, websites to teach the English language and other subjects are those: Italki, Cambly, Quizlet, Preply, Verbling, Google classroom, Skype, Google Drive, Zoom, Microsoft Teams, Adobe Connect, etc. Most of them are popular video and web conferencing platforms. They are really user-friendly and practical which provide a stable connection with high bandwidth.

To illustrate, Cambly is a digital networking platform that provides great communication between students and native English-speaking tutors from all over the world. There are different options, such as conversation, business English, exam preparation (IELTS, TOEFL), job interview preparation, and so on. The wide average rating of the platform is 4.8/5.0.

One of the websites which brings all the students together in one place for academic purposes is Google Classroom. It is a virtual platform that allows instructors to conveniently assign work to students. It facilitates teachers interact, create, share and collect digital tasks. Students have a chance to independently follow assignments. That handy platform makes easier for teachers to monitor their students. Google Classroom is preferred by many users because of the enormous advantages for spoken English lessons. It provides with a classroom environment even in an online teaching. As of 2021, approximately 150 million users use Google Classroom for educational purposes. It integrates a variety of other Google applications, such as Google Docs, Google Sheets, Google Slides, etc.

Moreover, there are many practical and effective tools on each platform and website. For instance, screen sharing, breakout rooms, polls, discussion boards, raise a hand, recording sessions, etc. Through screen sharing, teachers can demonstrate the coursebook, presentations, files, or any other materials. Breakout rooms are a beneficial tool that enable the students to discuss and practice within pair or group work. They allow teachers to divide classrooms into big or small groups as they wish. In this sense, students will complete a task or discuss a topic. Recording a video meeting helps the students to watch the lesson whenever they want and make notes about it. Similarly, other tools are an integral part of online platforms.

To sum up, online education platforms, websites and applications invite and encourage tutors and learners to engage in each other by virtual classrooms. Students are encouraged to enhance their autonomous work with thorough sources obtainable in the platforms.

Literature:

1. Dionysios I. Psinos- Adapting Approaches and Methods to Teaching English.
2. Miltidias D. Lytras, Patricia Ordonez De Pablos, David Avison, Janice Sipior, Qun Jin, Walter Leal, Lorna Uden, Michael Thomas, Sara Cervai, David Horner- Technology Enhanced Learning(Quality of Teaching and Educational Reform).
3. Ferit Kılıçkaya, Joanna Kic-Drgas and Rachel Nahlen – The Challenges and Opportunities of Teaching English Worldwide in the Covid-19 Pandemic.

Tutu Həsənova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, qrup 430

Elmi rəhbər: müəllim Mənsurə İsmayılova

FRANSIZ DİLİNDƏ ARQO VƏ JARQONLARIN OXŞAR VƏ FƏRQLİ CƏHƏTLƏRİ

İnsanın inkişaf etməsində dil əvəzsiz rol oynayır. Dilin varlığı cəmiyyətin varlığı deməkdir. Ünsiyyət vasitəsi kimi dil təbii və süni olmaqla iki yerə ayrılır. Təbii dil təbii şəkildə yaranmış, insanların həyatına daxil olmuşdur. Süni dil isə insanlar tərəfindən yaradılmışdır. İstər təbii, istərsə də süni dil; hər ikisi də ehtiyac nəticəsində yaranmışdır. İnsanlar ünsiyyət qurmağa ehtiyac duymuşdur. Dünya dillərində, o cümlədən fransız dilində jarqon və arqonun rolu əvəzolunmazdır. Arqo və jarqonun bir çox eynilikləri və fərqlilikləri mövcuddur.

Əvvəlcə bu iki terminin nə olduğunu bilməliyik. Jarqon müəyyən bir qrup tərəfindən yaradılan, istifadə olunan dildir. Bu dili yalnızca onu istifadə edənlər anlaya bilər. Bu baxımdan arqo da jarqona bənzəyir. Hər iki dil beynəlxalq dərəcəyə yüksələ bilməz, çünki bir qrup içində istifadə olunur. Jarqon müəyyən bir peşə qrupları daxilində işlədilə bilər. Burada təbii ki, həmin peşəyə daxil olan terminlərdən geniş istifadə olunacaq. Maliyyə üzrə işləyən bir qrup insanın istifadə etdiyi jarqonu, həkimlər anlaya bilməz, bu əksinə də ola bilər. Arqo isə peşə və sənət qruplarında istifadə olunmur. Arqo daha çox küçə dili hesab olunur. Bundan əlavə sosial mediada ünsiyyətdə olan gənclər cümlələr arasında ixtisarlara apararaq, yaxud fərqli sözlər yaradaraq özlərinin arqosunu yaradırlar. Jarqonda istifadə olunan sözlər kiçik dəyişikliklərlə dilin lüğət tərkibinə artırılıb, geniş mənada cəmiyyət tərəfindən istifadə oluna bilər. Arqo yalnızca yaradıldığı o kiçik əhatə dairəsində qalır. Arqo dilində bəzən dilin lüğət tərkibindən həqiqi mənalı söz götürülüb məcazi məna yaradılır və istifadə olunur. Qrupa daxil olmaqla müəyyən müddət ərzində jarqon öyrənilə bilər, lakin arqoda dəyişikliklər sürətli baş verir. Məsələn: Cənubi Koreyada yaşayıb dil öyrənən şəxs küçə arqosunu öyrənib ölkəni tərk edir. Üç il sonra ölkəyə geri döner. Koreya dilində dəyişiklik olmamışdır, lakin həmin şəxs küçə arqosuna nəzər yetirsə öz öyrəndiyində dəfələrlə fərqli olduğunu anlayar. Çünki, arqoda hər dəfə yeni sözlər istifadə olunur, bəzi sözlər “dəbdən düşür”. Unutmayaq ki, jarqonun əhatə dairəsi arqodan dəfələrlə böyükdür. Arqoya misal olaraq, tələbə arqosu, oğru arqosu, qumarbaz arqosu, qocaların arqosu və s. misal göstərmək olar.

Fransız dilində bəzi arqolar;

Laisse tomber – bir insana bir şeyi neçə dəfə başa salsan da qarşıdakı anlamasa “boşver artıq” mənasında istifadə olunur.

Laisse tomber, c’est pas mezari! – artıq boşver, vacib deyil.

Avoir le seum – Fransadakı ən məşhur arqolardan biridir, bir şeyə çox əsəbi olduğunu bildirir.

J’ai trop le seum – Çox əsəbiyəm.

Frérot – qardaş deməkdir, lakin burada söhbət biyoloji qardaşdan getmir. Küçədə gənclər arasında xitab kimi istifadə olunur.

Frérot, quoi de neuf – Nə olub qardaşım?

Fransada jarqon sözlər çoxdur. Demək olar ki, bir çox peşədə jarqonlardan geniş şəkildə istifadə olunur. Fransanın mətbəxi olduqca məşhur olduğu üçün aşpazlıq jarqonu digər ölkələrdə də istifadə olunur. Jarqon və arqolar fərqli və oxşar cəhətləri ilə fransız üslubiyatında əvəzlənməyən bir yerə malikdir.

Ədəbiyyat:

1. Dictionnaire argot-français (Eugène-François Vidocq)
2. L’argot, son histoire et ses acceptions (Rodrigo Lopez Carrillo)
3. Argot, verlan et tchatche dans la chanson française d’hier et aujourd’hui (Virginie Gaugey)
4. Güney Azərbaycan danışq dilində arqolar (Hüseyn Məhəmməd oğlu Xoşbatini)

Nazrin Mustafazada

Azerbaijan University of Languages ,

Faculty of: Education-1, group 102 B

Scientific advisor: senior teacher İlaha Mammadova

THE ROLE OF MODERN TECHNOLOGY IN LEARNING ENGLISH LANGUAGE

Scientific and technological developments, on the one hand create new educational needs and, on the other hand, provide new opportunities for educational applications. The influence of computer technology, which is the closest friend of people in the modern world on education, culture, and learning foreign languages is undeniable. The ideas on this topic are divided into two parts. The first part states that the benefit of computer to education is less than harm. Such people are more supportive of SOVIET education system. The second part states that the computer is better in education, even in the study of foreign languages, especially English which is an international language. In recent years, according to information of educational centers, a new method has been applied in English language classes, and information technologies have a special role in this method. So students do listening, writing and other

practical lessons both with the teacher and programs which installed on the computer. The main purpose of using ICT in foreign language lessons is:- to increase motivation to learn a language;- to increase language skills;- to read original foreign language texts;- to develop the ability and desire to learn on their own. English teachers all over the world use ICT for various purposes: improving speech and language skills, enhance professional skills, working on level projects. While teaching English phonetics to students, ICT will help teachers. In this case, the teacher, using multimedia resources, using computer technology or audiovisual means allows students to better understand. When teaching vocabulary, teacher can prepare more interesting resources and games with the help of computer technology. By using a computer during teaching of English language, each student can answer the question and thus all students can participate in the lesson actively. Besides that, all teachers, especially English teachers can work with the technologies. Because if the teacher wants her/ his lesson to be fruitful or successful, she does lesson interesting and all students want to participate in the lesson actively which is held with the help of computer and modern technology. So students can also use technologies. The purpose of all these innovations was to improve the quality of education, in this case, to improve the quality of English language teaching, to ensure the future development of our country. ICT simplifies the learning of English, makes it dynamic and agile.

Literature:

1. Aslanova Xatirə “ Current Issues of Teaching Foreign Languages” Baku-2017
2. Əliquliyev R. M, Mahmudov R. Ş “ İnformasiya Cəmiyyəti Problemlər”i Bakı- 2018
3. Nəzərov Akif “Müasir Təlim Texnologiyaları” Bakı- 2012
4. <http://tehsiljurnali.az/metodika/104-ngilis-dili-drslrind-kt.html>

Pasha Hasanov

Azerbaijan University of Languages

Faculty of Education-2, Gorup 119 B

Scientific advisor: Aygul Eyyubova

THE POSITIVE IMPACTS OF VIDEOS ON LEARNING FOREIGN LANGUAGES

Language is the most important means of human intercourse. People use it to understand each other. When people are children, they start to learn their mother language using people they are surrounded by when communicating with each other. And they practice it while hearing the words. They learn how to use their speech apparatus while listening to their surrounding. To retain their mother language, they don't need to study the branches of Linguistics, such as Grammar, Lexicology and Phonetics. But being different from native speakers, they face some problems when foreigners endeavor to learn other foreign languages.

First and foremost, a foreign language is a whole new intricate system of rules, structures and lexis. And if people try to study foreign languages, it is compulsory to watch videos on YouTube, Tik-Tok, Instagram. But there's a question. What are the advantages of watching videos while learning a foreign language? In fact, the last studies have explored the effects of videos on learning. For instance, during live video calls with native speakers, some introverted students who avoid talking to the audience have a great opportunity to be fluent and get to the bottom of learning a language. This way, that kind of student can catch up with other students. On the other hand, videos help us build familiarity with vocabulary; sounds of the language improve our skills in a foreign language. While watching videos, our brains prepare our speech apparatuses to make sounds that are used in everyday conversation. It's also substantial to mention that, to learn a foreign language, we must be influenced by foreign speakers, imitate the sounds they pronounce, understand the words they use, and get the characteristics of their accents. To sum up, video tools-movies, series, daily vlogs provide us with surroundings, vocabulary, sufficient information about Linguistics and make it easy to learn a language.

Literature:

1. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/ITSE-08-2019-0045/full/html>

TEACHING ENGLISH WITH SONG

Music is an integral part of our life. The feeling that music dominates people, the emotions it gives is an undeniable magic. The first musical instruments appeared during speech. This shows that words and musical language complement and enrich each other in parallel. That is why the language of words is very similar to music. Both speech and music are characterized by rhythm and melody. The close relationship between language and music is deeply rooted in people's minds. Many people listen to music before starting work, after completing a difficult task, or while working. Music and songs play an important role in teaching English. Singing and the use of music are one of the tools a teacher can use to teach English in the classroom, regardless of the student's age. Songs and music are the bond that binds all cultures and languages together, so they are the best way to make learning English fun. There are many songs that help children learn and remember numbers and letters more easily, understand how vowels are used, and learn new words. Repetition and music in songs make it easier for children to learn the most important parts of language. In his book *How to Teach English*, Jeremy Harmer argues that music is a powerful stimulant to attract students' attention and emphasizes the importance of music as a learning tool because it not only works directly on our senses, but also allows us to analyze with our brain. . It also has many functions and the ability to create a favorable atmosphere in the foreign language learning process. As you know, there are many students in the classroom and each has their own perception and each teacher has their own teaching style. These students can sometimes get bored in the classroom and teachers can use music to help students learn better, have fun and enjoy the lesson. Tim Murphy also highlights the two core values of using music and songs in language learning: "Music is very interesting; Especially inspiring for children, teenagers and young adults.

The songs are almost original, they change from natural language. The use of original materials in foreign language teaching is vital and increases student success. It can help students expand their vocabulary through songs. They can learn the meanings of the words they do not know in each song.

Songs are usually very easy to obtain. There are many programs and sites for listening to songs, and students can listen to music anywhere, anytime. When a student has a few minutes of free time, they can save a playlist on their phone to listen to their favorite songs in their native language.

Students' listening skills are also developed through songs. Songs develop students' listening skills, as music gives them experience of different intonation and rhythm forms. Listening skills need to be fine-tuned so that they can understand messages and therefore respond to messages and express their opinions.

Song improves students' pronunciation and accent: the pleasure of accompanying students favorite songs makes it easy to choose the right pronunciation. At the same time, if students listen to the song a lot, they create their own accent.

As a result, we can say that music also shapes our aesthetic taste. Everyone has their own aesthetic taste. It brings out our feelings of aesthetic pleasure more brightly. It helps us understand the world around us. Music is nutrition for our soul.

Literature:

1. <https://www.britishcouncil.org/voices-magazine/how-use-songs-english-language-classroom>
2. <https://www.cambridgeenglish.org/learning-english/parents-and-children/your-childs-interests/learn-english-through-songs/>
3. Jeremy Harmer- *How to teach english*

İNGİLİS DİLİNDƏ ZOOMETAFORİZM ANLAYIŞI

Metafora yunan sözü olan “metafora”dan qaynaqlanan bir termindir. Bu, müqayisə etməklə mesaj çatdırmaq üçün istifadə olunan nitq növüdür. Bir obyektə istinad etməyin məqsədi iki obyektin oxşar olduğunu göstərməkdir.

Metafora, hər hansı bir xüsusiyyətin bir obyektə digər obyektə köçürülməsidir. Canlı dildən istifadə mücərrəd bir anlayışı təmsil etməkdir. Metafora obyektə və ya hərəkəti hərfi mənada doğru olmayan şəkildə təsvir edən, lakin bir fikri izah etməyə və ya müqayisə aparmağa kömək edən nitq şəkli. Şeirdə, ədəbiyyatda metaforalardan istifadə olunur. Eyni zamanda kiminsə dilinə rəng qatmaq istəyəndə də metaforizm anlayışından istifadə edilir. İngilis dilində yazı və ya şifahi ünsiyyətin dərinliyini artırmaq üçün istifadə edilə bilən çoxlu ədəbi üsullar var. Ən təsirli və geniş istifadə olunan vasitələrdən biri metaforadır. O, tez-tez yazıçılar tərəfindən istifadə olunur və oxucularda emosional və ya instinktiv səviyyəni təhrik etmək üçün xüsusilə nəsr və poeziyada alət dəstinin mühüm hissəsidir. Metaforalardan həddindən artıq istifadə edilməməlidir. Metaforadan geniş istifadə oxucunun diqqətini yayındıra və ya çaşdırı bilər. Bu dil cihazından istifadə etməkdə məqsəd tamaşaçıları və ya oxucuları heyran etmək və ya ötmək üçün ağıllı ifadələr təqdim etmək deyil, onları hekayə ilə məşğul saxlamaqdır. Yalnız az miqdarda işə götürmək və daha yaxşı məqsədlərə xidmət etmədikləri təqdirdə onlardan qaçmaq daha yaxşıdır.

“Zoometaforizm” termini altında heyvan, quş, həşərat, balıq adlarının (zoonimlərin) hərfi mənası əsasında yaranmış və insanın obrazlı səciyyələndirilməsi funksiyasında çıxış edən, emosional-ekspressiv vəzifə daşıyan metaforik söz və ifadələri başa düşürük. Söz və onun mənası, dilin məcazlar sistemi, o cümlədən metafora ilə əlaqədar dilçilikdə və bütövlükdə filologiyada fikir müxtəlifliyi qalmaqdadır. Leksikanın sistemli təşkili, leksik mənanın təbiəti və xüsusiyyətləri, zoonimlərdə semantik keçmələr, sözlərin və ifadələrin nitqdə öz məqamında düzgün işlədilməsi, zoonim və zoometaforizmlərlə bağlı bəzi terminlərin dəqiqləşdirilməsi aktual məsələlər kimi diqqəti cəlb edir. Zoometaforizm kimi işlənən zoonimlər ingilis və dilində söz yaradıcılığı prosesində fəal iştirak edir və zəngin struktur xüsusiyyətlərə malikdir. Onomastik vahidlərin yaranmasında da zoonimlərin rolu böyükdür. Zoometaforizmlər özlərində canlıların adlandırılmasında iştirak edən xüsusiyyətləri, xalqın tarixini, adət-ənənəsini, inanclarını, inanclarını, deyimlərini qoruyub saxlayır; Zoometaforizmlər şair və yazıçıların, jurnalist, rejissor, bəstəkar və incəsənətin başqa sahələri ilə bağlı peşə sahiblərinin yaratdıqları əsərlərin ruhuna uyğun olaraq obyekt – material kimi çıxış edir; Zoometaforizmlər toponim, hidronim, antroponim və ləqəblərlə birgə frazeoloji vahidlərdə işlədilir, o cümlədən kosmonimlərin adlandırılmasında da iştirak edirlər. Müasir dövrdə frazeologiyanın ən aktual məsələlərindən biri onun sistemliyinin öyrənilməsidir. Bu mənada da təqdim olunan lüğətin böyük əhəmiyyəti vardır. Zoometaforik nümunələrin istifadəsi poeziyada, ədəbiyyatda və ya əsasən ünsiyyət quran şəxsin öz dilinə rəng qatmaq istədiyi hər bir ünsiyyət formasında asanlıqla tapıla bilər.

Zoometaforizmlərin insanı səciyyələndirən mənalарının tutuşdurulması və müqayisəli tədqiqi çoxlu oxşar və fərqli cəhətlərin olduğunu göstərir. İngilis dilində zoometaforizm anlayışına aid bir çox söz vardır.

All are not thieves that – [hər üstünə it hürən oğru deyil] dogs bark at = Hər yağan qar olmaz; Hər oxuyan Molla Pənah olmaz

Calf-love – [buzov məhəbbəti] – uşaq məhəbbəti; təmiz, ülvə sevgi

Golden calf – [qızıl buzov] – qızıl pul, vardövlət, sərvət

In a monkey way – [meymun kimi] – yüngülbeyinliklə, səfehçəsinə

Lion-hearted – [şir ürəkli] – cəsur, qoçaq, qorxmaz

Lion-hunting – [şir ovu] – məşhur adamların dalınca düşmək

Rat-race – [siçovul yarışı] – basabas, dərəcə yerdə rəqs

Snake-dance – [ilan rəqsi] – idmançıların triumfal marşı

Why keep a cow when – [Süd almaq mümkünsə, you can buy milk? saxlamaq nəyə lazım?] Asan yolu qoyub özünü çətinə salma

Wild cat – tez özündən çıxan şəxs; işçilərin qeyri-rəsmi tətili
İngilis dilini, habelə başqa dilləri, onların idiomatikasını dərinlən öyrənmək üçün həmin dilin və ya dillərin zoometaforiyanı tədqiq etmək, lüğətini tərtib etmək və bilmək zəruridir.

Ədəbiyyat:

1. İngiliscə-Azərbaycanca zoometaforizmlər lüğəti – Aytən Hacıyeva <https://www.getwordly.com/blog/az/ingilis-dilind%C9%99-heyvan-adlari-t%C9%99cum%C9%99l%C9%99ri-v%C9%99-oxunusu/>
2. <https://www.yumpu.com/xx/document/view/11722578/ingilisc-azrbaycanca-zoometaforizmlr-lugti-translitaz>
3. <https://www.yumpu.com/xx/document/view/11722578/ingilisc-azrbaycanca-zoometaforizmlr-lugti-translitaz>

Sirac Cavadzadə

Azərbaycan Dillər Universitetinin,
Təhsil-I fakültəsi, qrup 107 A
Elmi rəhbər: Lalə Mustafayeva

PERSONAL PRONOUNS – ŞƏXS ƏVƏZLİKLƏRİ

Müasir ingilis dilində mövcud olan şəxs əvəzlilikləri kontekst və situasiya baxımından üç qrupa bölünür:

- 1) konkret şəxs bildirən əvəzliliklər: I, you, he, she, it, we, you, they;
- 2) qeyri-müəyyən şəxsi bildirən əvəzliliklər: you, we, they, one;
- 3) şəxs bildirməyən: it.

“You” Azərbaycan türkcəsinə adlıq halda sən, siz, obyekt halında isə sənə, səni, sizə, sizi kimi tərcümə olunur. “You” şəxs əvəzliyinin sən və ya siz olduğunu kəmiyyətə təsir edən isimdən müəyyən etmək olar: You are my closest friend-sən mənim ən yaxın dostumsan. You are my closest friends-siz mənim ən yaxın dostlarımsınız.

Sözünü ilə işləyərkən şəxs əvəzliyi obyekt halında yer və zaman zərfliyi funksiyasında işlənir.

They sat down behind us. There was a lamp over the table – yer zərfliyi.

He arrived before me. The boy started after them – zaman zərfliyi.

“One” şəxs əvəzliyi və sayı omonimdir. “One” şəxs əvəzliyi olanda qeyri-müəyyən şəxs əvəzliyi kimi işlənir və “everybody”, “everyone” ilə sinonim olur.

Misal: One must keep one’s promise. – Hər bir kəs öz vədinə əməl etməlidir.

Şəxs əvəzliliklərinin adlıq halı cümlədə mübtəda, obyekt halı isə tamamlıq rolunda çıxış edir.

They asked us to help them. – Onlar bizdən onlara kömək etməyimizi xahiş etdilər.

İsimləri əvəzliliklə əvəz etdikdə:

Alice gave the scissors to Tom. – She gave them to him.

Yiyəlik əvəzlilikləri cümlədə təyin kimi işlənir və özlərindən sonra mütləq isim gəlməlidir. İsimsiz işlənən yiyəlik əvəzlilikləri isə əvvəldə adı çəkilən ismi əvəz edir, yəni bu əvəzliliklərdən sonra heç vaxt isim gəlməyə də həmişə təsəvvür olunur.

“My” əvəzliyindən sonra isim gəlmədikdə yanlışdır, amma “mine” əvəzliyi özündən sonra isim tələb etmir. Məs: It’s my – deyil, It’s mine – düzgündür.

Müqayisə: My friend – mənim dostum A friend of mine – dostlarımdan biri

Nümunələrdə gördüyümüz kimi yiyəlik əvəzliliklərinin isimlə işlənən formaları olan “my” və “our” özündən sonra isim tələb edir. Lakin isimsiz işlənən yiyəlik əvəzlilikləri olan “mine” və “ours” özü isimlə şərhə sonda isim tələb etmir.

Müqayisə: 1. His niece lives in Brazil. – Onun bacısı qızı (qardaşı qızı) Brazilyada yaşayır. 2. Do your homework yourself and let him do his. – Ev tapşırıqlarını özün et və qoy o da özünü etsin.

Cümlələrə əsasən deyə bilərik ki, “his” və “your” kimi isimlə işlənən yiyəlik əvəzliliklərdən sonra mütləq isim gəlməlidir. Lakin qayıdış əvəzliyi olan “yourself” – dən sonra isim gəlmir.

İsimli formalar cümlədə təyin olur:

My husband said he went to the club three.

İsimsiz formalar cümlədə mübtəda, predikativ, tamamlıq olur:

1) His was a student's mind-mübtəda; 2) This book is here-predikativ; 3) Poirot's hand touched mine – tamamlıq.

Ədəbiyyat:

1. İngilis dilinin qrammatikası [MƏTN]: ali məktəb tələbələri üçün dərslik/O.Musayev; elmi red. Z.N.Verdiyeva. Bakı: Maarif, 1979.359, [1] s. (2-ci nəşr: Bakı, Maarif, 1986.369 s.; 3-cü nəşr (red. E.İ.Hacıyev): Bakı, Maarif, 1996.)
2. İngilis dilinin qrammatikası[Mətn]:praktik və nəzəri:ali məktəb tələbələri üçün dərslik /O.İ.Türksevər; red. A.Hüseynov. Bakı: Qismət, 2007. 587, s

Mədinə Səmədzadə
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Tərcümə fakültəsi, qrup 457
Elmi rəhbər: b/m Xədicə Əyyubova

FRANSIZ DİLİNDƏKİ SABİT SÖZ BİRLƏŞMƏLƏRİNİN AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ VERİLMƏSİ

Bir çox hallarda müəyyən bir mənanı bildirmək məqsədi ilə dildə tək bir sözdən yox, vəhdət təşkil edən sözlər qrupundan istifadə olunur. Bu ifadələr dildə çox müxtəlif forma və məzmununda olur. Dildəki bütün sabit söz birləşmələrinin, bölünməz ifadə və ibarələrin məcmusuna frazeologiya deyilir. Frazeologiya mənşəcə yunan sözüdür, phrases – ifadə və logos – nəzəriyyə, elm sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmişdir. Frazeologiyayı təşkil edən birləşmə, ifadə və ibarələr bir sıra dilçilərin əsərlərində müxtəlif adlar altında verilir: sabit söz birləşmələri, frazeoloji birləşmələr, idiomlar, frazeoloji qruplar, frazeoloji tərkib, frazeologizmlər, frazeoloji vahidlər və s. Frazeoloji birləşmələri digər ifadələrdən fərqləndirən əsas xüsusiyyətlərdən biri onların obrazlı, emosional, ifadəli olmasıdır. Frazeoloji vahidlər milli xüsusiyyət daşıdıqlarına görə, adətən bir dildən başqa dilə tərcümə zamanı çətinlik yaradır. Frazeoloji vahid başqa dilə tərcümə edilərkən onun qarşılığı yəni ekvivalenti və yaxud uyğun gələn olmadıqda, o dildə frazeoloji vahidin mənasını doğru və düzgün əks etdirə bilən söz və ya ifadə axtarılıb tapılır. Belə ifadəni tapmaq üçün, əsasən, iki başlıca cəhət-məna və üslubi xüsusiyyətə daha çox fikir vermək lazım gəlir. Tam qarşılığı olmadıqda izahlı tərcümədən və ya kalka yolu ilə tərcümədən istifadə olunur. Frazeoloji vahidlər dilin ekspressivliyində, onun emosionallığında xüsusi rol oynayır, onlar bu və ya digər anlayışı ayrı-ayrı sözlərdən dəfələrlə təsirli və obrazlı əks etdirmə qabiliyyətinə malikdir. Bir sıra frazeoloji vahidlərdə eyni söz təkrar olunur. Azərbaycan dilində xüsusən insan bədəninin üzvlərini bildirən baş (baş əymək, baş vermək, baş vurmaq...), göz (göz dəymək, gözü doymamaq, göz qoymaq), üz (üz vurmaq, üz tutmaq, üzə salmaq...), ağız (ağız büzmək, ağız açmaq, ağız əymək...), dil (dil vermək, dil tapmaq, dilə düşmək), əl (əl vermək, əl çəkmək, əl qoymaq...), ayaq (ayaq kəsmək, ayaq qoymaq, ayaq çəkmək...) və s. sözlərin təkrarlandığı frazeoloji vahidlər daha çoxdur. Azərbaycan dilində olduğu kimi, fransız dilində də ifadələr kifayət qədərdir. Bunu biz Antuan dö Sənt Eqzüperinin “Balaca Şahzadə” adlı əsərində əsasən “avoir” və “être” feili ilə işlənən ifadələri təhlil etməklə daha aydın görəcəyik. Məsələn: 1) “Avoir besoin de qqch”. Bu ifadə əsərin orijinal variantında “elles ont toujours besoin d’explications” cümləsi daxilində istifadə olunub. İfadəni hərfi yolla tərcümə etsək, nəticə etibarlı ilə “izaha ehtiyacı olmaq” şəklində tərcümə edə bilərik. Lakin bu ifadənin dilimizdəki kontekstə uyğun ekvivalenti “anlamamaq”, “izahat istəmək” dir. Əsərin Azərbaycan dilinə tərcümə variantında tərcüməçi “böyüklərə də hər şeyi izah etmək olmur” kimi vermiş və həmin ifadəni cümlə daxilində bu cür tərcümə etməklə oxucuya düzgün ifadə olunmuş mənanı çatdırmağa çalışmışdır. 2) “Avoir une excuse sérieuse” adlı ifadəni hərfi yolla tərcümə etsək “ciddi bir üzrü olmaq” kimi tərcümə edərdik. Lakin böyük ehtimalla bu ifadəni “dönə-dönə üzr istəmək” şəklində verdikdə daha doğru bir tərcümə alınar. 3) “Être responsable de qqch” ifadəsinin dilimizdəki ekvivalenti “nəyəsə görə məsuliyyət daşımaq” ifadəsidir. 4) “Avoir l’air de surpris” ifadəsi də əsərdə ən çox rast gəlinən ifadələr sırasındadır. Bu ifadəni də digər ifadələrdə olduğu kimi tərcümə etsək, “təəccüb, heyrət havası olmaq” kimi heç bir məna kəsb etməyən bir ifadəylə rastlaşırıq. Həmin ifadəyə “təəccüb hissi oyatmaq” və ya “təəccüblü görünmək” ekvivalentləri verildikdə tərcüməmiz düzgün alınar. 5) “Être obligé de faire qqch” ifadəsinə də əsərdə tez-tez rast gəlirik. Bu ifadənin mənası isə “nəyisə etməyə məcbur olmaq” deməkdir.

Ədəbiyyat:

1. Bayramov H. Azərbaycan dili frazeologiyasının əsasları (175 səh). Bakı, 1978
2. Cəfərov S. Müasir Azərbaycan dili ikinci hissə (99 səh). Bakı, 2007
3. Həsənov H. Müasir Azərbaycan dilinin leksikası (452 səh). Bakı, 2005
4. Qurbanov A. Müasir Azərbaycan ədəbi dili I cild (464 səh). Bakı, 2019
5. <https://www.lefigaro.fr/langue-francaise/actu-des-mots/2017/04/07/37002->
6. <https://www.lefigaro.fr/culture/encheres/2016/12/04/03016>
7. <https://www.vdu.lt/cris/retrieve/3ca1ffec-eb56-4ccb-a9de->
8. <https://www.vogue.fr/culture/a-lire/articles/10-citations-inspirantes-du-petit-prince->

Tahirə Quliyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-1 fakültəsi, qrup 107 A

Elmi rəhbər: Layə Mustafayeva

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ İSMİN YİYƏLİK HALI HAQQINDA

İsim anlayışı azərbaycan dilində mövcud olduğu kimi ingilis dilində də mövcuddur. Hər iki dildə isim anlayışı geniş mənaya malikdir və müəyyən oxşar və fərqli cəhətləri mövcuddur. İsim haqqında bir çox alimlər araşdırmalar aparmışdır, bu alimlərdən biridə Oruc Musayevdir. Oruc Musayevin apardığı araşdırmalara əsasən isim haqqında aşağıdakıları qeyd etmək olar. İsim əsas nitq hissəsi olub əşyalıq bildirir. Əşyalıq məfhumuna təkcə konkret şeylər deyil, həm də əşyalara xas olan keyfiyyət, əlamət, hərəkət adları və.s daxildir. Eyni zamanda isimi digər əsas nitq hissələrindən fərqləndirən bir neçə xüsusiyyət var ki, bunlardan ən əsası onun hal kateqoriyasıdır. İsmi iki hal kateqoriyası var: Ümumi hal və Yiyəlik hal.

1. İsmi ümumi halı: Müasir ingilis dilində ismi ümumi halını bildirən xüsusi şəkilçi yoxdur. Bu halda ismi morfoloji baxımdan səciyyələndirən formal əlamət onun şəkilçisizliyi hesab edilə bilər, məsələn: a table, a bag, water, love, darkness və.s. Qeyd etmək lazımdır ki, müasir ingilis dilində ümumi halda olan isim geniş mənada işlənir və isim mübtədə, tamamlıq, təyin, predikativ və zərf funksiyasında işləyə bilər.

2. İsmi yiyəlik halı: Adından da göründüyü kimi ismi yiyəlik halı şəxs və əşya arasında sahiblik, yiyəlik bildirir. Məsələn: The boy's name, The doctor's advice və.s. Müasir ingilis dilində ismi yiyəlik halı təkcə isimlərdə 's, cəm isimlərdə isə (') apostrof vasitəsilə düzəldir, yəni 's və ya (') ismi sonuna əlavə edilir. Oruc Musayevə əsasən ismi hal kateqoriyasını müxtəlif yollarla düzəltmək olar. 1) Cəm forması kökdəki saitin dəyişməsi vasitəsilə düzəldilən isimlərin yiyəlik hal forması, bu isimlərin təkcə və ya cəmdə olmasından asılı olmayaraq, eyni qaydada düzəldir, yəni hər iki halda isimlərin sonuna 's şəkilçisi əlavə edilir, məsələn: the man's work, the men's wish. 2) Cəm forması -en şəkilçisi ilə düzəldilən isimlərin də yiyəlik halı təkdə və ya cəmdə olmasından asılı olmayaraq 's vasitəsilə düzəldir, məsələn: the ox's horns, the oxen's horns. 3) Sonu s hərfi ilə bitən isimlərin yiyəlik hal forması iki cür düzəldilə bilər: ya adi qayda üzrə ismi sonuna 's şəkilçisi, yaxud ismi sonuna sadəcə olaraq apostrof artırılır, məsələn: Dickens's sister- Dickens' sister. 4) Mürəkkəb isimlərin yiyəlik hal formasını düzəltmək üçün şəkilçi axırıncı komponentə əlavə edilir, məsələn: my mother-in-law's coming, the editor-in-chief's proposals. 5) Eyni bir şəxs və ya əşya iki və daha çox şəxsə məxsus olduqda, yiyəlik hal şəkilçisi axırıncı isimə artırılır. Lakin iki və daha çox şəxs və ya əşya müxtəlif şəxslərə məxsus olduqda isə 's şəkilçisi isimlərin hər birinin sonuna əlavə edilir. Leyla and Samir's pen, Leyla's and Samir's pens. Bütün bu sadalananları nəzərə alaraq belə bir qənaətdə gəlinir ki, ismi yiyəlik halı olduqca geniş mövzudur. Bu baxımdan da gələcəkdə mövzu ətrafında daha əhatəli tədqiqat aparmaq nəzərdə tutulur.

Literature:

1. A Practical Grammar Of **Contemporary**. English [Mətn]: ali məktəb tələbələri üçün dərslik /O. Musayev; E.İ. Hacıyev; A.R. Hüseynov. Bakı: Qismət, 2017
2. İngilis dilinin qrammatikası [Mətn]: ali məktəb tələbələri üçün dərslik /O. Musayev; elmi red. Z. N. Verdiyeva. Bakı: Maarif, 1979. 359, s. (II nəşr: Bakı, Maarif, 1986. 368 s.; III nəşr (red. E.İ. Hacıyev): Bakı, Maarif, 1996.)
3. İngilis dilinin qrammatikası [Mətn]: praktik və nəzəri: ali məktəb tələbələri üçün dərslik /O. İ. Türksevər; red. A. Hüseynov. Bakı: Qismət, 2007. 587, s.

Джамила Хасполодова
Азербайджанский Университет Языков,
Факультет перевода, гр.458
Научный руководитель: Ст. преп.М.Ахмедова

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА

Фразеологизм (фразеологические единицы) – это устойчивое сочетание слов с целостным обобщённо-переносным значением, которое воспроизводится уже в виде готовой речевой единицы. Фразеологические единицы, очень быстро и в большом количестве проникают в газетный язык. На сегодняшний день, СМИ занимает важное место в жизни каждого человека. Это, своего рода, поток информации о происходящих событиях, который мы получаем ежедневно. Как правило, внимание читателей привлекают именно те статьи, текст которых обладает определённой стилистической окраской, иными словами, содержит в себе фразеологические обороты. Анализируя эволюцию фразеологических оборотов, можно сказать, что в своем развитии фразеологизмы прошли путь от особой лексической подсистемы литературно-разговорного языка до средств массовой информации. Фразеологические обороты являются результатом влияния социальных факторов на существование и развитие языка. Изучение фразеологических единиц, помогает адекватно и в полном масштабе воспринять национальные особенности культуры народа- носителя языка. Так, перевод фразеологических единиц в современной французской прессе часто вызывает определённые трудности. Ошибки, допускаемые переводчиками при переводе устойчивых выражений, свидетельствуют о том, фразеологические единицы несут в себе мощный экспрессивный потенциал, который используется не только в тексте оригинала, но и требует адекватного отражения в тексте перевода. Говоря об особенностях фразеологических единиц, стоит отметить также, что фразеологизмы имеют собственную классификацию, которую когда-то предложил В.В.Виноградов. Именно эта классификация фразеологических оборотов применялась в дальнейшем и для других языков. Ниже указана несколько примеров фразеологических единиц, которые употребляются в современной французской прессе. 1. la pluie d'informations – прямое значение слово la pluie это дождь – в данном случае переводится как поток информации. Ещё один ярковыраженный пример: 2. le plus grand séisme dans l'industrie cinématographique – выражение le plus grand séisme переводится как мощное землетрясение – в данном контексте мы переведем его как-прорыв, невероятный успех в киноиндустрии.

Литература:

1. Алексеева И.С Введение в переводоведение С-Петербург
2. В.В. Виноградов. Введение в переводоведение 1988
3. Гальперин И.Р. Вопросы языкознания. – 1956. – с. 110.
4. Комиссаров В.Н. Теория перевода М. 2004.

Боюкханум Рзаева
Азербайджанский Университет Языков,
Факультет перевода, гр.248
Научный руководитель: ф.ф.д.Доц.А.В.Гулиева

СОЦИОЛОГИЧЕСКОЕ ВЛИЯНИЕ ИСПАНСКОГО ЯЗЫКА

Общеизвестно что, Испания одна из стран Европы, подвергшаяся непосредственному влиянию арабов или мавров (как называли их сами испанцы). Арабы, завоевавшие большую часть территории Испании, оставались на Пиренейском полуострове почти восемь веков. Исламская

культура создала уникальное наследие и обогатила современный испанский язык. По оценкам экспертов, около 8% процентов испанской лексики восходит к арабской. Тем не менее многие исследователи утверждают, что наряду с неоспоримым влиянием арабского, испанский язык сформировался под влиянием народной латыни, также называемой вульгарной латынью. Именно синтез этих двух влияний привел к тому, что современный испанский язык – невероятно красив и аутентичен. Испанский язык благодаря своей певучести, легкости в изучении и невероятному колориту является одним из любимых языков для изучения, многие даже изучают язык самостоятельно, не сталкиваясь с непреодолимыми трудностями. Только представьте, на данный момент более 14 миллионов студентов изучают испанский язык. Современный испанский занимает прочное второе место среди европейских языков в рейтинге наиболее употребляемых и является официальным языком международных организаций и форумов. Немалую роль в популярности испанского языка играют сериалы и большое количество информации, находящейся в свободном доступе в интернете – блоги, социальные сети и так далее. К примеру, с выходом нашумевших и полюбившихся всему миру сериалов “Телефонистки”, “Бумажный дом” количество желающих изучить испанский язык возросло в два раза! Для желающих изучить испанский язык более традиционными способами, Институт Сервантеса предоставляет бесплатный портал “Practica Español”, где есть материалы адаптированные и для начинающих и для продвинутых пользователей. Можно с уверенностью утверждать, что интернет стал незаменимой частью изучения испанского и увеличивает коммуникационные навыки студента и поэтому многие преподаватели предпочитают интегрировать учебный процесс и информационные технологии.

Один из интересных фактов об испанском языке – это народы, говорящие на испанском языке как на своём родном. Из истории нам известно, что Испанское королевство, в эпоху конкисты активно искало новые колонии для расширения своей империи. Незнанные ранее земли, расположенные на других континентах и даже на другой части света и стали этими колониями. Соответственно, испанцы вместе с конкистой принесли свои обычаи, культуру и язык. Даже существует термин, описывающий этот феномен – Испанидад (Hispanidad) – сообщество испаноязычных стран. На сегодняшний день Испанидад – многонациональное сообщество стран и народов, в которых важную роль играет испанский язык и испанская культура. К этому сообществу можно отнести 29 национальностей и более 472 миллиона людей, живущих в Европе, Америке, Африке, Азии и Океании. В связи с распространённостью испанского языка на такие огромные территории, в 1713 году была основана Королевская академия испанского языка. Задача данной академии – следить за формированием и сохранением языковых норм испанского языка.

Литература:

1. <http://www.myespanol.ru/10-faktov-ispanskom-yazyke.html>
2. Некоторые особенности преподавания иностранного языка с использованием информационных технологий в современных условиях, Панюшкина, О. А.

Aytac Süleymanova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Tərcümə fakültəsi, qrup 461
Elmi rəhbər: b/m D.A.Pənahova

İTALYAN DİLİNDƏ NİSBİ ƏVƏZLİKLƏR

İtalyan dilində qrammatik kateqoriyaya daxil olan bölmələrdən biri ismin əvəz edilməsi və iki cümlə arasında əlaqə yaratmaq üçün istifadə olunan, əvəzliliklərin bir növü hesab edilən nisbi əvəzliliklərdir (pronomi relativi). Nisbi əvəzliliklər formaca 2 qrupa bölünür: dəyişkən (forma variabili) və dəyişməyən (forma invariabili). Dəyişkən forma dedikdə şəxsə və kəmiyyətə görə dəyişən nisbi əvəzliliklər nəzərdə tutulur. Bunlara “il quale, la quale, i quali, le quali” aiddir. Bu nisbi əvəzliliklər eyni zamanda sözlüləri (di, a, dal, con) ilə də işlənir. Nisbi əvəzliliklərin dəyişməyən formasına isə “che, cui” aiddir. Bu əvəzlilər “di, a, da, in, con, su, per ecc.” kimi sözlüləri ilə işlənə bilir. Bununla yanaşı nisbi əvəzliyin ikiqat (doppi)

yaxud müstəqil (indipendenti) və nisbi zərflər (gli avverbi relativi) adlanan digər iki növü də mövcuddur. İkiqat yaxud müstəqil nisbi əvəzliliklərə “chi, quanto, quanti, chiunque” daxildir. Nisbi əvəzliyin nisbi zərflər forması dedikdə isə “dove e ove, dovunque e ovunque, come, comunque” nəzərdə tutulur. Ümumiyyətlə, nisbi əvəzliliklər italyan dilində ən çox istifadə edilən qrammatik kateqoriya hesab olunur. Azərbaycan dilində isə bu qrammatik kateqoriya mövcud deyildir. Məhz bu səbəbdən, tərcümə zamanı bəzi çətinliklərlə qarşılaşmaq mümkündür. Nisbi əvəzlilik dilçilik bölməsinin azərbaycan dilində olmamasına baxmayaraq onların tərcüməsi, əsasən, Azərbaycanın dilinin qrammatik kateqoriyasına aid olan feilin təsəriflənməyən forması hesab edilən feili sifətə uyğun gəlir. Buna aid bir neçə misala nəzər yetirək!

1. “La quale, il quale, i quali, le quali” nisbi əvəzliliklərinin hərfi tərcüməsi “hansı ki, kim ki” hesab olunsa da, cümlə daxilində feili sifət kimi tərcümə edilir – Ho conosciuto una signora, la quale verrà a vivere con noi – Bizimlə yaşamağa gələcək xanımla tanış oldum. Baş cümlə “Ho conosciuto una signora – Xanım tanıdım”, təyini budaq cümləsi “Verrà a vivere con noi – Bizimlə yaşamağa gələcək”, “la quale” – bu iki cümləni əlaqələndirən qadın cinsində və təkdə olan nisbi əvəzlilik. Hərfi tərcüməsi isə bu cür olardı “Bir xanımla tanış oldum, kim ki bizimlə yaşamağa gələcək”

2. “Che, cui” nisbi əvəzliliklərinin hərfi tərcüməsi “hansı ki, necə ki” hesab olunsa da, cümlə daxilində feili sifət kimi tərcümə edilir – Ho comprato una casa che si trova davanti al parco – Parkın qarşısında yerləşən bir ev aldım. “Ho comprato una casa – Bir ev aldım” və “Si trova davanti al parco – Parkın qarşısında yerləşir”, “che” bu iki cümləni əlaqələndirən nisbi əvəzliyin dəyişməyən forması.

3. “Dove” nisbi əvəzliyinin hərfi tərcüməsi “harda ki, hansı ki” hesab olunsa da, cümlə daxilində feili sifət kimi tərcümə edilir – Non voglio vivere in una casa dove non c’è luce – İşıq olmayan evdə yaşamaq istəmirəm. Baş cümlə “Non voglio vivere in una casa – Bir evdə yaşamaq istəmirəm”, təyini budaq cümləsi “Non c’è luce – İşıq yoxdur”, “dove” – nisbi əvəzliyin nisbi zərf forması.

Ədəbiyyat:

1. Alessandro Latino – Una grammatica italiana per tutti
2. Giuseppe Patota – Grammatica di riferimento della lingua italiana per stranieri

İlkin Orucov

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Tərcümə fakültəsi, qrup 459

Elmi rəhbər: b/m R.Q.Məmmədova

İSPAN DİLİNDƏ NEOLOGİZMLƏR

Həyat durmadan dəyişir, yenilənir və bu yeniliklərin nəticəsi kimi həyatımızda yeni anlayışlar meydana gəlir. Həmin anlayışları adlandırmaq üçün dildə yeni sözlərin yaranmasına ehtiyac duyulur. Dildə yaranan bu yeni sözlər neologizmlər adlanır. Neologizmlər adından da görüldüyü kimi (neo-yeni, logos-söz deməkdir) hər zaman yeni sözləri bildirir. Bu anlayışın tərfi ilə bağlı tarix boyu müəyyən mübahisələr olmuşdur. XVIII əsrdə bu terminlər yeni təsirləri təyin etmək üçün ortaya çıxmağa başladı və bu dövrdə də neologizmlərə qarşı mənfi ittihamlar var idi. Lakin zaman keçdikcə bu ittihamlar aradan qalxdı və dildə yeni sözlər yaranmağa başladı. Bu sözün tərfi ilə bağlı müxtəlif lüğətlərdə müxtəlif müəlliflər tərəfindən təriflər verilmişdir: məsələn, İspaniya Kral Akademiyası tərəfindən 1843-cü il buraxılışında neologizmlər “dildə yeni səsləri ifadə etməkdən ibarət pis vərdiş” kimi verilir; 1869-cu il buraxılışında isə neologizmlər “Dildə yeni söz və ya yeni dönüş” kimi verilmişdir; nəhayət 1884-cü il buraxılışında hal-hazırda hamıya məlum olan məna verilmişdir: “Dildə yeni söz və ya yeni dönüş. Bu yeni sözlərdən və ya dönüşlərdən istifadə”. Biz tez-tez mətbuatda dünyada baş verən dəyişiklikləri əks etdirən məqalələrə baxdıqda bir sıra yeni terminlərlə rastlaşırıq və bu terminlərin, sözlərin tərcüməsi tərcüməçilər üçün çətinliklər yaradır. Tərcüməçilər bu problem qarşısında daha peşəkar davranmaq üçün əvvəlcədən neologizmlərin mənşəyinə, yaranma yollarına və onların tərcümə üsullarına yiyələnməlidir və daha sonra bunu praktikada tətbiq etməlidir. Newmarkın da qeyd edir: “Tərcümə edərkən ən böyük çətinliklər qrammatik baxımdan deyil leksik baxımdandır: sözlər, ifadələr və deyimlər, bunlara isə çətinliklə tapılan sözlər və neologizm-

lər daxildir". Digər ispan filoloqu, məşhur təcüməçi və tərcümə nəzəriyyəçisi Garsianın fikrinə görə isə bir çox hallarda tərcüməçilər neologizmlərin tərcüməsi zamanı onu hədəf dildə məxəz dildəki kimi verir. Müəllifin fikrinə görə bu üsullar dilin yeni sözlərlə zənginləşməsinin qarşısını alır. Digər bir tərcüməçi Estela Carvalhonun fikrinə görə isə tərcüməçi bütün lüğətlərə bələd olmalı yalnız ikidilli lüğətlərlə məhdudlanmamalıdır. Məxəz dildəki vəsaitlərə də müraciət etməli, neologizmlərin mənalarını daha dərinlən araşdırmalıdır. Həmçinin Newmarkın fikrinə görə tərcüməçi neologizmləri etimologiyasını və başqa hansı mənalarda işləndiyini də araşdırmalıdır. Məsələn, "servidor" sözünün məişət dilində tərcüməsi xadimədir. Lakin, termin kimi "servidor" sözünün mənası server-xidmət edən deməkdir. Bunun üçün tərcüməçi mətnin məzmununa diqqət yetirməlidir. Buna misal olaraq texnoloji neologizmlərin Latın Amerikasında İspaniyadan fərqli şəkildə istifadə olunmasını qeyd edə bilərik. Məsələn, ispan dilində "lápis óptico" (ışıq qələm) Meksikada "pluma linterna", "teléfono móvil" (mobil telefon), "celular", "contador eléctrico" (medidor) (elektrik sayğacı) "contable" kimi verilir. Belə nəticəyə gəlirik ki, neologizmləri tərcümə edərkən yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi problemlər aradan qaldırmaq üçün peşəkar tərcüməçi bu kimi problemlərlə qabaqcadan tanış olmalı və bunları tərcümə etmə yollarını bilməlidir. Neologizm probleminin həlli üçün tərcümə sahəsində üsullar olsa da, həmin üsulların sayı azdır və günümüzdə tez-tez yeni sözlər, terminlər meydana gəlir. Tərcüməçi apardığı araşdırmalar sayəsində sözlərin düzgün ekvivalentini verməlidir.

Ədəbiyyat:

1. Bankole, "Dealing with Abbreviations in Translation", en Translation Journal [en línea], 2006, vol. 10, núm. 4.
2. DRAE = Real Academia Española, Diccionario de la lengua castellana, duodécima edición, Imprenta de D. Gregorio Hernando, Madrid, 1884
3. DRAE, Real Academia Española, Diccionario de la lengua castellana, undécima edición, Imprenta de Don Manuel Rivadeneyra, Madrid, 1869.
4. E. Carvalho, "A Non-Native User's Perspective of Corpus-Based Dictionaries of English and French" en Translation Journal, 2007, vol. 10, núm. 4.
5. P. Newmark, A textbook of Translation. Prentice Hall. International. UK. 1988.
6. V. García, Traducción y enriquecimiento de la Lengua del Traductor. Gredos, Madrid, 2004

Cabir Mövlamov

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Tərcümə fakültəsi, qrup 461
Elmi rəhbər: b/m D.A. Pənahova*

İTALYAN DİLİNDƏ İQTİSADİ MƏTNLƏRİN TƏRCÜMƏSİNDƏ TERMINOLOJİ PROBLEMLƏRİN HƏLLİ YOLLARI

Bildiyimiz kimi məxəz mətninin mövzusuna görə tərcümə iki yere pragmatik (informativ) və bədii tərcüməyə ayrılır. Bədii mətnlər təxəyyülə əsaslandığı halda, qeyri-bədii mətnlər faktlara əsaslanır. Dövrümüz informasiya və texnologiya dövrü olduğundan informativ mətnlərin tərcüməsinə ehtiyac günü-gündən artır. Azərbaycanda da iqtisadiyyatın şaxələnməsi və neft sektorunun günü-gündən böyüməsi nəticəsində bu sahədə tərcümə tələbatı artmaqdadır. İqtisadi mətnlərin tərcüməsi zamanı qarşıya çıxan problemlərdən biri də termin mövzudur. Termin nədir və necə yaradılır?

Cəmiyyət inkişaf etdikcə bu inkişafa uyğun olaraq ayrı-ayrı elm sahələrinə aid yeni anlayışlar yaranır və bu anlayışlar terminlərlə adlandırılır. Elm-texnikanın günü-gündən inkişaf etməsi terminlərinin sayının da durmadan artmasına səbəb olur. Elə buna görədir ki, terminoloji leksika ümumi leksikanı qabaqlayır. Dildə terminlərin yaranması daha çox tərcüməçilərin, ayrı-ayrı informasiyaları bir dildən digər dilə ötürənlərin və elmi-texniki işlə məşğul olanların fəaliyyəti ilə bağlı olur. Azərbaycan dilində terminlər indi sadalayacağımız üsullardan istifadə edilərək yaradılır. 1. *Semantik üsul*, 2. *Morfoloji üsul*, 3. *Sintaktik üsul*, 4. *Kalka üsulu*, 5. *Abbreviatura üsulu*

İndi isə İtalyan dilindən bir-iki termin misal çəkərək termin probleminin həlli yollarından danışaq. "Diversificazione dell'Economia" termini Azərbaycan dilinə İqtisadiyyatın şaxələnməsi və ya diversifikasiya kimi tərcümə olunur. Burada artıq tərcüməçi seçim qarşısında qalır. Bu problemin həlli üçün ilk növbə

bədə tərcüməçi həmin terminin hədəf dildə indiyə kimi hansı tərcümə ilə verildiyini yoxlamalıdır. Bu yoxlama zamanı yalnız güvənilir mənbələrə müraciət edib ən çox istifadə edilən formanı seçmək lazımdır. Digər nümunələr isə “TAP” (Il Trans Adriatic Pipeline) və “TANAP” (Il Trans Anatolian Gas Pipeline) terminləridir. Əslində bu terminlər ingilis dilindədir, lakin italyan dilində olan mətnlərdə də ingilis dilində verilir və termin olaraq onlarda da olduğu kimi saxlanır. Azərbaycan dilində isə bu terminlərin açılışı müvafiq olaraq “Trans-Adriatik Boru Kəməri” və “Trans Anadolu Qaz Boru Kəməri”-dir. Şifahi və yazılı tərcümə zamanı tərcüməçi bu terminlərin açılışının verib verməməsi barədə seçim qarşısında qalır. Belə ki, şifahi tərcümə zamanı tərcüməçi auditoriyanı nəzərə alaraq və vaxt qazanmaq üçün bu termini olduğu kimi açılışını vermədən tərcümə edə bilər, bir şərtlə ki, onu dinləyənlər bu termindən xəbərdar olsunlar. Lakin yazılı tərcümədə isə tərcümə fərqli oxucular tərəfindən oxunduğu üçün bu terminlərin açıqlaması ilə verilməsi daha məqsəduyğundur. Bundan əlavə olaraq çox vaxt İtalyan dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə edərkən hansısa terminin öz dilimizdə qarşılığı olmur. Bu ondan irəli gəlir ki, həmin termin yaxın vaxtlarda mövcud olub və bizim dilə heç bir tərcüməçi tərəfindən gətirilməyib. Belə olduqda tərcüməçi yeni bir termin yaradaraq bu problemi aradan qaldırmalıdır.

Ədəbiyyat:

1. İkrəm Qasimov – Azərbaycan Terminologiyasının Əsasları
2. Fialə Abdullayeva – Peşəkar Tərcümənin Əsasları

Həsən Musayev

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Tərcümə fakültəsi, qrup 459

Elmi rəhbər: b/m R.Q.Məmmədova

İSPAN DİLİNDƏ İDMAN SAHƏSİNƏ AİD TERMINLƏR

İdman bütün dünyada ictimai həyatın ayrılmaz bir hissəsidir və son illərdə bu sahə terminlərinin istifadəsi daha geniş yayılmışdır. Müasir inkişaf mərhələsinə qədər müxtəlif etaplardan keçən ispan dilinin idman terminologiyası dilin həm daxili imkanlarından həm də xarici dillərin imkanlarından faydalanmışdır. İspan dilinin terminologiyasının kifayət qədər formalaşmasının əsas səbəbi bir çox sahələrdə terminlərin mütəmadi olaraq işlədilməsidir. Bəzi terminlər yenidən yaranır və son dövrlərdə həmin terminlərin idmanın digər sahələrində də işlədilməsinə rast gəlirik. Hər iki dilin fərqli qrammatik, leksik və fonetik xüsusiyyətlərini idman mətnlərinin tərcümə prosesində tərcüməçi düzgün ötürərkən bir sıra çətinliklərlə rastlaşır. Müxtəlif dil qrupuna aid olan ispan və Azərbaycan dillərinin idman terminlərinin tərcüməsində qarşıya çıxan problemləri aradan qaldırmaq üçün mətnin mənasının bir dildən digər dilə ötürərkən ekvivalentlərin düzgün seçilməsi əsasdır. İdman terminlərinin ekvivalentinin düzgün seçilməsi idmansevərlər tərəfindən asanlıqla başa düşülməsi üçün vacibdir. Bəzən isə oxucu tərcümə edilmiş idman terminlərini başa düşməkdə çətinlik çəkməsinə dəyər tərcüməçi onların mənalara mötərizə içərisində verir. İdman terminologiyasının tərcüməsi zamanı tərcüməçinin qarşılaşdığı digər bir çətinlik məxəz dildəki sözün hədəf dildə qarşılığı olmamasıdır. Belə sözlər milli səciyyə daşıyır (nərd) və ekvivalentsiz leksika adlanır. Ekvivalentsiz leksikanın tərcüməsində əsasən transkripsiya və transliterasiya üsullardan istifadə olunur. Əsasən idman terminləri, komando, klub, kubok və idmançıların adlarını tərcüməsi zamanı istifadə edilir. Buna görə də orijinal mətnə sözlərin bir-biri ilə məntiqi əlaqəsini tərcümədə əks etdirmək üçün formal ekvivalentli tərcümədə terminologiya uyğunluğunu təmin etməyə, yəni məxəz dildəki terminə uyğun birisini hədəf dildə tapmağa çalışmaq lazımdır. Futbol idman növündə çoxlu terminlər işlədilir ki, onlardan biri “bombardir” ispanca “pichichi” ya da “máximo goleador” terminidir. Bombardir idman oyunlarında (əsasən futbol, hokkey, həndbolda) komandanın daha çox nəticə göstərən oyunçusu hesab olunur. Futbol sahəsində işlədilən ispanca terminlərin ana dilimizə tərcüməsi aşağıdakıların göstərmək olar: Árbitro – hakim – yarışların təşkili və keçirilməsi üçün müəyyən səlahiyyətlər verilmiş, yarış qaydalarının icrasına, yarışlar haqqında əsasnaməyə və qeydə alınan nəticələrin doğruluğuna cavabdeh şəxs. Arquero – qapıçı- Komandalı idman oyunlarında əsas vəzifəsi qoruduğu qapıya top və ya şaybanın vurulması və atılmasına mane olmaqdır. Triplete – xet-trik Bir matçda (futbolda, hokkeydə və s.) bir oyunçunun vurduğu üç qol-

dur. El efecto Magnus – Maqnuş Effekti fırlanan topun uçuş zamanı yan küncünün meydana çıxması. Delantero centro – Mərkəz hücumçusu. Bir sıra idman oyunlarında (futbolda, hokkeydə və s.) meydanın mərkəzində oynayan hücumçu.

Buradan belə bir nəticəyə gəlirik ki, idman terminləri mətnədə düzgün işlədilmədikdə nitqdə dəqiqlik itir. Ya da terminoloji vahid mətnədə işlədildikdə və dəqiq tərcümə olunmadığı zaman heçbir leksik mənə verməyərək informativ funksiyanı yerinə yetirə bilmir.

Ədəbiyyat:

1. İzahlı idman terminləri, Bakı, “Yazıcı” nəşriyyatı – 2009, 216 səh.
2. Qılıncxan Bayramov. Tərcümə sənəti Bakı 2008, “OKA Ofset” nəşriyyatı. 218 səh.
3. Tərcümə problemləri, Respublika elmi-praktik konfransinin tezisləri (15 mart 2019-cu il). – Bakı: Mütərcim, 2019. – 140 səh.

Aysel Hacıyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Tərcümə fakültəsi, qrup 461

Elmi rəhbər: b/m D.A.Pənahova

DİALOJİ NİTQİN İTALYAN DİLİNDƏN AZƏRBAYCAN DİLİNƏ TƏRCÜMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Dil anlaşıma, fikir mübadiləsi aparma, təsir göstərmə vasitəsidir. Nitq isə dilin şifahi və yaxud yazılı formada işlədilməsidir. Nitq ünsiyyəti üç formada baş verir:

- Monoloq və ya monoloji nitq,
- Dialoq və ya dialoji nitq,
- Poliloq və ya poliloji nitq.

Dialoq sözü yunan mənşəli olub, dia – “iki” və loqos “elm, nəzəriyyə” sözlərindən yaranmışdır. Dialoq, ümumiyyətlə, “iki və ya daha artıq şəxs arasında gedən söhbət” deməkdir, ədəbi əsərlərdə “İki şəxsin söhbəti şəklində yazılmış hissə” mənasındadır. Bəzi əsərlər – faciə, pyes və komediyalar dialoqlar şəklində qurulur. Dialoji nitqdə əsas yeri iki və daha çox şəxsin qarşılıqlı söhbəti, fikir mübadiləsi tutur. Dialoji nitqin 5 dialoq forması vardır 1) monoloji dialoq; 2) söhbət və ya danışq dialoqu; 3) sual-cavab dialoqu; 4) müsahibə dialoqu; 5) müzakirə dialoqu. Dialoqların tərcüməsi tərcümənin ən əhatəli sahələrindən biridir. Bu cür nitqin tərcümə xüsusiyyətlərini müəyyən etmək üçün Massimo Bontempellinin “Güzgü qarşısında şahmat lövhəsi” əsərindən kiçik bir dialoji hissənin tərcüməsinə baxaq:

Chiudendomi in quella stanza mi dissero: “E non uscirai di qui fin che non veniamo ad aprirti.” (Io pensai: “È naturale se non vengono ad aprirmi, come faccio a uscire di qui?”)

Mi dissero ancora: “Sta’ attento a quello specchio, che non è da rompere.” Tərcümə: Məni bu otağa bağlayaraq dedi: “Və biz gəlib qapını açmayınca buradan çıxmıyacaqsan.” (Düşündüm ki: “Təbii ki. Əgər gəlib qapını açmasalar buradan necə çıxa bilərəm?”)

Bu güzgünü qırmamağa diqqət elə. – deyə davam etdi. Bu dialoq söhbət- danışq dialoquna aiddir. Dialoqun iştirakçılarından biri nitqini daxili şəkildə etmişdir. Buradan da görüldüyü kimi dialoqlarda vasitəsiz nitq istifadə olunur. Tərcümə zamanı da bu olduğu kimi saxlanılır. Bəzi hallarda bunu vasitəli nitqlə də əvəz etmək olar. Dialoqları tərcümə edə bilmək üçün ilk növbədə əsəri tam olaraq oxuyub mövzudan xəbərdar olmaq vacibdir. Yazıcının istifadə etdiyi üslubu tərcümə zamanı da qorumağa çalışmalıyıq. Dialoji nitq şifahi formada olduğundan burada gündəlik danışq dili istifadə olunur. Buna görə də tərcümə zamanı bu üslubu qoruyaraq qəliz, gündəlik dilimizdə işlətmədiyimiz sözlərdən çəkinməliyik.

Ədəbiyyat:

1. Massimo Bontempelli “Güzgü qarşısında şahmat lövhəsi”
2. Süleyman Hüseynov, Elvira Qarayeva “Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti”

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ОБОРОТЫ В ОБЩЕСТВЕННО ПОЛИТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ ИСПАНСКОГО ЯЗЫКА

В виду набирающей обороты интеграции народов, а также развития поликультурного общества, особую значимость приобретают исследования в сфере страноведения и конечно же межкультурные отношения. Фразеологизмы – это именно те языковые единицы, которые используются всеми слоями населения и таким образом отражают национальную специфику. Не секрет, что со времен Аристотеля и Платона философы занимались изучением значимости языка для политики. Специфика общественно-политической фразеологии подразумевает знание автором уровня социального знания реципиента. И в этом ракурсе фразеологические единицы часто используются для манипуляции общественным сознанием. Несомненно, одной из важных составляющих современного политического общения является его метафоричность. Многие метафоры повторяются, воспроизводятся в речи политиков, в средствах массовой информации, обретая форму фразеологизмов. Использование фразеологизмов в политическом дискурсе способствует достижению следующих целей: 1) четко выражают авторскую позицию при оценке явления; 2) формируют положительное или отрицательное отношение к событиям; 3) выполняют контактоустанавливающую функцию, дают возможность «быть ближе к народу». Лучший способ передачи фразеологизма – это использование эквивалентного соответствия. Существуют абсолютные и относительные эквиваленты. В качестве примера можно привести следующий фразеологизм: *No les ha importado que así se haya hecho desde los tiempos de Maricastaña*. Их не интересовало, что так делалось с незапамятных времен. Когда кто-то хочет указать на факт, который произошел давно, принято слышать такое выражение как «со времен Марии Кастании». Она возглавила протест в XV веке против деспотизма епископа Луго. Здесь мы использовали относительный эквивалент. *Ellos son la carne de cañón de estas situaciones*. Они являются пушечным мясом в этих ситуациях. В этом примере, при переводе на русский язык мы использовали абсолютный эквивалент. Описательный перевод используется в том случае, если данный фразеологизм отсутствует в ПЯ. Например, *El país andino negocia en paralelo una alianza comercial con Estados Unidos y otra con Mercosur. La falta de aviso previo de los chilenos a sus socios fue como una pizca de ají en el plato* Чили ведет параллельные переговоры о коммерческом союзе с одной стороны с США, а с другой стороны с Меркосур, однако отсутствие предварительного уведомления от чилийцев своим партнерам было очень некстати. Это выражение, принадлежащее латиноамериканским странам, означает какой-то факт или действие, которое сильно мешает или беспокоит. При дословном переводе, выражение «быть как щепотка перца чили на тарелке» не предоставляет нам определенного смысла, в этом случае описательный перевод является уместным. Современный мир переживает нестабильность, быструю смену социально-экономических ситуаций, а как следствие – испытывает интенсивную политическую борьбу. Это в свою очередь, порождает необходимость качественного преобразования политического дискурса.

Литература:

1. Газизова Л.Г. Проблема переводческой эквивалентности на материале фразеологизмов испанского, английского и русского языков // Сопоставительная филология и полилингвизм: сб. науч. трудов. Казань 2010
2. Э. И. Левинтова, Е. М. Вольф, Н. А. Мовшович, И. А. Будницкая; Под ред. Э. И. Левинтовой. – М.: Рус. яз., *Diccionario Fraseológico Español-Ruso* 1985. – 1080 с.
3. Общественно-политическая газета «El País»
4. Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов/Дж. Р. Серль//Новое в зарубежной лингвистике. 1986

İBRİ DİLİNİ ÖYRƏNƏRKƏN QARŞIYA ÇIXAN PROBLEMLƏR

Dünyanın ən qədim dillərindən biri olan ibri dili günümüzədək öz strukturunu müəyyən qədər saxlayan sami dillərindən biridir. İbri dilinin 2000 illik tarixi var. 1700 il (b.e-nın V-VI əsrlərindən XIX əsrə qədər) ərzində ölü dil kimi mövcud olan ibri dili XIX əsrdən başlayaraq danışığa çevrilir və bu gün artıq İsrailin dövlət dili kimi tanınır. Müasir ibri dili qədim ibri dilinin əsasında yaranmışdır. Belə ki, yeni dil yaranarkən istinad edilən əsas mənbə Tanax olmuşdur.

Ümumiyyətlə, ibri dili haqqında danışarkən onun tam formalaşmış mükəmməl bir dil olması haqqında fikir yürütmək çətinidir. Bu səbəbdən ibri dilini öyrənərkən qarşıma bir sıra problemlər çıxır.

1. İbri dilində sait səs anlayışı hərəkə termini ilə əvəz olunur. Hərəkələr (sait səslər) uzun və qısa kimi qruplaşdırılsalar da tələffüzdə uzun və qısalıq hiss olunmur, bu isə hər hansı bir sözün hərəkəli yazılışında çaşqınlıq yaradır, belə ki hər bir sözü öyrənərkən onun uzun və ya qısa “a”, “i”, “o” və s. hərəkə ilə yazıldığını da əzbərləmək lazım gəlir.

2. İbri dilini öyrənərkən ən çox qarşıya çıxan problem oxu qaydaları ilə bağlı olan problemdir. Belə ki, samit səslər müxtəlif qrammatik formalardan müxtəlif cür oxuna bilər.

3. İbri dilində sözlərin hərəkəli formaları ilə yanaşı onları hərəkəsiz də yazmaq mümkündür. Belə ki, dili yeni öyrənməyə başlayan biri onu əvvəl hərəkəli formada öyrənir ki, həmin sözün düzgün tələffüzünü bilsin, sonra isə həmin sözü hərəkəsiz yazıb oxumaq mümkündür. Bu vaxt yazıda yalnız samit səslər yazılır, onların yalnız düzgün tələffüz edilməsi üçün mövcud olan hərəkələr isə yazılmır. İbri dilində hər hansı bir mətn parçasını birinci dəfədən səlis oxumaq mümkün olmur, çünki saitlər göstərilir və tələffüzdə bir çox səhvlərə yol verilir. Düzdür, həmin mətnin tərcüməsi zamanı lüğətdən istifadə edilir, çünki bütün lüğətlərdə sözlər hərəkəli formada verilir. Lakin müxtəlif qrammatik hadisələr nəticəsində məndəki sözlər formaca dəyişikliklərə uğradığından həmin sözün hərəkə sistemində də dəyişiklik baş verir ki bunun da nəticəsində həmin sözü lüğətdə düzgün formada tapmaq çətinlik törədir. Ümumiyyətlə ibri dilində lüğətdən istifadə bacarığı dilin qrammatikasına dərinlən yiyələnməyi tələb edir.

4. İbri dilində bəzi feillərin müxtəlif zamanlarda təsriflənməsi zamanı səs düşümü hallarına tez-tez rast gəlinir və bəzən feil əvvəlki formasından tamamilə uzaqlaşır.

Məsələn, לִנְסוֹא (linsoa) – yola düşmək feili gələcək zamanda təsriflənən zaman feilin birinci kök samiti olan “nun” düşür və ondan sonra gələn səs qoşalır. Məsələn, אֵסָא, [‘esa’] תִּסָּע, [‘tisa’] – mən yola düşəcəm, sən yola düşəcəksən.

Bu qrupa daxil olan לִיפּוֹל (yixılmaq), לָגַשׁ (yanaşmaq, yaxınlaşmaq), לָתַת (vermək), לָגַעַת (toxunmaq) kimi feillər vardır ki, eynən yuxarıdakı yola düşmək feili kimi təsriflənir və gələcək zamanda təsriflənərkən nun samiti düşür.

Ümumilikdə, ibri dilini öyrənərkən nəzəriyyə ilə yanaşı, praktiki bacarıqlar da önəmli rol oynayır və praktiki bacarıqlar dilin mənimsənilməsinin əsas şərtidir.

Ədəbiyyat:

1. 2009 ע'נ"דפס בישראל בשנת תש: ישראל. להצליח בעברית א. מעדיה מ.
(Meira Maadia, İbri dilində uğur qazanmaq, İsrail: 2009)
2. 2009 ע'נ"דפס בישראל בשנת תש: ישראל. להצליח בפועל ובתחביר. מעדיה מ.
(Meira Maadia, Feillər və sintaksisdə uğur qazanmaq, İsrail: 2009)
3. Eliezer Ben Yehuda, (1981). A Weighty Question, (Tr. By David Patterson), Eliezer Ben-Yehuda A Symposium in Oxford (Edt by. Eisig Silberschlag), 1-11.

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ FEİLİN MƏCHUL NÖVÜNÜN İFADƏ VASİTƏLƏRİ

Müasir ingilis dilində feil öz kateqoriyaları ilə çox zəngindir. Feilin kateqoriyaları: növ, şəxs, zaman, kəmiyyət, şəkil.

Feilin ən əsas kateqoriyalarından biri də növ kateqoriyasıdır. Feilin növ kateqoriyası 2 yerə bölünür: Məlum növ və məchul növ

Bu tezisdə biz feilin məchul növünün ifadə vasitələrindən bəhs edəcəyik.

İngilis dilində feilin məchul növün aşağıdakı ifadə vasitələri var:

1. Feilin zaman kateqoriyasına aid olan zamanlar məlumda və məchulda işlənə bilir. O zamanlar bunlardır:

1. Present Simple Passive (İndiki sadə zamanın məchul növü)
2. Past Simple Passive (Keçmiş sadə zamanın məchul növü)
3. Future Simple Passive (Gələcək sadə zamanın məchul növü)
4. Future in-the-Past Passive (Keçmişə nəzərən gələcək zamanın məchul növü)
5. Present Continious Passive (İndiki davamedici zamanın məchul növü)
6. Past Continious Passive (Keçmiş davamedici zamanın məchul növü)
7. Present Perfect Passive (İndiki bitmiş zamanın məchul növü)
8. Past Perfect Passive (Keçmiş bitmiş zamanın məchul növü)
9. Future Perfect Passive (Gələcək bitmiş zamanın məchul növü)
10. Future in-the-Past Perfect (Keçmişə nəzərən gələcək bitmiş zamanın məchul növü)

2. Feilin təsriflənməyən formalarının məchul növ xüsusiyyəti var.

1. The İndefinite İnfinitive Passive (İndiki qeyri-müəyyən məsdərin məchulu): to be done
All truths are not to be told as they are.

The Perfect İnfinitive Passive (Bitmiş məsdərin məchulu): to have been done

The workers can have been given premium.

2. The İndefinite Gerund Passive (İndiki qeyri-müəyyən Cerundun məchulu): being done
I dislike being interfered in.

The Perfect Gerund Passive (Bitmiş Cerundun məchulu): having been done

I don't recall having been told this case before.

3. The İndefinite Participle Passive (İndiki qeyri-müəyyən feili sifətin məchulu): being written
Being elected the monitor of the class, he looked very proud.

The Perfect Participle Passive (Bitmiş feili sifətin məchulu): having been written

Having been kept in the fridge for days, the meat turned out to be as hard as a stone.

S.Nuriyeva Cerund adlı kitabda qeyd edir ki, ingilis dilində elə feillər vardır ki, onlar formaca məlum növdə olsalar da mənaca məchul növdə olurlar:

To need

The batteries in this radio need changing.

To deserve

His brave action certainly deserves rewarding.

To merit

The case doesn't merit further investigating.

To require

That problem requires paying attention to

Кямаля Османова
*Азербайджанский Университет Языков,
Филологический факультет, гр. В20-237
Научный руководитель: Доц. Лейла Гамидова*

ФУНКЦИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ РОССИЕЙ И АЗЕРБАЙДЖАНОМ

Понимание национального языка как ценность высокого порядка, как общее историческое прошлое, как отношение русским и титульным языком и влияние на современные, геополитические, экономические и демографические факторы является традиционным. Так называемая «языковая политика», «языковое планирование» в Азербайджанской республике с прошлого до настоящего времени показана как главная роль в национальной, государственной и языковой идеологии.

При принятии решений в период XIX века трех последовательно правящих партий по поводу управления многоязычием, которое включает в себя использование азербайджанского и русского языков, в Республике и по поводу регулирования языковой ситуации в институциональных областях коммуникации. Будущие поколения получали образование на русском языке, так как русский язык считался официальным языком. Они могли и выучить английский, но по своему выбору они изучали и развивали этот язык. При применении «языковой политики» затрагиваются вопросы роли и места языка в области международной политики Азербайджана, в частности культурного сотрудничества между Российской Федерацией и Азербайджанской Республикой. Но сейчас ведутся исследования и обнаружили, что тем больше языков – тем ниже доход. «Экономика языка» встречается чаще, и считается теоретической областью, которая рассуждает, какую роль знание языка отдельным человеком и многоязычие играет в экономических процессах. Знание определённого языка отдельного человека при занятии какой-либо работой, влияет на его прибыль. Если рассматривать язык как часть экосистемы, становится ясно, что коренные языки – это фактор её сохранения, без них невозможно устойчивое развитие. В Евросоюзе 27 стран, и столько же языков. Среди них есть несколько языков, на которые приходится большая нагрузка. В Азербайджане больше всего коммуникативной нагрузки приходится на русский и английский языки. Отсюда и происходит «языковая политика», которая влияет на все части необходимых систем, в том числе и на экономику.

Литература:

1. <https://iq.hse.ru/news/315210835.html>

Qaliba Mammadova
*Azerbaijan University of Languages,
Faculty of Education-2, group 121 B
Nigar Maharramova*

ARABIC ACQUISITIONS IN ENGLISH

In English, as in all languages, there are derived words. As a result of economic, political, trade and international relations with the development of various fields of science, classical acquisitions have taken an important place in the vocabulary of the English language. In English, along with Latin, French and Greek borrowings, there are also Arabic borrowings. Arabic is one of the five most widely used languages in the world, spoken by 400 million people. Although the influence of this language on Spanish is well known, the fact that a few words used by everyone in English are derived from Arabic is not so well known. These words are: 1. Alcohol – the word alcohol is derived from the Arabic word al-kuhl (a type of antimony). Because cosmetics are made from minerals, European chemists refer to everything obtained by separation / distillation as alcohol. 2. Coffee – Coffee imported from East Africa was called

coffee by the Arabs. Before English, the word was translated into Turkish (kahve) and Italian (caffè). 3. Cotton 4. Algebra – the word algebra is derived from the Arabic word al-jabr, which means to combine parts separated. The word was first used in a treatise on mathematics in the ninth century. The name of Al-Khwarizmi, the author of the treatise, is reflected in the word algorithm, which is a mathematical term. 5. Candy – the word used in American English is derived from the Arabic word for sugar. The root of this word goes back to Sanskrit and to Arabic through Persian. 6. Mattress – sleeping on a pillow is an invention of the Arabs. The word matrah, which means the place where pillows are collected in Arabic, was translated into Latin as materacium / materatium, and the English borrowed it from Italian. 7. Safari – the word safari (trip to the wild in Africa) is from the Swahili word safari, which means expedition. However, this Swahili word has its roots in the Arabic word safar. 8. Orange – the word naranga, which means orange in Sanskrit, was translated into Persian in the form of narang, and the Arabs adopted it from the Persians in the form of naranj. Arab merchants brought oranges to Spain, and the word was translated into Spanish in the form of orange. Later it was translated into French in the form of flour norenge (modern French – une orange), and then into English 9. Magazine – this word has its roots in the Arabic word makzin, which means warehouse. The Italians took the word magazzino from Arabic, the French from magasin (meaning store) from Italian, and the English from French. 10. Zero – the Italian mathematician Fibonacci introduced Europeans to zero in the 13th century. He grew up in North Africa and learned the Arabic word for zero, which means nothing. He Latinized the word zephrum, and the Italian word zero originated here. Since there is no sign of zero in the Greek numerals, this number is taken from the Arabs. 11. Sugar – Arab merchants called the sugar they brought to Western Europe sugar. 12. Sofa – the word sofa is derived from the Arabic word suffa, which means a place to sit. Derived words are one of the ways to enrich languages. Such derived words from Arabic enriched the English language, which is widely used in English today.

Ədəbiyyat:

1. Ə.Ə.Səfərova “İngilis dilinin lüğət tərkibinin zənginləşməsində alınma sözlər və onların üslubi xüsusiyyətləri.”
2. Mayak article

Günel Qardaşbəyova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Tərcümə fakültəsi, qrup 149

Elmi rəhbər: dos. Tamilla Əmirova

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПЕРЕВОДА СТИХОТВОРЕНИЯ ЧАРЛЬЗА МАККЕЯ «NO ENEMIES»

В данной статье представлен небольшой обзор нескольких переводов стихотворения Чарльза Маккея «No enemies». В то же время будет проводиться сравнительный анализ переводов данного стихотворения. Будут рассматриваться возможные трудности перевода.

Художественный перевод, а точнее, в нашем случае, поэтический перевод резко отличается от других видов перевода, ибо он предполагает речевое творчество переводчика, обладание литературным талантом. Здесь «теория непереводимости» больше всего напоминает о своём существовании. Ведь поэтический перевод является одним из самых трудных именно по причине возникновения трудностей с тождественным переводом. Основными требованиями, которыми должен удовлетворять адекватный художественный перевод, являются:

- 1) Точность
- 2) Ясность
- 3) Литературность

Прежде чем перейти к переводу произведения, переводчику необходимо изучить биографию автора, чтобы понять нюансы стихотворения. Например, поискав кое-чего в биографии Чарльза Маккея, я выяснила, что в 1850-ых поэт и журналист по совместительству вернулся из Америки,

раскрыл и разоблачил заговор Фенийского братства. Этим он доказывает, что сам свершал поступки, которые восхвалял в собственном стихотворении. Он являлся настоящим рыцарем.

You have no enemies, you say? Alas! my friend, the boast is poor; He who has mingled in the fray
Of duty, that the brave endure, Must have made foes! If you have none,

Small is the work that you have done. You've hit no traitor on the hip, You've dashed no cup from
perjured lip, You've never turned the wrong to right, You've been a coward in the fight.

Воистину, в своём стихотворении автор в патетическом тоне порицает трусость и покладистость. Он приводит в доказательство тот факт, что человек, идущий к цели, работая усердно и не терпя несправедливости, не может оставаться без врагов, ибо в его жизни должны появиться люди, категорически несогласные с ним.

На основе переводов мы разберём эту тему поглубже.

Литература:

1. Нина Пьянкова. Переводы. Интернет-ресурс: poezia.ru/works/144226
2. Сравнительный анализ перевода стихотворения Д.Г. Лоупенса "The elephant is slow to mate"/ Леонтьев А.Н./ Интернет-ресурс: molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/6/91.pdf
3. Евгения Александровна Филатова. Переводы. Интернет-ресурс: proza.ru/2015/02/05/177
4. Биография Чарльза Маккея. Интернет-ресурс: [en.wikipedia.org/wiki/Charles_Mackay_\(author\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Mackay_(author))
5. Поэтический перевод. Интернет-ресурс: www.al

Güldanə Umudlu

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-1 fakültəsi, qrup 412 B

Elmi rəhbər: müəllim Elnurə Əliyeva

VƏTƏN MÜHARİBƏSİ DÖVRÜNDƏ GƏNCLƏRİN DİL BİLİYİNİN ROLU

İnsanın dil biliyi onun sadəcə savadını, biliyini inkişaf etdirməklə qalmır, eyni zamanda ona bəzi durumlarda fərqlənəcək qədər kömək edir. Vətən müharibəsi dövründə gənclərin rolunu danılmaz faktlarla göstərsək, burda ilk sıralarda ön cəbhədə döyüşənlərdən sonra arxa cəbhədə günboyu soyuq müharibədə mübarizə göstərən, biliyini xalqı üçün xərcləyən gəncləri nümunə göstərə bilərik. Əlbəttə, əlavə dillər bilməsə də insan bacardığı işdə istədiyi zaman kömək edə bilər, amma qloballaşan dünyada beynəlxalq səviyyədə fəaliyyət göstərən dili və dünya dillərini bilməyin rolunu danmaq olmaz. Beynəlxalq arenada xalqımızı, dövlətimizi terrorçu və aqresiv tərəf kimi göstərənlərə qarşı bir sıra gənclər ingilis, fransız, alman, rus, italyan və s. dillərdən istifadə edib müəyyən gerçəkləri sosial medialarda yaydılar, yalnız məlumatlandırılan bəzi insanlara reallığı sübutlarla göstərdilər, həmçinin lazım gəldikdə başqa dövlətlərin nazirlərinə elektron məktub yazdılar. Bütün bunları edərkən birlik içində hərəkət etdikləri üçün sözün həqiqi mənasında uğur əldə etdilər. Hətta dünyaca məşhur sənət adamları gənclərin birliyi, planlı hərəkəti, dil biliyi sayəsində gerçəkləri öyrəndilər və yalnız qınaqlarına görə xalqımızdan üzr istədilər. Bəs ölkəmizdə dünya dillərini, ən əsası beynəlmiləl dili bilən gənclərin sayı az olsaydı, hal-hazırda bizi dünyada neçə faiz insan haqlı hesab edərdi?!

Belə nəticəyə gələ bilərik ki, dil bilmək Azərbaycanın həm ölkədaxili, həm də ölkəxarici siyasətində mühüm əhəmiyyət kəsb edir və güclü mövqe bildirməyimizə dəstək olur.

Ədəbiyyat:

1. nastavnik124.ru

SIMILAR FEATURES BETWEEN SANSKRIT AND EUROPEAN LANGUAGES

Sanskrit language is a member of Indo-Aryan branch (this branch and Balto-Slavic are classified as satem languages) of Indo-European family, because of this, there are many strong connections between Sanskrit and Indo-European languages. If we want to prove we can compare grammar and lexicon of these languages. The Sanskrit for 'father', 'pitar' (for instance, has remarkable phonetic relations across European languages. It is 'pater' in Greek and Latin, 'padre' in Spanish, 'Vater' in German (mostly p and b become f and v in Germanic languages). English word 'daughter' is 'duhitar' in Sanskrit, 'dochter' in Dutch, 'дочь' (plural form 'дочери' in Russian is so close). 'Ветер' in Russian, 'Wetter' in German (actually is used for weather) are similar to Sanskrit word 'vata'. If we look at the grammar, we will see similarities and some differences between Sanskrit and Russian, Latin (modern Romance languages lost their noun cases except Romanian but they preserved their verb conjugations and today they are considered as analytical languages) and the other Slavic languages are high inflectional languages because of noun cases, verb conjugation, adjective agreement with the nouns (for number and gender). Sanskrit has dual verb conjugation and noun declension system, but Latin and modern Russian don't have. Present tense endings are similar between Sanskrit (-mi, -si, -ti, -maḥ, -tha, -(a)nti), Latin (-o, -s, -t, -mus, -tis, -nt), Russian (у/ю, ишь/ешь, ет/ит, ем/им, ете/ите, ют/ят) and Polish (fourth class: -em, -esz, -e, -emy, -ecie, -eja). Sentence structure is also same in these languages. Unlike English language pattern in which subject comes first, verb appears in the middle, and the object comes last (SVO in short), Sanskrit is an SOV grammatical structure. For example:

1. Three boys are playing football (Subject, Verb, Object)
2. trayāḥ bālakāḥ pādakandukam kṛṇanti (Subject, Object, Verb)

The words in Sanskrit carry an extra information with them, this makes Sanskrit more flexible in placing the words than English. First word in any sentence has more emphasis and it should be focused more, but changing the word order in Sanskrit still carries the same basic idea of the sentence. Generally, the flexibility depends upon the language being synthetic or analytic. In analytic languages, word order is important for the meaning of sentence. This flexibility is also possible in Slavic languages and Latin. For example:

1. Три мальчика футбол играют (Subject, Object, Verb)
2. Tres pueri football ludunt (Subject, Object, Verb)

In these examples, we put the verb to the end of sentence and the meanings remained unchanged. Sanskrit is an ancient Indo-European language and shares same roots.

Ədəbiyyat:

1. https://www.rbth.com/blogs/2014/11/01/sanskrit_and_russian_ancient_kinship_3451
2. <https://www.quora.com/What-are-the-similarities-between-Russian-and-Sanskrit>
3. <https://www.languagesoftheworld.info/grammatical-categories-2/dual-old-church-slavonic-modern-hebrew.html>
4. <https://www.learnsanskrit.org/tools/sanscript/>

THE ROLE AND PLACE OF THE ENGLISH LANGUAGE IN THE MASS MEDIA

The place of the English language in the mass media plays a major role in the life of modern society. Today, the role of mass media is difficult to underestimate: it is impossible to imagine any sphere of our existence without any information on relations. From the mass media sources people draw knowledge that is always relevant and significant for society. By informing ourselves about what is happening in the world around us, we can better realize that we are all citizens of this world and are connected not in one, but in several ways. The international language in the media helps us to get in touch with other countries and know what they are going through right now. International languages exist for the purpose of communication and allow the exchange of information, and this does not depend on nationality or place of living. English is one of them. It is the language of international communication for all mankind. That is why it is difficult to reassess the importance of the English language in the mass media.

One of the most significant consequences of the globalization of the world information space has been the strengthening of interaction and mutual influence of cultures. The process of interaction is always mutually directed. However, the force of interaction on the one hand can exceed and, as a rule, always exceeds the force of influence on the other. This is exactly the situation observed today in the field of mass media, where any interaction is determined by the dominant role of the English language in the modern world. By the end of the twentieth century, English had taken a leading position in almost all spheres of international activity. The dominance of this language is so powerful that it has become the lingua franca – the language used for international communication.

Today, the influence of the English language and culture on the global media landscape is enormous. The influence of the Anglo-American mass media can be traced both at the level of format and content, and at the level of language. In mass media everyone gives priority to the English language. Many websites are written in English because it is the common language majority of people know to read, write and speak. The total number of media texts in English distributed daily through the media channels significantly exceeds the number of texts in other languages.

English language media plays a very indispensable role in international society, since they are read on a global scale and cover a fairly large audience.

Literature:

1. <https://articlekz.com/en/article/14585>
2. <https://englishlabs.in/importance-english-skill-media-industry/>

Validə Əlizadə
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya fakültəsi, qrup 238 B
Elmi rəhbər: Günel Ələkbərova

TERMINOLOJİ LÜĞƏTLƏR

Terminologiya – dilçiliyin terminoloji leksikasını, onun inkişaf qanunauyğunluqlarını öyrənən bölməsidir.

Terminoloji lüğətlər tərtib olunarkən semantik, morfoloji, kalka və sintaktik üsullardan istifadə edilir. Əhatə etdikləri terminlərə, məqsəd və növlərinə görə bir-birindən fərqlənir. 1929-cu ildə Dövlət Elmi Tədqiqat İnstitutunun nəzdində Terminoloji Komitə yaradılmışdır. Buda bir çox terminlərin yaranmasına, inkişaf etməsinə gətirib çıxarmışdı. Terminoloji lüğətlər ictimai, təbiət və texniki elmlərə aiddir. Bu lüğətlər üç cür izah olunur:

- 1) İzahlı terminoloji lüğətlər
- 2) İzahlı-tərcümə terminoloji lüğətlər
- 3) Tərcümə terminoloji lüğətlər. (Bəzən bu lüğətlər tərcümə lüğəti də adlanır).

Müasir dövrdə terminoloji lüğətlərin yaradılması Azərbaycan leksikasında ən inkişaf etmiş bir sahə sayılır. Əsas vəzifə isə dilin xüsusi lirikasını təsvir etməkdir.

Terminoloji lüğətlərə misal olaraq:

1. Anatomiya, histologiya və embriologiya terminləri. Bakı-1961, 416 səh.
2. Astronomiya terminləri lüğəti. Bakı-1960, 54 səh.
3. Azərbaycan coğrafiya terminləri. Rəmzi Yüzbaşov. Bakı-1966, 156 səh.
4. Azərbaycan dili dialekt və şivələrinin qərb qrupunda heyvandarlıq terminləri. Xasıyev Zirəddin. Bakı-2004, 146 səh.
5. Azərbaycan dilində izahlı fizika-riyaziyyat terminləri lüğəti. Sayalı Sadıqova. Bakı-Elm-1998, 116 səh.
6. Azərbaycan dilində inşaat terminləri. Təranə Xəlilova. Bakı-Elm-2000, 160 səh.

Ədəbiyyat:

1. Rəhim Əliyev. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi. Bakı: Mütərcim, 2008. 360 səh.
2. R.Əliquliyev, S.Şükürlü, S.Kazımova. "Elmi fəaliyyətdə istifadə olunan əsas terminlər"
<https://referat.ilkaddimlar.com/r/referatlar/diger/pdf-3972.pdf>
3. Buludxan Xəlilov "Leksikologiya"

Nərgiz Bəhmənli

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya fakültəsi, qrup 238 B
Elmi rəhbər: Günel Ələkbərova*

AZƏRBAYCAN DİLİNİN LÜĞƏT TƏRKİBİNDƏ JARQON VƏ ARQOLAR

İşlədilmə dairəsinə görə sözləri 3 qrupa ayırmaq olar. Ümumişlək sözlər, məhdud dairədə işlədilən sözlər və xüsusi sözlər. Məhdud dairədə işlədilən söz qrupuna bunlar daxildir: Dialekt sözlər, ictimai-siyasi sözlər, idman və hərbi sözlər, arqo və jarqonlar, neologizmlər, köhnəlmiş sözlər, loru sözlər və s. Bu söz qruplarının hər biri ayrı-ayrılıqda dilimizə rəng qatır, dilin üslubi laylarını təşkil edir.

Jarqon latın və fransız dillərində hərfi mənada "quş civiltisi", "qarğa dili" mənasındadır. Bu sözlər müəyyən bir qrupun öz fəaliyyətini geniş kütlədən gizlətmək üçün yaratdığı uydurma sözlər sayılır və arqolardan fərqli olaraq mənfi çalarlara malikdir. Məsələn, oğrular mühitində cibə girmək, oğurlamaq əvəzinə, adətən "işləmək" sözü işlədilir.

Bəzən jarqonlar ümumxalq səciyyəsi daşıyır. Məsələn, F. Xoşginabın "İki qardaş" əsərində belə bir dialoq var.

– Məni buraya niyə gətirmisiz?

– Tərləməyə (rüşvət vermək).

C. Əmirovun "Brilyant məsələsi" əsərindən bir nümunəyə nəzər yetirək:

– Afərin! Sənin neçə siçanın var?

– Var!

– Hərifdir?

– Hərifliyini bilmirəm, amma kalandır.

Bu dialoq oğru jarqonuna misal ola bilər. Burada siçan pul, hərif isə soymaq mənasını ifadə edir.

Arqo sözlər müəyyən qədər jarqonlara bənzəsə də, fərqli xüsusiyyətlərə də malikdir. Arqo sözlər zaman və məkandan asılı olaraq dəyişir, formalaşır. Beləliklə, yeni nəslin xüsusi leksikası yaranır. Gənclərin arqosu daha çox alınma mənşəlidir.

Jarqonlar və arqoların xüsusiyyətlərini bəzi müəlliflər fərqli təqdim edir. Məsələn Adil Babayevə görə, arqolar yüksək təbəqə, jarqonlar isə aşağı təbəqə tərəfindən işlədilən sözlərdir. H. Həsənova isə əksini iddia edir.

Hal-hazırda müxtəlif peşə sahibləri – musiqiçi, ovçu, hərbiçilərlə bərabər, tələbələrin də arqosu var. Misal üçün, quyruq, 25 faizlik imtahan(tələbələrin kəsir imtahanı) və s. Məsələn, yeni qəbul olunmuş qərara əsasən, tələbələr hər hansı bir fəndən kəsildiyi təqdirdə 25 faizlik imtahana daxil olmalıdırlar.

Beləliklə, həm arqo, həm də jarqonlar dildə emosionallıq və ekspressivlik yaradan sözlər olsa da, ədəbi dilə nüfuz etməməlidir. Bədii əsər daxilində işlənmələri daha məqbuldur. Çünki obrazın həm peşəsinin həm də, milli mənsubiyyətinin açılmasına yardım edir.

Ədəbiyyat:

1. B.Ə. Xəlilov “Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası”, Bakı-2018, 442 səh.
2. H. Həsənov “Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası” Bakı-2005, 452 səh.
3. Musa Adilov, Zemfira Verdiyeva, Firəngiz Ağayeva “Azərbaycan dilinin semasiologiyası” Bakı – “Elm” – 2019.

Ruqayə Qarayeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, qrup 238 B

Elmi rəhbər: Günel Ələkbərova

FRAZEOLoji VAHİDLƏRİN YARANMA NÖVLƏRİ

Frazeoloji vahidlər yaranması, əsasən, iki mənbəyə əsaslanır: I. Dilimizin daxili imkanları hesabına, II. Alınmalar hesabına.

I. Dilimizin daxili imkanları hesabına yaradılmış frazeoloji vahidlər aşağıdakı yollarla əmələ gəlmişdir.

1) Ayrı-ayrı sözlərin məcazi mənada, rəmzi mənada işlənməsi əsasında: pampıq – ağ qızıl, neft – qara qızıl.

2) Sərbəst birləşmələrin sabit birləşmələrə keçməsi ilə: ağız açmaq, ayağa qalxmaq, ağzına su alıb oturmaq.

3) Frazeologiyadan əmələ gələn frazeoloji vahidlər. Frazeoloji vahidlərin bəziləri yeni məna kəsb edir, orijinaldan uzaqlaşır, ilkin məna ilə əlaqəni itirir. Bu zaman eyni quruluşa və tərkibli frazeoloji vahid iki müstəqil mənanı bildirir: ayağı düşmək – 1.Gəlişi ilə uğur gətirmək, xoşqədəm olmaq; 2.Təsadüfən, yolüstü bir yerə gəlmək, cana gəlmək 1.Dirilmək, canlanmaq. 2. Bezmək, usanmaq və s.

4) Atalar sözü və məsəllər əsasında əmələ gəlmiş frazeoloji vahidlər: Yol böyüyün, su kiçiyindir, böyük gələndə ayağına durarlar, cücəni payızda sayarlar və s.

II. Alınmalar hesabına. Belə frazeologizmləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1. Tam tərcüməsi verilə bilən frazeoloji vahidlər. Onlar çox zaman beynəlmiləl səciyyə daşıyır. Bu frazeoloji vahidlərin əksəriyyəti mifologiya, tarix, ədəbiyyat, eləcə də dini mənbələrlə bağlıdır. Məsələn: Axilles dabanı, demokl qılıncı, Nuhun gəmisini, Ezop gülüşü, quzu cildinə girmiş qurd, qoyunu qurda tapşırmaq və s.

2. Kalkalar. Frazeoloji kalkalar hər hansı bir dilin frazeoloji vahidinin digər bir dilə sözbəsöz tərcümə edilməsidir. Əlbəttə, bu kalkalar dəqiq və qeyri-dəqiq ola bilər. Dəqiq kalkalar hər hansı frazeoloji vahidin başqa bir dildə tərkibində leksik-qrammatik dəyişiklik etmədən verilməsidir. Qeyri-dəqiq kalkalar isə əcnəbi dilin hər hansı frazeoloji vahidinin komponentlərinin leksik-qrammatik tərkibinin verilməsi zamanı baş verən pozuntular nəticəsində yaranır. Türk dillərindəki frazeoloji kalkaların əksəriyyəti rus, ərəb və fars dilləri ilə bağlıdır. Məsələn: mövzudan kənar – yersiz; həyat tərz – yaşayış; əhli-qələm – sənətkar; zamanəmizin qəhrəmanı, atalar və oğullar və s.

Ədəbiyyat:

1. Adilov M.İ., Yusifov G.N. Sabit söz birləşmələri. Müəllimlər üçün vəsait. Azərbaycan dilində. Bakı: Elm, 2019, – 160 s.
2. Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti
3. Buludxan Xəlilov. Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası. Bakı, Nurlan nəşriyyatı, 2008, 442 səh.
4. Türk dillərinin frazeologiyası. I cild.-Bakı, “Nurlan” – 2009, 216 s.
5. Türk dillərinin frazeologiyası. II cild. “Qıpçaq qrupu türk dillərinin frazeologiyası” – Bakı, “Nurlan” – 2009, səh.

QLOBALLAŞAN DÜNYADA SEMANTİK UNİVERSALİLƏRƏ QLOBAL BAXIŞ (Somatik frazeologizmlərin psixosomatik şərtləndirməsinin universallığı kontekstində)

Giriş: Azərbaycan və ingilis dilləri istər genetik baxımından, istərsə də quruluş özəlliklərinə görə fərqli genetik və struktural özəlliklərə malik olsalar da, onların bəzi semantik paradigmlərində mütləq, qaçınılmaz olan ortaqlıqlar var. Həmin ortaqlardan ən barizi qlobal anlamda bəşər övladına xarakterik olan psixosomatiklərin verballaşması tendensiyası sayıla bilər. Belə ki, hər iki dildə çox sayda psixosomatik mahiyyətə malik olan və komponentar baxımdan somatizm tərkibli olan ifadələr mövcuddur. Məsələn, qanı qaralmaq, turn one's blood cold (qanı donmaq), have one's heart in one's mouth (ürəyi ağzına gəlmək), ürəyi yanmaq, cry one's heart out (ürəyini boşaltmaq), have one's hands full (əldən düşmək), dizi əsmək və s. Bədən üzvlərinin metoforikləşməsi dünya dillərində semantik universalı kimi nəzərdən keçirilə bilər. Bununla bağlı Cəmilə Abdullayeva qeyd edir: “Emosiyaların bilavasitə insanın psixikası, emosional vəziyyəti ilə bağlılığı, həmin durumların şübhəsiz ki, insan fiziologiyasında əks olunması bədən üzvlərinin adlarının hiss-həyəcan bildirən frazeologizmlərin formalaşmasında aktiv iştirakını şərtləndirmişdir”. Yuxarıda qeyd etdiyimiz nümunələrdən bir neçəsinin tibbi cəhətdən izahına diqqət yetirək: Qanı qaralmaq – somatik frazeologizmi əsəbiləşərkən insanın keçirdiyi psixoloji halla bağlı yaranmışdır. İnsanın hər hansı gərgin vəziyyətdən sonra keçirdiyi hisslərlə bağlı olaraq qanında trombositlərin sayı artır. Trombositlər (yunanca tromos – laxta) və ya qan və ya Bissosera lövhəcikləri – qırmızı sümük iliyində və dalaqda yerləşən meqakarositlərdə əmələ gəlirlər. Deməli, trombositlər, qan laxtalanmasından cavabdeh olan qan hüceyrələridir. Trombositlərin artmasının bariz nümunəsi kimi insanın qanının rəngi tündləşir. Nümunədən də göründüyü kimi insanın psixoloji vəziyyəti, hiss-həyəcanı ilə bağlı keçirdiyi fizioloji dəyişiklik dilin leksik qatında öz əksini tapmışdır. İnsanın psixoloji gərginliyinin nəticəsi olaraq qanda trombositlərin sayının artması ilə bağlı yaranmış digər bir misal isə ingilis dilindən nəzərinizə çatdıraraq. Turn one's blood cold (qanı donmaq). Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi Fəallaşmış trombositlər qanın laxtalanmasında iştirak edirlər Qorxu halında trombositlərin sayının artması və insanın qanın laxtalanması turn one's blood cold somatik frazeologizminin yaranmasına gətirib çıxarmışdır. İstər Azərbaycan, istərsə də dünya dillərində əl anlayışı ilə bağlı kifayət qədər somatik frazeologizmlər vardır. Bununla bağlı Ə. Hacıyeva qeyd edir: “Əl insanın fiziki fəaliyyətində həmişə əsas köməkçi funksiya daşımışdır. İngilis və Azərbaycan dillərində “əl” sözü ilə bağlı somatik frazeoloji birləşmələr “əl” somatik ismi kimi çox qədim tarixə malikdir. Frazeoloji vahidlərin komponentləri kimi konkret faktların seçilməsi, bütün dillərin idiomatik ifadələrində, zənnimizcə, əlin ən əsas rol oynaması, ayağın əl ilə sıx əsosiativ əlaqədə olması, insanın “fiziki fəallıq” orqanını bildirməsi ilə şərtlənir. “Have one's hands full” somatik frazeologizminin ingilis dilində mövcudluğu birbaşa yuxarıda qeyd olunanlarla bağlıdır. Nəticə: Tezisdə təqdim olunan nümunələr əsasında belə nəticəyə gəlmək olar ki, Azərbaycan və ingilis dillərindəki bir qisim somatik komponentli frazeologizmlər psixosomatik universalıq əsasında formalaşmışdır və onların ümumiyyətlə, insan populyasiyasına xas olan fizioloji reaksiyaları əks etdirməsi həmin məna keçidlərinin semantik universalıq statusunu təmin etmişdir. Heç şübhəsiz ki, onların sistemli və müqayisəli tədqiqi dil universalilərinin təsbiti baxımından, eləcə də ümumilikdə, bəşər dilində baş verən qlobal dəyişimlərin izlənilməsi baxımından olduqca əhəmiyyət kəsb edir.

Ədəbiyyat:

1. Abdullayev C. Müasir ingilis dilində emosiyalı frazeologizmlərin semantik-sintaktik təhlili (Avtoreferat) Bakı, 2018
2. Əliyev Ə. Əliyeva F. Mətova V. İnsan və heyvan fiziologiyası. Bakı, 2008
3. Hacıyeva Ə. İngilis və Azərbaycan dillərində somatik frazeologizmlərin struktur-semantik xüsusiyyətləri. Bakı, 2004
4. Hacıyeva Ə. İngiliscə-Azərbaycanca və Azərbaycanca-İngiliscə somatik frazeoloji birləşmələr lüğəti Bakı, 2005

5. Məhərrəmli Q. İsmayilov R. Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti. Bakı, 2018
6. Məmmədşad K. İngiliscə-Azərbaycanca-Rusca frazeoloji lüğət Bakı, 2008

Reyhan Nəsbili

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, qrup 234

Elmi rəhbər: f.f.d., prof. əv. Ülfət İbrahim

FRANSIZ DİLİNİN KANADA VARIANTININ ROLU VƏ MÖVQEYİ

Fransız dili dünyanın inkişaf etmiş ölkələrindən biri olan Kanadanın 2 rəsmi dilindən biridir. Kanadanın avropalılar tərəfindən kəşfinə qədər burada eskimoslar və hindular yaşayırdı. 1605-ci ildə fransızlar, 1623-cü ildə isə ingilislər Kanada ərazisində ilk yaşayış məntəqələrinin əsasını qoydular. Beləliklə, Kanadada fransız və ingilis dili yayılmağa başladı. Amma İngiltərə və Fransa Kanadanı bölüşdürmək uğrunda mübarizə aparırdılar. İki ölkə arasındakı qarşıdurma XIV Lüdovikin işğalçılıq niyyəti ilə başladı və Napoleon Vaterlooda məğlub olduğunda sona çatdı. Yer adları ərazilərdə fransızcadan ingiliscəyə və ya əksinə olaraq dəyişirdi. Kanadadakı Yeni Fransanın bir qismi 1629-cu ildən 1632- ilə qədər İngiltərənin işğalına daxil oldu. XVII əsrdə İngiltərə və Fransa Kanada uğrunda davamlı olaraq vuruşurdu. Qısaca olaraq, tarixdə iki ölkə arasındakı bu rəqabət, Kanadada fransız və ingilis dillərinin yayılmasına gətirib çıxardı..

Hazırda Kanadada iki rəsmi dil var – fransız və ingilis dilləri. 1867-ci il konstitutsiya aktına əsasən Kanada iki rəsmi dövlət dili qəbul edir. Amma buna baxmayaraq ingilis dili fransız dilini sıxışdırıb çıxarırdı. Bu problemin həlli üçün xüsusən Kvebek bölgəsində kəskin etirazlar və mübarizələr başlamışdı. 7 iyul 1969-cu ildə ingilis və fransız dilləri Kanadada eyni statusu qazandılar. Beləliklə, kanadalılar fransız dilini diqlosiya vəziyyətindən bilinqvizmə keçirməyə nail oldular. Kanadada fransız dilinin nisbətən daha çox danışıldığı ərazilər – Kvebek, Ontario, Nyu Brunsvik və cənubi Manitoba bölgələridir.

Kvebek Kanadanın ən böyük əyaləti olmaqla yanaşı, Kanadada yalnız fransız dilinin rəsmi dil olduğu yeganə əyalətdir. Müasir fransız dili ilə Kanada fransız dili arasında bir sıra leksik, qrammatik və özünə məxsus dil fərqləri mövcuddur. Kvebek fransız dilindəki leksik elementlərin böyük əksəriyyəti fransız dilinin digər ləhcələrində mövcud olsa da, bir çox söz və ifadələr Kvebekə xasdır. Məsələn;

* avoir de la difficulté – avoir de la misère

* faire du shopping – magasiner.

* avoir la diarrhée – avoir le flu

* un pull – un tricot

Qrammatik fərqlərə nümunələr;

* autobus (m) – autobus (f)

* pantalon(m) – pantalons (pl)

Kvebeklilərin kökləri, XVII-XVIII əsrlərdə bura gələn fransız kolonistləridir. Məhz buna görə də Kanada fransızcası müasir fransız dilinin əsrlər öncəki vəziyyətindədir demək mümkündür. Kanadada istifadə olunan fransız dili Fransanın XVII-XVIII əsrlərdə istifadə olunan fransız dilinə, ədəbi normalara daha yaxındır .

Ədəbiyyat:

1. Édito A1 (2016) Didier, Paris
2. <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/french-language>

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ ANTROPONİMLƏR VƏ ONLARIN QURULUŞU

Giriş. Onomastikanın ən geniş vüsət almış sahəsini antroponimika təşkil edir. Yunan mənşəli olan antroponimika termini insan cəmiyyəti yarandığı gündən ünsiyyətdə formalaşmağa başladı. “İnsan adları haqqında elm” mənasında işlənən bu termin ünsiyyətin tələbi ilə yarandı və dilçilikdə inkişaf edərək tədricən təkmilləşdi. Onomastikanın elə bir bölməsidir ki, şəxs adlarını, mənşəyini, coğrafi mövqedən yayılmasını, dəyişmələrini, sosial fəaliyyətini, antroponimik sistemin strukturunu və eyni zamanda inkişafını müfəssəl öyrənən çox şaxəli bir bölmədir. Bir sözlə, şəxs adlarının keçmiş və müasir vəziyyətlərindən bəhs edir.

Antroponimik adların işlənməsi iki formada təzahür edir. Əsas və köməkçi adlar. Əsas adlara rəsmi formada qeydiyyatla alınmış şəxs adlarını daxil edə bilərik. Lakin köməkçi adlar məişət danışığımızın bir parçasına çevrilən ləqəb və təxəllüslər eyni zamanda titul, fəxri adlar və s. daxildir.

Müasir İngilis dilində istifadə olunmuş bir neçə məşhur şəxs adlarının rəsmi və köməkçi versiyalarına nümunələr.

Vincent / Vince Alfred / Fred Douglas / Doug Jonathan / Jon Robert / Rob və s.

İngilis ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi J. Galsworthy bir sıra əsərlərində (“The Apple Tree”, “The Forsyte Saga”, “The First and Last”, “A Stoic”, “The Juryman”) antroponim nümunələri ilə tanış olmaqla yanaşı onların quruluşu ilə tanış oluruq. Belə ki, antroponimlər struktur cəhətdən birkomponentli və ikikomponentli adlarla təqdim olunur. Birkomponentli ad nümunələri və onların eyham vurduqları mənalar:

Victoria “victory”, yəni “qələbə mənasına, Imogen “innocent”, yəni “məsum”, Ann “gracious”, yəni “lütəkar” Emily “industrious”, yəni “çalışqan” və s. sözlərə eyham vurulur. İki-komponentli antroponimlərə misal olaraq:

Timothy – timē (honour) + theos (God) – “honouring God”

Nicholas – nike (victory) + laos (people) – “victory of people” Müxtəlif mədəniyyət və dillərə yayılmasına baxmayaraq hər iki adın etimologiyası Qədim Yunanıstana dayanır.

Nəticə. Beləliklə, antroponimlər çoxşaxəlidir. Təkkomponentli adlar aydınlığı, şəffaflığı ilə şərh tələb etmədiyi halda cüt-komponentli nümunələr daha “örtülüdür”. Onların təfsiri tarix, miflər və dil bilikləri ilə əlaqədardır.

Ədəbiyyat:

1. Əzizə Məlikova “Onomastik Vahidlərin Üslubi İmkanları” Bakı 2008
2. “The Structural Features of Anthroponyms in English Fiction Texts by J. Galsworthy”.

İNGİLİS DİLİNDƏ ARTIKLIN ŞƏXS VƏ SOYADLARI İLƏ İŞLƏNMƏSİ

Artıqlıq ismi əlamətidir. Müasir ingilis dilində iki artıqlıq var: Qeyri-müəyyənlik artıqlı (a) və müəyyənlik artıqlı (the). Qeyri-müəyyənlik artıqlı qədim ingilis dilində mövcud olmuş an (bir) sayından əmələ gəlmişdir və onun iki forması var: a və an

Qeyri-müəyyənlik artıqlı, bir qayda olaraq, sayla bilən tək isimlərlə işlədilir; cəmdə ismin qarşısında qeyri-müəyyənlik artıqlı işlədilmir, məsələn: A spoon – spoons

Müəyyənlik artıqlı qədim ingilis dilində se işarə əvəzliyindən əmələ gəlmişdir. O həm tək, həm də cəm isimlərlə işləyə bilər: the table – the tables, the boy – the boys.

Müasir ingilis dilində, bir qayda olaraq, xüsusi isimlər artiklsız işlədilir, məsələn:

“No, she can’t” replied Mr. Bumble.

O. Musayevə görə, adam adları bildirən xüsusi isimlərlə aşağıdakı hallarda artikl işlədilir:

1) Adam adı, soyadı bildirən xüsusi isim bütöv bir ailəni təmsil etdikdə onun qarşısında müəyyənlik artikl işlədilir, məsələn: The Whites were an average family in the middle class

2) Adam adı bildirən xüsusi isim ailənin bir üzvünü təmsil etdikdə, onun qarşısında qeyri-müəyyənlik artikl işlədilir, məsələn:

It is in the nature of a John to be ignorant that he is a John

N.M. Vasilevskaya görə, müvəqqəti hal-vəziyyət bildirən təyinə malik olan xüsusi isimlərin qarşısında müəyyənlik artikl işlədilir. Bu halda təyin əsasən keçmiş zaman feili sifət ilə ifadə olunur, məsələn: The surprised Jane said nothing.

Bəzi hallarda ismin qarşısında artikl işlənir. Məsələn:

1) Qohumluq əlaqəsi bildirən aunt, uncle, cousin və bunun kimi isimlərlə təyin olunan xüsusi isimlərin qarşısında heç bir artikl işlədilmir, məsələn:

“It’s only Cousin James!” I adopted the tone used by my Uncle Robert

2) Young, old, poor, little, dear və bunun kimi sifətlərlə təyin olunan xüsusi isimlərin (adam adlarının) qarşısında heç bir artikl işlədilmir, məsələn:

Young William could not help smiling

V.L. Kaşanskaya görə, akademik, professor, həkim kimi hərbi rütbə və titul bildirən isimlər artikl qəbul etmir. Məsələn: Doctor Brown

Belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, artikl geniş bir mövzudur və onu yalnız müəyyən tezislərlə izah etmək qeyri-mümkündür. İngilis dilində xüsusi isimlər və soyadları, bir qayda olaraq, artiklsız işlədilir, amma müəyyən istisna halları var və onları müvafiq qaydalara riayət edərək düzgün mövqedə işlətmək olar.

Ədəbiyyat:

1. English Grammar, M.A. Ganshma, N.M. Vasilevskaya, səh. 71
2. Oruc Türksevər (Musayev), səh. 293, 294, 295
3. В.Л. Каушанская, Р.Л. Ковнер, О.Н. Кожевникова, Е.В. Прокофьева, Э.М. Райнес, С.Е. Сквирская, Ф.Я. Цырлина, səh. 35

Gülşən Hüseynova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-2 fakültəsi, qrup 315 A

Elmi rəhbər: f.f.d., prof. Arif Hüseynov

SÖZÖNLƏRİ (PREPOSITIONS)

Sözünü istiqamət, vaxt, yer, məkan münasibətlərini göstərmək və ya bir obyektə tanıtmək üçün isim, əvəzlilik və ya isimi söz birləşməsindən əvvəl istifadə olunan söz və ya sözlər qrupudur. Söz önlərinə in (içində), at (da²), on (üzərində), of (-nın⁴) və to (a²) kimi sözləri nümunə göstərə bilərik.

Biz adətən ön sözlərdən məkan və ya zamandakı əlaqəni və ya iki və ya daha çox insan, yer və ya əşyalar arasında məntiqi əlaqəni göstərmək üçün istifadə edirik. Ön sözlərdən sonra ən çox isim ifadəsi və ya əvəzlilik gəlir. Əksər ön sözlər tək sözlər olsa da, bəzi cütlər və söz qrupları tək ön sözlər kimi fəaliyyət göstərir. Məsələn:

Böyük məbləğdə pul cəzası almaqla yanaşı, hər iki qardaş üç ay müddətinə həbs edilib. (In addition to getting a large fine, both brothers were put in prison for three months.)

İngilis dilindəki sözönləri çox idiomatiktir. Belə ki, istifadə üçün bəzi qaydalar olsa da, bir çox sözönü ifadələr sabit ifadələrlə diktə olunur. Bu hallarda söz önlərini əzbərləmək əvəzinə ifadəni əzbərləmək daha yaxşıdır.

İstiqamət bildirən sözönləri. İstiqamət bildirən sözönlərinə to, in, into (içinə), on və onto (üzərində) aid edilir.

Zamanla işlədilən sözləri. Zamanın bir nöqtəsinə istinad etmək üçün in, at və on sözlərindən istifadə edilir.

Yer bildirən sözləri. Bir yerə istinad etmək üçün in, at, on və inside (içərisində) sözlərindən istifadə edilir.

Məkan anlayışı bildirən sözləri. Məkan əlaqəsinə istinad etmək üçün above (üstündə), around (ətrafında), between (arasında), under (altında) sözlərindən istifadə olunur.

Beş növ sözünü var. Bunlar sadə, qoşa, mürəkkəb, feili sifət və cümlə sözləridir. Sözləri cümlədəki isim, əvəzlik və ya birləşmələr arasındakı əlaqəni göstərmək üçün istifadə olunur.

Ənənəvi qrammatik qaydalar deyir ki, cümlə və ya cümlənin sonunda ön söz olmamalıdır. Bununla belə, biz bəzən ön sözü özündən sonra gələn sözlərdən ayırıq (onu tamamlayır). Buna ön söz - stranding deyilir və qeyri-rəsmi üslublarda geniş yayılmışdır:

She was someone to whom he could talk. (formal) (O, danışa biləcəyi biri idi)

She was someone who he could talk to. (informal) (O, danışa biləcəyi biri idi)

İngilis dilində ən çox yayılmış 10 sözünü mövcuddur: of, with (ilə,la²), at, from (dan²), into, during (ərzində), including (daxil olmaqla), until (dak²), against (qarşı). Bunlar ən çox istifadə olunan sözləridir ki, onlara “sadə sözləri” də deyilir.

Sözlərinin sinonimliyi, antonimliyi də grammatika bölməsində xüsusi yer tutur, onlar işlənmə məqamlarına görə fərqlənilir. Antonim sözlərinə misal olaraq: down-up, before-after, with-without, into-out of, under-on qeyd edə bilərik. Sinonim sözlərinə isə: by-with, before-ago, to-towards və s. nümunə ola bilər. Lakin antonim sözlərindən fərqli olaraq bütün məqamlarda bir-birini əvəz etmir.

Son olaraq sözləri haqqında bilməli olduğumuz qızıl qayda ondan ibarətdir ki, sözlərindən sonra hər zaman isim gəlir. Ondan sonra heç vaxt feil işlənmir.

Ədəbiyyat:

1. O.İ.Musayev, E.İ.Hacıyev, A.R.Hüseynov “A practical grammar of contemporary English”. Bakı – “Qismət” – 2011.
2. Jeoffrey Leech, Jam Svartvik “A communicative grammar of English”. Moscow – 1983.
3. A.R.Hüseynov “İngilis dilinin nəzəri qrammatikası üzrə mühazirələr toplusu”. Bakı – “Mütərcim” – 2015.
4. A.Hüseynov, S.H.Mamedova “A Literature grammar for learners of English”. Bakı – 2021.

Nərmin Allahyarova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, qrup B20-234

Elmi rəhbər: f.f.d., prof.əv. Ülfət İbrahim

BELÇİKA FRANSIZ DİLİ VARIANTININ LEKSİK XÜSUSİYYƏTLƏRİNƏ DAİR

Belçika ərazisində istifadə olunan dilləri rəsmi dövlət dillərə və danışq dialektlərə bölmək mümkündür. Ölkə bir sıra islahatlara malik federal dövlət olduğundan 3 dildən rəsmi qaydada istifadə edir: fləmand, fransız və alman. Fransız dili Belçikanın ikinci rəsmi dili hesab olunur. Belçika Krallığının təxminən 40% əhalisi, əsasən də ölkənin aşağı sol tərəfində yerləşən Valoniya bölgəsində yaşayanlar gündəlik həyatlarında bu dildə danışır. Belçika fransızcası ilə Fransa fransızcası arasında oxşarlıqlarla bərabər bəzi fərqli xüsusiyyətlər mövcuddur. Belçika fransız dilinin əsas linqvistik xüsusiyyətləri leksik səviyyədə hiss olunmaqdadır. Belçika fransızcasına məxsus sözlər “belgisizm” adlanır. Asanlıqla anlaşılan belgisizmlərin istifadəsi hər zaman ümumiləşdirilmir. Lakin bu anlayışın tərfi belçikalıların konstitusiyası üçün istifadə olunan meyarlarla eyni deyil. Belgisizmlərə eyni zamanda Belçika KİV-də də rast gəlinir.

Fransa fransızları ilə Belçika fransızları arasında bəzi fərqlər bir neçə sözün istifadə tezliyində müşahidə olunur. Fransızlardan fərqli olaraq, belçikalılar əksər hallarda fransız dilində istifadə olunan “très” sözünü əvəz edən “fort” sifətindən yazı və danışq dilində geniş istifadə edirlər. Belçikalılar adətən fransız lüğətlərində əks olunmuş, lakin nadir hallarda istifadə olunan substantivdən istifadə edirlər. Fransada nadir hallarda istifadə olunan “entièreté” sözü Belçika fransızcasında tez-tez rast gəlinir. Fransızlar bu sözün yerinə “totalité” isminin istifadəsinə üstünlük verirlər. Fransada və Belçikada bəzi sözlər eyni mənaya

malik deyil. Ümumiyyətlə, belçikalıların bəzi fransız ifadələrini kobud hesab edərək onlardan istifadə etmədiklərini vurğulamaq olar. Məsələn, Belçikada gündəlik həyatda kifayət qədər nəzakətli hesab edilməyən “mari” və xüsusilə “femme” sözləri, Fransada daha çox rəsmi üsluba xas olan “époux” və “épouse” isimləri əvəz edilir. Fransada savadlı insanların danışdığı dilində belə istifadə etdikləri “imbecile” və ya “con” tipli sözlər Belçikada çox kobud hesab olunur. Belçika dilçiləri və yazıçıları həm yazı, həm də danışdığı dilində uzun müddətdir ki, “Belçika fransızcası”ndan istifadə edirlər və onlar üslubi cəhətdən rəsmi fransız dili ilə Belçikada istifadə olunan Belçika fransızcasını fərqləndirmirlər. Lakin son zamanlar dilçilər hər iki dil arasında fərqləri daha tez-tez vurğulayırlar. Yeni leksik vahidlər yaratmaq üçün Belçika fransızcası Fransa fransızcası kimi eyni affikslərdən istifadə edir. Prefiks və şəkilçilərdən istifadə edərək, Belçika fransızdilliləri rəsmi fransız dilində təsdiqlənməmiş sözlər yaradırlar. Belçika fransızdillilərin xarakterik xüsusiyyətlərindən biri Fransada arxaik hesab edilən ifadələrdən bu gün də belə şifahi nitqdə istifadə etməkləridir. Belçika hüquq lüğəti fransız hüquq lüğətindən fərqli olaraq daha çox arxaik elementləri qoruyub saxlamışdır.

Belçika fransızcasında gündəlik həyatın demək olar ki bütün sahələrində Fransa fransızcasından leksik fərqlər görmək mümkündür. Nümunə olaraq mənzil və yeməklə bağlı ifadələri qeyd etmək olar. Mənzillə bağlı ifadələrə nümunə olaraq “maison bel-chaussée” (yüksək mərtəbəli ev), “unifamiliale” (yalnız bir ailə üçün nəzərdə tutulmuş ev) sözlərini misal gətirmək olar. Yeməklə bağlı ifadələri nümunə olaraq isə “cramique” (qarağatlı şəkər çörəyi), “craquelin” (südlü şəkər çörəyi) sözlərini misal gətirmək olar.

Belçikada istifadə olunan regional fransız dialekti Fransada tətbiq olunan ümumi fransız dilinin sadəcə regional variantıdır. Belçika regional fransız dialekti həm valon dialektləri, həm də flamand dili ilə təmasda yaranmışdır. Fransada isə bu dialektdən yalnız şərait tələb etdikdə yaşlı nəslin nümayəndələri istifadə edir. Onların danışığını bəzi hallarda anlamaq asan olmur. Belçika fransız dili ilə rəsmi fransız dilinin leksikasında hələ də fərqlər qalmaqdadır. XIX əsrin ortalarından etibarən dilçilər Belçika fransızcası və Fransa fransız dili arasında fərqləri araşdırır və yeni fərqlər tapmağa nail olurlar.

Ədəbiyyat:

1. Jaromir Kadlec – Particularites lexicales du français de belgique. University Palacký d’Olomouc. Paris, 2005
2. Ladislava Miličková – Le parler français de belgique II. Sbornik prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, Brno 1997.
3. <https://be.ambafrance.org/Le-francais-de-Belgique>.

Heyran Məmmədova

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil-2 fakültəsi, qrup 126 A
Elmi rəhbər: Aygül Eyyubova*

XARİCİ DİL ÖYRƏNMƏNİN YOLLARI

Müasir dünya sistemində artıq iş qəbulu üçün müraciət edən insanlardan yalnız iş deyil, eyni zamanda onlardan dil biliyi tələb olunur. Bu isə bütün peşə sahibləri və digər qeyri-peşə sahibləri üçün tələbata deyil, məcburiyyətə çevrilmişdir. Bu məcburiyyəti, bir çox hallarda tələbatı yerinə yetirmək üçün nə etməli deyərək bir sual yaranmışdır. Bir çoxları bu suala belə cavab verirlər ki, xüsusi repetitor və ya kurslara müraciət edə bilərik. Onların bu məsləhətini əlbəttə yalnız hesab etmək olmaz, lakin dil bacarıqlarımız bizim kurslara gedib getməməyimizlə deyil, öz üzərimizdə çalışıb, çalışmamağımızla əlaqədardır. Bunun üçün isə bir çox yollar vardır.

Xarici dili yalnız qrammatika kitablarından öyrənməyə son qoyun çünki, dil yalnız qrammatikadan ibarət deyil. Əlbəttə, hər bir dilin qrammatikasını öyrənmək və ondan xəbərdar olmaq çox vacibdir, lakin bu hər şey demək deyil. Ən yaxşı mənbə canlı ünsiyyətdir, çünki siz həmin dilin mənsubu ilə canlı ünsiyyətdə olduğunuz zaman cümlələrin quruluş tərz, sözlərin istifadə olunması ilə yaxından tanış olursunuz bu isə öz-özlüyündə sizin şüur altınızda qrammatik struktur yaradır və siz bu qaydadan danışdığı zamanı avtomatik olaraq istifadə etmiş olursunuz.

1) Alt yazılı filmlər izləmək. Burada əsas şərt izləyəcəyiniz filmin dilinin və alt yazılarının məhz öyrənmək istədiyiniz dildə olmasıdır, çünki bu zaman siz görmə və eşitmə yaddaşınızdan istifadə edəcəksiniz. Həmçinin, bu yolla siz sözlərin düzgün tələffüzü ilə tanış olacaq, bir çox yeni sözlər öyrənəcəksiniz.

2) Xarici dildə musiqilər dinləmək. Əgər musiqiyə çox həvəsiniz varsa, bu sizin üçün ən maraqlı yol olacaq. Təsəvvür edin ki, sizdən xarici dildə olan bir mətni əzbər öyrənmək və düzgün tələffüzü tələb olunur. Amma düşünün ki, həmin mətn sizə müəyyən musiqi sədaları altında və düzgün tələffüzlə verilir və siz bu mətni 2 gün ərzində əzbər bilirsiniz. Musiqidə məhz dil öyrənənlər üçün bu şəraiti yaradır. Həmçinin, bu proses sizdə söz bazanızın genişlənməsinə səbəb olur.

Sonda qeyd edə bilərəm ki, bir dil öyrənən olaraq bütün qeyd etdiklərim öz təcrübəm əsasında əldə etdiyim biliklərdir və bu sizin müəyyən dərəcə əldə etməyinizə kömək edəcək .

Ədəbiyyat:

1. <https://tapchixart.com/2021/01/27/xarici-dil-oyr%C9%99nm%C>

Mövlanə Nuruzadə

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-1 fakültəsi, 101 A

Elmi rəhbər: dos. Leyla Xanbutayeva

İNGİLİS DİLİNDƏ BAĞLAYICI VƏ TƏYİNİ ZƏRFLƏR

Zərf hərəkətin əlamətini və yaxud hərəkətin hansı şəraitdə, harada, necə, nə zaman və s. icra olunduğunu bildirən nitq hissəsidir. Zərf cümlədə əsasən feilə aid olur. O eyni zamanda sifətə, feili sifətə və ya başqa bir zərflə aid olub onların əlamətini, dərəcəsini göstərə bilər. Məsələn: very nice

Baş cümlələrə qoşulmaq üçün işlənən əvəzlilik zərflərə birləşdirici zərflər deyilir. Birləşdirici zərflər təyini və bağlayıcı olmaqla 2 qrupa bölünür. Müxtəlif qruplara aid olan when, where, how, why zərflərinin ortaq bir xüsusiyyəti onların sual əmələ gətirə və bəzi budaq cümlələrdə işlənməsidir. Köməkçi funksiyalarına görə onlar sual əvəzlilikləri, bağlayıcı zərflər də adlanır. Hər 2 halda onlar cümlədə müxtəlif zərf funksiyaları yerinə yetirirlər. When, where, how, why sözləri təyin budaq cümləsini baş cümləyə bağlayarkən təyini (nisbi) zərf rolunda çıxış edir. 1. “where” zərfləri yeri, məkanı təsvir edən təyin budaq cümlələrində işlənir – /The university is the place where students study// 2. “when” zərfləri zamanı təsvir edən budaq cümlələrində işlənir – /The summer is the time when students rest// 3. “why” zərfləri səbəbi təsvir edən təyin budaq cümlələrində istifadə olunur – /It is the reason why he behaves like that//

Təyini zərflərdən ismin təsviri üçün istifadə olunur. Bu təsvirə təyin budaq cümləsi deyilir. Onlar “which” nisbi əvəzliyi ilə əvəz edilə bilər. Məsələn: /Today is the day when most people don't work// /I remember the era during which teachers could give students the cane//

Təyini zərf onun adını təyin edən cümlənin əvvəlində olduqda, onun qarşısında vergül qoyulmur. Qeyd etdiyim nümunələrdə vergüldən istifadə olunmamışdır, çünki bütün təyin budaq cümlələri isimləri müəyyən edir. Bu baş verdikdə təyin budaq cümləsi məhdudlaşdırıcı kimi tanınır və vergüllə işlənmir.

“How” zərfləri nida cümlələrinin əvvəlində də işləyə bilər. Bu halda ondan sonra sifət və ya zərf gəlir, lakin o təkdə işləyə bilər.

Bağlayıcı zərflər tabesiz mürəkkəb cümlələrdə bir-birindən asılı olmayan cümlələri, tabeli mürəkkəb cümlələrdə isə baş cümlə ilə budaq cümləni birləşdirmək üçün işlədilir.

Tabeli mürəkkəb cümlələrdə işlədilən bağlayıcı zərflər- when, where, how, why. Tabeli mürəkkəb cümlələri bağlayır və bu bağlayıcılardan sonra cümləyə xas söz sırası işlənir. He called when he was busy.

Tabesiz mürəkkəb cümlələri birləşdirən bağlayıcı zərflər aşağıdakılardır: so – ona görə, therefore – ona görə də, then – sonra, onda, however – baxmayaraq, hər halda, still, yet – lakin, bununla belə, moreover – bundan başqa və s.

Where, how, why, when sözləri eyni zamanda omonimlik təşkil edir. Bu zərflər sual, bağlayıcı və təyini zərf rolunda çıxış edə bilər.

Zərf budaq cümləsini ifadə etdikdə o, baş cümlədə birləşən, lakin müstəqil funksiyası olmayan sadə bağlayıcıya çevrilir. Coming into the hall from the far end, I at once saw Fleur where I had left her.

Göründüyü kimi, fərqləndirilməsi və qavranılması çətinlik yaradan təyini və bağlayıcı zərflərin öyrənilməsi tədris prosesində mühüm rol oynayır.

Ədəbiyyat:

1. Ganshina M.A., Vasilyevskaya N.M. English Grammar. M., 1964. Səh 303
2. Gordon E.M., Krylova I.P. A Grammar of Present-Day English. M., 1974. Səh 303
3. Musayev O. A Practical Grammar of Contemporary English, Bakı, 2014. Səh 217-218

Sura Nuruşova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-1 fakültəsi, qrup 101 A

Elmi rəhbər: f.f.d., dos. L.M.Xanbutayeva

İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ ƏDATLAR HAQQINDA

Ayrı-ayrı sözlərin, söz qruplarının və hətta bütün ifadələrin mənasını vurğulamağa xidmət edən köməkçi nitq hissəsinə ədat deyilir. O, leksik mənaya və sintaktik funksiyaya malik deyil, buna görə də onun heç bir morfoloji forması yoxdur. İngilis və Azərbaycan dillərində ədatların müxtəlif təsnifatı mövcuddur. L.S Barxudarov və D.A Ştelinqə görə ingilis dilində ədatın qüvvətləndirici (even, just, simply), dəqiqləşdirici (exactly, precisely), məhdudlaşdırıcı (only, merely, almost), inkarlıq (not, no) kimi növləri vardır. O. Musayevin yanaşmasına əsasən ədat qüvvətləndirici (just, yet, even), məhdudlaşdırıcı (only, merely, just), bağlayıcı (also, too), inkar (not, never) olmaqla dörd kateqoriyaya bölünür. Azərbaycan dilində isə ədatın yeddi mənə növü fərqləndirilir: qüvvətləndirici (artıq, axı, ən, lap), dəqiqləşdirici (elə, əsl, məhz), məhdudlaşdırıcı (ancaq, yalnız, tək), sual (bəs, məgər, yəni), arzu (kaş, təki, bəri), əmr (di, qoy, gəl), təsdiq və inkar (bəli, yox). İngilis və Azərbaycan dillərində oxşarlıq təşkil edən ədatlar sırasında inkarlıq ədatı xüsusi yer tutur. Dilimizdə mövcud olan “yox”, “xeyr” ədatının yerinə ingilis dilində “not”, “no” ədatından istifadə olunur. Azərbaycan dilindən fərqli olaraq ingilis dilində sual, əmr və arzu ədatı yoxdur. İngilis dilində arzu və istəyi ifadə etmək üçün “wish” feilindən istifadə olunur. Azərbaycan dilində bir neçə alınma ədatlar vardır, lakin ingilis dilində buna rast gəlinmir. Dilimizin qrammatikasında ədatlar mürəkkəb cümlənin qurulmasında yardımçıdır, lakin ingilis dili üçün bu xarakterik hesab olunmur. İngilis dilində just, only ədatları çoxmənalıdır. Yəni onların hər ikisi həm məhdudlaşdırıcı, həm də qüvvətləndirici ola bilər. “Only” ədatı müxtəlif yerlərdə və fərqli mənələrdə işləyə bilər. Məs: Only the student who had worked hard passed in German, The student who had worked hard only passed in German or The student who had worked hard passed in German only. Hər 2 dildə ədatlar omonimlik təşkil edə bilər. Məs: “merely” “I merely asked her name” cümləsində zərf kimi, “I meant it merely as a joke” cümləsində isə ədat kimi işlənmişdir. Dilimizdəki “bəs”, “gərək”, “yox” sözləri həm ədat, həm də söz-xəbər funksiyasında işləyə bilər. Ədat kimi: “Bəs gəlmədi?”, Söz-xəbər kimi: “Onunla döyüşə Koroğlu gərək” tipli cümlələrdən istifadə edə bilərik. G. Məmmədovaya görə “also”, “solely”, “merely” omonimliyə malik deyil. Lakin O.Musayev “else”, “merely”, “barely”, “solely” ədatlarının omonimlik xüsusiyyətinə malik olmadığını qeyd etmişdir.

Hər iki dildə ədatların cümlədəki rolu mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Onların vasitəsilə fikrimizi daha mənalı, ifadəli, təsirli şəkildə çatdırı bilərik. Onlardan yerli-yerində istifadə etməklə nitqimizi daha rəvan edə bilərik.

Ədəbiyyat:

1. Hacıyev E. Müasir İngilis və Azərbaycan dillərində köməkçi nitq hissələrinin funksional-semantik xüsusiyyətləri, Bakı, 2006, 272 s. 2. <https://language.az>
2. Məmmədova Güllü English grammar rules and exercises, Bakı, 2016, 423 s.
3. Musayev O. İngilis dilinin qrammatikası, Bakı, 2007, 587 s

ALLUSION AND ITS TYPES

An allusion is an indirect Literature by word or phrase, to a historical, literary, mythological, biblical fact or to a fact of everyday life made in the course of speaking or writing. There are many advantages when you use an allusion:

- don't need to explain or clarify a problem in a lengthy way.
- make the reader become active by reflecting on the analogy.
- make your message memorable.

Allusion is alike with quotation. But have differences. First is allusions have no indication of the source is given. The second is a structural nature: A quotation must repeat the exact wording of the original, but allusion is only a mention of a word or phrase which may be regarded as the key-word of the utterance. For ex: I'm ready to meet my Waterloo. (it is allusion)- it is example of allusion which requires a good knowledge. (battle of Waterloo). Allusions and quotations may be termed nonce-set-expressions. (because no need indication of the source). There are types of allusion. Types of Allusion are:

1. Historical allusion
2. Literary allusion
3. Mythological allusion
4. Pop cultural allusion
5. Biblical allusion

Historical – An allusion to a historical event or period. For example, “He was a Nero” suggests disturbing behaviour like that from the infamous Roman emperor.

Mythological – An allusion to a mythological figure or story. For example, “She ran faster than Hermes.” – the messenger of the Greek gods.

Literary – An allusion to a literary text or figure. For example, “No matter how Dorian adjusted the electric blanket it was either too hot or too cold, never just right.” – Goldilocks

Pop cultural allusion- a pop culture Literature in a work of art is any mention of a cultural artifact from a specific era. An author may draw pop cultural Literatures from the era in which they create the work, or they may choose Literatures appropriate to the period in which the story takes place.

Biblical allusion- A biblical allusion is a very quick or indirect Literature to something in the Bible, such as a particular scripture, characters or story. Examples could include comparing a modern place to somewhere in the Bible, like the Garden of Eden or Sodom and Gomorrah, or comparing a person to the Good Samaritan.

Literature:

1. Galperin, “Stylistics “, Moscow, 1981, (pg: 171-172)
2. M.Hüseynova, Günel Yunusova , “Stylistics”, Baku, 2017 , (pg: 140-141)
3. <https://www.studiobinder.com/blog/what-is-an-allusion-definition/>
4. <http://www.matrix.edu.au/literary-techniques-allusion/#:~:text=The%20most%20common,and%20literary%20allusions>
5. <https://www.Literature.com/world-view/biblical-allusion-d7e34b50a9fbefa6>

FRANSIZ DİLİNDƏ FEİLLƏRİN TƏSRİFLƏNMƏSİ

Cümləni feilsiz təsvir etmək qeyri-mümkündür. Azərbaycan dilində olduğu kimi Fransız dilində də feillər şəxsə, zamana görə dəyişir. Fransız dilində feillərin təsriflənməsi müxtəlif formalarda olur, belə ki, Fransız dilində feillər 3 qrupa bölünür: 1-ci qrup feilləri, 2-ci qrup feilləri, 3-cü qrup feilləri. Qeyd etmək lazımdır ki, feilləri təsrifləndirmək üçün əvvəlcə şəxs əvəzliliklərini bilmək lazımdır. 1-ci qrup feilləri məsdəri -er ilə bitən feillərə deyilir. Bu feillər təsriflənən zaman söz kökündə dəyişiklik baş vermir. Təsriflənmə zamanı feildən məsdər hissəciyi atılır və müəyyən şəkilçilər (e, es, e, ons, ez, ent) əlavə olunur. Belə ki, 1-ci şəxs (tək) sonuna e, 2-ci şəxs (tək) sonuna es, 3-cü şəxs (tək) sonuna e, 1-ci şəxs (cəm) sonuna ons, 2-ci şəxs (cəm) sonuna ez, 3-cü şəxs (cəm) sonuna ent hissəciyi artırılır. Gəlin nümunələr əsasında bunu aydınlaşdıraq. Məsələn: Manger: Je mange, Nous mangons, Tu manges, Vous mangez, İl/Elle mange, Ils/Elles mangent. Continuer; Je continue, Nous continuons, Tu continues, Vous continuez, İl/Elle continue, Ils/Elles continuent. Yalnız 2 feildən (aller, envoyer) başqa, sonu məsdərdə “-er” -lə bitən bütün feillər 1-ci qrupa daxildir. Məs: parler, donner, demander və s. Gördüyünüz kimi feillər təsriflənən zaman feil sonluğu -er atılır və şəxs sonluqları əlavə edilir. Bu 1-ci qrup feillərinin təsriflənməsi idi. İndi isə 2-ci qrup feillərinin təsriflənməsinə baxaq. 2-ci qrup feilləri məsdəri -ir ilə bitən feillərdir. Bu feillər təsriflənən zaman feil sonu atılır və təkdə -is cəmdə isə -iss suffiksi əlavə olunur. Məsələn: Choisir: Je choisis, Nous choisissons, Tu choisis, VOUS choisissez İl/Elle choisit Ils/Elles choisissent. Bu formada “finir”, “réfléchir”, rougir....; Partir; Je pars, Nous partons, Tu pars, Vous partez, İl/Elle part, Ils/Elles partent. Bu formada “sortir”, “dormir” feilləri təsrifl olunur. Müstəsna: Venir, tenir, revenir, devenir, ouvrir, offrir, sortir, partir və s. feillər 3-cü qrupa daxildir. 3-cü qrup feillərə məsdərdə -er sonluğu ilə (aller, envoyer), -ir (sortir, partir, venir, tenir, devenir, revenir və s.), re (lire, dire, écrire), -oir (voir, devoir, pouvoir, savoir), -ondre (répondre, confondre) və s. sonluqlarla bitən feillər daxildir. Bu feillər üçün ümumi və konkret bir qayda yoxdur. Onların təsrifini yadda saxlamaq lazımdır. Məsələn: Faire: Je fais, Nous faisons, Tu fais, Vous faites, İl/Elle fait, Ils/Elles font. Venir: – Je viens, Nous venons, Tu viens, Vous venez, İl/Elle vient, Ils/Elles viennent. Pouvoir: – Je peux, Nous pouvons, Tu peux, Vous pouvez, İl/Elle peut, Ils/Elles peuvent. “Aller” və “Envoyer” feillərinin sonu -er ilə bitməsinə baxmayaraq, bu feillər 3-cü qrup feilləridir və təsriflənmələri aşağıdakı kimidir: Aller: – Je vais, Nous allons, Tu vas, Vous allez, İl/Elle va, Ils/Elles vont. Envoyer: – J’envoie, Nous envoyons, Tu envoies, Vous envoyez, İl/Elle envoie, Ils/Elles envoient. Göründüyü kimi bu tezin ümumi mövzusu feillərin təsriflənməsi ilə bağlıdır, məqsədimiz feillərin təsriflənməsinin rolunu kommunikativ qrammatikada təyin etməkdir.

Ədəbiyyat:

1. Arrivé, M., Gadet, F., Galmiche, M., La Grammaire d’aujourd’hui, Flammarion, 1986.
2. Benac, H., Burney, T. Conjugaison. Hachette, Livre I, Paris, 1999.
3. Bescherelle. La conjugaison pour tous. Hatier, Paris, 1997.
4. Bouard, B., “L’articulation entre grammaires scolaires et grammaires savantes au XIXe siècle: complément et verbe transitif”, Histoire Epistémologie Langage, 2012.

SİFƏTLƏRİN MƏNASINA GÖRƏ TƏSNİFİ

Nitq hissələri içərisində özünəməxsus semantik məna çalarına məxsus olan sifətlər digər nitq hissələrindən fərqlənirlər. M.Y.Blox, V.L.Kauşanskaya və digərlərinə görə, müasir ingilis dilində sifətlər mənaça iki qrupa – əslə və nisbi sifətlərə bölünür.

Əslə sifətlər şəxs və əşyanın rəngini, formasını, əqli və fiziki keyfiyyətlərini və s. birbaşa ifadə edir, məsələn: red, round, little, clever, strong. Əslə sifətlər təkə şəxs və əşyalara xas olan keyfiyyət və əlamətləri deyil, həm də onlara aid olan keyfiyyət və əlamətlərin dərəcələrini də ifadə edir, onların əksəriyyəti dərəcə kateqoriyasına malikdir. Bu sifətlərin əksəriyyətinə -ly şəkilçisi artırmaqla zərf düzəldə bilər. Əslə sifətlərin özünəməxsus şəkilçiləri vardır. Onlar cümlədə təyin və xəbər funksiyalarında işləyə bilər.

Nisbi sifətlər əşyaya xas olan əlamət və keyfiyyətləri birbaşa deyil, dolay yolla – materiala, yerə, zamana, hansısa hərəkətə münasibəti ilə ifadə edir, məsələn: wooden, woolen, golden, Asian. Nisbi sifətlər əslə sifətlərdən fərqli olaraq dərəcə kateqoriyasına malik deyil. Bu vəziyyət nisbi sifətlərin ifadə etdikləri keyfiyyətlərin özünə xas olan xüsusiyyəti ilə izah edilir, məsələn, biz daha yundan, ən/lap yundan toxunmuş əlcək, yaxud daha ağacdən, ən/lap ağacdən düzəldilmiş dəyə bilmirik, çünki haqqında danışılan əşyalarda belə keyfiyyət növü mövcud olmur. O. Musayevin fikrincə, -ly şəkilçisi əlavə etməklə nisbi sifətlərdən zərf düzəltmək olmur, lakin V.L. Kauşanskayanın fikrincə, məcazi məna bildirmək üçün nisbi sifətlərə -ly şəkilçisi əlavə etməklə zərf əmələ gətirmək olar, məsələn: She speaks her lines rather woodenly. Nisbi sifətlərin özünəməxsus şəkilçiləri var. Bu sifətlərin cümlədə əsas funksiyası onların təyin kimi çıxış etməsidir.

Müasir ingilis dilində nisbi sifətlərlə əslə sifətlər arasında qəti sərhəd qoymaq mümkün deyildir. Eyni bir söz bir halda nisbi, digər halda isə əslə sifət kimi işləyir, məsələn, wooden (taxta) sözü wooden door birləşməsində nisbi sifət, wooden face birləşməsində isə əslə sifət kimi işləyir.

“Azərbaycan dilindən fərqli olaraq müasir ingilis dilində sifətlər məna baxımından üç qrupa bölünür”, – deyən O. Musayev müasir ingilis dilində insan və əşyaların vəziyyətini bildirən və a- prefiksində malik olan vəziyyət bildirən sifətlərin də olduğunu göstərmişdir, məsələn: afraid, alone, asleep, alike və s. Vəziyyət bildirən sifətlər ingilis dilində “adlinks”, “statives”, “the word denoting stative” nitq hissəsinə uyğun gəlir. Bu nitq hissələrinin dildə differensiası hələ də mübahisəli məsələ olaraq qalır. Xarici lüğətlərdə bu sözlər gah zərf, gah sifət, gah da ismi xəbər (predicative) kimi verilir. İngiliscə-Azərbaycanca lüğətlərdə a- prefiksi ilə başlayan sözlər həm sifət, həm də zərf kimi göstərilir, məsələn: afraid (sifət), alike (zərf), aside (zərf) və s.

Sifətlərin məna baxımından təhlili onlara xas xüsusiyyətlərin, yəni əşyanın əlamətinin, keyfiyyətinin, zahiri görünüşünün, formasının və s. açılmasına kömək edir.

Ədəbiyyat:

1. Blox M.Y., Теоретическая грамматика Английского языка, Москва, 2005
2. Krilova İ. P., Qordon E. M., Грамматика современного английского Языка, Москва, 2006
3. Kauşanskaya L. və digərləri, ГРАММАТИКА АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА, Москва, 2009
4. O.Türksevər (Musayev), İngilis dilinin qrammatikası, Bakı, 2007

İNGİLİS DİLİNİN AMERİKA VARIANTININ LEKSİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Müasir beynəlxalq dillər arasında ən geniş yayılanı ingilis dilidir. Bütün dünyada hegemonluq edən bu dil yayıldığı ərazilərə əsasən müxtəlif variantlarda inkişaf etmişdir. Müxtəlif ərazilərdə geniş yayılan ingilis dili dövrlərdən asılı olaraq, tarixi dəyişikliyə məruz qalmışdır. İngilis dilinin ən çox yayıldığı ərazilərdən biri ABŞ-dır.

Amerikan ingiliscəsinin yaranma tarixi ilk öncə ingilislərin bu ölkədə məskunlaşması dövrünə əsaslanır. İqtisadi, ticari, mədəni əlaqələr, həm də mühacirlərin ABŞ-a çox güclü axını nəticəsində ingilis dili burada yayılmağa başladı. İngilis dilinin ABŞ -da yayılmasının I dövrü XII əsrdən XVIII əsrin sonlarına-dək, II dövr XIX-XX əsrləri əhatə edir. Burada ingilis dilinin yüksək statuslu bir dil kimi formalaşması ikinci dövrə təsadüf edir .

Amerika variantının fərqli cəhətləri, tələffüzü olsa da, onu müstəqil dil adlandırmaq olmaz. Dilin müstəqil olması onun müstəqil qrammatika, leksika və fonetik sistemə malik olması ilə şərtlənir. İngilis dilinin variantları bir-birindən müəyyən cəhətlərə görə fərqlənsələr də, ingilis dilində danışan bütün ölkələrdə bu dilin ədəbi normalarını özündə əks etdirən Standard English qəbul olunmuşdur. Amerika variantının lüğət tərkibindəki fərq XVIII əsrdə əldə olunmuş müstəqilliklə bağlıdır. Lüğət tərkibi Amerika əhalisinin mədəniyyətində, həyat şəraitində, xüsusilə də fauna və florasındakı yeni anlayışları ifadə etmək üçün yerli xalqların dilindən götürülmüş avokado, cannibal, maize, chocolate, moose, squash, hurricane və s. kimi leksik vahidlərin hesabına daha da zənginləşirdi. Bu ərazilərdə məskunlaşmış yerli əhalinin özünəməxsus tarixi və sosial gerçəklikləri, adət-ənənələri, dili və s. amillər bölgədə danışılan ingilis dilinin variantlarında əks olunaraq onun zənginləşməsinə zəmin yaratmışdır. Amerika variantının zənginləşməsində slenqlər vacib mənbə hesab olunur. Britaniyanın siyasi, ictimai, mədəni inkişafı ingilis dilinin Amerika variantının leksik differensiasiyasında mühüm rol oynamışdır. Amerika variantının məxsusi sözləri amerikanizm adlanır. Amerika variantı ilə ingilis dilinin lüğət tərkibi arasındakı fərqlər 3 qrupa bölünür:

1. Amerikan variantında işlənməyib yalnız ingilis ədəbi dilinə məxsus sözlər: advocate, candyfloss, dustbin, flat, lift, petrol və s.

2. Yalnız amerikan variantına məxsus sözlər: computing, can, movie, faucet, cookie və s. Bu qrupa daxil olan sözlər ingilis ədəbi dilində işlənmir və ya az işlənir.

3. 70- ə yaxın söz ingilis ədəbi dili və amerikan variantında fərqli mənələrdə işlənir. Məsələn, purse amerikan variantında handbag ‘əl çantası’, ingilis ədəbi dilində isə wallet ‘pul qabı’ mənasında işlənir.

Digər tərəfdən, ingilis ədəbi dili ilə onun Amerika variantının leksik fərqləri semantik fərqlərdir: eyni məfhum fərqli sözlərlə ifadə olunur, yaxud da eyni söz fərqli mənələrə malik olur. XIX və XX əsrlərdə Amerikada dövlət strukturlarındakı dəyişikliklərlə əlaqədar ingilis dilinin Amerika variantında Senate, Congress, Vice-President, House of Representative, Immigration Department və s. kimi siyasi terminlər yarandı.

Nəticədə, ingilis dilinin Amerika variantının daha çox inkişaf etməsi ABŞ-ın dövlət dili ingilis dili olan ölkələr arasında özünün sənaye inkişafına, texnoloji nailiyyətlərinə, siyasi, mədəni, diplomatik mövqeyinə görə xüsusi ilə seçilməsi ilə əlaqədardır.

Ədəbiyyat:

1. Ağabəyli V. İngilis dilinin ABŞ və Kanada variantlarının formalaşmasında linqvokulturoloji amillərin rolu. Fil.f.d. almaq üçün təqdim edilmiş dis.avtoreferatı, Bakı, – 2015, 24 s.
2. Algeo John. “British-American Lexical Differences: A typology of interdialectal variation”. English Across Cultures, Cultures Across English: A Reader in Cross-cultural Communication. Ed. 178 p.
3. McDavid, Raven I. Varieties of American English. Stanford: CA, Stanford University Press, – 1980, 525 p

TAMAMLIQ MƏSDƏR TƏRKİBİ (OIC)

İngilis dilində feilin 3 təsriflənməyən forması vardır: məsdər, feili sifət və cərənd.

Eynilə Azərbaycan dilində olduğu kimi, İngilis dilində də məsdər hərəkətin adını bildirir. Azərbaycan dilindən fərqli olaraq, İngilis dilində məsdərin 3 tərkibi vardır: mübtəda məsdər tərkibi, tamamlıq məsdər tərkibi və for-to- məsdər tərkibi.

Tamamlıq məsdər tərkibi. Tamamlıq məsdər tərkibi elə tərkibdir ki, məsdər adlıq halda olan isim və ya obyekt halında olan əvəzliliklə xəbər əlaqəsində olur. Bu tərkib cümlədə mürəkkəb tamamlıq funksiya-sında işlənir.

I know Tom (him) to live in London. – Mən Tomun (onun) Londonda yaşamasını bilirəm.

Tamamlıq məsdər tərkibi aşağıdakı təsirli feillərdən sonra işlənir:

1. Əqli qabiliyyət bildirən feillərdən sonra: to think (fikirləşmək), to know (bilmək), to expect (gözləmək), to find (tapmaq), to imagine (təsəvvür etmək), to believe (inanmaq), to consider (hesab etmək)

I know Bella (her) to work at hotel. – Bellanın oteldə işlədiyini bilirəm.

2. Hiss-qavrayış bildirən feillərdən sonra: to hear (eşitmək), to see (görmək), to watch (baxmaq), to feel (hiss etmək), to observe (müşahidə etmək), to notice (hiss etmək, görmək) Bu feillərdən sonra məsdər “to” hissəciksiz işlənir.

Our neighbours heard the killer to enter the apartment. – Qonşularımız cinayətkarın binaya daxil olduğunu eşitdilər.

3. To make feilindən sonra:

The man made me leave the room. – Kişi məni otağı tərk etməyə məcbur etdi.

4. To have feilindən sonra:

I had her bring the tea. – Mən ona çay gətirdim.

5. To bid feilindən sonra:

I bade him enter the room. – Mən ona otağa daxil olmasını dedim.

6. To get feilindən sonra:

I got Tom to take the box. – Mən Toma qutunu götürtdüm.

7. Arzu və istək bildirən feillərdən sonra: to want (istəmək), to wish (arzu etmək), to desire (arzu etmək), to intend (niyyətində olmaq), to mean (məna vermək), to like (xoşlamaq), to hate (nifrət etmək), to dislike (xoşlamamaq)

I hate her to interrupt me while I am speaking. – Onun mən danışarkən sözümlü kəsməsinə nifrət edirəm.

8. İcazə, təklif, əmr, inandırma, məcbur etmə bildirən feillərdən sonra:

My friend persuaded them to stay in the room. – Dostum onları otaqda qalmağa inandırdı.

Tamamlıq məsdər tərkibinə xas olan əsas xüsusiyyət ondan ibarətdir ki, əqli qabiliyyət və hiss-qavrayış bildirən feillərdən başqa digər feillərin işlənməsində təhrik, kauzatiklik özünü göstərir. Subyekt obyektə təsir edərək hər hansı bir hərəkəti icra etməyə məcbur edir.

Ədəbiyyat:

1. O.İ.Musayev, E.İ.Hacıyev, A.R.Hüseynov “A practical grammar of contemporary English”. Bakı – “Qismət” – 2011.
2. Jeoffrey Leech, Jam Svartvik “A communicative grammar of English”. Moscow – 1983.
3. A.R.Hüseynov “İngilis dilinin nəzəri qrammatikası üzrə mühazirələr toplusu”. Bakı – “Mütərcim” – 2015.
4. A.Hüseynov, S.H.Mamedova “A Literature grammar for learners of English”. Bakı – 2021.

REPETITION AND ITS TYPES

Repetition is a word or phrase used multiple times in a text, for the purpose of emphasizing an emotion or idea. Repetition is an expressive means of language used when the speaker is under the stress of strong emotion. Repetition may seem straightforward, but there are various types of repetition that are defined by how and where words or phrases are repeated. Most have their own unique term usually of Greek origin. Generally, in stylistics, four main types are mentioning: Anaphora, epiphora, anadiplosis and framing or ring repetition.

Anaphora is the repetition of the first word or several succeeding sentences or clauses. For example: "It was the best of the times, it was the worst of the times, it was age of wisdom, it was the age of foolishness."

Epiphora is the repetition of the final word. For example: "The sky was bright. Her smile was bright. My heart was bright."

Anadiplosis is also called catch repetition. In anadiplosis the end of one clause or sentence is repeated at the beginning of the following one. Extended anadiplosis is called gradatio. For example: "The poor wish to be rich, the rich wish to be happy, the single wish to be married, the married wish to be dead."

Framing or ring repetition is the repetition of the same unit at the beginning and at the end of the same sentence. For example: "Poor doll's dressmaker! How often so dragged down by hands that should have raised her up! Poor little dressmaker."

Besides these, there are other types of repetition: chain, ordinary, root, synonymous and so on. The combination of several catch repetitions produces a chain repetition. For example: "Living is the art of loving. Loving is the art of caring. Caring is the art of sharing. Sharing is the art of living."

The another type of repetition is ordinary repetition. It has no definite place in the sentence. The repeated unit occurs in various positions to emphasize both the logical and the emotional meanings. For example: "It's what I want. It's what you want."

Root repetition is the use of words, often with the same root. In this type of repetition it is not the same words that are repeated but the same root. Consequently we are faced with different words having different meanings, but they are pronounced rhythmically. For example: "Schemmer, Karl Schemmer, was a brute, a brutish brute."

The another type is the synonymous repetition. This is the repetition of the same idea by using synonymous words and phrases. E.g.: "Are there not capital punishments sufficient in your statutes? Is there not blood enough upon your penal code? Here is used contextual synonyms.

Repetition is used for many purposes. It is the primary way of creating a pattern through rhythm. Meaning accrues through repetition. It can help to make a speech easier to follow and convince people of its truth. Writers that utilize repetition call attention to what is being repeated. This can generate greater focus on a particular subject and intensify its meaning.

Literature:

1. Galperin, "Stylistics", Moscow, 1981, (pg: 211-215)
2. M.Hüseynova, Günel Yunusova, "Stylistics", Baku, 2017, (pg: 161-163)
3. <https://writers.com/repetition-definition>
4. <https://studfile.net/preview/5271381/page:10/>
5. <https://lisbdnet.com/what-is-the-purpose-of-repetition/>
6. <https://www.studiobinder.com/blog/what-is-repetition-definition/>

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ İSİMLƏRİN CƏM FORMASININ DÜZƏLMƏ YOLLARI

Azərbaycan dilindən fərqli olaraq ingilis dilində isim say həmişə uzlaşır. İsmın qarşısında müəyyən və qeyri-müəyyən miqdar sayı gələrsə, isim mütləq cəmlənir; 1. I have one friend 2. I have friends. İngilis dilində əksər isimlərin cəm forması -s, (-es) şəkilçisi vasitəsilə düzəlir. Məsələn: Boys, gardens. İsmın cəm formasını düzəltmək üçün işlənən -s(-es) şəkilçisi Azərbaycan türkcəsində cəmlik ifadə edən -lar, -lər şəkilçisinə uyğun gəlir, məsələn; pens-qələmlər.

İngilis dilində elə isimlər vardır ki, sonu “o” saiti ilə bitsə də onlar “-es” şəkilçisi deyil, “-s” şəkilçisi qəbul edirlər. Bu isimlər əsasən, sondakı “o” hərfindən əvvəl başqa bir sait olanlardır. Bu isimlər; piano, photo, Kökündən dəyişərək cəmlənən isimlər aşağıdakılardır; 1. A man-men 2. A goose-geese

Müasir ingilis dilində bir ismin (ox) cəm şəkli -en şəkilçisi ilə düzəldilir: ox-oxen. Mürəkkəb isimlərdə cəm şəkilçisi, adətən, əsas komponentə əlavə edilir. Editor-in-chef, sözlərindən birincidə əsas komponent editor sözüdür. Həmin mürəkkəb isimlərin cəm formasını düzəltmək üçün -s şəkilçisi bu komponentlərə əlavə edilməlidir: editors-in-chef.

Əksər mürəkkəb isimlər ya “man/woman” isimlərinin özündən əvvəl və ya sonra başqa isimlə birləşməsi və ya müxtəlif isimlərin birləşməsindən əmələ gəlir: Məs; man-servant, a policeman

Tərkibində “man/woman” sözləri olan mürəkkəb isimlər 3 yolla düzəlir:

1. Əgər “man/woman” sözləri mürəkkəb ismin ikinci tərəfində gələrsə, yalnız “man” və “woman” sözləri cəmlənir.

A policeman-policemen

Əgər “man/woman” sözləri mürəkkəb ismin 1-ci tərəfində gələrsə, bu zaman mürəkkəb ismi əmələ gətirən hər iki komponent cəmlənməlidir. 1. A woman-driver – women-drivers.

Elə sözlər vardır ki, tərkibində “man” komponenti var, lakin bunlar mürəkkəb isimlər sayılmır və cəmlənməsi “s” şəkilçisi ilə düzəlir. Məsələn: German-Germans.

Müasir ingilis dilində elə isimlər vardır ki, onların tərkibində isim əsası yoxdur məsələn: forget-me-not, merry-go-round. Bu qəbildən olan isimlərin cəm formasını düzəldərkən -s şəkilçisi ismin sonuna əlavə edilir. Məsələn; Forget-me-nots, merry-go-rounds

İngilis dilində mövcud olan bəzi latın və yunan mənşəli isimlər müasir ingilis dilində cəmdə 2 formada işlədilir: Memorandum – 1. memoranda 2. memorandums

• *İsimlərin cəm formasının yazı qaydaları:*

1. Əgər isim -s, -ss, -x, -sh, -ch, -tch hərfləri və yaxud hərflər birləşmələrindən biri ilə qurtararsa, onun cəm formasını düzəltmək üçün sonuna -es şəkilçisi artırılır. Məs; 1. A bus-buses 2. A glass –glasses. “f” və ya “fe” sonluğu ilə qurtaran əksər isimlərin cəm formasını düzəldərkən, f- v hərfinə çevrilir və ismin sonuna -es şəkilçisi əlavə edilir. Məsələn; 1. A wife -wives 2. A knife -knives

3. Əgər ismin sonu sonu -y ilə bitərsə və y-dan əvvəl sait gələrsə, olduğu kimi qalır və -s əlavə olunur; a boy-boys. İsmın sonu -y ilə bitərsə və -y dan əvvəl samit gələrsə y hərfi i hərfinə çevrilir və -es əlavə olunur; A city-cities

4. Təki və cəmi eyni olan isimlər; 1. a sheep-sheep 2. A fish-fish

5. Ancaq cəm formada işlənən isimlər; Trousers, scissors, scales

Ədəbiyyat:

1. Oruc Musayev. İngilis dilinin qrammatikası, 2007
2. Güllü Məmmədova.

KANADA FRANSIZCASININ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Fransız dili Kanada əhalisinin təxminən 20%-i tərəfindən danışılır və ingilis dili ilə yanaşı rəsmi statusa sahibdir. Eyni zamanda, əhalinin 80%-nin ilk dil olaraq fransızca danışdığı Kvebekin yeganə rəsmi dilidir. Kanada fransızcasının müxtəlif növləri arasında heç bir standartlaşma yoxdur, ancaq ən nüfuzlusu Kvebek ləhcəsidir. Kanada fransızcası XVII əsr fransız dilinə aid bəzi xüsusiyyətləri qoruyub saxlayır və bu dil Avropalı fransızdillilər üçün bir qədər arxaik səslənə bilər. Avropa və Kanada fransızcasının lüğət tərkibləri arasında çox cüzi fərq var: “qız dostu” bu dildə “petite amie” deyil, “blonde”dur; “çips” – “chips” deyil, “croustilles”dir; “soyuq” isə “froid” deyil, “frette”dir. Küçə jarqonunda “sən və mən”, yaxud fransızca “toi et moi” daha çox Fransa inqilabından əvvəlki fransız ləhcəsinə oxşar “toé et moé” kimi tələffüz olunur. “Lâche pas la patate” ifadəsi “təslim olma” deməkdir, amma hərfi tərcüməsi “kartofu əldən vermə” formasındadır. Kanada fransızcası ilə Avropa fransızcası arasındakı fərqlilikləri bir neçə aspektdə araşdırma bilərik: **1) Kanada fransızcası daha arxaik səslənir** - “Ammə” üçün “mais que”, “çünki” üçün isə “à que” kimi arxaik ifadələr Fransada qərribə səslənsədə, Kanada fransızcasında geniş yayılmışdır; **2) Kanadalı fransızlar daha çox ingilisizmdən istifadə edir** - Kanada fransız dili bəzi mənalarda daha köhnə səslənə bilər, lakin o, standart fransız dilindən daha çox ingilis dilindən istifadə edir. İngilislər ingilis dilindən götürülmüş söz və ifadələrdir; **3) Kanada fransız dilində daha çox aborigen sözlər var** – başqa bir fərq odur ki, Kanada fransızlarının dili digər fransızdilli ölkələrdən daha çox lüğətə sahibdir. Məsələn, Avropa fransız dilində “sandal” almaq istəyənsiz, “les sandals” axtarardınız. Kanada fransızcasında bu söz aborigenlərdən götürülmüş söz olan “les babiches”dir; **4) Qrammatik fərqlər** - həm şifahi nitqdə, həm də yazıda bəzi qrammatik fərqlər var. Burada yalnız bir neçə nümunə var: 1. Kanadalılar danışarkən qeyri-rəsmi **“tu”** əvəzliyi və onunla əlaqəli qeyri-rəsmi fel formalarından istifadə etdikdə başqalarına qeyri-rəsmi müraciət etmək ehtimalı daha yüksəkdir. Bununla belə, işgüzar dairələrdə çox vaxt rəsmi **“vous”** şəxs əvəzliyindən istifadə edilir; 2. Mənsubiyyət və obyekt əvəzlilikləri çox vaxt Kanada fransızcasında fransız dilindən fərqlidir. Məsələn, bir Kvebekli tez-tez **“nous”** əvəzinə **“on”** qeyri-müəyyən şəxs əvəzliyindən istifadə edir; 3. Kvebeklilər **“sur la”** əvəzinə **“s'a”** və ya **“dans les”** əvəzinə **“dins”** deməklə ön sözü qısaldır; **5) Söz və arqo fərqləri** – Lüğət tərkibində və jarqonda da fərqlər vardır ki, bəzən bunlar utancverici ola bilər. Məsələn, fransız atadan onun dedi-qodularını soruşsanız, övladlarını soruşmuş olarsınız. Ancaq eyni sualı Kvebekli kişisinə versəniz, siz onun xəyallarını soruşmuş olarsınız; **6) Tələffüz fərqləri** – Təsəvvür etdiyiniz kimi, tələffüzdə bəzi əsas fərqlər var. Bunlara aşağıdakılar daxildir: 1. Bəzi saitlərin tələffüz tərzindəki fərqlər; 2. **U** və **İ** saitlərindən əvvəl **D** və **T**-nin **DZ** və **TS** kimi tələffüz edilməsi; 3. Vurğu və intonasiya fərqləri: Myrtille-Bleuet; Pastèque – Melon d’eau; Glace – Crème glacée; Un steward, une hôtesse de l’air – Un agent de bord; Citronnade – Limonade; Gay – Gai; Soutien – gorge – Brassière; Ananas – Ananas; Placard – Armoire / Garde-robe. Məqalədə biz fransız ədəbi dili ilə Kanada və Kvebek fransızcası arasındakı oxşar və fərqli xüsusiyyətləri aşkara çıxarmış olduq.

Ədəbiyyat:

1. Aygün Məqami. Fransız dilində işlənən ingilis alınmaları. Elm və təhsil, Bakı: 2014, 277 s.
2. Cabbarov Rəşid, Lexicologie du français contemporain. Turxan, Bakı: 2013, 246 s.
3. <https://utalk.com/az/store/french-canadian>.

FRANSIZ VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ İNSANIN HƏYATI, YAŞAM TƏRZİ İLƏ BAĞLI FRAZEOLoji İFADƏLƏR

Frazeoloji birləşmələr elə qədim və sonsuz mövzudur ki, aid olduğu dilə zənginlik və çalarlıq gətirir. Elə bir dil yoxdur ki, frazeoloji birləşmələrdən istifadə olunmasın. Çox vaxt bu birləşmələr fikrin düzgün ifadə olunması üçün istifadə edilməsində böyük rol oynayır. Frazeoloji birləşmələr insanların həyat təcrübələrinin bir hissəsi olub, aid olduğu xalqın dünyagörüşünü, mentalitetini özündə əks etdirir. Hər bir dilin özünə uyğun frazeologiyası var. Ana dili ilə müqayisəli tədqiq ediləndə isə tərcümə prosesində bəzi məsələlər üzə çıxır ki, dillərin daxili məna imkanları, oxşar və fərqli cəhətlərinin olduğunu görürük. Müqayisəli tədqiqatda görünür ki, fransız dili analitik dil qrupuna daxil olduğuna görə frazeoloji birləşmələr yaratdıqda sözlərləndən istifadə olunur. Sözlərinin birləşdirici və yaradıcı funksiyası frazeologizmin istifadə edildiyi cümlədə özünü göstərir. Sözləri frazeologizmlərin tərkibində müxtəlif yerlərdə çıxış edir. Bəziləri isə “avoir”; “être” köməkçi feillərin köməyi ilə yaranır. Bu kateqoriyanın ifadəsi kimi isə Azərbaycan dilində hal şəkilçiləri, köməkçi sözlər istifadə olunur. Tərcümədə hərəkətin keçdiyi yol, baş verdiyi zaman iki dilin frazeoloji vahidlərinin tərcüməsində müəyyən fərq yaratmasına, obrazlı ifadəsinə gətirib çıxarır. İndi sizə təqdim edəcəyimiz frazeoloji birləşmələr bunun bir nümunəsidir.

1. être adroit comme un singe – hər işin ustası olmaq
2. peigner la giraffe – təmənnasız iş görmək
3. être copains comme cochons – dost olmaq
4. être malade comme un chien – ağır xəstə olmaq
5. avoir d’autres chats à fonetter – işi gücü olmamaq
6. finir en queue de poisson – bəxti gətirmək
7. tranter que comme un chien – it kimi rəftar eləmək
8. dormir comme l’oiseau une marmotte – ölü kimi yatmaq
9. vivre comme l’oiseau sur la branche – vətəni olmamaq
10. garder un chien de sa chienne – kin saxlamaq, yəni özünə kimdənsə əziyyət çəkdiyi pisliyə bənzər qisas alacağına söz vermək.

Ədəbiyyat:

1. Nigar Babaxanova. Fransızca- Azərbaycanca frazeoloji lüğət. Bakı, Proqres Nəşriyyatı, 2012, 212 s.
2. Gülnarə Sadıxova. Fransızca-Azərbaycanca müxtəsər atalar sözləri lüğəti. Bakı, 1999.
3. Sauvageot A. Les procédés expressifs du français contemporains. Paris, 1999.
4. [http://www.fdlm.org/supplements/recherches et applications/](http://www.fdlm.org/supplements/recherches%20et%20applications/)

Nübar Nəzərli
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Magistratura şöbəsi, qrup 210
Elmi rəhbər: f.f.d., prof. Çəmən Babaxanova

MEYVƏ VƏ TƏRƏVƏZ ADLARI İLƏ DÜZƏLƏN FRAZEOLoji VAHİDLƏRİN LEKSİK-SEMANTİK BÖLGÜSÜ

Meyvə və tərəvəzlər yalnız qida məhsulları kimi mətbəxdə işlənmir, bu qida məhsulları frazeoloji vahidlər yaradaraq xalq ifadələrində, atalar sözlərində, zərb-məsəllərdə, deyimlərdə və s. işlənməklə hər bir dilin leksikologiyasının inkişafında, lüğət tərkibinin zənginləşməsində mühüm rol oynayır. Qeyri-adi, bəzən də məzəli, gülməli, əyləncəli ifadələr çox vaxt insanın fiziki keyfiyyətlərini, o cümlədən zahiri gör-

kəmi (avoir les yeux en amande), xarakterini, əqli keyfiyyətlərini (être bonne pomme), yaxud sadəcə onun geyimini (porter un chapeau melon) təsvir etməyə xidmət edir. Elə ifadələr də vardır ki, insanı yüngülvari tənbəh etməyə, bəzən də aşağılamağa yönəldilir (espèce de patate!, donner des noix à celui qui n'a pas de dents) yaxud insanlar arasında gündəlik həyatda rast gəlinən bir sıra hadisələrin (mübahisə, dava-dalaş, əsəbiləşmə və s.) təsvirində, ifadəsində vasitə rolunu oynayır (recevoir une châtaigne). Nitqin əvəzsiz lakonik ifadə vasitəsi olan frazeoloji ifadələrə yaxından bələd olmadan xarici dildə mükəmməl danışmaq, bu dildə danışan xalqın milli-mənəvi dəyərlərinə bələd olmaq, dilin incəliklərinə sirayət etmək mümkün deyil. Leksik-semantik xüsusiyyətlərinə görə bu ifadələri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1. İnsanın xarici görkəminin təsvirini bildirən frazeoloji vahidlər: *être gros comme une pastèque; haut comme trois pommes à genoux; noir et sec comme un pruneau;*
2. İnsanın davranışı və xarakterini bildirən frazeoloji vahidlər: *avoir des couilles comme des ananas; garder une pomme pour la soif; mi-figue mi-raisin;*
3. İnsanın psixi və emosional vəziyyətini bildirən frazeoloji vahidlər: *tremblotter comme de la gelée de groseilles/ e coing; avoir qn dans le raisin; avoir la banane.*
4. İnsanın əqli, zehni durumunun yaxşı/pis olmasını bildirən frazeoloji vahidlər: *il aime mieux deux oeufs qu'une prune; ne pas avoir inventé la machine à cambrer les bananes;*
5. İnsan orqanizminin fizioloji prosesini bildirən frazeoloji vahidlər: *poser un abricot / une pêche / une prune; changer l'eau des olives;*
6. İnsanın intim həyatını bildirən frazeoloji vahidlər: *avoir la framboise en folie; bouffer la figue; aller aux fraises;*
7. İnsanın hərəkətlərini, rəftarını əməllərini bildirən frazeoloji vahidlər: *apporter des oranges; laisser mûrir la poire; manger les raisins et laisser les pépins;*
8. Boş, mənasız zəhmət, əməl, iş bildirən frazeoloji vahidlər: *gagner des dattes; pour des nèfles; travailler pour des prunes;*
9. Maddi artefakt bildirən frazeoloji vahidlər: *cassis de lutteur / déménageur; datte en plomb;*
10. İnsanın xarici görkəmini təsvir etmək üçün işlədilən frazeoloji vahidlər: *avoir une tête de chou; avoir des oreilles en feuille de chou; avoir les yeux en amande;*
11. İnsanın xarakterini, əqli keyfiyyətlərini, davranışını bildirən frazeoloji vahidlər: *être bonne poire ou bonne pomme; avoir la pêche ;avoir la patate; avoir la banane;*
12. İnsanın geyimini nəzərə cərpdirmaq üçün işlədilən frazeoloji vahidlər: *un chapeau melon; être habillé comme un oignon;*
13. Dava-dalaş, təhqir, xətrinə dəymə, ələ salma: *espèce de patate! recevoir une châtaigne;*
14. Mübahisə etmək, bir-birini təhqir etmək, dalaşmaq məramlarını bildirmək üçün işlədilən frazeoloji vahidlər: *il me court sur le haricot; espèce de patate ! espèce de cornichon !*
15. Kasıblıq, pulsuzluq, müflisləşmə bildirənlər: *je n'ai plus un radis.*

Ayşən Abdullayeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Magistratura şöbəsi, qrup 110

Elmi rəhbər: f.f.d., prof. Çəmən Babaxanova

VİKTOR HÜQONUN “SƏFİLLƏR” ƏSƏRİNDƏ İŞLƏNMİŞ METAFORA ANLAYIŞI

Viktor Hüqonun “Səfillər” əsərində metaforalardan geniş şəkildə istifadə edilmişdir və onların özü-nəməxsus leksik-semantik xüsusiyyətləri vardır.

Bunlardan aşağıdakıları qeyd etmək olar:

1. “Il lui semblait sentir s'ouvrir ces ailes que nous avons tous au dedans de nous.” – O, deyəsən, hər birimizin içində olan qanadların açıldığını hiss edirdi. Bu ifadə “la métaphore in absentia” (une métaphore dont le comparé est absent) adlanır. Çünki müqayisə olunan tərəflərdən biri burada mövcud deyildir.

2. “Les hautes herbes fourmillaient sous la bise comme des anguilles.” – Hündür otlar qarışqa kimi küləkdə qaynayırdı. Burada qarışqaya aid olan xüsusiyyət otların üzərinə köçürülmüşdür və müqayisə

edilən hər iki tərəf mövcuddur. Ona görə də bu hal “la métaphore in praesentia” (métaphore annoncée ou métaphore explicite) adlanır.

3. “Les ronces se tordaient comme de longs bras armés de griffes cherchant à prendre des proies.” – Çovdarlar ovunu ələ keçirməyə hazırlaşan caynaqlarla silahlanmış uzun qollar kimi bükülürdü. Bu metafora isə “la métaphore in praesentia” adlanır.

4. “L'œil luisait sous les sourcils comme un feu sous une broussaille”. Göz qaşların altında kolluqda qığılcım saçan od kimi parıldaırdı. Bu ifadədə yazıçı gözün parlaqlığını təsvir etmək üçün onu odun parlaqlığı ilə eyniləşdirmişdir.

5. “Au printemps, il fait clair dans les âmes tristes, comme à midi il fait clair dans les caves.” Yazda, günorta vaxtı zirzəmilərə düşən işıq kimi, qəmli könüllərə də işıq gəlir.

6. “Le bonheur est un vieux châssis peint d'un seul côté.” – Xoşbəxtlik yalnız bir tərəfində rəsm çəkilmiş köhnə bir çərçivədir.

Ədəbiyyat:

1. Georges Duval “Le dictionnaire des metaphors de Victor Hugo” Paris, Librairie Française (1888).
2. <http://lesmiserables-vh.blogspot.com>
3. <https://www.jstor.org/stable>
4. Guillaume Peynet.. Métaphore et pensée dans l'œuvre de Victor Hugo (1852-1864). Littératures. Université du Maine, 2021. Français.

Günay Ağayeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-2, fakültəsi, qrup 325 B

Elmi rəhbər: b/m Əzizə Məmmədova

FRANSA ƏRAZİSİNDƏ REGIONAL DİLLƏR

Fransanın əhalisi təxmini 67 milyondur. Fransa əhalisinin sayına görə dünyada 20-ci, Avropada 3-cü yerdədir. Fransa ərazisində fransızlarla yanaşı bir çox etnik qruplar da yaşayır. Bu etnik qruplar özlərinə məxsus dillərə malikdirlər. Fransanın dövlət dili fransız dili olmasına baxmayaraq bu dil yeganə ünsiyyət vasitəsi deyil. Fransa ərazisində 75 regional dil saymaq olar. Elə bu linqvistik müxtəlifliyinə görə Fransanı bəzən “kiçik Avropa” belə adlandırırlar. Regional dillərə, Fransa ərazisində danışılan dilləri – oksitan, bask, breton, flaman, katalan, korsikan və s., Fransanın dəniz aşırı ərazi və departamentlərində danışılan dillər – kreol, kanak və s. dillərini qeyd etmək olar. Fransa konstitusiyası regional dillərin tanınmasını rəsmi olaraq irəli sürür və Parlament tərəfindən 2008-ci ilin iyulunda Versal Konqresində təsdiqlənir. Buna baxmayaraq regional dillərdə də danışanlar zaman-zaman bir çox problemlərlə qarşılaşırlar. Dövlət ibtidai və orta məktəblərində regional dillərin tədrisi mövzusu bir çox hallarda mübahisəli məsələyə çevrilir. Övvəllər regional dilləri yalnız yaşlılar istifadə edirdi, lakin indi bəzi məktəblərdə regional dillər tədris edilir. Fransa Konstitusiya Şurası 2021-ci ilin mayın 21-də regional dillər irsinin qorunması və onların xüsusən də immersiv təhsildə təbliği ilə bağlı qanunu qismən qadağan edir və regional dillərin tədrisinə yalnız müxtəlif platformalarda icazə verilir. Hazırda Fransa ərazisində 121000 (yüz iyirmi bir min) şagird regional dillərdə təhsil alır, belə ki, bu şagirdlərin 11.5% -i ikidilli immersiv təhsil alır. Regional dillərin inkişafının tərəfdarı olanlar bu dillərin qorunmasının vacibliyini və yerli mədəniyyətə müsbət təsir göstərdiyini bildirirlər. Bu etnik qrupların müxtəlif dilləri olması ilə yanaşı onların müxtəlif mədəniyyətləri var və bu da eyni zamanda Fransa mədəniyyətinə müsbət təsir göstərir. 2016-cı ildə aparılan sorğuya əsasən Fransada yaşayan və bask dilində danışanların sayı 51200 (əlli bir min iki yüz) nəfər yəni ümumi əhalinin 28,4% ni təşkil edir. Bu dilin adı xalqın adı ilə və indiki Navarra ərazisini işğal edən ilk tarixi insanlar olan Vaskonlarla bağlı idi. Oksitan dili Kataloniyanın rəsmi dilidir. Cənubi Fransada, Monakoda, İtaliyanın Oksitan vadilərində, həmçinin digər bölgələrdə də danışılan dildir. Katalan dili isə XIX əsrin sonlarına qədər oksitan dilinin ləhcəsi hesab olunurdu. Katalan dili İspaniyada ikinci rəsmi dildir. Bu gün Fransada ən çox danışılan dil, yəni breton dilində danışanların sayı isə 200000 (iki yüz minə) yaxındır.

Ədəbiyyat:

1. Djabbarov Rachid. Lexicologie du français contemporain
2. Jacques Pécheur, Edvige Costanzo, Muriel Molinié. Campus 3.
3. <https://www.vie-publique.fr/en-bref/280872-langues-regionales-lenseignement-immersif-en-question>

Roza İbrahimova

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil- 2 fakültəsi, qrup 425 B*

Mehdi Qarayev

*53 № li məktəb, 7 D sinfi
Elmi rəhbər: b/m Kəmalə Kərimova*

FRANSIZ DİLİNİN TƏDRİSİ PROSESİNİN TƏŞKİLİ VƏ ÖYRƏDİCİ MOTİVASİYASI

*Hər bir xalqın milliliyini, mənəvi dəyərlərini yaşadan, inkişaf etdirən onun dilidir.
Ümumilli lider Heydər Əliyev*

İnsanlar bəşər tarixinin bütün dövrlərində xarici dilləri öyrənməyə meyilli olublar. Hazırda qloballaşma prosesi ilə əlaqədar olaraq xarici dillərin öyrənilməsi həyatı əhəmiyyətli faktlardan birinə çevrilibdir. Azərbaycan Respublikasının müstəqil bir dövlət kimi dünyaya inteqrasiyası, zəngin potensiala malik beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin genişlənilməsi, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının bolluğu xarici dillərin öyrənilməsinə daha da aktuallaşdırmışdır. Bu gün əldə etdiyimiz ən böyük uğurlardan biri Azərbaycanın xaricə çıxış üçün imkanlarının olmasıdır. Azərbaycan bütün sahələrdə dünya birliyi ölkələri ilə əməkdaşlıq edən bir ölkədir. Elə bu səbəbdən də xarici dilə yiyələnən şəxslərə ölkəmizdə ehtiyac çoxdur. Onlar beynəlxalq arenalardan xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərini, qazandığı nailiyyətləri başqalarına çatdırmaq, onlarla həmin dildə fikir və təcrübə mübadiləsi aparmaq imkanına malikdirlər.

Hazırda dünyanın 260 ölkəsində 7,5 milyarddan çox insan yaşayır. Onlar ünsiyyət vasitəsi kimi 7 minə yaxın dildən istifadə edirlər. 40 ən çox yayılmış dil dünya əhalisinin 2/3-ni əhatə edir. Bu dillərdən yalnız 95-i dövlət dili statusuna malikdir. Bəzi dillər bir neçə dövlətin rəsmi dili kimi qəbul edilib : ingilis dili 56, fransız dili 29, ərəb dili 24, ispan dili 20, portuqal dili 8, alman dili 6, italyan və rus dilləri 4, holland və serb dilləri 3 ölkənin dövlət dili statusuna malikdir. Daha 12 dilin hər biri iki ölkədə rəsmi dil kimi işlədilir. Eyni zamanda, 2 və daha artıq dövlət dili olan ölkələr də mövcuddur. Bu gün ingilis dili faktiki olaraq beynəlxalq səviyyədə əsas ünsiyyət vasitəsi kimi qəbul olunsa da, dünya əhalisinin 75%-i bu dili bilmir.

Bu gün, xarici dil tədrisindən bəhs edərkən yalnız qayda və strukturlar, yəni linqvistik göstəricilər deyil, eyni zamanda digər faktorlar da nəzərə alınmalıdır. Fransız metodisti Kristin Taqliyant metodikaya dair əsərində praktik dilin tədrisi əhəmiyyətindən bəhs edərkən “TTY(SAMU)” çağırmağı bacarmayan öyrəncinin hansısa kursda təhsil almasını gözləmək lazım deyil, bunun üçün əsas məsələnin öyrəncinin motivasiyalı olması və özünün qarşısında dayanan vəzifələri, maraqları, perspektivləri və s. düzgün dərk etməsidir.

Öyrəndiyimiz fransız dilinin timsalında xarici dilin tədrisinin qarşıya qoyduğu əsas müddəaları nəzərdən keçirək:

- xarici dili bilməklə yanaşı, həmin dilin aid olduğu mədəniyyəti də tanımaq;
- xarici dili öyrənərkən 4 əsas dil bacarıqlarının (yazılı anlama, özünü yazılı ifadə etmə, şifahi anlama, özünü şifahi ifadə etmə) düzgün mənimsənilməsi və avtomatlaşdırılması;
- fənlərarası inteqrasiyanın doğru şəkildə qoyulması;
- tədris prosesində daha müasir və alternativ metodların seçilməsi;
- dil bilgisinin yoxlanılması üçün müxtəlif və rəngarəng çalışma tiplərinin seçilməsi;
- pedaqoji, psixoloji, metodiki tələbatları nəzərə almaqla dil səriştələrinin müxtəlif situasiya və kontekstlərdə sınaqdan keçirilməsi;
- öyrəncilərlə əlavə məsləhət saatlarının və dərnlərin (atölyələr) təşkili;
- auditoriyalarda öyrəncilərin mümkün texniki vasitələrlə təmin edilməsi;
- xarici dil dərslərində bəşəri və milli dəyərlərin qorunması və s.

Ədəbiyyat:

1. Christine Tagliante, La classe de langue, CLE International, Paris, 2001
2. Azərbaycan Respublikasının Ümumtəhsil Məktəbləri üçün ikinci xarici dil fənni üzrə təhsil proqramı (Kurikulumu), (V – XI siniflər), Bakı – 2013
3. X.Qədimova, İnteraktiv təlim metodları, Bakı, – 2005
4. Xarici dil üzrə fənn kurikulumu, Bakı, – 2007

Gültac Mirəliyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-2 fakültəsi, qrup 425B

Elmi rəhbər: b/m Kəmalə Kərimova

FRANSIZ DİLİNDƏ PERİFRAZLAR VƏ ONLARIN ÜSLUBİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Etimoloji cəhətdən perifraza “autour” – ətrafında və “parler” – danışmaq sözlərindən yaranıb, “ətrafı ayırmaqla ifadə etmək”, “yuvarlaq şəkildə danışmaq” mənasını verən yunan ifadəsindən gəlir. Bir sözün tərifindən ibarət olan, daha uzun, lakin, semantikasına görə həmin sözə bərabər ifadə ilə əvəzlənməsindən ibarət olan nitq fiqurudur. Perifrazlar təkrarın qarşısını almaq, bədii dilə rəng qatmaq məqsədilə istifadə olunur. Perifrazlar, həmçinin, dildə yeni reallıqlar təyin edir. Üslubi cəhətdən perifrazın işlədilməsinin səbəbləri çoxdur:

- əhəmiyyətli bir detala diqqət çəkmək;
- realist sözlərin istifadəsindən çəkinmək, şeirləşdirmək;
- tələffüzü zənginləşdirmək;
- təsvirlər yaratmaq;
- ironiyanı dəstəkləmək;
- təkrarların qarşısını almaq üçün istifadə edilir.

Perifrazların tərfi və funksiyası üslublara görə fərqlənə bilər. Məsələn ədəbiyyatşünaslıq termininə əsasən perifraz bədii əsərlərdə işlənən məcazın növlərindən biridir. Varlığın, əşyanın və ya hadisənin adının onun mahiyyətini əks etdirən başqa bir təsvir və ən səciyyəvi əlaməti ilə əvəz olunmasıdır. Perifrazlar canlı və ağılda qalıcı bir görüntü yaratmanın yollarından biridir. Buna görə də əsasən şairlər perifrazları çox istifadə edirlər, çünki şeirlər məcazi ifadələrlə doludur:

“C’était l’heure tranquille ou les lions vont boire.” (Aslanların içməyə getdiyi sakit saat idi) V. Hugo, “La Légende des siècles”, “Əsrlərin əfsanəsi”. V. Hüqo bu perifrazlarla gecədən danışır.

“Un jour que celui-ci, plein du jus de la treille, Avait laissé ses sens au fond d’une bouteille...” (Bir gün, bu üzüm suyu ilə dolu hissələrini bir şüşənin altına qoymuşdu...) La Fontaine, “Fables”, “Təmsillər”. Bu perifrazlarla şərəbdən bəhs edir.

Canlı görüntülər oxucunu cəlb etdiyi üçün jurnalist və publisistlər periferik ifadələrdən qəzet başlıqlarında, məqalələrdə çox istifadə edirlər. Məsələn: le quatrième pouvoir (4-cü hakimiyyət). Perifrazlar işlənmə dairəsindən asılı olaraq müxtəlif təsnifat qruplarına ayrılır: yer adlarını ifadə edənlər, qədim miflərə əsasən Allahlara verilən adları bildirənlər, heyvanları təsvir və təyin edənlər, məşhur şəxsiyyətləri ifadə edənlər, məişətlə əlaqəli obyekt və əşyaları bildirənlər və s.

Perifrazlar daha çox nəsr və nəzm üçün xarakterikdir və bunlar daha çox yazıçı və şairlərin beyin məhsulu hesab olunur. Fransız dilində bütün üslublarda perifrazlardan istifadə edilir, lakin onların miqdarı daşdığı funksiyadan və tiplərindən asılıdır.

Ədəbiyyat:

1. Rəşid Cabbarov, Fransız dilinin üslubiyyatı, Bakı, Elm və təhsil, 2015
2. Frédéric Calas “Introduction à la stylistique”, Hachette Supérieur, 2007
3. Rachid Djabbarov “La stylistique française” Bakı, Elm və təhsil, 2015

FRANSIZ DİLİNDƏ İNGİLİS İDMAN TERMİNLƏRİ

Dünyada təxmini olaraq 200 milyon insan Fransızca danışa bilir. Fransız dili roman dil qrupuna daxildir və BMT-nin rəsmi dillərindən biridir. Fransız dilində də digər dillərdə olduğu kimi alınma sözlər mövcuddur. Bir neçə dildən sözlər alınır və bunların bəzilərinə dəyişiklik edilir, bəzilərinə isə dəyişiklik edilmədən öz dilində işlənir. İngilis dilindən də bir çox sözlər alınıb, əsasən ingilis dilindən alınma sözlər şou-biznez, idman və s. sahələrə aid sözlərdir. Buna misal olaraq aşağıdakı ingilis idman terminlərini misal göstərmək olar:

Aérobic, 1981, musiqi sədaları altında edilən bədəni formaya salan gimnastikadır.

Baby-foot, 1951, stolüstü futbol deməkdir.

Battant/ante, 1907, döyüşkən idmançı, 1967-ci ildən sonra isə mənə genişlənərək, çox vuruşqan idmançı, şəxsiyyət mənasını daşıyır.

Break, 1909, tenis oyunçusu və onun rəqibi arasında olan məsafəyə deyilir.

Challenger, 1900, boksçu, mənə genişlənərək, çempion adını qazanmağa iddialı idmançı.

Horse-ball, 1930, iki komandanın hər biri 6 atlıdan ibarət olaraq dəri qulplu topu rəqibin qapısına göndərmək cəhdli idman növü.

Joggeur/euse, 1978, coqinqlə məşğul olan şəxs.

Jumping, 1901, at üstündə maneələrdən sıçrama.

Karting, 1960, kartlarla keçirilən idman növü.

Lop, 1906, topa zərbə vurmaq.

Match-play, 1930, 2 oyunçu yaxud 2 komanda arasında oyuyq -oyuyq oynanılan qolf yarışması.

Oxer, 1924, otlaq tiri at idmanıdır, üst-üstə qoyulmuş 3 tirdən ibarət maneə, yuxarı tir eyni səviyyədə digər bir tirlə müşayiət olunur.

Pole position, 1972, avtomobil idmanı, ən yaxşı sürücünün cədvəldə tutduğu birinci yer.

Practice, XX, qolfda məşqlər üçün ayrılmış meydança, zal deməkdir.

Pressing, 1935, kollektiv idman növlərində rəqibi daimi, təkidli təzyiq altında saxlama.

Raft, 1985, hava ilə doldurula bilən, suda batmayan, sürətlə axan çaylarda enmək üçün kürək formalı avarla idarə edilən qayıq.

Ədəbiyyat:

1. Aygün Məqami “Fransız dilində işlənən ingilis alınmaları lüğəti”. Elm və təhsil, Bakı 2014. 277 s.
2. Cabbarov Rəşid, Lexicologie du français contemporain, p.142-144.

LATIN PREFİKSLƏRİ VASİTƏSİLƏ SÖZ YARADICILIĞI

Prefiks, önsəkilçi sözün önünə artırılaraq sözə yeni bir mənə verən şəkilçidir. Prefikslərin mənasını bilmək ilk dəfə müşahidə etdiyimiz və ya eşitdiyimiz sözlərin mənasını anlamağa kömək edir. Prefikslər cümlədə tək istifadə oluna bilmədiyi üçün öz-özlüyündə söz deyil. Onlar həmişə əsas sözlə əlaqələndirilməlidir. Fransız dilində bir çox önsəkilçi mövcuddur. Fransız dilini, şərti olaraq, “şəkilçili dil” adlandırmaq olar. Çünki dildə şəkilçilərin sayı nisbətən çoxdur. Həmçinin fransız dilində alınma prefikslər də mövcuddur. Bunların sırasına latın dilindən götürülən prefikslər də daxildir.

Préfixes français	Sens	Exemples
ab-, abs-	loin de, séparation	abstinence (nəfsini saxlama)
ad-	vers, ajouté à	adhérence (birləşmə, qoşulma)
bis-, bi-	deux	bipède (ikiayaqlı), biplace (ikiadamlıq, ikiyerlik)
circon-, circom-, circum-	autour	circonlocution (boş-boş danışma); circumnavigation (dövr-aləm səyahəti)
intra-	au-dedans	intramusculaire (əzələ daxili)
juxta-	auprès de	juxtalinéaire (bitişik), juxtaposer (yanası yerləşmiş)
multi-	nombreux	multicolore (rəngbərəng), multiforme (müxtəlif formalı)
omni-	tout	multiple (müxtəlif tərəfli), omniscient (hər şeyi bilən), omnivore (hər şeyi yeyən)
pente-	presque	pénéplaine (peneplen), pénultième (axıncı əvvəlki heca)
quadr(i)-	quatre	quadri jumeaux (dördbucaqlı), quadripède (dördayaqlı)
simili-	semblable	similigravure (yarım ton); similimarbre (saxta mərmər)
tri-	trois	tripartite (üç hissədən ibarət olan), trisaieul (ulu baba, ulu nənə)
ultra-	au-delà de	ultrason (ultrasəs), ultraviolet (ultrabənövşəyi)
uni-	un	uniforme (rəsmi qulluq paltarı)
vice-	à la place de	vice-amiral (admiral müavini)

Gördüyünüz kimi, fransız dilində prefikslər çoxluq təşkil edir. Bu kiçik araşdırmada biz 20-yə qədər prefiks üzərində çalışdıq. Həmin prefikslərlə düzələn sözləri müxtəlif lüğətlərdən axtarıb taparaq onların Azərbaycan dilində tərcümələrini verdik.

Ədəbiyyat:

1. Fransızca-Azərbaycanca lüğət, Bakı 2007
2. <http://cm1cm2.ceyreste.free.fr/paulbert/prefix.html>
3. <https://www.francaisfacile.com/exercices/exercice-francais-2/exercice-francais-95675.php>

Ayla Axundova

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil -2 fakültəsi, qrup 227 b
Elmi rəhbər: b/m Xatirə Qarazadə*

FRANSIZ DİLİNDƏ XARİCİ GÖRÜNÜŞ VƏ İNSAN XARAKTERİNİ İFADƏ EDƏN FRAZEOLoji İFADƏLƏR VƏ ONLARIN AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ EKvİVALENTİ

Danışarkən nitqimizin səlistliyi və anlaşılan olması, ifadələrin düzgün və yerində seçilməsi nitqimizi daha anlaşılan və təsirli etməklə yanaşı həm də dilə nə dərəcədə bələd olduğumuzu ifadə edir. Dünya dillərinin hər biri kimi fransız dilinin lüğət tərkibi də sabit söz birləşmələri ilə çox zəngindir və hətta çox işləkdir. Belə ki, sözlər kimi bütövlükdə bir məna ifadə edən sabit birləşmələr dilin lüğət tərkibinin zənginləşməsində böyük rol oynayır. Bu isə frazeologiya ilə leksikanın sıx əlaqəsinin olduğunu göstərir. Belə ifadələr daha çox milli səciyyəlidir. Hər dilin özünə məxsus milli frazeoloji ifadələri vardır və bu ifadələr onun həyat və məişəti ilə sıx əlaqədədir.

Məşhur dilçi V.Q.Belinski frazeologizmləri “dilin xalq fizionomiyası, onun orijinal vasitəsi, varlıq və zəka zənginliyi” adlandırmışdır. Bütün bu deyilənlərlə yanaşı frazeologizmlər həm də rəngarəngdir. Frazeoloji ifadələrin dərinədən öyrənilməsi isə bizə istənilən bir dilin tarixini və xarakterini dərinədən başa düşməyə icazə verir. Bir neçə xarici görünüş və insan xarakteri ifadə edən frazeoloji ifadələrə nəzər salaq.

Vieille pendule – həyat baxışları köhnəlmiş insan

La crème – sevimli, xəşagələ insan

Être beurré – kefli (içmiş) olmaq

Avoir un coup de blues – (*avoir un moment de tristesse*) – kədərli, kefsiz olmaq. Par ex : *Pauline a un coup de blues, elle préfère ne pas sortir et rester chez elle.*

Un gibier de potence – une personne peu recommandable

Faire des yeux de merlan frit – *Avoir l'air bêtement étonné* – çox təccüblü görünüşü olmaq

Être cloche-être stupide, bête (familier) – axmaq olmaq

Être blanc comme neige – günahsız olmaq

Jambes d'allumettes (sec comme une allumette) – kibrit çöpü kimi cansız olmaq

Ame de bouillie – xaraktersiz insan

Beau comme un lever du soleil – səhər günəşi qədər gözəl

Belle comme un tatouage – şəkil kimi gözəl

Donneur de bonjour – kompliment deməyi sevən adam

Être tout drôle – özündə olmamaq, özünü pis hiss etmək.

Yuxarıda nümunə göstərdiyimiz bir neçə frazeoloji birləşmələrdən də aydın olur ki, həqiqətən də frazeoloji birləşmələr nitqin mənacə situasiyaya ən uyğun və obrazlı vahidləridir.

Ədəbiyyat:

1. Bayramov H. "Azərbaycan dili frazeologiyasının əsasları". Bakı, 1978.
2. Musayev Ə. M. "Müasir fransız dili leksikasının inkişafı" Bakı 1987.
3. Новый большой французско- русский фразеологический словарь. Москва 2006.

Gülzar Bağırılı

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-2 fakültəsi, qrup 227 b

Elmi rəhbər: b/m Xatirə Qarazadə

FRANSIZ DİLİNDƏ ARQOLARIN İŞLƏNMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Dil daxilində ünsiyyət zamanı müxtəlif hadisələr baş verir. Bu hadisələrdən biri də əhalinin ayrı-ayrı təbəqələri, insan qrupları daxilində ünsiyyət üçün istifadə olunan söz qrupu “arqo”lardır. Arqolar dilçi alim Ə.M.Musayevin təbirincə desək, milli dil norması ilə müqayisədə ədəbi dil normasından tamamilə kənarda olan və danışan şəxsi açıq-aydın şəkildə mənfi cəhətdən xarakterizə edən üslubi rəngi olan sözlərdir.

Əslində arqoların inkişaf tarixi fransız dilinin tarixi ilə paralell baş vermişdir. Hətta Serements de Strasburg (842) ilk tarixi fransız mənbələrdə belə onun izlərinə rast gəlmək olar. Ümumilikdə götürdükdə arqolar dilin yaşayan canlı hissəsidir. Bu dildə ünsiyyətdə olan insanların istifadə marağına görə bu sözlər istənilən zaman işləmə və yaxud əvəzlənə bilər. Bu sözlər xalq danışığı dilində köməkçi dil funksiyasında işləyir. Arqoların böyük əksəriyyəti ümumxalq danışığı dili əsasında yaranır. Ümumxalq danışığı dilinin bu və ya digər sözü müəyyən qrup ünsiyyətçiləri tərəfindən nitqə alınır və bu söz nominativ mənasından azad edilərək tam başqa-məqsədə uyğun, səciyyəvi mənada işlədilir. Arqolara aid bir neçə nümunə göstərək:

Un litron – bouteille d'un litre (de vin)

Un livre – 1) cent euros 2) livre des quatre rois, jeu de cartes

Une loche – 1) oreille 2) chauffeur de taxi, taxi

Une liquette – chemise

Une lessive – amnistie (prisons)

Lessiver – supprimer, tuer : Il s'est fait lessiver = mettre à la porte

Un finaliste – amateur qui reste jusqu'à la fin d'un spectacle permanent

Un bourre – policier en civil

Un Afghan – haschisch d'Afghanistan

Un as – personne qui excelle dans sa spécialité

Arqo sözlər nitqdə işləndikcə tədricən ümumişlək leksikaya daxil olur. Bunu biz Larousse lüğətinə də görə bilərik. Bu sözlərin lüğətlərdə söz vahidi kimi qeydə alınması belə bir nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, döğurdan da müasir fransız dilində ünsiyyətə girən insan qrupları vasitəsilə üslubların uyğunlaşması və tədricən vahid formaya düşməsi baş verir. Bu isə tədricən bəzi ünsiyyət qrupları arasında anlaşmanı asanlaşdırır.

Ədəbiyyat:

1. Ə.M. Musayev Müasir fransız dili leksikasının inkişafı. Bakı 1987.
2. François Caradec, Jean-Bernard Pouy "Dictionnaire du français argotique et populaire". Larousse. 2009
3. Jean Bernard Pouy, Francis Mizio "Etes-vous rort en argot". Larousse 2010

Zeynab Qarayeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, qrup 333

Elmi rəhbər: b/m L.İbadova

BƏDƏN ÜZVLƏRİ BİLDİRƏN SÖZLƏRİN İŞTİRAKI İLƏ YARANAN İFADƏLƏR

Giriş: Hər bir xalqın gündəlik həyatında tez-tez müxtəlif ifadələr işlənir. Bu ifadələr müəyyən bir qrup sözlərin iştirakı ilə yaranır. Onların arasında bədən üzvləri bildirən sözlərin iştirakı ilə yaranan ifadələr də vardır. İspan və Azərbaycan dillərində bu ifadələri müqasibə etdikdə bəzi oxşarlıqlar qarşımıza çıxır. İndi isə bu ifadələr və onların mənşəyi haqqında danışaq.

/Costar un ojo de la cara/ – Bu ifadə bir şey çox baha olduqda və onu qazanmaq üçün çox səy göstərdikdə istifadə olunur. Mənşəyi 16-cı əsrə məxsusdu. Bu dövrdə Amerikada tez-tez ekspedisiyalar aparılırdı. Bu araşdırmaların birində gözüni itirmiş fəthçi Dieqo de Almaqro Kral I Karlosla söhbətində deyir: "El negocio de defender los intereses de la Corona me ha costado un ojo de la cara". – Tacın maraqlarının müdafiə etmək mənə bir göz bahasına başa gəldi.

/Dar la espalda/ – Arxa çevirmək. Bu, kimisə görməməzlikdən gəlmək və ya ona hörmətsizlik göstərmək mənasını verir. Azərbaycan dilində istifadə olunan üz çevirmək ifadəsi ilə eyni məna daşıyır. Hər iki dildə bu ifadə müxtəlif olsa da, bədən üzvünün iştirakı ilə yaranıb. Məsələn: Cuando Galileo demostró que la Tierra giraba alrededor del sol, todos le dieron la espalda. – Qaliley günəşin ətrafında döndüyünü sübut etdikdə hamı ondan üz döndərdi.

/Das la mano y te cogen el brazo/ – Əl tutarsan, onlar sənə qolunu dartıb çıxardarlar. Birinə kömək etdiyimiz zaman onlar bu xoş niyyətdən sui-istifadə etdiyi halda, öz mənafeləri üçün istifadə edildiyini ifadə edir. Məsələn: "Les he regalado el primer libro de Harry Potter, y me han dicho que a ver si les puedo regalar los otros seis también. Les das la mano y te cogen el brazo". Mən onlara Harri Potterin ilk kitabını hədiyyə etdim onlar isə mənə dedilər ki onlara digər altı kitabıda verə bilərəmmi?

/Ser uña y carne/ – Dırnaq və ət kimi olmaq. İki şəxs arasında möhkəm bağ və dostluq əlaqələrinin olduğunu bildirir. Bir-birinə çox bağlı olan insanların əlaqələrini təsvir etmək üçün istifadə olunur. Məsələn: "Madre y hijo son uña y carne" – Ana və oğul dırnaqla ət kimidir.

/Quedarse con los brazos cruzados/ – Qolları çarpazlaşdırmaq. Kimsə heç bir iş görmədikdə və bütün gün boş oturduqda istifadə olunur. Məsələn: "Se quedó de brazos cruzados mientras sus amigos limpiaban la casa." – Dostları evi təmizləyərkən o boş oturdu.

/Echar una mano/ – əl tutmaq, yardım etmək. Köməyə ehtiyacı olan birinə yardım göstərmək. Məsələn: "Si estas muy ocupada igual te puedo echar una mano." – Əgər çox məşğulsansa yenədə sənə kömək edə bilərəm.

/Levantarse con el pie izquierdo/ – Sol ayağı ilə oyanmaq. Azərbaycan dilində gündəlik həyatımızda bu ifadədən tez tez istifadə olunur. Kiminsə günü uğursuz olduqda, – deyərsən, bu gün sol ayağın ilə oyanmısan deyirik. Məsələn: "Has perdido el autobús y después el metro? Parece que hoy te has

levantado con el pie izquierdo” – Avtobus daha sonra isə metroya gecikmişən? Deyəsən bu gün sol ayağın ilə oyanmısan.

Nəticə: Bir neçə frazeoloji vahidin təhlilindən belə nəticəyə gəlmək olur ki, azərbaycan və ispan dilində bəzi frazeoloji birləşmələr bir-birilə ya tam, yəni həm leksik, həm də struktur cəhətdən ekvivalentdirlər. Bəziləri struktur cəhətdən eyni olsalar da, tam fərqli mənaya malikdirlər. Bütün bu ifadələr hər iki dildə həm məişətdə, həm ədəbiyyatda çox sıx istifadə olunur. Bu ifadələr nitqin daha təsirli və anlaşılan olmasına kömək edir.

Ədəbiyyat:

1. H.Bayramov “Azərbaycan dili frazeologiyasının əsasları”, Bakı – 1978
2. A.Qurbanov “Müasir Azərbaycan frazeologiyası”, Bakı – 1963
3. E.E.Платонова “Испанско-русский словарь. Русско-испанский словарь” – 2016
4. Э.И. Левинтова, Е.М.Вольф, Н.А.Мовшович, И.А.Будницкая “Испанско-русский фразеологический словарь”
5. Русско-азербайджанский словарь, Баку – 1991
6. Alonso Martin “Ciencia del lenguaje y arte del castellano”, Madrid – 1960
7. Beinhauer W. “El español coloquial”, Madrid – 1978
8. Giordana Vranic “Hablar por los codos”, Madrid – 2001
9. Las expresiones coloquiales: Practica tu español (Spanish Edition) Tapa blanda – 2007

Xəyalə Müseyibova

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya fakültəsi, qrup 432
Elmi rəhbər: b/m Lalə İbadova*

İSPAN VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ EPİTET

Epitet nədir:

Epitet bağlı olduğu ismin keyfiyyətini ifadə edən sifətdir. Kimisə və ya nəyisə səciyyələndirmək və ya uyğunlaşdırmaq, onun bəzi xüsusiyyətlərini əlavə etmək və ya vurğulamaq üçün istifadə olunur.

Epitetlər insanlara, tanrılara, tarixi şəxsiyyətlərə, padşahlara, müqəddəslərə, əsgərlərə, döyüşçülərə istinad etmək üçün istifadə olunur. Belə hallarda addan sonra görünməyə meyllidir. Məsələn, Bolivar “el Libertador” Simon Bolivara, Alfonso “el Sabio” kastiliyalı X Alfonsoya, Juana “la Loca” Juana de Castilaya, Alejandro “Maqno” Makedoniyalı III Aleksandra işarə edir. və s.

Ritorikada epitet

Ritorikada epitet müşayiət etdiyi adın təbii və ya səciyyəvi keyfiyyətini bildirən seçmə sifətdir. Məsələn, “mavi” “mavi səma”dakı epitetdir, “soyuq” “soyuq qar”da epitetdir. Bu mənada ondan ya ismin daxili xüsusiyyətlərini vurğulamaq, ya da onun xarakterini vurğulamaq və müəyyən estetik təsir göstərmək üçün istifadə edilə bilər.

Epitet termini Azərbaycan dilinə bədii təyin kimi də tərcümə olunur və işlədilir. Epitet qabartma ilə bənzətmənin qarışığıdır. Epitet şeir dilində işlənən söz birləşmələrinin tərkibində olur, təyin etdiyi sözün ifadə etmək istədiyi əlamət və xüsusiyyətlərini, çalarlarını bildirir. Məsələn, ay üzlü söz birləşməsində ay sözü epitetdir, gözəl insanın üzünü aya bənzədir.

XIX əsrdə mifoloji məktəbin nümayəndələri epitet terminini müasir strukturalizmdəki “söz” termininin qarşılığı kimi alaraq onu geniş anlayır və tədqiq edirlər. Epitetə həsr olunan bu tədqiqatlar əslində sözün işarəvi və obraz təbiətinin tədqiqi idi və sonralar XX əsr strukturalistləri və F.Sösür də sözün işarəvi təbiətini araşdırmaq üçün bu tədqiqatlardan istifadə etmişlər. Epitet sözün geniş elmi mənasında ədəbi söz, dünyanı işarə edən, təsvir edən, bildirən söz deməkdir. Belə sözlər dilçilikdə də digər söz qruplarından fərqlənir. Ona görə də epitetin ən ümumi əlaməti onun obraz yaradan söz olmasıdır, sözün obrazlılıq xassəsini daşıyan kəlmələr olmasıdır. Bu mənada, digər sözə qoşulan epitet həmişə yeni obraz yaradır və söz birləşməsi rolunda, cümlə kimi, nitqin müstəqil parçası kimi çıxış edə bilər.

Ədəbiyyat:

1. Ədəbiyyat, Bakı, "Abituriyent", 2012. səh.641
2. <https://www.significados.com/epiteto/>

Rəziyə Xəlqova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, qrup 432

Elmi rəhbər: b/m L.İbadova

AZƏRBAYCAN VƏ İSPAN DİLİNDƏ METAFORALAR

Giriş: Metafora, bir obyektə və ya hərəkəti izah etmək üçün başqa bir obyektin və ya hərəkətin xüsusiyyətlərindən istifadə edən ədəbi və ya ritorik bir rəqəmdir. Yəni tutmaq istədiyi fikri daha yaxşı izah etmək üçün oxşarlıqdan istifadə edir. Bütün dillərdə metafora istifadə olunur. Həmçinin ispan dilində də geniş yayılmışdır və eyni zamanda çox lazımlıdır. Kastiliya və ya İspan dili çox zəngin bir dildir və buna görə metafora haqqında danışmaq həmişə yaxşı bir fikirdir. Bəs metafora nədir?

Müəyyən bir obyekt və ya fikirlə əlaqəli bir ifadə olaraq başa düşülür, ancaq iki söz arasında müəyyən bir oxşarlığın olduğunu göstərmək üçün başqa bir söz və ya ifadəyə tətbiq olunur. İspan dilində misal olaraq: "Tus ojos son como dos luceros – Göydəki iki ulduz kimi iki gözünüz var." Bu məcazda gözlərin göydəki ulduzlar kimi parlaq olduğu bir müqayisə aparılır, gözlərin gözəl olduğunu vurğulamaq istəyirik. Metaforalar əsasən daha çox ədəbiyyatda istifadə olunur. Bunu biz həm Azərbaycan həm də ispan ədəbiyyatında geniş şəkildə görə bilərik. Mövcud məcazlara gəldikdə, onların müxtəlif növləri vardır:

- Ümumi
- Təmiz
- Tamamlayan

Metafora müxtəlif formalarda ola bilər. Bunlar həm Azərbaycan həm də ispan dillərində demək olar ki eynidir. Bunlara misal olaraq – mənfi məcaz (las metáforas negativas), prepozisiya tamamlayıcı metafora (Las de complemento posicional), çirkli və saf məcazlar (Explícita o impura, Implícita o pura), mənfi məcazlar (Las descriptivas).

Bir metaforanı etmək üçün metaforanın konsepsiyası, növləri və istifadəsi məlum olduqda, onun necə formalaşdığını bilmək vacibdir. Bir məcazın tərkibi üç hissədən ibarətdir. Burada tenor, vasitə və əsas olur. İspan dilinə bunlar – llamado tenor, llamado vehículo və fundamento adlanır. İspan dilində metafora müqayisə və ya bənzətmədən onunla fərqlənir ki, o, tenora və vasitəyə qoşulmaq üçün "olmaq", yəni "ser" felindən, bənzətmə və müqayisədə isə "görünür", yəni "parecer" kimi fəllərdən və ya müqayisəli cümlələrdən ("gecə kimi səssiz – silencioso como la noche", "mərcimək qədər kiçik – pequeño como una lenteja" və ya "qatır kimi zəhmətkeş" – trabajador como una mula") istifadə olunur.

Buna ispan dilində misal göstərsək – "Desde que la conoció anda en las nubes – Onunla tanış olandan bəri buludlarda idi".

Ədəbiyyat:

1. S.S.Zeynalova "Koqnitiv Metaforalaşmanın Substansional və prosessual aspektləri" – 2016
2. Ə.Əlizadə "Fərdi üslubun poeziyası" – 2017
3. Paul Ricoeur "La metafora viva" – 1975
4. Ruiz Gurillo, L.(1998): La fraseología del español coloquial, Barcelona, Ariel.

GÜNDƏLİK HƏYATDA TAUROMAKİYA İLƏ BAĞLI İFADƏLƏRİN İSTİFADƏSİ

Giriş: Tauromakiya –“öküzlərlə döyüş sənəti” kimi tərif edilir. Tauromakiya ispan mədəniyyətinin əvəzolunmaz bir hissəsidir. Demək olar ki gündəlik həyatda öküz döyüşlərinə aid olan ifadələrdən geniş istifadə edilir. Bunun sübutu, onları tələffüz edən şəxsin öküz döyüşlərinin pərəstişkarı olub-olmamasından asılı olmayaraq, istifadə etdiyi çoxlu sayda korrida ifadələridir.

İspaniyada gündəlik həyatda, məişətdə Tauromakiya ilə bağlı bir sıra ifadələr işlənir. İspaniyada bu cür nəcib və geniş yayılmış bu ifadələr danışiq üsulunu dəyişib və demək olar ki, hər gün öküz dünyasına aid ifadələrini eşitmək mümkündür.

Tauromaki leksikasının ən geniş yayılmış ifadələri haqqında danışaq. Bir neçə ifadəni tədqiq edək:

Coger el toro por los cuernos – Öküz buynuzlarını tutmaq.

Bu ifadəni əsasən yarışlarda eşidirik. Müəyyən vəzifələrin mürəkkəbliyini simvollaşdırır.

Echar un capote – qırmızı parça atmaq.

Gündəlik həyatda bu ifadə kiməsə kömək göstərmək üçün istifadə olunur. Əsasən mürəkkəb və ya tələsik vəziyyətdə olan birinə kömək etmək;. “Kapote” ilə işləndikdə kömək adətən diqqəti hansısa təhlükə obyektindən (məsələn, öküzdən) yayındırmaq üçün müdaxilə şəklində gəlir.

Una persona brava o mansa – Cəsur və ya incə bir insan

Bu iki keyfiyyət, döyüş üçün xüsusi olaraq yetişdirilən buğalara və yalnız istehlak üçün ət istehsalı ilə məşğul olanlara aiddir.

Cambiar de tercio - Üçdə birinin dəyişməsi

Bull Clarin və litavranın döyüş arenasında Prezidentin əmri ilə üçüncü dəyişikliyin elan edilməsi, korridin müvafiq ritmini dəyişməyə və müxtəlif iştirakçıların (banderillero, picador, matador) oyuna qoşulmasına imkan verir. Gündəlik dildə bu ifadə müxtəlif mənalarda işlənir. Bəzən yerin və ya peşənin dəyişməsi və çox tez-tez söhbətin dəyişməsi mənasında istifadə olunur. Bəzən isə söhbətin mövzusunun dəyişdirmək üçün də işlədilir.

Nəticə: Bu ifadələr təkcə öküz döyüşlərində deyil, gündəlik həyatda da istifadə olunur. Hər biri fərqli məna verən birləşmələri söhbət əsnasında misal, və ya nitqimizin zənginliyini göstərmək üçün istifadə edə bilərik.

Ədəbiyyat:

1. Е.Е.Платонова “Испанско-русский словарь. Русско-испанский словарь” 2016
2. Э.И.Левинтова, Е.М.Вольф, Н.А.Мовшович, И.А.Будницкая “Испанско-русский фразеологический словарь”
3. “Русско-азербайджанский словарь”. Баку – 1991
4. Manuel Ríos Ruiz “Aproximación a la Tauromaquia” – 1990
5. Pedro Beltrán Rentero “Alderabán Ediciones, S.L.Diccionario de términos taurinos”

Leila Alirzayeva
Azerbaijan University of Languages,
Education– 2 faculty, 217 B
Scientific leader: b/m Ulkar Asadova

THE ROLE OF THE INTERNET RESOURCES IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES

One of the primary sources of knowledge in the present era is the Internet network where it is possible to find any information by using search engines. We almost forget the fact that it already became a significant part of our daily lives. The possibilities of using internet resources are enormous. To begin

with our topic, which is learning foreign languages with the help of it. Given the fact that 21st century learners have pLiteratures towards the use of internet as supportive resource such as the use of virtual dictionaries to practice the target language, it was decided to take advantage of by teachers in order to provide students with different alternative. Because the Internet resources include such a wide variety of information, they provide a comprehensive source of information. Languages featured the role of the Internet in the education process as a language learning tool. The Internet resources are now helpful for teachers to teach and for students to use in the Internet class environment. It can be used in numerous ways to help the students learn languages, rather than making them learn them with the traditional method. As an example, e-mail on the Internet allows language learners to communicate with the native speakers. In this manner, it just makes the use of the specific language in an original setting. The Internet can also be used to obtain information from language resources for a diversity of purposes. Eg, students can access current information from countries all around the world. They can acquire geographical, historical, economic, social and political information from the countries in which the language we plan to learn is spoken. Moreover, students can read some web versions of daily newspapers, magazines and same-day news from sources. Lastly, the Internet also provides additional language activities which can ensure students with supplementary practice in especial areas of language learning. These include reading tests and understanding questions, grammar exercises, pronunciation exercises, cloze tests, vocabulary exercises, and so forth. I, myself can be a great example for a foreign language learner through internet. After developing a curiosity in learning english language, I found myself watching, listening, reading, and trying to think in english. As far as I can tell from my point of view i am successful. And you know very well with which assistance i was able to amplify it. The Internet.

Mehri Ağayeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Tərziimə fakültəsi, qrup 349

Elmi rəhbər: müəllim Sevinc Orucova

AZƏRBAYCAN VƏ İTALYAN DİLLƏRİNDƏ KƏMİYYƏT KATEQORİYASI

Bildiyimiz kimi kəmiyyət kateqoriyası bütün dil qrupları üçün səciyyəvidir. Bütün dillərdə isimlər tək və cəm olmaqla iki qrupa bölünür. İsmi ifadə etdiyi obyekt “bir” olarsa, isim təkdə, iki və daha artıq olarsa, cəmdə işlənir. Fərqli dil ailələrinə aid olduğundan Azərbaycan və italyan dillərinin dil sistemində bir sıra fərqli məqamlar vardır. Bu, qrammatikada da özünü göstərir. Bunlardan biri də məhz kəmiyyət kateqoriyasıdır. Bəs bu fərqlər nədən ibarətdir?

Azərbaycan dilində cəm forması ismin sonuna –lar2 şəkilçisi əlavə edilməklə düzəlir. Bu şəkilçi ismin son hecasındakı saitin incə və ya qalın olmasından asılı olaraq dəyişir. Bu sait qalındırsa, –lar (kitab – kitablar), incədirsə, –lər (qələm – qələmlər) şəkilçisi qəbul edilir.

İtalyan dilində isə isimlərin kəmiyyətə görə dəyişməsi bir qədər fərqlidir. Burada konkret bir cəm şəkilçisi yoxdur. Nəzərə alsaq ki, italyan dilində isimlərin cins kateqoriyası və buna uyğun olaraq artiklları var, bu zaman onların cəmlənməsində də bir sıra fərqlər meydana çıxır (məs: il libro – i libri, la casa – le case, lo studente – gli studenti, l'amica – le amiche).

İtalyan dilində cümlədəki bütün üzvlər isim üzərində qurulur. İsmi kəmiyyətindən asılı olaraq digər cümlə üzvləri də dəyişir. Əgər cümlədə isim, yəni mübtəda cəmdə olarsa, bundan asılı olaraq təyin və xəbər də cəmdə olacaq. Məs. I miei nuovi amici sono molto timidi. Nümunədən də göründüyü kimi ismimiz cəmdədir, buna görə də ona aid olan sifət, artıqlıq, yiyəlik əvəzliyi və xəbər cəmlənib.

İndi isə Azərbaycan dilində bir nümunəyə nəzər yetirək: Mənim yeni dostlarım çox utancaqdırlar. Nümunədən bizə aydın olur ki, ismimizin, yəni cümləmizin mübtədasının (dostlarım) cəmdə olması yalnızca cümlənin xəbərinə təsir etmişdir. Lakin bir sıra qaydalar var ki, ismin cəmdə olmasına baxmayaraq xəbər ya yalnızca təkdə işlənir, ya da həm təkdə, həm də cəmdə işləyə bilər. Belə ki, cümlədəki fikrin predmeti, yəni mübtədası olan ismimiz cansız əşya olarsa, xəbər təkdə işlənir (məs. Otlar saralmışdı.). Əgər predmetimiz digər canlılar olarsa, bu halda xəbər həm təkdə, həm də cəmdə işləyə bilər (məs. Heyvanlar yatmışdı / yatmışdılar.).

Nəticə olaraq, belə qənaətə gəlmək olar ki, kəmiyyət kateqoriyası bu iki dili bir-birindən fərqləndirən əsas fenomenlərdən biridir. Təbii ki, istər tərcümə prosesi, istərsə də dil öyrənmə zamanı bu fenomenin fərqiində olmağımız işimizin keyfiyyətini artıracaq olan amillərdəndir.

Ədəbiyyat:

1. F.Abdullayeva. Peşəkar Tərcümənin Əsasları. Bakı: UniPrint. 2010
2. A.Axundov. Ümumi dilçilik. Bakı: Şərq – Qərb. 2006
3. A.M.Bayramova. “İsmiın Qrammatik Kateqoriyalar Sistemi Mədəniyyətlərəarası konteksdə” dissertasiyasının avtoreferatı. Bakı – 2018
4. Şəmil Sadiq & Elxan Nəcəfov & Arif Əsədov. Azərbaycan dili qayda kitabı. Bakı: Hədəf. 2018
5. TQDK. Azərbaycan dili, Abiturient jurnalının xüsusi buraxılışı. Bakı – 2014
6. Fiorenza Quercioli; Giulia Tossani. In Alto! A1 – Corso di italiano per stranieri. Firenze: FAOS

Ləman Ələkbərli

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya fakültəsi, qrup 333
Elmi rəhbər: b/m L.İbadova*

İSPAN DİLİNDƏ HİSS BİLDİRƏN İFADƏLƏR

Giriş: Gündəlik həyatımızda ünsiyyətdə olduğumuz insanların hansı hisslər keçirdiyini onun üz cizgilərindən, bədən hərəkətlərindən, səs tonundan duya bilirik. Hərşeydən əvvəl insanın nə kimi hisslər keçirməsi onun tənəffüs və qan dövrəni üzvlərinin fəaliyyətində əks olunur. Məsələn: qorxu hissi keçirən insanın sanki nəfəsi kəsilir, lazım olan sözləri tapıb deməkdə çətinlik çəkir. Sevinc hissi keçirdikdə isə başqa cür nəfəs alır, başqa cür hisslər keçirir.

Müsbət hissləri bildirən ifadələr:

1. Sentir amor a primera vista – ilk baxışdan aşiq olmaq /Azərbaycan dilində də bu cür ifadə istifadə olunur.
2. Tener una buena relacion con una persona – bir insanla yaxşı münasibətdə olmaq/eynilə bizim dildə də bu formada istifadə olunur.
3. Partise de risa (gülməkdən ölmək) – bu da azərbaycan dilində bu cür ifadə olunur.
4. Estar colado por alguien (kiminsə divanəsi olmaq) – bizim dildə kiminsə dərdindən ölmək mənasında da istifadə olunur.
5. Ser alguien la media naranja de otra persona – kiminləsə portaqal yarısı kimi olmaq) azərbaycan dilində isə “bir almanın yarısı kimi olmaq” ifadəsi işlənir. Bu frazeologiya iki insanın bir-birini olan dərin məhəbbətini, qarşılıqlı anlaşmalarını ifadə edir.
6. Estar como un niño con zapatos nuevos – yeni ayaqqabısı olan uşaq kimi sevinmək/azərbaycan dilində isə qarşılığı sadəcə “uşaq kimi sevinmək”dir.

Mənfi hisslər bildirən ifadələr:

1. Aburrirse como una ostra – ürəyi sıxılmaq, darıxmaq. Hərfi mənası stridyə kimi sıxılmaq, bizim dildə bu ifadənin qarşılığı yoxdur.
2. Ponerse rojo como un tomate – pomidor kimi qızarmaq. Hərfi mənası çox utanmaq deməkdir. Bizim dildə də bu ifadə istifadə edilir.
3. Quedarse cortado – donub qalmaq. Azərbaycan dilində isə təəccüblənmək, donuq vəziyyətdə olmaq, hər hansı bir hadisəyə qarşı hərəkətsiz formada qalmaq mənasını ifadə edir.
4. Estar hasta las narices – bezmək. Hərfi mənası isə “buruna qədər olmaq”dır. Bizim dildə isə “boğaza yığılmaq” mənasındadır.

Hisslər insan cəmiyyətinin inkişafı prosesində formalaşmışdır. İnsanın cisim və hadisələrə, insanlara bəslədiyi münasibətin mahiyyətini ifadə edir. Hisslərin köməyi ilə gündəlik həyatımızda rastlaşdığımız gərginliyi aradan qaldırırıq. Hissləri ikili formada yaşamada mümkündür. Buna qısqanclığı misal göstərmək olar. Belə ki, qısqanclıq zamanı insanda məhəbbət və eqoistlik duyğusu birləşə bilir. Hisslərin qeyri-

müəyyənliyini qısamüddətli emosional reaksiyalarda, bəzi obyektlərə qarşı yaranmış davamlı hisslərdə müşahidə etmək olar.

Nəticə: Apardığım tədqiqat nəticəsində ispan dilində olan hiss bildirən ifadələrin bəzilərinin azərbaycan dilində qarşılığı olduğunu, bəzilərinin isə qarşılığı olmadığını aşkarladım.

Ədəbiyyat:

1. H.Bayramov "Azərbaycan dili frazeologiyasının əsasları", Bakı-1978
2. A.Qurbanov "Müasir Azərbaycan frazeologiyası", Bakı-1963
3. Елена Евгеньевна Платонова "Испанско-русский словарь. Русско-испанский словарь" 2016
4. Э.И. Левинтова, Е.М.Вольф, Н.А.Мовшович, И.А.Будницкая "Испанско-русский фразеологический словарь"
5. "Русско-азербайджанский словарь" Баку-1991
6. Alonso Martin "Ciencia del lenguaje y arte del castellano" Madrid-1960
7. Gerardo Gonzales Calvo "Palabras y expresiones coloquiales pajaros de lampreana zamora", Madrid-2000
8. Dolores Martinez "Practica tu español: Las expresiones coloquiales (B1)", SGEL-2020
9. Las expresiones coloquiales: Practica tu español (Spanish Edition) Tapa blanda-2007

Nərimin Dadaşova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Tərcümə fakültəsi, qrup 349

Elmi rəhbər: müəllim S.Orucova

XÜSUSİ İSİMLƏRİN İTALYAN DİLİNDƏN AZƏRBAYCAN DİLİNƏ TƏRCÜMƏSİ

Xüsusi isimlər dilçiliyin xüsusi bir sahəsi olan onomastikada öyrənilir. Xüsusi isimləri aid olduqları kateqoriyadan (ümumi isimlərdən) fərqləndirmək üçün onlara xüsusi adlar vermək lazım gəlmişdir. Xüsusi isimlərin sinonimləri olmur.

Tərcümə ədəbiyyatında xüsusi adların hədəf dilə morfoloji olaraq uyğunlaşması qeyri-adi deyil. Ancaq bəzi nümunələri də tapıla bilər, məsələn, papalar, monarxlar və ya müqəddəslər. Papaların adları çox vaxt müxtəlif ölkələrdə morfoloji cəhətdən uyğunlaşdırılır. Məsələn: Papa Fransisk – Azərbaycanca, Papa Francesco – İtalyanca, Pope Francis – İngiliscə. Bu dəyişikliklərin səbəbi isə papaların adlarını çox vaxt məşhur müqəddəslərə istinad edərək seçmələridir.

Xüsusi isimlərin tərcüməsi adekvat tərcümənin çox mühüm bir elementidir və ona diqqətlə yanaşılmalıdır. Transliterasiya üsulu əksər tərcüməçilər tərəfindən qəbul edilmiş bir üsuldur. Sadəcə olaraq, həmin üsuldən istifadə edərkən bəzi amilləri nəzərə almaq lazımdır. Hamımızın əməl etməli olduğumuz odur ki, transliterasiya olunmuş xüsusi adlar, ana dilimizdə tələffüz edilərkən original dildə maksimum başa düşülməlidir. Məsələn, Giulietta – Cülyetta. İstər ana dilindən və istərsə də xarici dildən xüsusi isimlərin tərcüməsində qəbul olunmuş tarixi ənənəvi formanı pozmaq olmaz. Məsələn, England-i İnglənd kimi tərcümə etmək (transliterasiya qaydasına görə) məqbul deyil.

Tərcümələr göstərir ki, şəxs adlarının tərcüməsi üçün müxtəlif tərcümə prosedurlarından istifadə olunur. Üstəlik, tərcüməçilər hər cür mətnlərdə bütün şəxsi adların tərcüməsi üçün həmişə eyni strategiyadan istifadə etmirlər. Son seçimlərdən biri isə əsas sözün mənasını hədəfinizə çevirməkdir. Tərcümə zamanı transliterasiyada da olduğu kimi tərcüməyə diqqətlə yanaşmalıyıq. Məsələn, birlik və cəmiyyətlərin adları tez-tez tərcümə olunur. Avropa İttifaqının əksər qurumları rəsmi olaraq dünyanın bir çox dillərinə tərcümə edilmişdir. Başqa bir yaxşı nümunə maraq nöqtələridir. Məsələn, Torre di Pisa – Piza qülləsinə çevrilir, əksər sənət muzeyləri isə hansı dildən tərcümə etdiyinizdən asılı olmayaraq həmişə... İncəsənət Muzeyinə çevriləcək. Yolların, stansiyaların və binaların adlarında "yol" və ya "stansiya" sözü tərcümə ediləcək, adın özü isə transliterasiya edilməlidir. Menyudakı inqrediyentlərin adları tərcümə tələb edir və əgər inqrediyent hədəf dildə yaxşı tanınmırsa, əlavə təsvir tələb oluna bilər. Coğrafi adlar da insan adları kimidir, əksəriyyətinin konnotasiyası və sətirləti mənası yoxdur. Bir çox coğrafi adlar tərcümə dilinin fonoloji və morfoloji qanunlarına uyğunlaşdırılmışdır. Məsələn, Milano – Milan, Venezia – Venesiya, Europa – Avropa və s. Qəzet, jurnal və digər dövrü mətbuat nümunələrinin adları transkripsiya, yaxud

translitcrasiya yolu ilə verilir, çox vaxt onların mənası hədəf dildə mötərizədə göstərilir. Məsələn, Respublika qəzeti (La Repubblica), Möhür qəzeti (La Stampa) və s. Musiqi əsərlərinin, adlarının transliterasiyası və tərcüməsi məsləhətdir. Əgər sabit tərcümə ekvivalentləri yoxsa, köhnəlmiş institusional terminlər transkripsiya, yaxud translitcrasiya olunmalıdır. Bu sözlər müəyyən bir tarixi dövrün koloritini yaradır.

Ədəbiyyat:

1. F.Abdullayeva, Peşəkar tərcümənin əsasları, 2010.
2. Q.H.Bayramov, Tərcümə sənəti, 2008.
3. L.Bloomfield, (1933). Language. New York: R. Holt & Winston.
4. O.Jespersen, (1924). The Philosophy of Grammar. London: G. Allen & Unwin.
5. R.Lorenzo (curator) (1988). Grande grammatica italiana di consultazione.

Ellada Əliyeva

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya fakültəsi, qrup 333
Elmi rəhbər: b/m L.İbadova*

İSPAN DİLİNDƏ HEYVANLARLA BAĞLI İFADƏLƏR

Giriş. Əksər dillərdə olduğu kimi İspan dilində də heyvan adları ilə düzələn ifadələr var. Bu ya müsbət, ya da mənfi mənada başa düşülür. Bu ifadələrin bəzilərinin işlənməsində əsas məqsəd insanların xüsusiyyətlərini göstərməkdir. Bu ifadələrə nəzər salaq:

1) Ser la oveja negra-Ailənin üz qarası olmaq. Ailə qrupu daxilində fərqli olan, ailənin problemi hesab edilən bir insana aiddir.Məsələn: Juan no quiso estudiar, tampoco quiere trabajar, es un chico difícil, terminó siendo la oveja negra de la familia-Xuan oxumaq istəmirdi, işləmək də istəmirdi, çətin oğlandır, ailənin problemli fərdidir.

2) Ir como tortuga –Tısbağa kimi yerimək. Yavaş yeriyən insana aiddir.Bu ifadə Azərbaycan dilində də istifadə olunur.Məsələn: ¡Date prisa! Martha, vamos a llegar tarde al ensayo, caminas como tortuga-Tələs! Marta, məşqə gecikəcəyik, sən tısbağa kimi yeriyirsən.

3) Comer como un cerdo,comer como una lima-Çox yemək,acgöz kimi yemək. Qarınqulu adama deyilir. Birinci ifadə Azərbaycan dilində tərcümədə donuz kimi yemək mənasını verir.Bu söz bizim dildə də işlənir, yalnız mənə fərqi var. İspan dilində çox yemək mənasını versə də, azərbaycan dilində səliqəsiz yeməyi ifadə edir. Məsələn: Luis y Sebastián comen como cerdos, no paran de comer-Luis və Sebastian donuz kimi yeyirlər, yeməkdən əl çəkmirlər.

4) Ser un cerdo-Bu ifadənin 2 mənası var. 1) Çirkli, səliqəsiz adam, 2)qadınları incidən kişi. Azərbaycan dilində isə bu yalnız çirkli,səliqəsiz, pinti adama deyilir.Məsələn: Carlos le grita a María y la ofende con sus palabras y ella se defiende diciéndole: ¡Eres un Cerdo! – Karlos Mariaya qışqırır və sözləri ilə onu incidir və o özünü “Sən bir donuzsan” deyərək müdafiə edir.

5) Llevarse como el perro y el gato – İt və pişik kimi olmaq, yola getməmək.Bu ifadə azərbaycan dilində də işlənir. Məsələn: Mis padres pelearon como perro y gato por 40 años – Valideynlərim 40 il it-pişik kimi dalaşıblar.

6) Ser mono/a-Yaraşıqlı olmaq. Hərfi mənası isə meymun olmaqdır. Bizim dildə isə bu söz tamamilən əks mənada bildirir.Məsələn: El papá de Gabi es mono y muy alto – Qabnin atası yaraşıqlı və çox hündürdür (İspanlarda)

7) Comer como un pajarito – Quş kimi yemək. Kiminsə çox az yediyini bildirmək üçün istifadə olunur. Məsələn: Mis amigos dicen que Rocío come como un pajarito. Y no mienten! – Dostlarım deyir ki, Rocío balaca quş kimi yeyir. Və yalan danışmırlar!

Nəticə. Heyvanlarla bağlı ifadələrdən istifadə edərək heyvanlara məxsus xüsusiyyətlə insanların üzərinə köçürülür, onların ya daxili aləmini ya da fiziki görünüşünü ifadə etmək üçün istifadə olunur.

Ədəbiyyat:

1. H.Bayramov “Azərbaycan dili frazeologiyasının əsasları”, Bakı-1978

2. A.Qurbanov "Müasir Azərbaycan frazeologiyası", Bakı – 1963
3. E.E.Платонова "Испанско-русский словарь. Русско-испанский словарь" – 2016
4. Э.И.Левинтова & Е.М. Вольф & Н.А. Мовшович & И.А. Будницкая "Испанско-русский фразеологический словарь"
5. "Русско-азербайджанский словарь" Баку – 1991
6. M.Alonso "Ciencia del lenguaje y arte del castellano" Madrid-1960
7. I.G.Benedí "Análisis de la fraseología con animales en los diccionarios (EN-ES)", 2015
8. D.Martínez "Practica tu español: Las expresiones coloquiales (B1)", SGEL – 2020
9. Las expresiones coloquiales: Practica tu español (Spanish Edition) Tapa blanda – 2007

Nərgiz Hacıyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Tərcümə fakültəsi, qrup 349
Elmi rəhbər: müəllim S.Orucova

İTALYAN DİLİNDƏ SÖZÖNÜLƏR VƏ ONLARIN AZƏRBAYCAN DİLİNƏ TƏRCÜMƏSİ

Sözönləri cümlədə sözlər arasındakı əlaqəni təmin edir. Biz sözönləri cümlədə sözlərlə birlikdə işlədirik və beləcə onlaların mənası yaranır. İtalyan dilində sözönlər 3 qrupa bölünür:

1.Sadə sözönlər (Le preposizioni semplici) – di, a, da, in, con, per, su, tra/fra

Di – İtalyan dilində ən çox istifadə olunan sözönlərindən biridir və müxtəlif mənalarda işlədilir. "Di" sözünü tərcüməsi əksər hallarda Azərbaycan dilinə Yiyəlik halın "ın" şəkilçisi kimi tərcümə olunur. Məsələn, dəqiqləşdirmək, mənsubiyyət – macchina di Paola; Hərəkətin sona yetdiyini bildirmək – smettere di fumare; Əşyanın materialını – scarpe di pelle; Mənşəyi bildirmək – Sono dall'Azerbaijan; müəyyən bir hissəni bildirmək – un sorso d'acqua; keyfiyyəti bildirmək – la ragazza di bassa statura;

A-İtalyan dilində "A" sözünü daha çox hərəkətin istiqamətini bildirir.

Buna görə də, tərcüməsi Azərbaycan dilinin qrammatikasında yönük hala uyğun gəlir. Məsələn, İstiqamət bildirmək – una mail a padre; vaxtı bildirmək – a mezzanotte, a gennaio; Bir müddətin sonunu bildirmək – fino a venerdì; bir hərəkətin başladığını bildirmək – comincio a fare i compiti; yaşadığın, yeri bildirmək – abitare a Baku; Məsafəni bildirmək üçün – a 3 passi dalla scuola; vasitə bildirmək – camminare a piedi.

Da – "Da" sözünü hərəkətin və ya əşyanın başlanğıcını, mənşəyini bildirir. Azərbaycan dilinin qrammatikasında ismin çıxışlıq halının tərcüməsinə uyğun gəlir. Məsələn, istiqaməti bildirmək – viene dal Cile; zamanı bildirmək – da mezzogiorno; Dəyəri, qiyməti bildirmək – orologio da 300 euro; mənşəyi bildirmək – Sono emigrati dall'America;

In – "In" sözünü cümlədə daha çox yerləşdiyi yeri bildirmək üçün istifadə olunur. Bundan başqa, ölkələrin, qitələrin, regionların qarşısında və ümumi nəqliyyat vasitələrinin qarşısında da "in" sözünü işlə-nə bilər. Bu sözünü qrammatikamızda yerlik hala uyğun gəlir.

Məsələn, Nəqliyyat vasitəsi ilə- in treno; Dəqiq vaxtı bildirmək-in marzo; İstiqamət bildirmək- vado in Italia; Yerləşdiyi yeri bildirmək-vivo in Heydar Aliyev Avenue.

Con – "Con" sözünü birgəlik, ilə mənasında işlənir. Həm əşyaların, həm insanların, həm də nəqliyyat vasitələrinin qarşısında işlənir.

Məsələn, Birgəlik bildirmək – Sei andato al cinema con Renata ieri?; Vasitə bildirmək – vado a Roma con il treno; Tərz bildirmək üçün – ascoltare con attenzione, un uomo con la barba lunga;

Per – "Per" sözünü Azərbaycan dilinə "üçün" kimi tərcümə olunur. Daha çox nəyinsə səbəbini, gələcək və ya keçmiş zaman dövrünü, istiqaməti bildirir.

Məsələn, Vaxtı,zamanı bildirmək – mio padre ha parlato per tre ore; İstiqamət bildirmək – la strada per Baku; Səbəb bildirmək üçün – per tè, per caldo.

Su – "Su" sözünü dilimizə üzərində, üstündə, eyni zamanda haqqında, barəsində kimi tərcümə olunur.

Məsələn, Əşyanın yerini bildirmək – su divano, su camicia; Mövzunu bildirmək – su Leonardo.

Tra/Fra – "Tra" və "Fra" sözönləri həm arasında, həm də sonra mənasını ifadə edir.

Məsələn, Zaman – fra 2 giorni; Məsafə- tra 3 chilometri, yerləşdiyi yeri – tra Milano e Roma.

2. Mürəkkəb sözönlər/ Artiklla birləşmiş sözönlər (Le preposizioni articolate)

Bəzi sözləri cümlədə işləndiyi zaman artikl qəbul edirlər. Və bu zaman onlar mürəkkəb sözlərinə çevrilirlər. Məsələn, domani andrò alla riunione. (a+la)

3. Yalançı sözlər/ Yanlış sözlər (Le preposizioni improprie)

Yalançı sözlər adətən cümlədə malik olduqları məntiqi funksionallıqdan fərqli şəkildə istifadə oluna bilən sözlərdir. Məsələn:

Durante l'estate in Roma mi sono divertito molto. – Yay ərzində Romada çox əyləndim. Durante-ərzində, boyunca

Ədəbiyyat:

1. DİM. Azərbaycan dili, Abituriyent jurnalının xüsusi buraxılışı
2. Daniela Notarbartolo – “Italiano– Lingua Dall’uso alla grammatica, dalla grammatica all’uso”
3. M.Dardano və P.Trifone – “La lingua italiana” səh.215
4. T.Marin və S.Magnelli – “Nuovo Progtto Italiano” səh 38
5. A.Latino və M.Muscolino – “Una grammatica italiana per tutti”, 2005, səh.49

Тахмина Мамедова

Азербайджанский университет языков,

Переводческий факультет, гр.346

Научный руководитель: г.п. М.Ахмедова

МОЛОДЕЖНЫЙ ЖАРГОН В СОВРЕМЕННОМ ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ

На сегодняшний день, практически, не осталось молодежи, которая бы не использовала жаргонизмы.

Если прислушаться к разговорам нынешней молодежи, то можно услышать сплошные жаргонизмы. Да, именно так сейчас общается молодежь. Вместо литературного языка они используют сленг. Подобные слова и выражение понятны людям, которые объединены общими интересами, ну или же возрастом. Жаргонизмы употребляют в своей речи даже образованные и культурные люди. Стоит добавить, что этим своеобразным языком начали работать и журналисты, печатая в газетах статьи, в которых мелькают непонятные для простого прохожего слова.

Что такое жаргонизмы? Это слова и выражения, относящиеся к жаргону. Жаргон (франц. Jargon) – разновидность речи, используемой преимущественно в устном общении отдельной относительно устойчивой социальной группой, объединяющей людей по признаку профессии.

Например: un ami = un pote (друг)

– Est-ce que c'est votre ami? – Oui, c'est mon pote, Arnold!

(– Это ваш друг? – Да, это мой друг Арнольд!)

Нужно ли переводчику знать жаргонизмы, употребляемые в речи современной молодежи?

Конечно, да. Из-за появления большого количества субкультур многие их выражения стали применяться в повседневной жизни и встречаются при переводе. Именно поэтому переводчики должны следить за новациями и быть готовыми выполнять работу любой сложности. Но, к сожалению, иногда бывают определенные трудности в работе с такими текстами.

В этой работе мы окунемся в языковой мир современной французской молодежи и изучим множество жаргонов, которыми в настоящее время пользуется практически вся молодежь Франции.

Литература:

1. Т.Б.Кузёма, К.А.Синдеева. Жаргон как социальная разновидность французской лексики.
2. Е.А.Медведева. Молодежный жаргон в современном французском языке.

FUTBOL TERMİNLƏRİ İLƏ YARANAN İFADƏLƏR

Giriş. Futbol televiziya və sosial şəbəkələrin vasitəsilə günümüzün bir hissəsinə çevrilib. Yaşadığımız bu dövrdə futbolun dünya şöhrətli oyun olması faktı ölkəmizdən də yan keçməyib. Futbol ölkəmizlə yanaşı İspaniyanında ən sevimli oyunu hesab olunur. İspanlar futbolla bağlı ifadələri təkcə oyun meydançalarında və ya tribunallarda deyil, həm də gündəlik həyatda müəyyən fikirləri ifadə etmək üçün istifadə edirlər. Gəlin bu ifadələrlə tanış olaq:

1. /Meterle un gol a alguien/. (Kiməsə qol vurmaq). Futbolda ən vacib məqam qol vurmaqdır. Bəziləri üçün xoşbəxt, bəziləri üçün kədərli bir an hesab olunur. Bu yolla kiməsə qol vurmaq dedikdə digər şəxs üzərində üstünlük əldə etmək nəzərdə tutulur. Məsələn: Con las nuevas tarifas de telefonía nos han colado un gol a todos los usuarios. 2. /Quedarse en fuera de juego/. (Ofsaytda qalmaq). Normalda ofsaytda olan oyunçuların üzrlərində donuq bir görünüş olur. Bu ifadəni real həyatda istifadə edərkən az-çox eyni şey baş verir. Ofsaytda olduğunuz zaman bunun səbəbi, necə cavab verəcəyinizi bilmədiyiniz bir vəziyyətin olmasıdır. İspanlar gündəlik həyatda kimisə çıxılmaz vəziyyətdə gördükdə bu ifadəni işlədirlər. Məsələn: /En el examen preguntaron por un tema que no había estudiado y me pillaron totalmente en fuera de juego/. (İmtahanda oxumadığım mövzunu soruşdular və mən çıxılmaz vəziyyətdə qaldım).

3. Ser un crack – Crack futbol dünyasında komandanın ulduzudur. İspanlar bu ifadəni gündəlik həyatda istifadə edirlər. Bir insanın hər hansı bir işdə uğurlu olduğunu bildirmək üçün bu ifadə işlənir.

4. Echar balones fuera – Topları çölə atmaq. Futbolçular hücumla qarşılaşdıqda topları çölə atıb və hücumla məhəl qoymurlar. İspanlar kimdənsə evlənəcəksinizmi deyər soruşduqda aydın cavab vermirlər və sualdan qaçırlar. O zaman bu ifadəni istifadə edirlər. Məsələn: /Cuando les preguntamos si se van a casar siempre echan balones fuera y no responden claramente/. (Onlardan nə zaman evlənəcəklərini soruşanda aydın cavab vermirlər və sualdan qaçırlar).

5. /Colgarlas botas/, (Çəkmələri asmaq). Çəkmələrin asılması dedikdə futbolçunun təqaüdə çıxması nəzərdə tutulur. Biz bunu vərdiş etdiyimiz işi dayandırdığımız zaman da deyər bilərik. Oğlu olandan bəri gecələr çölə çıxmağı dayandırdı. Məsələn: /Mi padre trabajaba de profesor hasta ayer que colgó las botas/, (Atam təqaüdə çıxana qədər müəllim işlədi).

6. /No meter ni un gol al arcoiris/, (Göy qurşağına qol vurmaq). Hücumçu çox yaxşı olmayanda və heç bir qol vurmağı bacarmayanda bu ifadə istifadə olunur. Bəzən kimsə bəxtsizliklə qarşılaşdıqda və ya işləri yolunda getmədikdə bu ifadədən istifadə edirlər.

Nəticə. Bunlar futbol dünyası ilə bağlı ən çox işlətdiyimiz ifadələrdən sadəcə bir neçəsidir. Futbol mədəniyyətlərin inkişafına və dövlətlər arası dostluq münasibətinin inkişafına kömək edən beynəlxalq oyun olmaqla yanaşı, futbolla bağlı istifadə olunan bu ifadələr ispanların gündəlik həyatınada təsirsiz ötürməyib. Bu ifadələrin istifadəsi dünyagörüşünün inkişafına da çox böyük təsir göstərmişdir.

Ədəbiyyat:

1. Е.Е.Платонова “Испанско-русский словарь. Русско-испанский словарь” 2016
2. Э.И. Левинтова, Е.М.Вольф, Н.А.Мовшович, И.А.Будницкая “Испанско-русский фразеологический словарь”
3. “Русско-азербайджанский словарь” Баку-1991
4. Antoni Nomdedeu Rull “Terminología del fútbol y diccionarios: elaboración de un diccionario de especialidad para el gran público” – 2004

AZƏRBAYCAN VƏ İSPAN DİLİNDƏ DANIŞIQ TƏRZİ HAQQINDA

Giriş. Danışiq dili qeyri-rəsmi, dilin rahat kontekstdə istifadəsinə deyilir. Genişlən olaraq danışiq dili danışanın peşəsindən və sosial vəziyyətindən asılı olmayaraq təbii və gündəlik danışiqda istifadə olunan dildir.

Danışiq dili, ümumiyyətlə, spontan, rahat və ifadəli olması ilə xarakterizə olunur. Danışiq dili normaya hörmət etsə də, bəzi qeyri-dəqiqliklərə yol verir. Ümumi xüsusiyyətlərinə təkrarlar, ellips, məsələn, “Y yo lo deje a ella, le deje, yo no te quiero volver a ver a ti en la vida – Mən ona dedim, dedim, səni həyatımda bir daha görmək istəmirəm” və yarımçıq cümlələr misal göstərmək olar. İntonasiya da çox vacibdir, cümlələr adətən qısa və sadə olur. Onomatopeyalar çoxdur – mətndənkənər ünsiyyət elementləri (jest, ton, vəziyyət, üz ifadəsi...) Dialektik tələffüz xüsusiyyətləri tez-tez istifadə olunur. Məsələn, İspanyanın cənubunda istifadə olunan “seseo” digər bölgələrdə “ceceo” kimi səslənə bilər. Yumoristik müqayisələrdən istifadə: NBA-da Faridən daha az gələcəyiniz var və s.

Danışiq dili mətndənkənər kodların dəstəklənməsi və dilin apellyativ funksiyalarına xas olan formulaik frazeologiyanın istifadəsi ilə də xarakterizə olunur. Digər xüsusiyyətlərinə spontanlıq, qeyri-dəqiqlik, ifadəlilik və s. daxildir. Eyni zamanda, danışiq dilində improvizasiyaya görə nitqdə uyğunsuzluqlar baş verə bilər: mövzu dəyişikliyi, yarımçıq əsaslandırma və s. İspan dilindəki danışiq tərzində isə ən çox istifadə olunan xüsusiyyətlərdən qısa cümlələr və ellipsisi göstərmək olar. Danışiq tərzini biz, eyni zamanda, sosial şəbəkələrdə mesajlaşarkən də istifadə edirik. Əsasən, yaxın dostlarımız ilə danışarkən qısa cümlələr qururuq. Bir çox dillərdə olduğu kimi ispan dilində də danışarkən daha qısa olmağı üçün bir çox sözün qısaldılmış forması vardır.

Azərbaycan dilində istifadə olunan danışiq üslubu ilə ispan dilində danışiq tərzində çoxlu oxşarlıqlar var. Ümumilikdə dünya dillərində istifadə olunan danışiq üslubu eynidir. Danışiq üslubu insanların ünsiyyət qurduğu dildir. Danışiq üslubu ümumi danışiq dilidir, insanların bir-biri ilə ünsiyyət qurduğu dildir. Danışiq üslubu kitabların, qəzetlərin dili olmasa da, yerli də deyil. Ev üslubu ədəbi dilin gündəlik davranışında istifadə olunan şifahi dil formasıdır. Azərbaycan dilində də danışiq üslubunun əsas xüsusiyyəti sərbəstlik və yığcamlıqdır. Həyat tərzinin azadlığı və yığcamlığı dialoq diskursunda daha qabarıq şəkildə özünü göstərir. Dialoq nitqində intonasiya və jest mühüm rol oynayır, çox vaxt natamam cümlələrdən istifadə olunur.

Ədəbiyyat:

1. F.M.Ağayeva – Danışiq dili – 1987
2. <https://kayzen.az>
3. <https://concepto.de/lenguaje-coloquial/>
4. <http://www.materialesdelengua.org> (nigarnasibovaa@gmail.com)

Səbinə Fətəliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Tərcümə fakültəsi, qrup 349
Elmi rəhbər: müəllim Sevinc Orucova

İTALYAN VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ SÖZ SIRASI

Roman dilləri Hind-Avropa dil ailəsinin alt qrupuna aiddir. Bu dil qrupunun Roman adlanmasının səbəbi qədim Roma imperiyasının adı ilə bağlıdır. Böyük coğrafi kəşflər, müstəmləkəçilik nəticəsində bu dillər Amerika və Afrika qitələri başda olmaqla digər qitələrə yayılmışdır.

İtalyan dili: – 70 milyon əhalinin danışdığı dili olub İtaliya, Vatikan, San-Marino, İsveçrənin rəsmi dili və Sloveniya və Xorvatiyanın ikinci rəsmi dili sayılır.

Orta əsrlərə qədər latın danışığı dili bir neçə dilə bölünmüşdür. Orta əsrlərin sonunda Florensiya şəhərinin mədəni və ədəbi üstünlüyünün təsiri ilə bugünkü italyan dili Toskana yazı dilindən formalaşmışdır. Boccaccio, Dante Alighieri və Petrarca kimi adlarla Latın dili əvəzinə Toskana ləhcəsindən istifadə edilməsi dilin inkişafına böyük təsir göstərmişdir. Hər bölgənin öz ləhcəsi var. Bundan əlavə, italyan dili kimi 30-a yaxın dil var ki, bunlar da xalq latın dilindən götürülüb. İtalyan dilində danışanların əksəriyyəti həm italyanca, həm də onun dialektlərində, həmçinin öz regional dillərində (məsələn, Siciliya və ya Furlan) danışır.

İtalyan dilinin digər roman dilləri ilə (fransızca, katalanca, ispanca, portuqalca, rumanca) böyük oxşarlıqları var. Belə ki, italyanca bilən biri bu dilləri rahat şəkildə öyrənmə bilər. Bəs roman dilləri və türk dil qruplarının qrammatik fərqləri nələndir?

Mürəkkəb cümlə yaratmaq və nitqimizin daha aydın olması üçün düzgün söz sırası vacibdir. Söz sırası dilçilikdə və ədəbiyyatda sözlərin verilmiş linqvistik quruluşda düzülüşünə aid edilən ümumi terminidir. O, ən çox cümlələrin kontekstində araşdırılır, çünki söz sırası verilmiş cümlənin mənasına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərə bilər. Ədəbiyyatda sözlər müəyyən bir səs və ya ritm yaratmaq, yaxud verilmiş cümlənin mümkün mənasını incə şəkildə dəyişmək üçün müxtəlif situasiyalarda fərqli sıralanır.

Belə ki italyan dilində cümlə üzvlərinin düzülüşü zərflik-mübtəda-xəbər və ya mübtəda-zərflik-xəbər-digər üzvlər formasında olur.

Məsələn: Ieri io sono andata a Milano con la mia migliore amica/ Mən dünən Milana ən yaxın dostumla getdim.

Maria e' una giornalista molto famosa/ Maria çox məşhur bir jurnalistdir.

Azərbaycan dilində cümlə üzvlərinin müəyyən sıra ilə düzülüşü vardır. Müxtəsər cümlələrdə birinci mübtəda, sonra isə xəbər gəlir. Məsələn: Oyun başladı, hava istidir.

Geniş cümlələrdə isə mübtəda ilə xəbər arasına ikinci dərəcəli üzvlər daxil olur. Mübtəda əvvəl, tamamlıqlar mübtədadan sonra, yəni xəbərdən əvvəl, zərflilər isə çox vaxt xəbərin yanında olur, xəbərdən əvvəl işlənir. Təyin isə aid olduğu cümlə üzvlərinin qarşısında işlənir. Məsələn, Tələbələr dünənki konfransda fəal iştirak etdilər. Sinxron tərcümələrdə Azərbaycan dilində xəbərin cümlənin sonunda olması, italyan dilində xəbərin cümlənin başında verilməsi isə tərcümə prosesinin çətin və natamam olmasına səbəb olur. Tərcümədə bir sıra itkilər olur.

Ədəbiyyat:

1. A.Axundov. Ümumi dilçilik. Bakı: Maarif. 1988
2. K.Katerinov. Clotilde Boriosi Katerinov Maria. La lingua italiana. Perugia. Guerra. 1985
3. Latino Alessandra, Muscolino Marida. Una grammatica italiana per tutti. Atene: 2005
4. Sensini Marcello. Il sistema della lingua italiana. Milano. Elemond Editori Associati. 1992

Fəridə Xəlilova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Tərcümə fakültəsi, qrup 349

Elmi rəhbər: müəllim Sevinc Orucova

İTALYAN VƏ AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ CİNS KATEQORİYASI

İsmin 5 müxtəlif kateqoriyası vardır (kəmiyyət, hal, cins, müəyyənlik, qeyri-müəyyənlik). Cins kateqoriyası da bunlardan biridir. Bu kateqoriya dünya dilləri üçün universal xarakter daşıyır. Bəzi dillərdə dilin bütünlükdə strukturu bu kateqoriyanın üzərində qurulsada (alman, rus, fransız, italyan), bəzi dillərdə bu kateqoriya, ümumiyyətlə, mövcud deyil (türk dilləri). (3, s. 75)

İtalyan dilində iki cins mövcuddur: Kişi cinsi (maschile) və qadın cinsi (femminile). Latın və yunan dilindən fərqli olaraq italyan dilində orta (neutro) cins anlayışı yoxdur. Latın dilindən keçmiş orta cinsli sözlərin böyük bir hissəsi isə italyan dilində kişi cinsində öz təzahürünü tapmışlar. İtalyan dilində isimlərin hansı cinsə məxsus olduğunu artıqla adlanan köməkçi sözlər, sonluq və ya məna ilə müəyyən etmək

olar. Bu dildə qadın cinsli isimlərlə “la”, kişi cinsli isimlərlə isə “il” artıqlı işlədilir. Lüğətlərdə cinslər f (femminile – qadın cinsi), m (maschile – kişi cinsi) kimi göstərilir. Qadın cinsində olan isimlər bunlardır:

- Sonu –a ilə bitən isimlər: Bunlara meyvə adları (“la pera” (armud), lakin “il drago”, “il mango” istisnadır.), elm adları (“la chimica”(kimya)), hərbi fəaliyyəti bildirən adlar (la guardia (gözetçi), şəhər, ölkə, ada, bölgə, qitə, idman birliyi adları (“La Juventus”(Yuventus), “La Francia” (Fransa), lakin “il Piemonte” istisnadır) və s. aiddir.

- Sonluları -tà və -tù ilə bitən isimlər: “la falsità” (saxtakarlıq), la virtù (xeyi)

- Kişi cinsində olan isimlər:

- Sonu – o ilə bitən, demək olar ki, bütün isimlər: “lo specchio” (güzgü), “il futuro” (gələcək). Bunlara, həmçinin, ağac adları (“il melo” (alma ağac), “il pero” (armud ağacı)), metal və kimyəvi element adları (“l’oro” (qızıl)), dağ, dəniz, göl, çay adları (“Il Mediterraneo” (Aralıq dənizi)) aiddir.

- Sonu samitlə bitən (böyük bir hissəsi alınmadır) isimlər: “ il computer ” (kompüter)

- Əsasən yunan mənşəli olan, sonu -a ilə bitən isimlər: “il karma”, “il dramma” (dram)

- Ay və həftə günlərinin adları: “il luglio” (iyul), “il venerdi” (cümə)

- Üfüqün cəhətlərinin adları: “il nord” (şimal), “il sud” (cənub), “il ponente” (qərb)

Türk dillərində olduğu kimi Azərbaycan dilində də qrammatik cins kateqoriyası yoxdur. Buna görə də qrammatika kitablarında isimlərdə cins kateqoriyasından bəhs olunmur. Lakin başqa türk dillərində olduğu kimi Azərbaycan dilində də isimləri bioloji cəhətdən bir-birilərindən fərqləndirmək üçün cins anlayışı leksik, morfoloji və sintaktik üsullarla formalaşdırılır.

1. Leksik yolla cins kateqoriyası yaradılarkən qohumluq bildirən və ya heyran adlarını bildirən isimlərdə cins anlayışı ifadə olunur: ana, ata, qoç, inək, öküz və s.

2. Morfoloji üsulla cins kateqoriyası yaradılarkən sənət, peşə bildirən sözlərə və ya adlara ərəb mənşəli -ə şəkilçisi əlavə edilir, məsələn: Fərid-Fəridə, katib-katibə, müəllim-müəllimə və s.

3. Sintaktik yolla cins kateqoriyası yaradılarkən isimlərə cins anlayışını ifadə edən isimlər əlavə edilərək yanaşma əlaqəsi ilə birləşmə qurulur, məsələn: telefonçu qız, həkim oğlan və s.

Ədəbiyyat:

1. A.Babayev “Dilçiliyə giriş”

2. Azərbaycan dilində cins bildirən söz və söz birləşmələri haqqında /A. Əlizadə// Türkologiya – beynəlxalq elmi jurnal. 2011. № 4, s.3-10 (96).

3. B.Xəlilov “Müasir Azərbaycan dilinin morfolojiyası II hissə

4. D.Yunusov “Müqayisəli tipologiya”

5. La lingua italiana per stranieri

Лала Мамедова

Азербайджанский университет языков,

Переводческий факультет, гр. 346

Научный руководитель: г/н М.Ахмедова

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА КУЛИНАРНЫХ ТЕРМИНОВ

Термин (от лат. terminus – предел, граница) – слово или словосочетание, являющееся названием некоторого понятия какой-нибудь области науки, техники, искусства и т. п.

Термины служат специализирующими, ограничительными обозначениями характерными для этой сферы предметов, явлений, их свойств и отношений.

В отличие от слов общей лексики, которые зачастую многозначны и несут эмоциональную окраску, термины в пределах сферы применения однозначны и лишены экспрессии. Перевод кулинарных терминов: рецептов, поваренных книг, меню, телевизионных кулинарных шоу и т.д. можно назвать одним из самых сложных направлений перевода, ведь каждый народ имеет свои собственные кулинарные традиции, формировавшиеся на протяжении многих столетий. Настоящие гурманы готовы перелопатить кучу специальной литературы и даже обратиться в бюро переводов для того, чтобы приготовить и попробовать какой-нибудь национальный кулинарный шедевр.

Azərbaycan dilində azaltma dərəcəsi əlamətin adi haldan az olduğunu göstərir, morfoloji və sintaktik olmaqla iki yaranma üsulu var. Məsələn, qırmızımtıraq, ağımsov – morfoloji üsul, açıq-qırmızı, açıq-sarı – sintaktik üsulla yaranan azaltma dərəcəsinə olan sifətlərdir. İtaliyan dilində də eyni ilə Azərbaycan dilində olduğu kimi sifət adi dərəcədən az halda olduğunu göstərmək üçün işlədilir. Meno və di sözlərinin köməyi ilə düzəlir. Məsələn, Luigi è meno alto di Marco – Luicinin boyu Markodan daha alçaqdır.

Azərbaycan dilində çoxaltma dərəcəsi əlamətin adi haldan çox olduğunu göstərir. Azaltma dərəcəsinə olduğu kimi çoxaltma dərəcəsinə də 2 üsulla yaranır. Məsələn, körpəcə, gömgöy – morfoloji, ən çox, dümağ, tünd qırmızı – sintaktik üsulla yaranan sifətlərdir. İtaliyan dilində də sifətin çoxaltma dərəcəsi əlamətin adi haldan çox halda olduğunu göstərmək üçündür. Più və di sözlərinin köməyi ilə düzəlir. Məsələn, Maria è più affettuoso di Sara – Mariya Saradan daha mehribandır. İtaliyan dilində müqayisə dərəcəsi düzəldərkən əsasən tanto, così zərfləri sifətin yanında işlədilir, ikinci tərəfdə isə come bağlayıcısı ya da quanto zərfləri işlədilir. Əsasən tanto və quanto sifətin yanında işlənir. Məsələn, Maria è bella tanto quanto Paola – Mariya Paola kimi gözəldir.

Ədəbiyyat:

1. A.Axundov. Ümumi dilçilik. Bakı: Maarif. 1988, 272 s.
2. A.Babayev. Dilçiliyə giriş. Bakı: Maarif. 1992, 504 s.
3. Q.Bayramov. Tərcümə sənəti. Bakı: OKA Ofset. 2008, 218 s.
4. S.Səfərov. Azərbaycan dilində söz yaradıcılığı. Bakı: Azərbaycan universiteti nəşriyyatı. 1960, 204 s.
5. M.Dardano, Pietro Trifone. Grammatica Italiana. Milano: Zanichelli Editore S.p.A 1999, 762 p
6. Sensini Marcello. Il sistema della lingua italiana. Milano: Elemond Editori Associati. 1992,

Mələksima Səmədova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, qrup 333

Elmi rəhbər: b/m Lalə İbadova

İSPAN DİLİNDƏ QIDALARLA BAĞLI İFADƏLƏR

Giriş: Yemək həm zərurətdir, həm də zövqdür. Şüurlu seçim qabiliyyətini bərpa etmək həyatda, o cümlədən yeməkdə yaxşı vərdislər üçün vacib şərtidir. Mən inanıram ki, yaxşı yemək sağlam yemək deməkdir, bu, hər kəsin haqqıdır, bir neçə nəfərin imtiyazı deyil. Yaxşı və sağlam qidalanmağı tələb etmək qanunauyğundur, yaxşı və sağlam yemək üçün lazım olan düzgün qidalanmaq və insanın həyat tərzidir. Qidalarla bağlı iki əsas anlayış var. Birincisi sağlamlıq və qida təsirlərinə aiddir. İkincisi həzlə bağlıdır, yemək həyatın ən vacib həzlərindən biridir. Yemək haqqında ən yaxşı ifadələr bütün zamanların ən yaxşıları arasında seçilmiş məşhur ifadələr toplusu: sitatlar, aforizmlər və atalar sözləri vardır. Məsələn, Nizami Gəncəvinin “Əgər insan tək yeməklə yaşasaydı, çox yeyənlər daha çox yaşayardı”, Məhəmməd peyğəmbər (s.ə.s) “Qarın bütün dərdlərin məskənidir. Pəhriz bütün dərmanların başıdır” kimi sitatlardan nümunə gətirmək olar. İndi isə ispan dilində qidalarla bağlı ifadələr haqqında danışaq:

No puedes tener una influencia de la cocina de un país si no la entiendes. Y para entenderla, tienes que estudiarla – Bir ölkənin mətbəxini başa düşmürsənsə, ona təsir edə bilməzsən. Və bunu başa düşmək üçün onu öyrənmək lazımdır. Bu ifadənin mənası odur ki, hər bir ölkənin gastronomik mədəniyyəti özünəməxsus və təkrarolunmazdır. No hay amor más sincero que el amor a la cocina – Yemək bişirmək sevgisindən daha səmimi sevgi yoxdur. Yeməyi həm bişirməyi, həm də yemək yeməyi sevən şəxslər üçün işlədilən gözəl bir ifadədir. Comer como un pajarito – Çox az yemək. Bu ifadə yeməyi az yeyəndə işlədilir. Azərbaycan dilində bu ifadə “quş qədər yeyir” kimi istifadə edilir. Comer como una lima – Çox yemək. Bu ifadə daha çox yeməyi acgözlüklə yeyəndə işlədilir. Azərbaycan dilində bu ifadə “gözüne təpmək” kimi işlədilir. Ponerse las botas – Çox yemək. Bu ifadə isə yeməyi bəyənmək mənasında işlədilir. Yəni, yeməyi bəyənib ona görə də çox yeyir. Başqa sözlə desək yeməyin dadı xoş olduğu üçün bəyənərək çox yeyir.

Nəticə: Bu ifadələr qidalarla bağlı ən çox işlədilən ifadələrdən sadəcə bir neçəsidir. Bu cür ifadələr bizim həm danışmaq qabiliyyətimizin, həm də yazı qabiliyyətimizin inkişaf etməsinə kömək edir.

Ədəbiyyat:

1. El Arte de cocina de Francisco Martínez Montañó: una introducción a su terminología culinaria – Ángel Soto García (2020)
2. Gastronomía versus nutrición: Recetas, Ciencia y Salud – Isabel Gañi Cambradón, Joaquín Pérez Conesa (2015-2016)
3. Larousse Gastronomique en español – Prosper Montagne (1938)
4. La terminología de la gastronomía puertorriqueña: reflexiones en torno a su trasfondo y representación – Ismarie Díaz Flores (2018)
5. Práctica Tu Español Las Expresiones Coloquiales – M.ª Dolores Martínez e Isabel

Farida Tanrıvediyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti

Təhsil-1 fakültəsi, qrup 312 b

Elmi rəhbər: f.ə.d. Günay Bağirova

РАЗЛИЧНЫЙ ПОДХОД К ОПРЕДЕЛЕНИЮ КОНВЕРСИИ

В английском языке существуют продуктивные и непродуктивные способы словообразования. Одним из продуктивных способов является конверсия. Существительное «conversion» пришло из латыни и переводится как – превращение, трансформация. Это способ образования новых слов без добавления каких-либо словообразовательных элементов. Слово, перешедшее в другую часть речи в результате конверсии принимает все грамматические функции части речи в которую перешло. Например: от существительного образовался глагол *ape* (обезьяна) – *to ape* (обезьянничать).

Конверсия начала развиваться в английском языке, когда английский язык приобрёл аналитический характер (15 век). В настоящее время в английском языке практически любую часть речи можно преобразовать в какие-то другие части речи. Следует отметить, что чаще всего в результате конверсии существительные переходят в глагол. Тем не менее, остальные части речи также участвуют в этом процессе.

Например:

1. Прилагательное → существительное

Young → the young

Poor → the poor

Old → the old

2. Прилагательное → глагол

Empty → to empty

Clean → to clean

3. Глагол → существительное (deverbal substances)

To walk → walk (аллея, тропинка)

To drive → drive (дорога, по которой едет машина)

Конверсия долгое время являясь предметом многих лингвистических дискуссий и в настоящее время сохранила свою актуальность. В своё время немало лингвистов были заинтересованы и посвятили много работ на тему конверсии.

Дело в том что, некоторые ученые охарактеризовали конверсию как морфологический способ словообразования. (H.Sweet, A.T.Smimitsky, R.S.Ginzburg)

Но, не все лингвисты были согласны с этим утверждением. Я также не считаю что конверсия – это морфологический способ словообразования. Так как морфологический способ словообразования включает в себя аффиксы и префиксы.

Я считаю что, конверсия - это формы одного и того же слова, что зависит от семантической структуры слова в предложении, но точно не морфологический способ словообразования.

Литература:

1. Aziza Hacıyeva – English Lexicology “Elm və Təhsil ” – 2011
2. Bauer, Laurie, and Salvador Valera Hernandez. “Conversion or Zero-Derivation: An Introduction.” *Approaches to Conversion/Zero-Derivation*, Waxmann Verlag, 2005

Səbinə Əlizadə

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil 2 fakültəsi, qrup 318 A
Elmi rəhbər: f.f.d. Günay Bağirova*

AMERİKA VƏ BRİTANIYA İNGİLİS DİLİ VARIANTLARININ FƏRQLİ CƏHƏTLƏRİ

Amerikan ingiliscəsi 17-ci əsrdə burada məskunlaşan ingilis koloniyalarının dilinə əsaslanır. Britaniya və Amerika ingiliscəsi ingilis dilinin ən geniş yayılmış variantlarıdır və bir-birindən fərqlənir. Bu iki ləhcə arasında bir sıra fonetik, qrammatik, leksik, orfoqrafik fərqlər mövcuddur.

Fonetik fərqlər:

1) Britaniya ingiliscəsində [r] səsi yalnız saitdən əvvəl gəldikdə tələffüz olunur. Amerika ingiliscəsində isə [r] səsi həmişə tələffüz olunur.

2) Amerika ingiliscəsində vurğulu saitlər Britaniya ingiliscəsinə nisbətən daha uzun olur.

3) İngilis dilinin Amerika variantında [t] və [d] səsləri iki sait arasında gəldikdə bir-biri ilə eyni olur. Britaniya ingiliscəsində isə [t] səsi daha güclüdür.

Qrammatik fərqlər:

1) Adətən Britaniya ingiliscəsində istifadə olunan “as if/as though” yerinə Amerika ingiliscəsində “like” işlədilir.

2) Amerika ingiliscəsində daha çox “have/has”, Britaniya ingiliscəsində isə “have got/has got”dan istifadə edilir.

3) Amerika variantında adətən keçmiş sadə zamana üstünlük verilsə, Britaniya ingiliscəsində indiki bitmiş zaman işlədilir.

4) Amerika ingiliscəsində “will” g’l’c’k zamanda bütün şəxslər üçün işlədilə bilər. Lakin Britaniya variantında birinci şəxsin təkində və cəmində “shall”, digər şəxslərdə “will” işlənir.

Leksik fərqlər:

1) Bir sıra sözlər var ki, Amerika və Britaniya ingilis variantlarında fərqlidir:

AE: “trousers” BE: “pants”

Orfoqrafik fərqlər:

1) Britaniya ingiliscəsində “-re” ilə bitən bəzi sözlər Amerika ingiliscəsində “-er” ilə bitir:

AE: “center” BE: “centre”

2) Bəzi sözlər Britaniya ingiliscəsində “-our” ilə, Amerika ingiliscəsində “-or” ilə bitir:

AE: “color” BE: “colour”

3) Amerika variantında bəzi sözlərin sonu ize yze ilə bitdiyi halda Britaniya variantında ise yse kimi olur:

AE: “analyze” BE: “analyse”

Ədəbiyyat:

1. Hacıyeva Əzizə. English lexicology. Bakı, 2011
2. https://www.researchgate.net/publication/330744982_A_Review_of_the_Major_Varieties_of_English_Language

“COMPARISON OF PROVERBS IN ENGLISH AND AZERBAIJAN LANGUAGES”

A proverb is a short sentence or phrase contains a general piece of wisdom. Proverbs are the tried and tested, wise and edifying ideas of the people and have a great moral and educational significance.

In Azerbaijan and English proverbs have similarities and differences.

Similarities:

1. Proverbs are often used at the end of a true story someone has told, or in response to some event.

Example: The one in a hurry will fall into a tandir. Note: A tandir is a mud-brick oven often constructed below the surface of the ground. A fire is built inside this oven for baking bread. The other day when it was time for Banu to rush off to university classes, she was sending her daily report via email to Los Angeles when the Internet connection broke. Banu started complaining that something always happens whenever she's in a hurry. Alex commented: "Haven't you heard the proverb: To make more haste than good speed. In proverb of Azerbaijan: "Tələsən təndirə düşər"

2. It is important not to miss any of the words because the meaning can be lost if even one word is changed or left out.

Example: To kill a bird with one stone - In this sentence is wrote a bird. But correct variant – To kill two birds with one stone. In the same in proverb of Azerbaijan

3. In English and Azerbaijan there are hundreds of proverbs and sayings. The proverbs of each period reflect the physical and spiritual experience of their time. The first relates to historical events, the second relates to current events, and the third was "linguistic ornamentation in formal discourse". Therefore numerous proverbs on various topics are available in both languages.

Such as: About work, brave, homeland, friend, mind, visitor, animals and so on; About work: Handsome is as handsome does and so on. (Əmək insanın bəzəyidir); About friend: A friend in need is a friend indeed and so on. (Dost dostu tən gərək, tən olmasa gen gərək)

4. So that understanding English and Azerbaijan proverbs help you to understand native speakers and using proverbs will help you sound more fluent when you are speaking English and Azerbaijan languages.

Example: "The early bird catches the worm. "If you say that the early bird catches the worm, you mean that the person who arrives first in a place is most likely to get what they want. In proverb of Azerbaijan: "Tez duranla, tez evlənən uduzmaz."

Differences:

1. According to Grammatical structure: 1. Imperative, negative – "Don't beat a dead horse." 2. Imperative, positive – "If the shoe fits, wear it!" 3. Parallel phrases – "Garbage in, garbage out." 4. Rhetorical question – "Is the Pope Catholic?" 4. Declarative sentence – "Birds of a feather flock together." According to Grammatical structure Azerbaijan proverbs is not divided this kind.

2. The history of proverbs is ancient. These are belong to English proverbs:

1. The Talmud – a few English proverbs as in Talmud: "A mountain never meets a mountain but a man meets a man."

2. The Bible – There is no doubt that many English proverbs have variants in the Bible: "If you won't work, you shan't eat."

3. Greco – Roman Classics – Included the text of many English proverbs: "One swallow does not make a summer"

4. Medieval Latin – Are major sources. The main source which provided the West-European vernaculars, like English, French, German, Italian and Spanish with a large number of proverbs: "All roads lead to Rome". These period belong to English proverbs.

In Azerbaijan proverbs source belong to Kitabi-Dada Gorgud – Oghuz Turkish epic. We come across more proverbs than Kitabi-Dada Gorgud. Also, in the works of Nizami, Khagani, Khatai, Fuzuli and other artists, to one degree or another, a large number of Azerbaijani proverbs and parables were used. "Ölən adam dirilməz" – maybe the same meaning in proverb of English (What is done can not be undone)

3. Also in proverbs of English have: 1. Universal Proverbs: numerous basic ideas from different parts of the world match and these proverbs have either similar wording or they mean the same. 2. Regional Proverbs: Culturally related regions too share certain proverbs which even share a similar meaning. 3. Local Proverbs: Several proverbs have the flavour of the region too from where it originates as well as to which it applies to. But there are no such divisions in Azerbaijan proverbs.

As a result all proverbs have aims as: Knowledge of proverbs and sayings enriches the vocabulary of pupils, helps them to acquire the figurative structure language, develops memory, introduces to folk wisdom. Also proverbs of English and Azerbaijan.

Literature:

1. Eugene E. Ivanov and Julia A. Petrushevskaya Mogilev State A. Kuleshov University 1 Kosmonavtov Str., Mogilev, 212022, Belarus
2. Proverbs "Father Words" 12.4 Winter 2004
3. The Place of Proverbs in Linguistic Studies- Ahmed Manea Hoshan(Ph.D.)

Lamiyə Əsədullayeva
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil-2 fakültəsi, qrup 108 a
Elmi rəhbər: f.ü.d. Şükufə Cabarova

DİLİN TƏKAMÜLÜ PROSESİNİN ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Dilin təkamülü dilin mənşəyi nəzəriyyələri ilə dilin tədqiqi arasında aralıq mövqe tutan dilçilik sahəsidir. Dilin təkamülü həm də onun dəyişdirilməsi prosesidir. Hər bir dil daim dəyişir, lakin biz, adətən, yalnız bəzi səthi şeyləri, məsələn, ayrı-ayrı sözlərin görünüşü və yayılmasını müşahidə edirik. Ancaq dil biz fərqi nə varmadan müxtəlif aspektlərdə dəyişiklik göstərir.

Dil artıqlığı haqqında

İnsanlar ünsiyyətdə ikən bir insan başqa bir insanı dinləyib onu anlamağa çalışdıqda, ona verilən məlumatı mümkün qədər hərfi mənada şərh etməyə çalışmır, əsasən danışanın nə düşündüyünü təxmin etməyə çalışır. Əgər danışan hər hansı bir şəkildə səhv istifadə edərsə, dinləyici yenə də onun nə demək istədiyini təxmin edə bilər. Ancaq belə bir sistemin yaşaması üçün dildə artıqlıq olmalıdır: hər hansı bir fikrin dilinin bir neçə variantı olması və üstəlik, hər bir ifadədə məlumatın bir neçə dəfə təkrarlanması lazımdır ki, dinləyici onu anlaya bilsin.

Yenidən təfsir haqqında

Sual yaranır: biz əgər ul tələffüz edən zaman dodaqlar bütün heca boyunca uzanırsa, dodaqların çıxmasına hansı element cavabdehdir – sait və ya samit? Müxtəlif dillərdə bu suala müxtəlif cavablar verilmişdir. Məsələn, rus dili yuvarlaqlığın saitin bir xüsusiyyəti olduğuna inanır və dodaqların samit üzərində çıxması yan əlamətdir. Bir çox Qafqaz dillərindəsiyıcıları inanır ki, samit burada əsas səsdir və sait yaxınlıqda olduğu üçün bir az yuvarlaqlığa malikdir.

Qrammatikanın dəyişdirilməsi haqqında

Təkcə fonetika deyil, qrammatika da dəyişə bilər. Dildə felin nəzarəti dəyişir, lakin ana dilində danışanların heç biri heç nə hiss etmir – yalnız qədim mətnlərə baxan alimlər bunu görür və orada hər şeyin tamamilə fərqli olduğunu fərqi nə varırlar. Bu kimi kiçik dəyişikliklər hər zaman olur, zamanla toplanır.

Dəyişikliyi proqnozlaşdırmaq olarmı?

Dildə baş verən dəyişiklikləri proqnozlaşdırmaq qeyri-mümkündür, çünki hər bir dəyişiklik o qədər müxtəlif ilkin şərtlərlə idarə olunur ki, hamısı birlikdə tam xaos təəssüratı yaradır. Ancaq əminliklə deyə bilərik ki, dəyişmək şansı yüksək olan şey bir neçə şəkildə şərh oluna bilər.

Semantik uyğunsuzluqlar haqqında

Belə uyğunsuzluqlar daha çox alınma sözlərdə baş verir. Məsələn, hamburger sözü alınma sözdür və ingilislər hamburger sözünü “ham” mənasını verən donuz əti sözündən götürmüşlər. Azərbaycan dilində isə hamburger kotletli çörək mənasındadır və heç bir halda vətçinə ilə deyil, çünki Azərbaycanda donuz ətinə üstünlük verilmir ona görə də bu sözdə semantic uyğunsuzluğa rast gəlinir.

Gələcək dil dəyişiklikləri haqqında

Dilin təkamülündən söhbət gedəndə dilçilərə tez-tez sual verilir: Bundan sonra dil necə olacaq, necə dəyişəcək. Lakin dilçilər bu suallara cavab verə bilməz. Çünki bunu öncədən təxmin etmək mümkün deyil. Dilə təsir edən, onu dəyişdirən çoxlu amillər var. Bəzən elə olur ki, bir növ tendensiya yaranır və görünür ki, o, tezliklə ümumi qaydaya çevriləcək, lakin sonradan yox olur, ona görə də, bunun haqqında öncədən dəqiq bir şey söyləmək asan deyil.

Ədəbiyyat:

1. Cangelosi, A. and Harnad, S. (2001) The adaptive advantage of symbolic theft over sensorimotor toil: Grounding language in perceptual categories *Evolution of Communication* 4(1): pp. 117-142
2. Daniel Dor and Jablonka Eva (2001). How language changed the genes. In Tabant J. Ward. S. (editors). Mouton de Gruyter: Berlin, pp 149-175.
3. Dor D. and Jablonka E. (2001) From cultural selection to genetic selection: a framework for the evolution of language. *Selection*, 1-3, pp. 33-57.

Afsana Gasimova

Azerbaijan University of Languages,

Faculty of Education-1, 109 A

Ph.D, Associate Professor Khatira Suleymanova

DEGREES OF COMPARISON

Most adjectives have degrees of comparison: positive, comparative and superlative degrees. One of them is the comparative degree.

The comparative degree is used when there are two objects or phenomena compared or contrasted.

There are two methods of forming the comparative degree:

1) By adding the suffixes -er;

2) By using more before the adjectives

One-syllable form their comparative and by adding -er to the positive form:

cheap → cheaper; fast → faster; large → larger; thin → thinner

Adjectives of three or more syllables form their comparative by putting more before the positive:

more serious; more expensive; more often; more comfortable

A few adjectives have irregular comparative forms:

good → better; bad → worse; far → further (or farther)

many/much → more; little → less; old → older

The garden looks better since you tidied it up.

‘How’s your headache? Better?’ ‘No, it’s worse.’

It’s a long walk from here to the park – further than I thought. (or farther than)

Constructions with comparative:

1) With the comparative we use than:

The new tower blocks are much higher than the old buildings.

2) With after much/ a little/ a bit/ far/ a lot/ slightly/ any/ no:

Much longer; a little earlier; any longer; no more

3) Parallel increase is expressed by the + comparative ... the + comparative:

HOUSE AGENT: Do you want a big house?

ANN: Yes, the bigger the better.

Literature:

1. A.J.Thomson, A.V.Martinet A Practical English Grammar
2. G.Mammadova English grammar rules and exercise
3. İ.Ramal English of all
4. R.Murphy English grammar in use

QEYRİ-MÜƏYYƏNLİK ARTIKLI

Artıql – ismi təyin edən və bizə qeyri-müəyyənlik və ya müəyyənlik bildirən funksional nitq hissəsidir.

Artıqlın nitqdə başlıca vəzifəsi ismə xas olan qeyri-müəyyənlik və müəyyənlik kateqoriyalarını ifadə etməkdən ibarətdir. Bununla əlaqədar olaraq da müasir ingilis dilində iki artıql vardır:

1. Qeyri-müəyyənlik artıqlı: a; an

2. Müəyyənlik artıqlı: the.

Oruc Musayevin fikrinə əsasən, qeyri-müəyyənlik artıqlı qədim ingilis dilində mövcud olmuş an (bir) sayından əmələ gəlmişdir. Bu artıqla tarixən xas olan say mənası bu gün də bəzi hallarda aydınca hiss olunmaqdadır. Bu xüsusiyyət qeyri-müəyyənlik artıqlının bəzi hallarda dilimizə tərcüməsində də özünü göstərir, məsələn:

Not a word did he drop that evening – O axşam o, bir(cə) söz də demədi.

Wait just a minute. (Voynich) – Bir(cə) dəqiqə gözlə/gözləyin.

Qeyri-müəyyənlik artıqlının iki forması vardır: a və an. Bu formalardan hansının nə zaman işlədilməsi təsadüfi olmayıb, ondan sonra gələn sözün, ismin, yaxud onun təyini rolunda işlənən sifətin, sait və ya samitlə başlanması ilə şərtlənir: isim, yaxud onun təyini rolunda işlənən sifət samit səslə başlanarsa, qeyri-müəyyənlik artıqlının a (1), saitlə başlanarsa, an (2) forması işlənir, məsələn:

(1) a table, a book, a long street, a nice garden, a large map, a red apple və s

(2) an apple, an egg, an umbrella, an hour, an interesting story, və s.

Qeyri-müəyyənlik artıqlı, bir qayda olaraq, sayla bilən tək isimlərlə işlədilir; cəmdə ismin qarşısında qeyri-müəyyənlik artıqlı işlədilmir, məsələn:

a spoon – spoons. a table – tables

Yüz, min, milyon kimi sayların və əşyanın bir hissəsini bildirən isimlərin qarşısında işlənir, məs.:

a hundred. a cup of coffee

a thousand. a piece of cheese

Qeyri-müəyyənlik artıqlı, həmçinin zaman, ölçü və çəki bildirən isimlərin qarşısında da işlənir:

A year or two passed by quickly A meter is equal to hundred centimeters

A kilo of sugar is enough. I'll come in a minute

a artıqlı Mr/Mrs/Miss + soyad gəldikdə işlənmə bilər:

a Mr Smith a Mrs Smith a Miss Smith

Bundan əlavə, Güllü Məmmədovanın qeyd etdiyi kimi bir sıra qeyri-müəyyənlik artıqlı ilə işlənən birləşmələr var:

at a glance, in a hurry, as a result of, in a low(loud) voice, in a whisper, at a distance, to be at a loss, a great many, a great deal, to have a lesson, to have a headache, to have a good time, etc.

Bu isimlərdən bəziləri sayla bilər:

Ice – buz, an ice – dondurma; tea – çay, a tea (a glass of tea)

Glass – şüşə, a glass – stəkan; wood – odun, a wood – meşə.

Bütün bu halları nəzərə alaraq, gələcəkdə qeyri-müəyyənlik artıqlının işlənmə hallarına dair daha geniş şəkildə tədqiqat aparmaq nəzərdə tutulur.

Literature:

1. A Practical Grammar Of Contemporary English. O.I.Türksever, E.I.Hacıyev, A.R.Hüseynov. Editor: E.I.Hacıyev. Bakı 2014.
2. A Practical English Grammar. A.J.Thomson, A.V.Martinet
3. English Grammar Rules And Exercises. [Mətn]: Ali məktəb tələbələri üçün dərs vəsaiti/Güllü Məmmədova. Bakı 2013.
4. İngilis Dilinin Qrammatikası [Mətn]: praktik və nəzəri: ali məktəb tələbələri üçün dərslik/Oruc Türksever (Musayev), red: A.Hüseynov. Bakı: Qismət, 2007, 587, [1] s.

ADVERBS WHICH HAVE TWO FORMS

Some adverbs have two forms-the adjective form and the form in -ly. The two forms differ in meaning. The most common are: fast (not fastly), hard, right, outside, straight, near, late, well, and time words such as daily, early, weekly, monthly, yearly.

The word "good" is an adjective, but the word 'well' is an adverb. However, the word "well" is used as an adjective in the meaning of "good" in terms of health. Here are some examples:

Your spelling is very good. You speak very well. (well=adverb)

It was a good try. You tried well. (well=adverb)

I am very well, thank you. (well=adjective)

The word "late" is an adjective and the word "lately" is an adverb. The word "late" indicates to do something after the usual time. But the word "lately" is chiefly used in Perfect Tense form in the meaning of "recently".

We apologize for the late arrival of this train.

Have you seen her lately?

The word "near" is an adjective and "nearly" is an adverb. The adjective form of this word expresses a short distance away from somebody/something. However, the word "nearly" has a different meaning. "Nearly" can be synonym the word "almost" or "not completely".

Nobody else comes near the fire.

The bottle's nearly empty.

The word "hard" is an adjective and adverb. But the word "hardly" is used only as an adverb. The meaning of "hard" is the same in both forms. However, the adverb "hardly" has another meaning. "Hardly" is negative in meaning and it can be used in the meaning of "almost no; almost not".

Hardly anyone has bothered to reply. (hardly=adverb)

It's hard to see how they can lose. (hard=adjective)

This student works hard. (hard=adverb)

The word "weekly" is both an adjective and an adverb. There are no difference in the meaning. When the word "weekly" is preceded by predicate, then it'll an adverb. But, when "weekly" is following by a noun, then the word "weekly" is used as an adjective.

I have bought a weekly magazine. (weekly=adjective)

Homework must be checked weekly. (weekly=adverb)

The word "outside" is both an adjective and an adverb. But, they can be either adjectives or adverbs according to their position in the sentence. For instance;

An outside light would be a really good idea for our house. (outside=adjective)

When I went outside, the light came on automatically. (outside=adverb).

Literature:

1. Cambridge Dictionary;
2. English Grammar For Learners Elementary to Advanced by Ebru Yener;
3. English Grammar Rules and Exercises by Gullu Mammadova;
4. Oxford Dictionary.

МЕТАФОРЫ И СРАВНЕНИЯ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Ч. ДИККЕНСА И ИХ ПЕРЕВОД НА РУССКИЙ ЯЗЫК

Универсальными явлениями в языке являются метафора и сравнение. Универсальность этих стилистических приёмов можно заметить как в описании пространства, так и в описании периода и в конструкции языка. Эта универсальность является неотъемлемой частью всех языков и во все времена; она включает разные аспекты языка. Проблема метафоры в лингвистической науке – и как этапа создания нового значения языковых выражений, а также как уже оконченного метафорического значения – исследовалась издавна. Много публикаций существует по нынешней теме. Работа над анализом метафор продолжается по сей день. В языковедении изучаются различные направления, исследующие метафору.

Оценка художественного произведения запрашивает точного изучения не только действий, портретов и речи персонажей: значительная роль в понимании авторского замысла играет обозначение эпохи и места, где разворачивается сюжет произведения.

Были выбраны метафоры и сравнения из произведений Чарльза Диккенса, которые побуждают непринужденный интерес в данном исследовании и демонстрируют по своему семантическому содержанию оценочную характеристику объектов или явлений, экспрессию и образность речи.

Необходимо подчеркнуть такой момент, что в романах Чарльза Диккенса можно встретить много риторических выражений, таких как сравнение и метафора, которые часто используются автором для подробной обрисовки физических деталей или уникальных черт личности разных образов. В произведении Чарльза Диккенса «Большие надежды», используется метафора для описания черт образов или объектов ярко и образно. Реалистические характеристики в произведении «Большие надежды» можно рассмотреть как в социальной обусловленности характеров героев, так и изображение – города Пипа и грязного Лондона.

Рассмотрим употребление метафоры на примере:

"Pooh!" said he, sluicing his face, and speaking through the water-drops; "it's nothing, Pip. I like that Spider though." – «Пфу! – с силой выдохнул он, набрав воды в ладони и зарывшись в них лицом. – Это пустяки, Пип. А Паук мне понравился». В этом примере имеется один образно-метафорический фрагмент. Под словом паук, мистер Джаггерс имеет ввиду мистера Драммела, выделяя его лукавый нрав и противный характер. Данная метафора проявляется в функции номинации.

Пример описания обстановки и места мы можем наблюдать в описании городов в произведении Чарльза Диккенса «Повесть о двух городах». В данном произведении мы находим детальное описание двух городов – Лондона и Парижа. Блестящим образом в романе является описание города Парижа, охваченного революцией. Можем обратиться к описанию завязке народных волнений:

«A tremendous roar arose from the throat of Saint Antoine, and a forest of naked arms struggled in the air like shrivelled branches of trees in a winter wind» – «Страшный рёв вырвался из глотки Сент-Антуанского предместья, и целый лес обнаженный рук, словно голые сучья деревьев, мечущихся на зимнем ветру, колыхался в воздухе». В этом примере мы можем обнаружить метафору, что город является живым организмом. Возникает ощущение того, что город воскрес и показывает своё недовольство.

Можно прийти к выводу, что чаще всего применяется метафора-сравнение, также метафоры-олицетворение и развернутые метафоры. Следует отметить, что такой приём, как олицетворение, позволяет «оживить» художественную картину.

ПЕРЕВОД В СФЕРЕ IT: ЛОКАЛИЗАЦИЯ ВИДЕОИГР В ЯЗЫКОВОЙ ПАРЕ АНГЛИЙСКИЙ-РУССКИЙ

Главным затруднением, приходящим на ум при подготовке материала об интерпретации видеоигр с английского языка на русский, является локализация. Локализация – это адаптация одного продукта на другой язык, применяя комплексный подход. Стоит отметить, что липсинк (временное попадание анимации движения губ в продолжительность реплики), а также тайминг (сама временная характеристика реплик) являются ключевыми понятиями в понимании термина «локализация». Озвучивание стоит рассматривать в качестве практической реализации переведенного материала (тут тоже мы рассматриваем совокупность критериев, входящих в это понятие – темп, скорость, совпадение голоса).

Если исследовать понятия «локализация» и «перевод» с точки зрения всеобщей теоретической базы, то становится очевидно четкое различие при применении данных терминов. «Перевод» обозначает перенос того или иного продукта медиа, написанного или подготовленного на определенном языке в продукт медиа на совершенно другом языке, исключая фактор применения качественных и количественных поправок в содержание продукта/произведения. Одновременно с этим, понятие «локализация» именуется спектром операций языковой/культурной/лингвистической адаптацией объекта локализации.

К примеру, мы могли бы рассмотреть такую видео игру как «Киберпанк 2077», которую без учета контекста локализовать просто невозможно. Игровая валюта, именуемая “Eddies”. Без контекста слово можно перевести как «Эдди» (мн.ч), однако немного контекста позволяет взглянуть на слово с другой стороны: “Eddies” – это местная валюта во вселенной Киберпанк 2077, которая расшифровывается как “Eurodollar”, что проясняет ситуацию для локализатора и позволяет ему уложить в тексте исконно верное значение слова без всяких «Эдди» и «Эддов»

Если говорить проще, локализация имеет более широкий спектр значений, чем перевод. Перевод является лишь составной частью локализации, наравне с озвучиванием, укладкой текста, таймингами и липсинком.

В игре Assassin’s Creed 2 мы наблюдаем ситуацию, когда какую-то часть текста переводить не нужно, так как это особенность игры. В английской речи (с итальянским акцентом) проглядывают итальянские слова (bene, grazie, amela). Эти слова используются для придания колорита речи, но просто переводчик посчитает своим долгом перевести все на русский, независимо от исходного языка. В случае локализации, специалист, следуя из контекста и визуальных данных об игре, поймет особенность игры и сделает пометки для актеров озвучания, что произносятся слова будут как в оригинале, на итальянский манер/

Elada Səfərova
*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Tərcümə fakültəsi, qrup 438A
Elmi rəhbər: b/m Təranə Məmmədova*

FİLM BAŞLIQLARININ TƏRCÜMƏSİ

İnsanların həyat fəaliyyətləri genişləndikcə, həyat tərzini inkişaf etdirən mürəkkəbləşdikcə bu sahələri əhatə edən tərcümə də inkişaf edir. Filmlər təkcə incəsənətin yox həm də ticarətin bir növüdür. Ölkələr arasında əlaqələr inkişaf etdikcə, beynəlxalq mədəniyyətin davamlı təkamülü nəticəsində filmlər insanların diqqətini daha çox çəkməyə başlayır. Lakin izləyicilər filmə baxmazdan əvvəl, ilk olaraq onun adını başa düşməlidirlər. Filmin adı əslində filmin ssenarisi haqqında anlayışı təmin edən qısa ifadədir. Hər

şeydən əvvəl, filmin adı tamaşaçıların diqqətini çəkmək üçün filmin əsas ideyasını özündə əks etdirməlidir. Lakin bu heç də həmişə kifayət deyil. Başlıq tərcüməsi edərkən peşəkar tərcüməçilər aşağıdakı xüsusiyyətlərə xüsusi diqqət yetirməlidirlər:

Konkretlik.

Film adlarının qısa və konkret olması insanların diqqətini daha çox çəkir. İngilis dilində olan film adlarının çoxu adətən 1 və ya 2 sözdən ibarət olur.

Bədii xüsusiyyəti.

Filmlər də incəsənətin bir növüdür və tamaşaçıların zövqünü oxşayır, buna görə də film başlıqlarını tərcümə edərkən onlara bir sənət nümunəsi kimi diqqət yetirmək lazımdır. Film başlıqlarının tərcüməsi zamanı dilin bütün bədii imkanlarından və gözəlliklərindən istifadə edilməlidir. Bunlara bədii təsvir və ifadə vasitələri: metonimiya, metafor və s. aiddir.

Filmin adının tapılması prosesi özünəməxsus bir sənət formasına çevrilib. Dil və mədəni ənənənin bir-biri ilə sıx bağlı olduqlarını nəzərə alsaq, filmin adını tərcümə etmək olduqca çətinidir. Tərcümə prosesi zəhmət tələb edir, hisləri dəyişdirmək, eyni zamanda məlumatı qorumaq və nəticədə, süjetlə dəstəklənən düzgün mənə və ideyanı çatdırmaq, onu tam başa düşmək üçün bütün işi dərindən öyrənmək və həmişə dildaxili, eləcə də dildənkənar amilləri nəzərə alaraq orijinala sadıq qalmaq lazımdır. Hədəf dildə bir-baş ekvivalent olmadıqda, yeni başlıq seçimində janr və süjet əsas götürülür. Hədəf dildə linqvistik vasitələrin çatışmazlığı yeni başlıqla kompensasiya edilə bilər. Tərcümə edilmiş başlıq müəyyən əvəzolunmaz semantik və pragmatik meyarlara cavab verməli və orijinal filmin başlığına adekvat olmaq üçün tərcümə texnikasına uyğun olmalıdır.

Bundan əlavə, həm dilləri, həm də mədəniyyətləri mükəmməl başa düşmək, tərcüməçinin söz və dil xüsusiyyətlərinə bələd olması mükəmməl tərcümənin əsas elementləridir. Məxəz və hədəf dillərin mədəni fərqlilikləri və linqvistik məhdudiyyətləri səbəbindən filmin başlığının tərcüməsi, ilk növbədə, transliterasiya ilə tərcümə texnikası əsasında süjetlə əlaqələndirilir, və bu proses həmçinin kinofilmi aydınlaşdırmaq və hədəf auditoriyanın filmi, onun janrını tam şəkildə qavramasına və qiymətləndirməsinə şərait yaratmaq üçün Azərbaycan dilindən ingilis dilinə tərcümənin yeni tendensiyasını əhatə edir.

Beləliklə, filmin adı struktur-semantik və funksional-pragmatik xüsusiyyətlərinə əsaslanaraq müərkəb linqvistik vahid kimi öyrənilməlidir. Çünki başlıq tərcüməsi görüldüyü kimi mədəniyyətlərarası ünsiyyətdə instrumental rol oynayır.

Ədəbiyyat:

1. Camino Getiérrez Lanza – The changing scene in world languages; American Translators Association, Scholarly Monograph Series, Volume IX, 1997.
2. Peter Fawcett – Translation and Language; International Journal of Translation Studies, Volume 11, Issue 2, Jan 1999.
3. Peter Newmark – Translation Theory, 1988
4. Zhihong Bai – On translation strategies of movie titles; Journal of Language Teaching and Research, 2018
5. <https://www.theguardian.com/film/2019/apr/25/say-what-why-film-translators-are-in-a-war-of-words-over-subtitles>
6. <https://www.unicom.ee/en/services/est-filmide-tolkimine-ja-subtiitrid/>
7. <https://www.languagereach.com/a-history-of-film-subtitles-and-the-growth-of-video-translation/>

Nərmən Məmmədova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Tərcümə fakültəsi, (342C)

Elmi rəhbər: müəllim Eleonora Babayeva

GÜNDƏLİK – MƏİŞƏT (DANIŞIQ) ÜSLUBU

Bu üslub gündəlik, təbii şəkildə olan nitqin fərqliliyindən bəhs edir. Bu üslub əksər ingilis dilində danışanlar üçün aydın olduğuna görə buna “tanış” üslubda deyilir. Bu üslub gündəlik ünsiyyət vasitəsi kimi danışanlar arasında təbii qarşılıqlı söhbətdə eşidilir. Buna görə də fonetistlər onu danışiq üslubu adlandırırlar. Bəzi alimlər onu qeyri-rəsmi üslub adlandırırlar, çünki bu üslub dostların, tanış insanların nitqin-

də qeyri-rəsmi daxili və xarici əlaqələrdə əsasən baş verir. Qeyri rəsmi hallarda danışanlar daha çox sərbəst, az diqqətçil olurlar. Gündəlik həyatda ictimai mövqeyindən asılı olaraq danışanlar ədəbi dil normalarına əhəmiyyət vermirlər. Danışiq üslubunda intonasiasının münasibət funksiyası əsasdır.

Söhbətlər insanların davranışının ən mürəkkəb formalarından biridir. Ümumi anlamda danışanlar arasında mövcud olmalıdır. Ümumi başadüşmə çatışmazlığı ünsiyyətdə uğursuzluğa səbəb olur. Söhbətdə biz təkcə sözlərə qulaq asmırıq, digər ünsiyyət sistemlərindən şüurlu və şüursuz mənanı ayırd edirik. Şübhəsiz, ünsiyyətdə xəbər hissə çox mühüm rol oynayır.

Danışiq, qeyri-rəsmi müəyyən ümumi dil xüsusiyyətlərini göstərir.

Birincisi, bu cür danışiqqlar danışanların qeyri-dil faktorlarına əsaslandıqlarına görə dil qeyri-səlisliklə xarakterizə olunur. Bu da özünün cümlə və ya ifadələrin çoxunun natamam formada göstərir.

Bəzən danışan qəfildən sakit dayanır, lakin dinləyici onu başa düşür, mənanı tuta bilir. Çünki onların ümumi şəxsi keyfiyyətləri var. Bəzən də dinləyicilər hər cür təkrarlara meyl edirlər, əks-səda verən suallar soruşurlar.

İkincisi, danışiqqlar plan çatışmazlığı ilə xarakterizə olunurlar. Onlar əvvəlcədən planlaşdırılır və ya söylənilir. Bu da dilin çox dəyişkən rəngarəngliyidir. Gündəlik söhbətlərdə müəyyən semantik hallar təkrar olunur, məsələn, salamlama xudahafizləmə, tanışlıqlar, söhbətə başlama, diqqət cəlb etmək, əlaqə yaratmaq və s. Artıq hər bir kəs asanlıqla söhbəti davam etmək üçün məlumat soruşmaq, sual vermək üsulları, diqqətin cəlb olunması üçün nəzarət forması, təklif, razılaşma və imtina – rədd etmə, minnətdarlıq ifadə etmə kimi nitq effektləri istifadə edə bilir. Bütün bu ifadələr danışanlara söhbəti yaratmaq üçün kömək edir.

Danışiq üslubunun üçüncüsü ümumi xüsusiyyəti onun qeyri-səlis olmasıdır.

Qeyri-formal söhbət tərəddüdlü halların olması ilə əlaqədar səhvlərin çox olması dil yanlışları ilə xarakterik olur. Danışiq üslubunda çoxlu sayda səs birləşmələri qeyri-formal signal-işarələr mövcuddur.

Dildə çox işlənən funksional danışiq üslubu digər üslublardan fərqlənir. Bu üslub qeyri-rəsmi ünsiyyət prosesini həyata keçirməyə xidmət edir. Bu ünsiyyət üslubu zamanı danışan şəxs onunla həmsöhbət olanlarla öz təəssüratlarını, fikirlərini bölüşdürür və rəsmi olmayan situasiyada məişətdə, ətrafda baş verən problemlər barədə fikir mübadiləsi aparır. Bu danışiq üslubu dinləyicilərə özlərini sərbəst hiss etməyə və dediklərini maraqla dinləməyə kömək edir. Bu üslubun işlədilməsi gündəlik həyat tələbatıdır.

Ədəbiyyat:

1. Axundov A. Azərbaycan dilinin fonetikasi. Bakı, 1984.
2. Dəmirçizadə Ə. Azərbaycan dilinin üslubiyyatı. Bakı, 1962.
3. Палевина Н.Ф. Стилистический анализ художественного текста. М., 1980.
4. Дубовский Ю.А., Карневская Е.В. Нормативные основы английской речевой интонации. Мирск, 1979.
5. Bolinger D/Contrastive accent and Contrastive stress/Language, 1961, v.37, №1
6. Томахин Г.Д. Across the United States of America. Moscow, 1980
7. Томахин Г.Д. Америка через американизмы. «ВШ». М., 1982

Xəyalə Cəfərli

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Tərcümə fakültəsi, (342C)

Elmi rəhbər: müəllim Eleonora Babayeva

FRAZEOLoji QOVUŞMA

Bütün sözlərin öz müstəqil mənalardan ayrılması nəticəsində əmələ gələn bölünməz söz birləşmələrinə frazeoloji qovuşma deyilir. Bu tip birləşmələrin ümumi mənası onu təşkil edən ayrı-ayrı sözlərin mənası ilə əlaqədar olmur. Yəni burada ayrı – ayrı sözlərin mənalardan asılı olmayqaraq bütövlükdə birləşmənin ümumi mənası olur. Məsələn:

“To bark to the moon” bu birləşmənin ümumi mənası “boş danışmaq, əbəs yerə danışmaq” deməkdir.

To show the feather – qorxmaq

To cut stick – tərək etmək, sürətlə uzaqlaşmaq

To kick the bucket – ölmək

Ancaq bu birləşmələrdəki sözlərin hec birinin müstəqil mənasında istifadə edilməmişdir. Frazeoloji qovuşmaların əsas əlaməti, onları digər frazeoloji birləşmələrdən fərqləndirən başlıca səciyyəvi cəhəti bunların semantik cəhətdən bölünməzliyidir. Bu tip frazeoloji vahidlərə idiom da deyilir. Frazeoloji birlik (phraseological unit)

Birləşməni əmələ gətirən sözlərin birinin mənasının zəif hiss olunması əsasında yaranıb, semantik cəhətdən bölünməz olan frazeoloji birləşmələrə frazeoloji birlik deyilir.

Bu tip birləşmələrdə birləşməni təşkil edən üsürlərdən bəzisinin birləşmədə həqiqi məna izləri müşahidə olunur. Belə ki, frazeoloji birliyin ümumi mənası həmin sözün mənası ilə bağlı olur.

Azərbaycan dilindəki frazeoloji birliklərin müəyyən bir qismi fonetik tərkibcə sərbəst söz birləşmələrindən fərqlənir. Məsələn: Ələ salmaq, əldən düşmək, yol vermək, burnunun ucu göynəmək kimi onlarla söz birləşmələri tərkib hissələrinin nominativ mənası əsasında bu və ya digər anlayışı ifadə etdikdə sərbəst, məcazi mənada işlədildikdə sabit söz birləşməsi olur.

Akademik V.V.Vinoqradov ştamp frazaları, klişe adlanan ifadələri, ədəbi sitatları, qanadlı ifadələri, atalar sözü və məsəlləri də frazeoloji birlik cərgəsinə aid edir. Bizcə bunları öz xüsusiyyətlərinə əsasən frazeoloji birlikdən fərqləndirmək daha düzgün olar.

Azərbaycan dilində olduğu kimi ingilis dilində də frazeoloji birlik dedikdə birləşmədəki sözlərin birinin mənasının zəif hiss olunması əsasında yaranan və semantik cəhətdən bölünməz olan frazeoloji birləşmələr nəzərdə tutulur.

Məsələn:

To stick to one's guns.

Bir kəskin fikrinə şərək olmaq.

To lose one's heart to somebody.

Bir kəs üçün ürəyi getmək, vurulmaq

İngilis və Azərbaycan dili frazeologiyası üzərində müşahidə və tədqiqat aparan dilçilər göstərirlər ki, hər bir dilin müəyyən miqdar frazeoloji vahidləri sonrakı əsrlərdə arxaıkləşərək dildən düşməyə başlanmış və müasir dildə onlar artıq işləmirlər. Məsələn:

“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında işlənmiş “al dodağın ayası”, “damaq verib”, “Üzünə toxunc etmək” və s. Frazelogizimlər, eləcə də sonrakı yazılı abidələrdə işlədilmiş bəzi sabit birləşmələr belə səciyyə daşıyır.

Ədəbiyyat:

1. Я.Н.Рецкер. «Пособие по переводу с английского языка на русский». М.1982
2. В.Н.Камиссаров. «Теория перевода». М.1990
3. Беляева Т.А.Потапова И.А. Английский язык за пределами Англии. Л.,1961
4. Куликов Г.И. О подаче реалий в двух язычных переводных и одно язычных словарях. Минск,1973
5. Реалии как элемент страноведения. Изд-во «Русский язык за рубежом», №3,1972
6. Томахин Г.Д. Реалии-американизмы. «ВШ». М., 1988.

Aytac Şahbazova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-2 fakültəsi, qrup 316 A

Elmi rəhbər: fil.f.d., dos. Elina Fərəcova

İNGİLİS DİLİNDƏ SİNONİMLƏRİN PRAQMATİKASI

İngilis dilinin lüğət tərkibi bir sıra yollarla və mənbələrlə zənginləşir ki, bunlardan biri də sinonimlərdir. Sinonimlər leksik - semantik kateqoriya olub dilin lüğət tərkibinin zənginləşdirməklə yanaşı, onu incələşdirən, dildə təsirliyi artıran, fikri aydınlaşdırıb dolğunlaşdırən və rəvnəqləşdirən amillərdən biridir.

Bir ümumi məna ilə əlaqədar olub, bir məfhumu müxtəlif şəkildə adlandıran, leksik-semantik variantlarına görə eyniləşən, məna yaxın sözlərə sinonim deyilir. Sinonimlər dilin ifadə vasitələri olmaqla, həm də lüğət tərkibini zənginləşdirən amillərdən biridir. Rəngarəng sinonimlər xəzinəsinə malik olan hər bir dil zəngin və ifadəli dildir. Ünsiyyətin yazılı və şifahi formasından asılı olmayaraq, hər hansı bir fikrin

izahı zamanı onu daha anlaşılan və dəqiq etmək, nəzərdə tutulan mənanın zənginliyini nəzərə çarpdırmaq üçün sinonim sözlərin istifadəsi qaçınılmazdır. Bunu həm gündəlik, şifahi nitqimizə, həm də yazılı nitqə şamil edə bilərik.

N.M.Rayevska ingilis dilində sinonimlərin geniş təsnifatını vermişdir: milli (fast – speedy – swift (tez – sürətli – cəld); digər dillərdən (begin (ing.) – commence (fr.) – başlamaq); və dialektlərdən alınma (ghost (şotland) – bogle (şimali ingilis); evfimizm və vulqarizmlərdən törəmə (to lie (yalan danışmaq) – to distort the fact (faktı təhrif etmək); sözlərin emosional ekspressiv mənada işlədilməsindən yaranan (walk of life – occupation, profession (sənət, peşə, məşğuliyyət); absolyut (furze – gorse – whin / naz çi-çəyi); ideoqrafik (beautiful – fine – handsome – pretty / gözəl – yaxşı – yaraşlıq – göyçək).

Müxtəlif mənbələrdən əldə olunan məlumatlara əsasən, sinonimlərin istifadəsini bu cür ümumiləşdirmək olar: dildə təkrara yol verməmək, rəngarənglik yaratmaq; fikrin ən incə məna çalarlıqlarını ifadə etmək üçün; fikri daha təsirli ifadə etmək, emosionallığı gücləndirmək üçün; kontekstdə (bu cümlə və ya ondan böyük nitq parçası da ola bilər) aparıcı sözü müəyyənləşdirmək üçün; surətlərin, eləcə də yazıçı ilə surətlərin dilini fərqləndirmək üçün; nitqin müxtəlif növlərində satira, yumor və komik ifadələr yaratmaq üçün; maddi varlığı və orada mövcud olan hadisələri, daha aydın və gözəl təsvir etmək üçün; terminlərin mənasını açmaq üçün; toplu mənalı mürəkkəb ismləri əmələ gətirmək üçün. Sinonimlərin istifadə hallarının bəzilərini nəzərdən keçirək: 1. Dildə təkrara yol verməmək üçün. Sinonimlərin bu məqsədlə istifadəsi eyni bir fonetik tərkibli sözü dönmə-dönə işlətməklə oxucu və ya dinləyicidə mətnə olan marağı öldürməmək, bədii ifadəliliyi təmin etmək məqsədi güdür: It was amazing, unbelievable how a person could change.

2. Nitqin müxtəlif növlərində satira, yumor və komik ifadələr yaratmaq üçün. Yazıçı və ya şair məna yaxın olan sözləri yerli-yersiz, bol istifadəyə yol verməklə bu məqsədə nail olur: Will you be my wife, married woman, spouse, help-mate or better half?

3. Fikri daha təsirli ifadə etmək, emosionallığı gücləndirmək üçün. Bu məqsədlə: sinonim cərgəni bütün halda, sadalayaraq vermək; sinonim qoşa sözlərdən istifadə etmək; sözün çoxmənalılığından yararlanmaq; məcazi sinonimlər yaratmaq lazımdır: He staggered rather than walked.

Nəticədə qeyd etməliyik ki, sinonimlərdən dilin bütün üslublarında, nəsr və nəzmdə və eləcə də danışqda təkrara yol verməmək, fikri daha təsirli ifadə etmək, qarşılaşdırma yaratmaq, obrazlılığa nail olmaq və s. bu kimi məqsədlərlə istifadə edilir.

Ədəbiyyat:

1. Əfəndiyeva T. Azərbaycan dilinin leksik üslubiyyatı, “Elm” nəş., Bakı, 1980.
2. Həsənov H. Müasir Azərbaycan dilinin leksikası, Bakı, 2001. 399 s.
3. Qasımova M. Sinonimlərin dildə istifadə səbəb və məqsədləri. Elmi xəbərlər. Bakı, -2015 №2, s.218-223.
4. Раевська Н.М. English Lexicology. Kiev, -1971, p.184-187

Lalə Abbasova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya fakültəsi, qrup 338
Elmi rəhbər: b/m Ağabikə Əliyeva

LES NOMS COMPOSÉS

Comme son nom l'indique, un nom composé est un nom qui est composé de deux mots ou plus. Règle générale : Dans les noms composés, les verbes, adverbes et prépositions ne prennent jamais de «s». Seuls les noms et les adjectifs sont susceptibles de prendre la marque du pluriel. Les noms composés peuvent être formés de plusieurs façons:

-de deux noms -d'un nom et d'un adjectif. -d'un nom et d'un verbe. -de deux adjectifs -d'un nom et d'un adverbe -de deux nom et d'un proposition Le pluriel des noms composés pose souvent problème en français. Pour s'y retrouver, il faut attentif à la nature des mots à composent le noms composé. D'une manière générale, noms et adjectifs ont tendance à s'accorder tandis que verbes, adverbes et propositions sont invariables. 1) de deux noms (nom+nom) En général, chaque nom est au pluriel. Les deux noms varient s'il désignent la même chose: Des choux-fleurs, les portes-fenêtres, les bateaux-mouches, des

balais-brosses, des chiens-loups, des oiseaux-mouches etc. Si le deuxième nom ne désigne pas la même chose que le première, alors il est invariable. Exemple: des chefs-d'œuvre. 2) d'un nom et d'un adjectif (adjectif + nom) En général, chaque mot est au pluriel. Exemples: les grands-parents, les longues-vues, les saules-pleureurs, etc. Quand le premier élément se termine par -o, il est invariable. Exemples: des auto-écoles, des micro-ondes etc. Dans les mots composés avec demi, le premier élément reste invariable: des demi-journées, des demi-baguettes. 3) d'un nom et d'un verbe (verbe + nom) Le verbe est toujours invariable. Le nom est au singulier ou au pluriel selon le sens. Exemples: les porte-monnaie, les lave-vaisselle, les sèche-cheveux, des beaux-frères etc. 4) de deux adjectifs (adjectif + adjectif) Chaque adjectif est au pluriel. Exemples: des sourds-muets, des clair-obscur, des roulés-boules.

5) d'un nom + d'un adverbe Le nom prend la marque du pluriel. En général, seul le nom se met au pluriel. Exemples: des à-côtés, des en-têtes, des arrière-boutiques etc. 6) de deux nom et d'un proposition (nom + proposition + nom) Le premier nom prend la marque de pluriel s'il désigne l'objet ou la personne dont on parle. Exemples: des arcs-en-ciel, des pommes de terre, des pied-à-terre etc.

Sources:

1. Tural Hüseynov "Fransız dili" dərş vəsaiti. Naxçıvan, 2011, 236 s
2. <https://www.kartable.fr/ressources/francais/cours/les-noms-composes/15794>
3. <https://www.projet-voltaire.fr/divers/5-minutes-reviser-pluriel-noms-composes/>

Fidan Əliyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, qrup b19-338

Elmi rəhbər: fil.e.n., dos. Teybə Cəlilova

XARİCİ DİLLƏRİN MÜASİR HƏYATIMIZDAKI ROLU

Giriş: Xarici dillərin öyrənilməsi nəyinki yalnız ünsiyyətə, həmçinin ətraf aləmi daha dərinləndən tanımağa və ona uyğunlaşmağa kömək edir.

Müasir həyatımızda əsas vektor qloballaşma, ümumi dünya mədəniyyətinin yaranması, milli adət-ənənələrin birləşməsi və xalqlar arasında əməkdaşlığın gücləndirilməsidir. Belə bir dövrdə xarici dilin öyrənilməsi artıq bir zərurətə çevrilir.

Xarici dil bilmək, ilk növbədə, işə müraciət edərkən yaranan rəqabətdə böyük üstünlükdür.

Aparılan araşdırmalar nəticəsində məlum oldu ki, çoxlu dildə danışan insanlar fərqli düşüncələr. Hər yeni dil insanın idrakını və dünyagörüşünü genişləndirir. XVIII əsrdə Höte demişdi: "Nəçə dil bilir-sən, nəçə dəfə yaşayırsan".

Keyfiyyətli inkişaf və daimi təcrübə olmadan heç bir sahədə uğur qazanmaq mümkün deyil. Aspirantlara, dosentlərə, professorlara nəşrlər baxımından ciddi tələblər qoyulur. Mövcud məqalələrin, kitabların, məlumatların əksəriyyəti ingilis dilində çap olunur və ya ona tərcümə olunur. Tədqiqatçılar və hər hansı bir fənn üzrə biliklərini dərinləşdirmək istəyənlər üçün xarici dilə yaxşı yiyələnmiş olmaq lazımdır. Ona görə də xarici dildə məlumat oxumağı və axtarmağı bacarmalısınız. Həmkarlarla ünsiyyət qurmaq və nailiyyətləri bölüşmək, konfrans və simpoziumlarda iştirak etmək və qrantlar almaq üçün siz həm də dəniz qabiliyyətinə malik olmalısınız.

Yeni dilə yiyələnmək həmçinin xarici müəlliflərin yazdığı ədəbiyyatı oxumaq, filmlərə baxmaq, yumorlarını anlamaq, xarici saytlardan istifadə etmək, onların mədəniyyətini, ənənələri ilə tanış olmağa şərait yaradır. Yeni dil öyrənmək həm həqiqi, həm də məcazi mənada cavanlaşmaq və gec qocalmaq deməkdir. Belə ki, xarici dilin öyrənilməsi müqayisələr etməklə beyni məşq etdirir və diqqəti gücləndirir. Xarici dilin öyrənilməsi şəxsi və peşəkar inkişafa da təsir göstərir. Ana dilində olmayan proqramlardan, cihazlardan geniş istifadə etməyə imkan yaradır. Xarici dil öyrənmək yad ölkədə təhsil almaq və ya səfərlər etmək arzusunda olan insanlar üçün çox vacibdir.

"Dillər sayəsində özünüzü hər yerdə evinizdəki kimi hiss edirsiniz" – Edmund de Waal.

Nəticə: Beləliklə, dil vasitəsilə digər düşüncə tərzini, mentaliteti, mədəniyyəti mənimsəyirik. Biz necə fərqli yaşaya biləcəyimizi öyrənirik, başqa vərdislər, başqa bir gastronomiya kəşf edirik.

Ədəbiyyat:

1. “Xarici dillərin tədrisinin aktual problemləri” mövzusunda Respublika elmi-praktiki konfransının tezisləri (11-12 may, 2017-ci il).
<https://ege76.ru/az/student/rol-inostrannyh-yazykov-v-nashei-zhizni-znachenie-angliiskogo-yazyka-v-sovremennom.html>
2. <https://humboldt.az/xarici-dil-oyr%C9%99nm%C9%99k-n%C9%99-ucun-faydalidir/>
3. https://www.lepoint.fr/societe/pourquoi-il-est-tres-important-d-apprendre-des-langues-etrangees-22-01-2017-2099233_23.php

Gulnar Nurahmadova

Azerbaijan University of Languages

Education-2, group 316A

Scientific leader: fil.f.d., b/m A.Gulieva

INTERJECTIONS

Interjections are words we use when we express our feelings strongly. When something is interjected into a conversation, it interrupts the exchange. It is easy to understand the appeal of interjections; most of us use them throughout the day. Interjections can be weak, mild, or strong. Many interjections can also be considered hesitation markers (words that signify a speaker isn't finished speaking), discourse markers (words that affect the flow and direction of a sentence), responses, greetings, onomatopoeia, and many more. In traditional grammars, the interjection is regarded as a part of speech, alongside other parts of speech, like the noun, adjective, verb etc. For example: She said “bye” and waved. Wow! Hurricane Florence is really huge.

Phrases consisting of two or more words and equivalent to interjections, such as Dear me! Goodness gracious! Well I never! etc., will be discussed in the chapter on phrases.

Interjections can be divided into primary and derivative. Primary interjections are generally devoid of any logical meaning. Derivative interjections may retain a modicum of logical meaning. Oft! Ah! Bah! Pooh! Hush! All are primary interjections, though some of them once had logical meaning. It must be noted here that some adjectives, nouns, and adverbs can also take on the function of interjections—for example, such words as Terrible! Awful! Great!, wonderful! Splendid!, Fine! Man! Boy! With proper intonation and with an adequate pause such as follows an interjection, these words may acquire a strong emotional coloring and are equal in force to interjections.

Interjections are typically divided into these three types:

· Emotive: used to express the speaker's emotions like anger, happiness, disgust, and astonishment (“Drat!” or “Ha!” or “Yuck!” or “Gah!”, respectively)

• Volitive: used as a direct speech meant to instruct or command (“Shh!” or “Listen!”)

• Cognitive: used to express understanding or a reaction to information (“Oh!” or “Aha!” or “I see.”)

The punctuation you use will depend on your intended tone. Though most interjections are exclamations (thus requiring an exclamation mark), there are times when you can use them as questions (which require a question mark) or statements (which require a period).

One of the more intriguing characteristics of interjections is their multifunctionality: The same word may express praise or scorn, excitement or boredom, joy or despair. Unlike the comparatively straightforward denotations of other parts of speech, the meanings of interjections are largely determined by intonation, context, and what linguists call pragmatic function, such as: “Geez, you really had to be there. In general, there are two main ways that we use interjections in sentences. We can use them by themselves with an exclamation point or we can separate them from a sentence using a comma or commas. For example: Wow! That alligator is huge! Uh-oh! A storm is coming! Because we typically don't use a question mark and an exclamation point together, an interjection may also end in a question mark if it is expressing confusion, curiosity, or similar emotions: Her birthday is tomorrow? Huh? I thought it was next week! When we use interjections in sentences, we typically separate them by using commas: Whoops, I dropped the toys! Yikes, look at the size of that spider!

Литература:

1. Galperin, "Stylistics", Moscow, 1981, (pg 140-143) <https://studfile.net/preview/2916187/page:39/>
2. <https://www.almostanauthor.com/whats-an-interjection/> <https://www.tameri.com/edit/interject.html>
3. <https://www.tckpublishing.com/interjections/>
4. <https://www.thesaurus.com/e/grammar/what-is-an-interjection/> <https://www.thoughtco.com/what-is-an-interjection-1691178>
5. M. Hüseynova, Günel Yunusova, "Stylistics", Baku, 2017, (pg 94-95)

Humay Gambarova

*Azerbaijan University of Languages,
Filology, B20-239b*

Scientific leader: fî.ü.f.d., dos. Aybaniz İsmailova

IDEOLOGICAL AND SEMANTIC FEATURES OF GEORGE ORWELL'S NOVEL "1984"

George Orwell's novel "1984" is one of the most important works written in the dystopian genre. In this work, Orwell wanted to show the terrible realities of the future totalitarian society.

There are several main themes in the novel. One of them is the totalitarian regime, society that leads to various types of terrible consequences.

There is also a power problem which is the one of the symbols of totalitarian regime. The powerful attempts to control every part of the life of people is observed throughout the plot.

Social inequality, its origin and causes also take a significant place among the main problems of the work.

A specific importance is given to social and moral problems that are completely related to the consequences of the totalitarian regime.

Betrayal of the children by their parents is also in the focus of the novel and seems terrible and catastrophic for normal societies.

Socio-psychological issues are among crucial problems raised in the novel.

In his work George Orwell shows that the psychological state of person in a totalitarian society is abnormal. Psychological abnormalities are shown strongly in the significant changes of Winston's characteristic features.

George Orwell demonstrates that human and social problems are especially acute in totalitarian societies. In this terrible, inhuman regime, man has no value. People are just a tool for the government to reach their selfish goals.

The author wants to show that in this kind of society people have no rights and liberty. Totalitarian society does not give any stimulus to the development of a person. In other words, totalitarianism morally and physically destroys mankind and humanity.

Ədəbiyyat:

1. George Orwell. 1984. – İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2021
2. Gordon Bowke. George Orwell. Abacus. 2004
3. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2019/07/1984-george-orwell/590638/>
4. <https://www.kafkas.edu.tr/dosyalar/sobedergi/file/009/10.pdf>
5. <https://www.bilimkurgukulubu.com/edebiyat/george-orwellin-urkutucu-distopyasi-1984/>

İNGİLİS DİLİNİN ZƏNGİNLƏŞMƏSİNDƏ MƏDƏNİYYƏTLƏRARASI ƏLAQƏNİN ROLU

İngilis dili bütün tarixi inkişaf dövründə dil və mədəniyyət əlaqələrinin təsirinə məruz qalaraq lüğət tərkibini müxtəlif xalqların mədəniyyətinə aid leksik alınmalarla zənginləşdirmişdir. Dilin lüğət tərkibinin zənginləşməsində mühüm rol oynayan amillərindən biri də mədəniyyətlərarası əlaqədir. Mədəniyyət hər hansı bir cəmiyyəti, təşkilatı, qrupu xarakterizə edən ümumi münasibətlərin, dəyərlərin, məqsədlərin və ənənələrin toplusudur. Mədəniyyətlərarası əlaqələr dedikdə mədəniyyətinə, milliyətinə, dininə, dilinə, təhsilinə və sosial mənşəyinə görə bir-birindən fərqlənən fərdlərdən təşkil olunmuş qruplar arasındakı əlaqələr nəzərdə tutulur. Mədəniyyətlərarası əlaqələr dilin lüğət tərkibinə böyük təsir göstərir. Bu təsirin nəticəsində mədəniyyətlərarası əlaqədə iştirak edən hər bir dilin lüğət tərkibində alınma sözlərin sayı artır. İngilis dili bütün tarixi inkişaf dövründə bu cür təsire məruz qalmışdır. Hələ Anqlo-Saksonlar Britaniyaya köçməzdən əvvəl başqa german xalqları ilə və latın dilli xalqlarla əlaqələrə malik olmuşdur. Bu isə onu göstərir ki, anqlo-saksonlar da digər german tayfaları ilə birlikdə romalılarla əlaqədə olmuş və bu anqlo-sakson dilinin lüğət tərkibinə latın mənşəli sözlərin daxil olmasına səbəb olmuşdur. Məsələn, belt, bishop, cat, chalk, line kimi sözlər bu dövrdə alınmışdır. Kulinariya və mətbəx ləvazimatları ilə bağlı sözlər (cook, butter, cheese, cup, dish, fork, kitchen, plum, və s.) latın dilindən alınmışdır. Britaniyada Roma mədəniyyətinin təsiri dilin lüğət tərkibini xeyli zənginləşdirmişdir. Sonrakı dövrlərdə xristianlığın ölkədə yayılması ilə anqlo-sakson mədəniyyəti xristian mədəniyyətinin təsiri altında bəzi dəyişikliklərə uğramış, yeni anlayışlar yaranmış və latın dilindən yeni sözlər lüğət tərkibinə daxil olmuşdur. Məsələn, angel, apostle, disciple, pear, silk.

VIII əsrdə vikinqlərin İngiltərəni işğal etməsi dilin lüğət tərkibini skandinav mənşəli sözlərlə (cake, egg, husband, score, window, wing və s.) zənginləşdirdi. 1066-cı ildə İngiltərənin normanlar tərəfindən işğalından sonra fransız dili və mədəniyyətinin təsiri ilə dövlətçilik, hüquq, din, müxtəlif titullar və hərblə bağlı sözlər (admiral, court, government, officer, peace, religion, state, və s.) dilə daxil oldu.

XIV əsrdən etibarən ingilislərin digər xalqlarla əlaqələri daha qlobal xarakter almağa başladı. Bunun əsas səbəblərindən biri İntibah dövrü idi. Avropanın mədəni və elmi həyatında böyük rol oynamış İntibah dövründə ingilis dilinin lüğət tərkibində alınma sözlərin sayı artmışdır. Bu sözlərin çox hissəsi müxtəlif elm sahələrində istifadə olunan terminlər idi. XX və XXI əsrdə beynəlxalq münasibətlərin genişlənməsi, ABŞ iqtisadiyyatının sürətli inkişafı ingilis dilinin leksik inkişafına öz töhvəsini verdi.

Nəticədə, Amerikada, Asiyada, Afrikada müstəmləkələrin artması, bu ərazilərdə yaşayan xalqlarla mədəni və digər əlaqələrin qarşılıqlı genişlənməsi ilə ingilis dili və mədəniyyəti inkişaf etdi. XX-XXI əsrlərdə beynəlxalq münasibətlərin, yeni informasiya və kommunikasiya texnologiyaları və sürətli nəqliyyat vasitələrinin yaranması, ABŞ iqtisadiyyatının inkişafı ilə onun müxtəlif millətlərin və mədəniyyətlərin birgə mövcud olduğu bir ölkə kimi tanınması ingilis dilini mədəniyyətlərarası əlaqələrin dilinə çevirdi. İngilis dilində kelt, latın, skandinav, fransız, italyan, ispan, yunan, alman, rus, hind, türk və s. dillərdən alınma sözlər həmin tarixi-ictimai hadisələrin və mədəniyyətlərarası əlaqələrin nəticəsi kimi dəyərləndirilir.

Ədəbiyyat:

1. Aitchison J. *Language change : Progress or decay* . Cambridge University Press, 2001
2. Williams M.J. *Origins of the English Language*. New York: Free press, 1986, 436p.
3. <http://www.bl.uk/learning/langlit/changlang/activities/lang/twentieth/loanwords.html>

CERUND VƏ CERUND TƏRKİBİ

Məlumdur ki, Azərbaycan dilində cerund yoxdur. Cerund P1(Participle 1) kimi felin kökünə -ing şəkilçisi artırmaqla düzəlir, buna görə də cerund morfoloji baxımdan P1 ilə üst-üstə düşür. Cerund və Participle arasındakı əsas fərq sintaktik səviyyədə müəyyən edilir. P1 sifət və feilin xüsusiyyətlərinə malikdir, cerund isə ismi və feili xüsusiyyətlərə malikdir. Cerundun ismə aid olan xüsusiyyəti bunlardır:

1. Cerund cümlədə mübtəda, tamamlıq və predikativ kimi işləyə bilər. Məsələn: Running in the open air is useful – Açıq havada qaçmaq faydalıdır. I enjoy swimming – Mən üzməkdən həzz alıram.

My purpose is mastering English – Mənim məqsədim ingilis dilinə yiyələnməkdir.

P1 isə bu funksiyalarda işləyə bilmir. Cerund sözünü ilə işləyə bilər. Məsələn: I am fond of playing chess- Mən şahmat oynamağı xoşlayıram. Cerund yiyəlik əvəzliyi və ya yiyəlik halda olan isimlə bilər. Məsələn: I enjoy Mary's singing – Mən Merinin mahnı oxumasından zövq alıram. His coming here every day makes me angry – Onun hər gün bura gəlişi məni hirsəndirir. Cerundun feilə aid olan xüsusiyyətləri participle ilə eynidir.

Cerund isim və ya əvəzliliklə birləşərək gerund tərkibi (gerundial construction) əmələ gətirir. İsmi element (the nominal element) insan və ya əşya bildirə bilər. O müxtəlif yollarla ifadə olunur. Əgər o (nominal element) əşya bildirirsə, ümumi halda olan isim və ya it, this, that əvəzliyi ilə ifadə olunur. Məsələn: I don't know about the train leaving at 6. He didn't go away without that being done.

Əgər o (nominal element) şəxsi bildirirsə, isim yiyəlik halda və ya yiyəlik əvəzliyi ilə işlənir. Bu, rəsmi ingilis dili üçün xarakterikdir. Məsələn: I like Mary's singing. I like her singing. – Mən Merinin oxumağını xoşlayıram. Mən onun oxumağını xoşlayıram. Cerund və cerund tərkibi aşağıdakı sintaktik funksiyalarda işlənir.

1. Mübtəda kimi, məs: Walking in the open air is useful (sadə mübtəda)

Cerund mübtəda kimi it və there ilə başlayan cümlələrdən sonra işləyə bilər. Məs: It is interesting reading funny books. There is no knowing what may happen.

2. Xəbər kimi, məs: My aim is helping him.

3. Mürəkkəb feli xəbərin bir hissəsi kimi, məs: They began discussing the topic.

4. To avoid, to deny, to enjoy, to excuse, to fancy, to forgive, to mind, to postpone, to suggest feillərindən sonra vasitəli tamamlıq kimi, məs: Try to avoid making mistakes (sadə tamamlıq). I don't mind Tom's joining us (mürəkkəb tamamlıq)

5. To be used to, to depend on, to be fond of, to be good at, to be interested in, to be proud of işlənən birləşmələrdən sonra sözönlü tamamlıq kimi, məs: I am not used to smoking (sadə sözönlü tamamlıq). Everything depends on his coming (mürəkkəb sözönlü tamamlıq).

6. Habit, chance, idea, method, manner isimlərindən sonra təyin kimi, məs: There is a chance of seeing him (sadə təyin). I like the method of his teaching (mürəkkəb təyin).

7. Zərflik kimi:

1. Zaman zərfliyi kimi: after, before, on, in, at. Məs: After his coming we shall begin our work.

2. Tərzi-hərəkət zərfliyi kimi, məs: He left the room without making a sound.

3. Səbəb zərfliyi kimi, məs: He was very sad for being left alone.

4. Məqsəd zərfliyi kimi, məs: I went there for helping him.

5. Güzəşt zərfliyi kimi, məs: In spite of being tired, he finished his work.

6. Şərt zərfliyi kimi, məs: She never went there without being invited

Həm məsdər, həm də cerund kimi işlənən feillər var. To avoid, to deny, to enjoy, to excuse, to finish və s. feillər cerundla işlənir. To hate, to love, to remember və s. feillər həm cerund, həm də məsdərlə işlənir. Lakin bu zaman mənə arasında kiçik bir fərq olur. Belə ki, cerund ümumi hadisəyə aid olur. Məsdər isə xüsusi hadisəyə aid olur. Məs: We prefer to go by air (konkret səyahət nəzərdə tutulur.)

We prefer going by air (ümumiyyətlə səyahət nəzərdə tutulur)

Ədəbiyyat:

1. O.İ.Musayev, E.İ.Hacıyev, A.R.Hüseynov "A practical grammar of contemporary English". Bakı- "Qismət" – 2011.
2. Jeoffrey Leech, Jam Svartvik "A communicative grammar of English". Moscow-1983.
3. A.R.Hüseynov "İngilis dilinin nəzəri qrammatikası üzrə mühazirələr toplusu". Bakı-"Mütərcim"-2015.
4. A.Hüseynov, S.H.Mamedova "A Literature grammar for learners of English". Bakı-2021.

Aysel Əliyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-I fakültəsi, qrup 313 B

Elmi rəhbər: Elxan Yusifov

XARİCİ DİLLƏRİN QLOBALLAŞAN DÜNYADA ƏHƏMİYYƏTİ

Müasir dövrümüzdə qloballaşma prosesi inkişaf etdikcə müxtəlif millətlər və cəmiyyətlər, irqilər və ölkələr arasında ictimai-siyasi, sosial-mədəni və digər əlaqələr yeni mahiyyət qazanır. Cəmiyyətin bütün sahələrində olduğu kimi təhsil sahəsində də, mühüm dəyişikliklər baş verir, şəxsiyyətin formalaşmasına, müəllim-tələbə münasibətlərinə, qabaqcıl təcrübə mübadiləsinə, elm və təhsilin milli-bəşəri məzmununa qloballaşmanın bir sıra prinsipləri əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Azərbaycan milli müstəqilliyə nail olduqdan sonra beynəlxalq əlaqələrin genişlənilib inkişaf etməsi xarici dillərin, xüsusilə ingilis dilinin tədrisində yeni pedaqoji və psixoloji forma və üsulların tətbiqini zəruri edir. Bu baxımdan qloballaşma şəraitində milli təhsil məkanında xarici dillərin, o cümlədən ingilis dilinin tədrisi prosesində həm müəllim, həm də tələbə beynəlxalq təhsil sisteminə daha çox meyl edir. Müəllim-tələbə münasibətləri nə qədər qlobal prinsiplərdən bəhrələnsə də, amma bu formalaşma milli zəmindən gen düşməməli, milli-mənəvi və tarixi-genetik əlaqələr unudulmamalıdır.

Qloballaşma milli dillərə və ümumən mədəniyyətlərə, ilk növbədə paradokslarla daxil olur. Ziddiyyətlər, görünən və

görünməyən qarşıdurmalar yaradır. Mahiyyət isə bundan ibarətdir ki, qlobal-bütün dünya üçün ümumi, universal olan hadisə insan üçün maraqlı və cəlbədicidir. Fikrimcə, təbii-tarixi bir proses olan qloballaşmadan çəkinmək, ona qarşı çıxmaq çıxış yolu deyil.

Qloballaşma bütün milli istiqamətlərdən, o cümlədən milli dil mövqeyindən təqdir olunmalıdır. Əvvəlcə qeyd etdiyimiz kimi, qloballaşmaya qarşı çıxmaq dilimizin milli xüsusiyyətlərini qorumaq deyildir. Qloballaşma şəraitində dilə xüsusi diqqət və qayğı lazımdır. Odur ki, "Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramının hazırlanıb Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 9 aprel tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilməsi çox mühüm tarixi hadisədir. Müasir dövrün tələblərini, konkret olaraq, qloballaşma prosesinin fəlsəfəsini nəzərə alan Dövlət proqramının məqsədi "Azərbaycan dilinin istifadəsinə və tətbiqinə dövlət qayğısının artırılmasını, Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsini, ölkədə dilçilik araşdırmalarının əsaslı surətdə yaxşılaşdırılmasını, dilçiliyin aparıcı istiqamətlərində fundamental və tətbiqi tədqiqatların inkişafına yönəldilmiş yaradıcılıq səylərinin birləşdirilməsini və dilçiliyin müasir cəmiyyətin aktual problemləri ilə əlaqələndirilməsini təmin etməkdir.

Ümumiyyətlə, qloballaşma heç də dinlərə, dillərə, mədəniyyətlərə sədd çəkmir. Qloballaşma özünün sosial-fəlsəfi mahiyyəti ilə çox geniş sahələri, o cümlədən tədris prosesini əhatə edən dünyəvi bir hadisədir. Bu prosesdə baş verən integrasiya və differensasiya meyilləri tələbə-müəllim münasibətlərində, dillərin tədrisində, şəxsiyyətin formalaşmasında yeni təhsil modelinin beynəlxalq standartlara uyğunlaşmasını təmin edir.

Ədəbiyyat:

1. <https://naxcivanxeberleri.com> 612...
2. Qloballaşma şəraitində dillərin tədrisi məsələləri – Naxcivanxeberleri.com

XARİCİ DİLLƏRİ BİLMƏYİN CƏMİYYƏTDƏKİ ÜSTÜNLÜKLƏRİ

Giriş: *“Bu bir həqiqətdir ki, biriylə anladığı dildə danışsanız zehninə, əgər onun öz anadilində danışsanız qəlbinə xitab etmiş olacaqsınız. Millətin milliliyini saxlayan onun dilidir. Dil xalqın özüdür, özəyidir. Başqa sözlə desək, dil insanın düşüncə və məənəviyyatının aynasıdır”.*

Qloballaşan dünyamızda hər hansı bir xarici dili bilmək, həmin ölkənin mədəniyyətini, iqtisadiyyatını, siyasətini və ədəbiyyatını bilməkdir. Məhz bu baxımdan da hər hansı bir xarici dili bilməyin həmin ölkələrlə məlumat mübadiləsi aparmaq, onlarla daima ünsiyyətə girmək bacarığı yaradır. Bu gün qloballaşmanın nəticəsi olaraq mədəni və linqvistik qarşılıqlı əlaqə qaçınılmaz olub və ən azı bir xarici dilin öyrənilməsi məcburi xarakter almışdır. Xarici dillərin qloballaşan dünyada əhəmiyyətlərindən biri budur ki, hər sahədə başqa ölkələrlə məlumat mübadiləsi apara bilir, öz fikirlərimizi ifadə edə bilirik. Bununla yanaşı xarici dillərin öyrənilməsi digər xalqlara hörmət etməyi öyrədir.

Düşüncəmizə görə hər xalqın dili o xalqın ruhudur, psixologiyasıdır, məənəviyyatıdır, tarixidir, tarix boyu keçib gəldiyi yollardır. Belə ki, biz təkcə dil öyrənmir, həmçinin o dilin daşıyıcılarının mədəniyyətini, adət-ənənələrini daha yaxşı mənimsəyirik. İnsanlarla öz ana dilləriylə danışmaq onları daha yaxından öyrənməyə, hiss etməyə yol açır. Xarici dillər bizi qloballaşan cəmiyyətdə daha çox insanlarla təmasda olmağa bağlayır. Ümumilli liderimiz Heydər Əliyevin də dilə verdiyi dəyər danılmazdır. Ulu öndərimiz Heydər Əliyev dili xalqın məəvi sərvəti adlandırmış və onun fikrinə görə dildə həm tarixilik, həm müasirlik, həm diaxroniya, həm sinxroniya, həm varislik və həm də ənənə vardır. Dil təkcə insanlar arasında ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də məsafədən-məsafəyə və zamandan-zamana informasiya ötürücüsüdür. Ədəbi dilin tərəqqisi olmadan məəvi mədəniyyətin tərəqqisi mümkün deyildir. Ulu öndərin dediyi kimi dil nəinki məəvi, tərbiyəvi, ideoloji xarakter daşıyır belə ki, xalqın dilini yaşatmaq, inkişaf etdirmək və dünya mədəni səviyyəsinə qaldırmaq xalqın maarifpərvər adamlarının, elm, bilik xadimlərinin fəaliyyəti nəticəsində mümkün olur.

Nəticə: *Hər bir xalqın ana dili onun varlığının ən başlıca göstəricisi, özünü təsdiqidir. Ana dili xalqın, millətin özünəməxsusluğunu, tarixi keçmişi və mədəniyyətini, zəngin söz xəzinəsini, inanc və ənənələrini, əxlaqi davranışları və dünyagörüşünü özündə daşıyan, əsrlərdən-əslərə çatdıran əvəzsiz milli sərvətdir. “Xalqı xalq edən, milləti millət edən onun ana dilidir”.*

Ədəbiyyat:

1. Qloballaşma şəraitində Azərbaycan dili.
2. Prezidentin Azərbaycan dilinə yüksək diqqət və qayğısını ana dilimizin saflığını qorumaqla cavablandırmaıy (science.gov.az).
3. Küreselleşən Dünyada Çokkültürlülük və Yabancı Dil Eğitimi.
4. Dil siyasəti.
5. Vilayət Əliyev. Heydər Əliyevin dil siyasəti. Bakı, 2003.

Naila Aliyeva
Azerbaijan University of Languages,
Faculty of Education-1, group 102 B
Scientific teacher: senior teacher İlaha Mammadova

THE IMPORTANCE OF ENGLISH AS A GLOBAL LANGUAGE

A language achieves the global status when it develops a special role that is recognized in every country. And to achieve this status, the language should be taken up by the other countries around the world. It is a fact that there is a need for a common language to communicate with the present commerce and trade between companies from all over the world.

English is the first world language, is said to be the first global lingua franca and it is the most widely used language in the world in international trade, diplomacy, entertainment, international telecommunications and scientific publications as well as publishing. And it is accepted by many countries. The reason why the English is global language is the English language has a simple letter system which is based on phonetics. English has a rich vocabulary that helps people to express things accurately.

"English is the most influential and globally used language in the world." This is a sentence that has been on numerous billboards, websites, and ads. Many people are learning English due to its global influence. Nowadays there are many opportunities for people living in non-English speaking nations to learn English which could help them break into international careers or improve their chances of finding work abroad. Even if people don't want to live abroad almost all companies in their local countries requires English. That's not even including other benefits like better social mobility or improved education outcomes.

We live in the 21st century and social media is the main part of our life. And plenty of news, contents on social media are in English. There are a lot of books, shows, movies in English. Almost all movies, series, shows, books from different languages are translated into English. Also we can make a lot of friends by knowing English. Because it is official language of 53 countries, and more than 350 million people speak English as their mother-tongue. More than 450 million people speak it as their second language. In different countries it is taught at schools from young age. And in some universities those are located in non-English speaking countries, all the lessons are taught in that language. Many prestigious universities teach other sciences in English, and based on this language. Though English is an important language, we should never assume that its superior to other languages. Each nation should consider their language as being important to them. To sum up, the English language is very important in our life as a global language.

Literature:

1. British-study.com
2. David Crystal – English as a global language.
3. Researchgate.net

Tural Rüstəmov

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 264

Elmi rəhbər: müəllim Günay Səfərova

İBRİ DİLİNDƏ HEYVAN ADLARINDAN TÖRƏMƏ FEİLLƏR

Sami dil qrupuna aid olan qədim ibri dilinin müasir formaya gəlib çatmasında və gündəlik danışığı dilinə çevrilməsində Eliezer Ben Yehudanın xüsusi rolu olmuşdur. Bütün sami dil ailəsi qrupuna aid olan dillər kimi ibri dilində də feillər əsasən üç kök samitdən, çox az qismi isə dörd kök samitdən ibarətdir. Qeyd edək ki, dildə müəyyən feillər vardır ki, onlar heyvan adlarından formalaşmışdır. Bu feillər insan xüsusiyyətini bildirmək üçün formalaşdırılıb. İbri dilində bu feillərin siyahısı genişdir, onlardan bəzilərinə diqqət edək:

הִתְבַּהֵם (hitbahem) feili ibri dilində **בְּהֵמָה (behema)** – heyvan) sözündən formalaşmış və mənası *heyvan kimi mədəniyyətsiz davranmaq* deməkdir.

הִתְחַזֵּר (hitxazer) feili ibri dilində **חֹזִיר (xazir)** – donuz) sözündən formalaşmış və mənası *kobud davranmaq* deməkdir. Yəhudi ənənəsində donuz murdar heyvanın simvoludur, ibri dilində kobud və pis insanı təsvir etmək üçün istifadə olunur.

הִתְפַּרְפֵּר (hitparper) feili ibri dilində **פָּרָר (parpar)** – kəpənək) sözündən formalaşmış və mənası *məsuliyyətdən yayınmaq, sadıq olmamaq* deməkdir. Belə ki, öz vəzifəsindən yayınan və sadıq olmayan insanları təsvir etmək üçün bu feildən istifadə olunur.

הִתְקַרְנֵף (hitkarnef) feili ibri dilində **קָרְנֵף (karnaf)** – kərgədan) sözündən formalaşmış və mənası *öz fikrindən imtina edərək onu qəbul edən qrupa qoşulmaq* deməkdir. Bu feil 1962-ci ildə yəhudi kökənli fransız dramaturq Ejen İoneskonun Xayfa teatrında “Kərgədanlar” tamaşasından sonra yarandı. Bu tamaşada insanların öz fikrinin olmaması tənqid olunur və insanların getdikcə bu vəziyyətə düşdüyü ifadə olunur.

הִשְׁתַּבֵּל (hiṣtablel) feili ibri dilində **שָׁבַל (šablul – ilbiz)** sözündən formalaşmış və mənası *özünə qapanmaq, fikirləri qarışmaq* deməkdir. Bu feil ilbizin yaşadığı həyat tərzindən, daimi öz evinə qapanaraq yaşam tərzindən qaynaqlanaraq formalaşmış.

הִשְׁתַּפֵּן (hiṣtafen) feili ibri dilində **שָׁפַן (šafan – dovşan)** sözündən formalaşmış və mənası *qorxaq davranmaq* deməkdir. Dovşan qorxaq bir insanın ləqəbi kimi istifadə olunur və bu feil də ona uyğun formalaşmış.

הִתְעַלֵּק (hitalek) feili ibri dilində **עָלָקָה (aluka – zəli)** sözündən formalaşmış və mənası *kiminləsə zəli kimi davranmaq, kiməsə zəli kimi yapışmaq* deməkdir.

הִתְקַרְּץ (hitkarçeç) feili ibri dilində **קָרַץ (karçit – gənə)** sözündən formalaşmış və mənası *kiməsə gənə kimi yapışmaq, qanını sormaq, insanları daim narahat etmək* deməkdir.

הִתְכַּלֵּב (hitkalev) feili ibri dilində **כָּלַב (kelev – it)** sözündən formalaşmış və mənası *uyğun olmayan şəraitdə yaşamaq, məsələn, it kimi düş qəbul etmədən paltarda yatmaq* deməkdir. Bu feil “it həyatı” ifadəsindən ilhamlanmış.

הִתְחַדֵּן (hitxarden) feili ibri dilində **חָדַד (xardon – kərtənkələ)** sözündən formalaşmış və mənası *əylənmək üçün günəşdə uzanmaq* deməkdir. Feil günəşdə hərəkətsiz dayanan kərtənkələ sözündən formalaşmış.

הִתְבַּרְּץ (hitbarvez) feili ibri dilində **בָּרַץ (barvaz – ördək)** sözündən formalaşmış və mənası *ördək kimi yerimək və ya ördək dərisi almaq* deməkdir. Bu ifadənin kökü alman dilinə söykənir.

Göründüyü kimi, bu və bu kimi feillər insan xarakterinə uyğun olaraq formalaşmış və yəhudilərin gündəlik həyatında bu feillərdən geniş istifadə olunur.

Ədəbiyyat:

1. חנה היאס, פעלים גזורי שמות, שורשים תנייניים, שורשים מרובעים, עמו
2. פעלים הגזורים משמות בעלי חיים
<https://hebrew-academy.org.il/2020/02/11/%D7%A4%D7%A2%D7%9C%D7%99%D7%9D-%D7%94%D7%92%D7%96%D7%95%D7%A8%D7%99%D7%9D-%D7%9E%D7%A9%D7%9E%D7%95%D7%AA-%D7%91%D7%A2%D7%9C%D7%99-%D7%97%D7%99%D7%99%D7%9D/>
3. Tamar Weill and Havva Presti, “Hapoel Lelomdey Ivrit (ntiyyot ve tarqilim)”, Beyt Hahochaa shel agudat hastudentim shel Hauniversita Haivrit, Tevat-Doar 41, Yerushalaym, Haklada ve Seder: “Dafus Ayalon” 02-250078, Jerusalem, first edition 1991, Second Edition 1996, 250 səh.

Guzel Nazarova

Azerbaijan University of Languages,
Faculty of Philology, group B19-340
Scientific adviser: Sabina Nuraliyeva

LEXICAL BORROWINGS FROM JAPANESE TO ENGLISH

According to the French poet Victor Hugo (1856) and the German linguist Gottlob Krause (1885), language is a living phenomenon, an organism that evolves and improves throughout the whole existence of humanity.

Each language evolves while incorporating words and terms from other languages. In our study, we're going to be looking at the examples of the Lexical Borrowings (or Loanwords) from Japanese to English.

The English language has mainly borrowed Japanese nouns [6; pp.567-568]. It's worth noting that, during the process of assimilation of the borrowed words, one of the signs of grammatical assimilation in nouns is the formation of the plural endings, according to the model of the recipient language.

The history of the Japanese language has not developed any plural endings. That's why while getting used to the English language Japanese nouns sometimes take on the plural form characteristics of English nouns, some words retain zero endings, and the others show variations of endings.

These are examples of the common borrowed words (loanwords) from Japanese: ramen, manga, origami, kimono, sushi, emoji, sudoku, etc.

As we can see from the examples, all of the Japanese borrowings are adapted and show varying degrees of assimilation to the phonetic, grammatical and semantic norms of the English language. Considering the fact that the Japanese language is not a part of the Indo-European family, the culture of the native speak-

er of this language is very different from the culture of the West, most of the realities do not have a middle ground, so it is often very difficult to find any suitable equivalent in the language that accepts borrowings [3; pp.127-129]. Such borrowings for the most part retain foreign language characteristics in the form of sound, spelling, grammatical and semantic features that are alien to the native words in English.

In conclusion, Japanese and English are two distinctively different languages when it comes to sentence structure, writing, and pronunciation.

These nuances should also be considered while translating and localising between these two languages.

Literature:

1. Anna Wierzbicka. (1997). *Understanding Cultures through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, and Japanese (Oxford Studies in Anthropological Linguistics)*, Published by Oxford University Press, USA. 328 pages
2. Baker, P. (2010) *Sociolinguistics and Corpus Linguistics*. Edinburgh University Press. 200 pages
3. Johannes Scherling. (2012). *Japanizing English: Anglicisms and their impact on Japanese*. Published by Narr Dr Gunter. 259 pages
4. M.A.K. Halliday, Wolfgang Teubert, Colin Yallop, Anna Čermáková. (2004). *Lexicology and Corpus Linguistics: An Introduction*. Published by Continuum. 184 pages
5. M.A.K. Halliday, Colin Yallop. (2007). *Lexicology: A Short Introduction*. Published by Bloomsbury Academic. 117 pages
6. Shigeru Miyagawa, Mamoru Saito. (2008). *The Oxford Handbook of Japanese Linguistics* Published by Oxford University Press. 1382 pages

Tutu Rüstənova

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil-2 fakültəsi, qrup 123 A
Elmi rəhbər: b/m Arzu Səlimova*

MÜASİR İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ SİFƏTİN DƏRƏCƏ KATEQORİYALARI HAQQINDA

Sifət əşyanın əlamətini, yəni rəngini, formasını, keyfiyyətini, ölçüsünü və s. bildirir. Sifətin hal, cins və kəmiyyət kateqoriyası yoxdur. Sifət morfoloji quruluşuna və leksik mənasına görə aşağıdakı qruplara bölünür:

1. *Morfoloji quruluşuna görə*, 1) Sadə (simple); 2) Düzəltmə (derivative); 3) Mürəkkəb (compound) olur. Sadə sifətlər heç bir xüsusi şəkilçi qəbul etmir; Düzəltmə sifətlər bir neçə xüsusi şəkilçilər vasitəsilə düzəlir; Mürəkkəb sifətlər isə, adətən, 2 və ya 3 sözün birləşməsindən yaranır. Sifət ismi təyin etdiyi üçün ondan əvvəl gəlir, amma onunla şəxsə və kəmiyyətə görə uzlaşmır. Sifət zərflə də işlənir, bu zaman zərfdən sonra gəlir.

İngilis dilində sifətlər cümlədə xəbərin ad hissəsi (predicative) və təyin (attribute) funksiyalarında işlənir.

2. Leksik mənasına görə sifətlər aşağıdakı qruplara bölünür: 1) Keyfiyyət bildirən sifətlər (qualitative); 2) Nisbi sifətlər (relative); 3) Sabit sifətlər (stative).

Azərbaycan dilində olduğu kimi ingilis dilində də sifətin dərəcə kateqoriyası var. Azərbaycan dilində adi, azaltma, çoxaltma; ingilis dilində adi dərəcə (the positive degree), müqayisə dərəcəsi (the comparative degree), üstünlük dərəcəsi (the superlative degree).

Adi dərəcənin xüsusi morfoloji göstəricisi yoxdur. Bütün sifətlərin ilkin forması adi dərəcədədir. Lakin onları cümlədə aşağıdakı xüsusi bağlayıcılar, əvəzlilik və zərflər vasitəsilə təyin etmək olar: as...as, not so...as, too..., very..., so..., such..., ...enough, rather..., really... və s. Müqayisə və üstünlük dərəcəsi 3 yolla düzəlir: 1) Sifətin sonuna şəkilçi artırmaqla; 2) Sifətin qarşısına dərəcə göstəricisi olan sözü artırmaqla; 3) Sifətin kökündən dəyişərək dərəcələnməsi yolu ilə. Birinci yolla sifətin müqayisə dərəcəsi təkhəcalı və sonunu -y; -ow, -er, -le hərfləri ilə bitən bəzi ikihecalı sifətlərin sonuna "er" şəkilçisini artırmaqla düzəlir. İkinci yolla sifətin müqayisə dərəcəsi çoxhecalı sifətlərin qarşısına "more" və ya "less" sözlərini artırmaqla düzəlir. Sifətin müqayisə dərəcəsinin aşağıdakı göstəriciləri var: ...than, much..., a lot..., a little..., a

bit..., between..., even, some, any, far, still və s. Birinci yolla sifətin üstünlük dərəcəsi təkhecalı və sonu – y, -ow, -er, -le hərfləri ilə bitən bəzi ikihecalı sifətlərin sonuna “est” şəkilçisini artırmaqla düzəlir. İkinci yolla sifətin üstünlük dərəcəsi çoxhecalı sifətlərin qarşısına “most” və ya “least” sözlərini artırmaqla düzəlir. Sifətin üstünlük dərəcəsində sifətlərin qarşısında “the” artıqlı işlənir. Bu dərəcənin də aşağıdakı göstəriciləri var: the..., one of..., ...ever, ...of all, ...among, ...in the world, ...in the village, ...in our family tipli sonluqlarla bitən söz və ifadələr. Üçüncü yolla, yəni kökündən dəyişməklə bəzi sifətlərin həm müqayisə, həm də üstünlük dərəcəsini düzəltmək olar. Bunun üçün həmin sifətləri əzbərləmək lazımdır.

Ədəbiyyat:

1. Oruc Musayev, A practical grammar of contemporary English. Bakı-Qismət-2009, səh.30.
2. Güllü Məmmədova, English grammar rules and exercises. Bakı-2018, səh.36.
3. Elvir İsayev və Ramil Rzayev, İngilis dili. İPG Yayınları-2018-2019, səh.70.
4. Kauşanskaya V.L. İngilis dilinin qrammatikası. Leningrad, 1973. səh.48.
5. Q.Ş. Kazımov. Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya. “Elm və Təhsil”. Bakı-2010. səh.98.
6. M.Hüseynzadə. Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya 3.hissə. “Maarif”. Bakı-1983.

Nərgiz Bağırılı

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Tərcümə fakültəsi, qrup 342 B

Elmi rəhbər: b/m Sevdə Həsənova

THE IMPORTANCE OF LEARNING ENGLISH IN MODERN AZERBAIJAN

Today, studying English is necessary for some reasons in Azerbaijan.

English is the first language that gained the status of an international language. It is one of the most widely spoken languages in the modern world. It makes people assemble together, and there is no wonderful tool of understanding than the English language (4, page 3). It is the language of economics, business, science, technology, computers, diplomacy, commerce, tourism, and the media. According to international agreements, flight attendants must speak English. It is the official language of 53 countries and most international organizations, including the United Nations. In countries where different languages are spoken, English is often used as the official language to communicate with one another.

Mass media published today and 80% of the Internet resources are in English. English plays a key role in science, technology, business, economics, and the establishment of diplomatic relations.

The English language enables people to broaden their horizons in every situation. It increases chances of finding and getting good jobs in multinational companies. For example, nowadays, in Azerbaijan, most of local and foreign organizations expect employees to be fluent in English.

For all of these reasons, studying English is vital for all Azerbaijani citizens who live in Azerbaijan.

Literature:

1. Cambridge Dictionary, Cambridge University Press 2022
<https://dictionary.cambridge.org/>
2. Collins Dictionary, Collins 2022
<https://www.collinsdictionary.com/>
3. Oruc Musayev “İngiliscə-Azərbaycanca Lüğət”, “Qismət” Nəşriyyat Poliqrafiya, Bakı 2008, 1674 s.
4. Qılınxan Bayramov “Tərcümə sənəti”, “OKA Ofset” nəşriyyatı, Bakı 2008, 252 səhifə.

THE DIFFERENCE BETWEEN SYNECDOCHE AND ANTONOMASIA

Antonomasia is a rhetorical term for the substitution of a title, epithet, or descriptive phrase for a proper name (or of a personal name for a common name) to designate a member of a group or class. The term, antonomasia, is a derivative of the Greek term antonomazein as well as the Latin term, antonomasia. Both have almost the same meanings that is using a name instead. It comprises two Grecian term, anti-, that means against or instead of and, onoma, that means a name. Therefore, it means to replace a title or an epithet for a proper noun or using a proper name through an idea such as a Scrooge used for a person who is a miser.

Generally, it is a figure of speech that replaces the name of a person with some substitute word or a phrase. This phrase or word is based on some quality of that person. It has been in use since the 16th century and has become quite popular until the Victorian age.

For example:

1. The character of James "Sawyer" Ford in the ABC television program *Lost* (2004-2010) regularly used antonomasia to annoy his companions. His nicknames for Hurley included Lardo, Kong, Pork Pie, Stay Puft, Rerun, Barbar, Pillsbury, Muttonchops, Mongo, Jabba, Deep Dish, Hoss, Jethro, Jumbotron, and International House of Pancakes.

2. "When I eventually met *Mr. Right* I had no idea that his first name was *Always*." (Rita Rudner)

A synecdoche is a member of the figurative language family. It's an odd word for what is simply using part of a whole to represent the whole. In the phrase, "Check out my new wheels," "wheels" is an example of synecdoche used to refer to a "car." In this example, a part of a car (its wheels) is used to represent the car as a whole. Reviewing a few common synecdoche examples can help clarify the meaning of synecdoche.

1. The poet Allen Ginsberg was a great lover of synecdoche. Two examples are afforded by his poem "A Supermarket in California," and understanding these examples helps us interpret Ginsberg's themes. In the poem, the narrator fantasizes about following the nineteenth-century poet Walt Whitman around a mid twentieth-century grocery store. He overhears Whitman ask the grocer, in the meat section, "who killed the pork chops?" That's a synecdoche – it was of course the pig, not the pork chop, that was killed; the pork chop is the fragmented part that stands for the whole.

2. A well-known example of synecdoche's use in literature is from William Shakespeare's play *The Tragedy of Julius Caesar*.

– "Friends, Romans, countrymen, lend me your ears;

– I come to bury Caesar, not praise him."

The underlined portion of the text is the example of synecdoche. Here, the word "ears" is a part replacing the whole person, or the person's attention. Marc Antony does not literally want the ears of the people. He is using "ears" figuratively to refer to the whole person, stating that he wants their attention.

The difference between synecdoche and antonomasia is that synecdoche is (figure of speech) a figure of speech that uses the name of a part of something to represent the whole while antonomasia is the substitution of an epithet or title in place of a proper noun.

Literature:

1. Mehriban Hüseynova – English Stylistics
2. What is Synecdoche? || Oregon State Guide to Literary Term || College of Liberal Arts | Oregon State University
3. Antonomasia – Examples and Definition of Antonomasia (literarydevices.net) Understanding Antonomasia (thoughtco.com)
4. Examples of Synecdoche: Part of a Whole (yourdictionary.com)
5. What is Synecdoche? Definition, Examples of Synecdoche in Literature – Writing Explained

ARCHAIC WORDS

Archaic words are one of the types of special literary vocabulary. These words, expressions, spellings, or phrases that are out of date in the common speech of an era, but still deliberately used by a writer, poet, or playwright for artistic purposes.

Archaic words are divided into the three groups: archaic, obsolescent, obsolete. There are three stages in the aging processes of words:

- The beginning of the aging process when the word becomes rarely used. Such words are called obsolescent, i.e. they are in the stage of gradually passing out of general use, e.g. morphological forms *thou, thee, thy, thine*, verbal ending – *est*, verbal forms – *art, wilt*.

To the category of obsolescent words belong many French borrowings which have been kept in the literary language as a means of preserving the spirit of earlier periods, e.g. a *pallet* (= a straw mattress); a *palfrey* (= a small horse); *garniture* (= furniture); *to emplume* (= to adorn with feathers or plumes).

- The second group of archaic words are those that have already gone completely out of use but are still recognized by the English speaking community: e.g. *methinks* (= it seems to me); *nay* (= no). These words are called obsolete.

- The third group, which may be called archaic proper, are words which are no longer recognizable in modern English, words that were in use in old English and which have either dropped out of the language entirely or have changed in their appearance so much that they have become unrecognizable, e.g. *troth* (= faith); a *loسل* (= a worthless, lazy fellow).

The borderlines between three groups are not distinct. In fact, all the groups interpenetrate. There is another class of words which is erroneously classed as archaic – historical words. By-gone periods of any society are marked by historical events, institutions, customs, which are no longer in use: *yeoman, goblet, baldric, mace*. Such words never disappear from the language – they are historic terms. Archaic words are mainly used in creation of a realistic background of historical novels. Some writers overdo things in this respect, others underestimate the necessity of introducing obsolete and obsolescent elements into their narration and thus fail to convey what is called “local color”. Archaisms are frequently to be found in the style of official documents: in business letters, legal language, diplomatic documents – *aforesaid, hereby, therewith*.

Obsolescent words are used in different kinds of documents and legal English. Obsolete words are used mostly in poetry. Archaic words are also used to create an evaluated effect. Thus, the use of archaic words is a stylistic device. In historical novels they create an atmosphere of the past. In the depiction of events of the present they assume the function of a stylistic device proper. The stylistic functions of the archaic words are based on the temporary perception of the event. Even when used in a terminological aspect they create a special atmosphere in the utterance.

Literature:

1. Galperin I.R. “Stylistics”
2. M.Huseynova, Gunel Yunusova “English Stylistics”

QUANTIFIERS

A quantifier is a word or phrase which is used before a noun to indicate the amount or quantity.

There are different quantifiers in English: many, much, (a) lot of, (a) few, (a) little, some, any, several, plenty of, a number of etc.

We use much with uncountable, singular nouns; much money, much luggage.

We use much in interrogative and negative sentences, but not usually in positive sentences; Do you drink much coffee? I don't drink much coffee.

Much is also used without a noun; Ali spoke to me but he didn't say much.

Many is used with plural, countable nouns; many books, many people.

We use many in all types of sentences; Have you got many friends? We haven't got many friends.

A lot of is used as an adjective and an adverb. It modifies noun and verb. It is used without – of when it precedes by verb; She eats a lot.

A lot of is used with countable, plural nouns, uncountable nouns too; we bought a lot of cups/ food. In interrogative; did he ask you a lot of questions? In negative: he haven't got a lot of mistakes.

A Few is used with plural, countable nouns; a few letters, few words.

There are some differences between few and a few. A few is a positive idea; I have got a few friends, so I am not lonely.

Few is a negative idea; I am sad and I am lonely. I have got few friends. (nearly no friends)

A little and little is used with uncountable, singular noun and takes a singular verb; we have a little extra time this afternoon. There is little rice in the bowl.

There are differences between a little and little.

A little is a positive idea; they have a little money, so they are not poor (=they have some money)

Little is a negative idea; They have little money. They are very poor . (=nearly no money)

Some is used with countable, plural and uncountable, singular nouns. We normally use some when we offer things; Would you like some coffee?

Some is used in affirmative statements. It is replaced with any in negative and interrogative contexts; we had some visitors last month, but we didn't have any this month.

We usually use any with countable, uncountable, plural and singular nouns. In the most questions (but not all) we use any; Is there any ice in the fridge? We use any in negative sentences; I am not going to buy any clothes. Several and a number of are used with countable, plural nouns, plenty of is used with countable and uncountable nouns.

Literature:

1. R.Murphy, Essential Grammar in Use
2. В.Л.Каушанская, Р.Л.Ковнер, A Grammar of the English Language
3. V.Evans, J.Dooley, English Grammar Practice

IF CONDITIONALS

Conditional clauses have two parts: the if clauses (hypothesis) and the main clauses (the result).

We do not normally use *will*, *would* or *should* in an if clause. However, we can use *will* or *would* after *if* to make a polite request or express insistence or uncertainty. We can use *should* after *if* to talk about something which is possible but not very likely to happen. For example; If you will fill in the form, I'll process your application. (Will you please fill in... – polite request)

If you will not stop shouting, you will have to leave. (if you insist on shouting ... – insistence)

I don't know if I will pass my driving test (uncertainty)

If I should see her, I'll ask her. (I don't think it's very likely I will see her)

We can omit *if*. When we omit *if should*, *were*, and *had* (past perfect) come before the subject. – →
If he should turn up, tell him to wait for me. → should he turn up, tell him to wait for me.

Conditionals are usually introduced by *if* or *unless* (=if not → normally used with type 1 conditionals)

The following expressions can be used instead of *if*: As long as, providing / provided that, but for (=without), or else, what if, evn if, only if can be used instead of *if*.

For example; We'll come by car providing/ provided that Dad lends us his. (...if Dad lends us...)

There four types of conditionals;

Type 0- is used to talk about something which is always true;

If water freezes, it turns into ice.

Type 1 – is used to talk about smth likely to happen in the present or the future; if you finish work early, we'll go for a walk.

Type 2 – is used in imaginary situations contrary to facts in the present; also used to give advice: if i had time, I would help you.

Type 3- is used in imaginary situations contrary to facts in the past; also used to express regrets or criticism: If we hadn't left early, we would have missed the plane.

We can mix type 2 and type 3 conditionals.

Type 2 – If he knew her, he would have spoken to her. – Type 3

Type 3 – If he had found a job, he wouldn't be searching for one now – Type 2

Literature:

1. V. Evans, J. Dooley, English Grammar Practice
2. R. Murphy, English Grammar in Use
3. Betty S. Azar, Stacy A. Hagen, English Grammar

Ülkər Baxşalıyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil-2 fakültəsi, qrup 320 A
Elmi rəhbər: b/m Elnarə Hasanquliyeva

İNGİLİS DİLİNDƏ ABBREVIATURALARIN ROLU

Qısaltmalar dünyanın istənilən dilində mövcuddur və dilin lüğət tərkibinin zənginləşməsində çox böyük rol oynayır. Son onilliklərdə İngilis dilinin lüğət ehtiyatlarını xeyli dərəcədə artıran qısaldılmış neologizmlərin yaradılması bu tip söz əmələ gətmənin məhsuldarlığını və ana dilində danışanların dil ehtiyatlarından qənaətlə istifadəsini nümayiş etdirir.

Qısaltmalar dil universallarıdır; tanınmış anlayışlara və əşyalara yeni adlar verdikləri üçün nominativ funksiyaları artır. Qısaltmalar dil iqtisadiyyatı üçün süni surətdə yaradılmış dil vahidi deyil, lakin istənilən

dildə müasir şüur və məhdud leksik ehtiyatlar arasındakı ziddiyyəti aradan qaldırır. İngilis dilindəki qısaltmalardan çox istifadə edildiyi bəzən təəccüblə qarşılır. Bu fenomen yazılı nitq üçün daha xarakterikdir, lakin şifahi ünsiyyətdə belə ana dilində danışanlar hər cür qısaltmalardan çəkinmirlər.

Qısaltmaların nominativ funksiyası aktual bir linqvistik və sosial missiyaya çevrilmişdir. Onlar yeni anlayışları, real obyektləri ifadə edir və beləliklə dili zənginləşdirirlər. Abreviaturalar təsadüfi yaranan bir fenomen deyil, “dilə zədələnməsi” deyil, bəzi insanların xülyası deyil, cəmiyyətin inkişafı və dilin inkişafının daxili qanunauyğunluqları səbəbiylə ünsiyyət ehtiyaclarının dəyişməsi ilə şərtləndirilən obyektiv nizamlı bir prosesdir. (Borisov, 1972). Qısaltmaların böyük əksəriyyəti bir insan və onun fəaliyyətinin müxtəlif sahələri ilə əlaqəli olduğundan, insan amili qısaltmaların yaradılmasında çox mühüm rol oynayır və semantikanın formalaşması üçün çox vacibdir, çünki yalnız insan sözlərə bir məna “qoya” bilər.

Quruluşa və semantikaya gəldikdə, qısaltmalar boşluq qoyulmamış dilin vahidləridir, lakin sözlərdən daha mürəkkəbdir və bu, onların yazılı və ya şifahi məzmununda mənalara təsir göstərən amil hesab olunur. Abreviaturaların öyrənilməsində vacib mövzulardan biri də qısaltmalar və kontekstlərdir. Fərqli kontekst növləri müəyyən edilir (makro və mikro kontekstlər; anlaşılmaz, kompensasiyaedici, gücləndirici). Qısaltmaların mürəkkəb bir semantik quruluşunu və bir çox qısaltmanın bir mənasının yüksək xüsusi çəkisini nəzərə alaraq, qısaltmaları bir kontekstdə araşdırmaq lazımdır.

Abreviaturaların orfoqrafiyası leksikoqrafiya ilə sıx əlaqələrə malikdir; lüğətdəki yerini əvvəlcədən müəyyənləşdirən qısaltılmış vahidin qrafik təqdimatıdır. Qısaltmalar bir söz, bir neçə söz, böyük və ya kiçik hərflərlə yazılır. Qısaltmalarda nöqtələr, kəsik, bölmə işarələri və s. ola bilər. Məsələn, L / D (letter of deposit-əmanət məktubu), W.P.A. (wit particular average-xüsusi orta ilə)

Abreviaturalardan danışarkən onların düzgün istifadəsini qeyd etmək mütləqdir. Bəzən ingilis dilində müəyyən bir qısaltmanın cahilliyi və ya səhv istifadəsi olduqca yöndəmsiz bir vəziyyətə və ya həmsöhbətin bu və ya digər ifadələrlə ifadə etmək istədiklərini səhv başa düşməyə səbəb ola bilər.

Ədəbiyyat:

1. Borisov, V.V. (1972). Abbreviation and acronym formation processes: Military and scientific-technical contractions in foreign languages. Moscow: Voenizdat.
2. Lipatov, A.T. (2007). The world of abbreviations today: New lexical-semantic and grammatical trends in shortening of words. Theory of a special course: teaching aid.
3. Mascull, B. (2002). Key words in the media: helping learners with real English; Russian foreword is by T.B. Nazarova. Moscow: LLC Astrel; LLC AST. The New York Times, July 18, 2006.
4. The Press of Atlantic City July, 9, 2006.
5. Shapovalova, A.P. (2004). Experience in forming a general theory of abbreviation processes (based on French contracted lexical units)
6. Shcherba, L.V. (1974). The language system and speech. Leningrad: Nauka.

Arzu Cəlilov

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-2 fakültəsi, qrup 320A

Elmi rəhbər: b/m Elnarə Hasanquliyeva

İNGİLİS DİLİNDƏ KULTUROLOJİ LEKSİK VAHİDLƏRİN NÖVLƏRİ

Dil insan cəmiyyətində o qədər güclü və vacib bir vasitədir ki, keçmişimizi bu günümüzdə və bu günümüzü gələcəyə çatdırır. Harmonik fonemlər sistemi, geniş söz ehtiyatı, zəngin leksik və qrammatik vasitələr, şəkilçi sistemində çox ciddi bir ardıcılığın formalaşması, bir çox sözə bir çox məna ifadə etmək bacarığı, sözdə müəyyən qanunauyğunluqların olması təsdiqlənir. Əsrlər boyu təkamül yolu keçmiş İngilis dilinin tarixi xalqımızın tarixi qədər qədimdir. Bu dil dərhal hazırkı inkişaf mərhələsinə çatmadı, çox ciddi təsirlərə və təzyiqlərə məruz qaldı.

Dil məlumat mübadiləsi, mədəni dəyərləri ifadə etmək və sosial əlaqələr qurmaq üçün əsas vasitədir.

İngilis dilinin leksik xüsusiyyətlərini öyrənərək inkişaf tarixinə nəzər salmaq lazımdır. İngilis dili Hind-Avropa dil ailəsinə aiddir. Alimlər o dövrdə ərəzidə yaşayan insanların prot-hind-Avropa dilində danışdıqlarını söyləyirlər. Bu dil artıq mövcud olmasa da, Proto-Hind-Avropa demək olar ki, bütün Avropa dillərinin əsasını təşkil edir. Bunlara Qədim Yunan, Alman və Latın daxildir. Latın artıq danışq dili olaraq mövcud olmasa da, İspan, Fransız və İtalyan kökləri Latın dilindən gəlir. İngilis dili bir neçə yüz il əvvəl Britaniya adalarının işğalı nəticəsində yarandı.

İngilis dili beynəlxalq bir dil olsa da, hər biri özünəməxsus olan İngiltərə, ABŞ, Kanada, Yeni Zelandiya və Avstraliya kimi böyük ölkələrin dilidir. İngilis dilinin variantları milli və mədəni xüsusiyyətlərinə və bir sıra ekstralingvistik amillərin təsirinə görə leksik baxımdan əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Bu seçimlər arasındakı fərqlər həm də dil amillərinə görədir. İngilis dili, Amerikan İngilis dili, Kanada İngilis dili, Avstraliya İngilis dili İngilis dilinin variantları sayılır. Onlara ləhcə deyə bilməzsiniz. Ləhcədən müəyyən bir ərəzidə yaşayan insanların müəyyən bir kütləsi istifadə edir. İngilis dilinin ləhcələrdən fərqli olaraq yuxarıda göstərilən variantları, ingilis dilinin tarixən müxtəlif sahələrdə yayılmış və bir çox linqvistik və ekstralingvistik amillər nəticəsində daha çox qrammatik və leksik fərqlər əldə etmiş formalarıdır. Fərqli dillərin danışıldığı ölkələrdə insanlar bir-birini başa düşmək üçün çox vaxt ingilis dilində danışirlər. Çünki İngilis dili kütlələrin qəbul etdiyi qlobal dildir. Həm Hindistan, həm də Pakistan buna nümunədir. Hindistanda İngilis dili 24 fərqli dildə danışan bir milyondan çox insanın ortaqlıqlıdır.

Ümumiyyətlə, İngilis dili inkişafın üç mərhələsinə bölünür: Köhnə İngilis dili (450-1066), Orta İngilis dili (1066-1500), Müasir İngilis dili (1500-dən bu günə qədər).

Antik dövr V-XI əsrləri, daha doğrusu 450-1066-cı illəri əhatə edir. Bu dövrə uyğun gələn İngilis dili Köhnə İngilis dili adlanır. Qədim İngilislər Anglo-Sakson istilas zamanı meydana gəldi. Şimali Alman tayfalarının (İngilislər, Sakslar, Cütlər və Frizlər) İngiltərəni işğal etməsinə Anglo-Sakson istilas deyilir. Romalıların Böyük Britaniyadakı Kelt ərazilərini tərk etməsindən sonra Şimali Alman qəbilələrinin axını yerli evliliklərə çox təsir etdi. Bu qəbilələrin yerli Keltlərlə qarışması nəticəsində Köhnə İngilis dili meydana gəldi. İngilis əlifbası 7-ci əsrdən bəri Latın əlifbasına əsaslanır. Köhnə İngilis dilinin ilk yazılı abidələri (kitablar, "Boevulf" şeiri və s.) VII-VIII əsrlərə aiddir. İngiltərənin 1016-cı ildə Danimarkanı fəth etməsi, ölkədə Skandinaviya məskənlərinin yaradılmasına yol açdı. İngilis və əlaqəli Skandinaviya dillərinin qarşılıqlı əlaqəsi yalnız müasir İngilis dilinin lüğət və fonetikasındadır deyil, qrammatikasındadır da əks olunur. Orta əsrlər 1066 - 1500-cü illər arasında XII-XV əsrləri əhatə edir. Müvafiq İngilis dilinə Orta İngilis deyilir. 1066-cı ildə İngiltərənin Norman işğalı səbəbiylə ölkədə iki dillilik meydana gəldi. İngilis dili ana dili, Fransız dili isə dövlət dili olaraq istifadə edildi. Nəticədə, İngilis dili leksikonuna bir çox Fransız sözləri əlavə edildi. Orta İngilis dili köhnə İngilis səs sistemindən kəskin şəkildə fərqlənən bir sıra dəyişikliklərlə xarakterizə olunurdu. 1500-dən bu günə qədər olan dövrə Yeni Dövr, müvafiq İngilis dilinə Yeni İngilis deyilir. Yeni İngilis dili XVI-XVII əsrlərdə formalaşmışdır. İngilis dilində elmi və fəlsəfi əsərlər yazmaq terminologiyasının inkişafına təkan verdi. İngilis dilinin lüğəti Latın, Yunan, İtalyan, İspan və Fransız dillərindən gələn sözlərlə tamamlandı.

Ədəbiyyat:

1. Allahverdiyeva E. Bədii tərcümənin linqvistik problemləri. Bakı: Ozan, 1997, 204s
2. A Dictionary of Americanisms on Historical Principles. Mitford M. Mathews, Chicago. Illinois, 1956, 1946p
3. Foster L. Aspects of Translation. Studies in Communication. Vol.2, London, 1958, 201p

Baycan Vahidli

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya (Fransız dili və ədəbiyyatı), qrup 234-B20

Elmi rəhbər: f.f.d., prof.əv. Ü.Z.İbrahim

FRANSA KİNOSUNUN FRANSIZ DİLİNDƏ ROLU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ

Hər bir mədəniyyət öz dilinin sütunları əsasında inşa edilmişdir. Əgər bu gün tarixdə Misir mədəniyyətindən və ya antik Roma mədəniyyətindən danışa biliriksə, bunun başlıca səbəbi həmin mədəniyyətlərin sütunları olan Misirdə heroqliflər və Romada latın dili olmuşdur. Dillər istifadə edildiyi ərazi,

şərait, mədəniyyətə görə formalaşmış və şübhəsizdir ki, həmçinin özü də sadalanan amilləri formalaşdırmışdır. Bu vəhdət danılmazdır.

Həm mədəniyyət, həm də dil nöqtəyi-nəzərindən dünya tarixində keçmişdə, indi və gələcəkdə söz sahibi olmuş və ola biləcək yeganə ölkələrdən biri Fransadır. Fransa dili və mədəniyyəti dünyaya təsir etmiş və onu tərəqqiyə sövq etmişdir. Bu təsir və tərəqqinin mənə aid olan hissəsi dünyanın 8-ci möcüzəsi və həyatımın eşqi olan film, kino, sinemadır.

Sinemanın vətəni dünya olsa da, doğulduğu və göbəyinin basdırıldığı yer Fransadır. 1895-ci ilin dekabrında Lumière qardaşları L'Arrivée d'un Â la Ciotat – Arrival of a Train adlı 50 saniyəlik film ərsəyə gətirərək kino sənətini yaratmış oldular. Sinema 20-ci əsrin əvvəllərində yavaş-yavaş digər ölkələrə yayılsa da, hələ də insanlar kinonun – kameranın gücünü, əhəmiyyətini, qadir olduğu şeylərin fərqiində deyildilər. Lakin bu zehniyyət ilk öncə ekrana sözlərin, ardınca isə yəni 1930-cu illərdə səsə əlavə olunması ilə dəyişməyə başladı. İnsanlar səs, söz və vizualın vəhdətinə qapıldı və kino çox sürətli şəkildə öz yüksəlişinə başladı. Hansı ki, günümüzdə kino artıq nəinki hər ölkədə, hər ölkənin istənilən bucağında yaşayan insanların evlərinə qədər daxil oldu. Bu isə hər düşüncənin, hekayənin, mədəniyyətin televizor olan hər evdə mücəssəm olması deməkdir. Belə halda dilin insanlara kino vasitəsilə olan təsiri danılmaz bir həqiqətdir. Bəzi ölkələr bundan istifadə edib, özləri istəyərək-məqsədli şəkildə filmlərlə evlərimizə daxil olmuşlar və biz istəmədən onların propaqandalarına məruz qalmışıq. Bunu 2-ci dünya müharibəsində Hitlerin Almaniyasında da görə bilərik. Fransada isə digər ölkələrə nisbətən bu propaqandaların yerinə daha çox mədəniyyət ecəzkarlığı mövcuddur. Tarix boyu sinemaya istiqamət vermiş Fransız kinosunun bu ecəzkarlığının ən önəmli səbəblərindən biri sözsüz ki, fransız dilidir. Fransız dilli bir rejissorun kinoya – vizuala baxış tərzini öz danışdığı dil kimi incə, füsunkar olacaq.

Qloballaşan dünyada fransız dilinin digər insanlara, mədəniyyətlərə yayılmasında Fransa kinosunun xüsusi rolu vardır. Məsələn, dünyada və ölkəmizdə 70-80-ci illərin insanların fransız dilinə adını qoya bilməyəcəyim bir sevgiləri var. Bunun səbəbi, bir başa Alain Delon filmləridir. Hansı ki, kinodan bəhs edəndə Fransa kinolarını tamam ayrı yerə qoyurlar və başlayırlar Alain Delon-un qaşından-gözündən və qızları özünə aşiq edən səsinə danışmağa. Gülməli səslənə bilər, lakin bu, həqiqətdir. Hər hansı bir aşiq məsuquna öz romantikliyini bürüzə vermək istəyəndə niyə “Je t’aime” deyir? Sizcə, bu, təsadüfdür. Təbii ki, xeyr. Bu, fransız kinosunun insanlara təsirinin nəticəsidir.

Həqiqətən, düşündükdə; Jean-Luc Godard, Éric Rohmer, Melville, Agnès Varda və sadalaya bilməyəcəyim yüzlərlə rejissorun filmlərinə baxan biri necə fransız dilinin füsunkarlığına qərqlənməyə bilər axı?

Musiqisi, ədəbiyyatı, tarixi ilə yanaşı fransız dilinin indiki dövrdə bir digər təsir mənbəyi məhz kinosudur. Biz də tələbələrimizin fransız dilini həqiqətən sevərək mənimsəməsini, bununla yanaşı, maariflənməsini istəyiriksə, onları fransız filmləri ilə tanışdırmalıyıq. Godard-ı, Deleuze-ü tanımayan insan necə frankafon ola bilər axı?! Bacardığınız qədər cinéma ilə qalın!

Ədəbiyyat:

1. <https://dune.univ-angers.fr/fichiers/20091555/20142MDLA2598/fichier/2598F.pdf>
2. https://www.researchgate.net/publication/318242925_la_didactique_de_l'art_cinematographique_en_classe_de_francais_langue_etrangere_enjeux_et_perspectives

IV – BÖLMƏ

Rəhimə Hüseynova

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya fakültəsi, qrup B21-137
Elmi rəhbər: fil.f.d. Zülfüyyə Əlibəyova*

DÜNYANIN YARANMASI HAQQINDA TƏSƏVVÜRLƏR

Hər bir xalqın özünəməxsus mifologiyası, dünyanın və tanrıların yaranması haqqında təsəvvürləri vardır. Bu xalqlara alman, çin, türk, azərbaycan xalqları da aiddir.

Almanların da dünyanın yaranması haqqında təsəvvürləri vardır. Alman mifologiyasının Allahlar pantheonunda baş və köməkçi, xeyri və şəri təmsil edən allahlar olmuşdur. Onların ən qüdrətli Odindir. Alman miflərinlərinə Odin dünyanın başçısı kimi təsvir edilir. O yoldaşı Friqq ilə insanların taleyini həll edir.

Yunan mifologiyasına görə dünya yaranmamışdan əvvəl sonsuz qaranlıq, xaos vardı. Yer, göy, dağ, dəniz, ölməz tanrılar xaosdan yaranmışdır. Torpaq tanrısı Heya, məhəbbət tanrısı Eros Xaosdan yarandı. Sonsuz Xaos əbədi zülmət tanrısı Erebus, qaranlıq gecə Nyuktun, gecədən zülmətdən əbədi işıq, yəni Efir, işıqlı gün Hemera yarandı.

Çin mifoloji mətnlərində kainatın yaranması bütün ardıcılığı və xaosun nizamlanması ilə diqqəti cəlb edir. Çinlilərin mifik təfəkkürlərində təbiətin və insanın yaranması haqqında iki konsepsiya vardır: 1. Cansız və canlı varlıqlar xaosun işıqlı başlanğıca və qaranlıq başlanğıca bölünməsi nəticəsində yaranmışdır. 2. Bütün varlıqlar transformasiya nəticəsində yaranmışdır.

Qədim türk mifologiyasının əsasını isə tanrıçılıq təşkil edir. Türklər tanrını göyün sahibi və tək bir yaradıcı qüvvə kimi qələmə vermişlər. Göy tanrı kainatın yeganə yaradıcısıdır. Altay yaradılış dastanının V.Verbitski variantında Ağ Ananın təklifi ilə dünyanı yaratmaq istəyən Ülgenin “Yaradılışın yer!”, “Yaradılışın göy!” deməsi nəticəsində dünya yaranmışdır.

Digər xalqlarda olduğu kimi Azərbaycan xalqının da dünyanın yaranması haqqında təsəvvürləri vardır. Humay adlanan quş Allahın buyruğu ilə ilk dəfə olaraq suyun bir hissəsində dünyanı, quru ərazini yaradır. Humay quşu obrazı məhz həmin mifik təsəvvürlə bağlıdır.

Qədim insanın ətraf mühitdəki əşya və predmetləri, baş verən hadisələri dərk etmək cəhdi mifoloji şüurun yaranması ilə nəticələnmişdir. Dünya xalqlarının demək olar ki, hamısının mifoloji şüurunda xatolik anlayış əsas yer tutur. Mifoloji şüurun ayrılaraq tarixi şüura keçməsi folklor mətnlərinin yaranmasına səbəb olmuşdur. Buna görə də folklorun müxtəlif növlərinin- nağılların, əfsanə və rəvayətlərin, dastanların, inanc və sınımaların və s. əmələ gəlməsində və formalaşmasında miflər mühüm rol oynamışdır.

Ədəbiyyat:

1. Avtandil Ağbaba – “Mifologiya”. Sumqayıt. 2008

Mikayıl Abdullayev

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Tərcümə fakültəsi, qrup 252 B
Elmi rəhbər: b/m R.Məmmədova*

İSPANLARIN HƏYAT TƏRZİ

Dünyanın bir çox ölkələrində insanlar fərqli həyat tərzlərinə malikdirlər. Bəzi ölkələrdəki insanlar çox işləməyə, bəziləri idmana və sağlamlılıqlarına, bəziləri isə əyləncəyə, zövq aldığı şeyləri etməyə və s. önəm verirlər. Ən maraqlı, fərqli yaşam tərzinə malik olan ölkələrdən birisi də İspaniyadır.

İspanyanın ümumi əhalisi təxminən qırx yeddi milyondur. Əhalinin böyük bir hissəsi şəhər sakinlərindən ibarətdir. İspanlar üçün işləmək qədər, istirahət etmək, əylənmək də bir o qədər vacibdir. Burada insanlar yeməkdən, gəzməkdən, ünsiyyət qurmaqdan, gecə həyatından, hətta yuxudan da zövq almağa çalışırlar. Xüsusilə də yuxu ispanlar üçün çox vacibdir, belə ki, daha çox ispanlara məxsus olan və “siesta” adlanan günorta yuxusu anlayışı hal-hazırda daha çox yayılmamasına baxmayaraq yenə də bir çox ispanlar gündüzlər ortalama 1 saat yatmağa üstünlük verirlər. Bununla yanaşı pivə, qırmızı və ağ şərab, tekila kimi spirtli içkilər də ispanların günlük yaşamlarının əsas parçalarından birisidir. Xüsusilə də ispanların axşam yeməklərini 1-2 qədər şərab müşayiət edir.

İspaniyanın cənubunda Əndəlüs Muxtar Vilayətinin tərkibinə daxil olan, Kadis əyalətində yerləşən kiçik Sanlucar-de-Barrameda şəhəri 2022-ci ildə İspaniyanın mətbəxinin paytaxtı elan edilib. Bu isə dəniz məhsulların üstünlük təşkil etdiyi İspaniya mətbəxinin zənginliyindən xəbər verir. İspanyada əyləncə anlayışını daha çox gecə həyatı və futbol əhatə edir. Nəinki kişilər, hətta qadınların belə böyük əksəriyyəti futbolu sevir və futbol oyunlarını canlı izləməyə böyük bir coşğunluq ilə gedirlər. Bu ölkədə mağazalar 10:00-20:00 saatları daxilində açıq olur və 14:00-dan 17:00-a qədər fasilə saatıdır, lakin mağazaların 10:00-da açılmasına baxmayaraq barlar və çörək mağazaları 08:00-dan etibarən açıqdır. Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, digər bir sıra Avropa ölkələri kimi İspaniyada da bazar günləri mağazalar fəaliyyət göstərmir.

Ümumilikdə, ispan xalqı bu gündən zövq almağa çalışır və sabahı düşünmürlər, onlar həyatı yemək və yuxusuz təsəvvür edə bilmirlər, öz emosiyalarını heç vaxt gizlətmirlər, bir cümlə ilə izah etməyə çalışsaq, özlərinin də milli şüarlarında dedikləri kimi “Həyat əziyyət çəkmək üçün yox, zövq almaq üçündür”. 12 oktyabr bu həyat dolu ispan xalqının milli bayramıdır və bu gün “ispan millətinin günü” adlanır.

Həyatı istər ispanlar kimi zövq alaraq, istər almanlar kimi elmə və inkişafa üstünlük verərək, istərsə də ingilislər kimi öz mədəniyyətlərinə bağlı şəkildə yaşayaq, lakin sonunda peşman olmayacağımızdan əmin bir şəkildə yaşamaq ən doğrusudur.

Müxtəlif və rəngarəng ənənələrinə sadıq qalan ispan xalqı digər xalqlardan seçilir. İspan xalqı çox istiqanlıdırlar, adətən siyasət və futbol haqqında mübahisə etmələrinə baxmayaraq, dostlarla və ya keçmiş məktəb yoldaşları ilə qəhvə içməkdən və əylənməkdən həzz almağı da bacarırlar.

İspan xalqının həyat tərzilə bağlı mövcud araşdırmalara, məlumatlara nəzər yetirdikdə belə nəticəyə gəlmək mümkündür ki, ispanlar həyatlarını öz zövqlərinə və istəklərinə uyğun yaşayır, stress, mənfi düşüncələrdən uzaq qalmağa çalışırlar.

Ədəbiyyat:

2. Amalia Balea y Pilar Ramos – “Cultura en España”, en Clave-ELE, Madrid, 2015
3. Antonio J. Onieva “Diccionario multiple”, (6 vol.), Ed. Parainfo, Madrid, 2000
4. Fernando García de Cortázar – “Breve historia de la cultura en España”, Barcelona, 2010

Nigar Quluzadə

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Tərcümə fakültəsi, qrup 347

Elmi rəhbər: b/m R.Məmmədova

DÜNYADA ARGENTİNA MƏDƏNİYYƏTİ

Cənubi Latın Amerikasısı ölkələri kimi Argentina da öz gözoxşayan mənzərələri, yerləşdiyi məkanı, insanları və özünəməxsus mədəniyyəti ilə turistlərin diqqətini cəlb edir.

Tarix boyu Argentina öz fərqli mədəniyyəti, xüsusilə, əvəzolunmaz tanqosu və futbolu ilə bu ölkəyə maraq salan şəxsləri təəccübləndirə və valeh edə bilmişdir. İlk növbədə qeyd etmək lazımdır ki, Argentina mədəniyyətinin – ədəbiyyatının, musiqisinin, kinematoqrafiya və teatrşünaslığının və s.- formalaşmasında və onun bugünkü inkişafında Avropadan gələn mühacirlərin rolu danılmaz olmuşdur. Bunun nəticəsidir ki, futbol Argentinanın milli kimliyinin bir hissəsini təşkil etsə də, onu Argentinada məhz 1880-1882-ci illərdə gəlmiş britaniyalı mühacirlər yaymışdır.

Argentina mədəniyyətinin ən əvəzolunmaz elementlərindən biri, hətta Argentinanın adı çəkildikdə demək olar ki, ağıla gələn ilk düşüncə onun tanqosudur. Argentinaya səyahət edən turistlərin təxminən 85%-i

məhz tanqo izləmək üçün tanqo klublarına üz tuturlar. Bu rəqs Buenos-Ayres və Montevideonun aşağı təbəqələri arasında yaranmış və avropalı mühacirlərin gəlişi ilə təsirə məruz qalaraq inkişaf etmişdir. Tanqo iki şəxs arasında baş verən “əməkdaşlıq prosesidir”. Belə ki, Tanqo oynayan cütlük bir-birinin addımlarını izləyərək bir-biri ilə vəhdətdə rəqs edir. Bu gün Tanqo sadəcə Argentina ilə sərhədlənmir, o artıq beynəlxalq bir rəqs hesab edilir, lakin bütün Tanqo növləri arasında ən məşhuru məhz Argentina tanqosudur.

Mədəniyyətdən söz açarkən mətbəxdən də yan keçmək olmaz. Hər bir ölkənin mətbəxində ən çox istifadə edilən ərzaq olduğu kimi, Argentinada bu, ətdir. Argentina mətbəxi özündə Avropa mətbəxini, xüsusilə, İspaniya və İtaliya mətbəxini birləşdirir və bu yeməklərdən dadan şəxslərin zövqünü oxşayır. Bu ölkəyə səyahət edərkən Argentina Empanadasını dadmadan getmək olmaz. Empanada duzlu və ya şirin içliklə doldurulan, nazik xəmərdən ibarət bir yeməkdir. İçərisi, əsasən, ət və ya tərəvəzlə doldurulur. Empanadanın tarixinin ta qədimlərə – kəndlilərin tarlalarda çalışarkən yemək üçün götürdüləri içi dolu çörəklərə – dayandığı güman edilir. Bundan başqa, Argentinanın ən ləzzətli yeməkləri sırasına bife, çimicurri, lokro, çoripan, pikada və s. daxil etmək olar.

Apardığımız araşdırmalardan belə nəticəyə gəlirik ki, Argentina mühacirlərin ən çox üz tutduğu ölkələrdən biri olduğu üçün bu gün onun mədəniyyəti olduqca zəngin və güclüdür. Argentina dünyada tanqo rəqsi, milli mətbəxi və ecazkar memarlıq abidələri ilə özünəməxsusluğu ilə seçilir. Andre Malro demişkən, bir mədəniyyət yalnız öz zəifliyi ucbatından məhv ola bilər.

Ədəbiyyat:

1. Antonio J. Onieva “Diccionario multiple”, (6 vol.), Ed. Parainfo, Madrid, 2000
2. El Viajero feliz, “Comida típica de Argentina, 10 platos que debes probar”, Buenos Aires
3. Riseña cultural, “La Cultura Argentina”, artículo, Buenos Aires, 2020

İlhamə Quliyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 456 a

Elmi rəhbər: müəllim Sevinc Qurbanova

BRAZİLİYADA XRİSTİAN DİNİNİN YAYILMASI

Braziliyanın dini mənzərəsi etnik və coğrafi müxtəliflik qədər fərqlidir. Müvafiq olaraq, ölkədə braziliyalıların əksəriyyəti özünü Roma katolikləri (64,4%) olaraq müəyyən edir, bu da onun Portuqaliya və Katolik Kilsəsi ilə tarixi əlaqəsini əks etdirir. Əhalinin 22,2%-i xristian dininin digər məzhəblərini təşkil edir. Həmçinin, heç bir dini qəbul etməyənlər (8,0%) və dini qeyri-müəyyən olan (0,4%) az sayda insan var. 2010-cu il siyahıyaalınma məlumatlarına görə, Braziliyanın kənd yerlərində yaşayan əhalinin 3/4 hissəsi özünü katolik hesab edir. Braziliya dünyada ən çox katolik xristianlara sahibdir. Katoliklik 16-cı əsrin əvvəllərindən Braziliyanın əsas dini olmuşdur.

Xristianlıq 1500-cü ildən bəri Braziliyada milli kimliyin əsasını təşkil edir. Braziliya tarixinin ilk 400 ilində dövlət Roma Katolik Kilsəsini dəstəklədi. Katoliklik Braziliyada erkən müstəmləkə dövründə portuqallar tərəfindən yayıldı. Bununla belə, Avropadan olan digər yezuit missionerləri katoliklik təlimlərini yerli əhali, xüsusən də hindular arasında fəal yaymağa çalışırdılar. 19-cu əsrdə Katolik dini Braziliyanın rəsmi dini elan edildi və ölkənin siyasi və sosial sisteminə daxil edildi. 1891-ci ildə Braziliya Respublikasının ilk konstitusiyası kilsə ilə dövlətin ayrılmasını rəsmən elan etdi. Müasir dövrümüzdə bu rəsmi mövqe xeyli azalsa da, Braziliya dünyanın ən böyük xristian əhalisindən birinə sahibdir.

Braziliyada protestantlıq 19-cu əsrdə yayılmağa başladı. Braziliyada ilk protestantlar baptist və presviterian missionerləri idi. 2010-cu il siyahıyaalınması Braziliya əhalisinin 22,2%-nin protestant olduğunu bildirdi, halbuki 2020-ci ildə bu göstərici 31%-ə yüksəldi. Braziliya protestantlığı ilk növbədə Yevangelist protestant, Pentikostal kilsələri və baptistlərin kiçik bir hissəsi ilə təmsil olunur. Digər protestant qruplarına luteranlar, adventistlər, presviterianlar və digərləri aiddir. 2000-ci ildə protestantların ən böyük hissəsi Şimal (19,8%), Mərkəzi-Qərb (18,9%) və Cənub-Şərqi (17,5%) bölgələrində aşkar edilmişdir. Ştat paytaxtları arasında Rio-de-Janeyro ölkədə pentikostal olmayan protestantların ən böyük qrupuna malikdir (10,07%), on-

dan sonra Vitoria, Porto Velho, Cuiaba və Manaus gəlir. Goiânia, ölkədə pentikostal protestantların ən böyük qrupu (20,41%) olan əyalət paytaxtıdır.

2010-cu il milli siyahıyaalınması 226,509 nəfərin İsa Məsihin Son Zamanlar Müqəddəslər (Later-day Saint) Kilsəsinin üzvləri olduğunu bildirdi. Bu, kilsənin 2012-ci ildə məlum olan 1 173 533 üzvlüyü vardır. Bununla belə, onların çox az bir qismi aktiv olaraq kilsəyə gəlir. Kilsə həmçinin 1940 icma və 315 ailə tarixi mərkəzi haqqında məlumat verir. LDS Kilsəsinin indi də ölkə daxilində, Campinas, Manaus və São Pauloda 6 məbədi var və əlavə məbədlər tikilməkdədir.

2014-cü ildə aparılan araşdırmalara görə Braziliyada 767.449 nəfər özünü xristianlığın Yehovanın Şahidləri dini qrupuna aid hesab edir. Ölkədə onlara aid 11.562 yığıncaq vardır. Bununla belə, 2010-cu il siyahıyaalınması təxminən 1,4 milyon insanın özlərini bu yığıncaqlara üzv olduğunu müəyyən etdi.

Beləliklə, müasir dövrümüzdə Braziliyada xristianlıq dini hələ də əhali arasında üstünlük təşkil edir. 2020-ci il siyahıyaalınmaya əsasən, katoliklər ümumi əhalinin 54,2%-ni, evangelistlər 20,5%, protestantlar isə 0,8%-ni təşkil edir.

Ədəbiyyat:

1. Brazilian Culture. Religion // <https://culturalatlas.sbs.com.au/brazilian-culture/brazilian-culture-religion>
2. Brazil's Changing Religious Landscape. July 18, 2013// <https://www.pewforum.org/2013/07/18/brazils-changing-religious-landscape/>
3. Guilherme G., Brazil's Christian Roots. April 1, 2003// <https://www.christianitytoday.com/ct/2003/april/4.81.html>
4. Religion affiliation in Brazil as of 2020 // <https://www.statista.com/statistics/1066928/religious-affiliation-in-brazil>

Kənan Əliyev

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Tərcümə fakültəsi, qrup 462

Elmi rəhbər: müəllim Z.Z.Abişov

KOREYA DİNLƏRİNİN TARİXİ

Cənubi Koreyanın rəsmi dövlət dini yoxdur və əhalinin yarısından çoxu özünü heç bir dinə mənsub hesab etmir. Cənubi Koreya hər on ildən bir yayınladığı araşdırmaların nəticələrinə nəzər yetirsək, sonuncu, yəni 2015-ci ilin hesabatına görə əhalinin 56,1%-i ateist, 27,6%-i xristian, 15,5%-i buddist və qalan hissəsi də digər dinlərin mənsublarıdır. Xristianlığın protestant məzhəbi daha çox yayılmışdır (9,6 milyon). Koreya yarımadasında yaşayan insanların əcdadları Neolit dövründə Sibir və Mançuriyadan daha mülayim iqlimli torpaqlara axtarmaq məqsədilə bura köçən insanlar olmuşdurlar. Koreyalıların əcdadlarının şamanizmə etiqad etməsi də Sibir bölgəsindən qaynaqlanır. Koreya şamanizmi muizim və ya sinizm olaraq da bilinir və özündə animistik inancları da daşıyır. Ruhların dini olaraq da bilinən sinizm özündə müxtəlif tanrılara, əcdadlara, fəvqəltəbii varlıqlara və təbiət ruhlarına inamı əks etdirir. Bir neçə min illik tarixi olan koreya şamanizminin koreyalıların həyat tərzində dərin kök saldığını desək yanılmırıq. Hal-hazırda belə əcdadlara inam, dağlara müqəddəs bir məkan kimi baxılması və başqa ritualları buna misal göstərmək olar. Koreyanın etnik dini olan deonqizm isə Qocosonun qurucusu kral Danqunun adı ilə bağlıdır. Əfsanəyə görə cənnətin nəvəsi olan Danqun e.ə 2333 Qədim Coson Krallığını qurmuş və onlara doğru yolu göstərmiş, bir çox şey öyrətmişdi. Danqun əfsanəsi Koreyanın Monqol işğalı zamanı xalqı birləşməsinə və işğalçılara qarşı mübarizə ruhuna kömək etmişdir. 15-ci əsrdə bu fikirlər ölsə də, 19-cu əsrdə dini inanc kimi ortaya çıxmağa başlamış və əsas qollarından biri Na Çol tərəfindən qurulmuşdur. Bu din Yaponların Coson dövlətini ilhaqı zamanı xalqı müstəmləkəçilərə qarşı mübarizə ruhunu təmsil edərək, milliyətçilik fikirlərinin ortaya çıxmasına kömək etmişdir. Bununla birlikdə, deonqizm Koreya dini hesab olunur ancaq, diqqəti Koreya xalqının milli kimliyinə və birliyinə yönəldir və tarixin müxtəlif dövrlərində Koreya millətçiliyi ilə əlaqələndirilir. Buddizm koreya yarımadasına ilk dəfə 372-ci ildə, 3 Krallıq dövründə yayılmağa başlamış və çox keçmədən hər üç dövlət tərəfindən tam dəstəklənmişdir. Bunun başlıca səbəblərindən biri idarəetmə orqanı üçün yaxşı mənəvi dayaq hesab olunması idi. qeyd edək ki ümu-

miyyətlə xristianlığın modern Koreya tarixində yeri xüsusiədir. Onun sayəsində sosial, iqtisadi, elmi, inkişaf əldə edilmiş və müharibə zamanı və müharibə sonrası mühüm rol oynamışdır. Koreyanın qurtuluşdan sonra yenidən qurulması bu cür beynəlxalq əməkdaşlıqla həyata keçirildi və xristianlıq onun bir hissəsinə mövcuddur. Yapon işğalından sonra və Koreya müharibəsi zamanı xristianlıq daha çox nüfuz qazanmağa başlamış, artıq bürokratlar və qərbdə təhsil alan elit təbəqələr tərəfindən dəstəklənmişdir. Katoliklik və protestantlığın böyüməsinə töhfə verən amillər arasında çürümüş koreya buddizm dövləti, intellektual elitanın dəstəyi və koreya kilsəsi üzvləri arasında özünüdəstədləndirən və özünüidarəetmə təşviqi və nəhayət, xristianlığın koreya milliyətçiliyi ilə eyniləşdirilməsi yer alır.

Ədəbiyyat:

1. Lee Chi-ran. The Emergence of National Religions in Korea, Dr. Lee Chi-ran. 11-12 s.
2. Ranjan Ghosh. Making Sense of the Secular: Critical Perspectives from Europe to Asia. New York: Routledge, 2013. 190-191 s.
3. Don Baker. The Religious Market In Korea. 8 s.
4. UNdata | record view | Population by religion, sex and urban/rural

Məryəm Həsənlı

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 371 A

Elmi rəhbər: müəllim Aysel Bağirova

AVROPADA İNTEQRASIYA PROSESLƏRİNDƏ MƏDƏNİYYƏT AMİLİ

Avropa dövlətləri yüksək iqtisadi, siyasi, sosial inkişaf göstəricilərinə malikdirlər. Bu dövlətlər içərisində elə dövlətlər var ki, dünya siyasətində aparıcı yer tuturlar. Avropa dövlətlərinin belə inkişaf göstəriciləri göstərmələrinə səbəb olan başlıca amillərdən biri inteqrasiyadır. İnteqrasiya prosesləri haqqında Avropa xalqlarında ilkin ideya və fikirlərin qədim olmasına baxmayaraq, XX əsrin ortalarından etibarən Avropada inteqrasiya birliklərinin meydana gəlməsi müşahidə edilib. Belə birliklərə Avropa İttifaqı, Avropa Şurası, Avropa Azad Ticarət Assosiasiyası, Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatını misal göstərə bilərik. Bu birliklərin meydana gəlməsi və inkişafında Avropa dövlətləri arasında oxşar mədəniyyət və onların vahid sivilizasiya daşıyıcıları olması əhəmiyyətli yer tutur.

İnteqrasiyanın yaranmasını, inkişafını tədqiq edərkən inteqrasiya elementlərinin müəyyən tarixi şəraitdən bugünə qədər qazandığı yeni keyfiyyətləri görə bilərik. İnteqrasiyanın axışına təsir edən bir sıra daxili və xarici amillər mövcuddur. Daxili amillərə demografiya, din, dil, coğrafiya, tarix, xarici amillərə isə qloballaşmanın təsiri ilə əlaqəli, miqrasiya və digər proseslər aiddir. Daxili amillərdən biri də mədəniyyətdir. Mədəniyyət ortaq bir məcmu olmaqla özündə qalıcı dəyərləri, inancları, milli, etnik və digər xüsusiyyətləri əks etdirir. Hər bir cəmiyyətin öz milli dəyərləri var. Məlumdur ki Avropadakı ölkələr, bölgələr və etnik qruplar arasında mədəni fərqlər mövcuddur, lakin bu fərqlər onlar arasında inteqrasiya proseslərinin inkişafına mane olmayıb. Avropa inteqrasiyası dedikdə ağla gələn digər bir təsirli amil ortaq tarix və sivilizasiyadır. Avropanın tarixi və mədəni irsi qədim yunanlarla bağlıdır. Avropa mədəniyyətinə qədim yunan-roma sivilizasiyası Qərbi Avropanın qaynağı rolunu oynayır. Ellin mədəniyyəti və Roma sivilizasiyası bunun əsasını təşkil etmişdir. XVIII əsrin məşhur mütəfəkkirlərindən olan Sen-Pyerin fikrincə Avropa dövlətləri arasında genişlənməyə yol açan təbii ilkin şərtlərdən biri də ortaq mədəniyyətdir.

İnteqrasiyanın yaranması üçün digər səbəblər də mövcuddur. Bu səbəblər prosesə təsir göstərmə əhəmiyyətinə malikdir. Avropa inteqrasiyası sözü gedən qitədə və Avropa ölkələri arasında iqtisadi, sosial-siyasi və mədəni birlik yaratmağa hədəflənmiş prosesdir. İnteqrasiyanın bir növü iqtisadi inteqrasiyadır. İqtisadi inteqrasiya Avropada vahid bazarın yaradılmasına, avronun dövriyyəsinə, Avropa İttifaqının genişlənməsinə və Avropanı zənginləşdirməyə təkan rolunu oynayıb. Bütün bunlar iqtisadi inteqrasiya prosesinin uğurlu nəticəsidir. Avropanın bir sıra ölkələrinin iştirakı ilə 1951-ci ildə yaradılan Avropa Kömür və Polad Birliyi inteqrasiya sahəsində ilk və uğurlu addım oldu. Mədəniyyət nöqtəyi-nəzərindən çıxış edərkən qeyd etmək yerinə düşər ki, Avropa İttifaqı üzv dövlətlərin vətəndaşlarını azadlıq, tolerantlıq, bərabərlik, həmrəylik kimi dəyərlər və mədəni müxtəlifliklə bir-birinə bağlayır. 1999-cu ilin dekabr

rında qəbul edilmiş bəyannamədə avropalıların müxtəliflik ilə bir-birinə bağlanması əks olunur. İttifaqın 151-ci maddəsində “Birlik mədəni aspektləri nəzərə alınmalıdır” müddəası yer tutur.

Milli-mədəni irsin tədqiqi, təbliği sahəsində, milli varlığın qorunması və inkişafında dilin rolu daha da artır. Avropa İttifaqında 24 rəsmi və işçi dil var. Genişlənmə dövründə ölkələrin üzvlüyünün sayı kimi dil sayı da artmışdır. Dillərin çox olması integrasiya prosesini ləngidir. Çünki qərarların alınması, sonrakı addım olaraq tərcümə olunması, qəbul olunması uzun müddət tələb edir. Ümumi bir dildən istifadə etməklə tarixi ənənələri, dəyərləri, mədəniyyəti paylaşmaq da asanlaşır.

Nəticədə onu qeyd edə bilərik ki, mədəni amillərin təsirləri integrasiya üçün böyük imkandır. Bunlar hər zaman nəzərə alınmalıdır. Avropa kimliyi böyük tarix yolu keçmiş təcrübəyə, ümumi mədəniyyətə, irsə əsaslanır. Qədim yunan-roma sivilizasiyası, xristianlıq, intibah, reformasiya, maarifçilik və sənaye inqilabı kimi hadisələr Avropa qitəsinin kimliyini təsdiq edir və baş vermiş hadisələr isə dəstəkçi qismində iştirak edir.

Ədəbiyyat:

1. Həmidov, S.S. Avropa İttifaqında siyasi integrasiya prosesləri və Azərbaycan / S. S. Həmidov; elmi red. H. K. Hüseynova; Azərbaycan Dillər Universiteti – Bakı :ADU, 2009-271 s.
2. Ultan M.Ö. The Effect of Cultural Factors on the European Integration. 27 April 2016, 23rd International Academic Conference, Venice, pp.444-451.
3. Leitner C. Walking the Tightrope-Cultural Diversity in the Context of European Integration. Eipascope 2000, pp.20-24.

İlkin Mehdiyev

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 453

Elmi rəhbər: Zülfüyyə Əlibəyova

MEŞA SELİMOVİÇİN “DƏRVIŞ VƏ ÖLÜM” ƏSƏRİNİN İDEYA MƏZMUN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

XX əsrin yazıçısı olan Bosniya və Herseqovinalı Meşa Selimoviçin 1967-ci ildə yazdığı “Dərviş və ölüm” romanı ona ən böyük uğur gətirən əsərlərdən biridir. Bir çox əsələrində siyasi məsələlərə toxunan yazıçı bu romanda da məhz bu mövzuya toxunaraq haqsızlıqları əks etdirib. Qələm və mürəkkəb qabının şəhadət çağırışı ilə başlayan əsər 16 bölmədən ibarət olub Mövləvilər lojasının şeyxi Əhməd Nurəddinin xatirələrini özündə əks etdirir. Hər fəslin əvvəlində Quran ayələri və ya yüksək mənalı aforizmlər yerləşdirilib. Müəllif həyatında inqilaba inanan sadıq vətəndaş olsa da, inqilabla cəzalandırılması onun hissləri ilə siyasi fikirlərinin toqquşmasına gətirib çıxarmışdı. Romanda bu ziddiyyət Əhməd Nurəddinin hissləri və inancı arasında baş verir. Əhməd Nurəddin dərvişdir və təmsil etdiyi missiyaya görə dözümlü olmalıdır. Lakin hadisələr onu hər keçən gün tolerantlıqdan, nifrətdən uzaqlaşdırır. Roman Xıdırəlləz gecəsində başlayır. İnsanların heyvani əyləncələri ilə gecəni qana bürüyən bu Xıdırəlləz gecəsində insanlar acıyan, vəziyyəti pis görən Əhməd Nurəddindən danışılır. Əhməd Nurəddinin qardaşı Harun naməlum bir cinayətə görə qalaya atılır. Əhməd Nurəddin qardaşını xilas etməyə çalışır. Lakin o, tezliklə acı həqiqətlə qarşılaşır: qardaşı həbsdə olarkən öldürülüb. Öz planlarını quran və xalqdan qazanc əldə edən dövrün hökmdarları Əhməd Nurəddini qardaşının ölümündə günahkar bilərək onu zindana atdırırlar.

Şeyx Əhməd Nurəddin həbsxanada çox çətin dövr keçirir. İstər məhbus həyatı, istərsə də həbsxanada yaşadığı təcrübələr onda dərvişlikdən gələn tolerantlıq və itaət hisslərini məhv edir. Həbsdən çıxandan sonra O, həm vicdanını, həm də həyatını xilas etmək üçün mübarizəyə başlayır. Bütün bu dəyişiklikləri yaşayarkən, nifrət hissləri daha da artır və o, şeyxlikdən uzaqlaşır. Lakin Əhməd Nurəddin zəifliyinə görə ona və qardaşına əzab verənlərə müqavimət göstərə bilmir və yenə yaralanır. Onu üsyana məcbur edən insanlar sonda onun ölüm əmrini hazırlayırlar. Daha doğrusu, əsərdə dərvişliyi ilə dövrün siyasi-ictimai şəraiti arasında qalan bir şeyxin dramından bəhs edilir. Onun ifadə etdiyi aşağıdakı fikirlər Əhməd Nurəddinin sıxıntısını ümumiləşdirir. “Mən indi kiməm? Qorxaq qardaş, yoxsa imansız dərviş? İnsanlara sevgimi itirdim, yoxsa imanım zəiflədi? İnsan şəklimi, imanımı, yoxsa hər ikisini itirdim?”

Ədəbiyyat:

1. “Derviş ve ölüm” romanı. URL: <https://www.kitapyurdu.com/kitap/dervis-ve-olum/125269.html>
2. “Derviş ve ölüm romanı”. URL: <https://www.hepsiburada.com/dervis-ve-olum-mesa-selimovic-pm-ktimas> 830
3. “Death and darvish”. Mesa Selimovic. URL: https://www.goodreads.com/book/show/358846.Death_and_the_Dervish

Диана Курбанова

Азербайджанское университет языков

Факультет перевода, гр.248

Научный руководитель: ст.преп.Н.Асланова

КУЛЬТУРНЫЕ ФЕНОМЕНЫ ИСПАНИИ

Испания – одна из самых колоритных и интересных стран Европы, имеющая богатейшую историю, поистине многогранную культуру, великолепную литературу и архитектуру. Расположенная на Пиренейском полуострове, Испания славится своей оригинальной кухней, всемирно известной корридой, своим изумительным климатом, жизнерадостными людьми, выдающимися художниками и писателями. Культура Испании основана на протяжении истории подвергалась влиянию различных культур, особенного же внимания удостоивается именно арабское влияние, которое породило любопытную смесь западного и восточного наследия. Самым заметным признаком этого влияния является средневековое испанское искусство, в частности, архитектура. Мавританский стиль сохранился в геометрических, растительных и каллиграфических орнаментах, (как известно, средневековое исламское зодчество, избегая изображать людей, акцентировало внимание на данные мотивы), в украшении интерьера плиткой асулехо. Самые интересные строения в мавританском стиле сохранились в Южной Испании, особенно в Андалусии. Знаменитые на весь мир дворец – крепость Alhambra, расположенный в Гранаде, мечеть Mezquita del Cristo de la luz в городе Толедо, минарет La Giralda в Севилье – архитектурное наследие арабских зодчих. Также был создан присущий только Испании смешанный стиль мудехар, который представлял собою синтез готического, мавританского и несколько позднее ренессансного искусства. Говоря о влиянии арабской культуры на испанскую, нельзя не упомянуть о арабизмах, а именно, о словах арабского происхождения, прочно вошедших в употребление. К примеру, многие испанские слова, которые начинаются с артикля «al» имеют арабское происхождение. К примеру, la alfombra – ковер, la almohada – подушка, el algodón – хлопок, la aceituna – оливка, el aceite – масло, el azúcar – сахар и т.д. Арабское влияние также ощутимо изменило испанскую кухню. Именно во время арабской аграрной революции, на Пиренейском полуострове появились: апельсины, нут и кофе, распространился сахарный тростник. Страна подарила миру множество выдающихся деятелей культуры.. Такие представители как Дали, Пикассо, Рибера, Сервантес, Тирсо де Молина, Франсиско Гойя, Диего Веласкес и многие другие известны по всему миру своими великолепными работами. Говоря о выдающихся представителях искусства Испании, не упомянуть Федерико Гарсия Лорка, великого испанского поэта, драматурга и режиссера-невозможно. Его литературный гений, выраженный в каждом произведении, передает всю гамму чувств человека, чувствующего весь мир, живущего миром. Говоря о культуре, необходимо упомянуть красоту теноров представителей испанской оперы, таких как Пласидо Доминго, Хосе Каррерас, Монсеррат Кабалье. Знаменитые на весь мир испанские оперные певцы, двое из которых, а именно, Пласидо Доминго и Хосе Каррерас входят в тройку лучших теноров современности. Современная Испания – это соседство великолепной классики и смелых современных шедевров. Сама атмосфера передаёт этот дух – проникнуться этим можно, гуляя по испанским улочкам, слушая страстное фламенко. И даже покинув ее пределы, один звук гитары будет переносить вас в этот творческий край

Литература:

1. <https://ispaniainfo.ru/raznoobrasie-ispanii.html>
2. Арабское влияние на формирование испанской культуры, Каверина Арина.

PROBLEMLİ TƏLİM

Demək olar ki, hər gün bir çox problem həyatımıza dərinlən təsir edir, belə bir halda tək istəyimiz problemin dərhal aradan qaldırılmasıdır. Ancaq bu tələb tək başına kifayət deyil. Problemlərin həlli nöqtəsində tərbiyəmiz və fərdi inkişafımız son dərəcə vacibdir. Problemlərlə bağlı bəzi əsas hadisələri müəyyən etmək, lazımi məlumatları əldə etmək və özümüz hazırladığımız bir sıra üsullardan istifadə etməklə problemin həllini tapmaq lazımdır.

Tələbələr real həyat problemləri və ya əvvəlcədən qurulmuş problemlərlə məşğul olurlar. Şagirdlərə ilk növbədə öyrənmə və onun məqsədləri ilə bağlı köməklik göstərilir. Daha sonra müxtəlif araşdırmalar aparır, biliklərini bölüşür və həll yollarını müzakirə edirlər. Öyrənmə prosesləri tələbələrin bir-birindən və müəllimdən aldıkları rəydir və bir-birlərindən aldıkları açıqlamalar əsasında daim nəzərdən keçirilir. Bu proses tələbələrin problem həlli, motivasiya, öz-özünə öyrənmə, müstəqil öyrənmə kimi xüsusiyyətlərinin inkişafında təsirli olur. Tələbələr öz problemləri ilə bağlı məlumatları hardan və necə toplayacaqları, necə dəyərləndirəcəkləri kimi məsələlərdə məlumat verir. Bu yanaşma tələbələrin “nə?” və “nə üçün?” öyrəndikləri barəsində məlumat sahibi olmalarına səbəb olur.

Problem əsaslı təlim strategiyası təlim-tədris prosesində yeni paradigma təqdim edir. Bu strategiyada şagird mürəkkəb vəziyyət və ya hadisə ilə üzləşir. Əhəmiyyətli olan odur ki, tələbələr bu problemin sahibi olsunlar və buna görə məsuliyyət daşıyırlar. Məsuliyyət tam dərk edilərsə, tələbələr həll üçün bütün yolları sınayırlar. Müəllim strategiyanın əvvəlində lazım olan problemin real həyatdan seçilməsinə diqqət yetirməlidir.

Problem əsaslı öyrənmə strategiyası təlimin məqsədlərindən tutmuş şagird davranışına qədər, istifadə ediləcək metod və texnikadan həyata keçiriləcək qiymətləndirmə proseslərinə qədər problem mərkəzli bir yanaşmadır. Buna görə də belə bir yanaşmada məqsədlər və davranışlar prioritet olaraq müəyyən edilməlidir. Bunlar müəyyən edildikdən sonra problemin həllində istifadə olunacaq üsulların təyin edilməsi lazım gələcəkdir.

Watson və Matthews tərəfindən müəyyən edilmiş problem əsaslı öyrənmə strategiyası üç əsas xüsusiyyətə malikdir:

- Bütöv bir quruluşa malikdir və xüsusilə idrak səviyyələrini ələ alır, onları vurğulayır.
- Şagirdlərin kiçik qruplarla aktiv öyrənmə mərhələlərini asanlaşdırma biləcək bir quruluşa sahibdir.
- Bacarıqları və motivasiyanı inkişaf etdirir. Ömür boyu öyrənmə qabiliyyətini təmin edir.

Dərsin gedişi boyu problem situasiyanın həlli yollarını axtarır tapmaları şagirdlərdə araşdırma qabiliyyətini formalaşdırır. Həmçinin, fəal təlimdə müəllimin bələdçi mövqeyindən çıxış etməsi şagirdlərin müstəqil düşünmələrinə, tədqiqatçı və yaradıcı kimi yetişmələrinə, təxəyyülünün inkişafına zəmin yaradır ki, bu da hazırda təlimin qarşısında duran aktual problemlərdəndir.

Ədəbiyyat:

1. Hümeyir Əhmədov, Nigar Zeynalova. Pedaqogika “Elm və təhsil” Bakı-2019
2. Nigar Zeynalova, Aytən Bayeəmovə. Ümumi təhsilin kurikulumunun əsasları. “Elm və təhsil” Bakı-2017
3. Əlizadə Ə., Əlizadə H. (2008). Yeni pedaqoji təfəkkür: psixopedaqogikaya giriş. Bakı, ADPU
4. Zeynalov S. (2013). Dərsdə problem-situasiya və şagirdlərin idrak fəallığının inkişafı. “Azərbaycan məktəbi”, №4.
5. Ləzifə Qasımova, Rəhimə Mahmudova. Pedaqogika. Çapaşğılu 2012.

Fatimə Məmmədova
*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya fakültəsi, qrup B21-141B
Elmi rəhbər: fil.f.d., dos. Ülviyyə Əliyeva*

PAULO KOELHONUN “KİMYAGƏR” ƏSƏRİNDƏ ARZULARIN GÜCÜ

Tanınmış Braziliya yazıçısı Paulo Koelhonun “Kimyagər” əsəri insanın iradəsi sayəsində öz xəzinəsinə çatması haqqındadır. Əsərin qəhrəmanı Santyaqo gördüyü yuxunun onda yaratdığı maraq nəticəsində həyatına istiqamət verəcək qərar qəbul edir. Santyaqo ailəsinin onun üçün yaratdığı bütün imkanlardan imtina edərək öz yolunu cızmağa başlayır. Bu yol boyu qəhrəmanın qarşılaşdığı çətinliklər isə ona pis vəziyyətlərdə çıxış yollarını tapmağı öyrədir, Santyaqonu dünyanı, Kainatın Ruhunu dərk edən insan səviyyəsinə çatdırır. Nəticədə o, insanın bir amal uğrunda nə qədər çox şey öyrənə biləcəyini sübut edir, bu bilikləri də onu öz xəzinəsinə çatdırır. Axtarış içində olan qəhrəman anlayır ki, əgər məhəbbət səni yolundan döndərəcək gücə malikdirsə, deməli əsl sevgidir. Lakin əsl məhəbbət səni məhdudlaşdıran bir hissə yox, səni öz yolunla getməyə həvəsləndirən duyğu olmalıdır. Sevgi səni bir yerdə asılı salmamalı, sənə verilən şansı və işarələri dəyərləndirməyinə imkan yaratmalıdır. Qəhrəman özü kimi arzularının arxasınca gedən çoxlu insanlarla qarşılaşır, onların bacarıqları onu heyratə gətirir və bu bacarıqlara yiyələnmək istəyir. Lakin o, hamının tapmalı olduğu, sadəcə onlara aid olan sərvətin olduğunu anlayır və öz sərvətinin ardınca yoluna davam edir. Santyaqoya görə, insanlar öz xəzinələrini dünyanın göndərdiyi işarələrdən, qəlblərindəki narahatlıq hissindən, onları cəlb edən hadisələrdən axtarmağa başlamalıdırlar. Bu yolda onlar həm varlı, həm də bir anda kasıb ola bilərlər, fəqət sərvətlərini çatana qədər öyrəndikləri sayəsində müdrik insana çevriləcəklər. Bunun üçün bəzən dünyanı gəzməyə yox, sadəcə gözüünün önündəki sərvəti görməyə ehtiyacın olur. Əsərdə dünyanın tək olan Allah tərəfindən yaradıldığına, Allahın hər kəsə özünəməxsus tale yazmasına, Yaradandan başqa heçkəsin bu qədər təsadüfə bir araya gətirə bilməyəcəyinə dair işarələr mövcuddur. Bu fikirlər qəhrəmanın beynində əsərdə adına çox rast gəlinən ərazi olan vahədə baş qaldırmışdı. Vahə özü isə sanki Yerin kiçildilmiş obrazı, Santyaqo da hər insan kimi sadəcə qonaq kimi göstərilmişdir. “Çünki vahə heçkəsin deyildi.” Santyaqo bunu təcrübə etdi ki, əgər bir şəxs müəyyən bir amala çatmaq üçün vuruşursa, bütün Dünya ona kömək edəcək. Sadəcə iradəni güclü tutmalı, xəzinəndən uzaqlaşmamalısan. “Zira bizim dünyamızda böyük bir həqiqət var: sən kim olursansa ol, nə istəyirsənsə istə, əgər nəyisə bərk istəyirsənsə, mütləq əldə edəcəksən, çünki bu arzu Kainatın Ruhunda doğulmuşdur. Bu sənin Yer üzərindəki vəzifəndir.” Santyaqo sonda anlayır ki, insanın özünə edə biləcəyi ən böyük yaxşılıq arzularının arxasınca getməyidir və əgər arzularının ardınca getsən xəzinənin sonda əldə etdiyinin deyil, əldə edəninə qədərki öyrəndiklərinin olduğunu biləcəksən.

Ədəbiyyat:

1. Paulo Koelhonun “Kimyagər” kitabı, Bakı, Qanun nəşriyyatı, 2015

Çinarə Qasımova
*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil-2 fakültəsi, qrup 320A
Elmi rəhbər: b/m Elnarə Hasanquliyeva*

QURBAN SƏİDİN “THE GIRL FROM THE GOLDEN HORN” ƏSƏRİNDƏKİ MƏDƏNİ MÜXTƏLİFLİKLƏR

Qurban Səidin dilimizə “Altunsaç” kimi tərcümə olunan əsərində mədəni müxtəliflik, Şərq və Qərb mədəniyyətləri arasındakı ziddiyyətlər və bu ziddiyyətlərdən doğan münaqişələr öz əksini tapmışdır. Romanın hadisələr əsasən Almaniyanın Berlin və Amerikanın Nyu-York şəhərlərində cərəyan edir. Əsərin ana xəttini asiyalı qız Azadə ilə avropalı dul kişi olan Hassa arasındakı məhəbbət münasibətləri və mədəni fərqlərin də təsiri ilə sonda onların münasibətlərinin pozulması təşkil edir.

Berlində dilçilik fakültəsində oxuyan Azade Osmanlının süqutundan sonra atası ilə birlikdə buraya pənah gətirmiş türklərdəndir. Türk qızı Azade Hassanı sevsə də sonralar ərinin Şərq dünyasına yuxarıdan aşağı baxması eləcə də, Şərq dəyərlərini vəhşilik hesab etməsi onların münasibətlərində gərginlik yaradır. Lakin, bu birtərəfli yaranmış olan gərginlik deyil. Belə ki, asiyalı olan Azadenin də Qərb sivilizasiyasını həzm etmədiyi əsərdə öz əksini tapır. Nəticədə, Azade ərinə və onun təmsil etdiyi dəyərlərə uyğunlaşa bilmir.

Şərqlə Qərbin qarşılaşdırılması, Avropayla Asiyanın müqayisəsi əsərdə məişət səhnələri fonunda verilib. Əsərin qəhrəmanı, qızılı saçlı Azade Avropada yaşayıb təhsil alsada bütün ruhu, düşüncəsi ilə müsəlman qadını əqidəsi, mühafizəkar düşüncəsi ilə seçilir. Romanda Qərb və Şərq sivilizasiyalarının toqquşması, qarşıdurması əsas xətt kimi ortaya çıxır. Deməli, XX yüzilliyin 30cu illərində yaranmış bu əsər sivilizasiyalar savaşına ilk nümunələrdən sayıla bilər. Bu savaşın bir tərəfində Asiyanın və ümumiyyətlə Şərq dəyərlərini təmsil edən Azade, eləcə də müəllifin özü, Azadenin atası Ahmed paşa Anbari, sultan oğlu vəliəhd Əbdülkərim və Berlində sürgündə yaşayan Asiyalıları durursa, digər tərəfdə Şərq dünyasına xor baxan Avropa və onun təmsilçiləri – avropalaşmış Hassa, həmkarları digər həkimlər, Marion və Avropa qadınlarının “azad sevgi” anlayışı durur. Hassanın və dostlarının timsalında bütün Qərbin Şərqə münasibəti mənfidir. Belə ki, Qərb təfəkkürü Şərqdə hər şeyə ikrahla yanaşır və heç nəyi dəyərləndirmir. Qərblinin şablon baxışına əsasən Şərq, Asiya, ümumilikdə qeyri-Avropalı olan hər şey vəhşilikdir, cahillikdir. Şərqdə qadın məktəbi rolunu oynayan hərəmxana, Asiyalıların vətənə bağlılığı, itaəti, iradəliliyi Qərb dünyası üçün nadanlıq sayılır. Buna görə də, Şərqi, o, geridəqalmış, artıq tarixə çevrilmiş, zamana ayaq uydura bilməyən bir məkan hesab edir.

Dünyagörüşləri arasında olan dərin ziddiyyətləri biz hətta həyatın zahiri əlamətlərinə olan fərqli münasibətlərdə də müşahidə edirik. Asiyalı Azade təbiətdəki gözəlliyi axtardığı halda, avropalı Hassa çirkinliyi qabardır.

Təhsilə münasibətdə də Avropa bunun ancaq maddi qazanc tərəfini qabardır, asiyalı üçün isə öyrənmək müqəddəs bir işdir və bu illah da maddi qazanc gətirməyə bilər. Həkimə münasibət və

məhrəmlilik məsələsində də mədəniyyətlərarası fərq özünü göstərir. Xristianlar bu mövzuda daha real və çağdaş düşünürlər, müsəlmanlar isə hələ ki, köhnəliyin buxovundan çıxıb bilməmişdir.

Romanın əsasını təşkil edən məsələlərdən biri də mentalitetlərin uyuşmamasıdır. Öncəliklə, bu uyuşmazlıq ailəyə, qadına sevgiyə münasibətdə özünü göstərir. Avropalı üçün yad qadına xoş münasibət göstərmək nəzakət əlamətidirsə, Asiya insanı bunu faciəyə çevirir, namusuna təcavüz sayır. Mentalitetlər savaşında qələbə çələngini Qurban Səid Asiya təmsilçisi Azadeyə verir və Qərb sivilizasiyasının daşıyıcısı Hassanın dilindən etiraf kəliməsini alır: “Əsl barbar bizik və başımız yalnız təbabətdən çıxır!”.

Ədəbiyyat:

1. Qurban Səidin “The girl from the Golden Horn” əsəri Səhifə 45, 103, 245

Gülsüm Quluyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, qrup 434b

Elmi rəhbər: müəllim Səkinəxanım Qurbanlı

OLDOS HAKSLİNİN “CƏSUR YENİ DÜNYA” ƏSƏRİNDƏ YEVGENİKA NƏZƏRİYYƏSİNİN ÖZÜNƏMƏXSUSLUĞU

Birinci Dünya Müharibəsindən sonra cəmiyyətdə və ədəbiyyatda insan əlaqələri tənəzzül etməyə başlayır. Müharibənin şahidi olmuş bir yazıçı qismində Oldos Haksli müharibəni unutmamağın tək yolunun onu yaşamaq olduğunu anlayır və əsərlərində onun müharibə ilə bağlı acı və satirik fikirləri öz əksini tapmaqdadır. Müasir dünyayla və onun dəbdəbəsiylə ayaqlaşmayan Hakslinin elm, texnologiya, kommersiya və sənaye inkişafına qarşı nifrəti onun ən məşhur əsəri olan “Cəsur Yeni Dünya”da açıq-aydın öz təzahürünü tapmışdır.

“Cəsur Yeni Dünya” Qərbdə texnoloji optimizm dövrünün zirvəsi olan Birinci və İkinci Dünya Müharibəsi arasında yazılmışdır. Haksli belə bir nikbinliyi tənqid etmək üçün romanında distutopik dünya

yaratdı. Əsərdə hadisələr eramızın 2540-cı ilində futuristik bir cəmiyyətdə baş verir. Haksli romana, uşaqların ana bətnindən kənarda yaradıldığı və əhalinin sayını artırmaq üçün klonlaşdırıldığı Mərkəzi London İnkubasiya Mərkəzindən başlayaraq bu cəmiyyətin elmi və bölmələrə bölünmüş mahiyyətini hərtərəfli izah etməklə başlayır. Xüsusi qayda və qəribəliklərlə xarakterizə olunan bu cəmiyyətdə duyğular və fərdilik anlayışı yoxdur, burada “hamı hamıya məxsusdur”. Bu cəmiyyətdə kəskin təbəqələşmə mövcuddur, bu təbəqələr ən yüksəkdən aşağıya doğru sıralanır: alfa, beta, qamma, delta və epsilon. Alfalar lider olmaq üçün, epsilonlar isə qara işçi olmaq üçün yetişdirilir.

Haksli yevgenik siyasətlə dərinlən maraqlanırdı. “Cəsur yeni dünya” romanında, eləcə də 1920-1930-cu illər nəşr olunan esselərində o, “intellektual təbəqələrin” çoxalmasının təşviq edilməsi və “yararsızların” sterilizasiyası kimi yevgenik siyasətləri müdafiə etmişdir. Nitşenin “fövqəlinсан” (üstinsan) konsepsiyasına əsaslanaraq yaradılmış yevgenika 20-ci əsrin əvvəllərində populyarlıq qazanmış “ irqi təkmilləşdirmə” və “planlı yetişdirmə” haqqında elmi cəhətdən səhv və əxlaqsız nəzəriyyədir. Dünyadakı yevgenistlər, genetik və irsiyyət yolu ilə insanları kamilləşdirir və sözdə sosial xəstəlikləri aradan qaldıra biləcəklərinə inanırdılar. Eynilə, “Cəsur Yeni Dünya” əsərindəki kimi cəmiyyətin effektivliyini və xoşbəxtliyini maksimuma çatdırmaq üçün aşağı təbəqələrin həm zehni, həm də fiziki imtiyazları əllərindən alınır. Haksli insanların inkubasiya şəraitində yaradıldığı, yaşadıkları cəmiyyətin fərqi olmadan sadəcə mövcud olduğu və öz iradələri daxilində olmadan varlıqlarına son qoyulacağı bir cəmiyyəti qələmə almışdır. O düşünürdü ki, texnologiya və elm irəlilədikcə insanlar insani keyfiyyətlər və duyğulardan uzaqlaşmış, yaşadıklarının fərqi olmayan robotlara çevriləcəklər. Bu robotların yaşamları, ölümləri, düşüncə və iradələri başqa yad əllərdə dünyanı idarə edən sistemə tabe olmuş, boyun əymiş vəziyyətdə olacaq.

Ümumiyyətlə, Hakslinin müharibədən sonra bu əsərdə məhz yevgenikaya yer verməsi ekzistensialistlər kimi insanların yaşayışının, mövcudluğunun başqa qüvvələrdən asılı olduğuna inamını xarakterizə edir. Elmin, texnologiyanın inkişafı insanın tənhaləşməsinə, son nöqtədə məhvini gətirib çıxarır. Haksli bu mənada, insan əlaqələrinin və düşüncələrinin inkişafının da xaosla nəticələncəyindən ehtiyat edirdi. Bu səbəbdən, əsərdə öz cəmiyyətini təsvir edərək yevgenika nəzəriyyəsinin kontekstində bu tip bəşəriyyətin məhvini tuşlanmış elmi nəzəriyyələri tənqid etmişdir.

Ədəbiyyat:

1. Woiak, J. (2007). Designing a Brave New World: Eugenics, Politics, and Fiction. The Public Historian, 29(3), 105-129.
2. <https://www.sparknotes.com/lit/bravenew/plot-analysis/>
3. <https://somaweb.org/w/huxbio.html>

Nəzrin Xəlilova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 464 b

Elmi rəhbər: b/m, t.ü.f.d. Vüsalə Əfəndiyeva

MÜASİR DÖVRDƏ NORVEÇDƏ MİLLİ GEYİM ƏNƏNƏLƏRİ

Avropanın hər bir regionunun özünəməxsus milli geyimləri var. Bu geyimlər içərisində Norveç milli geyimi də özünəməxsusluğu, rəngarəngliyi və digər xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir. Bir çox ölkələrdə olduğu kimi Norveç də öz tarixi, mədəniyyəti və adətlərini yaşatmaq məqsədilə milli geyimlərin qorunub saxlanılmasına xüsusi diqqət yetirir. Dörd yüz ildən çox (1380-1814) Danimarkanın əsarətində olan Norveç 1814-cü ildə İsveç ilə bir ittifaqda birləşməli oldu. Beləliklə, XIX əsrin əvvəllərindən etibarən müstəqillik uğrunda mübarizə aparan Norveç xalqı milli kimlik axtarışına başladı. Bunun nəticəsində, 1830-1860-cı illərdə Norveçdə Milli Romantizm adlanan mədəni cərəyanın əsası qoyuldu. Norveçin İsveçlə olan ittifaqdan ayrılıb müstəqillik qazanması və milli kimlik uğrunda xalqın apardığı mübarizə dövründə milli geyim olan bunad daha da şöhrət qazandı. Norveç müasir dövrdə də milli tarixinə, adət-ənənələrinə, mədəniyyətinə bağlı və sadıq xalqdır. Bunad ənənəsi bu gün də Norveçdə öz aktuallığını qoruyub saxlamaqdadır. Müasir dövrdə Norveçin milli geyimi bunad bu gün 17 may Konstitusiya günü, müxtəlif ənənəvi bayram və festivallarda, həmçinin toy mərasimləri zamanı istifadə olunur.

Müasir dövrdə bir çox norveçlilərin bunadları ailə yadigarı kimi nəsildən-nəsilə ötürülür. Milli geyim olan bunadı daha çox qadınlar istifadə etsələr də, lakin son zamanlarda bunad geyinən kişilərin sayı xeyli artmışdır. 2010-cu ilin statistikasına əsasən Norveçdə son illər qadın bunadlarından daha çox kişi bunadları istehsal edilmişdir. Kişi bunad alıcılarının yaşı isə 20-40 yaş arasında dəyişir.

Qədim dövrlərdə milli geyim olan bunadı seçərkən ən önəmli detallardan biri onu istifadə edəcək şəxsin mütləq şəkildə norveçli olması idi. Eyni zamanda, Norveçdə hər bir ərazi vahidi olan fülkenin özü-nəməxsus bunadı vardır. Müasir dövrdə isə artıq gəldiyin əyalətə məxsus bunad geyinməyin vacibliyi öz aktuallığını itirmişdir. Bu gün Somali, Pakistan, Suriya, Əfqanıstan və s. kimi ölkələrdən immiqrasiya etmiş ailələrin Norveçdə doğulmuş uşaqları belə müxtəlif tədbirlərdə bunaddan istifadə edə bilirlər.

Bunad bu gün də Norveçdə çox məşhurdur və bir çox insanlar tərəfindən istifadə olunur. Bunadların əksəriyyəti demək olar ki, öz orjinal formasında müasir dövrə qədər gəlib çatmışdır. Ənənəvi olaraq nəsil-dən-nəslə ötürülən bu milli geyim öz möhtəşəmliyi, müxtəlifliyi, zənginliyi və gözəlliyi ilə həm yerli sakinləri, həm də gələn qonaqları həmişə heyran etmişdir.

Ədəbiyyat:

1. Danmark-Norge og Napoleonskrigene [Elektronisk kilde] URL: <https://dnm.dk/opslag/danmark-norge-og-napoleonskrigene/>
2. Quliyeva Nərgiz “Etnoqrafiya və Etnologiya”, Bakı, 2009, 63 s.
3. Maagerø E, Simonsen B. “Norveç cəmiyyəti və mədəniyyəti”, Bakı, 2013, s 87;91
4. The Bunad-Norway's Traditional Folk Costume [Elektronisk kilde] URL: <https://thespurtrail.com /the-bunad-norways-traditional-folk-costume/>

Xədicə Kərimova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, qrup 144

Elmi rəhbər: müəllim Səkinəxanım Qurbanlı

TOMAS MANNIN “VENESİYADA ÖLÜM” NOVELLASINDA EROS VƏ TANATOSUN MÜBARİZƏSİ

XX əsrin birinci yarısı dünya ədəbiyyatında ölüm, sənət və bunların həyatla qarşıdurması problematikasını işıqlandıran görkəmli sənətkar Tomas Mann 1912-ci ildə “Venesiyada ölüm” adlı ölümsüz əsərini qələmə almışdır. Əsərin əvvəllərindən baş obraz Aşenbaxın artıq verimliliyini itirdiyini və bu səbəbdən depresiyada bunalımda olmasının şahidi oluruq. Bu onun Tanatosa meyilliliyinə ilk işarədir desək yanlışmıdır. Aşenbax bu yaşına qədər çox böyük fəaliyyət göstərmiş, şan şöhrət qazanmış və artıq yazacaq heç nə tapa bilmədiyindən tragik çıxılmazları içərisində boğulur. Onda ruhdan düşmə, həvəsdən düşmə hissləri özünü göstərməkdədir. Bu isə onda ölümə meyllə gətirib çıxarır. İnsan nə qədər çox şey bilsə hər şey bir o qədər dəyərini itirir və mənasızlaşır. Eynən Aşenbaxda da bu hadisə özünü göstərməkdədir. O yazıçılıq qabiliyyətinin ilham pəriləri yaxud vəhy gəlməsiylə deyil ağılla əlaqədar olduğunu düşünürdü və elə bunun axtarışında idi.

Özünü və fikirlərini toplamaq üçün Venesiyaya səyahət etmək qərarına gəlməsi onun daxilində yaşama eşqini, dərdlərindən qurtulma istəyini göstərsə də, əsərin sonunda xoleranın bütün şəhərə yayılmasına baxmayaraq o şəhəri tərk etmir. Lakin onun şəhəri tərk etməməsinin səbəbini heç də yunan tanrıları gözəlliyində olan 14 yaşlı Tadzioya olan hissləri ilə əlaqələndirməməlidir. Əlbəttə, Aşenbaxın özünün də özünə etiraf belə edə bilmədiyi hisslərinin qarşısını yaşadığı mühit və onun daxili super eqosu alınırdı. İlk dəfə Tadzionu gördüyü vaxtlardan insanda Aşenbaxın ona qarşı hər hansısa sevgi və ya istəyi olduğu təəssüratı yaransa da, bir müddət sonra onun hisslərinin həmin gənc oğlana deyil, ümumən gözəlliyə olan sevgi olduğunu görürük. Əlbəttə, bütün ənənəvi dəyərlərin və gözəllik anlayışının dağılmağına, iki böyük Dünya müharibəsinə şahidlik etmiş yazıçı olaraq Tomas Mannın estetika axtarışı anlayışla qarşılanmalıdır. Tomas Mann kimi Aşenbax da sadəcə bu eybəcərliklər və mənasızlıqlar içərisində sıxılmış ruhunu gözəl Tadzioya baxaraq qidalandırırırdı. Bunu Aşenbaxın Tadzionu çox safcasına və məsum hisslərlə Erosa, Yunan heykəllərinə, sünbülə, nərgiz gülünə və s. bənzərməsində də görmək olar. İlk günlər Aşenbax Tadzionu seyr etməkdən sadəcə ləzzət alırdı. Zamanla isə ahıl yazıçı hiss etmədən oğlana dəlicəsinə vuru-

lur. Əsərdə bu mümkünsüz və bir-birinə zidd obrazlar arasındakı kəskin təzad bir növ, gəncliklə qocalıq, zahiri gözəlliklə daxili gözəllik, həyatla ölümü simvolizə edir.

Aşenbaxın keçirdiyi bu hislər yaşadığı cəmiyyət tərəfindən qəbul edilməyəcəyindən onun daxilində sıxışmış qalmış enerjinin boşluğu onda ölümə meyilliliyə səbəb olur. Onun içindəki fırtına həyatını alt üst edir – əxlaqi dəyərləri çökməyə başlayır və əslində müəllif burada obrazı Aşenbaxın timsalında XX əsr cəmiyyətinin özündə çökmüş olan əxlaqi dəyərləri göstərməyə çalışır. Bu həsrətində qaldığı və daim ax-tardığı gözəlliyə böyük heyranlığın davamında ölümcül bir istək ortaya çıxır. Əslində isə, bu istək onda yeni deyildi, onun yaradıcılığının bəhrələnmə dövrünün bitməsiylə artıq başlamışdı və ətrafındakı hadisələr, istəyib edə bilmədiyi şeylərin sıxışmış enerjisi bu uçurumu daha da dərinləşdirmişdi. İllərdir yazıb-yaratması ona sıxışmış enerjisini yazıçılıq vasitəsilə sublimə edib, rahatlaşmasına səbəb olurdusa, artıq yaza bilməməsi yəni sublimənin baş verməməsi onun 50-li yaşlarında bu ölümə meyilliyi ön plana çıxarır.

Beləliklə, Aşenbaxın içindəki baş qaldıran Tanatosa meyillilik Tadzioya bəslədiyi istəklərinin həyata keçməməsinə görə yox, yaza bilməməsinin onda yaratdığı izləri və boşluqları doldura bilmədiyi üçün ölümü seçir. Əslində isə, ölümü seçməklə Aşenbax daxilindəki super eqonun olmazlarından, sublimə edə bilməyini sıxışmış enerjilərində tamamilə qurtulub daimi rahatlığa qovuşmaq istəyirdi. Məlum olduğu kimi, hər kəsin içində Tanatosa meyillilik var lakin Aşenbax onu həyata bağlayacaq varlıqlarını, yəni yaradıcılıq qabiliyyətini və gözəllik axtarışını itirdiyinə görə daxilindəki Eros və Tanatosun mübarizəsində məğlub olaraq ölümü seçir.

Ədəbiyyat:

1. Mann Tomas. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2014. 672 s.
2. <https://www.kultura.az/az/article/2939/>
3. <https://study.com/academy/lesson/death-in-venice-by-thomas-mann-summary-themes-analysis.html>

Çiçək İbrahimli

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, qrup 144

Elmi rəhbər: müəllim Səkinəxanım Qurbanlı

TOMAS MANNIN “VENESİYADA ÖLÜM” NOVELLASINDA HİSLƏRİN BİNAR OPPOZİSİYASI

Yaradıcılığı yüksək poetikliyi və intellektualizmi ilə seçilən keçən əsrin dahilərindən olan Tomas Mann dövrünün mənəvi böhranı və meyarlarının Nitsşe və Freyding elmi ideyaları vasitəsilə ədəbiyyata gətirilməsində mühüm rol oynamış sənətkarlardandır. Yazıcının “Venesiyada ölüm” novellasında Nitsşenin “Musiqinin ruhundan faciənin doğulması” əsərindəki Apollon və Dionis binarlığı məsələsinə xüsusi toxunulmuşdur. Belə ki Antik Yunan allahı Zevsin iki oğlu olan Apollon və Dionis tamamilə bir-birinə zidd obrazlardır. Günəş allahı Apollon məntiqin, rasionallığın, eləcə də əsərdə Qərbin və Almaniyanın rəmzi olduğu halda, şərabçılıq Allahı olan Dionis isə irrasionallığın, zövqün, əsərdə isə Şərqlin və İtaliyanın simvoludur. Apollonsayağı incəsənətə xəyalqurma xasdır, xəyallar dünyanı dərk edərək, ona görüntü verəbiləcəyimiz ən uyğun yerdir. Nitsşeyə görə də Apollon incəsənəti dünya ilə insan arasında bir pərdə salır. Dionissayağı incəsənətə isə ekstaz halı, ruhi çoxşünluqla, özünü itirmə ilə bağlıdır. Dionis incəsənətində insan dünyaya yayılır, öz fərdiliyindən xilas olur, Apollonun yaratdığı o pərdəsini dağıdır.

Məhz “Venesiyada ölüm” əsərində bu oppozisiya açıq-aydın müşahidə edilir. Baş qəhrəman Aşenbaxın illərdir Almaniyadakı qayda-qanunlar, istəklərinə uyğun gəlməyən və ona maraqlı olmayan, həyata keçməmiş arzularıyla keçən həyatı Apollonsayağı həyat idi. Onun sevgi şəhəri Venesiyaya gəlib gözəl Tadzionu görəndən sonra özünü, ideyalarını, rasionallığını itirib, hətta, iki həftə əvvəl yaşlı olduğu halda özünü gənc libasına salan kişiye etdiyi rişxəndi indi özünün etməsi, yəni saçını rənglətməsi, geyimini dəyişməsi, bir sözlə, gənc Tadzioya gözəl görünmək istəməsi və sonda öz mənəviyyatını o dərəcədə itirib, keçirdiyi hisslər qarşısında məğlub olub ölümü seçməsi isə Dionissayağı həyata nümunədir.

Həmçinin, Apollon və Dionis binarlığını əsərdə illərin məşhur yazıçısı olan və yaradıcılığı ilə öz sözünü demiş, ölkəsində bir yazıçı kimi mövqeyini tutmuş Aşenbaxın yaradıcılığa qarşı ziddiyyətli fikirlərində

də görmək olar. Belə ki, əsərin əvvəllərində Aşenbaxın yaradıcılığını heç də ilhamla deyil, ağlla yaranmasını düşündüyü halda, Tadionun gözəlliyini gördükdən sonra heç də elə olmadığını fərqi nə varması, onun gözəlliyi qarşısında sözlərin sönük qaldığını düşünməsi də artıq onun əvvəlki Apollonsayağı düşüncədən tamamilə çıxıb, tamamilə Dionissayağı düşüncə tərzinə keçməsinə əyani sübutdur. Əsərdə daim monoton, sərt qayda-qanunlarla dolu olan Almaniya ilə, incəsənətin, estetikanın, Renessansın izlərinin qaldığı, ən əsası, sevgi kimi ülvə bir hissin şəhəri olan Venesiya da Apollon-Dionis qarşıdurmasına nümunədir.

Apollonsayağı düşüncə tərzinə əsərin əvvəlində Aşenbaxın həyatının təsviri hissəsində onun zövq və əyləncəni sevməməsi, əylənməyə və ya tənbellik etməyə çalışdığı zaman özünə nifrət etməsində aydın şəkildə görmək olar. Dionissayağı düşüncələrinə isə onun Tadzioya Zevsin gözüylə baxmasını qeyd etmək olar. Bu yerdə əsərdə “Troyalı çobanın göylərə çıxarışı” ifadəsi ilə Zevsin Troyalı bir ailənin ən gözəl oğluna Qanimədə aşiq olmasına iqtibas edilmişdir. Qədim yunan mifində digər tanrılar Zevsə öz cinsindən olan birinə aşiq olduğu üçün qınayırlar. Lakin Zevs öz sevgisindən vaz keçmir və sevdini qorumaq üçün onun simasını göyləyə işləyir. Bu sayədə səmada Qanimed, yəni dolça bürcü yaranmış olur.

Bununla belə, əsərdə elə bir an gəlir ki, həm Apollonsayağı, həm də, Dionissayağı düşüncə vəhdət təşkil edir. Belə ki, Aşenbax Tadzionun dişlərini görüb və öz-özünə onun necə solğun və xəstəlikli olduğunu düşünərək məyus olması, bununla belə, dişlərinin onun simasına necə bir gözəllik qatdığını düşünərək ruhunu dərin bir xoşbəxtlik ilə keçirir. Sonda əsər intuitiv Dionisin rəşional Apollonu nəticə etibarilə üstələyib, tam qalibiyyəti ilə başa çatır.

Ədəbiyyat:

1. Mann Tomas. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2014. 672 s.
2. <https://www.kultura.az/az/article/2939/>
3. <https://www.sparknotes.com/lit/venice/section9/>

Nərgiz Cavadzadə

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 274

Elmi rəhbər: müəllim Xəyalə Ağayeva

QƏDİM YUNANLARIN GEYİM MƏDƏNİYYƏTİ

Milli geyim məxsus olduğu xalqın tarixindən, mədəniyyətindən, adət-ənənələrindən, etnoqrafik xüsusiyyətlərindən və həmin xalqın həyat tərzindən xəbər verən mühüm mədəni elementdir. Yunan geyimlərinin böyük bir hissəsi yun və ya kəndən hazırlanmışdır. Çox çeşidli geyim üslubları, müxtəlif dövrlərdə hazırlanmış heykəllərdə və vazə rəsmlərində öz əksini tapmışdır. Ancaq zaman keçdikcə bu rəşngli rəsmlər zaman keçdikcə rəşngini itirmiş və buna görə də uzun illər yunan geyimlərinin rəşngsiz olduğu düşünölmüşdü. Halbuki, yunanlar parçalarını bitkilərdən, minerallardan və dəniz canlılarından əldə etdikləri müxtəlif boyalarla rəşngləyirdilər.

Patriarxal cəmiyyət olan yunan cəmiyyətində qadınların və kişilərin geyimi hər zaman sadə olmalı idi. Yunanlarda elə tip geyimlər var idi ki, onu həm kişilər həm də qadınlar geyirdilər. Yunanların ən məşhur geyimi “khiton” hesab edilirdi. Qeyd edək ki, bu geyimi kişilər də geyinə bilərdilər. Tunik biçimində olan khiton, dördbucaq şəklində kəsilmiş parçanın sol qolu örtəcək, sağ qolu isə açıq saxlayacaq şəkildə bədənə dolanmasından ortaya çıxan bir geyim növüdür. Onunla birlikdə şaldan da istifadə edirdilər. Tunikin boyu paltar geyinən insanın sosial statusundan asılı olaraq dizindən topuğa qədər müxtəlif uzunluqda tikilirdi.

Məsələn, bir işçinin geydiyi tunik aristokratların geydiyi tunikdən daha qısa olurdu. Daha gözəl görünsün deyə khitonu rəşngləyir və geometrik şəkillərlə bəzəyirdilər. Yunanlarda khitonun iki növü var: yundan hazırlanan “Dorik Khiton” və kəndən hazırlanan “İonik Khiton”. Qeyd edək ki, Yunan-İran müharibələri zamanı yunan qadınlarına “İonik khiton” geyinmək qadağan edilmişdi. Herodotun Yunan-İran müharibələri adlı əsərində bu qərarın qəbul edilməsinin səbəbi belə açıqlanmışdır: “Müharibədə yunanlar ağır məğlubiyyətə uğrayırlar. Yalnız bir kişi sağ qalır. Qadınlar kəndə qayıdan əşgərin ətrafına toplanaraq

ərləri haqqında soruşurlar. Əsgər onlara pis xəbəri verdikdə isə, onlar “İonik khiton”da çiyin hissəni bərkidənləri sivri uclu sancağı çıxararaq əsəgəri yaralayır”. Buna görə də onlara bir müddət İonik khiton geyinmək qadağan edilir.

Yunan qadın və kişilərinin geydikləri digər bir geyim isə “himation” adlanır. Himation vücudu tamamilə örtən dörbucaq formalı parçadan hazırlanırdı. Qadınlar himationu khitonun üzərindən geyirdilər. Ancaq, tanrılar və filosoflar khiton olmadan sadəcə himation geyinmiş şəkildə təsvir edilmişdilər.

Qadınların əsas geyimlərindən biri də “peplos” idi. Peplos, əsasən yundan, ipəkdən və kə tandan tikilirdi. Bu geyim, düzbucaqlı formada, 2-3 m enliyində, və əsasən geyinən adamın boyundan 50-60 sm daha uzun olurdu. İlk olaraq parça yuxarıdan ikiye qatlanır və təxminən 45 sm-lik bir hissə aşağı sallanırdı. Broşlar və ya sancaqlar vasitəsilə çiyin hissələr bərkidilirdi.

Ümumilikdə belə nəticəyə gəlmək olar ki, qədim yunanların milli geyimləri uzun sürən və çox mürəkkəb tarixi inkişaf yolu keçmiş və zəngin elementləri ilə dünya mədəniyyətində özünəməxsus yer tutmuşdur.

Ədəbiyyat:

1. Народы Зарубежной Европы. Ред. Токарев С.А. Том I. М., 1994
2. H.A.Nəvilov. Dünya xalqlarının etnoqrafiyası. Bakı-2009
3. Чебоксаров Н.Н., Чебоксарова И.А. Народы, расы и культуры. М., 1985
4. John D. Brewer. Ethnography. Philadelphia, 2018

Jalə Qafarova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil-1 fakültəsi, qrup 311 A
Elmi rəhbər: b/m Muxtarova Dinara

“ŞUŞA MƏDƏNİYYƏT OCAĞI”

Bu məqalədə biz Şuşa şəhərinin nəyə görə mədəniyyət ocağı olduğunu nəzərdən keçirəcəyik. Şuşa şəhərinin tarixi çox qədim və mədəniyyəti çox zəngin bir şəhərimizdir. Və aşağıda əsaslandırdığımız faktlar əsasında sübut etməyə çalışacağı ki, Şuşa mədəniyyət beşiyidi.

Faktlar:

Bu şəhər müəyyən bir dövr ərzində bir çox Azərbaycan ziyalıları — şairlər, yazıçılar və xüsusən musiqiçilərin evi olmuşdur

Şuşa şəhərinin tarixi mərkəzində 549 qədim bina (bunlardan 72-si Azərbaycan tarixində iz qoymuş şəxslərin yaşayış evləri və ya ev muzeyləridir), 17 məhəllə bulağı, 17 məscid, 6 karvansara, 3 türbə, 2 mədrəsə, bir neçə kilsə və monastır, 2 qəsir və qala divarları yerləşir.

Şuşa şəhəri tarixən Azərbaycanın tarixi-mədəni, ictimai-siyasi həyatının mühüm mərkəzlərindən biri olmuşdur. 1977-ci ildə xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə “Şuşa şəhərinin tarixi hissəsini tarix-memarlıq qoruğu elan etmək haqqında” qərar qəbul edilmişdir. Həmin qərar nəticəsində Şuşada abidələrin qorunması, görkəmli mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin xatirələrinin əbədiləşdirilməsi istiqamətində əhəmiyyətli addımlar atılmışdır.

Həmçinin Şuşa şəhəri ədəbiyyatla bağlı məclisə də ev sahibliyi etmişdir. Belə ki, Ədəbi məclis olan Məclisi Fəramuşan –1872-ci ildə Mir Möhsün Nəvvabın evində təşkil edilmiş və 1910-cu ilədək fəaliyyət göstərmişdir. Mir Möhsün Nəvvab, Həsənəli xan Qaradaği, Fatma xanım Kəminə, Abdulla bəy Asi, Məşədi Əyyub Baki, Baxış bəy Səbur və b. şairlər məclisin fəal iştirakçıları idilər. Qarabağ xanəndələri də bu məclisdə yaxından iştirak edirdilər. “Məclisi-fəramuşan” Azərbaycan musiqisinin və muğam sənətinin inkişafında yeni-yeni xanəndələr və musiqiçilər nəslinin yetişməsində mühüm rol oynamışdır.

1848-ci ildən başlayaraq mütərəqqi rus teatrlarının təsiri sayəsində Şuşada ziyalılar arasında teatr tamaşaları nümayiş etdirilib.

1897-ci ilin fevralında Şuşada ilk şəhər kitabxanası yaradılmışdır.

Azərbaycan respublikasının prezidenti İlham Əliyevin 2021-ci il qərarı belə olmuşdur: 1. Şuşa şəhəri Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edilsin. 2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

Və sonda 21 əsrin Şuşa ilə bağlı ən gözəl və ən qürurverici sətirləri ilə bitirmək istəyirəm. Bu İlham Əliyevin dillərdən düşməyən sözüdür: “Şuşa sən azadsan!”.

Ədəbiyyat:

1. <https://president.az/az/articles/view/51394>
2. “Bütün yollar Şuşaya aparır” Kitabı

Ayxanım Xəlilova
*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya fakültəsi, qrup 329 B
Elmi rəhbər: fil.f., dos. Yeganə Abdullayeva*

**KAZUO İSİQURONUN “MƏNİ HEÇ VAXT TƏRK ETMƏ” ROMANINDA
SEVGİ VƏ DOSTLUĞUN İNİKASI**

Yapon əsilli Britaniya yazıçısı Kazuo Isiquro “Məni heç vaxt tərk etmə” romanında insanın varoluşu və yaradılışında səbəb və nəticələri bir kənara qoyub bu mahiyyətin insan üzərindəki dəyişikliklərini əks etdirir, eyni zamanda da insani haqları əlindən alınmış Heylşem adlı uşaq evində böyüyən – Ketİ, Rut və Tominin dostluqdan sevgiyə uzanan yolundan bəhs edir.

Heylşem digər uşaq evlərinə bənzəmir, burda doğulanların taleyi öncədən müəyyən edilib, onlar heç vaxt tanımadıqları insanların kölgəsinə məhkum olan ruhlardır. Heylşemdə böyüyən hər kəs potensial donordur. Lakin diqqətlə baxsaq, cəmiyyətin qara ləkə kimi gizlətdiyi bu yerdə yaşamağa haqqı olanların bir çoxu saf ruha malik insanlardır. Onlar insanı insan edən hər şeyin: ailə, valideyn, övlad, məhəbbət və yaşamın onların əlindən alınmasına baxmayaraq, son ana qədər ruhlarındakı yaşamaq ümidini və qürub edən günəşin parıltısını itirmirlər. Əsərin “Never let me go” (“Məni heç vaxt tərk etmə”) adlanmasındakı səbəb bəlkə də elə bu idi. Kazuo insan ruhundakı bütün əzabları və ölüm mahiyyətinin dərk olunmasını, cəmiyyətdə “yadlaşan” ruhların bir-bir necə kölgəyə çevrildiyini göstərir. Bir neçə il bir-birini sevən fərdlərin donor olmasının “təxirə salınmasını” öyrənən Ketİ və Tominin məhəbbətini yaşamaq üçün ehtiyac yoxsa əbədi sədaqət və sevgi adlandırıla bilərmi? Yazıçı ortaya bir çox suallar qoyur. Əsəri Ketİ H.-in Heylşemdəki xatirələri kimi davam edən oxucu qorxunc insan faciəsi ilə qarşılaşır. Bu oxucuya ingilis yazıçısı C.Qolsuorsinin “forsayt”larından daha dəhşətli görünür, çünki obrazlar “forsayt”a çevrilməkdən daha çox onların ehtiyat parçalarına çevrilir. Kazuo Rut, Ketİ və Tominin simasında cəmiyyətdən təcrid olunan üç yalnız insan ruhunu əks etdirir. Çevrəyə uyğunlaşmağa çalışıb ruhən yalnızlıq çəkən Rut, digərlərindən fərqləndiyi üçün hər zaman hədəf seçilən və yalnızlığa məhkum olan Tomi, kölgə olmağa razı olub yalnızlığı seçən Ketİ.

Xanım Lyusinin həmin yağışlı gündə bağıraraq söylədiyi həqiqəti sujet xəttinin qırılma nöqtəsi hesab edə bilərik, çünki həmin andan etibarən hekayə finala doğru ilərləyir. Xanım Emili və Madamla olan qarşılaşma zamanı isə: “Siz insan deyilsiniz, sadəcə bir surətsiniz, onlar sizdən qorxurlar, çəkinirlər, sizi bu cəmiyyətdə arzu etmirlər, sizin ən yaxşı xidmətiniz, donor olmaqdır” (1) fikirləri ideyanı əks etdirən son zərbə vuruşudur. Tominin son hayqırışı daxiləki “mənin” məhvinə və cəmiyyətdə davam edən hipokrizisə qarşı üsyan hesab etmək olar. Bununla belə, müəyyən suallar ortaya çıxır: əsl insan kimdir və o nəyə xidmət edir? Bəlkə kölgə olmaq insan olmaqdan daha əhəmiyyətlidir? Xanım Emilinin apardığı təcürbəni, həqiqəti, bəşəri xilas yoxsa bir qrup insanın faciəsi kimi görməliyik?

“Məni heç vaxt tərk etmə” romanı qaldırdığı aktual məsələlər və cavablanmayan bir çox sualları özündə birləşdirən, oxucunu yaşamın sorğusunda və mühüm olanın axtarışında ona kömək edəcək ən yaxşı romanlardan biridir. Qeyd etməliyik ki, bu əsər 2005-ci ildə 1923-cü ildən bəri “Times” jurnalının 100 ən yaxşı ingilis romanı siyahısına daxil edilmiş, bir çox mükafatlar qazanmış və sonda onun müəllifinə 2017-ci ildə Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatını gətirmişdir.

Ədəbiyyat:

1. Kazuo Ishiguro “Never let me go”/2005/pdf
2. <https://www.nytimes.com/2005/04/17/books/review/never-let-me-go-when-they-were-orphans.html>
3. <https://kafkazh.com/meni-hec-vaxt-terk-etme-romani/>

MÜASİR DÖVRDƏ AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏTİNİN İNKİŞAFI

Mədəniyyətin inkişafında göstərilən dövlət qayğısı. Mədəniyyətimizin sistemli inkişafı, dünya səviyyəsində tanınması onun böyük himayədarı, ümummilli lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Məhz ulu öndərin respublikaya rəhbərlik etdiyi ötən əsrin 70-ci illərindən başlayaraq Azərbaycanın bir çox sahələrdə gələcək inkişafının möhkəm əsasları yaradılmış, o cümlədən mədəniyyətimiz özünün intibah dövrünü yaşamışdır. Paytaxtdan ucqarlaradək yüzlərlə kinoteatr, klub, mədəniyyət evi, kitabxana, muzeyin inşa edilməsi, kino, musiqi, teatr, rəssamlıq, memarlıq, heykəltəraşlıq və digər sahələrdə əldə edilən say-sız nailiyyətlər həmin dövrdə mədəniyyətimizin inkişafı ilə bağlı görülən misilsiz işlərə nümunədir.

Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması, bərpası və təbliği ilə bağlı mühüm işlərin görülməsi. Mədəni irsin qorunması işinin kompleks şəkildə təşkil edilməsi məqsədilə abidələrin pasportlaşdırılması və mühafizə zonalarının müəyyənləşdirilməsi işləri il ərzində davam etdirilib. Hesabat dövründə 110 tarix-mədəniyyət abidəsinin pasportu və 72 abidənin mühafizə zonası təsdiq edilib. Hazırda daha 155 abidənin pasportu, abidələrin mühafizə zonaları üzrə isə 108 layihənin hazırlanması üzərində iş aparılır. Pasportu hazırlanan abidələrin 42-si və mühafizə zonası hazırlanan abidələrin isə 10-u işğaldan azad edilmiş ərazilərdə yerləşən tarix-mədəniyyət abidələrinin payına düşür.

Muğamızın təbliği istiqamətində görülən işlər. Azərbaycanda bir çox sahələr kimi, mədəniyyət və incəsənət sahəsi də, dövlətimizin yüksək diqqət və qayğı göstərdiyi istiqamətlərdəndir. Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü və qayğısı ilə muğam həmişə xüsusi diqqətdə saxlanılır. Bildiyiniz kimi, Azərbaycan muğamı artıq çoxdan UNESCO-nun maddi-mədəni irs siyahısında öz layiqli yerini tutub. Musiqi sahəsində nailiyyətlərimiz çox sevindiricidir. Azərbaycan muğamının dünyada təbliği, ölkəmizdə muğamın inkişafına göstərilən qayğı, vaxtaşırı muğam festivallarının keçirilməsi, gənc muğam ifaçılarının sənətə cəlb olunması, Bakıda Beynəlxalq Muğam müsabiqələrinin təşkili dövlətin son 20 ildə mədəniyyət sahəsində qazandığı nailiyyətlərdəndir.

Milli kinomuzun ildən-ilə inkişaf etdirilməsi. Müasir dövrümüzün ən maraqlı və ən populyar incəsənət növü hesab edilən kino xalqımızın həyatına nüfuz etmiş və onun ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Ölkə başçısı İlham Əliyevin son illər verdiyi sərəncamlarda respublikamızda, eyni zamanda, dünyanın bir neçə ölkəsində Azərbaycan kinosu üçün kadrların hazırlanması məsələsi də öz əksini tapıb. Onu da qeyd edək ki, yerli və xarici filmlərin yüksək səviyyədə nümayiş etdirilməsi üçün dünya standartlarına uyğun kinoteatrlar tikilib, mövcud olanlar isə müasir standartlar səviyyəsinə gətirilib.

İncəsənət xadimlərinə göstərilən xüsusi dövlət qayğısı. Mədəniyyət işçilərinə ayrılan diqqət bütövlükdə Azərbaycan mədəniyyətinə diqqətdir: Mədəniyyətimiz dünyada tanınır, təbliğ edilir, beynəlxalq qurumlar səviyyəsində qəbul olunur. Bunlar dövlət başçısının və Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın bu sahənin inkişafına göstərdikləri diqqət və qayğı sayəsində mümkün olub. Prezident İlham Əliyevin uğurlu daxili və xarici siyasəti nəticəsində Azərbaycan dünya səviyyəsində nümunəyə çevrilib, regionun qabaqcıl dövlətləri sırasındadır. Dövlət tərəfindən göstərilən qayğı yaradıcı insanların fəaliyyətinə stimül verir. Uzun illərdir, cənab Prezidentin apardığı siyasətin avanqardında mədəniyyət xadimləri dayanır. Hər il dövlət başçısının sərəncamları ilə müxtəlif mədəni tədbirlər keçirilir, mədəniyyətimizin inkişafına töhfələr verən insanlar mükafatlandırılır.

Ədəbiyyat:

1. <https://www.azerbaijan-news.az/view-157523/milli-medeni-intibahin-parlaq-ufuqleri>
<https://ikisahil.az/post/news-45461>
2. <https://ikisahil.az/post/news-99586>
3. <http://mct.gov.az/az/umumi-xeberler/11635> <http://mct.gov.az/az/umumi-xeberler/14040>

FAMOUS PEOPLE FROM AZERBAIJAN

Azerbaijan has established itself on the international arena as a peace-loving country, with scientific discoveries, high culture and much more thanks to outstanding personalities. When we talk about Azerbaijan the first thing that comes to our mind is our national leader Heydar Aliyev even after his death, much has been written about him. During Heydar Aliyev's rule on the world stage The Daily Tribune News of Bahraini published an article entitled "There are leaders who remain in history, but there are leaders who create history". The article stresses that during Heydar Aliyev's rule the latest oil policy ensured the affair of abroad investors in the elaborating of Azerbaijan's oil fields, variegation of itinerary of transportation of unrefined oil, efficient control of oil proceeds and Azerbaijan's incoming into a contemporary stagecoach of development. The Kuwaiti press also published an article about Heydar Aliyev The article was said about the rich path and hard work of him and the main role that he played in strengthening and independence of Azerbaijan's country.

Lutfi Rahim oglu Aleskerzadeh, that was his name on his passport, but the whole world know him as Lutfi Zadeh. Doctor of Mathematical Sciences, PhD, founder of the doctrine of fuzzy sets and fuzzy logic. His revolutionary doctrine demolished Aristotle's two-digit logic, which had existed for over 2,000 years. In a joint effort, he presented universal science with five basic doctrines. These doctrines have been applied in economics, psychology, linguistics, politics, philosophy, sociology, religious issues, and in conflict situations. His doctrine is also used extensively by large corporations, including General Motors, Nissan, Kodak, Toshiba, Panasonic, Mitsubishi, Honda Sony and almost all others. Lutfi Zadeh made Azerbaijan famous, and however pompous it may sound, Azerbaijan can rightfully boast that it has such a son.

"Azerbaijan Park" was held in the French megalopolis of Evian, on the shore of Lake. After the opening of the 'Azerbaijan Park' and the 'Blagopriyaz' spring in the park, a ceremony was held to unveil a monument to the outstanding Azerbaijani poet, Khurshidbanu Natavan. Khurshidbanu was a daughter of the last ruler of Karabakh, Mehtigulu Khan Javanshir, granddaughter of Ibrahim Khalil Khan. Nathavan was also popular as an artist. She was the creator of marvellous drawings and artistic embroideries. Thus in honour of her President Ilham Aliyev signed decree to mark 190th anniversary of Khurshidbanu Natavan and 2022 is declared as a years of Khurshidbanu Natavan.

In conclusion, all the above-mentioned prominent people have played an important and positive role for the Azerbaijani people. Thanks to them Azerbaijan is flourishing not only within the country, but also beyond its borders.

Literature:

1. <https://media.az/read/1067802754/>
2. <https://president.az/az/articles/view/55616>

Aytac Qüdrətli
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil-2 fakültəsi, qrup 108 a
Elmi rəhbər: b/m Günel Qarayeva

DİNLƏRARASI DİALOQ PROSESİNDƏ QƏDİM MİSİR İNANCLARI, ZƏRDÜŞTLÜK VƏ İSLAM DİNİNİN MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ

Dinin insanlar tərəfindən doğru dərk edildiyi və aşılındığı zaman bu dəyərlərin sülh zəmanətçisi olduğunu anlamaq heç də çətin deyil. "Svilizasiyalar toqquşmasının" hökum sürdüyü müasir dövrümüzdə ayrı ayrı dinlərin mənsublarına dözümlülük nümayiş etdirmək nəinki çox yüksək mənəvi dəyər eləcə də

demokratik rejimin zəruri göstəricisi kimi qəbul edilməkdədir. Dinlər və əlaqəli sosial və mədəni strukturlar insan tarixində mühüm rol oynayırlar, qəbul etdiyimiz və ya rədd etdiyimiz dəyərlərə təsir edirlər. Sosial strukturlar olaraq onlar dəstəkləyici bir şəbəkə və mənsubiyyət hissini təmin edirlər.

Həyatın mənəvi ölçüsünə olan inam qədim zamanlardan bəri mövcud olmuşdur. Bir çox insan cəmiyyəti Günəşə, ilahi və tanrılara, yaxşı, pis və müqəddəsin ayırd edilməsinə dair öz iman sistemləri haqqında tarixi sübutlar qoymuşdur. Din insanlıq mənəviyyətinə və bəzən əxlaqi dəyərlərə aid olan mədəni sistemlərin, dünyagörüşlərinin toplusudur. Bir çox dinlərin həyata məna vermək və ya həyatın və ya kainatın mənşəyini izah etmək üçün nəzərdə tutulmuş təsvirləri, simvolları, ənənələri və müqəddəs tarixləri var. Onlar əxlaq, etika, dini qanunlar və ya üstünlük təşkil edən həyat tərzini kosmos və insan təbiəti ilə bağlı düşüncələrindən əldə etməyə meyllidirlər.

İslam dini səmavi dinlərin sonuncusu hesab olunur, İslam dini sülh, barışıq, bərabərlik və yardımşahmadır.

Tarix boyu yer üzünün hər bölgəsində müxtəlif mədəniyyətlər mövcud olub bu mədəniyyətlər bir-birləri ilə sosial və qarşılıqlı anlama baxımından əlaqələr qurmuşdur. Bu mədəniyyətlərin xalqlar və toplusunlar arasında qarşılıqlı yardışmələri də baş vermişdir. Hər mədəniyyətin müxtəlif xüsusiyyətləri var və qarşılıqlı anlaşma tolerantlıq çərçivəsində insanlar hər mədəniyyətdən müxtəlif şeylər öyrəniblər. Mədəniyyətin mənşəyinə aid nəzəriyyələrin bir qisminin iddialarına görə dinin kökü vahid olmuşdur.

Qədim misirlilərin inanclarına görə bu dünyadakı həyat ölümlə bitmir məzarda davam edir. Ölülərin ruhlarının məzarlardan çıxması, tanrıların yanına qalxması, yeraltı dünyada gəzməsi inancları yaranmışdı. Zərdüştlikdə isə Ahuramazda hər şeydən üstündür, Cinvat körpüsü anlayışı, Hörmuzun 30-40 yaşlarında peyğəmbər olması, mağarada ona mələk tərəfindən vəhy gəlməsi, Günəş və ya atəşin qiblə olması, gündə 5 dəfə namaz qılınması kimi təməl prinsiplər İslam dininin müvafiq dini inancları ilə uyğundur.

Hər bir dində digər bir dinin müəyyən elementləri biruzə verir, dini inancların qarışması və ya ayrılması baş verir.

Ədəbiyyat:

1. Assmann, Jan (2001) [1984]. The Search for God in Ancient Egypt. Lorton, David transl. Cornell University Press.
2. Boyce, Mary (1979), Zoroastrians: Their Religious Beliefs and Practices, London: Routledge 3. Najeebabadi, Akbar Shah (2001). History of Islam. Dar-us-Salam Publications.

Nicat Mədətli

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 260

Elmi rəhbər: Lamiyyə Namazova

XII-XV ƏSRLƏR YAPONİYADA SAMURAYLAR

Samurayların ilk dəfə tarixə keçişləri X əsrə təsadüf edir. Ümumiyyətlə, samuray sözü “xidmət edən” deməkdir. Qədim Yaponiyada paytaxt Kiotoya gələnəri yerli xalq, özlərindən fərqləndirmək üçün samuray adlandırırdılar. Lakin daha sonralar samuray, güclü torpaq bəylərinə (feodallara) xidmət edən əsgərlərə deyilməyə başlandı.

Samuray rütbəsi atadan oğula keçsə də, bəzi istisnalar mövcud olmuşdur. Belə ki, hərbi sahəsində uğur qazanan əsgərlərə də samuray rütbəsi verilirdi. Lakin belə hadisələrə tarixdə çox az rast gəlmək olardı. Çünki bir çox samuray rütbəsi əsasən keçmiş Yapon bəylərinə verilmişdi.

Samurayların hərbi sahəsində özlərini tanıtmaları XII əsrə təsadüf edir. 1156-cı ildə Minamoto və Tayqa ailələri arasında baş verən və tarixə Hogen Üsyanı kimi düşən daxili çəkişmədə samuraylar özlərini göstərmiş, iri feodalların diqqətlərini cəlb etmişdilər. Oxşar hadisə 1159-1160-cı illərdə baş verən və Tayqa ailəsinin qələbəsi ilə başa çatan Heici Üsyanında da görülmüşdür.

Bir nöqtəni xüsusilə qeyd etmək lazımdır; Tayqa ailəsi 1160-cı ildə Heici Üsyanında qələbə qazandıqdan sonra məğlub Minamoto ailəsindəki gənc uşaqlara toxunmamış və beləliklə gələcəkdə baş verəcək Genpei Müharibələrinə şərait yaratmışdır. 1180-ci ildə baş verən Uci Müharibəsi Genpei Müharibələrinin ilk mərhələsi olmuşdur.

Genpei adı, Genji (Minamoto) və Hei (Tayqa) ailələrinin adlarının Çin dilində oxunuşudur.

Genpei Müharibələri əsasən ən qanlı üç müharibə ilə tanınır. Bunlar, İçinotani(1184), Yaşima(1185) və Dannouradır(1185). Bu müharibələr Minamoto ailəsinin qələbəsi ilə başa çatmış və Minamoto Yoritomonun 1192-ci ildə İmperator tərəfindən şoqun təyin edilməsi ilə başa çatmışdır.

Yoritomonun şoqun seçilməsi ilə İmperator iqtidar gücünü itirərək yalnız dini gücü əlində saxlamışdır. Həmin ilə qədər tez-tez şoqun dəyişmələri baş versə də, Minamoto ailəsinin şoqun seçilməsi ilə bu sistem dəyişmiş, artıq uzun illər bir ailənin şoqun olması qərara alınmışdır.

Minamoto Yoritomo, Bakufunun yaradıcısıdır. Bakufu, hərbi güc ilə bir ailənin qurduğu hökumət deməkdir. Buna misal olaraq, Osmanlıda Sokollu Mehmet Paşanı, İtaliyada Mediciləri göstərə bilərik.

Lakin Yoritomonun hakimiyyəti çox davam etmir. 1199-cu ildə atdan düşərək ölür və onun ailəsinin yerinə şoqunluğa Hocolar, yəni Hoco ailəsi gəlir. Hoco ailəsi 1221-ci ildə ölkə sistemini dəyişdirmək üçün bir neçə reformlar keçirməyə cəhd göstərir. Lakin bu reformlar uzunmüddətli olmur.

Ailələrin dəyişməsinə baxmayaraq, samurayların gücü gündən-günə artmaqda davam edir. Samuraylar hərbi sənəti ilə yanaşı, şeir, opera və bir çox sənət sahələrini mənimsəyir və beləliklə yüksək təbəqənin yaranmasına şərait yaradırdılar. Onlar İmpertarora sədaqəti və məğlubiyyət qarşısında intihar etməkləri kimi bir neçə xüsusiyyətləri ilə tanınırdılar. Samuraylar illər keçdikcə Yaponiyanın daimi ordusuna çevriləcəkdi. Ox atmaqda, qılınc oynatmaqda və əlbəayaq döyüşlərində öz ustalıqlarını hər kəsə göstər-məkdən çəkinmirdilər. Fransada mövcud olmuş Muşketyorlar kimi küçə nəzarətlərinə çıxır və digər samuraylarla düel etməkdən çəkinmirdilər. Bəlkə də, bu xüsusiyyətləri onları hər kəsin gözündə yüksəltmiş və həmin dövrdə məşhur olan “qorxu” taktikası ilə insanlara hökm etməklərinə kömək etmişdir.

Eynilə, samurayların əsas gücləri Çingiz Xanın ordularının Yaponiyaya səfərlər etməsi zamanı daha da gözə batmışdır. Monqollar 1274-cü ilə Yaponiyanın cənubunda yerləşən Kyusu adasına çıxmış və bir neçə kəndi talan etmişdilər. İkinci yürüşləri 1281-ci ilə təsadüf edir. Lakin həm samurayların ustalıqla mübarizəsi, həm də Kamikaze küləyinin Monqol gəmilərini batırması, Çingiz Xanın orduları dayandıra bilmişdir. Məhz, Kamikaze küləyi həmin hadisədən sonra “Tanrıların Küləyi” adlandırılmışdır.

Əvvəlki abzasda Hoco ailəsinin Minamoto ailəsini əvəzlədiyini söyləmişdik. 1336-cı ildə isə Hoco ailəsini Minamoto nəsil-dən gələn Aşikaqa ailəsi əvəzləmişdir. Aşikaqa ailəsinin şoqun seçilməsi ilə ailələr arasında mübarizə genişlənmiş və nəticədə 1467-1476-cı illəri əhatə edən Onin Müharibələri gerçəkləşmişdir. Bu müharibələrdə Paytaxt Kioto xarabalığa çevrilmişdir.

Ədəbiyyat:

1. Samuraylar, Stephen Turnbull, Kronik Kitap, 2021.
2. Japonya Tarihi, James Huffman, İnkilap Yayınevi, 2020.

Алик Аллахвердиев

Азербайджанский университет языков,

Переводческий факультет, гр.346

Научный руководитель: г.п. М.Ахмедова

УЛИЧНЫЙ СЛЕНГ ВО ФРАНЦУЗСКОМ КУЛЬТОВОМ ФИЛЬМЕ (НЕНАВИСТЬ)

Прежде всего, для полного понимания работы, мы думаем следует дать определение слова «Жаргонизм». Словарь Ожегова даёт следующее определение: Жаргонизм-Речь какой-н. Социальной или иной объединенной общими интересами группы, содержащая много слов и выражений, отличных от общего языка, в том числе искусственных, иногда условных.

Каждый день люди обмениваются информацией, делятся своими мыслями и идеями. Это давно стало неотъемлемой частью жизни любого человека. Однако наша речь постоянно пополняется новыми изречениями. Однозначно относиться к влиянию жаргона на речь нельзя, запрещать употреблять жаргонизмы бессмысленно, но и невозможно не видеть опасные тенденции жаргонизации литературного языка. И тут встаёт резонный вопрос. Почему переводчик должен разбираться в жаргонизмах?

Жаргон – это особый язык, который создается внутри определенных социальных или социально-профессиональных групп и с помощью которого человек демонстрирует свою принадлежность к группе и выделяется из массы говорящих.

Переводчик часто оказывается в специфических ситуациях, ему приходится переводить уйму текстов разного характера. Представим, что клиентом устного переводчика на этот раз стал выходец из Юга Франции, скажем из Тулузы. В большинстве случаев он начнет речь с «Aloura». Подготовленный переводчик не потеряется в такой ситуации, так как он ознакомлен с жаргонизмами, он легко поймёт, что Aloura это приветствие, распространенное именно в южной части шестиугольника, на которое общим ответом является то же самое приветствие.

Почему художественный фильм «Ненависть»?

Этот фильм насыщен жаргонизмами и уличным сленгом является ярким примером красоты французского языка. Именно поэтому этот фильм был выбран в качестве примера одного из разновидностей французского жаргона.

В данном исследовании мы постарались собрать как можно больше колоритных жаргонизмов и местной лексики, а также попытались объяснить их.

Литература:

1. В.Н. Комиссаров. Теория перевода М.: Высшая школа, 1990, 253 с.
2. Т.Б.Кузёма, К.А.Синдеева. Жаргон как социальная разновидность французской лексики.

İlahə Hümətova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Tərcümə fakültəsi, qrup 347

Elmi rəhbər: b/m R.Məmmədova

ƏRƏB İŞĞALININ İSPANİYA MƏDƏNİYYƏTİNƏ TƏSİRİ

Təxminən 8 əsr davam etmiş ərəb işğalı İspaniyanın xüsusilə cənub bölgəsinin mədəni inkişafına, memarlığına, mətbəxinə və elm sahələrinə böyük təsir etmişdir. İspaniyanın cənub əyalətlərində İslam memarlıq üslubunun əlamətlərindən olan minarələrə, qüllələrə, günbəzlərə, sərdabələrə, mehrablara, oyma xəttatlıq nümunələrinə və parlaq rənglərlə bəzədilmiş naxışlara rast gəlinir. Qranadada yerləşən Əlhambra sarayı ərəb memarlığının ən məşhur nümunəsidir. Müsəlman əmirlərin yay aylarında istirahət etdikləri Əlhambra sarayının yaxınlığında yerləşən El Generalife sarayı, su kanalizasiya sistemləri, bağların və hovuzların dizaynı ilə diqqəti cəlb edir. Tarix boyu müxtəlif dəyişikliklərə məruz qalmış Aljafería de Zaragoza xristian qalası kimi görünsə də, içərisində qədim İslam memarlığına aid ornamentlər mövcuddur. Sevilyadakı Torre de Oro əvvəlcə müdafiə funksiyasını yerinə yetirirdi, daha sonra Sevilya fəth edildikdən sonra ibadətgaha çevrilmişdir. Malaqada yerləşən Alcazaba 11-ci əsrdə İslam memarlıq üslubunda tikilmiş və günümüzə qədər ən yaxşı vəziyyətdə saxlanılmış abidədir.

İspaniya mətbəxində ən vacib yeniliklərdən biri şəkər qamışı idi. Beləliklə, mürəbbə kimi yeni reseptlərin yaranmasına təsir etmişdir. Bir çox şirniyyatların hazırlanmasında darçın, badam və şəkərdən istifadə olunmasının mənsəyi ərəblərdən gəlir. Nuga, marzipan, börek, almojabanalar və s. yeməklər ərəb işğalı dövrünə aiddir. Əncir, gavalı, ərik və kişmiş kimi meyvələrin qurudulması üsulları müasir dövrdə də tətbiq olunur. Günümüzdə İspaniya mətbəxində ərəb mənşəli zəfəran, darçın, küncüt, razyana, zəncəfil və muskat tozundan istifadə olunur.

İspaniyada məskunlaşan ərəblər burada tibb və astronomiya kimi elmlərə böyük töhfələr vermişlər. Əbülqasım əz-Zəhravi Əndəlüsdə tanınmış cərrahlardan olmuşdur. Onun icad etdiyi cərrahi alətlərdən bəziləri günümüzdə hələ də istifadə edilir. Madriddə anadan olan Məslmə Astronomiya və Riyaziyyat məktəbinin banisidir. Şərqi ən məşhur astronomları Əl-Battani və Əl-Xarəzminin astronomiya cədvəllərinə müraciət edərək araşdırmalar aparmış, sonralar Qrinvich meridianı adlanacaq Toledo meridianını təyin etmiş və orta əsrlərdə Avropa astronomları tərəfindən istifadə olunacaq səma xəritələri tərtib etmişdir.

Apardığımız araşdırmalardan belə nəticəyə gəlirik ki, 8 əsrə yaxın İspaniyada yaşamış ərəblər ispan mədəniyyətində yeniliklər gətirmişlər, inkişafa səbəb olmuşlar və xüsusilə də ölkənin cənub bölgəsinin mədəni inkişafına, memarlığına, mətbəxinə və elm sahələrinə böyük təsir etmişdir.

Ədəbiyyat:

1. Carlos Guapera, “Influencia arabe en la cultura española”, Madrid, 1998
2. Roberto Ruiz, “Ruta por el legado islámico más importante de España”, España, 2018
3. Z.Əliyev, “İspaniya ərəblərin hakimiyyəti altında”, Bakı, 2015

Firəngiz Fətullayeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Tərcümə fakültəsi, qrup 347

Elmi rəhbər: b/m J.Qənbərli

FRANKO DÖVRÜNDƏ İSPANİYADA MƏDƏNİYYƏT VƏ İNCƏSƏNƏT

İspaniyada 1936-1939-cu illər arasında baş vermiş Vətəndaş Müharibəsində general Fransisko Frankonun başçılıq etdiyi milliyyətçilərin qələbəsi ilə 1939-1975-ci illər arasında hökm sürən diktatura rejimi qurulmuşdu. Bir çoxları bu rejimi ispan mədəniyyətinin qaranlıq dövrü hesab etsə də, bu dövrdə mədəniyyət artıq demokratiya və azadlıq yolunu izləməyi bacarmışdı. Lakin Frankonun mədəniyyət siyasəti mətbuata, kitablara, radioya, filmlərə və teatra senzuraların tətbiqi səbəbindən mənfi xarakter daşıyırdı. Dövrün sevilən filmləri isə məhz senzura və dublaj edilmiş və əsasən, xarici filmlər idi. 50-ci illərdə də komediya, Əndəlüs folkloru və Madrid ənənəçiliyi inkişaf etdi.

Sonralar, 60-cı və 70-ci illər arasında səhnə təcrübəsi üstünlük təşkil etməyə başladı. Şouya və ictimaiyyətlə qarşılıqlı əlaqəyə daha çox əhəmiyyət verildi; Beləliklə, Fernando Arrabal kimi yenilikçi müəlliflər və Els Yoglars və ya Tábano kimi müstəqil qruplar meydana gəldi.

Ədəbiyyata gəldikdə, Frankonun yeritdiyi diktatura siyasəti ədəbiyyatın Gümüş Dövrünə son qoydu. Bu, dəhşət və iztirabı ifadə edən bir ədəbiyyatın başlanğıcı demək idi. Beləliklə, 40-cı illərin sonunda iqtisadi böhran yoxsulluq, bərabərsizlik kimi problemləri özündə əks etdirən sosial ədəbiyyatın yaranmasına təkan verdi. 1942-ci ildə Kamilo Xose Selanın “Paskual Duartenin ailəsi” əsərinin nəşri reallığın ən qəddar tərəflərini qaldıran yeni bir ədəbi cərəyan – tremendizmin yaranmasına səbəb oldu. 60-cı illərdə isə iqtisadi yüksəliş səbəbindən bu vəziyyət dəyişdi. Xüsusilə hekayə və povestlərin inkişafında Qabriel Qarsiya Markes, Mario Varqas Lyosa kimi simaların böyük rolu var idi. 60-cı illərdə meydana gəlməyə başlayan rejimə qarşı müqavimət sonrakı on ildə daha da güclənmişdi.

Vətəndaş müharibəsindən sonra İspan müasir incəsənəti itirilmiş nəbzini bərpa etdi və avanqard incəsənət tarixinin əsas mərhələlərindən biri olaraq, 1949-cu ildə Altamira Məktəbinin quruldu. Bu məktəbə görə incəsənət özünü dünyəvi hadisələrin bağlarından azad etməli idi. Daha sonra incəsənət də etiraz və tənqidlə ahəngdarlıq daşdı və ilk olaraq 50-ci illərin sonlarında Saura, Feyto, Kanoqar kimi rəssamların yaratdığı qruplarla abstraksiya və qeydi-formalizmə keçdi. Dövrün digər bir sənətkarı olan Genovesin əsərləri təqib olunan kütlələri, Frankonun repressiyasının metaforlarını özündə əks etdirir və təmsil edirdi. Məşhur ispan rəssamı Pablo Pikassonun Gernika əsərinin əhəmiyyətini də qeyd etməmək olmaz. O, İspaniya tarixinin rəmzidir və müharibənin dəhşətlərini, qəddarlığını pisləyir. Salvador Dali də Franko dövrünün böyük ispan rəssamlarından biri idi. O, Frankoya dəstəyini bildirdiyindən ən çox təqib edilən şəxslərdən biri idi. Lakin Dali, əslində, heç vaxt siyasətə bağlı bir sənətkar olmayıb, sadəcə, bu rejimi qəbul edib.

Bütün bu sənətkarların və hadisələrin 1939-1975-ci illər arasında baş vermiş tarixi və siyasi panoramadakı əhəmiyyətini göstərmək, onların diktatura şəraitində belə inkişaf edən sənət səhnəsində əhəmiyyətini vurğulamaqdır.

Ədəbiyyat:

1. Diario16, Javier Pérez Cobo, “Cultura y Contracultura”
2. Lavanguardia, Sergi Saranga, “¿Cuáles eran las características del franquismo?”
3. El País, Benjamín Prado, “Dalí el fascista”

4. El País, Begoña Gómez Urzaiz, “¿Cómo el franquismo se apoyó en el arte?”
5. Enrique Moradiellos, “El franquismo no fue un páramo cultural”
6. Ismael Saz, “Los intelectuales del franquismo entre 1939-1953”, Bulletin d’Historie Contemporaine de l’Espagne.
7. Genoveva Tusell, “Art in the Franco era: Tendencies on the fringe of a State ideology”

Nigar Quluzadə
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Tərcümə fakültəsi, qrup 347
Elmi rəhbər: b/m R.Məmmədova

DÜNYADA ARGENTİNA MƏDƏNİYYƏTİ

Cənubi Latın Amerikasısı ölkələri kimi Argentina da öz gözoşşayan mənzərələri, yerləşdiyi məkanı, insanları və özünəməxsus mədəniyyəti ilə turistlərin diqqətini cəlb edir.

Tarix boyu Argentina öz fərqli mədəniyyəti, xüsusilə, əvəzolunmaz tanqosu və futbolu ilə bu ölkəyə maraq salan şəxsləri təəccübləndirə və valeh edə bilmişdir. İlk növbədə qeyd etmək lazımdır ki, Argentina mədəniyyətinin – ədəbiyyatının, musiqisinin, kinematoqrafiya və teatrşünaslığının və s. – formalaşmasında və onun bugünkü inkişafında Avropadan gələn mühacirlərin rolu danılmaz olmuşdur. Bunun nəticəsidir ki, futbol Argentinanın milli kimliyinin bir hissəsini təşkil etsə də, onu Argentinada məhz 1880-1882-ci illərdə gəlmiş britaniyalı mühacirlər yaymışdır.

Argentina mədəniyyətinin ən əvəzolunmaz elementlərindən biri, hətta Argentinanın adı çəkildikdə demək olar ki, ağla gələn ilk düşüncə onun tanqosudur. Argentinaya səyahət edən turistlərin təxminən 85%-i məhz tanqo izləmək üçün tanqo klublarına üz tuturlar. Bu rəqs Buenos-Ayres və Montevideonun aşağı təbəqələri arasında yaranmış və avropalı mühacirlərin gəlişi ilə təsirə məruz qalaraq inkişaf etmişdir. Tanqo iki şəxs arasında baş verən “əməkdaşlıq prosesidir”. Belə ki, Tanqo oynayan cütlik bir-birinin addımlarını izləyərək bir-biri ilə vəhdətdə rəqs edir. Bu gün Tanqo sadəcə Argentina ilə sərhədlənmir, o artıq beynəlxalq bir rəqs hesab edilir, lakin bütün Tanqo növləri arasında ən məşhuru məhz Argentina tanqosudur.

Mədəniyyətdən söz açarkən mətbəxdən də yan keçmək olmaz. Hər bir ölkənin mətbəxində ən çox istifadə edilən ərzaq olduğu kimi, Argentinada bu, ətdir. Argentina mətbəxi özündə Avropa mətbəxini, xüsusilə, İspaniya və İtaliya mətbəxini birləşdirir və bu yeməklərdən dadan şəxslərin zövqünü oxşayır. Bu ölkəyə səyahət edərkən Argentina Empanadasını dadmadan getmək olmaz. Empanada duzlu və ya şirin içliklə doldurulan, nazik xəmirə ibarət bir yeməkdir. İçərisi, əsasən, ət və ya tərəvəzlə doldurulur. Empanadanın tarixinin ta qədimlərə – kəndlilərin tarlalarda çalışarkən yemək üçün götürdükəri içi dolu çörəklərə – dayandığı güman edilir. Bundan başqa, Argentinanın ən ləzzətli yeməkləri sırasına bife, çimiçurri, lokro, çoripan, pikada və s. daxil etmək olar.

Apardığımız araşdırmalardan belə nəticəyə gəlirik ki, Argentina mühacirlərin ən çox üz tutduğu ölkələrdən biri olduğu üçün bu gün onun mədəniyyəti olduqca zəngin və güclüdür. Argentina dünyada tanqo rəqsi, milli mətbəxi və ecazkar memarlıq abidələri ilə özünəməxsusluğu ilə seçilir. Andre Malro demişkən, bir mədəniyyət yalnız öz zəifliyi ucbatından məhv ola bilər.

Ədəbiyyat:

1. Antonio J. Onieva “Diccionario multiple”, (6 vol.), Ed. Parainfo, Madrid, 2000
2. El Viajero feliz, “Comida típica de Argentina, 10 platos que debes probar”, Buenos Aires
3. Riseña cultural, “La Cultura Argentina”, artículo, Buenos Aires, 2020

İSPANİYA VƏTƏNDAŞ MÜHARİBƏSİNİN KİNEMATOQRAFIYAYA TƏSİRİ

Hər bir xalqın taleyini müəyyənləşdirən; siyasi, iqtisadi, bədii və sosial müstəvilərdə təsirlərini göstərən bir tarixi var. İspan xalqı da belə bir tarixə malikdir.

İspan vətəndaş müharibəsi XX əsrin ən böyük faciələrindən biridir. 1936-cı ildə başlayan və 1939-cu ilə qədər üç il davam edən müharibə siyasi nəticələri ilə yanaşı, ədəbi sahəyə və kino sənətinə də güclü təsir etdi. Vətəndaş müharibəsi illəri İspaniya kinosu üçün durğunluq dövrü olmuş və onun inkişafına mane olmuşdur. Frankonun qələbəsi isə qlobal səviyyədə təsir göstərməmişdi. Təkcə bu qələbə İspaniyanı otuz il dünya tarixindən ayırdı. Müharibədən sonrakı illərdə isə cəsarətlə müharibənin mənfi təsirlərini əks etdirən əsərlərin yarandığının şahidi oluruq.

Ümumiyyətlə, müharibə kinematoqrafiyada tez-tez müraciət olunan mövzulardandır. Başlıca səbəb isə xalqların apardığı mübarizə yolunun, qəhrəmanlıqların unudulmamasını təmin etmək, həmçinin, müharibənin böyük itkilərə səbəb olduğunu, bunun bir həll yolu olmadığını xatırlatmaqdır. İspan kinematoqrafiyasında da müharibə mövzusunə müraciət olunub və olunacaq. Bununla belə, bu mövzuda çəkilən filmləri guerra civil (vətəndaş müharibəsi) və posguerra (müharibədən sonra) olaraq 2 hissəyə ayıra bilərik.

Pedro Almadovarin ssenari müəllifi olduğu “Raşa”, Fernando Arrabal imzalı “Viva la muerte”, Kataloniyalı rejissor Qonzalo Herraldenin “El Espiritu De Franko” filmi müharibədən sonrakı dövrü əks etdirir.

Vətəndaş müharibəsi dövrünə həsr olunmuş filmlərdən birinə misal olaraq Ernest Heminqueyin eyniadlı əsəri əsasında çəkilmiş “Əcəl zəngi”(1943)ni göstərə bilərik. Filmdə İspaniyada vətəndaş müharibəsi zamanı körpünü partlatmaq üçün təyin olunmuş partizan qrupuna rəhbərlik edən Robertin dörd günlük hekayəsindən bəhs edilir. Faşizmə qarşı birləşmiş kəndlilər və müəllimlər özlərindən qat-qat güclü orduya qarşı inam və ümidlə vuruşması diqqət cəlb edən məqamlardandır. Film ispan cəmiyyətindəki təməl təzadları: varlılıq və yoxsulluq, azadlıq və əsarət, sülh və müharibə, eşq və nifrətə ətraflı şəkildə əks etdirir. Filmin sonunda isə Robert dinamiti körpünün altına qoyur və öz tərəfdaşının ölümünə səbəb olur. Daha sonra ekran qaralır və son bir əl atəş səsi eşidilir.

Belə nəticəyə gəlirik ki, vətəndaş müharibəsi adından da göründüyü kimi eyni vətən oğullarının bir-birinə qarşı mübarizəsidir. Hansı tərəfin qalib gəlməsindən asılı olmayaraq, xalq üçün faciəvi sonluqla başa çatır.

Ədəbiyyat:

1. Ernest Hemingway, “Por quién doblan las campanas”, 1940
2. Judith Vives, “Películas para entender la guerra civil y el franquismo”, Barcelona, 2020

İSPANDİLLİ XALQLARIN FESTİVALLARI

Hər bir xalqın, mədəniyyətin özünəməxsus adət-ənənələri, bayramları və festivalları var. Festivallar aid olduğu xalqın tarixini, zəngin ədəbi irsini, həmin xalqın səciyyəvi xüsusiyyətlərini özündə əks etdirir. Dünya xalqları arasında ispanidilli xalqların festivalları insanlarda xüsusi bir maraq doğurur. Latin Amerikasının musiqi, rəqs və rənglərlə yaşayan insanların qitəsidir. Latin Amerikasının festivallarından bəziləri bunlardır:

Montevideo Karnavalı – Uruqvay. Montevideo karnavalı 40 gün davam edir və onu dünyanın ən uzun karnavalı hesab edirlər. Daha çox Braziliya əsilli insanların mədəniyyətinin yer aldığı festivalda müxtəlif qruplar 40 gün ərzində paytaxt Montevideonun müxtəlif məhəllələrindəki teatrlarda samba, mur-

ga (bir yumoristik mövzularda mahnılar ifa edən) qrupu çıxış edirlər. Uruqvay karnavalını digərlərindən fərqləndirən başqa bir xüsusiyyəti onun turistik deyil, son dərəcə yerli olmasıdır. Karnavalın ən mühüm günləri fevralın 8-9-na təsadüf edir.

Oruro Karnavalı – Boliviya. Bütün qitənin ən maraqlı festivalı Boliviyanın 3700 metr hündürlükdə yerləşən Oruro şəhərinin karnavalıdır. Oruro əsrlər əvvəl And dağlarının əhalisi üçün ziyarət yeri idi. 200 ildir keçirilən Oruro karnavalı bütöpərəstlik elementlərini xristianlıqla birləşdirir. 3-13 fevral tarixləri arasında keçirilən karnavalın ən mühüm günləri 10-13 fevral tarixlərinə təsadüf edir.

Meksikada “Ölülər Günü”. Meksikada Azteklərdən bəri qeyd olunan “Ölülər Günü” rəngarəng geyimlər, möhtəşəm paradlar, marigoldlar festivalıdır. “Ölülər Günü” festivalında ailələr bir araya gəlir, əcdadlar yad edilir, bayram üçün xüsusi yeməklər bişirilir.

Meksikada qeyd olunan “Ölülər Günü” (Dia Los Muertos), İspanların əcdadlarını xatırlamaq üçün bir araya gəldiyi bir festivaldır. Bu şənlikdə mərhumun sevdiyi qoxularla bəzədilmiş məxmər gülü (Cempasuchil) ilə bəzədiləri yerlərdə dua edir və qurbangahlar hazırlayırlar. Festivalın mənşəyi qədim dövrlərə gedib çıxır, burada “Ölülər Günü” canlandıran üç cəmiyyət var: Azteklər, Tolteklər, Nahuatlilər.

Meksikada “Ölülər Günü” festivalının ən sıx qeyd olunduğu yer təbii ki, paytaxt Meksiko şəhəridir. Rəngarəng paradlar və nəhəng festival maşınları ilə birlikdə onlarla kostyumlu insanın mahnı oxuduğu Meksiko şəhərinin küçələri vizual ziyafət təqdim edir.

Kiçik şəhərlərə nəzər salsaq, Miçoakan bölgəsindəki Patzkuaro şəhəri festivalın ən sıx qeyd olunduğu yerlərdən biridir. “Dia de los Muertos” kimi də tanınan “Ölülər Günü” festivalı 2020-ci ilin 31 oktyabr – 2 noyabr tarixlərində Meksikada qeyd olunur. Uşaqların digər dünyadan oktyabrın 31-də, böyüklərin isə noyabrın 1-də ziyarət edəcəyinə inanılır.

Latın Amerika ölkələrinin festivallarını araşdırdıqda belə nəticəyə gəlirik ki, bu ölkələr öz mədəniyyət və tarixlərini çox gözəl şəkildə qoruyub saxlamış və zənginləşdirmişlər. Latın Amerikası öz genişliyi və müxtəlifliyi daxilində köklü ənənələr ölkəsidir. Hər bir ölkənin karnavalları, şənlikləri və festivalları onun mədəniyyətini, tarixini, yaşam tərzini, görüş və düşüncələrini daha yaxından tanımağa imkan verir və xalqın görüşü, mədəni irsini əks etdirir.

Ədəbiyyat:

1. Carlos María Manuel Elia, “La gestion de festivales escénicos”, España, 2011, 323 p.
2. E. Chang-Rodríguez, “Latinoamérica: su civilización y su cultura”, España, 2008, 446 p.

Pərvanə Bayramova
*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil-2 fakültəsi, qrup 108 a
Elmi rəhbər: b/m Qarayeva Günel*

FƏLSƏFƏNİN İCTİMAİ HƏYATDA ROLU VƏ ANLAMI

Alman filosofu olan Karl Yaspersin də dediyi kimi, “fəlsəfə yolda olmaqdır”, lakin bu bir yolda qalmaq mənasına gəlmir. Axtarış zamanı göstərilən səylər çatmaq istənilən mənzilin özüdür”. Fəlsəfə kainatı, insanı və dəyərləri anlamaq məqsədilə aparılan ən geniş araşdırma, birləşdirici, bütünləşdirici bir açıqlama cəhdidir”. Fəlsəfənin mühüm təməl hərəkət nöqtələrindən biri “mən bilirəm” iddiasında olmamaqdır.

Fəlsəfə insandan çox, bir yer və zamanla bağlıdır; yəni bir insanın xüsusiyyətlərindən çox bir dövrün xüsusiyyətlərini əks etdirir. Yaxşı filosof olmaq üçün bizə heyranət və təəccüb qabiliyyəti lazımdır. Filosof dünyaya heç vaxt alışmır. Onun üçün dünya həmişə heyranləndirici, bir qədər ağlasığmaz tapmaca kimi görünür. Bu xüsusiyyətə görə isə filosofları yeni doğulan körpəyə bənzədirlər. Yum uşaqların hələ alışmaqdan irəli gələn gözləntilərinin köləsi olmadığını söyləyir.

Fəlsəfə dilə gətirilməyə çalışılan düşüncələrlə yaradılır, elm, incəsənətin, dinin izlərini daşıyır. Bəzi çağdaş filosofların da söylədiyi kimi, fəlsəfə özünü müzakirə mövzusu etməyi bacarır. “Fəlsəfə nədir?”, “Necə olmalıdır?” kimi suallar daim aktualdır. Gərək ki filosofluğa iddia edən bir şəxsin yuxusuna “Nə edirəm?”, “Nə demək istəyirəm?”, “Hardayam?” kimi suallar haram qatır. Dahi elm adamlarının çoxunun böyük filosof olduğu deyilir. Şübhəsiz, bu iki sahə tarix boyunca iç-içə olmuşlar. İnsan anlayışlar olma-

dan düşünə bilmir, anlaya bilmir. Düşünməyə, anlamağa, şərh eləməyə başladığımız anda elm və fəlsəfə zəruri olur. Elm kifayət etmir, onun sərhədləri var. Fəlsəfə elmi öz mövzusunə çevirə, tənqid edə, elmin sərhədlərini keçə bilir. Fəlsəfə mənbəyini qarşılaşdığımız problemlərdə tapır.

Gənc də yaşayışını fəlsəfiləşdirə bilər. Gənc cəmiyyətdəki yerini, dünyadakı yerini öyrənmək istəyir. Gənc nümayəndəsi olduğu mədəniyyətin canlanmasına, digər mədəniyyətlər içərisində seçilən olmasına yol açə bilər. Özünü axtaran gənc mədəni dəyərlərini də axtarır, tarixini, inanclarını, gələcəyini, cəmiyyətini axtarır. Axtarışda olan gənc, elmin köməyi ilə onu narahat edən problemlərə yaxınlaşır. Qarşı – qarşıya qaldığı situasiyaların incəliklərini elm vasitəsilə araşdırdıqdan sonra, ənənələrini, tarixini, dinini, siyasi mövqeyini fəlsəfənin köməyi ilə araşdıracaq, fəlsəfi düşüncələri ona araşdırma qabiliyyətini verəcəkdir. “Önümdə hansı yollar var?”, “Qərarımı necə verməliyəm?” kimi suallara cavab verməsinə fəlsəfə yardımçı olacaqdır. Gənc filosofların həyatını nümunə götürə bilər. Fəlsəfənin həyatda necə istifadə oluna biləcəyini bu işi artıq bacarmış filosoflardan öyrənəcək. Fəlsəfə gəncin düşüncəsinə, bir düşüncə tərzini qazanmasına, bununla da qarşısına çıxan fərqli situasiyaları qiymətləndirməsinə, təhsilini, mədəni dəyərlərini həyatda düzgün istiqamətləndirməsinə kömək edə bilər.

Ədəbiyyat:

1. Е.Губский, Г.Кораблева, В.Лутченко Философский энциклопедический словарь. – Москва: Инфра-М, 2005, 576 с.
2. Т.И. Ойзерман. Философия как история философии. Издательство «АЛТЕЙЯ». Санкт-Петербург, 1999, 447 с. 3. www.iep.utm.edu. The Internet Encyclopedia of Philosophy plato.stanford.edu. Stanford Encyclopedia of Philosophy

Fəxriyyə Rzayeva
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Tərcümə fakültəsi, qrup 347
Elmi rəhbər: b/m J.Qəmbərli

İSPAN VƏ AZƏRBAYCAN ADƏT-ƏNƏNƏLƏRİ ARASINDA OXŞAR VƏ FƏRQLİ CƏHƏTLƏR

Hər gün inkişaf edən dünyamızda bir çox müxtəlif mədəniyyətlər və bundan irəli gələn adət-ənənələr olduğu məlumdur. Hər bir xalqın yaşam tərzini bir sıra amillərə görə digərindən fərqlənir. Bu amillərə tarix, coğrafi mövqe, mədəniyyət, din və s. daxildir. Bu baxımdan İspaniya mədəniyyəti də bir sıra özünə-məxsus xüsusiyyətlərinə görə diqqəti cəlb edir.

İspaniya mədəniyyəti olduqca geniş və çoxşaxəlidir. Ölkədə yaşayan müxtəlif xalqlar: basklar, katalonlar, qalisiyalılar və s. mədəniyyətə öz təsirlərini etmişdir. Təsirlərdən danışdıqda ərəb işğalı dövrünü də qeyd etməmək olmaz. Ərəblərin gəlişi mədəniyyətdən uzaq olan İspaniyanı yüksək inkişaf səviyyəsinə çatdırdı. Onların gedişi ilə İspaniya üç milyon mədəni və elmi əhalisini itirdi və əkinçilik, ticarət, elm və ədəbiyyat kimi sahələrdə əhəmiyyətli dərəcədə geriləmə müşahidə olundu. Ərəb işğalı dövrünün adət-ənənələrə təsiri bu gündə özünü göstərir.

İspan adət-ənənələri ilə bizim xalqın adətləri arasında da kifayət qədər yaxınlıq mövcuddur. Bunlara misal olaraq hər iki xalqın qonaqpərvərliyini, daim gülüzlü münasibətini və əylənməyi sevməsini göstərmək olar.

Digər tərəfdən İspaniyada ailə dəyərləri və nəsillər arasındakı əlaqə müqəddəsdir, təsadüfi deyildir ki, boşanma nisbətlərinin ortalama nisbəti Avropada ən aşağı səviyyələrdən biridir. Uşaqlar bu ölkədə ən böyük dəyərdir. Bu isə yaşam tərzimiz arasında digər bir oxşar cəhət hesab oluna bilər.

Hər bir ispaniyalı üçün ən xoş ənənə bəlkə də gündəlik siesta – bir neçə saatlıq günorta istirahətidir. Bunun əsas səbəbi isə İspaniyanın isti iqlimə məxsus olmasıdır ki, günortadan sonra burada işləmək fiziki cəhətdən mümkün deyil. Günəşin xüsusilə şiddətli olduğu bir vaxtda yerli sakinlər bütün narahatlıqlarını kənara qoyur və axşam təzə güclə işə başlamaq üçün istirahət edirlər. Eyni ənənə bizim bəzi bölgələrimizdə də olduqca məşhurdur. Buna Naxçıvan, Kürdəmir, Göyçay, Yevlax, İmişli və s. yerləri misal çəkə bilərik.

Дaha bir adət yazın gəlişi ilə bağlıdır. Bizim Novruz bayramı ilə yazın gəlişini təntənəli şəkildə qeyd etdiyimiz kimi, İspanlarda da bu mövcuddur. Belə ki, İspaniyada yaz fəslinin gəlişi ilə bağlı bir neçə bayram qeyd olunur, lakin bunlardan ən əsası Falyas bayramıdır. Bu bayram bütün ölkədə böyük təmtəraqla qeyd olunur və “Od bayramı” da adlanır. Bayram tədbirlərinin sonunda nəhəng Falyas adlanan kuklalar yandırılır. Kuklaların hündürlüyü bəzən 20 metrə qədər olur. Falyas bayramı martın 15-19-da qeyd edilir.

Bu iki mədəniyyət arasında oxşar cəhətlər olduğu kimi təbii olaraq fərli cəhətlər də az deyil. Nümunə kimi olduqca məşhur ispan milli tamaşası – “Korrída” (öküz döyüşləri) qeyd etmək olar. Öküz döyüşlərinin keçirilməsi mənşəcə qədimdə Pireney yarımadasında öküzə sitayişlə əlaqədardır. Bu günkü gündə bu tamaşaların keçirilməsinə qadağa qoyulsa da bəzi ərazilərdə keçirilməyə davam edir. Bu kimi ölüm riski daşıyan tamaşa və ya adətlər bizim xalq üçün olduqca yaddır.

Ədəbiyyat:

1. Judith Vives, “Películas para entender la guerra civil y el franquismo”, Barcelona, 2020
2. Universidad de Navarra, “El cine durante la Guerra Civil española”, España 1998
3. R Altamira – 1906 – España 1998

Арзу Оруджова

Азербайджанской Университет Языков,

Обучение-1, гр. 311А

Научный руководитель: ст./пр. Динара Мухтарова

ПРЕДСТАВИТЕЛИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ШУШЕ

Азербайджан является страной с богатой культурой, многовековой историей и национальной литературой. В Азербайджане были написаны одни из самых прекрасных образцов литературы Востока в различные исторические периоды. Шуша, являясь неотъемлемой частью Азербайджана, является родиной таких выдающихся представителей литературы как: Хуршудбану Натаван, Касум бек Закира, Молла Панах Вагифа, Наджаф бек Везирова, Сулеймана Сани Ахундова, Юсиф Везир Чемазминли. Эти известные и выдающиеся персоны участвовали в становлении азербайджанской литературы всемирно известной, и поэтому не хватит одного научного тезиса для раскрытия вклада каждого в литературу Азербайджана.

Видным представителем литературы Шуши является. Хуршудбану Натаван занимает респектабельное место в истории литературы Азербайджана. Творчество Хуршудбану Натаван является культурным наследием азербайджанского народа. Поэтесса внесла свой вклад в строительство мечети, школ, центров искусств, и объектов водоснабжения. Она была уважаема в народе и занималась благотворительностью. Натаван является автором произведений таких как: “Фиалка”, “Сыну моему”, “Цветок”, “Заплачу”, “Без тебя” которые известны во многих иностранных странах. Хуршудбану Натаван являлась образованной женщиной своего времени. Поэтесса владела арабскими, персидскими языками помимо родного азербайджанского языка. Известен тот факт что интеллект Хуршудбану Натаван поразил представителя французской литературы Александра Дюмы, который отмечал это в своих мемуарах. Творчество поэтессы интересовало не только соотечественников, но и также известных иностранных деятелей культуры и литературы. Её мудрые и изящные стихи, написанные простыми словами, читались на территории Карабаха, на Кавказе и в России.

Ещё одним известным представителем литературы Шуши является Касум бек Закир, которого также называют “Поэтом переломной эпохи”. Поэт был достаточно образованным человеком своего времени. Закир получил начальное образование в медресе. Известно что он владел арабским и персидскими языками. Поэт хорошо разбирался в литературе имея глубокие знания в области классической восточной и азербайджанской литературе. Произведения Закира переводились на разные языки в советское время. Среди произведений Закира наиболее известными являются “Журавли”, “Меликзад и Шахсенем”, “Лиса и Волк”. Закир считается одним из основоположников критического реализма в литературе Азербайджана. Одним из важных вкладов Закира в литературу Азербайджана, является развитие литературного азербайджанского языка.

В заключение, исторически-культурно богатая Шуша внесла свой вклад в развитие культурно-литературное наследие Азербайджана выдающимися вышеупомянутыми представителями представителями. Данные писатели и поэты стали излюбленными не только в Карабахе, но и за рубежом.

Литература:

1. Ахундзаде Наджаф-бек Везиров М.Ф. Экинчи, 1877 12 мая №10
2. Джафарзаде А. Хуршид Бану Натаван – поэтесса и художница Азербайджана XIX века // Труды республиканского рукописного фонда. – Баку, 1961. – Т. I.
3. Закир. Г. Произведения. Баку: Азернашр, 1964
4. Карабахи М. И Маджмуйеи-Вагиф и муасирини-дигяр. Баку:Шуша, 1899
5. Шушинский Ф. Шуша. – Б.: Азербайджанское государственное издательство, 1968, 164 с.
6. <https://www.textologia.ru/literature/istor-liter-kavkaza-zakavkaz/azerbajdzhanskaja-literatura>

Rəhimə Hüseynova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, qrup B21-137

Elmi rəhbər: fil.f.d. Zülfüyyə Əlibəyova

DÜNYANIN YARANMASI HAQQINDA TƏSƏVVÜRLƏR

Hər bir xalqın özünəməxsus mifologiyası, dünyanın və tanrıların yaranması haqqında təsəvvürləri vardır. Bu xalqlara alman, çin, türk, azərbaycan xalqları da aiddir.

Almanların da dünyanın yaranması haqqında təsəvvürləri vardır. Alman mifologiyasının Allahlar pantheonunda baş və köməkçi, xeyri və şəri təmsil edən allahlar olmuşdur. Onların ən qüdrətli Odindir. Alman miflərinlərinə Odin dünyanın başçısı kimi təsvir edilir. O yoldaşı Friqq ilə insanların taleyini həll edir.

Yunan mifologiyasına görə dünya yaranmamışdan əvvəl sonsuz qaranlıq, xaos vardı. Yer, göy, dağ, dəniz, ölməz tanrılar xaosdan yaranmışdır. Torpaq tanrısı Heya, məhəbbət tanrısı Eros Xaosdan yarandı. Sonsuz Xaos əbədi zülmət tanrısı Ereb, qaranlıq gecə Nyuktun, gecədən zülmətdən əbədi işıq, yəni Efir, işıqlı gün Hemera yarandı.

Çin mifoloji mətnlərində kainatın yaranması bütün ardıcılığı və xaosun nizamlanması ilə diqqəti cəlb edir. Çinlilərin mifik təfəkkürlərində təbiətin və insanın yaranması haqqında iki konsepsiya vardır: 1. Cansız və canlı varlıqlar xaosun işıqlı başlanğıca və qaranlıq başlanğıca bölünməsi nəticəsində yaranmışdır. 2. Bütün varlıqlar transformasiya nəticəsində yaranmışdır.

Qədim türk mifologiyasının əsasını isə tanrıçılıq təşkil edir. Türklər tanrını göyün sahibi və tək bir yaradıcı qüvvə kimi qələmə vermişlər. Göy tanrı kainatın yeganə yaradıcısıdır. Altay yaradılış dastanının V.Verbitski variatında Ağ Ananın təklifi ilə dünyanı yaratmaq istəyən Ülgenin “Yaradısın yer!”, “Yaradılsın göy!” deməsi nəticəsində dünya yaranmışdır.

Digər xalqlarda olduğu kimi Azərbaycan xalqının da dünyanın yaranması haqqında təsəvvürləri vardır. Humay adlanan quş Allahın buyruğu ilə ilk dəfə olaraq suyun bir hissəsində dünyanı, quru ərazini yaradır. Humay quşu obrazı məhz həmin mifik təsəvvürlə bağlıdır.

Qədim insanın ətraf mühitdəki əşya və predmetləri, baş verən hadisələri dərk etmək cəhdi mifoloji şüurun yaranması ilə nəticələnəmişdir. Dünya xalqlarının demək olar ki, hamısının mifoloji şüurunda xatolik anlayış əsas yer tutur. Mifoloji şüurun ayrılarq tarixi şüura keçməsi folklor mətnlərinin yaranmasına səbəb olmuşdur. Buna görə də folklorun müxtəlif növlərinin- nağılların, əfsanə və rəvayətlərin, dastanların, inanc və sınımaların və s. əmələ gəlməsində və formalaşmasında miflər mühüm rol oynamışdır.

Ədəbiyyat:

1. Avtandil Ağbaba – “Mifologiya”. Sumqayıt. 2008

NORVEÇ MƏDƏNİYYƏTİNDƏ NEOKLASSİZM, MODERNİZM, FUNKSIONALİZM ƏSAS MEMARLIQ NÜMUNƏLƏRİ KİMİ

Giriş. Norveçin memarlıq abidələrini onun inkişaf tarixindən asılı olaraq formalaşmışdır. Buranın memarlığında neoklassizm, modernizm və funksionalizm nümunələri xüsusilə fərqlənir. Hər bir istiqamətdə nümunə növlərinin bəziləri tam, bəziləri isə qismən müasir dövrə qədər qalmışdır.

Neoklassik memarlıq 18-ci əsrin ortalarında İtaliya və Fransada başlayan neoklassik hərəkatın yaratdığı memarlıq üslubudur. Qərbi dünyasının ən görkəmli memarlıq üslublarından birinə çevrildi.

19-cu əsrin əvvəllərində Norveçdə akademik təhsil almış memarlar az idi. Bu cür savadlı sənətkarların fəaliyyəti İsveçlə birliyə görə çox məhdud idi. Memarlıq əsasən yüksək təbəqədən olan şəxslərin marağında idi. Onların fikrincə, neoklassik strukturlara tələbat çox idi. Elə buna görə də həmin müddət ərzində çoxlu möhtəşəm neo-klassik evlər tikildi. Lakin 1814-cü ildə Kristianiya paytaxt statusuna yüksəldikdə işlər dəyişdi. Dövlətin müxtəlif qurumları üçün praktiki olaraq heç bir uyğun bina olmadığından iddialı tikinti proqramına start verildi. Təəssüf ki, iqtisadi çatışmazlıqlar səbəbindən çox ləng sürətlə həyata keçirildi. İlk böyük uğur Kral Sarayı oldu.

Modernizm 19-cu əsrin sonlarında texnologiya, mühəndislik və tikinti materiallarında baş verən inqilablardan və tarixi memarlıq üslublarını pozmaq və tamamilə funksional və yeni bir şey icad etmək istəyindən yaranmışdır. İnqilabdan əvvəl daha güclü, daha yüngül və daha hündür strukturlar qurmaq üçün çuqun, alçıpan, təbəqə şüşə və dəmir-beton istifadə edildi. Tökmə şüşə prosesi 1848-ci ildə icad edildi və çox böyük pəncərələr istehsal etməyə imkan verdi. 1851-ci ildə Böyük Sərgidə Cozef Paxton tərəfindən hazırlanmış Kristal Saray dəmir və təbəqə şüşə konstruksiyasının ilk nümunəsi idi, 1864-cü ildə ilk şüşə və metal pərdə divarı izlədi. Kopenhagendə təhsil almış memar Karl Frederik Stenli 19-cu əsrin əvvəllərində Norveçdə bir neçə il keçirmişdir. O, Osloda və ətrafında varlı himayədarlar üçün kiçik işlər gördü, lakin onun ən böyük nailiyyəti 1800-cü ildə tamamlanan Kristianaddakı yeganə ali təhsil yeri olan Oslo Katedralskolesinin təmiri oldu. O, köhnə binanın qabağına klassik eyvan əlavə etdi. və 1814-cü ildə Parlament tərəfindən iclas üçün müvəqqəti yer kimi ayrılmış yarımdairəvi auditoriya, hazırda Norsk Xalq Muzeyində milli abidə kimi qorunur.

Modernizm sonrakı dövrlərdə funksionalizm meydana gəldi. Skandinaviya və Finlandiyada müasir memarlığın beynəlxalq hərəkatı və ideyaları 1930-cu il Stokholm sərgisində rejissor və isveçli memar Qunnar Asplundun rəhbərliyi altında memarlar arasında geniş şəkildə tanındı. Həvəsli memarlar öz ideyalarını və ilhamlarını manifestin qəbulunda topladılar və sonrakı illərdə Skandinaviyada funksionalist memarlıq meydana çıxdı. Bundan sonra Norveçdə də bir sıra mühüm binalar funksionalist üslubda tikilib, istifadə edilməyə başladı. Xüsusən 1970-ci ildə Lars Backer tərəfindən olan Skansen restoranını buna misal göstərə bilərik.

Nəticə. Qeyd etmək istəyirəm ki, Norveçin müasir görünüşündə hər üç memarlıq üslubunun özünəməxsusluğu ölkənin ümumi görünüşünü rəngarənglik qatmışdır. Şimali, Cənubi, Şərqi, Mərkəzi və Qərbi Norveç bu memarlıq nümunələrinin bəzilərində az, bəzilərində isə daha çox olmaqla rast gəlmək mümkündür.

Ədəbiyyat:

2. Barry Bergdoll, Ed., The Complete Works of Percier and Fontaine
3. M. C. Donnelly, Architecture in the Scandinavian Countries
4. Honour, Hugh, Neoclassicism

FRANSIZ İMPRESSIONİZMİNİN NƏZƏRİ-FƏLSƏFİ ƏSASLARI

20-ci əsrin əvvəllərində meydana çıxan cərəyanlar fransız sənət aləmində yeni səhifə açdılar. Ən mühüm və təsirli sənət cərəyanlarından biri impressionizm kimi tanınır. 1874-cü ildə ilk impressionist sərgisi 29 iştirakçını və 165 rəsm əsərini bir araya gətirdi. Bu rəssamlar arasında olan Klod Mone, Ogüst Renuar, Kamil Pissarro, Alfred Sisley, Edqar Deqa kimi məşhur rəssamlar yeni yanaşma tərzlərini və baxışlarını nümayiş etdirən sərgi açmışdılar. Onlar öz əsərlərini “Rədd edilənlərin Sərgisi” adı altında nümayiş etdirirdilər.

İlk impressionistlər sənətdə çevriliş edərək akademik rəsm qaydalarını pozdular. Onlar Ejen Delakrua kimi rəssamların işindən ilhamlanaraq, sərbəst fırçalanmış rənglər və çalarlara üstünlük verirdilər. Belə ki, onların fikrincə rəsm əsəri gördüklərimizdən deyil, ondan alınan təəssüratlardan ibarət olmalıdır. İlk dəfə olaraq rəssamlıq fəaliyyətini studiyadan çıxarıb müasir dünyaya apardılar. Əvvəllər natürmortlar və portretlər, eləcə də mənzərələr adətən qapalı məkanlarda çəkilirdi. Impressionistlər günəş işığının ani və keçici təsirlərini açıq havada çəkməyin mümkünlüyünü aşkar etdilər. Müasir həyatın real mənzərələrini çəkərək, detallar əvəzinə ümumi vizual effektləri təsvir etdilər. Güclü rəng vibrasiyasının effektinə nail olmaq üçün onlar adətləri üzrə səliqəli şəkildə qarışdırılmamış və ya kölgələnməmiş, qarışıq rəngli qısa “sınıq” fırça vuruşlarından istifadə edirdilər. Impressionistlər təbiətin ani vəziyyətini və təsadüfi halını ifadə etməyə cəhd göstərirdilər. Impressionistlər də digərlər cərəyanlar kimi dəyişmə, yenilənmə mövzusunda öz fəlsəfələrini və estetikalarını müdafiə edirdilər. Bunu isə rəssamlıq sənətində kameranın ixtirası, effekt, işıq və rəng nəzəriyyələrinin təhlili ilə izah edirdilər.

Bu dövrdə insanın azadlığı təkbəşinə qərar qəbul etmək, eyni zamanda özünə inam hissinin formalaşmasına gətirdi. Öz qərarlarını verə bilən, düşünən və yeni problemləri həll etməyə meyilli olan insan, eyni zamanda cəmiyyət içində yalnızlaşaraq özü ilə tək qalmışdır. Vaxt keçdikcə, fərd özünü ifadə etmək üçün emosional həyatından istifadə edə biləcəyini kəşf etdi. Beləliklə, sənətkar həyata və təbiətə gözlərdən əlavə duyğuları ilə də baxmağı öyrəndi. Impressionist rəssamlar görmənin işıqdan başladığına, işığın cisimləri aydınlatdığını və obyektlərin məhz işığın rənginə boyandığını qəbul etdilər. Onlar cisimlərin görünüşlərinin eyni qalmadığına inanırdılar. Impressionistlərə görə cisimlər təkcə ilin müxtəlif vaxtlarında deyil, həm də günün müxtəlif vaxtlarında işığın düşmə bucağından asılı olaraq dəyişir. Hətta onların əks olunan işıqla da ətrafdakı digər obyektlərdən fərqləndiyini müdafiə edirdilər. Bu səbəbdən də, rəssamlar günün müxtəlif vaxtlarında eyni mövzu ilə təkrar-təkrar məşğul olmuşlar. Mütləq həqiqətlərdən çox, situasiyaya görə dəyişən faktlar və onların təcrübə ilə müəyyən edilməsi impressionistlər üçün həmişə mühüm olub. Daim dəyişən an və anın təəssüratları, günəşin təbiətdəki əksidir. Belə olan halda rəssam hər dəfə yeni reallıq, yeni bir dünya kəşf etmək şansı qazanırdı.

Impressionizm dövründə, həyatda uzun müddət davam edən reallıq hissi əvəzinə, sənət anlayışında “hal-hazırda həyatda olmaq və ondan həzz almaq” fikri hakim olmağa başladı. Keçmiş yaşandı və bitdi. Gələcək isə hələ gəlməmişdi, ona görə də həyatda yalnız bir həqiqət var idi, o da indi burada olmaq və anı yaşamaqdır.

Ədəbiyyat:

1. Xavier Mauduit et Cédric Lemagnent. La véritable histoire des impressionnistes. Marque: Armand Colin: 2017
2. Nathalia Brodskaya. Impressionism, Éditions Parkstone Press Ltd, 2010
3. Fisher, E. Sənətin Gerekliyi

Təranə İmanova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya və jurnalistika fakültəsi, B21-143
Elmi rəhbər: dos. Ülviyyə Əliyeva

UİLYAM QOLDIQ “MİLÇƏKLƏR TANRISI” RASİONALİZMİN SONU KİMİ

Əsər müharibələrin səbəbləri və nəticələrini, əsl reallıqları uşaqlar tərəfindən gerçək dillə ifadə edir. Əsas diqqət obyektı insan və insan ağılıdır. Liderlik iddiası insanların ölümünə səbəb olan hadisələrə gətirib çıxarır. Burada bir biri ilə dil tapa bilməyən iki hissə və anlayış dünyası təsvir edilir ki, bunlar Ralf və Cekdir. Ralf demokratiya hakimiyyətini, Cek isə zorakı hakimiyyəti təmsil edir. Əsərdə bu hissə bunu aydın göstərir: “Hansı yaxşıdır: qayda-qanunla, dostlar kimi yaşamaq, yoxsa ovlamaq və öldürmək?” Burada bir tərəfdə cəlbədicə ov dünyası, ov taktikası, vəhşisayağı sevinc və ustalığa dayanmışdısa, digər tərəfdə çətinliyə düşmüş insan ağılı və onun güclü arzusu dayanmışdı. Əvvəlcə hər iki tərəf adadan xilas düşünsədə, sonra hökmranlıq iddiası onları barışmaz tərəflərə çevirir. Hər iki tərəf şəxsi iradəsini göstərmək üçün ağıldan müxtəlif formada istifadə edir. Əsərdə zorakılıq, qəddarlıq sivilizasiyaların daim təhlükə altında olduğunu göstərir. Heyvanların “ovuna” – məhvini olan maraq, insanların “ovlanması” – məhvi ilə başa çatır. Ralf uşaqlara xilas olmağı və ağıldan istifadəni aşladığı halda, Cek zorakılığı və ağılsızlığı təbliğ edir. Əsərin adına diqqət etdikdə maraqlı məqam özünü göstərir: diqqətini “leşlər” cəlb edən milçəklərin, insanlar tərəfindən törədilən müharibələr zamanı fəaliyyətinin artırılması. Bütün oğlanlardan yalnız mistik Simon dağda görünən vəhşi heyvanı müəyyənləşdirmək cəsarətinə malikdir. Simonun ölümünün və onun başından vəhşi heyvana edilən hədiyyənin şahidi olduqdan sonra, Simon halüsinasiyalar görməyə başlayır və dirəyə qoyulmuş toxumun başı Milçəklərin Rəbbinə çevrilir. Dəhşətli görmə qabiliyyətindən zəifləyən Simon huşunu itirir. Həmin axşam sağalaraq, dağın zirvəsinə qalxır və heyvanın yalnız ölü əsgər olduğunu görür. Xəbər digər oğlanlara çatdıqda onu heyvan kimi qəbul edən oğlanlar onu döyüb öldürürlər. Əsərdə bir qrup oğlanın mədəniyyətsiz, nəzarətsiz, təcrid olunmuş mühitdə xilas olmaq ümidindən fəlakətə doğru sürüklənən hadisələr ardıcılığı əks olunur. Əsərdə insan ağılının gücü ilə hazırlanan atomun, rəşadətli mühitini məhv edə biləcəyi aydın ifadə olunub. Müharibələr nəticəsində qanunlar üzərində bərqərar olmuş və anlaşıla bilən dünya harasa çəkilib getməkdəydi. Əsərdə bildirilir ki həyatda hər bir cığır improvizasiyadır və əgər bizi başqa insanlar qorxutmasa qorxu anlayışı belə yoxdur. Əsərin sonunda Ralf xilas ola bilir ama ətrafındakılar zorakılığın qurbanı olmuşdu Biz kimik? İnsanıq, yoxsa heyvan? Ya da, bəlkə, vəhşiyik? Bu sualların cavabı əsərdə insan cildində vəhşi olaraq cavablanır. Uşaqların ov edilən heyvan obrazlarını oynamağı, heyvanları öldürməyə olan maraqları, adanın yandırılması, Cek və onun tərəfdarlarının maskalanıb – kamufraj etməsi, vəhşi cildinə girməsi rəşadətli mühitin sonunun göstəricisidir.

Ədəbiyyat:

1. Uilyam Qoldinq “Milçəklər Tanrısı” əsəri.

Zərnigar Davidova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya fakültəsi, qrup 338
Elmi rəhbər: dos., fil.f.d. Gilə Hüseynli

ONORE DE BALZAK'IN “QORIO ATA” ƏSƏRİNDƏ XIX ƏSR FRANSIZ CƏMİYYƏTİNİN TƏNQİDİ

Giriş: “Qorio ata” romanı 1834-cü ildə görkəmli fransız yazıçısı Onore de Balzak tərəfindən qələmə alıb. Əsərdə yazıçı müxtəlif sosial təbəqələri, sevgi, xəyanət, pul, şöhrətpərəstlik, insanların ikiüzlülüüyü və s. kimi məsələlərin təsvir və tənqidinə yer verib. Əsər, təmənilə dövrün real vəziyyətini əks etdirir.

Əsəri oxuyarkən XIX əsr fransız cəmiyyəti, sosial təbəqələr arasındakı uçurum, yoxsul tələbələrin və kübar cəmiyyət xanımlarının sosial statuslarını artırmağa ciddi cəhətlə çalışması diqqəti cəlb edən əsas nüanslardandır. Belə ki, hüquq sahəsi üzrə təhsil alan Ejen Rastinyak Paris cəmiyyətinin yüksək dairələri-

nə mənsub olmağa çalışır. O, tələbədir, yoxsuldur, amma ailəsindən borc pul alıb kuzinası Vikontessa de Boseanın yanına gedir, onun təşkil etdiyi ballarda iştirak edir. Bununla o özünə xaricdən təmtəraqla örtülür, amma içdən çürük elit cəmiyyətində yer tapmağa səy göstərir. Baronessa de Nusingen isə var olan statusunu yüksəltməyə və daha yüksək təbəqələrlə əlaqə qurmağa çalışır, bu təbəqəyə məxsus şəxslərin təşkil etdiyi ballara dəvət edilmək üçün can atırdı.

Bir zamanlar fırlıdaqçılıqla sərvət əldə edən Qorio atanın qızları və kürəkənləri ona sahib olduğu maddi sərvətə görə hörmət etsə də bu durum dəyişdi, o qızlarının xoşbəxtliyi uğrunda onlardan ayrı qalmağa məcbur oldu və pansion sahibinin adıyla “Vokenin evi” adlanan köhnə pansiyonda qalmağa başladı. İlk zamanlar Voke onun varlı görünümünə və yaxşı pul xərcləməsinə əsaslanaraq onunla evlilik xəyalları belə qururdu, amma sonralar Qorionun diqqətini çəkməməsi və xərclənən pulun azalmasını görəndə daha əvvəlki kimi davranmadı, onun haqqında dedi-qodular yaradır və pansiyon müştəriləri ilə birgə onu alçaldırdı. Qızları isə atasına yalnız “pul kissəsi” kimi yanaşırdı, nə zaman pula ehtiyacları olsa ya adam göndərər, ya ataları onları ziyarət edəndə deyər, ya da özləri gəlib yardım istəyərdi. Qorio ata qızlarını qarşılıqsız dərin məhəbbətlə sevirdi, analarının ölümündən sonra onlara həm ana, həm ata olmuşdu, övladlarına heç bir maddi sıxıntı çəkdirməmişdi, bəlkə də problem də bunda idi. Hər zaman övladlarını dəstəkləyən bir ata, buna misal həm Anastazinin borclarını ödəməsi, həm də Delfinanın məşuqu Ejen üçün ev kirayələməsi idi. Qeyd edək ki, həm Anastazi, həm də Delfina (Delfinanın əri də Delfinaya teatr rəqqasəsi ilə xəyanət edirdi və Ejenlə olan münasibətindən xəbərdar idi) hər ikisi evli idilər və hər ikisi öz həyat yoldaşlarına xəyanət edirdi. Bir sözlə, əsərdə tanış olacağımız kübar cəmiyyət xanımlarının bir çoxu xəyanət yolunu seçmişdi.

Bir başqa xəyanətkar qadın obrazı isə Vikontessa de Boseandır. Xanım Boseanın bal gecəsi təşkil etdiyi gün məşuqu evlənir və cəmiyyətin yüksək təbəqəsinə mənsub insanlar Vikontessanın, belə desək, “çökmüşünü” seyr etməyə gəlirlər. Bu isə bir növ kübar cəmiyyətin ikiüzlülüyündən xəbər verir.

Həmçinin əsər boyu diqqəti cəlb edən başqa nüanslardan biri həbsdən qaçmış katorqaçılarıdır. Onlar çox təhlükəlidir, amma cəmiyyətdə əsl kimliklərini gizlədərək müxtəlif vəzifələr tutur, polislərə rüşvət verir, qanunsuz yollarla və zor gücünə özlərinin sərvətini artırırldılar. Buna misal Jak Koleni göstərmək olar. O, Viktorinanın qardaşını öldürmüş və dolaylı yolla qardaşının ölümündən sonra Viktorinaya qalacaq mirasa sahib olmağa çalışırdı.

Nəticə: XIX əsr fransız cəmiyyətində hörmət sahibi olmaq üçün böyük maddi sərvət və kübar təbəqə ilə bağlantılar lazımdır. Ejen Rastinyanın da yaxından tanıdığı bu cəmiyyətin 3 əsas sifəti var idi: İtaət, Mübarizə və Qiyam.

Ədəbiyyat:

1. Onore de Balzak Qorio ata, Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2020, 352 səh. 2.
2. <https://edebiyatvesanatakademisi.com/Icerik.aspx?a=/e/YORUMLAR/Yabanc%C4%B1-Roman-%C3%96zetleri/Goriot-Baba-Roman%C4%B1-%C3%96zeti-%C4%B0nceleme-H.-De-Balzac/Selin-Bolat/fb440b73-f488-48c0-ac91-5758ad1edc83>
3. <https://1000kitap.com/kitap/goriot-baba> – 144/incelemler

Fidan Axundzada

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, qrup 338

Elmi rəhbər: dos., fil.f.d. Gilə Hüseynli

EDQAR ALLAN PO ƏSƏRLƏRİNDƏ QORXU MOTİVİ VƏ QOTİK JANR ELEMENTLƏRİ

Giriş: “Gördüklərinizin sadəcə yarısına inanın, eşitdikləriniz isə heç birinə” fikrini söyləyən XIX əsr amerikalı şair, yazıçı və ədəbiyyat tənqidçisi Edqar Allan Po qısa hekayənin ilk yazıçısı olub, əsərlərində qorxu motivlərindən istifadəsinə görə dünyaca məşhurdur.

Edqar Allan Ponun əsərləri öz quruluşu, kriminal hadisələrin motivləri və unikal üslubu ilə əvəzolunmazdır. Tənqidçilər onun əsərlərini “qara romantizmin” bir hissəsi kimi dəyərləndirirlər.

XVIII əsrdə “Otranto qalası” romanı ilə dünya ədəbiyyatında ilk qotik janr nümunəsi yaranmış, XIX əsrdə bu janrın elementləri Ponun əsərlərində öz əksini tapmışdır. Əsərlərində cinayətlər və mərhumlar, fantastik elementlər, ölümlərin dirilməsi, bədənləri diri-diri dəfn etmə məqamları oxucu üçün qorxu mənbəyidir.

“Qara pişik” hekayəsində qorxu motivi süjetin əvvəlindən sonuna qədər özünü biruzə verir. Qorxu janrında yazılmış bu əsər yazıçının “Satqın ürək” adlı digər əsəri ilə müəyyən qədər oxşar süjetə malikdir. Hər iki hekayədə psixoloji problemi olan əsas obrazların vaxt keçdikcə özünü necə itirdiklərinin şahidi oluruq. İki qatil öz qurbanlarının heç bir zaman tapılmayacağını düşünərək sakitləşməyə çalışırlar. Onların keçirdiyi həyəcanın hər bir detallı yazıçı tərəfindən çox gözəl şəkildə qələmə alınmışdır. Yavaş-yavaş özlərini itirməklərini, hər yeni cümləni oxuyarkən daha çox hiss edirik. Yazıçının məharətli təsvir qabiliyyəti əsərlərini mütaliə edən oxucuların daxili dünyasına dərinlən təsir edir.

Qara pişik hekayəsinin əvvəlində baş obrazın heyvan sevgisindən danışdığının şahidi oluruq. Çox keçmir ki, obrazın daxili dünyası dəyişir və əsərin əvvəlində heyvan sevgisi olan biri sonradan qatilə çevrilir. Po burada qəhrəmanın iç üzünü elə qələmə alır ki, oxucu ilə obrazın daxili dünyası bir-birinə bağlanır və sanki bütün hadisələr əsərdə yox, mütaliəçinin real dünyasında baş verir. Həmçinin hekayədə sahibin ilk pişiyi olan Plutonu yazıçı Qədim Roma mifologiyasının təsiri ilə yazmışdır. Mifologiyada Pluto yeraltı səltənət tanrısı olaraq bilinir.

Yazıçı 1839-cu ildə “Aşer evinin süqutu” hekayəsini qələmə alaraq qotik janrın görkəmli nümayəndələrindən biri olmuşdur. Bu əsər öz nekrofil və qorxu elementləri ilə həmin dövrdə baş verən aristokratik çürüməni və ölümün çılgınlığını çox yüksək səviyyədə təzahür edir. Hekayənin əsas diskursuna fikir verəndə, Ponun ən məşhur əsərində belə hər şeyi tam izah etmədiyi və qeyri-müəyyən hadisə gedişatı qoyaraq oxucunun fərqli süjet xəttinə məruz qoyduğunu rahatlıqla görə bilərik. Burada bəzi real həyat motivlərinə rast gəlsək də, yenə də orijinal bir hekayə olub olmadığını bugünkü günümüzdə belə bilmirik.

“Mən dəlilikdən əziyyət çəkmirəm. Siz duyğularımın çox güclü olmasını dəlilik hesab edirsiniz” ifadəsini qeyd edən Edqar Allan Po özü kimi güclü duyğulara malik obrazlar yaradaraq həm o dövrdə, həm də yaşadığımız müasir dövrdə hər yaşda olan oxucunun ruhunu və qəlbini fəth edir. Onun inanılması çətin süjetə sahib əsərləri onu digər bir çox yazıçıdan fərqləndirərək ədəbini irsini zənginləşdirir.

Nəticə: Dəfələrlə dəli olmadığını söyləyən, əsərlərində dəlilik səviyyəsinə çatan çox sayda obrazlar yaradan Edqar Allan Po güclü duyğularının təsiri ilə qırx illik həyatında dünya ədəbiyyatında əvəzolunmaz ədəbi irs sahibi olmuşdur.

Ədəbiyyat:

1. Edqar Allan Po seçilmiş əsərləri 27 fevral, 2018
2. <http://www.anl.az/down/meqale/525/2020/yanvar/105.htm>
3. <https://az.kineshma.net/Gothic-fiction-2079#menu-8>

Dürdanə Amanova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, qrup 334B

Elmi rəhbər: fil.f.d. Röya Mürşüdova

ƏDƏBİYYATIMIZDA QADIN AZADLIĞI

Qadın! Bəşəriyyətin ən ali canlısı, ən müqəddəsi. 5 hərflidir, amma dərin mənalı, çünki o kəlmədən bizə biz edən “Ana” sözü yaranır. Allahın sevrək, istəyərək hər cizgisini, cismini mükəmməl yaratdığı qadınların artıq bir neçə əsrdir ki, hüquqları tapdanır, əllərindən alınır. Onlara kölə kimi, bir qul kimi yanaşılır. Axı, bu nə qədər düzgündür?! Axı, onlar bizim gələcəyimizdir. Bir dönüb keçmişimizə baxaq, əsl türk qadınına. Bir neçə əsrdir hüquqları tapdanan qadınlar kimlərin əcdadlarıdır.

Azərbaycanın ən möhtəşəm abidələrindən olan, ideya-məzmunu, təkrarolunmaz gözəlliyi ilə yüz illərdir ki, dünya alimlərinin diqqətini çəkən Kitabı-Dədə Qorqud dastanındakı qadınlar:

Şücaəti, cəsarəti, ağılı, əqidəsi ədəb-ərkanı ilə seçilən, yeri gələndə döyüş meydanında oğlunun, yoldaşının qisasını alan, yeri gələndə məsləhət verən Burla xatun; Cəsarətinə heyran qaldığı, özünə yoldaş seçdiyi Qanturalı ilə birgə sözünə sadıq qalmayan atasına qarşı vuruşan Selcan xatun; Canı əzrailin pən-

cəsində olan Dəli Domrula heç kəs canını verməzəkən “Yer şahid olsun, göy şahid olsun, Qüdrətli Tanrı şahid olsun, Mənim canım sənə canına qurban olsun!” deyərək onun üçün ölümə getməyə hazır olan qadını; Deyikliyi ilə özünün kimliyini ələ vermədən, bir igid kimi vuruşan və əgər məğlub olarsa Beyrəklə evlənməyə razı olan, “Ay igid, heç kimin atı mənim atımı, kimsənin oxu mənim oxumu keçməyib. İndi gəl sənə qurşaq tutaq!” deyən, 16 il bezmədən, səbirlə sevgilisinə xəyanət etmədən onu gözləyən Banuçiçək. Bəli, biz bu türk qadınlarının əcdadlarıyıq. İndi tez yaşda evləndirilən, “Qız usağı nə, oxumaq nə” deyilərək təhsildən uzaqlaşdırılan, “mənim xoşum gəlmir qadın işləsin” kimi sözlərlə hüquqları tapdanan qadınlar məhz tarix yazan, o möhtəşəm xanımların əcdadlarıdır. Qadın hər bir gücə qadirdir. Ən yüksəklərdə mövqe tutmaq, daima müvəffəqiyyətli olmaq onları digərlərindən fərqləndirən bacarıqlarındandır. Ən yaxşı siyasətçilər, jurnalistlər, həkimlər, müəllimlər, ən savadlı kadrlar elə qadınlardandır.

Mən oğlunun qatilini əhv edən, onu öz vicdanı ilə baş-başa buraxan, qəlbi sanki, mərhəmət və insanpərvərlikdən yoxsulmuş Səlmə ananın, 16 yaşında dustaq olan, həyatının gözəl çağını yaşamayıb evləndirilən, “Bəxtiyarlıq içində ölmək, kədərlər, üzüntülər içində yaşamaqdan min qat xeyirli imiş” deyərək ölümünü arzulayan Hüseyn Cavid Marallarının, Cəlil Məmmədquluzadənin azadlığını istəyirəm!

O qadınların ki, neçə-neçə igid qəhrəmanlar yetişdirir. O qadınlar ki, Teymur, Çingiz, Atatürk, Heydər kimi dahi şəxsiyyətlər yetişdirir. O qadın ki, Poladın, Cəbrayılın, Mübarizin ana və bacılarıdır!

Ey bəşəriyyətin ətirli çiçəkləri, daima var olun. Çünki həyat sizinlə gözəldir, sizinlə sədaqətli və sizinlə təmizdir!

Ədəbiyyat:

1. <https://edebiyatqazeti.az/new/gundem/6585-seirler>

Aytac Devrişova

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya fakültəsi, qrup B21-141A
Elmi rəhbər: dos. Ülviyyə Əliyeva*

EMİL ZOLYANIN “JERMİNAL” ROMANINDA İNSAN ƏZABLARI

Məşhur fransız yazıçısı Emil Zolya, 19-cu əsrin 2-ci yarısında realizmin ən görkəmli nümayəndələrindən biri, naturalizm ədəbi cərəyanının rəhbəri və nəzəriyyəçisi olmuşdur. “Jerminal” Emil Zolyanın ən yaxşı əsəri və Fransız ədəbiyyatının ən yaxşı romanlarından biri kimi tanınır. Roman 1885-ci ildə qələmə alınmışdır. Bu kitab naturalizm cərəyanının əsas nümunələrindəndir. Yəni bu cərəyanın xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, cəmiyyətdə baş verən aclıq, səfalət, əxlaqsızlıq, yoxsulluq, çirklilik öz halı ilə, heç bir əlavə olmadan əks olunsun. Bunları da bu əsərdə müşahidə etmək mümkündür, insana məxsus ayıb bilinən xüsusiyyətlər olduğu kimi təsvir olunmuşdur. “Jerminal” Latınca “toxum, tumurcuq” mənasına gələn “germen” sözündən yaranmışdır. Bu ad kitabın sonlarına doğru daha da mənalı olmağa başlayır. Yəni bu ad ilə əsərin məzmunu arasında sıx əlaqə vardır. Bu əsərin adındakı toxum, tumurcuq mənası bu səfalətin içində bir ümidin olduğunu simvoludur.

Kitab Etyen adlı obrazın qaranlıq bir gecədə yeriyərək bir şəhərə doğru getməsiylə başlayır. Etyenin çatdığı şəhər Monsudur. Bu şəhər kömür mədənçiliyi ilə dolanan bir şəhərdir. Bu şəhərdə Etyenin həyatı dəyişir. Emil Zolya bu kitabı yazmazdan əvvəl şaxtaya getmiş, orada işləyən qazmaçılarla danışmış və qazmaçılıqla bağlı çoxlu məlumat əldə etmişdir. Monsu qazmaçılıqla dolarsa da, insanlar həyatlarından razı deyil. Qazmaçılar yoxsulluq içində, səfalət içində yaşayırdılar. Emil Zolya onların yaşadıkları səfaləti, çətinlikləri bütün detalları ilə əks etmişdir. Etyen həmin şəhərdə Mae ilə tanış olur. Mae uşaqları ilə şaxtada işləyən bir obrazdır. Onlar öz qarınlarını doyurmaq üçün çalışırlar. Yaşadıqları evin şəraiti belə əlverişsizdir. Yoxsulluqdan bu insanların əxlaq səviyyələri də düşüb, əxlaq, mədəniyyət anlayışları yox olub. Kitabın bəhs edildiyi dövrdə bütün dünyada iqtisadi böhran baş verib. Bu böhranla əlaqədar olaraq idarədə yüksək vəzifədə olan şəxslər özləri iflas etməsin deyərək işçilərin maaşlarını azaldırlar. Bu hadisə onların vəziyyətini daha da pisləşdirir. Əsərdə yoxsulluğun, çirkliliyin təsvirindən sonra vəzifəli şəxslərin böyük işıqlı evlərinin, gözəl həyatlarının təsviri insana qəribə təsir bağışlayır. Yazıçı burada təzaddan isti-

fadə edərək insanların yaşam tərzləri arasındakı fərqi göstərir. Hətta ən təsirli hissələrdən biri də odur ki, Maenin ac, köhnə, cırıq paltarlı uşağı ilə anası varlı şəxsin evinə borc almaq üçün gedirlər. Bu zaman evə daxil olduqda evdəki istilik, yenicə bişən bulkunun qoxusu ac və üşümüş uşağın xoşuna gəlir. Uşağa bulku və paltar versələr də, onlara borc pul vermirlər.

Etyenə gəldikdə isə o, təcrübəli və ağıllı bir obrazdır. Monsuda yaşayan qazmaçılar artıq bu şəraitə dözə bilməyib Etyenin başçılığı ilə tətillər edirlər. Tətil ilk vaxtlar yaxşı gedir, lakin zaman keçdikcə tətillər istiqamətini dəyişir. O dövrdə çoxlu sayda tətillər təşkil olunmadığı üçün təcrübəsizlikdən uğursuzluqla nəticələnir.

Kitab qaranlıq bir gecədə Etyenin Monsuya getməsiylə başlayır. Amma Etyenin günəşli bir gündə o qazmaçılar şəhəri Monsudan ayrılışı ilə bitir.

Bu kitab bir mübarizə kitabıdır. İşçilərin o dövrdə, çətin şəraitdə onları bu vəziyyətə salan yüksək vəzifəli şəxslərə qarşı mübarizəsidir, aclığa, səfalətin özünə qarşı olan mübarizəsidir, həyat ilə mübarizəsidir.

Ədəbiyyat:

1. Emil Zolya “Seçilmiş əsərləri” Şərq-qərb nəşriyyatı.
2. <https://youtu.be/L0O-nfDDQYk>
3. <https://youtu.be/qeU2VMBsB0M>

Peyman Ağazadə

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, B21-141b

Elmi rəhbər: dos. Ülviyyə Əliyeva

ERNEST HEMİNQUEYİN “KİLİMANCARO QARLARI” ƏSƏRİNDƏ ŞƏXSİYYƏTİN TƏNƏZZÜLÜ

Amerikan yazıçısı Ernest Miller Heminquey 1899 cu ildə Çikaqo yaxınlığındakı Ouk-Park şəhərçiyində doğulmuşdu. Hər bir yazıçı kimi Ernest Heminquey özünəməxsus dəst-xətti olmuşdur. Yazıçı sadə həyatdan tutmuş müharibə mövzusunə qədər möhtəşəm sənət nümunələri yaratmışdır. Yazıçı 1936 cı ildə “Kilimancaro qarların”ı yazır əsər özünəməxsus maraqlı süjetə malik olmuşdur. 19710 fut hündürlükdə yerləşən əbədi qarlarla örtülü uca dağ silsiləsi Afrikanın ən yüksək nöqtəsidir. Masai qəbiləsinin sakinləri onu “Allahların evi” anlamını verən “Nqaye – Nqaya” onun qərb zirvəsini adlandırırdılar. Zirvənin ən yüksək nöqtəsində soyuqdan donub qaxaca dönmüş bəbir cəsədi var idi. Nə idi bəbiri belə bir yüksəkliyə gətirən, burda nə lazım olmuşdu ona, – burasını heç kəs izah edə bilmir. Əsərin belə bir girişə başlaması ilk olaraq çaşqınlıq yaratsa da sonra əsas məsələni anlamağa köməklik edir. Əsərin baş qəhrəmanı olan Harri yoldaşı -Helen ilə Afrikaya gəlirlər. Diqqətsizlik nəticəsində ayağından yara alır, yod vurmadığı üçün yara infeksiya götürür. Növbəti gün onun ayağı qanqren verir və Harri özünü çox pis edir tez-tez ölümünün yaxınlaşdığı və yaşamağın mənasız olduğunu düşünür. Helen isə daim ona dəstək olub, hər şeyin yaxşı olacağına təyyarənin tezliklə gələcəyini və onların burdan gedəcəklərini deyir. Harri isə təyyarənin gəlməyəcəyini və yoldaşından yaxşılıq etməsini istəyir bu yaxşılıq ya onun ayağını kəsmək, ya da ona araq verməsi idi. Harri burda olduğu zamanları, əsgərliyi, həyatı ümumiyyətlə hər şey gözünün qabağında canlanır. Harrinin yoldaşı iki dəfə evlənmiş birinci ərinin ardınca oğlunu itirdikdən sonra dərin depressiyaya düşərək içkiyə qurşanıb, sonra Harri ilə tanış olması onun həyatını büsbütün dəyişib. Harrini çox sevən qadın ona köməklik etmək istəməyin baxmayaraq Harri öz şəxsiyyətində olan boşluqlar görə onu incidir. Yoldaşına onu sevmədiyi və onunla yalnız puluna görə bir yerdə olduğunu deyir. Əslində Harri bu sözləri demək istəmirdi, sadəcə olaraq mövcud şərait və ağrılar bu sözləri ona dedirtirdi. Harri sonra yoldaşına qarşı kobudluq etdiyini anlayır, həmçinin yoldaşı da Harriyə ona belə deməməsini istəyir. Harri səhvini anlayır ondan üzr istəyir. Bu zaman isə o yenidən dərin sarsıntı çəkir, düşünür ki bu qadının burda olmasının və bu əzabları çəkməsinin bir nömrəli səbəbkarı özünü ona görə də özünü bağışlaya bilmir. Harri öz talantını itirdiyini, ilk növbədə bunun səbəbini isə Helendə görür, sonra isə günahın təkcə onun üzərinə atmağı düzgün hesab etmir. O, istedadını özü atmışdı nankorluq, avaraçılıq, şöhrətpərvərliyə, sərxoşluqla məşğul olması onun həyatını mənfi yöndə istiqamətləndirmişdi. Çox adamın şəxsiyyətin deqradasiyasının nə olduğu barədə təsəvvürü

yoxdur. Kondensasiya olunmuş mənada bu termin insan imkanlarının tamamilə məhv edilməsini nəzərdə tutur. Şəxsiyyətin deqradasiyası kimi bir konsepsiya haqqında daha ətraflı, bu, zehni tarazlığın və performansın itirilməsini göstərir. İnsanın deqradasiyası ona xas olan qabiliyyət və keyfiyyətlərin itirilməsidir ki, bu da istedad və hisslərin itirilməsi ilə müşayiət olunur. Deqradasiyası başqa bir səbəbi günahkarlıq hissi ola bilər. Özünüz arzuolunmaz hiss edən insanlar tez-tez şəxsi çöküşlər ilə xarakterizə olunur. Şəxsiyyətin solmasının bütün səbəblərini sadalamaq mümkün deyil ki, bunların arasında, şübhəsiz ki, iradəsizlik var. Harri Afrikaya gəldikdən sonra həyatın dəyişəcəyini düşünsə də hadisələr imkan vermir. Harri burda qaldığı müddətdə öz həyatı əsgərliyi və s. haqqında yazsa da, həyat yoldaşı və ondan qabaq sevdiyi qadınlar haqqında bir kəlmə belə yazmamışdı. Əsərin sonunda Harri təyyarənin gəldiyini və burda qurtulduqlarını və kvadratşəkilli Kilimancaro zirvəsini görür. Və bu zaman Helen dərhal ərinə baxmaq üçün ayağa qalxır və onun öldüyünü görür.

Ədəbiyyat:

1. Qanun nəşriyyatı “Kilimancaro qarları” Bakı, 2013, 120 səhifə

Jalə Məmmədli

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Magistratura şöbəsi, Dilşünaslıq (müqayisəli dilçilik)
Elmi rəhbər: f.f.d. Aytən Hacıyeva*

BƏDİİ ƏDƏBİYYATDA PARALİNGVİSTİK VASİTƏLƏRİN DİL-MƏDƏNİYYƏT QARŞILIQLI ŞƏRTLƏNDİRMƏSİ PRİZMASINDAN İFADƏSİ (AZƏRBAYCAN VƏ İNGİLİS DİLLƏRİNDƏKİ MATERIALLAR ƏSASINDA)

Giriş: Bədii mətnlərin dilində süjet xəttinin gedişatından, fabula keçidindən asılı olaraq, müəllif intensiyasının icazə verdiyi səviyyədə paralingvistik vasitələrdən istifadə olunur. Bir çox hallarda müəllif məndəki müəyyən sətirləti mənanın ifadəsi üçün və ya qabarıq ifadəsi məqbul sayılmayan, lakin süjet baxımından vacib ifadəliliyə malik məqamların representasiyası üçün paralingvistik vasitələrdən istifadə edir. Bu zaman müəllifin tədiqmatında bu və ya digər obrazın susqunluğu daha çox “qışqırır” və ya onun pauza-dolduran fonasyon ifadələri (məsələn: hmm, e-e-e) bir çox söz və cümlələrdən daha mənə yüklü səslənir.

Belə ifadəli paralingvistik elementlər sırasında hezitasiya faktlarını qeyd edə bilərik. “Hesitation” ingilis dilindən tərcümədə “tərəddüd”, “şübhə” mənalarını ifadə edir. “Tərəddüd pauzasının müstəqil lingvistik statusu yoxdur, çünki o, yalnız digər vahidlərlə birlikdə fəaliyyət göstərir. Yalnız nitq axınında, daha dəqiq desək, ünsiyyət prosesində tərəddüd pauzası ifadə planı və məzmun planı qəbul etdiyi üçün işarə funksiyası qazanır”. Azərbaycan və ingilis dillərindəki bir çox bədii mətnlərin müqayisəli təhlili onu deməyə əsas verir ki, fonasyon vasitələr ünsiyyət prosesinin ümumi vəziyyətini aşkara çıxarmaqla, dilin kommunikativlik, informativlik, ekspressivlik funksiyalarının həyata keçirilməsində birbaşa iştirak edir. Nümunələrə diqqət yetirək: “– Nə deyim vallah, bilmək olmaz... ihı, ihı... hər halda kölgə-filan... kölgəli cəhətlər... nə isə, söz-söhbət olmasın...”. Bu nümunədə nitq fasilələri, ayrılıqda mənası olmayan səslər cümlə kontekstində digər üzvlərlə birlikdə işləndikdə mahiyyət kəsb edir və altmənanın ifadəsinə xidmət edir. Başqa nümunələrə fikir versək görürük ki, nitqin canlandırılmasında, hiss və həyəcanın və yaxud şübhə və tərəddüdün ifadəsində belə paralingvistik vasitələrin istifadəsi ən optimal variantdır: “Go do-ow, Mos-es! Waaa-ay, do-own, in Eee-jup laa-an! An'te-el O-le Faa-ro-o! Ter let mah – peee – pul go!”; “Mrs Stacey, I'm afraid that I can't possibly talk....”. “Ehtimal ki, qeyri-müəyyən məqamlarda natiqin nitqini yavaşladan tərəddüd fasilələri bir qədər çətin təxmin edilə bilən maddələri vurğulamaqla yanaşı, dinləyiciyə onu tutmağa imkan verir”. Təqdim olunan bədii mətn nümunələri bu fikrin doğruluğunu əyani olaraq sübut edir.

Nəticə: Bədii mətnlərin dilindən seçilmiş nümunələr əsaslı olaraq onu deməyə icazə verir ki, fonasyon vasitələr mövcud mədəni şəraitdən və situasiyadan asılı olaraq, fərqli mənaları və ya altmənalara ifadə edə bilər. Belə ki, ünsiyyət prosesində qeyri-ixtiyari və ya qeyri-lingvistik səs elementləri, pauza, sait-saimit artikulyasiyası qorxu, təəccüb, tərəddüd, sevinc, narahatlıq ifadə edə bilər. Eyni zamanda nitq prose-

sində düzgün istifadə edilən belə vasitələr linqvistik nöqteyi-nəzərdən mədəni nitqə qoyulan tələblərə cavab verməklə, fikrin rəşional ifadəsi və aydın qavranılması üçün kommunikantlara geniş imkan yaradır.

Ədəbiyyat:

1. Anar. Seçilmiş əsərləri. I cild. Bakı: Nurlan, 2003, 578 səh.
2. Drabble.M. The Millstone. 1965, 127 p.
3. Mitchell.M. Gone with the mind. New York: The Macmillan Company. 1964, 988 p.
4. Maclay H., Osgood C.E. Hesitation Phenomena in Spontaneous English Speech, "Word", 1959, p.19-44.
5. Александрова О.А. Речекommunikативный статус паузы колебания. Великий Новгород. 2004 (Автореферат).

Jalə Əsgərova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Magistratura, qrup 119

Elmi rəhbər: dos. Ülviyyə Əliyeva

YUCİN O'NILİN YARADICILIĞINDA AMERİKAN ARZUSUNUN TƏNƏZZÜLÜ

İnsan qəlbinin itkisi, onun cəmiyyətdəki şəxsi münasibətlərin və cəmiyyətin mexanikləşdirilməsinin nəticəsi kimi öz-özündən zorla qoparılması XX əsr Amerika ədəbiyyatının və incəsənətinin sevimli mövzudur. Amerikalı dramaturq və ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureate, dramaturgiya sahəsində ilk böyük nəfəs Yucin O'Nil naturalizm və ekspressionizm texnikalarını birləşdirərək dramaturgiyada istifadə etmişdir.

Birinci müharibənin ardınca gələn İkinci Dünya müharibəsi Amerikadakı iqtisadi-siyasi-mədəniyyət tarazlığını alt-üst edir. Və bu dəyişikliklər ailəni təməldən sarsıdır, cəmiyyət əxlaqını mübahisəli hala gətirir. Birbaşa olaraq iqtisadi böhran ailə üzvlərini bir-birindən uzaqlaşdırır. Fərdlərdə şəxsiyyət problemi artır. İşinə, olduğu vəziyyətə mütləq itaətlə bağlı olan Amerika sürətli dəyişikliklərə başlayır. Şəxsi münasibətlərdə pul və maddiyyət ön plana çıxır. İnsanların qlobal yox, şəxsi istəkləri artır və ətraf üçün zərərvericiyə çevrilir. Və mövcud olan durumun gələcək nəsil üçün təhlükəli olduğunu dərk edən amerikalı yazıçılar hərəkətə keçirlər. Düşünməyə başlayırlar. Dəyişikliklərin səbəbi iqtisadi çatışmazlıqlar, yoxsa taledir? Bütün bunlar periodikdir, yoxsa gələcəyimiz müəyyənləşir? Yucin O'Nil tale və təbiəti qarşısızalmaz güclər hesab edir və onların insanla birgə münasibətini qələmə alırdı. O'Nilə görə statusundan asılı olmadan hər kəs tale ilə mübarizə apararaq şərafətini qorumağıdır. Yucin O'Nil problemin qaynağını modern həyat tərzində görürdü. Yazıçının fikrincə içki, pul, cinsiyyətin hakim olduğu modern həyat tərzini insanlar bir ehtiras halına gətirdikləri anda bu ehtirasın altında əzilir və mübarizə gücünü itirirlər. Daha sonra xəyallarda təsəlli tapırlar. Xəyal motivi Amerika ədəbiyyatında aparıcı motivlərdən biri idi. Xəyalları gerçəkləşməyən insanlar depressiyaya düşür və inanclarını itirirlər. İnanclarla bərabər sosial dəyərlər alt-üst olur. Ailələrdəki bu tükənişin başlıca səbəbi dövrün irəliləyən texnologiyayla tərs münasibətlər olaraq mənəvi dəyərlərini itirmələridir. Mənəvi dəyərdən məhrum olan ailə də uçuruma doğru gedir, ailə dincliyi pozulur, qadınların pula, şöhrətə düşkünlüyü həm qadını, həm ailəni məhv edir. O'Nilin qəhrəmanları da adətən qadınlar olur. Mübarizəni seçən qadınlar da xoşbəxt deyillər.

Ortaya çıxan nəticə budur ki, sənayeləşən cəmiyyətin dəyişkən dəyərləri qadını və ailəni də dəyişdirmiş, fərdi xoşbəxtlik və zövq ailə dəyərlərini üstələmiş, texnoloji inkişaf insanları egoistləşdirib, ailənin təməli olan qadını azadlıq adıyla küçəyə gətirmişdir. Mənəvi dəyərlərin görməzdən gəlinməsi Amerika cəmiyyətinin gələcəyini düşünməyi vacib etmişdir. Bütün dramaturqlar gələcək nəsil üçün gözlənilən təhlükənin qarşısını almağı, qadının və kişinin psixoloji quruluşunu incələməyi diqqət mərkəzinə gətirmişlər.

Aydın olur ki, valideynlərin ruhundakı xüsusiyyətlər birbaşa olaraq uşaqlara keçir və sonunda uşaqlar da eynilə valideynləri kimi olurlar. Yaxud da yaşadıkları mühit fərdləri ovucuna alır və istədiyi kimi yönəldir. Dramaturqlar isə səhv yönləndirilmələrdən xilas ailə içində sevgini və adətləri qoruyub saxlamaqda görürlər.

Ədəbiyyat:

1. Qorxmaz Quliyev, Gilə Hüseynli. Müasir Qərb Dramaturgiyası. Bakı, “Zəka print” MMC, 2019
2. <https://kaspi.az/az/yucin-onilin-pirpiz-meymun-eseri>
3. <https://edebiyatqazeti.az/news/incesenet/3656-beyenmek-hele-sevmek-deyil>

Fidan Məmmədli

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, qrup 338

Elmi rəhbər: dos., fil.f.d. Gilə Hüseynli

LEV TOLSTOYUN “ANNA KARENİNA” ROMANINDA İCTİMAİ-SOSIAL ZİDDİYYƏTLƏR

“Bütün xoşbəxt ailələr bir-birinə bənzəyirlər, bədbəxt ailələrinə hər biri özünə görə ayrı cür bədbəxt-dir”. Rus yazıçı, publisist və filosofu Lev Nikolayeviç Tolstoyun müəllifi olduğu “Anna Karenina” romanı bu cümlələrlə başlayır. Anna Kareninanın dünya klassikləri arasında xüsusi yer tutmasına səbəb onun zəngin və dərin qatlardan ibarət olmasıdır. Roman özündə bir çox mövzuları əhatə edir. Romanda XIX əsr Rusiya cəmiyyətinin həyat tərz, Çar Rusiyasının idarəetmə üsulları, təhsil problemləri, dövrün ailə quruluşları, qadın haqları, kəndli-sahibkar münasibəti və başqa bir çox mövzular öz əksini tapmışdır.

Romanın başlanğıc cümləsindən də bəlli olduğu kimi müəllif romanda evlilik, ailə probleminə toxunur. Burada 3 ailənin münasibətləri dərinlən təsvir olunur. 2 ailə cəmiyyətdəki bir çox ailələrin ümumiləşmiş əksi idi. Belə ki, həmin 2 ailədə xəyanət, bədbəxtlik hökm sürürdü. Onlar ailə olduqlarını yalnız cəmiyyət qarşısına çıxdıqda xatırlayırdılar. Təklidə qaldıqda isə həmin cütlüklər arasında aşılmaz divarların olması aşkar olunur. Onlar arasında heç bir ortaq cəhət, sevgi yox idi. Əslində münasibətləri çoxdan bitmişdi. Amma boşanmaq cəmiyyət tərəfindən qınanıldığı üçün məcbur həyatlarına davam edirdilər. Yalnız onlardan biri xoşbəxt idi – Kiti və Levin cütlüyü. Onların evliliyi zaman keçdikcə daha da yaxşılaşırdı. Çünki onlar öz-lərini inkişaf etdirdikcə, bir-birlərini tanıdıqca sevgiləri də artır. Amma bunun əksi olaraq Anna və Vronski-nin münasibəti zaman keçdikcə ayrılığa yol açdı. Əslində burada müəllif vurğulamaq istəyirdi ki, tədricən artan sevgi münasibətləri bir anda qıvılcımlanan ehtiraslı münasibətlərə qalib gəlir.

Digər problemlərdən biri də qadınların cəmiyyətdəki rolu idi. Qadınlar sadəcə əşya kimi yoldaşları-nın yanında dururdular. Həmin dövrdə nigahdankənar münasibətlərdə hər zaman qadınlar qınanırdı. Vronski və Anna münasibətində də bu addımı ikisi birlikdə atsalar da Vronski cəmiyyət tərəfindən təcrid olunmadı. O rahatlıqla həyatına davam edir məclislərə qatılırdı. Anna cəmiyyətin təzyiqlərinə baş əymədi. O bütün bunlara qarşı çıxaraq əslində yeni bir cərəyanın başlanğıcını qoymuşdu. Amma XIX əsr Rusiya cəmiyyəti buna həqiqətən hazırdırmı sualının cavabı Annanın ölümündə öz əksini tapıb.

XIX əsr Rusiya cəmiyyətində liberalizmə meyillər yaranmağa başlayırdı. Anna azad sevgisini müda-fiə etmək üçün mühafizəkar cəmiyyətin qatı məhdudiyyətlərinə qarşı çıxır. Bu həmin dövrün liberalist dü-şüncələrinə başlanğıc idi.

Romanın vacib obrazlarından biri Levindir. Levin müəllifin prototipidir. Müəllif öz fəlsəfi, dini zid-diyyətlərini Levinin fikirlərində əks etdirmişdir. Levin cəmiyyətin həyat tərz, və düşüncələri ilə

uyğunlaşmadığına görə kənddə yaşamağa üstünlük vermişdir. Dövrün aristokratlarından fərqli ola-raq Levin kəndlilərlə səmimi münasibət qurmuşdu. Hətta təsərrüfat işləri zamanı ağa kimi əmr vermək əvəzinə o da işçilərlə birlikdə ot biçirdi. Lev Tolstoyun həyatına nəzər salsaq görərik ki, o, xüsusi mülkiy-yyət islahatlarına başlayan və öz torpaqlarını kəndlilər arasında bölüşdürən ilk zadəganlardan olmuşdur.

Ədəbiyyat:

1. <http://www.kkoworld.com/2014/04/06/lev-tolstoy-anna-karenina/>
2. <https://www.kultura.az/az/article/3790/>
3. Lev Tolstoy “Anna Karenina” Bakı, 2021, 856 s.

“TRANSFORMATION REPRESENTS MORE THAN, WHAT IS JUST SKIN-DEEP”

“The Metamorphosis” is a masterpiece on hitting important themes, such as transformation, alienation and liability. Such themes in Franz Kafka’s “The Metamorphosis” touch on what it means to be human and what happens when those around you stop seeing you that way. The first and foremost theme in “The Metamorphosis” is transformation.

The story of "The Metamorphosis" is not the story of Gregor Samsa's transformation into an insect, it is the story of his transformation from a hard-working family breadwinner, who every day in a new body becomes more and more unpleasant and rude drone, a burden that lies on the soul and wallet of his family.

But not only Gregor is transformed, his family is transformed as well. From sincerely loving mothers, fathers and sisters, they turn into strangers to Gregor. Moreover, people who have forgotten all the past merits of the young man, who have discarded all compassion for their son and brother.

They were tired of helping him and feeding him (as he once did!), they sincerely wished for Gregor's death. When the “terrible insect” dies, they cheerfully go for a walk with relief, for a walk with the whole family – just as they had not been in their distant and divided family for a long time, forgetting Gregor and this terrible story forever.

Goethe has such a word If Gregor Samsa had the ability to work despite being turned into an insect, his family would have helped him, albeit by force. If Gregor Samsa did not become an insect, but instead broke his leg and became disabled, both his family and those around him would treat him badly. It wasn't that he had turned into an insect and turned into a horrible creature, it was that he hadn't been able to provide for his family. Because the family saw him as a source of income, and now they have lost their source of income. They even married their daughters immediately after his death. Because they needed a new one to provide them with money.

“I used to say that the worst thing that can happen to a person is to be alone one day. I learned that the worst thing that can happen to a person in life is to live with people who make him feel alone.”

Sabahattin Ali summed it up very well: “Strive for people who won't regret doing something for you, not people who ignore all the efforts you put in. Because there is nothing in life as hurtful as realizing that you have put a lot of effort into something”.

Ədəbiyyat:

1. <https://mavizmirim.ca/2021/04/08/franz-kafka-donusum-kitap-analizi/>
2. <https://www.theguardian.com/books/2015/jul/18/franz-kafka-metamorphosis-100-thoughts-100-years>
3. <https://mesyoeljan.wordpress.com/2018/10/01/frans-kafka-cevrilme/>

Şalalə Bağışova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya fakültəsi, B21-141A
Elmi rəhbər: dos.Ülviyyə Əliyeva

İRVİNQ STOUNUN “YAŞAMAQ YANGISI” ƏSƏRİNDƏ İNSAN BÖHRANI

Bir çox tarixi-bioqrafik əsərlər müəllifi olan Amerika yazıçısı İrvinq Stounun “Yaşamaq yangısı” əsərində rəssam Vinsent Van Qoqun keşməkeşli həyatı, yaşadığı mənəvi sarsıntılar, insan böhranı problemi əksini tapmışdır. Əsərdə məhəbbətin, kədər və çəkdiyi əzabların insanı necə dəyişə biləcəyi, onun fəxrli olmasına və yaşadığı həyatın mənasını sorğulamağa başlamasına, özünü, öz aid olduğu yeri tapmaq üçün axtarışa çıxmasına səbəb ola biləcəyini görürük. İnsanın dünyaya, digər insanlara, hadisələrə baxış bucağının onun yaşadıklarından, məhəbbətə, xoşbəxtliyə olan ümidindən asılı ola biləcəyi də Vinsentin

gözündən əks olunmuşdur. Onun Ursulaya məhəbbəti rastlaşdığı insanlara səmimi münasibət bəsləməsinə səbəb olurdu. Çünki o vurğunluğun gözəlliyini onların da bildiyini düşünürdü. Vinsent tablolar və estamplar satan “Qupil və kompaniyası” mağazasının London filialında işləyirdi. Bu zaman o fərqində idi ki, məzmunsuz şeylər satır. Alıcıların çoxu məzmunsuz, fərsiz şeylərə əmək-əmək pul tökür. Lakin o düşünürdü ki, bunun ona dəxli yoxdur. Ondan tələb olunan estamplarla ticarətdə çoxlu gəlir verməkdir. Amma biz Ursulanın onun məhəbbətini rədd etdikdən sonra onun böhranının, sorğulamalarının başladığını yolda Qupilə gedərkən rastlaşdığı insanların tamam dəyişdiyi qənaətinə gəlməsi, işdə ikən düşüncələri, alıcılara münasibəti ilə sezə bilirik. Ona elə gəlməyə başlayır ki, yolda rastlaşdığı insanlar qəmgin, kimsəsiz adamlardır və iri addımlarla zəhlətökən iş başına tələsirlər. İşdə də Vinsent şəkillər satarkən ağılsız, səfeh adamlara zir-zibil şəkilləri satmaqla həyatını boş yerə sərf etdiyini anlayır. Əzab çəkdiyindən onda qərribə halların baş verdiyinin, başqaların əzab və əziyyətinə çox həssas olduğunun fərqi var. O saxtılığa, geniş yayılmış biganəliyə, kobudluğa dözə bilmir. Renanın kitabında oxuduğu cümlələrdə öz düşüncələrini, etməyi istədiyini tapır: “Dünyada düz yolla getmək üçün gərək axıradək özünü qurban verəsən. İnsanın məqsədi ancaq xoşbəxt olmaqdan ibarət deyil, insan dünyaya yalnız vicdanlı olmaqdan ötrü gəlir, o, bəşəriyyət üçün böyük bir şey açmalı, nəcib olmalı, insanların əksəriyyətinin keçirdiyi bayağı həyata üstün gəlməlidir. Beləliklə, onun əzablarını sevərək, özünü tapmağa çalışması başlayır. O məhəbbətindən dönməməyi ağına qoysa da, hadisələr onun gözlədiyi kimi olmur. Ursula evlənir, bununla da tilsim sınır, Vinsent əzabları ilə birlikdə İngiltərəni tərk edir və keşiş olmaq qərarına gəlir. Onun məhəbbətinin Key tərəfindən də rədd edilməsi onun mənəvi böhranını daha da dərinləşdirir. Keşiş olmaq yolunda o cəmiyyətdəki kasıb-varlı fərqi, kasıbların acınacaqlı vəziyyəti ilə tanış olur. Allahın, dinin miskin şəraitdə yaşayan, işləyən insanlara daha çox vacib olduğu fikri ilə razılaşır. Vinsentin etdiyi əməllər oxucuda həm rəğbət oyatsa da, Xristinanın etdikləri isə nifrət doğurur. Vinsent son çörək pulunu kasıb saxtaçı, toxucu və əkinçilərin ailələrinə xələyir, əyninin paltarını və yorğanını xəstə uşaqlara verir, sadə adamların təmsilçisi Tangi ata və poçtalyon Ruen ilə dostluq saxlayır. Bunlar oxucularda rəğbət oyadır. Lakin çirkəbdən, çətinlikdən çıxarib özünə qanuni arvad etdiyi Xristinanın ərinə xəyanət etməsi isə oxucularda nifrət hissi yaradır. Onun yaradıcılığı insanlar tərəfindən dəyər görmür, qiymətləndirilmir. Çəkdiyi rəsmləri sata bilmir.

Sonda Vinsentin keçirdiyi dərin sarsıntılar onun qulaqlarını kəsməsinə, dəlillər arasında olmasına səbəb olur. O çıxış yolunu intiharda görür. Əsərin sonunda Vinsent ölsə də, onun yaşadığı həyat yolu oxucuların gözündə, hafizəsində onu ölməzliyə qovuşdurur.

Ədəbiyyat:

1. İrvinq Stoun – “Yaşamaq yangısı”, Avrasiya press, Bakı-2006
2. <https://baos.pub/reading-lust-for-life-changed-something-deep-inside-me-ad7c674cb8de>

Rəna Şabanzadə

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya fakültəsi, qrup 141 A
Elmi rəhbər: dos. Ülviyyə Əliyeva*

CON BOYNUN ZOLAQLI PİJAMALI OĞLAN ƏSƏRİNDƏ MÜHARİBƏ VƏ DOSTLUQ

Fürinin istəyinə görə ailəsi ilə auş-vitzə gələn Brunonun ağına gəldi ki, axı o kəşfiyyatı çox sevir. Hasarın o tayını görmək, nələrin baş verdiyini bilmək, insanların niyə zolaqlı pijamada olduğunu öyrənmək ona çox maraqlı idi. Hasarın yanı ilə bir saatdan artıq yol getdikdən sonra qarşısında bir nöqtə peyda oldu. Bu nöqdə siluetə, siluet isə zolaqlı pijamalı oğlana çevrildi. Nöqtədən oğlana çevrilən yəhudi Şmuellə alman Bruno əsl dosta çevrildilər. Çünki, din, dil, irq ayrımı uşaqların təmiz dünyasına yerləşməmişdi...

Eyni gündə, eyni ildə doğulan uşaqların fərqli həyatı mükəmməl şəkildə bu kitabda öz əksini tapıb. Bu kitab ikinci dünya müharibəsini illərində 2 düşmən millətin kiçik uşağının düşüncələrini izləmək idi. Uşaqlardan biri Nazilərin önəmli bir komendantının oğlu (Bruno), digəri isə Polşalı yəhudi (Şmuel). Amma həyətdə çəkilən hasarlardan uşaqların ürəyinə çəkilməmişdi. Bruno hər gün dərstdən sonra dostunun yanına gələr, ona yemək, bəzən də şokolad gətirərdi. Hasarın arxasından oynamaq üçün cürbəcür

oyunlar tapırdılar. Bəzən onların kiçik mübahisəsi də düşürdü, lakin burada tapdıqları yeganə dostluğu qorumaq adına hər ikisi bir-birinə güzəştə gedirdi.

Bruno bacısı Qreteldən hasarın iki tərəfi haqqında aldığı məlumat belə onların dostluğuna xələl gətirmədi. Bu söhbətdən sonra ona aydın olmuşdu ki, hasarın digər tərəfi yəhudilər, öz tərəfləri isə yəhudi olmayanların tərəfidir. Və bu iki tərəf bir-birinə düşməndir. Belə olsa da, axı o öz yeganə dostunu, həm-söhbətini itirə bilməzdi.

Şmuel də onların bir-birinə düşmən olduqlarını bilirdi. Əslində, müharibənin dəhşətini Brunodan çox Şmuel çəkirdi. Nazilərin onlara etdikləri işgəncələr, yemək verilməməsi, insanların xüsusi qaz kame-ralarında yandırılması... Amma o da, bu balaca alman oğlana bağlanmışdı. Burada Şmuelin yeganə dostu Bruno idi. Hətta Brunonun Berlinə qayıdacağını eşitdikdə göz yaşlarını saxlaya bilməmiş, çox kədərlən-mişdi. Brunonu sevməsi ilə yanaşı, başa düşə bilmirdi ki, necə ola bilər axı, almanların bu qədər tərbiyəli oğlan dünyaya gəlsin...

Dostların son görüşü xüsusilə təsirli idi. Şmuel Bruno üçün də zolaqlı pijama gətirmişdi. Axı Bruno söz vermişdi ki, Şmuelin günlərdir itkin düşən atasını tapmaq üçün köməklik göstərəcək. Berlinə qayıt-mağa sadəcə bir gün qalmış alman əsgərləri Şmuelin dediyi kimi onları qaz kamerasına doğru “addımla-mağa” məcbur etdi. Kiçik qəlbləri qorxu ilə çırpınan uşaqlar bir-birilərini qucaqlayaraq dayaq olmağa ça-lışdılar. Bruno Şmuelin arıq əllərini tutaraq, – “sən mənim ən yaxşı dostumsan”, – deməyi belə kiyafət edər ki, çəpərlərin beynimizdə olduğuna, əslində hər birimizin insan olduğuna, eyni olduğuna...

Əsəri oxuduqdan sonra Nazim Hikmətin bu sözləri ağıma gəldi: “Dünyanı verək uşaqlara. Heç ol-masa bir günlük. Bir gün olsa belə, öyrənsin dünya, öyrənsin dostluğu. Uşaqlar dünyanı alacaqlar əlimiz-dən, ölümsüz ağaclar əkəcəklər...”.

Heç bir insan irqçi doğulmur. İrqiçilik insanlara öyrədilir. Yəqin ki, dünyaya uşaqların gözü ilə baxa bilsəydik, dünya doğurdan da yaşamaq üçün gözəl bir yer olardı.

Ədəbiyyat:

1. Con Boyn. “Zolaqlı pijamalı oğlan”. Bakı, 2019.

Səkinə Əliyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, qrup 338

Elmi rəhbər: dos., fil.f.d. Gilə Hüseynli

QABRIEL QARSİA MARKESİN “YÜZ İLİN TƏNHALIĞI” ROMANINDA MAGİK REALİZM

“Yüz ilin tənhalığı mənim uşaqlığımın poetik təcəssümüdür... “ deyən XX əsr dünya ədəbiyyatının məşhur nümayəndəsi, Kolumbiyalı yazıçı Qabriel Qarsia Markes doğrudan da uşaqlıq çağlarında ruhunun hər zərrəsinə hopmuş o sirr və ovsun dolu hekayələr sonralar da onun düşüncələrini zəbt etmiş və adı dil-lər əzbəri olan bu romanı yazmaqda ona yardımçı olmuşdur. Düşünsək ki, onun uşaq təxəyyülünün, nə-həng xəyal dünyasının genişlənməsində böyük rol oynayan bu sehrli hekayələr yazıcının nənəsi –Trakn-liananın ona bağışladığı ən dəyərli mirasdır heç də yanılmırıq.

Magik realizm XX əsrin 30-60 ci illərində Avropada daha doğru desək Cənubi Amerikada meydana çıxmış ədəbi cərəyandır. Markesin yaradıcılığında özünü dolğun şəkildə büruzə verən bu janr adından da bəlli olduğu kimi reallıqla mistikanın vəhdətindən doğur.

Cəmi on səkkiz ay ərzində qələmə alınmış , müəllifinə Nobel mükafatını qazandıran “Yüz ilin tən-halığı” romanı onu unudulmaz edən heyranedici mifik elementlərlə zəngindir. Belə ki, Makondada yaşa-yan Buendia nəslə bir əsr boyunca mövcud olur, eyni adları daşıyan müxtəlif insanlar dünyaya gəlir, hər biri eyni qorxu -tənhalıq azarı altında ömür sürür və ölürlər. Sabit süjet xətti olmayan bu romanda hər bir Buendia üzvünün başına gələn fərqli hadisələr fonunda mistik xüsusiyyətlər özünü aydın şəkildə göstərir. Elə bunun nəticəsidir ki , oxucu bəzən hadisənin real yaxud uydurma olduğunu ayırd edə bilmir.

Məsələn, Xose Arkadio Buendia və xanımı Ursula ər -arvad olmaqla yanaşı həmdə əmiqızı-əmioğlu idilər. Bu qohumluq əlaqələri səbəbindən hamı elə düşünürdü ki, onların dünyaya gətirəcəyi uşaqlar insan

yox kərtənkələ olacaqdır. Bu qorxu sonralar da Ursulanı xoşbəxt ömür sürməyə icazə vermədi. Onun şübhələri son Buendia nəslinə aid körpə dünyaya gələrkən onun quyruqlu olması ilə sona çatdı. Ursula ölüm-dən qorxaraq öz əcəlini qovur və özü dünyadan doyduda və cismini tərk etmək istədikdə öləcəyini bildirir. O özü üçün kəfən tikməyə başlayır və özü də inanır ki, kəfəni toxuyub bitirdiyi gün gözlərini əbədiyən yumacaq və bu doğurdan da belə olur.

Gözəl Remediosun çəmənlərdə Ursula ilə söhbəti zamanı havadakı sirli tozcuqlarla birgə uçub əbədiyyətə qovuşması və Ursulanın buna heç cür müdaxilə edə bilməməsi əsərdəki irreal və mistik elementlərə nümunə sayıla bilər. Bir başqa məqam olaraq, Melkiadesin sanskrit dilində yazdığı müəmma dolu perqamenti idi. Qaraçı Melkiades Makondaya gələrkən özü ilə gətirdiyi perqamentin üzərində Buendia nəslinin gələcək yüz illiyinin tarixi yazılarda gizli idi. Bu müəmmalı yazıların sirrini yalnız sonuncu Buendia nəslinin nümayəndəsi olan Aureliano açar bilər və perqamentin son cümləsini oxuduğu an yazılarda da qeyd edildiyi kimi, güclü külək nəticəsində bütün şəhər dağıldı və bu möcüzəli yazı, Buendia nəslində, Makonda da tarixə qovuşdu. Bütün bu kimi bir çox məqamda öz möcüzələr doğuran xəyal dünyasının gücü ilə yazıçı olduqca irreal hekayələr qələmə alıb. Müsahibələrinin birində “yazıcının inqilabi borcu – yalnız və yalnız yaxşı yazmaqdır” deyərək yazıçıları fərqli üslubda, əlvan sənət nümunələri yaratmağa səsləyən yazıçı, ilk növbədə özü buna əməl edərək bəşəriyyətin mənəvi dünyasını, onun görünməz tərəflərini təkrarsız roman şəklində bizə təqdim etmişdir. Yeri gəlmişkən “aysberq yazı” üslubunda yazan Markes qələmə aldığı ən kiçik sehrli elementlə belə, göz önündə hansısa real mənzərəni yaratmaq yaxud günümüzə səsləşən ictimai mesajı bizə ötürməyə çalışır. Məhz buna görə mistik elementlərlə aşib-daşan bu roman bir sirr, əsl müəmmadır...

Ədəbiyyat:

1. <https://www.bbc.com/azeri/international-39126326> 3.
2. <https://shahla.jssoft.ws/art/107/Toplum> – tenhaligi
3. Qabriel Qarsia Markes seçilmiş əsərləri Bakı – 2010. 2.

Aygün Babayeva

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya fakültəsi, qrup 141A
Elmi rəhbər: dos. Ülviyyə Əliyeva*

STEFAN SVAYQIN “ŞAHMAT” ƏSƏRİNDƏ MÜHARİBƏNİN İNSAN PSIXOLOGİYASINA VURDUĞU ZƏRBƏLƏR

Stefan Svayq keşməkeşli həyat yolu keçmiş XX əsrin məşhur alman yazıçılarından biridir. Əsərlərində müxtəlif insan talelərini təsvir etməklə Dünya Müharibələrinə etirazdan yayınmamışdır. Onun əsərlərini özünəməxsus edən məhz toxunduğu psixoloji məqamlardır ki, illərdir maraq dairəsindədir. Bu baxımdan şöhrət qazanmış əsərlərindən biri də “Şahmat”dır. Onu da qeyd edirəm ki, Svayq bu əsərini 1942-ci ildə Braziliyada sürgündə olarkən yazmış, Avropa mədəniyyətinin nasional sosializm ideyaları ilə məhv edildiyinə işarə etmişdir. Bu əsərdə də o, dövrü tənqid etmiş, müharibənin tək şəhərləri dağıdıb mədəniyyət məhv etdiyini deyil, o cümlədən də insan psixologiyasına da təsirsiz ötüşmədiyini vurğulamışdır. Əsəri oxuduqca o dövrün psixologiyasını və ab-havasını duyuruq. O cümlədən, hər bir obrazın əslində kimi ifadə etdiyini, hərəkətlərində isə kimə bənzədiyini anlamaq mümkündür. Hitlerin timsalında yaradılan Çentoviç kimi lovğa, savadsız bir adamın şahmat üzrə dünya çempionu olması, diqqəti cəlb edən məqamlardandır. Hitler çempion olmasa da, dünyanın ağası olmağa çalışır və bunu heç kəsi düşünmədən edirdi, onu Çentoviç kimi qələbə maraqlandırır. Doktor B. isə müharibədən əziyyət çəkmiş, mənəvi-psixoloji sarsıntılar keçirmiş milyonlarla insanın yaradılmış surəti idi. Hitler faşizminin mənəbindən asılı olmaya-raq, hər bir kəsə vurduğu mənəvi sarsıntıyı məhz Doktor B. ilə tanışlıqdan sonra anlayırıq. Başına gələnləri danışarkən yaşadığı əzabları dilə gətirən zaman belə vahimələndiyini görmək mümkündür. Təəssüf ki, faşizm tək insanların yurdunu dağıdıb evlərini əlindən almayıb, o cümlədən onların məniyyətinə toxunmağa, bildiklərindən istifadə edib onlar əleyhinə rəy yaratmaqla yanaşı, psixoloji zərbələr də vurmağa cəhd etmişdir... Kütləvi qırğınların yerini mənəvi işgəncələr əvəz etmiş, yaddaşlarında dərin iz buraxmış-

дир. Ən pisi də dörd divar arxasında təklilə söhbət idi, hətta istintaq belə adı bir sıxıcılığa çevrilmiş, alışılan hala gəlmişdir... Ən pisi heçlik idi..Bəli, Doktor B.-nin dediyi kimi, “yer üzündə heç nə heçlik qədər insan qəlbini sıxa bilməz”. Təklil və heçliklə sınıanan Doktor B.-nin həmin günlərdə keçirdiyi psixoloji sarsıntılardan danışması, günlərdir insan üzü görmədən dəliyə çevrilməsi kimi hallar, həqiqətən də, oxuduqca dəhşət doğururdu. O cümlədən də, müharibəyə nifrəti, Hitler şəxsiyyətinə qəzəbi artırır. Yazıcının məharətindən irəli gələrək Doktor B.-ni çarəsiz göstərib sonra ona şahmatla kömək olması kimi məqamlar da düşündürücüdür, çünki əsərin sonlarına yaxın müharibədə sarsılmış və mənəvi işgəncələrə məruz qalmış Doktor B.-nin gəldiyi hal, keçirdiyi hisslər dünya ədəbiyyatında ən vahiməli səhnələrdən biridir. Beləliklə, bu əsərdə müharibənin insan psixologiyasına vurduğu zərbələri müşahidə edirik.

Ədəbiyyat:

1. <https://www.kitabyurdu.org/kitab/dunya-edebiyati/1613-shtefan-svayq-sahmat-eseriile-tanisliq-ve-mezmunu.html>
2. [https://az.m.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eahmat_\(roman\)](https://az.m.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eahmat_(roman))
3. S.Svayq”Şahmat”. Bakı,”Parlaq İmzalar”Nəşriyyatı-2020

Искендер Байрамов

Азербайджанский университет языков,

Факультет: Филологический, группа В20-240

Научный руководитель: доцент Айбаниз Исмаилова

ВОПЛОЩЕНИЕ ВИКТОРИАНСКОЙ ЭПОХИ В РОМАНЕ ШАРЛОТТЫ БРОНТЕ «ДЖЕЙН ЭЙР»

Викторианская эпоха одна из ведущих эпох в истории Англии. Этот период окончательно сформировал в стране дух национализма в сочетании с традиционализмом. Направленность на христианские, семейные и народные идеалы характерна для того этапа в развитии Англии.

Английский реализм несет в себе сильное христианское влияние, чем и отличается от реализма в других странах Европы.

Период правления королевы Виктории, которая была подчинена семье и долгу и существенно отличалась от предшествующих правителей, принято обозначать ключевым периодом в истории Англии. Историк Дженет Хоровиц Мюррей выделяет три главных образа женщины в викторианской Англии:

- 1) идеальный – счастливая мать, заботливая дочь, хорошая хозяйка;
- 2) порочный – дерзкая служанка, продажная женщина, девица с рабочих окраин;
- 3) страдающий – голодная швея, одинокая гувернантка.

Борьба за равноправие между мужчинами и женщинами была одной из главных проблем в Англии. Однако в начале 19 века женщины начали активную борьбу как за политические, так и за социальные права. Большую роль во многих романах играет мотив женского безумия, возникающий в результате неудавшегося сопротивления женщины мужчине. Роман стал важным моментом в истории борьбы за женское равноправие. Естественно пока не шла речь о политическом равноправии, но борьба за равенство в трудовой деятельности и семье уже набирала силу.

Одной из «ярких» фигур в английской литературе этого периода была Шарлотта Бронте. Именно ее роман «Джейн Эйр», опубликованный в 1847-ом году поразил читателей образом главной героини, одиноко ведущей тяжкую борьбу за существование и отстаивающей свое человеческое достоинство. Некоторые моменты, описанные в романе, были взяты из жизни самой писательницы, например плохие условия в Ловудской школе. В этих условиях человек теряет свои индивидуальные черты, перестает существовать как личность и становится частью массы.

В романе наблюдается сочетание таких жанров, как автобиографический и социально-психологический роман. Реалистический образ вырастал у Бронте из романтического. Главная героиня не мыслит себя вне общества. Повествование в романе ведётся от первого лица.

Главная мысль произведения состоит в том, что женщина должна быть независимой и свободной и не всегда должна зависеть от мужчины. Даже в браке женщина должна сохранять свои

индивидуальные качества. В романе поднимаются такие темы, как религия, любовь, образования и воспитания.

Литература:

1. Бронте Шарлотта. Джейн Эйр. Москва: Издательство «Правда», 1983 .
2. <https://nauchkor.ru/pubs/obraz-zhenschiny-v-romanah-viktorianskoy-epohi-na-materiale-proizvedeniy-sh-bronte-dzheyn-eyr-i-e-bronte-agnes-grey-5c1a73687966e104f6f85a1c>
3. <https://literaguru.ru/analiz-proizvedeniya-sharlotty-bronte-dzhejn-ejr/>
4. <https://kzref.org/vgpu>

Baxça Qurbanova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, qrup 337

Elmi rəhbər: f.f.d., b/m Gilə Hüseynli

JOSE MAURO DE VASKONSELOSUN “ŞƏKƏR PORTAĞALI” ROMANINDA UŞAQ OBRAZININ PSIXOLOJİ TƏHLİLİ

Braziliya yazıçısı Jose Mauro de Vaskonselusun ən məşhur əsəri “Şəkər Portağalı” avtobioqrafik romandır. Müəllif böyüklərin ağrı-acısını, dərini duyan, həm də bunu dərk edib yaşayan balaca oğlanın dililə öz acı xatirələrini danışır. “Kasıb atanın oğlu olmaq ən böyük bədbəxtlikdir” – deyən balaca Zeze yalnız öz aləmində, xəyal dünyasında xoşbəxtdir. “Şəkər Portağalı” adı əsər deyil, həm uşaqlar, həm də valideynlər üçün gerçək həyat dərvidir. Belə ki, əsərin baş qəhrəmanı Zeze 5 yaşındadır. Yoxsul ailənin oğlu olan Zeze nadincliyi ilə bütün məhəlləyə qan uddurur. Hər kəs ona “şeytanın oğlu” deyir. Zeze bununla yanaşı xəyal dünyası geniş, təkbəşinə oxumağı öyrənəcək dərəcədə ağıllı və həssas bir uşaqdır. O, hər kəs tərəfindən elə də sevilməyən müəlliməsinə gül aparacaq genişlikdə böyük ürəyə sahibdir. Ailədə davamlı olaraq döyülən və gənc yaşda ailə üzvləri tərəfindən təyziqə məruz qalan bir uşaqdır.

Əsərdə ən diqqət çəkən epizodlardan biri Milad səhərində yaşanan məyusluqdur. Həç kimdən hədiyyə almayan Zeze Santa atanın varlığına şübhə ilə yanaşır. Zeze gənc yaşda həyat yükünü daşıyaraq ayaqqabı silməyə başlayır. Bütün günü çalışır və qazandığı pulla atasının qəlbini qazanmaq üçün onun sevimli siqaretindən birini alır. Atasının gözləri yaşarır və barışırlar.

Romanın təxminən yarısı Zezenin bütün dərdlərinin Şirin Portağal ağacı ilə bölüşdüyü, ağacın maraqla dinlədiyi və məsləhət verdiyi anların təsviri ilə bağlıdır. Bir gün Zezenin atası bir iş tapıb evə qayıdır. Ailə maddi vəziyyətlərini bərpa edərkən, bir gün evlərinin yanından yol keçəcəyini öyrənirlər. Keçən yolun nəticəsində Şirin Portağal ağacı kəsilməlidir. Zeze bu xəbərdən çox sarsılır. Ölüməül döyüldükdən sonra məktəbə gedəndə yoldaşının yük məşını ilə vurulduğunu və xəstəxanaya aparıldığı xəbəri ilə ikinci pis xəbər meydana çıxır. Portuqaliyalının ölümü Zezedə unudulmaz bir ağrı buraxır. Ailənin işləri qaydasına düşür və hər kəs xoşbəxtdir, ancaq Zeze uşaq yaşda iki acını birdən yaşayır: həm Portuqaliyalının ölümü, həm də Şirin Portağal ağacının kəsilməsi.

Əsərdə Zezenin dilindən deyilmiş ifadələr dərin mənə kəsb edir:

- İndi əsl ağrının nə olduğunu başa düşürdüm. Ağrı, özündən gedənə qədər döyülmək deyil. Ağrı, ayağını şüşə qırığı ilə kəsmək, əczaxanada yaranı tikdirmək də deyil ...

Ağrı insanın öz sirlərini açmadan ölmələri və bu izzirabın qəlbi doldurmasıdır...

- Sevinc ürəkdə parlayan bir günəşdir, günəş xoşbəxt yerlərə işıq saçır...

– Bilirsən, insanları öldürürəm, Portuga.

– Bunu necə edirsən?

– Onları unudaraq.

“Şəkər portağalı” bədii ədəbiyyatın ən çox psixoloji təsir gücü yüksək olan kitabları arasındadır. İçərisindəki vulqar sözlərə görə bəzi oxucular tərəfindən tənqid edilmişdir. Lakin düşünürük ki, uşaq obrazın dilindən verilən daxili dünyası bu əsəri mütaliə edən uşaq və yetkin oxucuların yaddaşından silinməyəcək izlər buraxacaq.

Ədəbiyyat:

1. Jose Mauro De Vasconcelos “Şəkər Portaqalı” Bakı, Qanun nəşriyyatı 2021
2. <http://googlecehrayikepenek.blogspot.com/2016/02/skr-portagal-jose-mauro-de-vasconcelos.html>

Tahirə Əsgərova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya fakültəsi, qrup 436

Elmi rəhbər: fil.f.d., dos. Teybə Cəlilova

ƏDƏBİYYAT VƏ MƏDƏNİYYƏTİN XALQIMIZIN MƏNƏVİYYATINDA ROLU

Giriş: “Millətin milliliyini saxlayan onun dilidir. Dil ədəbiyyatla, mədəniyyətlə, mənəviyyatla bağlıdır, bunlarsız isə vətənpərvərlik formulu yoxdur. Bizim zəngin, böyük söz ehtiyatına malik olan Azərbaycan dilimiz var.” deyən görkəmli siyasət və dövlət xadimi Heydər Əliyev milli dəyərimizin atributu olan dili milli özünüdərkən əsas amili hesab edirdi. Eyni zamanda Heydər Əliyev ədəbiyyata xalqın milli-tarixi varlığının, mənəviyyatının üzvi tərkib hissəsi kimi baxmış, mənsub olduğu xalqı ədəbiyyatı ilə bir yerdə ayrılmaz hissə kimi dəyərləndirmişdir.

Xalqa məxsus olan ədəbiyyatın inkişafı, keçmişə nəzərən bugünkü aktuallığını qoruması istər onun mədəniyyətinin hər zaman öz dövrünə uyğunlaşmasına, istərsə də, mənəviyyatının inkişaf trayektoriyasına təsirini heç bir zaman əsirgəməmişdir. Təbii ki, mədəniyyəti də, ədəbiyyat kimi yaradan xalq olduğu kimi onu təkmilləşdirən və gələcək nəsillərə ötürən də xalqdır. Mədəniyyət hadisələrin təbii surətdə əlaqəsinə qoşulur. İstər dilimiz, ədəbiyyatımız, mənəvi düşüncəmiz, mədəniyyətimizin digər hissələri bizim mənəvi irsimizi özündə ehtiva edir.

İstənilən millətin, xalqın mənəviyyatının yüksəlməsi üçün onun kifayət qədər zəngin milli və mənəvi dəyərləri olmalıdır ki, bunlar öz növbəsində ədəbiyyat və mədəniyyətin fonunda öz inkişafını təmin edir.

Eyni zamanda istər mənəvi, istərsə də, milli dəyərlərlə yanaşı həmin cəmiyyətdə idarə üsulunun xalqın mənafeyini dəstəkləyəcəyi şəkildə olması da vacib şərtidir. Milli və mənəvi mədəniyyət baxımından Azərbaycan dünyanın ən qədim ölkələrindən biri olmuşdur. Eynilə də, Heydər Əliyev milli varlıq, milli mövcudluq məsələsini hakimiyyətdə olduğu bütün dövrlərdə özünün həyat amalına çevirmişdir.

Mədəniyyət və ədəbiyyat əsrlər boyu biri digərinin təsirinə məruz qalaraq inkişaf etmiş və xalq daxilində sosial mühitin multikultural şəkildə bərqərar olmasına şərait yaratmışdır. Bu multikultural bərqərarlılıq sayəsində əsrlər boyu Azərbaycançılıq məfkurəsi Heydər Əliyevin xüsusi dəstəyi sayəsində ədəbiyyat və mədəniyyətlə iç-içə olmuşdur.

Mədəniyyətin incəsənətin güzgüsü olaraq irəliləməsində, bunun üçün hər cür şəraitin yaradılmasında, yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatının son yarım əsrdəki inkişafında Heydər Əliyevin ədəbiyyat siyasətinin böyük rolu və təsiri olmuşdur.

Nəticə: Ümummilli Lider deyirdi: “Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olur, çünki onların hər biri ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir”. Həqiqətən də, dünya mədəniyyətini zənginləşdirən məhz xalqların mədəni sərvətləri, milli dəyərləri, çoxəsrlik adət-ənənləridir. Və dünya sivilizasiyasının düzgün inkişafı xalqların bütün bu dəyərlərini özündə cəmləşdirir.

Ədəbiyyat:

1. Məqalələr. Prezident kitabxanası. 2009 – 2014-cü illər, 1118 s.
2. Ulu Öndərin mədəniyyət sevgisinin tarixi bəhrələri (azerbaijan-news.az)
3. 525-ci Qəzet – Ədəbiyyatda Heydər Əliyev obrazı: tarixi gerçəklikdən ideala

HAROLD PINTERİN “AD GÜNÜ” PYESİNDƏ ABSURD TEATR XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Nobel mükafatı laureatı olan və 20-ci əsrin görkəmli yazıçısı Harold Pinter yaradıcılığına nəzər saldıqda absurd teatrın özünəməxsus xüsusiyyətlərini görmək mümkündür. O, müasir ingilis dramaturgiyasında biri-birindən möhtəşəm əsərlər yaratmaqla bəşəri şöhrət əldə etmiş, yazdığı əsərlərin əksəriyyətində onu narahat edən bir sıra problemi əks etdirməyə çalışmışdır.

Absurd teatr anlayışı ilk dəfə olaraq 1962-ci ildə Martin Esslin tərəfindən istifadə edilmişdir və bu teatrın əsas xüsusiyyətləri onunla izah edilir ki, hadisələrin inkişafında hər hansı bir ardıcılıq, xronologiya mövcud deyil, qəhrəmanların xarakterində yadlaşma, həyatın mənasızlığı, ünsiyyətsizlik kimi bir çox cəhətlər öz əksini tapır. Harold Pinterin öz soy adından yaranmış “Pintersayağı” anlayışı onun pyeslərində yazıçının öz üslubunu əks etdirməsi üçün meydana gəlmişdir. Yazıçının qurduğu cümlələr, dialoqlarda mövcud olan sükutluq onun pyeslərində mühüm yer tutmuşdur. Pyeslərdə dialoqlar içində mövcud olan sükut ilk baxışdan normal görünsə də, lakin onun verilməsində əsas məqsəd sözlər, cümlələr qədər təsirli bir effekt yaratmaq idi. Harold Pinterin pyeslərində cavablanmamış suallar görmək də mümkündür.

Yazıçının “Ad günü” pyesində də absurd teatrın bir sıra cəhətlərini, o cümlədən davamlı olmayan ziddiyyətli dialoqları, baş qəhrəman Stenlinin keçmişindən xilas olmaq üçün dənizkənarı bir pansiyonda bir ildir ki, yaşaması əks olunur. Diqqət çəkən əsas məqam qəhrəmanların qapalı bir məkanda qalaraq sanki xaricdən gələcək təhlükələrə qarşı mübarizəsidir. Qoldberq və Makkanın gəlişindən sonra Stenlinin düşdüyü pərişan, qorxu dolu anlar təsvir edilir. Ev sahibəsi Meqin Stenliyə olan münasibəti sanki bir uşaqla edilən rəftarı xatırladır, bunu onu səhərlər güclə yuxudan oyatması, səhər yeməyinə dəvət etməsi və qayğı göstərməsilə izah etmək olar. Stenli ilk öncə evin sahibəsindən iki nəfərin gələcəyini eşitdikdə bunu qəbul etmək istəmir, onların gəlişindən sonra isə bu şəxslər arasında keçən danışıklarda Stenlinin özünü günahkar hiss etməsi, onların gəlişindən əvvəl belə Stenlinin qorxuya qapıldığını asanlıqla görmək mümkündür. Harold Pinter tərəfindən Stenli təhlükə altında olan bir obraz kimi qələmə alınmışdır. Qoldberq və Makkan Stenlinin gedisinə mane olur, təzyiqli səs tempi ilə onu təhdid edir, sorğu-suallarla onu aciz bir vəziyyətə gətirir və onda qorxunun yaranmasına səbəb olurlar. Sanki əsərdə aciz olanlar və dominant olanlar kimi iki qütbün olduğunu görürük. Ümumilikdə bu pyesdə ətraf-mühitədən təcrid olma duyğusu ön plandadır. Absurd teatr nümunəsi olan əsərdə hadisələr bir məkanda cərəyan edir. Pyesin sonunda Stenli Qoldberq və Makkan tərəfindən qırılmış eynəylə pansiyondan aparılır.

Göründüyü kimi Samuel Bekket tərəfindən yaradılmış və bir sıra yazıçılar, o cümlədən Harold Pinter tərəfindən də əks edilən absurd teatr xüsusiyyətləri anlaşılmazlıq, kəsik dialoqlar, laqeydlilik, insanlarda ətraf-mühitə qarşı yaranmış inamsızlıq, ünsiyyətdən qaçmaq və öz içinə qapanmaq Stenlinin xarakterində geniş şəkildə öz əksini tapmış və Harold Pinter tərəfindən dolğun bir şəkildə təsvir edilmişdir.

Ədəbiyyat:

1. Harold Pinter, Seçilmiş əsərləri, “Şərq-Qərb”, Bakı, 2010
2. İngilis ədəbiyyatı antologiyası, “Şərq-Qərb”, Bakı, 2007
3. <https://www.britannica.com/art/Theatre-of-the-Absurd>

Səbinə Nuriyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya fakültəsi, qrup 141A
Elmi rəhbər: dos. Ülviyyə Əliyeva

MIXAİL ŞOLOXOVUN “İNSANIN TALEYİ” ƏSƏRİNDƏ KAMİLLƏŞMƏ

“İnsanın taleyi” Mixail Şoloxovun həcmcə kiçik, amma yaddaşlarda dərin iz buraxan əsəridir. Povest janrında yazılmışdır.

Şoloxovun bütün əsərləri kimi bu əsəri də zəngin həyat təcrübəsinə əsaslanır.

Yazıçı əsərdə müharibənin açdığı dərin yaraları göstərir. İki insanın timsalında müharibənin dəhşətli nəticələrini təsvir edir.

Şoloxovun qəhrəmanı adı bir adamdır. Özü kimi peşəsi də sadədir. Amma o, əsər boyu ən başlıcası İnsandır. Biz onun daxili aləmini yazıçının seçdiyi maraqlı bir ədəbi üslubda – cəmi iki saatlıq söhbətdə görürük.

Müharibədən əvvəl yalnız özünü, ailəsini düşünən, hərdən səhvlərə yol verən Sokolov müharibə başlayandan sonra tamamilən dəyişir. Artıq özünü xalqının, insanların taleyinə cavabdeh sayır.

Sokolov müharibədə əsir düşərkən öz mərdliyi, qorxmazlığı ilə seçilir. Öz ağılı ilə əsirlikdən xilas olur. Amma sevinci yarım qalır: Evinə atılan bomba ailəsini məhv etmişdir. Sağ qalan oğlu da qələbə gününü qəhrəmancasına həlak olaraq onun arzularını gözündə qoyur. Amansız tale son təsəllisini də əlindən alır. Həyata davam etmək üçün bir səbəbi qalmır.

Amma itkilər nə qədər ağır olsa da, insan yaşamağa məhkumdur. Vanya da onun üçün bir ümid qığılcımı olur. Onlar ən əziz qohumlar kimi qovuşurlar.

Müharibə belədir: Doğmaları ayırır, yadları birləşdirir.

Sokolov müharibədən qalib kimi qayıtsa da, arxa cəbhədə çətinliklərlə üzləşir. Kiçik bir qəzaya görə sürücülük vəsiqəsi əlindən alınır. Amma o işləmək üçün başqa yerə üz tutur. O, yenə kiməsə, nəyəsə gərək olmaq istəyir. Bu da Sokolovun daxili gücünü göstərir. O, çox şey itirib, amma qazandıqları da az deyil. O bütün xırdaqlardan, kindən uzaqdır, səbirlidir, güclüdür.

Əsərin sonunda Sokolov gəzdirdiyi bütün şəhərlərdə Vyanı axtardığını deyir. Vanya onun üçün xoşbəxtliyin özüdür, yaşama səbəbidir. Darmadağın olmuş ürəyində kimsəsiz uşağa yer ayırır, yarım qalmış atalıq duyğusuyla Vyanı bağrına basır.

Yazıçı Sokolov obrazı ilə əzizlərini itirmiş insanlara təsəlli verir.

Nəsimi deyir ki, insanın daxili təmizliyi ilə kamilliyə çatması mümkündür. Sokolovun Vanyaya olan məhəbbəti də onun ruhunu təmizləyir, saflaşdırır, nifrətdən, kədərdən, ümitsizlikdən arındırır. Sokolovu qəhrəmana çevirir, kamilliyə yaxınlaşdırır.

“İnsanın taleyi” müharibəyə qarşı yazılmış bir etirazdır. Hər iki halda insan qalib gəlir. Həm döyüş meydanında, həm mənəvi aləmdə. “İnsanın taleyi” təkcə Sokolovun yox, bütöv bir insanlığın taleyidir.

Ədəbiyyat:

1. Mixail Aleksandroviç Şoloxov. Povest və hekayələr. Bakı, “Avrasiya press”, 2007.

Nərgiz Namazova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya fakültəsi, qrup B21-141A
Elmi rəhbər: dos. Ülviyyə Əliyeva

CORC ORUELİN “HEYVANISTAN” ƏSƏRİNDƏ TOTALİTAR REJİMİN BƏDİİ ƏKSI

Corc Oruel təxəllüsü ilə tanınan XX əsrin məşhur ingilis yazıçısının adı Erix Artur Bleyerdir. Hər bir yazıçının əsərində müəyyən ideologiya əsas olduğu kimi, C.Oruelin də əsərlərinin xəttini ictimai ədalətsizliyə qarşı mübarizə, totalitarizm təşkil edir. Onun bu mövzuda yazdığı əsas və maraqlı romanlarından biri də II Dünya Müharibəsi dövründə yazdığı “Heyvanıstan” əsəridir. Qeyd edim ki, Oruel əvvəlcə

romanı “nağıl hekayəsi” altıyazı ilə yazaraq onu bir nağıl kimi nəzərdə tutduğunu irəli sürdü. Bu əsər İ.Stalin dövründə baş verən hadisələrin alleqorik səciyyədə təəcəssümü idi. Burada mətnaltı fikirlərlə o dövrün qəddar idarəçilik metodları, xüsusilə də, totalitarizm, diktatura tənqid edilmişdir. Baxmayaraq ki, bu əsər Stalinin dövründə yazılmışdı, böyük şöhrət qazandı. Əsərdə Stalinin dövründə olduğu kimi kommunizm ideyası öz əksini tapıb. Yəni, “hamı bərabərdir”. Lakin, əsərdə əvvəlcə bu prinsiplər vurğulansa da, bunların tezliklə pozulduğunun şahidi olurduq.

Əslində, hər bir obraz Stalin dövründəki şəxsiyyətlərə istinad edir. Əsəri oxuduqca Napoleonun Stalin, Snoubollun isə Trotskini təmsil etdiyini görürük. Yəni, vaxtilə Stalin Trotskini SSRİ-yə qarşı çıxdığına görə qovduğu kimi, Napoleon da Heyvanıstana təkbəşinə, yəni avtoritar şəkildə rəhbərlik etməsi üçün Snoubollu qovur. İlk öncə, bu prinsiplər əsasında heyvanlar əvvəlkindən daha yaxşı yaşasalar da, sonradan Napoleon tərəfindən bu qaydalar pozulur. Belə ki, heyvanların bəziləri buna etirazlarını bildirmək istəsələr də, Çığırğan, yəni Stalinin əsas informasiya mənbəyi onlara əgər Napoleona qarşı çıxsalar, Mister Consun yenidən qayıdacağını bildirirdi. Bununla da, biz totalitar rejimin insanları necə keçmişlə qorxu altında saxladığını görürük. Eyni zamanda onları itaətdə saxlamaq üçün Stalin dövründəki cəza orqanlarına bənzədilən köpəklər vasitəsiylə qorxudurdular. Totalitar rejimin daha bir sübutu isə heyvanlar çox işlədikləri təqdirdə ac qalmaları ilə bağlı şikayətlənmək istəsələr də, Çığırğan onların artıq insanlar üçün deyil, özləri üçün işlədiklərini vurğulayırdı. SSRİ-də Stalinin şəxsiyyətinə necə pərəstiş edilirdisə, əsərdə də Napoleon əvəzsiz hökmdar kimi göstərilirdi. Artıq əsərin sonuna doğru getdikcə, idarəçilik pislənir. Bir qrup heyvan canını qurtarsa da, ferma iflasa uğrayır. Bunun səbəbi isə Napoleonun öz mənfəəti uğrunda insanlarla belə ittifaqa girərək bütün prinsipləri pozması ilə bağlıdır. Burdan da görünür ki, hakimiyyət eşqi insanlar kimi heyvanlara da izin vermir. Beləliklə, biz bu əsərdə totalitar rejimin bədii əksini heyvanlar vasitəsilə görürük.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. <https://www.kitabyurdu.org/kıtab/dunya-edebiyyati/1669-corc-oruell-heyvanistan-eseri-ile-tanısliq-ve-qısa-mezmunu.html>
2. <https://www.sparknotes.com/lit/animalfarm/characters/>
3. C.Oruel “Heyvanıstan”. “Şərq-Qərb” Bakı-2010.

Nigar Zeniyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-2 fakültəsi, qrup 320 A

Elmi rəhbər: b/m Elnarə Hasanquliyeva

AZƏRBAYCAN VƏ İNGİLTƏRƏ ADƏT-ƏNƏNƏLƏRİNİN MÜQAYİSƏSİ

Müasir dövrdə hər iki ölkə arasında yaranan beynəlxalq münasibətlər bizə İngilis mədəniyyəti ilə bağlı məlumatlı olmağımıza səbəb olmuşdur. Demək olarkı hər sahədə geniş iqtisadi mədəni əlaqələr olduqca genişlənmişdir. Gəlin hər iki dövlətin adət ənənələri ilə daha yaxından tanış olaq

Böyük Britaniyanın sakinləri ilk növbədə ada sakinləridir. Bu, onları Avropanın qalan sakinlərindən fərqləndirən ən mühüm faktdır.. Britaniya adalarında bayramlarla bağlı bütün qaydalara və adətlərə ideal riayət edilməsindən danışsaq, bu, daha böyük dərəcədə yaşlı nəsə, xüsusən də əyalətlərdə yaşayanlara xasdır. İngilislərin məşhur mühafizəkarlığı bu xalqın özünü cəmiyyətdə əhəmiyyətli, xüsusi dərk etməsi ilə müşahidə olunur. Ona görə də bəzən insanda belə bir təəcəssurat yaranır ki, britaniyalılar pragmatik, soyuq, dost deyillər. Amma bu heç də belə deyil. Onların əhəmiyyətini başa düşmələri ədəb, qonaqpərvərlik, adət-ənənələrə və əcdadlara hörmətlə ahəngdar şəkildə birləşir. İngiltərədə ən məşhur ənənə gündə dəfələrlə çay içməkdir. Bəzi ailələrdə şam yeməyi əvəzinə “yüksək çay” və ya böyük çay verilir. İngilislər heç vaxt çaylarını stəkandan içmirlər, həmişə çaydan istifadə edirlər. Böyük Britaniyada adət-ənənələr və bayramlar gənclər tərəfindən də müsbət qarşılanır. Bununla belə, yeni nəsil Sevgililər Günü, Aprel Fools Günü, Halloween bayramlarını qeyd etməyə, yəni kütləvi, əyləncəli şənliklər təşkil etməyə üstünlük verir. İngiltərədə Halloween bayramı xüsusən qeyd edilir. Deyirlər ki, bu bayramın iki min ildən çox yaşı var

və onun populyarlığı heç də azalmır. Bir vaxtlar qədim ingilislər bu gündə hər pis, köhnə ilə vidalaşdılar və yeniləri ilə tanış oldular. Təbiət tanrılarına hədiyyə olaraq payız tərəvəzləri, almalar, çiçəklər gətirdilər, bütün bunları xoşbəxtlik və uğurlar diləməklə ağacların altına qoydular. Və gecə ölü canlar üçün küçəyə bir boşqab meyvə qoyuldu. Bu gün hər evdə bayramın simvolu – gülən balqabaq tapa bilərsiniz. Qızlar nişanlının adına simlərdə, güzgülərdə, alma özəklərində fal oxuyurlar. Uşaqlar canavar kostyumları geyinir və qonşu evlərdən şirniyyat istəyirlər.

Azərbaycan adət ənələrindən söhbət açılanda təbiki ilk ağıla gələn milli bayramlarımızdır. Əlbətdə ki Novruz Bayramı. Ta qədimlərdən bizə əcdadlarımızdan miras qalmış və tarixi keçmişimizi əks etdirən Novruz, Azərbaycan xalqı üçün əvəzolunmaz bir bayramdır. Bu Bayramı baharın gəlişi münasibətilə hər il Mart ayının 20-si və 21-i günü qeyd edirik. Həmçinin bu bayram yeni ilin gəlişi, təbiətin oyanışı ilə bağlıdır. Her Novruzda səməni göyərdər, növ-növ şirniyyatlar bişirilər. Tonqal yandırır və üzərindən atlanırlar. Beləliklə bütün dərdlərini dəvalarını tonqalda yandıqına inanırlar.

Beləliklə adət ənələr hər xalq üçün önəmlidir. Çünki hər xalq öz mənsubiyyətini və tarixini belə şəkildə əks etdirir.

Ədəbiyyat:

2. Azərbaycan-İngiltərə. M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası – B 2008-32S.
3. Qəzet materialları.
4. “Avropa və Amerika ölkələrinin ən yeni tarixi”. S.M.Mustafayeva.

İzafət Ələsgərova

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya fakültəsi, qrup B21-141A
Elmi rəhbər: dos. Ülviyyə Əliyeva*

MERİ ŞELLİ “FRANKENŞTEYN” ƏSƏRİNDƏ ELM

XIX əsrin məşhur ingilis yazıçısı Meri Şelli daha çox fantastik, qorxu janrında əsərlər yazmışdı. Onun ən uğurlu romanı isə 1816-cı ildə yaşadığı faciələrdən ilhamlanaraq yazdığı “Frankenşteyn” əsəridir. Bu əsərə qədər həmin dövrdə elmi nəaliyyətlərə və kəşflərə əsaslanan hər hansısa hekayə, roman, yarıdici nümunəsi yox idi. Nəticədə Meri Şelli “Frenkenşteyn” yaxud “Müasir Prometey” əsəri ilə elmi-fantastika janrının əsasını qoydu. Beləki Meri Şelli dünyaca məşhur “Frankenşteyn” əsərini yazarkən olduqca çətin və iztirablı yoldan keçirdi. Erkən yaşda övladlarını itirmiş Meri Şelli onların yenidən həyata dönmək arzusuna da əsərində yer vermişdi. Lakin Meri Şelli tez bir zamanda ölmüş bir bədənin həyata dönməsinin ardındakı faciəni qavramış və bunu öz oxucularına yaratdığı “məxluq” obrazı ilə çatdırmışdı.

Əsərdə müasir cəmiyyətlə səsleşən bir çox məqamlar da var. Çünki elm və texnologiyanın inkişaf etdiyi bir dövrdə insan qədrini düşünməmək mümkün deyil. Bu zaman əsər bizə belə bir sual verir: “Doğurdanmı ki, texnologiyamızın inkişafı insanın ölüm sərhədlərini keçmək yolundadır”? Meri Şellinin ən aktual və açıq mesajı da elm və texnologiyanın uzaqlara gedə biləcəyidir. Əsərin baş qəhrəmanı Viktor Frankenşteynin cansız bir bədənə həyat vermək arzusunda olması və çoxsaylı elmi çalışmaları onun və sevdiklərinin ödəyəcəyi bir faciə ilə nəticələndi. Çünki, Viktor ölmüş bədənə yeni həyat vermək əvəzinə, ölmüş bədənin deformasiyaya uğradaraq eybəcər hala düşməsinə və həmin bədənə sahib olan məxluqun yaranmasına səbəb olur. Bu eybəcər məxluq isə intiqamını onu yaradanın sevdiklərini əlindən almaqda görür. Meri Şelli bununla Tanrının işinə qarışmamağı əks halda böyük fəlakətlərlə üzləşə biləcəyimizin xəbərdarlığını edir. Təsədüfi deyil ki, əsərin digər adı “Müasir Prometey”dir. Yunan mifologiyasına görə, Prometey tanrılardan odu oğurlayıb insan oğluna verir və bunun nəticəsində əbədi cəzaya hökm edilir. Şelli bu mifi öz hekayəsi ilə paralelləşdirərək Viktor Frankenşteynin insan və ilahi prinsiplər arasındakı sərhədi pozan elmini təqib edir.

Əsərdə diqqəti çəkən bir digər nüans isə deformasiyaya uğramış, eybəcər hala düşmüş məxluqla onun düşüncələri arasındakı ziddiyyətdir. Deformasiya vəziyyətinə düşmüş məxluqun insani hisləri ölməmiş, ona qarşı edilən təqiblərdən, qəddarlıqdan yaxa qurtarmaq üçün tənha həyata atılır. Yanlızlıq, insan-sanların ona nifrət etməsi Viktor Fankenşteyndən intiqam almaq istəməsinə səbəb olur. Meri Şelli məxlu-

qun keçdiyi yolu, onun iztirabını təsvir edir və bu obrazına səs verir. Beləcə oxucusuna heç bir canavar “canavar” kimi doğulmur mesajını ötürür.

Yazıldığı tarixdən təxminən 200 il keçməsinə baxmayaraq müasir dövr ilə səsləşən “Frankenşteyn” romanı sanki elm və texnologiyanın insan həyatına gətirə biləcəyi faciələrin xəbərdarlığını edir .

Ədəbiyyat:

1. Newyorker.com
2. Study.com

Gülər Əliyeva
*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya fakültəsi, qrup B21-141A
Elmi rəhbər: dos. Ülviyyə Əliyeva*

ALBERT KAMÜNÜN “TAUN” ƏSƏRİNİN UNİVERSALLIĞI

Albert kamü müstəmləkə əsarəti altında olan Əlcəzairdə dünyaya gəlmiş, lakin Fransada böyümüşdür. O müharibə dövrünün acınacaqlığını görmüş Almanıyanın Fransanı işğal etdiyi günlərə şahidlik etmişdir. Bütün bu əlamətlər onun yazdığı əsərlərdə o cümlədən “Taun” əsərində özünü göstərmişdir. Taun əsəri təkcə bir dövrü deyil, bir çox dövrləri əhatə edir. Çünki tarixən dünyada hər zaman müharibələr, epidemiyalar və onların qurbanları olmuşdur. “Taun” əsərindəki ən gözəçarpan məqamlardan biri də hər birinin ayrı vəzifəsi, ayrı işi olan obrazlar eyni bir məqsəd üçün birləşir. Əsərdəki həkim Ryö obrazı xeyirxahlıq və mərhəməti ilə seçilir. O bu xeyirxahlıq və mərhəməti işindən almışdı. Axı mərhəmətsiz bir həkim fikirləşmək çətindi. O bütün həkimlərin timsalı kimidir. Epidemiyə dövründə də öz işini layiqiylə yerinə yetirirdi bu həkim. Onların qəhrəmanlığını, öz həyətlərini təhlükəyə atıb vəzifələrini icra etdiklərini, həm də bunu heç bir məcburiyyət olmadan etdiklərini gördük. Elə bu əsərin unikallığında burdan gəlir. Yarım əsrdən çoxdur ki, yazılmağına baxmayaraq əsərdəki problemlə biz müasir dövrdə üzləşirik. Əsərdə toxunulan bir çox məqamı biz özümüz gözlərimlə gördük və yaşadığ. Mən deyərdim ki, ən xəfif bir problemdən ən ümdə bir məsələyə qədər. Epidemiyanın əvvəlində özlərinə çox güvənən, bəzən öz sərtlikləri ilə tanınan insanlar belə sonralar artıq bu məsuliyyətin əslində hər kəsi maraqlandırıdığını, bu təhlükənin altında onların yaxınlarının olduğunu gördülər. Belə insanlara misal olaraq müstəntiq Otonu nümunə kimi göstərmək olar. O öz övladı öldükədən sonra karantin düşərgəsində işləmək istəyini bildirir. Hətta onun bu hərəkəti təəccüblə qarşılanır. Pandemiya dövründə bir çox şaiyələr eşitdik. Spirtli içkilərin satışı artdı ki, mikrobları öldürür, ərzaqlar bitəcək deyildi, beləliklə çoxlu insanlar marketlərə axın etdi və s bu kimi bir çox xəbərlər. Bu hadisələr eyniylə əsərdə də müşahidə edilir. Əsərdə də olduğu kimi müəyyən dövr hər şeyin artıq yaxşılığa doğru getdiyini görüb izolyasiyadan imtina edilir, davam edən xəstəliyi görüb yənidən ona boyun əyilirdi. Eynən Ramber kimi bizdə sevdiklərimizdən onların sağlamlığı üçün ayrı düşmüşdük. Bəzən isə bu həsrətə dayana bilməyənlər qaydaları pozurdular. Həmdə digər tərəfdən ölümün bizdən ayrı saldıqı insanlarda var idi. Necə ki həkim Ryö üçün Tarunun və ondan çox uzaqlarda olan əlinin çatmadığı həyat yoldaşının ölümü təsirli oldu. Biz də yaşadığ belə məqamları. Bir çoxlarımızın yaxınları elə Qran kimi xəstəliklə mübarizə aparır onu məğlub edirdilərsə, bəziləri isə həmin xəstəliyə məğlub olurdu. Əsərdə də toxunulan Dəfn mərasimlərində iştirak qadağaları isə kədəri biraz da artırırdı. Azərbaycanda toplu dəfn halları duyulmasada, Avropanın inkişaf etmiş ölkələri belə öz mərhumlarını məcburən toplu şəkildə dəfn edirdilər. Ölənlərin yaxınlarının hayqırışları, xəstəxanalarda can çəkişən sevdiklərimizə görə gecələr yuxusuz qalmalar, ilk əvvəl həmin xəstəlikdən olmadığını güman etmələr, sanki heç vaxt bizdən ayrılmayacaq kimi görünən insanların vəfat etməsi, ən əsası da, yaxşıların, hər zaman varlıqlarına ehtiyac duyacağımız yaxşı insanların dünyasını dəyişməsi əsərdə özünə məxsus şəkildə təqdim olunur. Taun bütünlükdə bəşər üçün hər zaman aktuallığını qoruyan bir əsərdir.

Ədəbiyyat:

1. Qanun nəşriyyatı, 2017. Albert Kamü, “Taun” əsəri

HARUKİ MURAKAMİNİN “SƏRHƏDDƏN CƏNUBDA, GÜNƏŞDƏN QƏRBDƏ” ROMANINDA HACİME OBRAZININ DAXİLİ ALƏMİ

Giriş: “Demək, evin tək uşağısan, hə? Onda yüzdə yüz ərköyün, zəif və eqoistsən”. Bu cümlə evin tək uşağı olaraq böyüyən, Yaponiyanın şəhəratrafi qəsəbəsində yaşayan Hacimeyə bir an belə olsun rahatlıq vermir. O, “tək uşaq” sözünü sevmir, sanki bu sözü hər eşidəndə natamam bir insan imiş kimi hiss edir. Sanki, o, bu sözü hər eşidəndə kimsə günahlandıraraq barmağı ilə onu göstərir və “səndə çatışmayan nəşə var, dost” deyirdi. Ona uşaq vaxtından aşılaraq bu əksiklik ruhunda, daxili aləmində elə bir iz yara-
dır ki, o, bu izdən həyatının yetkinlik çağında belə qurtula bilmir. Bu münasibət onu çox üzür və incidirdi. Amma onu daha çox üzən və incidən başqa şey idi: onların düşündüklərinin hamısı doğru idi.

Hacime məktəbdə evin tək uşağı olaraq böyüyən Şimamoto adlı bir qıza aşiq olur. Bu qız, Hacime-
nin tanıdığı, evin tək uşağı olan ilk qız idi. O, Şimamoto ilə birlikdə ikən sanki ətrafında heç kimin xəbəri olmayan bir dünya – yalnız onun girməyinə icazə verilən gizlin bir bağça tapmışdı. Qızın təbəssümü onu sakitləşdirir, cəsarətləndirirdi. O, öz təbəssümü ilə “Hər şey qaydasına düşəcək, bir az da gözlə, hər şey düzələcək” deyirdi. İllər keçir, Hacime ilə Şimamoto birbirindən uzaq düşür, lakin Hacime nə vaxt onu düşünsə, təəvvürünə ilk gələn onun təbəssümü olur.

Hacime on il boyunca bir çox qadınla münasibət qurur. On ildən sonra isə evlənir və iki sevimli qızı olur. İşlərində çox uğurlu olur, hətta iki caz barının sahibi olur. O, kənardan çox xoşbəxt görünür, çünki bir insanın xoşbəxt olması üçün hər şeyə sahibdir. Lakin o, daxilində çox böyük bir boşluq hiss edir. Elə bir boşluq ki, bu boşluğu yalnız uşaqlıq sevgisi, Şimamoto doldura bilər. Həyat uzun illər sonra onları ya-
ğışlı bir gecədə yenidən üzləşdirir.

Məhz həyatının bu mərhələsində, Hacimenin daxili aləmindəki ziddiyyətlər, mübarizə apara bilmə-
diyi zəifliyi ortaya çıxır. Ailəsinə, çox sevdiyi iki qızını atıb Şimamoto ilə ardına belə baxmadan hər kəs-
dən uzaqlaşmağı düşünür. Artıq verəcəyi qərarlar nəinki onun, ailəsinin, uşaqlarının həyatını tamamilə dəyişə, hətta alt-üst edə bilər. Lakin Şimamoto bir gün anidən yoxa çıxır və Hacimenin belə bir addım at-
masının qarşısını alır.

Müasir Yapon yazıçısı Haruki Murakami Hacime adlı obrazla problemli uşaqlıq həyatı yaşayan, ömrü boyu yanlış addımlar atan bir insanın daxili aləmini böyük ustalıqla əks etdirir. Əsər boyunca, Hacı-
me özünü başqa birisi olmağa çalışmış kimi hiss edir. Onun daxili aləmi, xarakteri daha çox Şimamoto ilə olan dialoqlarında ortaya çıxır. O, Şimamotoya “nəşə çatışmır. Məndə və mənim həyatımda. Ona görə də mənim bir parçam həmişə acdır, həmişə susuzdur.” deyir. Hacime hətta xəyanət etdiyi həyat yoldaşına “Düzünü desəm, keçmişə qayıtsaq və həmin vaxtı yaşaydıq olsaq, yenə eyni şeyləri dəfələrlə edərdim. Səni dəfələrlə incidərdim.” deyir. Hacimenin dilindən çıxan bu cümlələr onun daxili aləmini, qəlbindəki doldu-
rulmayan boşluğu dolğun şəkildə əks etdirir.

Ədəbiyyat:

1. Haruki Murakami “Sərhəddən Cənubda, Günəşdən Qərbdə” Bakı, 1992
2. <https://www.qanun.az/serhedden-cenubda-gunesden-qerbde-haruki-murakami-1020>

QURBAN SƏİDİN “THE GIRL FROM THE GOLDEN HORN” ƏSƏRİNDƏKİ MƏDƏNİ MÜXTƏLİFLİKLƏR

Qurban Səidin dilimizə “Altunsaç” kimi tərcümə olunan əsərində mədəni müxtəliflik, Şərq və Qərb mədəniyyətləri arasındakı ziddiyyətlər və bu ziddiyyətlərdən doğan münaqişələr öz əksini tapmışdır. Romanda hadisələr əsasən Almanıyanın Berlin və Amerikanın Nyu-York şəhərlərində cərəyan edir. Əsərin ana xəttini asiyalı qız Azade ilə avropalı dul kişi olan Hassa arasındakı məhəbbət münasibətləri və mədəni fərqlərin də təsiri ilə sonda onların münasibətlərinin pozulması təşkil edir.

Berlinde dilçilik fakültəsində oxuyan Azadə Osmanlının süqutundan sonra atası ilə birlikdə buraya pənah gətirmiş türklərdəndir. Türk qızı Azade Hassanı sevsə də sonralar ərinin Şərq dünyasına yuxarıdan aşağı baxması eləcə də, Şərq dəyərlərini vəhşilik hesab etməsi onların münasibətlərində gərginlik yaradır. Lakin, bu birtərəfli yaranmış olan gərginlik deyil. Belə ki, asiyalı olan Azadenin də Qərb sivilizasiyasını həzm etmədiyi əsərdə öz əksini tapır. Nəticədə, Azade ərinə və onun təmsil etdiyi dəyərlərə uyğunlaşa bilmir.

Şərqlə Qərbin qarşılaşdırılması, Avropayla Asiyanın müqayisəsi əsərdə məişət səhnələri fonunda verilib. Əsərin qəhrəmanı, qızılı saçlı Azade Avropada yaşayıb təhsil alsa da bütün ruhu, düşüncəsi ilə müsəlman qadını əqidəsi, mühafizəkar düşüncəsi ilə seçilir. Romanda Qərb və Şərq sivilizasiyalarının toqquşması, qarşıdurması əsas xətt kimi ortaya çıxır. Deməli, XX yüzilliyin 30cu illərində yaranmış bu əsər sivilizasiyalar savaşına ilk nümunələrdən sayıla bilər. Bu savaşın bir tərəfində Asiyanın və ümumiyyətlə Şərq dəyərlərini təmsil edən Azade, eləcə də müəllifin özü, Azadenin atası Ahmed paşa Anbari, sultan oğlu vəliəhd Əbdülkərim və Berlinde sürgündə yaşayan Asiyalıları durursa, digər tərəfdə Şərq dünyasına xor baxan Avropa və onun təmsilçiləri – avropalaşmış Hassa, həmkarları digər həkimlər, Marion və Avropa qadınlarının “azad sevgi” anlayışı durur. Hassanın və dostlarının təmsalında bütün Qərbin Şərqə münasibəti mənfidir. Belə ki, Qərb təfəkkürü Şərqdə hər şeyə ikrahla yanaşır və heç nəyi dəyərləndirmir. Qərblinin şablon baxışına əsasən Şərq, Asiya, ümumilikdə qeyri-Avropalı olan hər şey vəhşilikdir, cahillikdir. Şərqdə qadın məktəbi rolunu oynayan hərəmxana, Asiyalıların vətənə bağlılığı, itaəti, iradəliliyi Qərb dünyası üçün nadanlıq sayılır. Buna görə də, Şərqi, o, geridəqalmış, artıq tarixə çevrilmiş, zamana ayaq uydura bilməyən bir məkan hesab edir.

Dünyagörüşləri arasında olan dərin ziddiyyətləri biz hətta həyatın zahiri əlamətlərinə olan fərqli münasibətlərdə də müşahidə edirik. Asiyalı Azade təbiətdəki gözəlliyi axtardığı halda, avropalı Hassa çirkinliyi qabardır.

Təhsilə münasibətdə də Avropa bunun ancaq maddi qazanc tərəfini qabardır, asiyalı üçün isə öyrənmək müqəddəs bir işdir və bu illah da maddi qazanc gətirməyə bilər. Həkimə münasibət və məhrəmlilik məsələsində də mədəniyyətlərarası fərq özünü göstərir. Xristianlar bu mövzuda daha real və çağdaş düşünlər, müsəlmanlar isə hələ ki, köhnəliyin buxovundan çıxma bilməmişdir.

Romanın əsasını təşkil edən məsələlərdən biri də mentalitetlərin uyuşmamasıdır. Öncəliklə, bu uyuşmazlıq ailəyə, qadına sevgiyə münasibətdə özünü göstərir. Avropalı üçün yad qadına xoş münasibət göstərmək nəzakət əlamətidirsə, Asiya insanı bunu faciəyə çevirir, namusuna təcavüz sayır. Mentalitetlər savaşında qələbə çələngini Qurban Səid Asiya təmsilçisi Azadeyə verir və Qərb sivilizasiyasının daşıyıcısı Hassanın dilindən etiraf kəliməsini alır: “Əsl barbar bizik və başımız yalnız təbabətdən çıxır!”.

Ədəbiyyat:

1. Qurban Səidin “The girl from the Golden Horn” əsəri, səhifə 45, 103, 245

KEYT ÇOPİN VƏ AFAQ MƏSUD HEKAYALƏRİNDƏ OXŞAR MOTİVLƏR

Amerikalı yazıçı Keyt Çopin öz hekayələrində əsasən qadınların həyatından, onların qarşılaşdığı çətinliklərdən, gizli, ört-basdır qalmış hisslərindən, bir sözlə qadının daim üzləşdiyi problemlərdən bəhs etmişdir. Bu qəbildən olan hekayələrindən biri “Bir saatın hekayəsi” əsəridir.

“Bir saatın hekayəsi” əsərində, hekayənin əsas obrazı Xanım Mallardın ərinin ölüm xəbərini aldıqdan sonra daxili dünyasında ört-basdır olan azadlıq düşüncələri əks olunmuşdur. Bənzər motiv azərbaycanlı yazıçı Afaq Məsudun “Qəza” hekayəsində də rast gəlinir. Keyt Çopin və Afaq Məsud, iki fərqli ölkənin yazarları olmalarına baxmayaraq, öz hekayələrində aktual, mühüm bir məsələyə – qadın problemi-nə toxunmuşdurlar. Hər iki hekayə arasında əks etdirdikləri problem ilə yanaşı motivdə də oxşarlıq vardır.

Belə ki, hər iki hekayədə də ailə həyatında sıxışmış qadın obrazı vardır. Onlar illərdir öz ailələrinin məşəqqətini çəkir, sanki bir qadın kimi mövcud deyillər. Yalnızca ana və həyat yoldaşıdır. Bu dünyanın hər bir yerində özünü bürüzə verən orta qadın problemidir. Qadın ilk növbədə övlad, daha sonra həyat yoldaşı, ana, nənə olur, lakin bir insan, bir qadın kimi mövcud ola bilmir. Cəmiyyət, kişi və hətta qadının özü tərəfindən bu etikətlər qadının üzərinə həkk olunub və onlar özlərini reallaşdırma, istədikləri cür yaşaya, yaxud necə yaşamaq lazım olduğunu, əslində nə istədiklərini bilmirlər. Çünki onlara bu şans heç tanınmayıb, dünyaya gəldikləri an artıq onlar üçün yazılmamış qanunlar var və onlar bu qanunlar çərçivəsində hərəkət etməyə məcburdurlar. Tək cəmiyyət deyil, qadınlar öz həmcinsləri tərəfindən də belə təzyiqlərə məruz qalır, bu qanunlar çərçivəsində yaşamağa, hərəkət etməyə məcbur edirlər.

“Bir saatın hekayəsi”ndə ürək tutması xəstəliyi olan xanım Mallarda bacısı Cozefina və ərinin dostu Riçard bu xəbəri verməkdən ehtiyat edirlər. Hər bir evli qadın kimi o da ərinin ölüm xəbərini eşitdikdə sarsılır, lakin öz otağına çəkildikdə yavaş-yavaş başa düşür ki, o artıq azaddır. “Azadam, azadam, azad” xanım Mallardın dilindən səslənən bu sözlər onun illərdir qəlbində yatan gizli istəyi bürüzə verir. Dünənə kimi yaşadığı ömür ona uzun gəlirdisə, bu “şad xəbər”dən sonra allahdan daha artıq ömür diləyir.

“Ərinin mehriban, həmişə ona sevgiylə baxmış gözləri” ifadəsi göstərir ki, əri ona qarşı biganə yaxud sərt rəftar etməmişdir, lakin bununla belə cəmiyyətin qadının zərif çiyinlərinə yüklədiyi vəzifə və məsuliyyətlərin ağırlığı altında əzilir və bu da onu sevməməsinə, yaşadığı həyatda qəfəs içində quş kimi hiss etməsinə səbəb olur. Eyni şəkildə, “Qəza” hekayəsində də ərin arvadına qarşı sərt davranışını, biganəliyini, yaxud onlar arasında baş vermiş hadisələri, yaxud ərinin günahkar olduğunu görmürük. Hər iki qadın yorulub, cəmiyyətin onlara yükləmiş olduğu həyat yoldaşı, ana rollarından artıq bezib, tükəniblər.

Afaq Məsudun “Qəza” hekayəsində də ailə həyatından, övladlarından, ərindən bezmiş qadın obrazı təsvir olunmuşdur. Digər hekayədə olduğu kimi qadın obrazı bundan sonrakı həyatının necə olacağı barədə xəyallar qurur. Digər bir oxşar cəhət hər ikisi də həyat yoldaşlarının öldüyünü düşünür. Xanım Mallardın bunu düşünməyə əsası var idisə, lakin digər hekayədə qadın heç bir əsassız düşünməyə başlayır ki, əri ölüb və o bir daha geri qayıtmayacaq. Yeni həyatı haqqında xəyallar qurmağa başlayır.

Hər iki hekayənin sonunda həyat yoldaşları geri qayıdır, lakin ürək tutmasından əziyyət çəkən xanım Mallard üst-üstə bu iki xəbərə davam gətirə bilmir və ölür. Düşünülənin əksinə sevincdən deyil, reallaşma bilməyəcək xəyallardan, yenidən əlindən alınmış azadlığından doğan kədərdən ölür. Digər hekayədə qadın təəssüf hissi ilə ərinin gəlişini qəbul edir və yenidən bu həyatı yaşamağa məhkum olur. Sanki ölmədiyinə, geri qayıtdığına görə ona qəzəblidir. Artıq qadın öz dünyasında onun ölümünü qəbul etmiş, ondan sonra necə yaşayacağı, ərinin qohumlarına necə xəbər verəcəyi, hətta özünü necə aparacağını belə planlamışdı. Lakin onun geri qayıtması bütün bu planları alt-üst edir. Qısa zaman kəsiyində belə olsa əldə etdiyi azadlığı sanki əlindən alır.

Ədəbiyyat:

1. <http://www.anl.az/down/meqale/525/2016/iyun/495391.htm>
2. <https://www.afaqmesud.az/az/posts/id:141>
3. <https://azadinform.az/az/medeniyyet/97828/keyt-opin-vbir-saat-in-hekayesiiv/>

“GƏNC VERTERİN İZTİRABLARI” ƏSƏRİNDƏ İNSAN BÖHRANI

“Gənc Verterin iztirabları” alman yazıçısı Qötenin ən məşhur əsərləri sırasına daxildir. Əsər 1774-cü ildə məktublar formasında yazılmışdır. Bu romanı tarixi əhəmiyyətli kitab səviyyəsinə qaldıran amillər əsərdə öz əksini belə tapır: azadlıq sevən şəxsiyyətin insanpərvərliyi ilə azadlıq ideallarına düşmən olan cəmiyyətin qarşılıqlı əlaqəsi, uğursuz sevgi...

Romanın mərkəzində Verter durur. Verter ekonomik vəziyyəti yerində olan, savadlı bir ailədə dünyaya gəlmiş, təhsilini hüquq sahəsində tamamlamış mürəkkəb bir obrazdır. Daim dərin və incə məsələlər üzərində düşünür. Verter tez-tez sosial iyerarxiyanı bəyənmədiyini bildirir və cəmiyyətin güc münasibətlərini mənasız hesab edir. Əsərdə üzə çıxan şəxsiyyətlə cəmiyyət arasındakı bu ziddiyyət dövrün siyasi quruluşu – burjua quruluşuna xasdır. Sinifli cəmiyyətin, qayda-qanunların qarşısında dayanan Verter digər bir çox insandan fərqlidir. Verterin fikrincə, hər bir qayda-qanun insanın təbiəti duymaq və onu təsvir etmək qabiliyyətini öldürür. O, mövcud dövrü həbsxana hesab edir və deyir: “O şəxs xoşbəxtkdir ki, özünün bütün acizliyinə baxmayaraq, qəlbində şirin azadlıq hissi ilə yaşayır və dərk edir ki, nə zaman istəsə, bu həbsxanadan qurtula bilər”. Verter hesab edir ki, dərin emosiyalar hiss etmək həyatı yaşamağın ən yaxşı yoludur. O, istəmədiyi işdə çalışmaqdan, sənətkar və yaradıcı olmağı üstün tutur, eyni zamanda müasir şəhər həyatından uzaqlaşmaq məqsədilə Valxeym adlanan kiçik bir kəndə gəlir. Burada Lotta adlı nişanlı qıza aşiq olaraq imkansız eşqə düşər olur. Lotta milli dəyərlərə önəm verən burjua qadınıdır, həmçinin sevgilisi Albertə sadıqdır. Bunu bilən Verter bu sevdanın baş tutmayacağını anlayır, amma ümidlərini itirmir. Nəticə etibarilə, bədbəxt qalmaqdan, ölməyi seçir. Verter sonda özünü Albertin tapançası ilə öldürür və öz ölümü ilə də dövrünə qarşı çıxır. Müəllif qəhrəmanın dəfnini belə təsvir edir: “Tabutu fəhlələr aparırdılar, onu bir nəfər də olsun ruhani müşayiət etmədi”.

Verterin böhranında məhəbbət birinci, ictimaiyyət isə ikinci dərəcəli amil hesab edilə bilər. Verter inqilabçı insan olmasa da, onun haqqında yazılmış bu əsər inqilabi ruha malikdir. Qəşənglik elmi sübut etmişdir ki, xəstə olan Verter deyil, o dövrün alman dünyasıdır.

Ədəbiyyat:

1. Yohann Volfqanq Göte – Gənc Verterin iztirabları, Azərbaycan Uşaqgənclik nəşri, 1959
2. <https://owlcation.com/humanities/Emotion-Art-and-the-Self-in-The-Sorrows-of-Young-Werther>
<https://e-hausaufgaben.de/Hausaufgaben/D287-Goethe-Johann-Wolfgang-Die-Leiden-des-jungen-Werther-Werther-Analyse->
3. [Interpretation.php#:~:text=Das%20Kernthema%20dieses%20Romans%20ist,im%20Roman%20ein%20absolutes%20Gef%C3%BChl.](https://www.interpretation.php#:~:text=Das%20Kernthema%20dieses%20Romans%20ist,im%20Roman%20ein%20absolutes%20Gef%C3%BChl.)

Алина Хотеевко
Азербайджанский университет языков,
Филологический факультет, группа 240
Научный руководитель: доцент Айбяниз Исмаилова

ХРИСТИАНСКИЕ МОТИВЫ В РОМАНЕ ДЭНА БРАУНА “КОД ДА ВИНЧИ”

Дэн Браун, американский писатель, увлечён парадоксальным взаимодействием между наукой и религией. «Код да Винчи» – это состязание среди правды и лжи. Легенда представлена здесь как история, которая принимается лицами, не являющимися исследователями или стражами подлинной культуры. Роман спровоцировал выдающийся энтузиазм в отношении гипотезы о Святом Граале, связанным с Марией Магдалиной, которая, как предполагается, являлась супругой Иисуса Христа. Дэн Браун затрагивает множество тем, которые, так или иначе, связаны с христианством.

На протяжении всего романа Лэнгдон-главный герой произведения,раскрывает тайны, скрытые в самых влиятельных шедеврах да Винчи, таких как «Витрувианский человек», «Тайная вечеря»,и «Мона Лиза».

«Код да Винчи» на самом деле очень противоречив.После публикации роман вызвал многочисленные споры,связанные с зарождением христианства.Спустя время,он по-прежнему является предметом ожесточенных споров о жизни Иисуса и Марии Магдалины,а также о самой Римско-католической церкви.Многие говорили, что идеи, фигурирующие в книге,нелепы и мнимы.Другие соглашались с изображением,нарисованным Дэном Брауном.

Роман опирается на определённые объекты,которые когда-то ассоциировались со священной женственностью. И книга подразумевает,что символ гексаграммы или шестиконечной звезды,такой как Звезда Давида,может быть символом соединения мужчины и женщины в совершенной гармонии.

В романе Брауна также утверждается,что да Винчи поклонялся языческим богам,был сторонником идеи о богине-женщине,а потому в его полотнах можно найти тайные символы, указывающие на это.Но подобные знаки-лоза, лилия, голубь и прочие-часто встречались на полотнах современников мастера.Это типичные христианские мотивы, «выросшие» из символики ушедших религий. Леонардо никогда не вступал в противостояние с церковью, а если и высказывался о некоторых постулатах устройства мира критически,это не могло считаться ересью.

В «Коде да Винчи» фигурирует секретная организация «Приорат Сиона»,в которую входил и даже возглавлял Леонардо.Согласно сюжету,тайная организация занималась тем,что сохраняла секрет брака Марии Магдалины и Иисуса,в котором супругами рождены дети,ставшие основателями династии Меровингов. Но главный секрет-Грааль не существует,и единый носитель его свойств-это кровь потомков святой супружеской пары.

Легенда о Святом Граале утверждала,что существовала священная реликвия,которая одарила бы любого благородного рыцаря,сумевшего отыскать его.История появилась,примерно,в период крестовых походов и освещается в книге Томаса Мэлори «Le Morte D'arthur». На старофранцузском «Святой Грааль» был составлен как «Сан Грааль».Во всяком случае,в романе,взяв знаки из «Святой Крови» и «Святой Грааль» и расшифровывают это как Sang Réal и интерпретируют как «царскую кровь».

Дэн Браун утверждает,что «Код да Винчи» содержит веские доказательства не только из картин да Винчи, но и из подлинных документов и самой Библии.Историки и ученые посвятили свое время изучению его аргументов,и некоторые считают, что они верны. В благодарностях Браун заявляет, что искусство, архитектура и тайные общества, которые он описывает, реальны, а также Opus Dei-это настоящий институт католической церкви.

«Код да Винчи» не кажется чистой выдумкой.Это воспринимается как возможная реальность. Хотя большинство идей,предложенных в книге, могут быть запутанными и противоречивыми, они все же дают людям основания верить в них. То, что идея неверна,не означает, что она не сильна. Идеи имеют силу только потому,что люди верят в них.

Литература:

1. Бенуа Софья.Мария Магдалина.Тайная супруга Иисуса Христа.-М.:Алгоритм,2013
2. Браун Дэн. Код да Винчи.-М.:АСТ, 2004 г
3. Кокс Саймон.Король Артур и Святой Грааль от А до Я.-М.:АСТ,2008 г
4. Мэлори Томас.Смерть Артура.-М.:Художественная литература,1991 г
5. Роугек Лайза.Человек написавший «Код Да Винчи».-М.:АСТ,2013 г
6. <http://jesusandjews.com/wordpress/2009/10/16/the-divinity-of-jesus/>

Lalə Cahangirova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-2 fakultəsi, qrup 401B

Elmi rəhbər: müəllim Mehparə Əliyeva

ŞAĞIRDLƏRDƏ MOTİVASİYANIN YARADILMASI YOLLARI

Məqalədə orta məktəb şagirdlərində təlim və təhsil prosesinə olan marağın artırılması, onların istək, arzu və ideallarına uyğun şəkildə təlim prosesinin aparılması yollarından bəhs olunmuşdur. Müxtəlif elm sahələrinin motivasiyanın yaradılması prosesindəki differensiallaşmasının əsas səbəblərinin sadə izahı verilmiş, nümunələr gətirilmişdir. Hər bir elm sahəsinin tədris olunması prosesində həmin sahənin özünə-məxsus xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq motivasiyanın yaradılması üçün diqqət yetirilməli olan əsas məqamlar nəzərə çatdırılmışdır.

Keçmişimizdən bugünüməzə hər daim aktual bir mövzu olan və təhsil sahəsi ilə bağlı araşdırmalar aparan mütəxəssislərin maraq dairəsindən kənarda qalmayan ən geniş mövzulardan biri də dərslərin müddətində və hətta dərslərdən sonra belə şagirdlərdə motivasiyanın yaradılmasıdır. Bildiyimiz kimi, motivasiyanın bizlərə məlum olan bir çox növləri vardır ki bunları ümumi iki əsas başlıq altında toplusaq daxili və xarici motivasiya olaraq iki müxtəlif cəbhəyə bölə bilərik. Biz şagirdlərdə motivasiya yaratmağı qarşımıza bir məqsəd kimi qoyduqda bunun daxili yoxsa xarici motivasiya olub olmadığına və ya onlarda yaradacağımız motivasiyanın bu iki növdən hansı birinə daha çox yataq olduğunu ciddi fikir verməliyik. Hər bir motivasiya növünün uşaqlar üzərində və onların gələcək nailiyyətləri üçün bünövrə rolunu oynayan təlim və təhsilə olan şəxsi münasibətlərində özünəməxsus təsirinin olduğu inkar edilməz bir faktir. Baxmayaraq ki şagirdlərdə motivasiyanın yaradılması dedikdə daxili motivasiyanın rolu daha çox ön plana atılır və hətta bəzi məqamlarda motivasiya kəliməsi daxili motivasiya kəliməsi ilə əvəzlənir, hər nə olursa olsun, hansı motivasiya növünün hansı şagirdin intuisiyasında dərin təsirlərə malik olduğunu öncədən ayırd edə bilmək və tədris planını bunun üzərində qurmaq müəllimin şəxsi nüfuzunun yaranması və möhkəmlənməsi baxımından daha məqsədəuyğundur. Motivasiyanın yaradılmasında vacib əhəmiyyətə malik olan bu mərhələni müvəffəqiyyətlə başa vurduqdan sonra müəllimin qarşısında digər bir məsələ qalır ki mənim şəxsi düşüncələrimə görə bu məsələ bir çox pedaqoqlar tərəfindən göz ardı edilir. Motivasiyanın yaradılması dedikdə bir çox pedaqoq ümumi motivasiyadan danışır və bunun fənnlər üzrə bir-birindən fərqli olan aspektləri ya nəzərə alınmır, ya da müvafiq fənn müəlliminin öz öhdəsinə buraxılır. Təcrübəsiz bir müəllim də öz növbəsində normal olaraq dərslərin müddətində hansı motivasiya yaradıcı metodlardan istifadə edəcəyini bilmir, çünki həmin müəllim sadəcə şagirdlərdə yaradılan motivasiyanın ümumi məqamları haqqında müəyyən bilgi sahibi olmuşdur. Amma bildiyimiz kimi, hər bir fənnin tədrisində istifadə olunan texniki üsul və vasitələr vardır ki bu vasitələr inteqrasiya etdikdə digər fənnlərin tədrisində istifadə olunan vasitələrlə üst-üstə düşə və ya ümumiyyətlə, düşməyə bilər. Belə ki, humanitar və dəqiq elmlər mahiyyət cəhətdən bir-birindən fərqləndiyi kimi, onların sinifdə tədrisi zamanı şagirdləri öyrənməyə cəlb edəcək, onlar üçün öyrənməni daha asan, əlverişli, əlçatan və ən əsası da maraqlı edəcək üsullar və vasitələr də müəyyən xüsusiyyətlərinə görə fərqlənəcəkdir. Məsələn, şagirdlərdə motivasiyanın yaradılmasının ən geniş yayılmış yollarından biri onları həmin fənnin müəyyən mövzusu haqqında araşdırmağa sövq etməkdir. Amma nəzərə almaq lazımdır ki, bu, bütün fənnlər üçün və yaxud ən azı bütün mövzular üçün keçərlidirmi? Bəzi müəllimlərin bu məsələ ilə bağlı ən çox etdiyi səhvlərdən biri də hər bir mövzu haqda şagirdləri araşdırmağa sövq edərək onlarda daxili motivasiyanın yaradılacağına əmin olmaqlarıdır. Həqiqət isə heç də belə deyil. Hər şeydən öncə, bütün fənnlər və ya bütün mövzular haqqında araşdırma aparılmağa uyğun deyil. Dəqiq elmlərdən Riyaziyyat fənni və bu fənnin bir çox mövzusu da buna misal göstərilə bilər. Hər hansısa bir mövzu haqqında müxtəlif mənbələrdən məlumat toplamaq, müvafiq mövzu barədə müxtə-

lif alimlərin və yazıçıların, tədqiqatçıların fikirlərini öyrənmək, onları sinifdə şagirdlər arasında müzakirə etmək əlbəttə ki, böyük əhəmiyyətə malikdir, amma sözügedən fənn dəqiq elm sahəsinə aiddirsə və bu fənnə aid mövzular öz modallığı və müzakirəyə açıq olmayacaq dərəcədə dəqiq olması ilə seçilsə motivasiyanın tədqiqat aparmaq mərhələsi heç də məqsədə müvafiq olmayacaqdır. Belə olan halda, yeni müəllim namizədi olan bir şəxs pedaqogikanın sadəcə müəyyən bölməsini əhatə edən “Motivasiyanın yaradılması yolları” kimi ümumi bir mövzudan deyil, uyğun gələn fənnin tədrisi metodikasının həm tərkibinə daxil olan, həm də bu sahənin əsas məğzini təşkil edən motivasiya və onun yaradılmasının üsul və vasitələri kimi bölmələrindən faydalanmaqları daha məhsuldar nəticə verəcəkdir. Şagirdlərdə motivasiyanın yaradılmasında özünəməxsus əhəmiyyət daşıyan başqa bir məsələ də budur ki, hər bir şagirdin meyl və tələbatlarını gözləmək çox vacibdir. Bu məsələ müəyyən qədər qəlibləşmiş ola bilər amma dərininə getdikdə özündə bir çox xırda detallar ehtiva edir. Belə ki, fənnin tədrisinə başlamadan öncə şagirdlərlə tanışma mərhələsi artıq qəbul edilmiş bir mərhələdir. Amma çox az müəllim tapılar ki, ilk dərsin bütün 45 dəqiqəsini şagirdlərin özləri ilə tanışmaqla yanaşı onların maraq və istəkləriylə də tanışmağa həsr eləsin. Bir çox müəllim fərqləndirir deyil ki, sadəcə bir dərsi həsr etməklə şagirdlərindən öyrəndikləri bu məlumatlar digər bütün dərslərin proseslərin asanlaşdırılmasında və sağlam, stimullaşdırıcı təlim mühitinin yaradılmasında mühim rol oynayacaq. Bunun üçün müəllimin edə biləcəyi şey çox sadədir; Şagirdlərin hər birinin adını öyrəndikdən sonra onların hansı sahələrə və ya məşğuliyyətlərə maraqları olduğunu öyrənmək. Hər bir sinifdə musiqiyə, film və seriallara, kitablara, rəsm çəkməyə və ya ümumiyyətlə incəsənətə, idmana və hətta çizgi filmlərə belə marağı olan şagird olacaqdır. Önemli olan və burada müəllimin öhdəliyinə düşən digər bir məsələ isə odur ki, sinifdə elə bir səmimi və rahat, dostyana atmosfer yaratmaq lazımdır ki, şagirdlər öz meyl və maraqlarını, həmin maraqların gələcək dərslərin mənimsənilməsində nə qədər böyük əhəmiyyəti olacağını dərk edərək, şüurlu bir şəkildə və çəkinmədən ifadə edə bilsinlər. Bu yol vasitəsilə müəllimin sinifin ümumi maraqları haqqında nəticə çıxarır, bu maraqlara uyğun olaraq da öz gələcək tədris prosesini təşkil edir. Bu meyl və maraqların tədris edilən fənnlə əlaqəsinin böyük və kiçikliyindən asılı olmayaraq hər ikisi arasında əlaqə qurmaq bacarığı isə hər nə qədər xaricdən profesyonallıq gərəkdirən bir iş kimi görünsə də əslində cavan, peşəsinə yeni addım atan təcrübəsiz amma bir o qədər də kreativliyə açıq, innovasiyalara həvəsli olan bir müəllim üçün peşəsinə yaxın, əyləncəli və asan görünəcəkdir.

Ümumiyyətlə, motivasiya məfhumun özü belə o qədər geniş, müzakirələrə səbəb olan, hər bir kəsin haqqında ən az bir arqumentinin mövcud olduğu bir məfhumdur ki, onu ayrılıqda bir sahə kimi götürmək, hər bir elm sahəsinin tədrisi ilə bağlı üsul və vasitələri də bu sahənin qolları kimi öyrənmək ümumi pedaqogika ilə bağlı tədqiqatlar aparanların işlərini daha da asanlaşdırır və pedaqoji elm sahələrinə yeni bir töhfə verərdi.

Ədəbiyyat:

1. Firuzə Sadıqova, Azərbaycan məktəbi. 2021. №3 (səh90-91);
2. Gözəl Mustafayeva, “Tədrisdə motivasiya və iktidən istifadənin əhəmiyyəti” (səh 108)

Gülgəz Hacıyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Tərcümə fakültəsi, qrup 345
Elmi rəhbər: b/m J.H.Qənbərli

QADINLARIN TƏHSİLİ NİYƏ VACİBDİR

Təhsil haqqında Ümumdünya Bəyannaməsində vurğulandığı kimi, “təhsil dünyanın hər yerində həminin, yaşından asılı olmayaraq bütün qadın və kişilərin təməl hüququdur... təhsil daha təhlükəsiz, sağlam, inkişafı və ekoloji təmiz dünya üçün zəmin yaratmalı və eyni zamanda sosial, iqtisadi və mədəni tərəqqiyə, dözümlülüyə və beynəlxalq əməkdaşlığa yol açmalıdır, təhsil şəxsi və ictimai təkmilləşmənin zəruri şərtidir.” Hər bir millətin gələcəyinin formalaşmasında ən önəmli amillərdən biri, bəlkə də birincisi, təhsildir. Təhsilli bir cəmiyyətə sahib olmaq üçün ən vacib amil isə, qızların sahib olduğu təhsil səviyyəsidir. Azərbaycan qadını – əzmkarlığı, mübarizliyi ilə dünya qadınlarına nümunədir. Tarixi faktdır ki, Azərbaycan müsəlman şərqində qadınların seçib-seçilmək hüququnu tanıyan ilk ölkə olmuşdur. Müsəlman

şərqində qadınlara ilk seçki hüququ verən Azərbaycanda qadınların təhsil almağı vacibdir? Mirzə Fətəli Axundzadə müsəlman dünyasında cəmiyyətdə qadının rolunu tənqidi olaraq müzakirə edən intellektual müəlliflərdən biridir. Həm komediyalarında, həm də məqalələrində o, qadınların üzləşdikləri problemlərə – məişət zorakılığı, məcburi nikahlar və uşaq istismarına toxunurdu. O, qadınlarla kişilərin təhsilə çıxışı və ailələrinin təzyiqi olmadan öz partnyorlarını seçmək üçün bərabər imkanlara malik olmasının zəruriliyinə inanırdı. H.Z.Tağıyevin də dediyi kimi, “Bir oğlanın təhsil alması sadəcə bir nəfərin təhsil almasına bərabərsə, bir qızın təhsil alması bir nəslin təhsil almasına bərabərdir” Məhz bu düşüncənin fərqiində olan H.Z.Tağıyev müsəlman şərqində ilk qızlar məktəbini inşa etdirərək qızların təhsil almasına yaratdığı imkanlarla əslində bir neçə nəslin təhsil almasına şərait yaratmışdı. Radikalizm, zorakılıq, ksenofobiya, ayrı-seçkilik bəşəriyyətin ən böyük bəlasıdır və bunlar insanlığa ciddi ziyan vurur. Zorakılıqdan daha çox qadınlar və uşaqlar, xüsusilə qızlar əziyyət çəkirlər. Qızların təhsil almasına, qadınların işləməsinə, onların sahibkarlıqla məşğul olmasına bir çox maneələr olur. Bunlar əsasən, yoxsulluq, erkən nikahlar, gender əsaslı zorakılıq, cəmiyyətdə qadınların, qızların statusu ilə bağlı yanlış təsəvvürlərdir. Təəssüf ki, bəzi hallarda qadınların ali təhsil almasına, savadlı, uğurlu, peşəkar olmalarına qarşı fərqli yanaşmalar olur. Amma unutmamalıyıq ki, təhsilli qadın təhsilli millət, təhsilli nəsil deməkdir. Ölkəmizdə qadınların təhsil alması, qadınlar arasında savadsızlığın aradan qaldırılması, qadın sağlamlığı, onların iqtisadi azadlığının təmin olunması məsələləri daim öz aktuallığını saxlamaqdadır. Çünki təhsilli qadın bizim gözəl gələcəyimizin əsas özəyidir. Xoşbəxt gələcəklərini təmin etmək üçün biliyə və təhsilə yer ayıran qızlarımız həqiqətən alqışa layiqdir.

Ədəbiyyat:

1. <https://abbasabbasov.medium.com/qad%C4%B1nlar%C4%B1n-t%C9%99hsil%C9%99-%C3%A7%C4%B1x%C4%B1%C5%9F%C4%B1-il%C9%99-ba%C4%9F%C4%B1-probleml%C9%99r-%C5%9Fi%C5%9Firdilirecae526ac8d0>
2. <https://bakuresearchinstitute.org/az/seeing-the-invisible-the-representation-of-women-both-in-fiction-and-reality/>
3. <https://www.celt.az/t%C9%99hsilli-qadin-mill%C9%99tin-goz%C9%99l-g%C9%99l%C9%99c%C9%99y%C9%99dir/>
4. <http://www.scfwca.gov.az/post/440/qizlara-tehsil-vermekle-zoraki-ekstremizme-qarsi-mubarize-movzusunda-yuksek-seviyyeli-gorusde-komit>
5. <https://www.undp.org/content/dam/azerbaijan/docs/publications/sustainabledevelopment/HDtextbook/5.pdf> +

Емилия Ибрагимова

Азербайджанское Университетъ языков

Обучение-1, гр.311а

Научный руководитель: ст./преп.Динара Мухтарова

ГЛОБАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ В ПУБЛИЦИСТИКЕ

Публицистика является основным источником передачи и внедрения информации населению. Мы должны быть крайне осторожны, и руководствоваться всем четких правилам. К величайшему сожалению, в публицистике присутствует большое число проблем. Глобальными из которых можно назвать “fake news” и “лексико-грамматический подход изложения мыслей”. Начнем с “fake news” Поддельные новости существовали всегда. Еще в XIII веке до н. э. цари Египта и Хеттского державы начертали на камнях собственных дворцов оставляли сообщения о победе в битве, которая на самом деле закончилась вничью. В 1835 году (разгар квалифицированной журналистики) газета “The New York Sun” удвоила реализации сообщив, что астроном рассмотрел в сверхмощном телескопе человекоподобных граждан Луны. В XX веке с поддельной новости о захвате радиостанции началась Вторая Мировая война. Распознать действительно достоверную информацию среди них очень тяжело, и это в свою очередь приводит к тому, что многие люди перестают доверять средствам массовой информации.. Столкнуться с “fake news” мы можем во всех сферах, но в основном это новости про политику. К примеру, во второй Карабахской войне мы

также сталкивались с поддельными новостями со стороны Армении. Одним из самых известных и резонансных фейков второй Карабахской войны, распространенных армянскими пропагандистами, о том, что будто Азербайджан 8 октября 2020 года обстрелял Собор Святого Христа Всеспасителя в Шуше. Как отмечается, согласно утверждению Еревана, так называемый удар был нанесен либо с помощью дрона, либо артиллерии. И именно эта деталь помогла авторам канала “VMedia” убедительно доказать, что никаких обстрелов не было! Как минимум потому, что здание церкви не имеет следов взрыва или горения.

Следующей, немало важной проблемой в публицистике является “лексико-грамматический подход изложения мысли”. Факторов возникновения данной проблемы уйма. Но основными из них является то, что публицистика сейчас в большей степени сконцентрирована на средствах массовой информации.. У нас имеются немалое количество информационных сайтов, а события во всем мире происходят очень интенсивно и быстро, что порой даже журналисты и публицисты не успевают соответствовать запросам. Пишут информацию быстрыми темпами, и времени на разбор грамматических и лексических ошибок уже не бывает. К сожалению в публицистике мы наблюдаем применение жаргонов, что не приемлемо для публицистического стиля, так как он доступен всем слоям общества Следствием этого всего стали массовые ошибки у разных слоёв населения. Это может сильно воздействовать на культуру речи в обществе, более того, уже воздействует. А ведь культура речи – это часть общей культуры человека.

Со стороны эта деятельность выглядит не такой уж и сложной, но лишь одно неверное слово может изменить весь смысл статьи.

Литература:

1. <https://www.trend.az/> <https://jam-news.net/> <https://habr.com/ru/amp/post/478040/>

Ayşə Həsənalıyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Filologiya və Jurnalistika fakültəsi, qrup 140 a

Elmi rəhbər: b/m Günel Qarayeva

QLOBALLAŞMA ŞƏRAİTİNDƏ TƏHSİLİN YENİ PARAMETRLƏRİ

Qloballaşma dünya miqyasında iqtisadi, siyasi və mədəni integrasiya prosesi kimi qiymətləndirilir. Beynəlxalq əməkdaşlıq qlobal ali təhsil sisteminin inkişafı üçün güclü vasitədir. Bir sıra təcili problemləri həll etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

- ali təhsilin məzmununun və səviyyəsinin iqtisadiyyatın tələblərinə, cəmiyyətin sosial-mədəni sferasının siyasətinə uyğunluğuna;
- müxtəlif ölkələrdə və regionlarda mütəxəssislərin hazırlığı səviyyələrinin bərabərləşdirilməsi;
- ali təhsil sahəsində beynəlxalq həmrəyliyin və tərəfdaşlığın gücləndirilməsi;
- ölkələr və qitələr arasında bilik və bacarıqların mübadiləsi;
- ali təhsil müəssisələrinin, xüsusən də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə, o cümlədən beynəlxalq fondlardan maliyyələşmə yolu ilə inkişafının təşviq edilməsi;
- ali təhsilin inkişafı məqsədilə təhsil müəssisələrinin fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi;
- ali təhsilin çevikliyinin, əhatə dairəsinin və keyfiyyətinin ümumi artımını stimullaşdırmaq, beyin axınının səbəblərinin aradan qaldırılmasına töhfə vermək;
- akademik həmrəylik və qarşılıqlı yardımla birlikdə elmi məktəblər və təhsil sistemləri arasında rəqabətin təşviqi.

20-ci əsrin son onilliklərində – 21-ci əsrin əvvəllərində təhsildə qlobal tendensiya təhsilin demokratikləşməsi istiqamətində hərəkətlər. Təhsilin qloballaşmasının bütün müasir aspektləri ali təhsil sisteminin inkişafı üçün katalizator rolunu oynayır, yəni: Təhsil sistemində innovativ provayderlərin meydana çıxması, məsələn: media korporasiyası, korporativ universitet, transmilli şirkət və s. Təhsil sistemini təmin etmək üçün yeni formaların yaranması: birbaşa, virtual, məsafədən. Bu formalar həm dövlət təhsil müəssisələri, həm də özəl qurumlar tərəfindən təqdim oluna bilər. Təhsil və alınan ixtisaslar haqqında sənədlərin şəxslən-

dirilməsinin artırılması (diplomlar, sertifikatlar və s.). Şagirdlərin, tələbələrin, təhsil proqramlarının, layihələrin və provayderlərin hərəkətililiyinin artırılması, bunların hamısı milli sərhədləri aşar bilər.

Bütün bu hadisələr təhsil sahəsində dəyişikliklərə, yəni onun əlçatanlığının, keyfiyyətinin, təhsil sahələrinin müxtəlifliyinin və maliyyələşdirilməsinin artırılmasına əhəmiyyətli təsir göstərir. Təhsilin qloballaşmasının əsas təzahürləri bunlardır: qlobal beynəlxalq təhsil bazarının yaranması, təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması, təhsil və sosial sistemlərin bir-birinə nüfuz etməsini və birləşməsini nəzərdə tutan konvergensiyanın tətbiqi, təhsil sistemlərinin və mədəni dəyərlərin standartlaşdırılması.

Təhsildə qloballaşmanın birmənalı olmayan nəticələri var. Onun müsbət tərəfi ondan ibarətdir ki, o, qabaqcıl texniki və təbiətşünaslıq biliklərinin universallaşmasına və yayılmasına gətirib çıxarır. Ona görə də təbiət və texniki elmlərin tədrisi sahəsində biliyin qloballaşması yaxşıdır. Bununla belə, humanitar elmlər tədrisi sahəsində qloballaşma mədəni imperializmə bənzəyir, dominant mədəniyyətə fayda verən baxış və dəyərləri yayımlayan birtərəfli küçədir. Ona görə də humanitar fənlərin tədrisi və didaktik təlim metodları milli xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla inkişaf etdirilməlidir.

Ədəbiyyat:

1. Аракелов А.В., Алиева М.Ф. Система образования в условиях глобализации. Вестник АГУ, 2014. №4. С.17-4
2. Штатская Т.В. Глобализация образования // Успехи современного естествознания. – 2009. – № 11. – С. 65-65; +

Cananə Bayramova

Bakı Slavyan Universiteti,

Elmi rəhbər: dos. Fərrux Məmmədov

ÖLKƏMİZDƏ TƏHSİL SİSTEMİ

Giriş: Təhsilə dair qəbul olunan qərarlar, təhsil problemləri hər kəsi dərindən düşündürən mövzulardır. Bununla əlaqədar kifayət qədər yazılar yazılır, müzakirələr aparılır. Biz də hər zaman xalqımızın, vətənimizin gələcəyinə təsir edəcək məsələlərlə maraqlanmış və bunlara aid olan problemləri ictimaiyyətə çatdırmaq, onların həlli yollarını tapmaq marağında olmuşuq.

Bu mövzulardan biri də işıqlı gələcəyə açılacaq qapıların açarı olan təhsildir. Çünki təhsil xalqın və dövlətin inkişafına əsaslı dərəcədə təsir etmək gücünə malikdir. Dövlətin inkişafı, xalqın gələcəyi məhz təhsildən asılıdır. Bu günümüzdə təhsilin digər dövrlərə nisbətən çox inkişaf etdiyini və daha da inkişaf etməsi üçün bu sahədə islahatlar keçirildiyini görürük.

Məlumdur ki, inkişaf etmiş ölkələr öz iqtisadiyyatını məhz təhsil sahəsində yüksək səviyyəyə qaldırmışlar. Ümummilli lider Heydər Əliyevin imzaladığı 15 iyun 1999-cu il tarixli “Azərbaycan Respublikasının təhsili sahəsində İslahat Proqramı”nın ölkəmizdə islahat sahəsində çox qiymətli başlanğıc olduğunu da vurğulamaq istəyirik. İslahatın məqsədi ölkəmizdəki təhsil sistemini dünya təhsil standartlarına uyğunlaşdırmaq olmuşdur.

Prezident İlham Əliyevin imzaladığı 24 oktyabr 2013-cü il tarixli sərəncamı isə çox önəmli sosial hadisədir. Cənab prezident bu sərəncamı imzalamaqla sübut edir ki, iqtisadi sahədə olduğu kimi, təhsil sahəsində də inkişaf daim diqqət mərkəzindədir.

Strategiyada həm görülmüş uğurlu işlər, həm problemlər, çatışmazlıqlar, nöqsanlar da öz əksini tapmışdır. Ona görə biz də həmin problemlər və çatışmazlıqlar barədə fikirlərimizi sizlərlə bölüşmək istəyirik.

Məlumdur ki, dövlətin inkişafı xalqdan, xalqın gələcəyi isə onlara lazım olacaq təhsili verən və onların gələcəyini işıqlandıran müəllimlərdən asılıdır. Müəllimlər çox önəmli işi həyata keçirir, xalqın gələcəyini yazırlar. Ona görə də söyləmək olar ki, hər kəsin gələcəyini yazacaq bir müəllimə ehtiyacı var. Amma təəssüflər olsun ki, kənd məktəblərində müəllim çatışmazlıqları ilə rastlaşırıq. Bu da gələcəyimizə təsir edəcək əsas problem hesab oluna bilər. Əldə etdiyimiz təcrübələrə əsaslanaraq digər bir məsələni diqqətinizə çatdırmaq istəyirik. Bəli, mən artıq 11 illik təhsilimi başa vurmuş və ali məktəbə daxil olmuşam. Amma buna baxmayaraq hələ də orta məktəbdə təhsil alanların biliklərinin yoxlanılmasında test üsuluna üstünlük verildiyinin fərqindəyəm. Buna görə də gələcək nəslin dil qabiliyyətinin azalması və test alışqanlığının olması sabahın mütəxəssisi kimi məni narahat edir.

Nəyə görə bizlər ölkəmizdə təhsil almaqdan daha çox xaricdə təhsil almağa üstünlük veririk? Fikrimizcə, bizdə yaradılmış təhsil sistemində daha çox nəzəriyyəyə üstünlük verilir. Yəni, dərslərin çoxu əzbərləmədən ibarət olur. Xarici universitetlərdə isə dərslərin praktiki yolla keçirilməsi üstünlük təşkil edir.

Digər bir məsələ isə məktəblərdə və ali təhsil müəssisələrində xarici dillərin tədrisinin aşağı səviyyədə olmasıdır. Buna görə də təhsil alanlar dil biliyinin inkişafı üçün əlavə kurslara üz tutmağa məcbur olurlar. Bundan əlavə, əminəm ki, mənim kimi digər tələbələr də ali təhsil müəssisələrində təyinat sisteminin tətbiq olunmasının tərəfdarıdır. Ali məktəbi bitirən tələbələrə təyinatla iş imkanı yaratmaq düşüncəm ki, həm təhsilin səmərəsini artırmış olar, həm də tələbələrə əlavə stimulyer olar.

Nəticə: Bu tezisə mən təhsil sistemində olan problemlərlə bağlı öz fikirlərimi qeyd etdim. Bunu yazmaqda məqsədimiz ölkəmizdəki təhsili gələcəkdə daha da inkişaf etmiş təhsil sistemi kimi görməkdir.

Ədəbiyyat:

1. <https://www.yeniazərbaycan.com>
2. <https://www.a-r.az>
3. <https://tehsil-press.az>

Kəmalə Əbdülova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Elmi rəhbər: dos. Tofiq Quliyev

İŞGÜZAR DİSKURSUN XARAKTERİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Müasir dövrdə sürətlə inkişaf edən fəaliyyət sahələrindən biri biznes sferasıdır. Xarici ölkələrin şirkətlərinin və işgüzar təşkilatlarının nümayəndələri ilə kommersiya əlaqələrinin intensiv inkişafı dövrünün də xarici dildən işgüzar ünsiyyət səviyyəsində öyrənilməsinə ehtiyac yaranır.

Üslub normalarına uyğun olmayan, səhv tərtib olunmuş məktub, sorğu, kommersiya təklifi antireklam kimi də qiymətləndirilə bilər. Bu da öz növbəsində qeyd edilən informasiyanın qeyri-ciddiliyinə gətirib çıxarır. Rəsmi sənədlərdə mühüm görüşlər, danışıqlar, təkliflər, müqavilələrin bağlanması hazırlanır, yəni hüquqi şəxslərin yazılı dialoqundan ibarət olan bu sənədlərin köməyi ilə təşkilatların fəaliyyətinin mühüm iqtisadi, hüquqi məsələləri həll olunur.

Elmi ədəbiyyatda rəsmi-ışgüzar yazıların problemləri bu və ya digər aspektdə A.L.Pumpyanskiyin, V.Vinoqradovun, İ.Akselrodun, R.Budaqovun, Ş.Ballinin, C.Beykerin, R.Braunun və digər müəlliflərin elmi işlərində öz əksini tapmışdır. M.N.Kojina işgüzar üslubun birinci dərəcəli xüsusiyyətləri arasında bu üslubun ekstralingvistik xüsusiyyətləri ilə izah olunan “imperativlik” xüsusiyyətini ayırır.

Tədqiqatçılar işgüzar üslubun digər xarakterik xüsusiyyətini “standartlaşma” adlandırırlar. Bu xüsusiyyət vaxtın və yerin qənaət edilməsinə və onların dərk olunması və tərtib edilməsində gərginliyin minimumlaşmasına xidmət edən dil şablonlarının yaranmasına kömək edir. Bu xüsusiyyət, həmçinin “sənədlərin informativliyini” və “sənəd dövriyyəsinin operativliyini” artırır. İ.V.Arnold funksional üslublar arasında işgüzar üslubu ayırır və qeyd edir ki, “onlardan hər biri leksika və frazeologiyada, sintaktik konstruksiyalarda, bəzən fonetikada özünün spesifik xüsusiyyətlərinə malikdir”.

Təcrübə göstərir ki, rəsmi-ışgüzar üslubun ümumi fərqləndirici xüsusiyyəti onun ciddi, şəxsi-obyektiv çalarlıqdan ibarət olmasıdır. Bu üslubun fərqli xüsusiyyəti, həmçinin ifadənin standart dil vasitələrindən geniş istifadə olunmasından ibarətdir.

Ədəbiyyat:

1. Кожина М.Н. Стилистика русского языка. ВУЗ: МАБиУ, М., 1983, с. 49.
2. Веселов П.В. Современное деловое письмо в промышленности. Изд-во стандартов. М.:1990, 160 с.
3. Рахманин Л.В. Стилистика деловой речи и редактирование служебных документов. «Высшая школа», 1982, 240 с.
4. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. – М.: Просвещение, 1990.–263 с.

SOSIAL PSIXOLOGİYADA HALO VƏ HORN EFFEKTLƏRİ

Sosial psixologiyada araşdırılan və daima diqqət mərkəzində olan sosial-psixoloji effektlərdən biri də Halo və Horn effektidir. Halo və Horn effekti insanın düşüncəsinə birbaşa təsir edir. İnsanın təfəkkürünün xüsusiyyətlərindən biri də ümumiləşdirmədir və bu effekt zamanı insanda bir yaxşı və ya pis xüsusiyyəti götürüb, ona əsasən həmin insanın ümumilikdə yaxşı və ya pis olduğunu düşünürük ki, buna da Halo və Horn effekti deyilir. Halo və Horn effekti qərəzli düşüncə formalarıdır. Qərəzli düşüncə düşüncə səhvi və ya yanlışdır, çünki məlumat qeyri-ixtiyari olaraq yanlış şərh edilir.

İnsanlar çox vaxt bir-birləri haqqında məntiqlə və qərəzsiz düşündüklərini zənn edirlər. Halbuki ilk təəssüratın nə qədər önəmli olduğunu sosial psixoloqlar dəfələrlə vurğulayıb. Çox vaxt bir insanın ilk təəssüratı onunla münasibətimizin bütün gedişatını və xarakterini müəyyənləşdirir. Bu, orta məktəb qrupuna daxil olmaqdan tutmuş, insanın ömrünün sonuna qədər daxil olduğu yeni qruplara qədər davam edir. Başqa sözlə, ilk tanış olduğumuz insan halo və horn və ya müsbət və ya mənfi effekt yaradır.

Halo və Horn fenomeni bir insanda nəzərə çarpan bəzi xüsusiyyətlərə əsaslanaraq digər xüsusiyyətlərini nəzərdən qaçıрмаq deməkdir. 1920-ci ildə Edvard Torndyak tərəfindən aparılan araşdırmada diqqətə çatdırılıb. Thorndaykın araşdırması korporativ işçiləri əhatə etdi. O, zəka, bacarıq, etibarlılıq, fiziki xüsusiyyətlər, xarakter və s. kimi xüsusiyyətlərin ilk görüşdə təxmin edilməsi arasında müsbət korrelyasiya olduğunu müəyyən etmişdir.

Başqa sözlə, bir insan haqqında müsbət düşündükdə, onun başqa işlərdə də yaxşı olduğunu düşünürük və ya əksinə bir neqativ cəhət görürük və başqa işlərdə də pis olduqlarını düşünürük. Deməli, bir insanın ilk xüsusiyyət götürüb, onu “halo” və ya “horn” effektini yaradırıq və həmin insan haqqında bütün digər düşüncələrimizə də şamil edirik. Halo və horn effekti müəllim-şagird münasibətlərinə də təsir edir. Müəllim şagirdi öz təcrübəsinə əsasən mənfi xüsusiyyətini həmin şagirdin bütöv şəxsiyyətinə şamil etdikdə, öyrənmə qabiliyyəti yüksək olan şagird öz potensialından kifayət qədər yararlanma bilmir. Təlimin qarşısında duran əsas məqsədlərdən biri də cəmiyyətə yararlı şəxsiyyətlərin yetişdirilməsidir. Bunu nəzərə alaraq təlim zamanı müəllimlərin sosial-psixoloji effektləri nəzərə alınması və onların geniş və əhatəli psixoloji biliklərə sahib olması təlimin qarşısına qoyduğu məqsədlərə çatmasına kömək edəcəkdir.

Ədəbiyyat:

1. Əlizadə Ə., Bayramov Ə. Sosial psixologiya. Dərslik. Bakı, “Qapp-Poliqraf” Korporasiyası, 2003, – 356 səh.
2. <https://www.scienceabc.com/social-science/what-is-the-halo-and-horn-effect.html>

Aynur Mustafayeva
*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Magistratura şöbəsi, qrup M20-242
Elmi rəhbər: dos. Vidadi Bəşirov*

DƏYƏRİN İNKİŞAF YANAŞMALARI

Dəyər anlayışı bir şeyin əhəmiyyətini, bir şeyin qarşılığını, dəyərini təyin etmək üçün mücərrəd ölçü; istəyən və ehtiyacı olan varlıq kimi insanın predmetlə əlaqəsində meydana çıxan şey kimi müəyyən edilir. Dəyərlər “insanın insanla, insanın əşyalarla və insanın bütövlükdə cəmiyyətlə münasibətlərini istiqamətləndirən qaydaların mahiyyətini təşkil edir”. Dəyər, fərdin və cəmiyyətin həyat keyfiyyətini və motivasiyasını artıran, fərdin və cəmiyyətin xoşbəxtliyinə əsaslanan qaydalar sistemi, cəmiyyətin razılaşdığı və uzun müddət ərzində formalaşan standartlar toplusudur.

Dəyərin inkişaf yanaşmaları fərdlərin şəxsi həyat və təcrübələrinə əsaslanan bir dəyər sistemi yaratmağı və onlarda özlərini müəyyən etməyi hədəfləyən yanaşmalardır. Humanizm nəzəriyyəsindən ilhamlanaraq, 1960-1980-ci illərdə təsirli olmuşdur.

Bu yanaşma fərdin heç bir kənar müdaxilə olmadan öz dəyərlərini təyin etmək hüququnu vurğulayır və fərdin muxtariyyətinin inkişafına diqqət yetirir. İnduktiv bir yol izləyən dəyər inkişafı yanaşmaları humanist təhsil hərəkətlərindən təsirlənən və şəxsiyyəti ön plana çıxaran yanaşmalardır.

Dəyər köçürmə yanaşmalarının qəbul etdiyi əvvəlcədən müəyyən edilmiş dəyişməz və mütləq dəyərləri öyrətmək əvəzinə, bu yanaşmada insanın öz dəyərlərindən xəbərdar olması, öz dəyərləri ilə bağlı qərarlar verməsi və dəyərlərlə bağlı verdiyi qərarları həyata keçirməsi gözlənilir. Bu yanaşmada “şagirdin həyatın mənasını tapmasına kömək etmək, öz dəyərlərini yaratmaq və həyat bacarıqlarını inkişaf etdirmək müəllimin vəzifələrindəndir”. Təklif yanaşmasına zidd olan bu yanaşma, dəyərlərin başqalarına ötürülmə bilməyəcəyini, heç kimin başqaları üçün dəyər təyin edə bilməyəcəyini və hər bir fərdin öz dəyərini tapması lazım olduğunu müdafiə edir.

Dəyər reallaşdırma yanaşması “şagirdləri yaradıcı və tənqidi düşünən fərdlər kimi yetişdirməyi” hədəfləyir. Dəyər inkişafı yanaşmaları üç başlıq altında təsnif edilir: əxlaqi əsaslandırma, dəyər təhlili və dəyərin açıqlanması.

Ədəbiyyat:

1. Akbaş, O. (2008). Dəyər eğitimi akımlarına genel bir bakış. Degerler Eğitimi Dergisi, 6(16), 9-27.
2. Altıntaş, M. E. (2012). Bireycilik ve toplumculuk tartışmaları bağlamında değerler eğitimi yaklaşımları. Degerler Eğitimi Dergisi 10(24), 31-52.
3. Aktepe, V. ve Tahiroğlu, M. (2016). Degerler eğitimi yaklaşımları ve etkinlik örnekleri. The Journal of Academic Social Science Studies, 42, 361-384.
4. Kaymakcan, R. ve Meydan, H. (2014). Ahlak değerler ve eğitimi. İstanbul: Dem Yayınları.
5. Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(1), 93-108.
6. Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2014). Degerler eğitimi. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Tutu Kamilova

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Magistratura şöbəsi, qrup M20-241
Elmi rəhbər: b/m Tahirə Bağirova*

MÜASİR TƏHSİLDƏ ŞƏXSİYYƏTDAXİLİ MÜNAQİŞƏ VƏ ONUN ƏHƏMİYYƏTİ

İnsanların qarşılıqlı əlaqədə olduğu hər bir mühitdə individualların fərqli ehtiyacları, gözləntiləri və xarakterləri səbəbindən ziddiyyətlər qaçılmazdır. Təhsil prosesi zamanı münasibətlərdə və fəaliyyətdə müşahidə olunan bu uyğunsuzluqlar iki tərəf arasında münaqişəyə səbəb olur. Unutmaq olmaz ki, münaqişənin qaçılmaz olması onun mənfəi ünsür olması demək deyil. Hər bir fərd başqaları ilə olduğu kimi öz daxili dünyası ilə də münaqişə yaşaya bilər. Bu heç də qeyri-adi bir hal deyil, əksinə insanın psixi inkişafının bir parçasıdır. Bu tipli münaqişələr şəxsin analiz bacarıqlarını, kreativ və analitik düşüncə tərzini, düzgün qərarvermə qabiliyyətini və s. formalaşdırmaqda əvəzsiz rola malikdir. Münaqişə olan yerdə ziddiyyət olduğu kimi, optimal səviyyədə daxili ziddiyyət olan yerdə də inkişaf var.

Şəxsiyyətdaxili münaqişə ilk dəfə 19-cu əsrdə psixozanalizin banisi Avstriya alimi Ziqmund Freyd tərəfindən tədqiq edilmişdir. Görkəmli elm adamı onun biopsixoloji və biososial funksiyaları olduğunu qeyd etmişdir. O, vurğulayır ki, daxili ziddiyyətlər insan təbiətinin bir parçasıdır. Fərd həmişə öz istəkləri ilə cəmiyyətin tələbləri arasında qalır. Bu məsələ Z. Freyddən sonra K. Yunq, K. Horni və başqaları tərəfindən də araşdırılıb.

Günümüzdə şəxsiyyətdaxili münaqişənin məşhur nəzəriyyələrindən biri də Avstriyalı psixoloq və psixiatr Viktor Frankl tərəfindən hazırlanmışdır. O, psixoterapiyada yeni bir anlayışın əsasını qoymuşdur. Bu logoterapiyadır və insan varlığının mənası ilə bağlıdır. Franklin fikrincə, fərdin həyatdakı əsas motivi həyatın mənasını tapmaq və bu uğrunda mübarizə aparmaqdır. Əgər şəxs həyatın mənasının tapmasa o za-

man böhran yaşayar. Bu da məqsədsizliyə gətirib çıxarar. Logoterapiya konsepsiyasına əsasən, həyatda məna, məqsəd tapmaq sərvət toplamaqdan daha çətin və olduqca vacibdir.

Alman psixoloqu Kurt Levin şəxsiyyətdaxili münaqişə məsələsi ilə bağlı böyük töhvələr vermişdir. O həm bu tip münaqişənin yaranmasına təsir edən qüvvələri həm də onun özünü təsnif etmişdir. Onun fikrincə, şəxsiyyətdaxili münaqişəyə təsir edən qüvvələr 3 cür olur:

1. Bir-birinə bərabər müsbət qüvvələr: ana oğlunun ən sevdiyi yeməyi bişirir həm də ən yaxın dostları onu həyata əylənməyə çağırır. Bu halda həmin oğlan iki müsbət seçim arasında qalır.

2. Bir-birinə bərabər mənfi qüvvələr: bu halı cəza nümunəsi ilə izah etmək olar. Ata oğluna ev tapşırıqlarını etməsi barədə qəti göstəriş verir. O, qeyd edir ki, əgər dərslərini vaxtında çatdırmasa oğlunu cəzalandıracaq. Bu halda həmin oğlan iki mənfi seçim arasında qalır.

3. Bir-birinə təxminən bərabər amma çoxəhəmiyyətli qüvvələr: sinif rəhbəri şagirdləri parka gəzməyə aparır. Şagirdlərdən birinin pişik balasından çox xoşu gəlir və onu sığallamaq istəyir ancaq qorxur ki, birdən pişik balası əlini dişləyər.

19. əsrdə yaşamış rus pedaqoq A. N. Leontieva da şəxsiyyətdaxili münaqişə probleminə öz münasibətini bildirmişdir. V. Frankl kimi o da həyatın məqsədini tapmağın müstəsna əhəmiyyətə malik olduğuna inanırdı, amma Leoniteva həm də əlavə edirdi ki, yalnız bir motiv, məqsəd kifayət etmir. İnsan həyatının müxtəlif sahələrində fərqli hədəflərə çatmaq üçün mübarizə aparır. Həmin hədəflər əslində bizim üçün hərəkətverici qüvvə rolunu oynayır. Başqa sözlə desək, insan həyatı bir piramida olsaydı ən yüksək zirvəsində motivlərimiz dayanardı. Vaxtaşırı şəxsiyyətdaxili münaqişələrlə qarşılaşmaq və onları optimal şəkildə həll etmək fərdlərə öz məqsəd və motivlərini müəyyən etməkdə əsas vasitədir.

Ədəbiyyat:

1. Coser, L. A. The functions of conflict. New York: Routledge and Kogan Paul, 1956. 188p.
2. Daly J. A. Personality and interpersonal communication. Handbook of interpersonal communication. UK: Sage Publications, 2002. 133-168p.
3. Folger J. P. Working through conflict. New York: Harpes, 1993. 318p

Aytac Hacıyeva

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Magistratura şöbəsi, qrup M20-243
Elmi rəhbər: dos. Vidadi Bəşirov*

ALİ TƏHSİLDƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏNİN MƏQSƏDİ

Birinci və ikinci dünya müharibəsindən sonra bütün dövlətlər iqtisadiyyatını yaxşılaşdırmaq üçün təhsilə daha çox önəm verməyə başladılar. Məlumdur ki, dünya müharibələrindən sonra bir çox dövlətlər böhran yaşayırdı, bunların siyahısına Yaponiya, Cənubi Koreya, Almaniya və s. daxildir. Bu dövlətlər böhrandan çıxış yolunu təhsildə görürdü. Hal-hazırda baxdıqda həmin dövlətlərdə təhsil mükəmməl şəkildə təşkil olunub və bunun əsasında öz iqtisadiyyatlarını yaxşılaşdırmış və inkişaf etmiş dövlətlər siyahısına daxil olmuşdurlar. Bu misallar bizə təhsilin nə qədər əhəmiyyətli olduğunu göstərir.

Qiymətləndirmə təhsil prosesinin ən önəmli komponentlərindən biridir. Təhsildə qiymətləndirmə termini müxtəlif üsullardan, vasitələrdən istifadə etməklə təhsil verənin öyrənmə prosesini, akademik hazırlığı, tələbənin bacarıqlarını və ya təhsil ehtiyaclarını qiymətləndirməsi, ölçməsi və sənədləşdirməsidir.

Təhsildə qiymətləndirmə prosesi çox mürəkkəbdir və onu idarə etmək çətinidir. Qiymətləndirmə dedikdə bir çox insan tələbənin biliyinin qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur, lakin qiymətləndirmə anlayışı bu qədər dar məfhum deyil. Qiymətləndirmə dedikdə, tələbənin biliyinin, təhsil proqramlarının, təhsil prosesinin və s. qiymətləndirilməsi nəzərdə tutulur. Ali təhsildə qiymətləndirmənin üç məqsədi var. Öyrənməyin qiymətləndirilməsi tələbələrin biliyinin ölçülməsi və qiymət verilməsini özündə birləşdirir. Nümunə olaraq semestr sonunda verilən imtahanlarının keyfiyyət səviyyəsinin ölçülməsini göstərmək olar. Semestr imtahanları vasitəsilə tələbənin kurs boyunca öyrənmə və ya bilik səviyyələrini ölçmək mümkündür.

Öyrənmək üçün qiymətləndirmə daha çox formativ qiymətləndirmə zamanı müşahidə olunur. Müləlim öyrənmə prosesi boyunca önəmli məlumatlar əldə edərək onu tənzimləyə bilir. Məlumatlar qiymətlən-

dirilməyən testlər, iş vərəqləri, sinif müşahidələri əsasında toplanılır və icazə verir ki, müəllim dərslərini bu məlumatlara uyğun olaraq dəyişdirsin, tənzimləsin.

Öyrənmək kimi qiymətləndirmə burada əsas məqsəd tələbələrin öyrənmə prosesində fəal iştirak etmələridir. Tələbələr öz inkişaflarını monitoring və verilən rəylər əsasında müşahidə edə və bu prosesi təkmilləşdirə bilirlər.

Təhsil prosesində qiymətləndirmə çox önəmlidir və bunun üç əsas səbəbi var. İlk olaraq qiymətləndirmə təhsil alanların öyrənməsinə kömək edir, bundan əlavə tələbələrdə təhsilə maraq oyadır. Son olaraq isə imkan yaradır ki, təhsil alanlar kurs materialını tam olaraq mənimsəyib və ya mənimsəmədiklərini anlaya bilsinlər. Təbii ki, qiymətləndirmə sadəcə tələbələrə kömək etmir, həmçinin müəllimlərə də təhsil prosesini səmərəli idarə etməsində kömək göstərir. Qiymətləndirmədən əldə olunan məlumatlarla müəllim dərslərində dəyişikliklər və ya əlavələr edə bilər.

Ədəbiyyat:

1. Miller D., Linn, R., Gronlund, N.E. Measurement and Assessment in Teaching. Pearson, 2012. – 576 pages.
2. Sambell, K. Liz McDowell, Montgomery, C. Assessment for Learning in Higher Education. – Routledge, 2012. – 184 pages.
3. <https://educational-innovation.sydney.edu.au/teaching@sydney/rethinking-assessment-in-higher-education/>
4. <https://www.edglossary.org/assessment>

Yətar Mehrabova

İxtisas: Regionşünaslıq Norveç üzrə

Elmi rəhbər: Kəmalə Həsənova

MÜASİR DÖVRDƏ TƏHSİLİN İNKİŞAFI

Hal-hazırda ABŞ, Yaponiya, İngiltərə, Avstraliya, Türkiyə və digər inkişaf etmiş ölkələr malik olduqları maddi resurslardan daha çox təhsil sisteminin yetişdirdiyi insan kapitalından böyük gəlirlər əldə edir. Bu baxımdan Konsepsiyanın əsas prioritetlərindən birini sosial sahələrin və insan kapitalının inkişafı təşkil edir. Konsepsiya çərçivəsində təhsildə keyfiyyətin artırılması məsələsi prioritet istiqamətlərindən biridir. Bu, indiki mərhələdə ali təhsil sisteminin ən zəruri vəzifəsidir.

“Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 19 iyun tarixli 833-IIIQ nömrəli Qanunun qüvvəyə minməsi ilə təhsil sistemində baş verən bütün proseslərin tənzimlənməsi üçün vahid qanunvericilik bazasının yaradılması və ölkədə fəaliyyət göstərən təhsil müəssisələrinin hüquqi statusunun dəqiq müəyyən edilməsi baxımından çox mühüm amildir. Yeni qanunun qüvvəyə minməsi ali təhsilimizin Bolonya prosesinə qoşulmasının sürətləndirilməsi və ali təhsil müəssisələrimizin bu prosesin tələblərinə uyğunlaşdırılması istiqamətində həyata keçirilən tədbirlərin artmasına səbəb olub.

Ümumiyyətlə, 2010–2021-ci tədris ili ali təhsil müəssisələrində kredit sisteminin tətbiqinin genişlənməsi, ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrinə tələbə qəbulu prosesinin daha da təkmilləşdirilməsi, ali təhsil müəssisələrinin yeni maliyyələşdirmə mexanizminin tətbiqinə başlanması və s. yeniliklər ilə xarakterizə oluna bilər. Təhsil qanununun icrasının təmin edilməsi məqsədilə Nazirlər Kabineti tərəfindən “Ali təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramı”nın, “Magistratura təhsilinin məzmunu, təşkili və “magistr” dərəcələrinin verilməsi qaydaları”nın, “Təhsil haqqında dövlət sənədlərinin nümunələri və onların verilməsi qaydaları”nın təsdiq edilməsi haqqında müvafiq qərarlar qəbul edilib və bu istiqamətdə işlər davam etdirilir. Son illər ölkəmizin modernləşdirilməsinə istiqamətlənmiş sosial-iqtisadi sahədə əldə olunmuş nailiyyətlərin təhsil sahəsinə ayrılan dövlət büdcə vəsaitlərinin artımına müsbət təsiri vardır. Təkcə onu demək kifayətdir ki, növbəti tədris ili üçün dövlət sifarişi ilə təhsil alan tələbələrin sayında 2020-2021-ci tədris ili ilə müqayisədə 15 min 893 nəfər və ya 16,7 faiz artım nəzərdə tutulur. Bununla dövlət sifarişi ilə təhsil alan ümumi tələbə sayının 110 min 834 nəfərə çatdırılması planlaşdırılır. Ölkəmizdə ali təhsilin məzmunca yenilənməsinə istiqamətlənmiş islahat tədbirləri görülmüş, Azərbaycan təhsilinin Avropa təhsil məkanına inteqrasiyası istiqamətində əhəmiyyətli addımlar atılmışdır.

Bununla bərabər, Azərbaycan Respublikası 2005-ci il may ayının 19-dan Bolonya prosesinə (Bolonya prosesinin məqsədi Avropa təhsil məkanına daxil olmaq imkanını genişləndirmək, təhsilin keyfiy-

yətini və ona olan marağı daha da yüksəltmək, tələbə və müəllimlərin mobilliyini yüksəltmək, ali təhsil məktəblərinin məzunlarına diplomla yanaşı, diploma ümumi Avropa əlavəsi vermək, bütün akademik dərəcələri və ixtisasları Avropa əmək bazarına yönəltməklə məzunları işlə təmin etmək üçün şərait yaratmaqdır) rəsmi olaraq qoşulmuş və bununla da təhsilimizin Beynəlxalq təhsil sisteminə inteqrasiyasında mühüm addım atılmışdır.

2022-ci ildə ümumtəhsil məktəblərinin şagirdlərinin pulsuz dərsliklərlə təmin edilməsi və texniki vəsaitlərin alınması üçün isə 21 milyon manat və ya cari illə müqayisədə 2 milyon manat

çox, təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması ilə bağlı xərclər üçün isə 38 milyon manat vəsaitin ayrılması nəzərdə tutulur. Bütün bu addımlar Azərbaycanda təhsilin əlçatan olmasına, təhsilin keyfiyyətinə öz ciddi təsirini göstərəcək.

2013-2022-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramında respublikanın ali təhsil sistemində aşağıdakı problemlərin mövcudluğu qeyd edilir: kadr hazırlığı strukturu əmək bazarının tələbatını tam ödəmir; elmi tədqiqatların nəticələri ali təhsilə zəif inteqrasiya olunur; ali təhsilə ayrılan vəsaitlər səmərəsiz istifadə olunur; ali təhsil müəssisələri şəbəkəsi təkmil deyil; ali məktəblərin kadr potensialı və müəllimlərin ixtisasartırma təhsili müasir tələblərə cavab vermir; ali məktəb tələbələri və məzunlarının hazırlıq səviyyəsi onların dünya təhsil məkanına çevik inteqrasiyasına imkan vermir; ali və orta ixtisas təhsili istiqamətlərinin və magistr proqramlarının siyahılarının təsdiqindən xeyli müddət keçdiyinə görə onların yeniləşdirilməsinə ehtiyac duyulur; istiqamətlər üzrə standartların yeniləşməsinə baxmayaraq, tədris planlarında hələ də lüzumsuz qeyri-ixtisas fənləri mövcuddur; bakalavr və magistr pillələrində bir çox ixtisaslar üzrə dərsliklər çatışmır, bəzən isə məzmunca köhnəlmiş ədəbiyyatdan istifadə edilir; pedaqoji təhsilin məzmunu ümumtəhsil məktəblərinin tələbatı ilə kifayət qədər uzlaşmır; magistr hazırlığının məzmununa və səviyyəsinə qoyulan minimum dövlət tələblərinin strukturu təkmilləşdirilməli və buna müvafiq istiqamətlər üzrə dövlət təhsil standartları hazırlanmalıdır; yeni pedaqoji təlim texnologiyaları ləng işlənir, mövcud texnologiyalar isə tədris prosesinə zəif tətbiq olunur; ali məktəblərdə kadr hazırlığında informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından, fəal interaktiv təlim metodlarından kifayət qədər istifadə edilmir; kadr hazırlığı üzrə uzunmüddətli, elmi cəhətdən əsaslandırılmış proqnozlaşdırma mexanizmi yoxdur; ali məktəb müəllimlərinin peşəkarlıq səviyyəsini müəyyən edən mexanizm yaradılmamışdır; ali məktəblərdə dərs yükünün optimal müəyyənəndirilməməsi, azsaylı qrup və birləşmələrin yaradılması, dərs yükünün minimal hədlə müəyyən edilməsi tələbə-müəllim nisbətinin dünyadakı göstəricilərə uyğunlaşdırılmasına imkan vermir; ali məktəblərin maddi-texniki bazası (tədris laboratoriyalarının təchizatı, tədris prosesini təmin edən cihaz və avadanlıqlarla təminatı və s.) müasir tələblərə cavab vermir; ali məktəb kitabxanaları və onların təminatı günün tələblərinə cavab vermir, elektron kitabxanaların və dərsliklərin yaradılması işi çox ləng aparılır; ali təhsil müəssisələrinin fəaliyyətini tənzimləyən normativ sənədlər kredit sisteminin tətbiqi ilə bağlı müvafiq sənədlərə uyğunlaşdırılmamışdır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 4 may tarixli 255 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında 2015–2022-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya" proqramı.
2. "Azərbaycan – 2020: gələcəyə baxış" inkişaf konsepsiyası.
3. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 19 iyun tarixli 833-IIIQ nömrəli Qanunu.
4. Ramiz Mehdiyev. İctimai və humanitar elmlər: zaman kontekstinə baxış. "Azərbaycan" qəzeti. 08.12.2009.

Fatimə Ələkbərova

Bakı Slavyan Universiteti,

Elmi rəhbər: dos. Aytən Nəzərova

COVID-19 DÜNYA TƏHSİL SİSTEMİNƏ TƏSİRİ

Giriş: Bu tezisdə əsas nəzərdən keçirəcəyimiz problem COVID-19 dövründə dünya təhsil sisteminin necə vəziyyətdə olduğu və ölkələrin bu problemlə necə mübarizə apardıqları haqqında məlumat verməkdir.

İnsanlığ tarixində zaman-zaman bütün dünyanı dərinədən sarsıdan xəstəliklər olmuşdur. 2020-ci ildə bütün dünyanı lərzəyə salan COVID-19 sağlıq, ekonomi, insanların həyat tərzinə öz təsirini göstərmişdir.

Xüsusəndə bu virus bütün dünyada önəmli olan təhsil sisteminə öz təsirini daha çox göstərmişdir. Bunu belə əsaslandırmaq bilərik ki, dünya çərçivəsində 1.5 milyardan çox tələbə və şagird, 63 milyon müəllim pandemiya dövründə təhsildən kənarda qalmışdılar. Bu da dünya miqyasında savadsızlığa gətirib çıxarırdı.

OECD təhsil sahəsində distant təhsilin ənənəvi təlimi necə əvəzləməsini izləmiş və müxtəlif araşdırmaları ortaya çıxarmışdır. Ortaya çıxan araşdırmadan bunlar məlum olmuşdur ki, bəzi ölkələr distant təhsilə keçə bilməyib. Çünki bəzi ölkələrdə kompüter, internet, onlayn platformaların, təhsil sistemində dijital siniflərin olmaması buna gətirib çıxarırdı. Bunun nəticəsinin dünya təhsilinə necə təsir etdiyini BMT-nin Təhsil, Elm, Mədəniyyət Məsələləri üzrə Təşkilatı – UNESCO araşdırma aparmış və məlumat vermişdir. Həmin məlumata əsasən COVID-19 koronavirus infeksiyası səbəbindən təxminən 102 ölkədə 849,4 milyondan çox şagird və tələbənin təhsilinə təsir etmişdir. Həmçinin virus səbəbindən məktəblərə və universitetlərə getməyən şagirdlərin, gənclərin sayı sürətlə artmışdır. Bunu ayrı-ayrı ölkələr çərçivəsində belə göstərə bilərik ki, Asiya qitəsini ilk öncə vəlveləyə salan virus səbəbindən Çində 233 milyon 170 min, Yaponiyada isə 16 milyon 500 min şagird və tələbə təhsildən kənarda qalmışdır. Bu göstərici İtaliyada 9 milyon 40 min, İraqda 7 milyon 10 min olmuşdur. Həmçinin UNESCO-nun hesabatına görə, ölkəmizdə 1 milyon 780 min şəxs pandemiya səbəbindən təhsil ala bilməmişlər.

Bu böhran dünya təhsil sistemini pandemiya dövründə yeni çağırışlar və yeni yanaşmalar axtarışına sövq etdi. Məsələn: Bu barədə prof. Yuval Noah Harari “XXI əsr üçün 21 dərs” adlı əsərində şərh vermişdir. Həmin tədqiqatda qeyd olunur ki, bu gün doğulmuş körpə 2050-ci ildə 30

yaşında olacaq və əgər hər şey yaxşı olsa 2100-ci ildə də o, dünyada olacaq, hətta XXII əsrin aktiv vətəndaşı ola bilər. Xüsusi ilə bu tədqiqatda qeyd edir ki, biz bu körpəyə nə öyrədək ki, 2050-ci ilin və ya XXII əsrin dünyasında yaşaya bilib tərəqqi etsin?. COVID-19 böhranı kontekstində yanaşanda bu sual çox düşündürücü səslənir.

Çində 120 milyon insan birbaşa televeziya proqramları vasitəsilə təlim materiallarına çıxış əldə etmişdir. Bununla yanaşı Çinin Təhsil Nazirliyi “bulud texnologiyalarına” əsaslanan onlayn öyrənmə və yayım üçün yeni bir bulud platforması hazırlamışdır. Honkonqda yaradılmış “readtogether.hk” forumu 900-dən çox təhsil resursu, eləcədə pulsuz məsləhət xidmətləri təqdim edib.

Fransada “Mənim sinfim evim” (Ma classe a-la maison) adlı təhsil resursu yaradılıb. Burada 4 həftə ərzində kurslar nəzərdə tutulur ki, İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı onu özünü doğrultmuş pedaqoji sistem adlandırır.

Yaponiyada özəl sektorlara aid şirkətlər hökumətə aid rəqəmsal platformalar vasitəsilə uşaqlar üçün pulsuz onlayn kurslar təşkil etmişdir. Azərbaycanın Təhsil Nazirliyi isə pandemiya dövründə “www.e-dərslik.edu.az” portalına 232 elektron dərslik, 22 metodik vəsait, 2 sinifdən xaric oxu materialı olmaqla ümumilikdə 256 elektron vəsait yerləşdirilmişdir. Bundan başqa “Virtual məktəb” layihəsinə start verilibdir. Bu layihə Microsoft korporasiyası arasında əməkdaşlıq çərçivəsində həyata keçirilirdi. Ali təhsil müəssisələrində isə müxtəlif platformalarla yanaşı “Microsoft Teams”dən də istifadə edilmişdir.

Gələcəkdə təhsil sahəsində COVID-19 və digər xəstəliklərlə mübarizə aparmaq üçün belə bir fikirlər irəli sürə bilərik:

1. Bütün dövlətlərin təhsil sistemində onlayn platformalar yaradılmalı və həmin platforma işlək vəziyyətdə olmalıdır.
2. İnterneti və kompüterini məhdud olan ölkələrə Dövlət Beynəlxalq Bankı dəstək verməli və həmin ölkələr müəyyənəşdirilməlidir.
3. Dərslər normal şəraitə qayıtdıqda bütün ölkələrdə onlayn dərslərə qoşula bilməyən uşaqlar yay məktəbinə cəlb olunmalıdır. Zira dərslərdən geridə qalmış uşaqları sinifdən- sinifə keçirilməməlidir.
4. Bu xəstəliklərlə mübarizə üçün bütün dünya dövlətləri vahid sistem yaratmalıdır.

Nəticə: Belə bir nəticəyə gəldik ki, COVID-19 virusu bütün dünya təhsilini lərzəyə salmışdır. Ancaq bəzi ölkələr cüzidə olsa bunun qarşısını alsada digər ölkələrin gəncləri təhsildən kənarda qalmışdır. Bu da dünya çərçivəsində təhsilə vurulan ən böyük zərər idi.

Ədəbiyyat:

1. COVID-19 Özəlinde Salgınlara Egitme Etkileri – Prof.Dr.Ali Balcı (Uluslararası liderlik çalışmaları dergisi: Kuram ve Uygulama – Aralık 2020 cilt:3/sayı:3)
2. <https://www.muallim.edu.az/>
3. <https://stm.az/az/publications/meqaleler/postpandemiya-dvrunde-dunya-tehsil-sistemi-nece-inkiaf-edecek-yeni-yanamalar-axtarnda>

Sema Hasanova
*Azerbaijan University of Languages,
Faculty of Education-2, gorup 120 A
Scientific advisor: Aygul Eyyubova*

PROJECT-BASED LEARNING

Education and its advancement are currently the most pressing issues. To effectively organize and develop education, various innovative methods are used in educational programs. Project-based education is one of them. Several facts support this. To begin with, one of the most pressing issues in education is students' inactivity in the learning process and their lack of presentation skills. Inactivity encompasses both physical and mental activity. Students have difficulty explaining their ideas to the other side because their thinking and imagination are not sufficiently developed.

Furthermore, many students use research websites or ready-made sources and materials for research and rely on the information they obtain. Project-based training is used to find solutions to such problems. Project-based learning allows students to use the latest technology and create their brain products as long as there is no plagiarism. In the learning process, knowledge and skills have a positive effect on the student's interpersonal relationships and personal qualities. Students can work in a team, build friendships with teammates, and share their thoughts, wishes, and comments. They form free and broad thinking. Searching for answers and exchanging views on the questions posed in the project is also a characteristic feature of project-based training. Students are especially encouraged because all these processes are fun and exciting. Education experts say that the quality of projects used in training is also a key criterion in addition to what is said in project-based training. The questions that make up the content of such projects should not be the type of questions that can be answered on the Internet. It is more appropriate for projects appropriate to the student's age level and reflects reality. The assessment process at the end of the research and studies also has its task and advantage, which helps to clarify the student's inner world.

Considering all of this, it is reasonable to conclude that project-based learning will help to advance the modern educational system. This is important because all well-educated students are our future.

Literature:

1. Azərbaycan Təhsil Quruculuğu prioritetləri: Müasir yaşamlar. Beynəlxalq Elmi Konfransın materialları, Bakı 2015. -364 səh.
2. <https://edumap.az>
3. <https://youtu.be/dR9iDYGidI0>

Aysel Nəbiyeva
*Azerbaijan University of Languages,
Faculty of Education-2, gorup 120 A
Scientific advisor: Aygul Eyyubova*

INTERACTIVE LEARNING STRATEGIES

There are several types of teaching strategies. Teaching methods are called methods that help to organize an effective and useful lesson between teacher and student. The choice of the right and acceptable method is based on the teacher-student relationship.

With the help of brainstorming, the teacher can explain any topic more clearly and comprehensively, resulting in the development of students' mastery skills and logical thinking. Brainstorming can be divided into 2 parts: traditional, advanced. In traditional brainstorming, students bring together in a classroom and tell their ideas as they find an answer. At this time, the teacher shouldn't criticize students' thoughts. For example, the topic is about feelings. Students tell different emotions, like sadness, happiness, painful. Advanced brainstorming takes advantage of creative strategies and new techniques to

decrease inhabitations and increase creative and lateral thinking skills. For example, the topic is the weather, and the students tell whatever comes to mind like rain, hot, cold, cloudy, storm.

Cubing is one of the teaching techniques and provides a comprehensive and accurate study of the topic. With the help of this strategy, the pupil directs the given topic to describe and compare, coordinate, analyze, apply and discuss. Cubing facilitates the development of pupils' critical and logical thinking. In the descriptive phase of cubing, the teacher gives the students extensive information about the given topic. At the initial stage, students' s ideas develop on the subject. After the students have their initial ideas on the topic, the process diversifies to another step; they find out the differences and similarities between a given topic and another topic. In the last stage, students gain helpful information about the topic by mastering the given topic in detail and carefully, using the method of analysis.

As a result of the research, different and similar features were identified between the two methods. In terms of differences, cubing allows the student to thoroughly examine the given topic and the situation in detail, whereas brainstorming aids attention on the given subject, generates ideas, and encourages risk-taking to share ideas. Also, there are some similarities between the two methods that encourage creativity, increase concentration on the topic, and create interest and motivation.

To sum up the whole topic of interactive teaching strategies, everyone participates and shares their thoughts with the help of these strategies. As a result, interactive learning helps students participate and express their ideas and develops logical thinking; and interactive learning develops creative skills and worldviews.

Literature:

1. <https://www.aztehsil.com/kurikulum/136-fal-tlimin-sullar-tqdimat-kubladrmaziqzaqbeyin-hmlsi.html>
2. <https://www.metodiktovsiyye.blogspot.com/2015/09/qli-hucum.html?m=1>
3. <https://www.thoughtco.com/brainstorm-in-the-classroom-3111340>

Ламан Самедова

*Азербайджанской Университет языков,
Обучение -1,гр.311а*

Научный руководитель: ст./преп.Динара Мухтарова

ПРЕИМУЩЕСТВА И ПРОБЛЕМЫ ОНЛАЙН ОБУЧЕНИЯ

Обучение – неотъемлемая часть нашей жизни, которое является трамплином в светлое будущее. Ведь знание – ключ ко всем дверям. Как всем известно, онлайн обучение, которое осуществляется с помощью современных технологий, в связи со сложившейся ситуацией в мире, сохраняет свою актуальность. Имея ряд преимуществ, ярко выражающиеся отрицательные показатели онлайн обучения заставляют сомневаться и задуматься об уровне успешности данного вида обучения.

Самым главным преимуществом является доступность. Дистанционное образование позволяет большому количеству людей сэкономить время и ограничить материальные затраты до минимума. В свою очередь, поддерживается комфорт учащихся, так как нет привязки к месту. Преимущества, связанные со временем, очевидны: учащийся вместо того, чтобы потратить время на дорогу, может уделить это время на изучение новой информации; ученик и преподаватель могут рационально распределить свой график и выбрать удобное время для проведения урока. Дистанционное обучение дает возможность учиться из любой точки земного шара, при этом не выходя из дома.

Несмотря на перечисленные положительные стороны онлайн обучения, отрицательные стороны преобладают над положительными своими количествами и степенью “разрушительного” воздействия на образование. Отсутствие живого глазного контакта преподавателя с учащимися приводит к значительному понижению уровня эффективности. Когда преподаватель видит перед собой ученика, он видит личность: со своими достоинствами и недостатками, проблемами и жизненной ситуацией, особенностями усвоения информации. Все это позволяет подходить к каждому индивидуально. Следовательно, все моменты, связанные с индивидуальным подходом и воспитанием исключаются. Практика показывает, что освоение материала требует больше времени, чем

обычно. Проблема технических неполадок во время урока находится в центре распространенных проблем онлайн обучения, влияющая не только на процесс обучения, но и на психологическое состояние учащихся. Также выявляется проблема концентрации внимания. Большинство учащихся не могут сосредоточиться во время урока, потому что всегда есть соблазн заглянуть в социальные сети либо отвлечься на другие, внеурочные, дела. Другой минус электронного образования – некоторые преподаватели взрослого поколения затрудняются в использовании современной технологии. Различие онлайн и офлайн обучения очевидно. Педагог должен уметь доносить информацию через экран компьютера так, чтобы это было доступно и интересно.

В заключении, результаты традиционного обучения годами оправдывали качество обучения, и показатели намного выше по сравнению с онлайн обучением. Не нужно доказывать, что образование – это долг, который одно поколение должно уплатить следующему. Поэтому промах в образовательной системе не имеет места быть.

Литература:

1. <https://zachnik.ru/blog/10-problem-distantionnogo-obucheniya-i-puti-ih-resheniya/>
2. <https://pro-sensys.com/info/articles/electude/distantionnoe-obuchenie-plyusy-i-minusy/>

Nərmən Novruzova

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil-2 fakültəsi, qrup 126 A
Elmi rəhbər: Aygül Eyyubova*

PROQRAMLAŞDIRMANIN NÖVLƏRİ

Proqramlaşdırma uzaq və ya yaxın gələcəyimizdə müvafiq ardıcılıqla nəticələrin əvvəlcədən müəyyənləşdirilməsidir. Əlavə olaraq da qeyd edə bilərik ki, o, həmçinin nəticələrə çatmağa xidmət edən intellektual prosesdir. Bu proses qarşıdakı fəaliyyətimizin özünü, zamanını, məkanını təyin edir. Bu da bizə gələcəyə nəzər yetirməyə və qarşılaşacağımız situasiyada öhdəsindən gəlməyin yolunu göstərir. Plan qurmaq risk ehtimallarını aşağı endirir. Çünki, artıq plan quran şəxs və ya təşkilat ani dəyişiklikdə ikinci bir versiyanı da görə bilər. O, artıq gələcəkdəki təhlükəni görür və onu aradan qaldırmağı öyrənir. Planlaşdırma bütün növ təşkilatlarda, ev təsərrüfatlarında, iqtisadiyyatlarda və s. mövcuddur. Səmərəli planlaşdırma uğurlu təşkilatın təməlidir. Menecerin şirkət məqsədlərinə çatmaq üçün istifadə edəcəyi 3 əsas plan növü vardır. Bunlara *əməliyyat, taktiki, strateji* planlar daxildir. Bu 3 növ pillə daşları kimi düşünsəniz onların bir-biri ilə əlaqəsinin təşkilati məqsədlərə çatmaqda necə kömək etdiyini görə bilərsiniz. Belə izah edərkən ki, əməliyyat planları taktiki planlara nail olmaq üçün lazımdır. Taktiki planlar isə strateji planlara kömək olur. Birdə uğursuz olan planlar da var ki, onlar üçün ehtiyat planı düşünülür.. Bunlar fəvqəladə planlar kimi tanınır.

1) Strateji planlar əsas rol oynayır. Təşkilatın olduğu pillədən olmaq istədiyi pilləyə köçürmək üçün qarşıdakı minimum 2, maximum 10 və ya daha çox il planlayır. Bunlar, adətən, baş direktor və ya baş menecerlər tərəfindən hazırlanır. Həmçinin strateji planlar digərlərindən fərqli olaraq böyükşəkilli başqa bir sözlə ətraflı və uzunmüddətli planlardır. Bunu istinadən demək olar ki, strateji planlar konkret məqsədlər üçün yox ümumi məsələlərim planlaşdırılması üçündür.

2) Taktiki planlaşdırma : Strateji planları dəstəkləyir. Daha dəqiq desək strateji planlarda qarşıımızda olan məqsədləri taktiki planlaşdırma ilə yerinə yetiririk. Taktikanın əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, o, strategiyamızı aktivləşdirməyə icazə verir.

3) Digər plan növü isə əməliyyat planlarıdır. Bu plan növü davamlı və birdəfəlik ola bilər. Birdəfəlik planlar yalnız bir dəfə baş verəcək xüsusi hal üçün yaradılır. Davamlı planlar isə hər hansı qaydalara və ya rutin hal almış fəaliyyətlər daxildir. Nəzərdə tutulan fikirdə demək istəyirəm ki bu planlar dəqiq məqsədlər üçün qurulur. Daha çox təşkilatın gündəlik məqsədlərini əhatə edir.

Bütün bunların sonunda hər bir təşkilatın fəvqəladə halların planlaşdırılması istənilən qurum, təşkilat üçün vacibdir, çünki həmişə gözlənilməz hallar baş verə bilər. Sonda isə bu qərara gəlirik ki, hər bir qurumun, bununla yanaşı hər bir fərdin istər iş, istərsə də şəxsi həyatının plan və planlaşdırmaya ehtiyacı var.

Ədəbiyyat:

1. https://www.tutorialspoint.com/management_principles

Ləman Cəfərova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-2 fakültəsi, qrup 120 A

Elmi rəhbər: Aygül Eyyubova

MÜASİR QIYMƏTLƏNDİRMƏ VƏ ONUN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Şagirdlərin bilik və bacarıqlarının qiymətləndirilməsi onların təhsil səviyyələrinin yoxlanılması prosesidir. Bu proses, şagirdlərin geriləmələrinin və ya nailiyyətlərinin müşahidə edilməsinə kömək edir. Qiymətləndirmənin olması şagirdlərin dərslərə daha da həvəslə yanaşmasını təmin edir.

Müasir qiymətləndirmənin 3 əsas növü var: məktəbdaxili, milli, beynəlxalq. Şagirdlərin qiymətləndirilməsi üçün müəyyən qiymətləndirmə standartları təyin edilmişdir. Qiymətləndirmə standartları 4 səviyyədə müəyyən olunur. Müəllimlər tərəfindən nümunələrə və müvafiq təlimatlara əsaslanaraq qiymətləndirmə vasitələri hazırlanır, məktəb rəhbərliyi tərəfindən təsdiqlənir. Qiymətləndirmələr obyektiv şəkildə həyata keçirilir. Qiymətləndirmələrin nəticələrinin sinifdə təhlil edilməsi nəticəsində şagirdlər əlavə biliklərə yiyələnirlər. Müasir qiymətləndirmənin əsas məqsədi şagirdlərin bilik və bacarıqlarının yoxlanılmasıdır.

Yarımillər üzrə yekun qiymətləndirmələr də aparılır. Tədris zamanı müəllim şagirdlərlə qiymətləndirmə vasitəsilə səmərəli əks-əlaqə yaradır. Hal-hazırda müəllimlər kurikulumyönlü metoda daha çox üstünlük verirlər. Qiymətləndirmə fəaliyyəti ilə məşğul olan və tədris proqramı hazırlayan mütəxəssislər arasında qarşılıqlı əlaqələr yaradılır. Ümumtəhsil pillələri üzrə yekun qiymətləndirmələr (buraxılış imtahanları) təşkil edilir. Buraxılış imtahanları təhsil pillələri üzrə (9 və 11-ci siniflər) testlər vasitəsilə mərkəzləşdirilmiş qaydada həyata keçirilir və nəticələri xüsusi prosedurlar və texniki vasitələr tətbiq edilməklə Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyində qiymətləndirilir, məzunlara şəhadətnamə və attestatların verilməsi təmin edilir.

Müasir qiymətləndirmə metodları günü-gündən inkişaf edir, yenilənir. Bu isə Azərbaycanda təhsilin inkişafına şərait yaradır. Müasir qiymətləndirmənin mövcud olması nəticəsində şagirdlər dərslərinə daha məsuliyyətli və diqqətli yanaşmağa çalışırlar. Müasir qiymətləndirmə həm də bir növ şagirdləri dərslərinə həvəsləndirir.

Ədəbiyyat:

1. H.H.Əhmədov, N.E.Zeynalova, "Pedaqogika". Bakı-2021

İlkin Mehdiyev

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 453

Elmi rəhbər: müəllim Zülfüyyə Əlibəyova

MEŞA SELİMOVİÇİN "DƏRVIŞ VƏ ÖLÜM" ƏSƏRİNİN İDEYA MƏZMUN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

XX əsrin yazıçısı olan Bosniya və Herseqovinalı Meşa Selimoviçin 1967-ci ildə yazdığı "Dərviş və ölüm" romanı ona ən böyük uğur gətirən əsərlərdən biridir. Bir çox əsərlərində siyasi məsələlərə toxunan yazıçı bu romanda da məhz həmin mövzuya toxunaraq haqsızlıqları əks etdirib. Qələm və mürəkkəb qabının şəhadət çağırışı ilə başlayan əsər 16 bölmədən ibarət olub Mövləvilər lojasının şeyxi Əhməd Nurəddinin xatirələrini özündə əks etdirir. Hər fəslin əvvəlində Quran ayələri və ya yüksək mənalı aforizmlər yerləşdirilib. Müəllif həyatında inqilaba inanan sadıq vətəndaş olsa da, inqilabla cəzalandırılması onun hissələri ilə siyasi fikirlərinin toqquşmasına gətirib çıxarmışdı. Romanda bu ziddiyyət Əhməd Nurəddinin hissələri və inancı arasında baş verir. Əhməd Nurəddin dərvişdir və təmsil etdiyi missiyaya görə dözümlü olmalıdır. Lakin hadisələr onu hər keçən gün tolerantlıqdan, nifrətdən uzaqlaşdırır. Romanda Xıdırəlləz gecəsində baş verən hadisələrin təsviri süjetin əsasında dayanır. İnsanların heyvani əyləncələri ilə gecəni qa-

na bürüyən bu Xıdırəlləz gecəsində insanlara acıyan, vəziyyəti pis görən Əhməd Nurəddindən danışılır. Əhməd Nurəddinin qardaşı Harun naməlum bir cinayətə görə qalaya atılır. Əhməd Nurəddin qardaşını xilas etməyə çalışır. Lakin o, tezliklə acı həqiqətlə qarşılaşır: qardaşı həbsdə olarkən öldürülüb. Öz planlarını quran və xalqdan qazanc əldə edən dövrün hökmdarları Əhməd Nurəddini qardaşının ölümündə günahkar bilərək onu zindana atdırırlar.

Şeyx Əhməd Nurəddin həbsxanada çox çətin dövr keçirir. İstər məhbus həyatı, istərsə də həbsxanada yaşadığı təcrübələr onda dərvişlikdən gələn tolerantlıq və itaət hisslərini məhv edir. Həbsdən çıxandan sonra o, həm vicdanını, həm də həyatını xilas etmək üçün mübarizəyə başlayır. Bütün bu dəyişiklikləri yaşayarkən, nifrət hissləri daha da artır və o, şeyxlikdən uzaqlaşır. Lakin Əhməd Nurəddin zəifliyinə görə ona və qardaşına əzab verənlərə müqavimət göstərə bilmir, yenə yaralanır. Onu üsyana məcbur edən insanlar sonda onun ölüm əmrini hazırlayırlar. Daha doğrusu, əsərdə dərvişliyi ilə dövrün siyasi-ictimai şəraiti arasında qalan bir şeyxin dramından bəhs edilir. Onun ifadə etdiyi aşağıdakı fikirlər Əhməd Nurəddinin sıxıntısını ümumiləşdirir. “Mən indi kiməm? Qorxaq qardaş, yoxsa imansız dərviş? İnsanlara sevgimi itirdim, yoxsa imanım zəiflədi? İnsan şəkli, imanımı, yoxsa hər ikisini itirdim?”

Ədəbiyyat:

1. “Dərviş və ölüm” romanı. URL: <https://www.kitapyurdu.com/kitap/dervis-ve-olum/125269.html>
2. “Dərviş və ölüm romanı”. URL: <https://www.hepsiburada.com/dervis-ve-olum-mesa-selimovic-pm-ktimas830>
3. “Death and darvish”. Mesa Selimovic. URL: https://www.goodreads.com/book/show/358846.Death_and_the_Dervish

Aygül Məmmədli

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-2 fakültəsi, qrup 221 b

Elmi rəhbər: b/m Məhbubə Ələkbərova

TƏLİM PROSESİNDƏ İNTERAKTİV ÜSULLARDAN İSTİFADƏ ETMƏYİN ƏHƏMİYYƏTİ

İnteraktiv təlim ingilis dilindən olub qarşılıqlı təsir edən mənasını verir. İnteraktiv təlimin təşkil olunması sinifdə olan bütün şagirdlərin müstəqil düşünmələrinə, fikir mübadiləsi aparmaqlarına və fəal olmaqlarına gətirib çıxarır. Bu da şagirdlərdə keçirilən dərslərin şüurlu şəkildə başa düşmələrinə, onlarda diqqət, iradə, təsəvvür, nitqin, inkişaf etməsinə gətirib çıxarır. Təlimdə interaktiv üsullardan istifadə mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İnteraktiv təlim zamanı müəllimin əsas vəzifəsi şagirdlərdə onların fəaliyyətini əlaqələndirərək onlara yaradıcı axtarışa həvəs yaratmaq, axtarış apararaq, nəyi harada öyrənməyi öyrətməkdir. Müəllim interaktiv təlim əsasında dərsləri planlaşdırarkən daha çox şagirdyönümlü tapşırıqlardan istifadə etməlidir. Bu tip tapşırıqlar şagirdlərin təlim prosesinə daha fəal iştirak etməsinə, biliklərin müstəqil qazanılmasına, mövzunun dərin mənimsənilməsinə zəmin yaradır. İnteraktiv təlimdə dərslərin keçirilmə prosesində əlverişli şərait yaradan amillərdən biri də sinifdə şagirdlərin multisensorlu olması aid edilir. Vizual vasitələr öyrənilənlərdə maraq yaradır, dərslərdə həyatla əlaqəli mühiti təşkil edir, interaktiv təlim tətbiq etmək imkanı verir. Vizual vasitələr müxtəlif şəkildə ola bilər, məsələn, şəkillər, əşyalar, interaktiv lövhələr vizual vasitələrə aid ola bilər. İnteraktiv təlim metodları fəal təlimə daxil olan metodlardır. Burada bilik əsasən qrup və cütlərlə iş növlərindən ardıcıl formada istifadə edilməsiylə və biliyin axtarış tapılması ilə ön plana çəkilmişdir. Belə təlim texnologiyası əsasında təşkil edilən dərslərdə ilk öncə problemə istiqamət verilir, bu motivasiyanın yaranmasına səbəb olur. Daha sonra isə problem yaradacaq məsələnin qoyulmasıdır. Motivasiyanın nəticəsində tədqiqat sualı olur. Həmin tədqiqat sualı problemin həlli yollarına dair ilkin fərziyyələrin təqdim edilməsiyə nəticələnir. Növbəti mərhələ olaraq isə həmin problemin qruplarda araşdırılması təşkil edilir. Hər qrup irəli sürülmüş fərziyyələrin doğruluğunu isbat etmək üçün tədqiqat işlərinə cəlb edilir. Əldə edilən nəticələr işçi vərəqlərində qeyd olunur. İşçi vərəqlərdə işlər tamamlandıqdan sonra tədqiqat mərhələsi gəlir. Hər qrup öz tədqiqatlarının nəticələri ilə audiotorini tanış edirlər. Sonra təqdim olunan bütün işlər arasında rəhbər, əlaqə yaradılır. Məlumatlar sistemə salınaraq ümumiləşdirilir və bundan sonra nəticələr əldə olunur. Ən sonda isə biliyin tətbiqedilməsi həyata keçirilir. Burada, təlim prosesində işgüzar iş mühiti əməkdaşlıq şəraiti yaradıldığına görə iştirakçıların

yüksək fəallığı təmin olunur. Bundan əlavə dərstdə interaktiv üsulların təşkil edilməsi üçün müxtəlif metodlardan istifadə edilir. Hər bir metodunda özünəməxsus texnikaları var. Dərsin daha yaxşı keçməsi üçün metodlardan düzgün və səmərəli istifadəsi etmək vacib məsələlərdəndir. Bu metodlara Beyin həmləsi, Auksion, Klaster Suallar, Söz assosiasiyaları, Sinektika aid edilir. Fəal təlimin üstünlüklərinə real idrak motivasiyasının yaranması da aid edilir. Bu da şagirdlərdə təfəkkürün gerçək ziddiyyətlərin həlli imkanlarına əsaslanır. Şagirdlər interaktiv təlim zamanı bilikləri hazır şəkildə deyil, onlar bilikləri müstəqil surətdə kəşf edərək mənimsəyirlər, yəni mənimsəmə prosesi passiv şəkildə deyil aktiv şəkildə həyata keçir. Beləliklə, o nəticəyə gəlirik ki interaktiv təlimin təşkil edilməsinin həm müəllim həm də şagird üçün əhəmiyyəti böyükdür. İnteraktiv təlim zamanı şagirdlərdə həvəs yaranır və bu da təlimin daha səmərəli keçirilməsinə şərait yaradır. Bu zaman şagirdlərdə inkişaf da özünü göstərir. Şagirdlər bu təlimdə kommunikativ, yaradıcı dərslər, yeniliklərə açıq olurlar.

Ədəbiyyat:

1. Firəduun İbrahimov, Rüşət Hüseynzadə, Pedaqogika
2. Hümeyir Əhmədov, Nigar Zeynalova, Pedaqogika. Bakı-2021
3. Zülfiyyə Veysova Fəal (İnteraktiv) təlim

Emin Məmmədov

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Beynəlxalq Münasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 264
Elmi rəhbər: b/m Bəyim Abdulla*

İSRAİL TƏHSİL SİSTEMİ ƏRƏB NÜMUNƏSİNDƏ

Müasir dövrdə təhsil keyfiyyətli cəmiyyətin qurulmasında olduqca əhəmiyyətlidir. Bir insanın bilik, bacarıq, əxlaqi dəyərlər, inanclar, vərdişlər və ən önəmlisi insanın şəxsi inkişafının mənimsənilməsində, "təhsil" ən önəmli faktorlardan biri hesab olunur. Təhsil sistemi dövlətdə keyfiyyətli bir cəmiyyətin qurulması və eynilə təhsil sayəsində həmən dövlətə gələcək üçün uğurlu kadrların yetişdirilməsində xidmət göstərir.

Bu təhsil sistemində dəyər verən dövlətlərdən biri də məhz İsraildir. Belə ki, İsrail hökuməti dövlətin daxili və xarici siyasətinin incəliklərini, hökumət siyasətinin dayanıqlılığını və ümumilikdə dövlətin daha da uğurlu gələcəyini, məhz güclü təhsil sistemində görür. Buna görə də, İsrail dövləti təhsilə olduqca önəm verir və bu istiqamətdə mühüm addımları atır.

Hökumətin təhsil yolunda atdığı uğurlu addımlara baxmayaraq ölkənin təhsil sistemində mənfə hallara və problemlərə də rast gəlinir. Bu problemlər daha çox ərəb əhalisi arasında müşahidə edilir. Ölkənin demək olar ki bütün təhsil müəssisələrində ərəb vətəndaşı olan tələbələr ilə yəhudi vətəndaşı olan tələbələr, bir-birlərindən ayrı formada təhsil alırlar və bu da, ölkədə iki xalq arasında müəyyən uçurumlar yaradır.

İsrail dövlətində təhsil pramidasının aşağısında məktəbəqədər təhsil dayanır. Burada, kiçik yaşlı ərəb vətəndaşı olan uşaqlar yəhudi vətəndaşı olan uşaqlardan ayrı məktəbəqədər təhsil müəssisəsinə gedirlər. Bu təhsil ocaqlarına 2 yaşlı ərəb uşaqların əksəriyyəti, 3-4 yaşlı uşaqların demək olar ki, hamısı cəlb olunur. Burada əsas məqsəd uşaqların məntiqi təfəkkürünü inkişaf etdirmək, onları əsas riyazi anlayışlarla və texnoloji mühitlə tanış etməkdir. Eyni zamanda bu yaş kateqoriyasında olan ərəb uşaqlara gələcək orta məktəb təhsilində uğur qazanmaları üçün ıvrit dili də keçirilir. İsraildə ərəb vətəndaşları məktəbəqədər təhsil sistemində olduğu kimi, ayrı məktəblərdə təhsil alırlar. Belə ki dövlətdə orta məktəb sisteminin 2 əsas qolu var: ıvrit dilində və ərəb dilində tədris edən məktəblər. Hər iki məktəb tipinə oxşar cəhət kimi bunu deyə bilərik ki, iki tərəfdə də, kurikulum sistemi üzrə riyaziyyat, elm və ingilis dili kimi eyni dərslər prinsipi keçirilir. Lakin ərəb dilində təhsil verən məktəblərdə, tarix və ədəbiyyat dərslərində müəyyən fərqliliklər də ola bilər. Bundan başqa, ərəb dilli məktəblərdə ərəb şagirdlər üçün ıvrit dili 3-cü sinifə qədər məcburidir.

Göründüyü kimi, müsəlmanlar ölkənin təhsil həyatında fəal iştirak edir və təhsil almaq hüququndan yararlanırlar. 26000 müsəlman İsraildə müxtəlif akademik institutlarda təhsil alır. 2014-ci ildə aparılan araşdırmaların nəticəsində belə aydın olmuşdur ki, Haifa şəhərində yerləşən ən prestijli institutlardan hesab olunan Technion-İsrail Texniki İnstitutunun bakalavr pilləsində təhsil alan tələbələrinin 21%-i ərəblərdir. Ölkədə dini təhsil də dövlət tərəfindən dəstəklənir. Belə ki dövlət məscidləri Quran kitabları ilə təchiz

edir. Ölkədə mövcud olan əksər ərəb məktəb və kollecləri dövlət tərəfində maliyyələşdirilir və belə məktəblərdə Təhsil Nazirliyinin ümumi kurikulumu əsasında islam dini və ərəb dili tədris olunur. 2015-ci ildə hökumət ərəb bölməsini inkişaf etdirmək üçün 2.6-4 milyon Amerika dollar vəsait ayırmışdır.

Bütün yuxarıda göstərilən faktları nəzərə alsaq onu demək olar ki, İsraildə ərəb vətəndaşların da təhsil almaq hüquqları dövlət tərəfindən təmin olunur və digər vətəndaşlar kimi ərəb vətəndaşların hüquqlarını qorumağa səy göstərir.

Ədəbiyyat:

1. Abdulla B., "İsraildə islam dini və müsəlman icması". Tezis. Bakı Biznes Universiteti, "Səmərəli islahatların uğurlu nəticələri: reallıqlar, perspektivlər", Beynəlxalq-elmi konfrans, May 04-05. 2017.
2. Harkov L., Arab students will learn Hebrew from kindergarten // <https://www.jpost.com/israel-news/arab-students-will-learn-hebrew-from-kindergarten-bennett-announces-412131>. August 16, 2015.
3. Kashti O., Separate School Systems for Jews and Arabs Are Policy in Israel, Not a 'Problem' // [Electronic resource] URL: <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-separate-school-systems-for-jews-and-arabs-are-policy-in-israel-not-a-problem-1.9833532> May 23, 2021.
4. Nasser I., The State of Education in the Arab World// [Electronic resource] URL: <https://arabcenterdc.org/resource/the-state-of-education-in-the-arab-world/> August 6, 2018.
5. William A. Rugh, Arab Education: Tradition, Growth and Reform // Middle East Journal. Vol. 56, No. 3 (Summer, 2002), pp. 396-414.

Turanə Sadıqova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-2 fakültəsi, qrup 405 A

Elmi rəhbər: b/m Gülnarə Hacıyeva

MÜƏLLİM-FASILİTATOR

Həyatımızın istənilən mərhələsində müəllimlərin rolu danılmazdır. Müasir dövrümüzdə müəllimin rolu dəyişmiş, ənənəvi fəaliyyətində dəyişiklik olmuş, fasilitator mövqeyinə keçmişdir. Hər şeydən əvvəl bir müəllim məktəbdə fasilitator kimi mühüm rol oynayır və o, müəllim və şagird arasında bir körpüdür.

Fasilitator öyrənmənin ənənəvi tədris konsepsiyası altında fəaliyyət göstərməyən, əksinə, tələbələrin öyrənmələrinə – ideyaları ayırmağa, onlar haqqında öz fikirlərini formalaşdırmağa və özünü kəşfiyyət yolu ilə materiala sahib olmağa istiqamətləndirən və kömək edən bir müəllimdir. Fasilitatorlar fəaliyyətlərinə oynayacaqları rolu və istifadə edəcəkləri strategiyaları aydın şəkildə müəyyən etməklə başlayırlar. Bundan əlavə, fasilitatorlar sinifdəki şagirdlərin bir-biri ilə necə qarşılıqlı əlaqədə olacağı, şagirdlərin nə qədər və nə vaxt danışacağı və nəyə necə qərar verəcəyi ilə bağlı əsas qaydaların müəyyən edilməsinə kömək edirlər. Fasilitasiya müsbət, həvəsli və özünə inamı ruhlandıran şəxsiyyət tələb edir, maksimum həzrlilik, səbir, təcrübə və peşəkarlıq istəyir.

Hər bir fərdin cəmiyyətdə yeri var və bir fasilitator şagirdin dünyaya verə biləcəyi töhfələrə inanaq onun tam potensialına çatmasına kömək etmək üçün səy göstərməlidir. O, bir şagirdin zəif tərəflərini dərk etməli və güclü tərəflərindən istifadə edərək uşaqda ən yaxşı cəhətləri ortaya çıxarmaq üçün istifadə etməlidir. Fasilitatorun əsas rolu məktəb və təhsil mühitində uşağı gücləndirmək və dəstəkləməkdir. Fasilitator bunu həm sinif otağında, həm də evdə və sosial mühitdə uşağın öyrənmə təcrübəsini optimallaşdırmaqla edir. Fasilitator kimi müəllimin rolu uşaqlara yeni şeyləri sınaqdan, qorxmadan öyrənməkdən həzz almağa və müstəqil olmağa kömək etməkdir.

Fasilitator uşağa stresssiz, əyləncəli, lakin biliyə yönəlmiş bir mühitdə öyrənmə prosesini həyata keçirməlidir, eyni zamanda, uşaqların yüksək nailiyyətlərə çatması üçün onların maraqlarını və öyrənmə üsullarını nəzərə almalıdır. Peşəkar müəllim öyrənməyi əyləncəli etməklə və onları uğura hazırlamaqla özünə hörmət və inam yaradır. Fasilitator valideynlərə rəğbət və hörmətlə yanaşmalı və müəllimləri dəstəkləməlidir, eyni zamanda əsas diqqətini kurikulumla deyil, şagirdin bilik və bacarıqlarına yönəltməlidir. Uşağın daha yaxşı başa düşməsi üçün onun yerinə yetirdiyi işlərin detallarına yönəlmək, hər bir fərdə eyni səviyyədə öyrənmək şansını vermək, uşağın müstəqil fərdlərə çevrilməsi üçün özünə inamını artırmaq,

uşağa yaxşı verdişləri, sosial bacarıqları və öyrənmə yollarını öyrətmək bir fasilitatorun qarşısına qoyduğu əsas vəzifələrdən biri olmalıdır.

Bir sözlə, hər uşaq bir ulduzdur, bəzən onların zehmində çox şey olur və onlar parlamaq üçün mübarizə aparırlar. Fasilitator uşağa bütün bu düşüncə və hissləri idarə etməkdə kömək etmək üçün oradadır və bunu etməklə uşaq öz potensialına çata bilər.

Ədəbiyyat:

1. M. İ. İlyasov. Müəllim peşəkarlığı və pedaqoji səriştəliliyin müasir problemləri. Monoqrafiya. Bakı: "Elm və təhsil", 2018, 208 s.
2. Firəduun İbrahimov, Rüşət Hüseynzadə. PEDAQOGİKA: 2 cildə. I cild. – Bakı: Mütərcim, 2012
3. Qasımova L.N., Mahmudova R.M. Pedaqogika. Dərslik. Bakı: Çarşıoğlu, 2012, 548 s.

Səyyarə Rəvanlı

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-2 fakültəsi, qrup 405 A

Elmi rəhbər: b/m Gülnarə Hacıyeva

FƏAL TƏLİM. FƏAL TƏLİM ÜSULLARI

Fəal təlim metodu həm şagirdin, həm də müəllimin hərtərəfli inkişafını təmin edən və asanlaşdıran təlim üsuludur. Fəal təlimin müəllimlər üçün əhəmiyyəti çox böyükdür. Fəal təlim müəllimə hər zaman dərs ilə bağlı yaradıcı fikirlərin formalaşmasına imkan verir, özünə qarşı tələbkarlığını artırır, dərs zamanı enerjisini qoruyub saxlamaqda köməklik göstərir. İnteraktiv təlim şagird ilə müəllim arasında səmimi münasibət yaradır və hər iki tərəf bərabərhüquqlu şəxslərə çevrilmiş olurlar.

Fəal təlimin şagirdlər üçün də əhəmiyyəti böyükdür. O, şagirdləri daim fəaliyyətdə saxlayır, onlarda müstəqil düşünmə, qərar qəbul etmə bacarıqlarını artırır və yeni bacarıqların kəşf edilməsini təmin edir. Sərbəst fikir bildirmək, müşahidələr aparmaq, müqayisələr edərək nəticə çıxarmağı bilmək kimi qabiliyyətləri inkişaf etdirir. Onlar qruplarla, cütlüklərlə iş zamanı yoldaşlıq, dostluq, qarşılıqlı yardım münasibətlərini əldə edirlər. Şagirdlər həm özlərini, həm də bir-birlərini qiymətləndirə bilir, bir-birlərinin fikirlərinə hörmətlə yanaşırlar. Aralarında mehribanlıq, xeyirxahlıq, kömək, dürüstlük, çalışqanlıq kimi müsbət keyfiyyətlər formalaşır. Nəticədə isə dərin düşüncəyə malik, dünyagörüşlü, inkişaf etmiş fəal şagird yetişir.

Fəal təlim üçün mühit interaktiv, yaradıcı, səmərəli, praktikiyönümlü olmalıdır. Fəal və ya interaktiv təlimi həyata keçirən çoxlu sayda müxtəlif üsullar vardır. Bu üsullar müxtəlif xüsusiyyətlərə malikdir. Bu üsullar aşağıdakılardır:

1) Beyin həmləsi – Digər adı olan əqli hücum şagirdlərin yeni mövzu ilə bağlı əvvəldən yaranmış biliklərini yada salmağa, onlarda müzakirə olunan məsələyə maraq oyatmağa imkan verir. Bu strategiya müxtəlif kreativ və innovativ ideyaların birləşməsi və bölüşülməsi baxımından faydalıdır.

2) BİBÖ – Nəyi bilirəm, nəyi bilmək istəyirəm, nəyi öyrəndim və nəyi öyrənməliyəm – Şagirdlərin köhnə bilikləri ilə yeni biliklər arasında assosiasiya yaratmaq üçün zəmin yaradır, mövzu, problem haqqında dərin düşünməni stimullaşdırır.

3) Klaster – Şagirdlərin bir mövzu, hadisə, xüsusiyyət barəsində artıq mövcud olan və möhkəmləndirilən bilik və bacarıqlarını aktivləşdirmək üçün istifadə olunur.

4) Müzakirə – Mövzu çərçivəsində ideya, məlumat, analiz və təkliflərin qarşılıqlı mübadiləsi hesab olunur. Müzakirə aparmaq, dinləmək təqdimat bacarıqlarını, sual vermək mədəniyyətini formalaşdırır, şagirdlərin məntiqi və tənqidi, yaradıcı təfəkkürünü, şifahi nitqini inkişaf etdirir.

5) Eyler – Venn diaqramı – Əşya, hadisə, məsələ, anlayışları müqayisə etmək və onların oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirmək üçün istifadə olunur.

6) Blum kubu – Şagirdlər suallara uyğun cavabları tapmaqla məsələni həll edir, bu suallara cavab verməklə şagird mövzuya müxtəlif aspektlərdən yanaşmış olur və yaradıcı və məntiqi təfəkkürünü formalaşdırır.

Bunlardan əlavə, Frayer modeli, karusel, qərarlar ağacı, anlayışın çıxarılması, rollu oyunlar, debat və başqa üsullar və strategiyalar da mövcuddur.

Bu deyilənlərdən aydın olur ki, fəal və ya interaktiv təlim metodu dərsin keyfiyyətini artırmaq məqsədi güdməklə bərabər şagirdlərin dərkətmə fəaliyyətini daha da təkmilləşdirir və dərslərin maraqlı, əyləncəli keçməsinə zəmin yaradır.

Ədəbiyyat:

1. İlham Zohrab Abbasov – Learning interactive teaching method in teaching mathematics. 3s.
2. Xoşqədəm İbrahimova – Biologiyanın tədrisində fəal təlim metodlarının tətbiqi. 167s.

Nərmən Mirzəyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Beynəlxalq Mənasibətlər və regionşünaslıq fakültəsi, qrup 265

Elmi rəhbər: müəllim Nailə Məmmədova

YAPONİYADA TƏHSİL SİSTEMİNİN İNKİŞAF TARİXİ

Müasir dünyamızda cəmiyyətlər yaşaya, inkişaf edə və məhv ola bilər. Bu inkişaf ancaq savadlı insanlarla baş verə bilər; Cəmiyyətlərin məhv olmaqdan qurtulmasının yeganə yolu təhsildir. Ona görə də təhsil insanların və cəmiyyətin gələcəyinə qoyulan ən mühüm investisiya kimi qiymətləndirilir. Yaponiyanın inkişafının ən diqqət çəkən cəhəti, şübhəsiz ki, ən görkəmli inkişaf dinamikası olan təhsildir. Təhsil vasitəsilə inkişafın unikal nümunələrini özündə ehtiva edən Yaponiya təhsil sistemi həm də təhsil sferasında tədqiqatlarda ən çox öyrənilən təhsil sistemlərindən biri olmuşdur.

Yaponiyada təhsil sistemini inkişafını daha yaxşı anlamaq üçün tarixə nəzər salmalıyıq. Meiji inqilabının başlanğıcından bəri Yaponiyada Qərb təhsil sistemi sürətlə quruldu. Robert Bellanın Tokugava Dini kitabında da qeyd etdiyi kimi, təhsil artıq adi ailələr arasında da geniş yayılmışdı. Bu dövrdə hökumət xristianlığı rədd edib Tennoya ibadət etməyi daha üstün tuturdu. Hətta bir müddət sonra Tenno bütün yaponların, xristian və ateistlərin ibadət etdiyi bir insan Tanrı oldu. Tennoya ibadət bütün məktəblərdə tədris olunurdu. Buddistlər hökumətin siyasətinə qarşı çıxmədılar. Bu dövrdə Buddist təhsil müəssisələri modern universitetlərə çevrildi.

İkinci Dünya müharibəsindən sonra Yaponiyanın təhsil daxil olmaqla bütün sahələri ABŞ-ın rəhbərlik etdiyi işğalçı güclərin himayəsi altına düşdü. Baş verən hadisələrdən sonra Yaponiya Nazirlər Kabineti Təhsil sahəsində islahatlar keçirdi və bu islahatlar da Yapon xalqının düşüncə və inancları əsas rol oynayır. Yaponiyada İkinci Dünya müharibəsindən sonra gözlənilməz iqtisadi tənəzzül baş verdi. Bu iqtisadi tənəzzül Yapon siyasətçilərini işçi məhsuldarlığının artırılması, yüksək ixtisaslı və təhsilli işçi qəvvələsinin tələb edilməsi siyasətinə məcbur etdi. Yaponiya tamamilə dünyəvi bir dövlətə çevrildi.

Qeyd etdiyim kimi, təhsil sistemi Yaponların həyatında mühüm rol oynayır. Onlar bu sahədə istər dövlət, istərsə də ailə səviyyəsində ciddi tədbirlər görürlər. Belə ki uşaqlar kiçik yaşlarından etibarən biliklər öyrənməyə başlayırlar. Yaponiyada yüksək səviyyəli təhsil gələcəkdə insanların iş həyatında uğur qazanmasına təminat verir. Ölkədə bütün dərslilər pulsuzdur.

Formal təhsilin 6-3-3-4 kimi mərhələlərə bölünməsi və təhsildə imkan və bərabər imkanlar 1947-ci ildə qəbul edilmiş Əsas Təhsil Qanununu ilə təmin olunub. Yapon məktəb sistemi dörd mərhələdən ibarətdir: məktəbəqədər, 6 illik ibtidai məktəb, 3 illik orta məktəb, 3 illik orta məktəb və orta hesabla 4 illik universitet. İbtidai və orta məktəb 9 il əhatə edən icbari təhsil müddətidir və bu pulsuzdur.

Ədəbiyyat:

1. Mahmudov M. Dünyada təhsil sistemləri. – Bakı: Mütərcim, 2014
2. Mr. Peter Gainey – The Japanese Education System: Globalisation and International Education-Australia 2002

TƏHSİL SİSTEMİNDƏ PROBLEMLƏR VƏ PERSPEKTİVLƏR

Təhsil cəmiyyətdə həm vətəndaş, həm siyasi, iqtisadi, sosial, şəxsiyyət və başqa mühüm məqamlarda özünü göstərir. Cəmiyyətin yeniləndiyi, müasir dövrə qədəm qoyduğumuz bir vaxtda təhsilin inkişafı labüddür. Bunun üçün aparılan islahatlar, verilən qərarlar ilə istədiyimiz nailiyyətləri əldə etmək mümkün deyil. Buna səbəb isə təhsildə yaranan boşluqlar və problemlərdir. Bu boşluqları doldurmaq olduqca vacibdir. Təhsildə problemlərin bir neçəsinə nəzər salaq :

1) Fənnlər üzrə hazırlanan tədris proqramları hafizəyə əsaslanan təlimə (əzbərçilik) uyğun tədris olunur. Fəal təlimdən yetərincə istifadə olunmur.

2) Təhsil müəssisələrində kurikulum tədris sistemi ilə şagirdlərin tələbləri, istəkləri üst-üstə düşmür.

3) Ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrində global dillərin tədrisi müasir tələblərə cavab vermir.

4) Təlim və tərbiyə zamanı uşaqların psixikasında baş verən dəyişikliklər dərindən öyrənilir.

5) Ümumi təhsil sisteminə ciddi nəzarət olunmur.

6) Müxtəlif fənnlər üzrə düzgün, aydın, təhsilalanın marağına səbəb olan tədris vəsaitləri işlənilib-hazırlanmır.

7) İstedadlı şagirdlərin bir çoxu vaxtında aşkara çıxarılmır və onlara diqqət ayrılır.

8) Orta məktəbin 9-10-11-ci siniflərində dərslər yüksək keyfiyyətdə keçilmir və bunun nəticəsi olaraq repetitorluq fəaliyyəti genişlənir.

Təhsildə bu və ya başqa problemlərin aradan qaldırılması üçün aşağıdakı perspektiv tədbirlərin görülməsi təhsilin keyfiyyətini istədiyimiz yüksəyə qaldırmaq imkanı yarada bilər:

1) Tədris prosesinə gənc kadrların cəlb olunması və onların da yüksək peşə biliklərinə yiyələnməsinə şərait yaradılması.

2) Düzgün, ədalətli qiymətləndirmə meyarlarından istifadə.

3) Gənclərimizin xaricdə təhsil alması üçün dövlət dəstəyinin artırılması.

4) Şagirdyönümlü təlim metodlarından istifadə

5) Universiteti bitirənlərə iş, təcrübə imkanları üçün dövlət proqramının işlənilib- hazırlanması.

6) Bir çox rayon və kəndlərdə qızların tədris prosesinə cəlb olunması. Və bu yerlərdə keyfiyyətli tədrisi təmin etmək üçün yüksək peşəkarlığa malik müəllimlərin həmin məktəblərə cəlb edilməsi.

7) Tədris prosesinə daha həvəslə yanaşmaları üçün tələbə, müəllim və təhsilin digər pillələrində təhsil alanların təqaüdlərinin, maaşlarının artırılmasını təmin etmək.

8) Müəllimin peşəkarlığını artırmaq məqsədi ilə yeni, ruhlandırıcı metodik vasitələrin hazırlanması

“Məktəblərdən, alimlərdən yaxşı ilə pisi şəxsən müstəqil fərqləndirən vasitələrə sahib namuslu bir Azərbaycan vətəndaşı tərbiyə etmələri istənilirdi” – yazırdı Məhəmməd Əmin Rəsulzadə. Bu vətəndaşı düzgün tərbiyə etmək üçün də təhsil sistemində olan problemləri müəyyənləşdirmək, həll yollarını axtarmaq və həmin yolları problemin həllində tətbiq etmək lazımdır.

Ədəbiyyat:

1. <https://www.oxuyan.az/blog/tehsil/kurikulum-dersleri-ve-kurikulum-imtahanlari/>
2. <https://www.coe.int/az/web/compass/education> <https://www.a-r.az/az/article/11034>

ONLINE PLATFORMS TO TEACH ENGLISH

A new digital era brought multifold changes in lifestyle, education, and workspace. E-learning became the newest wave of education. During this period, technology has been increasingly substantial in schooling.

In the course of the pandemic, online platforms are the most significant environment in which instructors can teach. They make interaction, communication, resources available to both the teachers and learners. A great number of teaching platforms are used to teach various subjects all over the world. Virtually any topic or skill can be taught online, the most popular subjects include maths, sciences, business and languages. Online teaching platforms are very flexible for teachers and learners. Everyone can join from anywhere at any time. You can arrange your schedule to suit your needs. They provide great opportunities for teachers who teach English through Internet. In addition, anyone with an internet connection can attend live lectures, learn a language via video-call, or coach themselves through an online course.

Online platforms, websites to teach the English language and other subjects are those: Italki, Cambly, Quizlet, Preply, Verbling, Google classroom, Skype, Google Drive, Zoom, Microsoft Teams, Adobe Connect, etc. Most of them are popular video and web conferencing platforms. They are really user-friendly and practical which provide a stable connection with high bandwidth.

To illustrate, Cambly is a digital networking platform that provides great communication between students and native English-speaking tutors from all over the world. There are different options, such as conversation, business English, exam preparation (IELTS, TOEFL), job interview preparation, and so on. The wide average rating of the platform is 4.8/5.0.

One of the websites which brings all the students together in one place for academic purposes is Google Classroom. It is a virtual platform that allows instructors to conveniently assign work to students. It facilitates teachers interact, create, share and collect digital tasks. Students have a chance to independently follow assignments. That handy platform makes easier for teachers to monitor their students. Google Classroom is preferred by many users because of the enormous advantages for spoken English lessons. It provides with a classroom environment even in an online teaching. As of 2021, approximately 150 million users use Google Classroom for educational purposes. It integrates a variety of other Google applications, such as Google Docs, Google Sheets, Google Slides, etc.

Moreover, there are many practical and effective tools on each platform and website. For instance, screen sharing, breakout rooms, polls, discussion boards, raise a hand, recording sessions, etc. Through screen sharing, teachers can demonstrate the coursebook, presentations, files, or any other materials. Breakout rooms are a beneficial tool that enable the students to discuss and practice within pair or group work. They allow teachers to divide classrooms into big or small groups as they wish. In this sense, students will complete a task or discuss a topic. Recording a video meeting helps the students to watch the lesson whenever they want and make notes about it. Similarly, other tools are an integral part of online platforms.

To sum up, online education platforms, websites and applications invite and encourage tutors and learners to engage in each other by virtual classrooms. Students are encouraged to enhance their autonomous work with thorough sources obtainable in the platforms.

Literature:

1. Dionysios I. Psinos- Adapting Approaches and Methods to Teaching English.
2. Miltidias D. Lytras, Patricia Ordonez De Pablos, David Avison, Janice Sipior, Qun Jin, Walter Leal, Lorna Uden, Michael Thomas, Sara Cervai, David Horner- Technology Enhanced Learning(Quality of Teaching and Educational Reform).
3. Ferit Kılıçkaya, Joanna Kic-Drgas and Rachel Nahlen – The Challenges and Opportunities of Teaching English Worldwide in the Covid-19 Pandemic.

TƏLİM MƏQSƏDLƏRİNİN TAKSONOMİYASI

Əslində, taksonomiya anlayışı bir çox elm sahələrində istifadə olunur. Taksonomik kateqoriyalar – sadədən mürəkkəbə doğru ierarxiya üzrə inkişafı əks etdirən etdirən anlayışlar sistemidir. Bu iyerarxiyanı ilk dəfə İsveç Kral Elmlər Akademiyasının üzvi, onun yaradıcılarından biri və bir sıra elmi cəmiyyətlərin üzvi olmuş Karl Linney yaratmışdır. İlk dəfə termin kimi 1813-cü ildə Dekandol tərəfindən bitkilərin təsnifatını vermək üçün işlədilmişdir. Taksonomiyanın bir termin kimi vacibliyini nəzərə alsaq, qeyd edə bilərik ki, bu strukturun lap üst səviyyəsində birləşdirici vahid takson- bünövrə taksonu yerləşir. Alt səviyyələrdə isə taksonlar özündən üstə nisbətən daha çox konkretləşmiş taksonomik vahiddir. Belə ki müxtəlif taksonomiyalardan yalnız üçü – idraki, emosional və psixomotor taksonomiyalar mütəxəssislərdən tərəfindən təhsil üçün əhəmiyyətli hesab edilmişdir. Təbii ki, mövzu olaraq idraki məqsədlərin mahiyyətindən də söz açırıq. Bu məqsədlər biliyin qazanılması və əqli bacarıqların inkişafı ilə bağlıdır. Nəticə etibarilə, “Təhsildə taksonomiyalar nə üçün lazımdır və nə dərəcədə elmi mahiyyətə malikdir?” sualına belə qeyd edərdim ki: 1) təhsildə qarşıya düzgün məqsəd qoymaq üçün; 2) təhsilalanların tapşırıqları düzgün formulə etmələri üçün; 3) adekvat qiymətləndirmə vasitələri dəqiq seçmək üçün; 4) təlim nəticələrinə əsasən düzgün təhlil aparmaq üçün istifadə olunur. Sonda isə, Blumun və Andersonun İdrak taksonomiyasının müqayisəsini vermək istəyirəm. Belə ki Blum 1956-cı ildə bu taksonomiyanı uğurla işləyib hazırlamışdır. Burada bir sıra prinsiplər nəzərə alınmaqla koqnitiv sahədə təlim məqsədlərinin bilik, anlama, tətbiq, təhlil, sintez və dəyərləndirmə kimi altı səviyyəsi müəyyənləşdirilmişdir. Bilik səviyyəsi – burada əsasən yadəsalmaya yönəlmiş təlim məqsədlərinin işlənməsini nəzərdə tutur. Əsasən təsnifatlar, meyarlar, prinsiplər və ümumiləşdirmələr haqqında biliklərdir. Anlama səviyyəsi – burada əsasən materialı anlamağı bacarmaq, şəkllə salmaq, başqa şəkildə ifadə etmək, aydınlaşdırmaqdır. Tətbiq etmə səviyyəsi – burada əsasən şagirdlərdə praktik vəziyyətlərdə bilikləri istifadəyə dair tətbiq bacarığının formalaşdırılmasını nəzərdə tutur. Təhlil səviyyəsi – tam olaraq obyektlərin xassələrini, əlaqələrini, münasibətlərini və s. ayırmaq və parçalamaqdır. Sintez səviyyəsi – adından da göründüyü kimi, mücərrəd fikirləri sistemləşdirir, orijinal fikir yaradır. Qiymətləndirmə səviyyəsi isə – diaqnostik bacarığın tənqidi təfəkkürün inkişafını nəzərdə tutur. Anderson isə bu taksonomiyanı 2001-ci ildə daha da təkmilləşdirdi. Belə ki Blumun taksonomiyası arasında əsasən iki ciddi fərq vardır: a) bu variantda mərhələlər feillərlə verilmişdir, yəni daha çox fəaliyyətə yönəlmişdir. Bunun əlbəttə, idraki fəaliyyətə görə böyük əhəmiyyəti var. Bunu daha aydın və ölçüləbilən edir. b) əvvəlki versiyada uyğun olaraq 5-ci və 6-cı mərhələlərin yeri dəyişilmişdir. Belə ki, Sintez (Yaratmaq) yüksək idraki fəaliyyət kimi ən üstə yer alıb. 1) Xatırlamaq səviyyəsi; 2) Anlamaq səviyyəsi; 3) Tətbiq etmək səviyyəsi; 4) Təhlil etmək; 5) Dəyərləndirmək; 6) Yaratmaq.

Ədəbiyyat:

1. Abbasov Ə.M., Sultanova İ.H. Taksonomiyaların hazırlanması prinsipləri // “Təhsil Problemləri” qəzeti. № 19-20, 1-10 aprel 2008
2. Babayeva N, Rüstəmov A, Həsənov İ. səhifə 56-57.

Türkan Şahbazova
*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil-2 fakültəsi, qrup 405 A
Elmi rəhbər: b/m Gülnarə Hacıyeva*

FƏRDİ DƏRSİN MƏRHƏLƏLƏRİ

Fəal təlim tez-tez mütərəqqi edən və şagirdlərin iştirakını əhatə edən öyrənmə və öyrətmə ilə əlaqələndirilir. Təlimlə tərbiyənin vəhdəti müasir dərslərin qarşısında qoyulmuş mühüm tələbdir. Ənənəvi dərslərdə verilən yeni məlumatlar dərslərin əvvəlində müəllim tərəfindən verildiyi halda, fəal dərslərdə isə məlumatlar

şagirdlər tərəfindən sərbəst şəkildə əldə olunur. Fəal təlimdə müəllimin fəaliyyəti şagirdlərə biliklərin qazanılmasına bələdçilik etmək, istiqamət vermək kimi dəyərləndirilir. O, şagirdlər qarşısında tədqiqat məsələlərinin meydana çıxmasına şərait yaradır və onların həllinə metodiki kömək göstərir. Müasir dərslərdə uşaqlarda yaradıcı təxəyyülü inkişaf etdirməyə və idraki müstəqilliyə xidmət göstərən problemli suallara, düşündürücü məsələlərə xüsusi yer verilir. Fikri əsaslandırmaq üçün belə bir deyimə nəzər salaq: Learning is a process, not an action that one person performs on another.

Fəal təlim əsasında təşkil olunan dərslər 7 mərhələdən təşkil olunur: motivasiya və problemin qoyulması, tədqiqatın aparılması, məlumat mübadiləsi, məlumatın müzakirəsi və təhlili, nəticə və ümumiləşdirmə, yaradıcı tətbiqetmə, qiymətləndirmə və refleksiya.

Motivasiya təlimin ən vacib komponentlərindən biri kimi təfəkkür prosesini hərəkətə gətirən və şagirdlərin idrak fəallığını işə salan sövqedici qüvvədir. Məhz bu qüvvə fəal dərslərdə motivasiya qismində ortaya gətirilmiş problemdir. Motivasiyanın ən mühüm nailiyyətlərindən biri olan düşünmə qabiliyyətinin sərbəstliyi nəticəsində şagird öz düşüncəsini “Mənə belə gəlir ki,...”, “Zənimcə...”, “Mən belə düşünürəm ki,...” sözlərindən istifadə etməklə ifadə edir. Hər bir dərslə başlayarkən problemi araşdırmaq zərurəti yaranır. Məlum olduğu kimi tədqiqat sualı dəqiq, lakonik, dərslərin məqsədinə uyğun olmalıdır. Tədqiqat müxtəlif iş formalarında fərdi, cütlərlə və ya qrup şəklində aparıla bilər. Şagirdlər tədqiqat zamanı əldə etdikləri məlumatların mübadiləsini aparırlar. Müəllim köməkçi suallar vasitəsilə əldə edilmiş faktların məqsədyönlü müzakirəsinə və təşkilinə şərait yaradır. İnformasiyanın təhlili mərhələsi bütün faktlar arasında əlaqələrin yaradılması və onların sistemləşdirilməsi üçün təşkil olunur. Şagirdlərin qazandıqları bilikləri ümumiləşdirmək və konkret nəticə çıxarmaq 5-ci mərhələnin qarşısında duran əsas vəzifələrdəndir. Hər bir fərdin, cütlüyün və ya qrupun əldə etdiyi məlumatları birləşdirən faktlar, ideyalar nəzərdən keçirilir və fərziyyəyə nə dərəcədə müvafiq olduğu aydınlaşdırılır. Biliklərin nə dərəcədə öyrənilməsi yaradıcı tətbiqetməni ehtiva edir. Biliyin möhkəm və yadda qalan olması onun tətbiqindən çox asılıdır. Məhz bu yolla əldə olunan biliklər şagirdlərin ömür boyu yaddaşında qalır. İnteraktiv təlimdə qiymətləndirmə bu prosesin təkmilləşdirilməsini təmin edən bir mexanizmdir. Bu mərhələdə şagirdin şəxsiyyəti deyil, gördüyü iş qiymətləndirilməlidir, mənfəəti və xüsusilə müsbət məqamlar vurğulanmalıdır. Fəal dərslər prosesində şəxsiyyətin inkişafına dair yeni məqsədlər qarşıya qoyulmalı, tələblər irəli sürülməlidir.

Fəal dərslərin mərhələləri şagirdlərin dərslər zamanı aktiv iştirak etməsi üçün işgüzar şərait mühitinin yaradılması ilə yanaşı, şagird-müəllim, şagird-şagird arasındakı əməkdaşlığa, fikirlərin müstəqil yürütməyə, nitq və yaradıcı təxəyyülü inkişaf etdirməyə, şüurlu dərk etməyə, biliklərin tətbiqinə və sübut olunmasına əsaslanır.

Ədəbiyyat:

1. Cəfərova N. İbtidai siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası. Bakı: “Elm və təhsil”, 2016
2. Hümeyir Əhmədov və Nigar Zeynalova, Pedaqogika, Bakı: “Elm və təhsil”, 2019
3. Lin S. Norton. Action Research in Teaching and Learning. New York: “Routledge”, 2009

Sevinc Məmmədova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Magistratura şöbəsi, qrup 115

Elmi rəhbər: fil.f.d., b/m Nuriyyə Əliyeva

ORTA ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİNDƏ XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNDƏ LAYİHƏ ƏSASLI DİL TƏLİMİNDƏN İSTİFADƏ METODİKASI

Layihə metodu təhsilalanlara qısa zaman ərzində xarici dili mənimsəməyə kömək edən dil təlimidir.

Müasir təlimdə özünəməxsus yeri olan layihə metodu özündə təcrübə əsaslı təlim və birgə öyrənmə texnikalarını ehtiva edən, kurikulumun inkişafına təkan verən metoddur.

Layihələr struktur, metod, məlumatın mənbəyi və onun təqdim edilmə formalarına görə 3 yerə bölünür:

1) qrup layihələri – araşdırma qrup tərəfindən aparılır və o qrupa daxil olan hər bir dilöyrənən mövzunun müəyyən bir aspektini təhlil edir və əldə etdiyi məlumatları yoldaşları ilə bölüşür; 2) kiçik layihə – bu zaman

şagirdlər arasında müsahibə şəklində danışıqlar nəzərdə tutulur; 3) fərdi layihə – bu prosesdə təhsilalanlar təşkil olunan layihədə iştirak edə bilmək üçün onlara lazım olan məlumatları oxuyaraq əldə edirlər.

Layihə əsaslı təlim zamanı dilöyrənənlər müəllimdən nəzəri bilikləri almaqla kifayətlənmir, onları real həyat situasiyalarına bənzər şəraitdə tətbiq edərək mənimsəyirlər.

Layihə əsaslı dil təlimi şagirdlərdə tənqidi və yaradıcı düşünmə qabiliyyətini, eləcə də, təhsilə faydalı vərdişləri inkişaf etdirir, onlarda emosional məmnunluq hissi yaradır, öz yoldaşları ilə əməkdaşlıq etməyə sövq edir və işlərinə məsuliyyətlə yanaşmalarını təmin edir.

Layihələr təhsilalanları qarşıya qoyulan məsələni müəllimin köməyi olmadan həll etməyə sövq edir. Belə olan halda, yeni məlumatlara yiyələnmə qaydasını mənimsəyən dilöyrənən gələcək həyatında elmlə məşğul olmağa, tədqiqatlar aparmağa və ya təhsil müəssisəsini başa vurduqdan sonra yeni dillər öyrənməyə həvəslənir.

Layihə əsaslı təlim metodu şagirdlərdə oxu və dinləmə bacarıqlarını formalaşdırır. Bununla belə, onlar keçirilən xarici dildə danışmağı və yazmağı öyrənərək məhsuldar yaradıcı bacarıqlar əldə edirlər.

Bu metodla iş zamanı təhsilalanlar təhlil, sintez və qiymətləndirməyə diqqət yetirirlər. Bu, o deməkdir ki, onlar məlumatı öyrənməklə fəaliyyətlərini bitmiş hesab etmir, onu bir müəllim kimi nəzərdən keçirirlər.

Müasir kompüter texnologiyalarının geniş tətbiqi layihə əsaslı təlimin üstünlüklərindəndir. Belə ki, dil öyrənənlər müxtəlif ölkələrdən olan həmyaşıdları ilə internet vasitəsilə bilik yarışlarında, sorğularda iştirak edə, real həyat situasiyalarını onlayn formada paylaşaraq keçirilən xarici dili qısa zaman kəsiyində öyrənə bilirlər.

Xarici dillərin öyrənilməsi prosesində müəllimlərin qarşılaşdıqları ən böyük problemlərdən biri də şagirdlərdə motivasiyanın aşağı olması və ya heç olmamasıdır. Lakin layihə əsaslı təlim zamanı onlar özləri seçdikləri və ya müəllim tərəfindən maraqlarına uyğun olan tapşırıqlar üzərində müstəqil işlədikləri üçün motivasiyaları yaranır və inkişaf edir.

Aparılan tədqiqatlar bunu qeyd etməyə imkan verir ki, layihə metodu əsasında təhsilalanların böyük əksəriyyətinin dil bacarıqlarındakı səviyyələri arzuolunan dərəcədə yüksəlmişdir.

Beləliklə, layihə əsaslı dil təlimi xarici dillərin tədrisində böyük əhəmiyyətə malikdir.

Ədəbiyyat:

1. Anuar S., Orazakynkyzy F., Sadenova A., Yesbulatova R., Using Innovative Technologies in Project Method of Teaching Foreign Language// ESPACIOS, Vol. 38, No. 25, 2017, p.1-8
2. Bondar I., Kulbakova R., Pilat L., Svintorzhitskaja I., Zavrumov Z. Project-based Method as an Effective Means of Interdisciplinary Interaction While Teaching a Foreign Language// International Journal of Environmental & Science Education, Vol. 11, No. 4, 2016, p.2123-2133
3. Hang C., Loi N. Integrating Project Work into English Proficiency Courses for Pre-service Teachers// Teaching English as a Second Language Electronic Journal (TESL-EJ), Vol. 25, No. 3, 2021, p.1-20
4. Jackeline R. English Teaching through Project Based Learning Method in Rural Area// Cuadernos de Lingüística Hispánica, No.23, 2014, p.151-170

Nəzirə Məmmədova

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil-1 fakültəsi, 2-ci kurs tələbəsi
Elmi rəhbər: Satibə Fərhatlı*

TƏHSİLDƏ TƏLİMİN ROLU

Təlim bilik bacarıq və vərdişlərin , habelə dünyagörüşünün verilməsi və mənimsənilməsi prosesidir. Təlim prosesi şagirdlərin idrak yolundakı hərəkəti ilə bağlıdır. O biliksizlikdən biliyə doğru inkişaf edir. Müxtəlif tarixi dövrlərdə cəmiyyətin tələbindən asılı olaraq təlimin üç tipi özünü göstərmişdir. 1. Doqmatik təlim. Orta əsrlərdə mövcud olmuşdur , mexaniki yadda saxlamağa əsaslanır. 2. İzahlı-illüstrativ təlim. Hafizə və təfəkkürə əsaslanır. 3. Müasir təlim. Şagirdlərin idrak müstəqilliyinə, şüurlu və yaradıcı fəaliyyətinə əsaslanır. Təlim üç başlıca vəzifəni (funksiyanı) yerinə yetirir: a) öyrətmək; b) tərbiyə etmək; c) inkişaf etdirmək. a) Təlimin əsas vəzifəsi öyrətmək, təhsil verməkdir. Təlim prosesində şagirdlər ayrı –

ayrı fənlər üzrə proqramda nəzərdə tutulan bilik bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnəlməlidir. Təlimin öyrədici vəzifəsinin məzmununa bunlar aiddir 1)şagirdləri elmi biliklərlə silahlandırmalıdır. 2) müxtəlif fənlər üzrə bilik, bacarıq və vərdisləri formalaşdırmalı 3) ümumtəhsil bacarıq və vərdisləri formalaşdırmalıdır. B) Təlimin tərbiyə edici vəzifəsi təlim prosesində şagirdləri tərbiyə etməyi nəzərdə tutur. Böyüyən nəsil mənəvi keyfiyyətlərə, elmi dünyagörüşünə yiyələnməsi, yüksək ideya inamına malik olmalıdır. Bu zəruri keyfiyyətlərin yaranmasında təlim əvəzsiz vasitədir. C) Təlimin inkişafetdirici vəzifəsi şagirdlərin ümumi inkişafının, psixi proseslərin təşəkkülünü nəzərdə tutur. Şagird bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələndikcə onun diqqəti, hafizəsi, nitqi, təfəkkürü və digər psixi prosesləri inkişaf edir. Təlim prosesində öyrətmədə əsas rol müəllim icra etsə də, eyni zamanda şagirdin şagird yoldaşı da iştirak edir. Öyrətmə prosesində bu üç tərəfin iştirakı bir-biri ilə sıx qarşılıqlı əlaqədədir. Şagirdləri əməkdaşlığa sövq etdirmək üçün müəllimdən əvvəlcədən yüksək hazırlıq planının tərtibində motivasiya mərhələsindən tutmuş ,yaradıcı tətbiqetmə mərhələsinədək, tədqiqat sualının qoyuluşundan tutmuş verilən tapşırıqlaradək maraqlılıq və yaradıcılıq tələb edir. Təlim metodları tədris prosesində şagirdlə müəllim arasında yaranan ünsiyyət olduğundan, müəllim də bu müsbət psixoloji iqlim və dəstəyi yaratmaqla ünsiyyəti genişləndirərək şagird -şagird ünsiyyətinə çevirmək üçün bir sıra konkret vəzifələr yerinə yetirir. Müəllim sinifdə müsbət psixoloji iqlimi dəstəkləməlidir. Çünki bu gün müstəqil olaraq düşünən, mühakimə yürütməyə bacaran, kollektiv və qrupda fəaliyyət göstərən, ağıl çevikliyi, tənqidliyi və. s kimi təfəkkür keyfiyyətlərinə malik şüurlu vətəndaş yetişdirilir. Beləliklə, deyə bilərik ki, ciddi təlim fəaliyyətinə daxil olmuş şagird artıq yeni bir aləmə düşür. Müəllim şagirdin artıq dənənki uşaq olmadığını ona xatırladır, bu gün onun məktəbli şagird olduğunu, özünə hər dəqiqə başa salır.

Ədəbiyyat:

1. Ağayev Ə.Ə. Azərbaycan ictimai-pedaqoji fikrində şəxsiyyətin formalaşması problemi.?
2. Əsmər Sadiq qızı Bədəlova “Təlim-tərbiyə” kitabı
3. Ülker Qədirova “Azərbaycan müəllimi” qəzetindən

Narın Hacıyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Təhsil-2 fakültəsi, qrup 405 A

Elmi rəhbər: b/m Gülnarə Hacıyeva

TƏLİM RESURLARI VƏ ONLARIN NÖVLƏRİ

XXI əsr texnika və texnologiyanın əsridir. Texnikanın inkişafı gündəlik həyatımızda mühüm rol oynayır. Bu inkişaf özünü təhsil sistemində də göstərir. Müasir təlim prosesi şagirdyönümlü proses olduğundan şagirdlər elektron resurslardan istifadə etməklə, müstəqil şəkildə məlumatlar əldə edir və informasiya qəbul edirlər. Buna görə də, müasir təhsil sistemindən danışarkən təlim resurslarının əhəmiyyətini mütləq şəkildə qeyd etməliyik. Təlim resursları müəllimlərin öyrətməsinə, şagirdlərin isə öyrənməsinə xidmət edən vasitələrdir. Təlim resursları öyrənənlərin təlim marağını gücləndirir, onları yeni axtarışlara, yeni məlumatlar əldə etməyə sövq edir. Bundan başqa, bu cür vasitələr məntiqi və yaradıcı təfəkkürün inkişafında da mühüm rol oynayır. Təlim resursları tətbiqi xarakter daşıyır və zəruri həyati bacarıqların formalaşmasına zəmin yaradır. Müasir dövrdə təhsil sisteminin inkişafı və dünya təhsil sistemində inteqrasiya prosesi təlim resursları qarşısında onun şagirdyönümlü, dəqiq, ardıcıl, uyğun və s. olması kimi müəyyən tələblər qoyur. Təlim resurslarının bir çox növləri vardır. Əvvəlcə onu qeyd edək ki, təlim resursu dedikdə təkcə avadanlıq nəzərdə tutulmur. Müəllim, pedaqoq da resurs hesab olunur. İnteraktiv lövhələr, multimedia təqdimatları, modellər, veb-kvestlər, proyektorlar, elektron tədris materialları, audio və vizual materiallar və s. təlim resursları üçün nümunə ola bilər. Bunlar içərisində ən geniş yayılanı interaktiv lövhələrdir. Çünki bu tip lövhələr müasir dövrün təhsil tələblərinə daha çox uyğundur və ən əsası, yazılan məlumatlar yadda saxlanıla və ötürülə bilər. Proyektorlar da müasir dövrdə geniş istifadə olunan təlim resursu hesab oluna bilər. Proyektorlar kompüterdə olan məlumatların daha geniş şəkildə auditoriyaya çatdırılmasına xidmət edir. Təlim prosesində istifadə olunan resurslar içərisində audio və vizual materialların da əhəmiyyəti böyükdür. Öyrədən təlim mövzusunı öyrənənlərə tək mövzu daxilində deyil, müəyyən au-

dio, vizual materiallardan (məs; YouTube) istifadə edərək çatdırır. Bu da təlimi həm maraqlı, həm də öyrədici edir.

Ümumiyyətlə, təlimin effektivliyi təkcə biliyi öyrətmək və öyrənməkdən ibarət deyil. Biliyin düzgün və interaktiv şəkildə çatdırılması prioritet məsələdir. Qeyd etdiyimiz kimi, təlim prosesi şagirdyönümlü olduğu üçün şagirdlərə biliklər hazır şəkildə ötürülməməlidir, əksinə, onların müstəqil öyrənməsi təmin olunmalıdır. Bu prosesdə təlim resurslarının özünəməxsus rolu vardır və onlar şagirdlərin təlim ehtiyaclarına uyğun seçilərək onların öyrənməsini təmin edir. Bu zaman baş verən öyrənmə ənənəvi deyil, interaktiv öyrənmə hesab olunur. Eyni zamanda, təlim resursları şagirdlərin mənimsəmə səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsində də əhəmiyyətli rol oynayır.

Ədəbiyyat:

1. Ə.M.Abbasov., İ.A.Cavadov., B.O.İbadova., K.R.Quliyeva., İ.H.Sultanova, S.E.Cavadova. "Kurikulum bələdçisi". Bakı, "Elm və Təhsil" 2019. 320 s.
2. İ. Həsənov., A. Rüstəmov., N. Babayeva. "Kurikulum, Metodika, Pedaqogika" Bakı, "TAİM" 2021. 232 s.
3. İbadova B.O. Müasir dərslər necə olmalıdır?, Yeni təhsil proqramlarının (kurikulumların) tətbiqi məsələləri, (kitab) Bakı, 2014. 300 s.
4. Mehrabov A.O. "Azərbaycan təhsilinin müasir problemləri". Bakı, Mütərcim, 2007, 448 səh.

Nigar Məhərrəmli

*Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil-2 fakültəsi, qrup 406 A
Elmi rəhbər: Türkan Abbasova*

TƏLİM MƏQSƏDLƏRİNİN İDRAKİ TAKSONOMİYASI. BLUM VƏ ANDERSON TAKSONOMİYALARININ MÜQAYİSƏSİ VƏ SƏVİYYƏLƏRİ ÜZRƏ TƏHLİLİ

Anderson taksonomiyası Blum taksonomiyasından fərqli olaraq müasir dövrün tələblərinə cavab verir. Anderson taksonomiyası Blum taksonomiyasının təkmilləşdirilmiş versiyasıdır. Anderson taksonomiyasına "Xatırlamaq", "Anlamaq", "Tətbiq etmək", "Təhlil etmək", "Dəyərləndirmək", "Yaratmaq" daxildir. Müasir dövrün tələblərinə tənqidi düşünmə (critical thinking), problem həll etmə (problem solving), yaradıcı, innovativ düşünmə, həm də öyrənməyi öyrənmə (metakognitiv) kimi idraki fəaliyyətlər daxildir. Anderson taksonomiyasında Blum taksonomiyasından fərqli olaraq mərhələlər feillərlə verilmişdir, belə ki, Anderson taksonomiyasında daha çox idraki fəaliyyətə yönəlmişdir. Anderson taksonomiyasında 5-ci və 6-cı mərhələləri dəyişdirilmiş, 5-ci mərhələdə "Dəyərləndirmək", 6-cı mərhələdə isə yüksək idraki fəaliyyət kimi "Yaratmaq" ən üstüdə yer almışdır. Anderson taksonomiyasının ən üstündə yer alan "Yaratmaq" mərhələsində şagird əldə etdiyi məlumatları istifadə edərək yeni bir məhsul yaradır, yeni yanaşma ortaya qoyur. Anderson taksonomiyası Blum taksonomiyasına nəzərən idraki fəaliyyətin inkişafına daha çox yer verir, belə ki, şagird dərk etmədən öncə yada salmalı, təhlil etmədən öncə tətbiq etməli, dəyərləndirmədən öncə təhlil etməli, yaratmadan öncə dəyərləndirməlidir.

Beləliklə, biz əsaslandırdıq ki, Anderson taksonomiyası Blum taksonomiyasından fərqli olaraq müasir dövrün tələblərinə cavab verir. Həmçinin Anderson taksonomiyası idraki fəaliyyətin inkişafına daha çox kömək olur. Ümumiyyətlə, Anderson taksonomiyasında bütün mərhələlər eyni dərəcədə vacib və bir-birilə sıx bağlıdır.

Ədəbiyyat:

1. Abbasov Ə. *Təhsil islahatı və kurikulumların hazırlanması problemi*, "Azərbaycan Respublikası Təhsil Problemləri İnstitutunun Elmi Əsərləri" Bakı, 2005, №1;
2. Abbasov Ə. "Kurikulum islahatı zamanın tələbidir", "Kurikulum" jurnalı, 2010, №1;
3. Mehdiyeva N. *Ümumi təhsil məktəblərində aparılan qiymətləndirmələrin nəticələrindən istifadə imkanları*. Azərbaycan Məktəbi. Elmi-nəzəri, pedaqoji jurnal. Cild 685 №4, Bakı 2018;
4. Rüstəmov F. *Ən yeni pedaqogika tarixi*. IV kitab (2005);
5. Alford, G., Herbert, P. & Frangenheim, E. (2006). Bloom's Taxonomy Overview. Innovative Teachers Companion. ITC Publications, 176-224;

6. Anderson, L. W. *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: a Revision of Bloom's*. Pearson, 2014;
7. Bloom, B.S. (1984). *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals*;
8. <https://blog.alo7.com/blooms-taxonomy-applies-online-esl/>;
9. <https://www.celt.iastate.edu/teaching/effective-teaching-practices/revised-blooms-taxonomy/>;
10. <https://classroom.synonym.com/benefit-using-blooms-taxonomy-6749935.html>;
11. <https://www.english-eft.com/teaching/bloom-taxonomy/>;
12. <https://everydayesl.com/blog/blooms-taxonomy-for-the-adult-esl-classroom>;
13. <https://morethanenglish.edublogs.org/for-teachers/blooms-revised-taxonomy/>

Fərqanə İmanova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil-2 fakültəsi, qrup 401 A
Elmi rəhbər: dos. Vəfa Bağirova

FƏAL TƏLİMİN ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ

İnkişaf etməkdə olan qərb dövlətlərində olduğu kimi, ölkəmizdə də fəal və interaktiv təlimdən geniş istifadə olunmağa başlanmışdır. Ənənəvi təlim metodunda müəllim əsas sima olaraq çıxış edib yalnız diktə edən öyrədən funksiyası daşıyırdısa, artıq fəal təlimdə passiv fiqur kimi çıxış edir.

Burada müəllimlə şagird arasında qarşılıqlı əlaqə, münasibət, ünsiyyət, müəllim-şagird əməkdaşlığı vardır. Ənənəvi təlimdən fərqli olaraq fəal təlimdə müəllimlə şagird eyni dərəcəyə malik olurlar.

Yəni, passiv təlimdə müəllim avtoritar, şagird passiv dinləyici rolunda çıxış edirdisə, fəal təlimdə müəllim fasilitator, şagird aktiv iştirakçı rolunu oynayır.

Fəal təlimin bir sıra xüsusiyyətləri vardır. Bunlara aiddir: 1. Problemli vəziyyətin yaradılması; 2. Şagird-tədqiqatçı, müəllim-bələdçi; 3. Dialoq və əməkdaşlıq; 4. Psixoloji dəstək.

Problemli vəziyyətlərin şagirdlər arasında yaradılması onlarda yaradıcılıq bacarıqlarının formalaşmasına kömək edir və onlarda müstəqilliyin yaranmasına gətirib çıxarır. Bu yeni təcrübə əldə etmək, uşaqların öz fəaliyyətlərini stimullaşdırmaq yoludur. Problemli vəziyyəti müxtəlif yollarla yaratmaq olar. Bu sadəcə müəllimdən asılı deyil. Bəzən uşaqların özündə ənənəvi strukturdan tamamilə fərqli suallar verə bilər: “Əgər yer kürə formasındadırsa, niyə biz onun üzərində düz dayanırıq?” Müəllim uşaqların suallarının hamısını yazıb onlarda ziddiyyətli mübahisələrin yaranmasına səbəb ola bilər. Fəal təlimin yeniliklərindən biri də onun tədqiqatçı yönümlü olmasıdır. Bu zaman şagird hər hansı problemlə üzləşərkən onlar bunu tədqiqat prosesində həll edirlər. Müəllim isə onları biliklərə yönəldən yolda bələdçi, fasilitator rolunda çıxış edir. Lakin bu onun şagirdlər üzərində ağalıq etməsi deyil, onları məqsədyönlü şəkildə öyrənməyi öyrətməyə yönləndirməsi, yəni təlim fəaliyyətinin tərkib hissələrini mənimsəməkdə uşağa kömək etməkdir. Problemli vəziyyətin həll olunması şagird-müəllim münasibətlərində yeni yol açır.

Müəllim şagirdlə əməkdaşlıq, dialoq əlaqələri quraraq bu vəziyyətin həll olunmasında əsas mövqedə durur. Şagirdləri fəal iştirakçı mövqeyində saxlamaq üçün müəllimin mərhəmətli, xeyirxah münasibəti, sinifdəki mühitə həssaslıq duyması vacibdir. Psixoloji dəstəklənmə zamanı bir sıra qaydalar vardır ki, onlara müəllim əməl etməlidir. Bunlara danışanları diqqətlə dinləmək, onlara hörmətlə yanaşmaq, müzakirə və qrup işində iştirak etmələrinə görə onlara minnətdarlıq bildirmək, iştirakçılara adları ilə müraciət etmək və onların gözüne baxmaq, müsbət dil ifadələrindən istifadə etmək, hər bir kəsə öz fikrini söyləməsi üçün şərait yaratmaq, şagirdə özünə inamı formalaşdırmaq aiddir. Uşaqlara psixoloji dəstək verməkdə motivasiya mühüm rol oynayır. Bütün öyrənilər motivasiyalı ola bilər, lakin bu motivasiyanın mənbələri müxtəlifdir. Ona görə də bu prosesdə müəllimin əsas vəzifəsi öyrənilərin öyrənmə həvəsini tənzimləməsi olmalıdır.

Ədəbiyyat:

1. Həsənov.M “ urikulumun məzmunu və həyata keçirilməsi yolları”, Bakı, 2017
2. Zeynalova.N “Ümumi təhsil kurikulumunun əsasları”, Bakı, 2017
3. <https://aztehsil.com> (kurikulum)Fəal/interaktiv təlim
4. <https://www.muallim.edu.az>

BUGÜNKÜ TƏHSİLİMİZDƏ MOTİVASİYANIN ROLU

Təhsilin hər bir sahəsində təlim fəaliyyətinin səmərəli təşkili, məqsəd və hədəflərin düzgün seçilməsi üçün motivasiyanın rolu əvəzədləməkdir. Həmçinin şagirdin tutduğu yolda inamla irəliləməsi, problem və çətinliklərin öhdəsindən layiqincə gəlməsi üçün də motivasiya əsas amildir. Onsuz uğurlu olmaq, yaxud da uğuru uzun müddət əldə saxlamaq mümkün deyil.

Dərs prosesi təşkil olunan zaman onun əsas mərhələlərindən birini motivasiyanın düzgün qurulması təşkil edir. Bəs bu mərhələdə əsas vəzifə kimə məxsus olur? Əlbəttə ki, müəllimə. Müəllim metodları elə seçməlidir ki, şagird istər dərs müddətində, istərsə də digər fəaliyyətlərində motivatsiz qalmasın. İlk növbədə hədəf öncədən müəyyənləşdirilməlidir. Məsələn, müəllim dərsi izah etməmişdən qabaq şagirdlərə onu öyrəndikdən sonra mahiyyətin nə olacağını, sonra harda tətbiq edəcəklərini bildirməlidir ki, dərs izahı zamanı şagirdlərin fikri mövzuya fokuslana bilsin. Bu olmadığı təqdirdə isə nəinki öyrənəndə maraq olmayacaq, həmçinin onda qorxu hissi baş qaldıracaq.

Motivasiyanın yaranmasında daxili və xarici faktorların mühüm rol oynadığını bilərək o nəticəyə gəlmək olur ki, daxili faktorlar şagirdin özünün tələbatı hesabına yaranırsa, xarici faktorlar ətraf mühitin onun orqanizminə təsiridir. Bu da o deməkdir ki, şagirdin öz tələbat sahəsi ilə yanaşı, ətrafda gördüyü, eşitdiyi hadisələr onda məqsədlərini, maraqlarını təyin etməyə yaxından kömək edir. O şagird həmişə fəaldır ki, onun öyrənməyə marağı var. Öyrənməyə marağı olan, digər cür isə öyrənmək üçün səbəbi olan o şagirdin həvəsi, stimulu həmişə yüksəkdir.

Məktəbdə müsbət yöndə motivasiya aşılamağın əsas yolları kimi, öyrənməni şagird üçün mənalı və dəyərli etmək, hər kəsin özünə uyğun hədəflər seçməsinə yardım etmək, sinifdə öyrənmək üçün zövqverici bir mühit hazırlamaq, şagirdlərin ideallarından və arzularından faydalanmalarını təmin etmək, gərəkli anlarda həvəsləndirici çalışmalar təşkil etmək, şagirdin özünə olan hörmətini, güvənini və qürur hissini gücləndirmək çox yaxşı nəticələrə gətirib çıxaracaq. Şagirdlər arasında müsbət rəqabətə meyil, müəllim tərəfindən biliyə görə mükafatlandırılmaları, onlara məsuliyyətin verilməsi, özünə inam duyğusu addımları yolda daim faydalıdır. Bu ən əsası da ruh yüksəkliyinə səbəb olacaq.

Motivasiya nəticəsində özünə inamını gücləndirən, daim özünü inkişaf etdirən şagird nəinki məktəb, həmçinin bütün həyatı boyu qarşılaşdığı bütün çətinliklərin öhdəsindən səbrlə gələcək, önünə çıxan problemlər onu qorxutmayacaq. Həyəcanını idarə etdiyinə görə də heç nə onun üçün mümkünsüz olmayacaq. Və “uğur banka”sına atacağı kağızların sayı çoxalacaq.

Ədəbiyyat:

1. M.Ə.Həmzəyev. Yaş və pedaqoji psixologiyanın əsasları. Bakı, “Adiloğlu” nəşriyyatı, 2003, 282 səh.
2. <https://aqreqator.az/az/cemiyyet/452420>
3. <https://qebulol.az/effektiv-oyrenmek/>
4. <http://motivasiya.com/tehsilde-motivasiya/tehsildemotivasiyanin-vacibliyi-10/>

ƏNƏNƏVİ VƏ İNTERAKTİV TƏLİMİN MƏRHƏLƏLƏRİNİN MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ

Son illərdə tədris prosesində fəal-interaktiv təlim texnologiyalarının tətbiqi dərslərin səmərəliliyini yüksəldən ən vacib amil sayılır. Təlim o zaman səmərəli alınır ki, pedaqoq şagirdin fəaliyyətinə məharətlə rəhbərlik edə bilsin. Pedaqoqla birgə fəaliyyətə qoşulmuş şagirdin fərdi keyfiyyətləri, əməliyyatlardakı

müstəqilliyi bu əməkdaşlığın əsasını təşkil edir. Ənənəvi təlim nədir və necə olmalıdır? İlk olaraq bildiyimiz kimi təlim 3 əsas qrupa ayrılır: passiv (ənənəvi), aktiv və interaktiv. Passiv (ənənəvi) və ya ekstraaktiv təlim modelinin əsas xüsusiyyəti öyrənənlərin deyil, öyrədici mühitin fəallığının üstün olmasından ibarətdir. Bu, o deməkdir ki, şagirdlər təlim materiallarını bir-birləri ilə ünsiyyətdə olmadan, heç bir yaradıcı fəaliyyət göstərmədən müəllimin nitqindən və dərslikdəki mətnlərdən mənimsəyirlər. Bu cür prosesin nəticəsində heç kim əmin ola bilməz ki, bütün şagirdlər bu bilikləri lazımi səviyyədə mənimsəyə biləcək. Bir növ ənənəvi təlim dedikdə ilk gözümlə qabağına lövhənin qarşısında duran müəllimi və onun sakit dinləyiciləri olan şagirdləri görürük. Belə yanaşmada təlim motivlərinə və ya digər fəaliyyət növlərinə diqqət edilmir, uşaqlara müəllimin tələblərinə tabe olan obyekt kimi baxılır. Təlimin nəticələri yalnız o halda səmərəli hesab oluna bilər ki, öyrətmə metodları şagirdlərin təfəkkürünün, dərk etmə imkanlarının genişlənməsini və biliklərin əldə olunması prosesinə fəal qoşulmasını təmin edə bilsin. Bu cəhətdən fəal, interaktiv təlim metodları bu meyarlara tam uyğun gəlir. Fəal təlim metoduna “interaktiv təlim” metodu da deyilir. Fəal təlim metodları bir neçə ədəbiyyatlarda “problemli-dialogi”, “problemli”, “evristik” metodlar kimi də səciyyələndirilir. Fəal təlimdə diskussiyaların təşkili, səmərəli, istiqamətləndirici, təhrik edici suallar şagirdləri yeni bilikləri müstəqil fəaliyyət əsasında mənimsəməyə yönəldir. Ənənəvi təlimdə ən mühüm sima olan müəllim informasiya verən, interaktiv təlimdə isə daha çox köməkçi rolunu oynayır. Ənənəvi təlimdə müəllimin diqqəti şagirdlərdə bilik, bacarıq, vərdişlərin mənimsənilməsinə yönəlir, burada şagirdlərin tərbiyə və inkişafı çox vaxt müəllimin rəhbərliyindən kənarda keçirilir. Ənənəvi təlimlə müqayisədə fəal təlimdə şagirdlərin fəallığının fiziki (danışmaq, yazmaq, dinləmək, rəsm çəkmək), idraki (müəllimin şərhinə əlavələr etmək, problemin həllini müstəqil tapmaq və s.) və sosial (sual vermək, fikir mübadiləsi aparmaq və s.) formaları bir-biri ilə əlaqələndirilmiş olur. İnteraktiv təlimi ənənəvi təlimlə müqayisə edərkən onların hər birinin müəyyən üstün cəhətlərini və mənfi tərəflərini qeyd edə bilərik. Ənənəvi təlimin başlıca nöqsanları praktiki deyil də nəzəri təmayülün üstün olması, şagirdlərin qeyri-fəallığı, metodikaların yeknəsəqliyi, şagirdlərin dalgınlığı, həll yollarının, əsasən, hazır şəkildə verilməsi, fərdiləşdirmə üçün şəraitin olmaması, vaxtın dəqiq şəkildə reqlamentləşdirilməsindən ibarətdir. İnteraktiv təlimin başlıca nöqsanlarına isə vaxtın reqlamentləşdirilməsinin çətinliyini, müəllimdən dərəcə hazırlıq üçün böyük əmək və vaxt tələb olunmasını, dəqiq planlaşdırmanın çətinliyini və s. aid edə bilərik. Ənənəvi dərs modeli uzun illər tətbiq olunsada, çox təəssüf ki, dərəcə verilən ən yeni tələblər belə, onun strukturunda uşaqların fəallığını təmin etməkdə çətinlik çəkmişdir. Bu modelin əsas çatışmazlığı ondan ibarətdir ki, şagirdlər öyrənmə subyekti kimi yalnız özləri üçün çalışır, müəllimdən başqa prosesin digər iştirakçıları ilə heç bir şəkildə qarşılıqlı təsirdə ola bilmirlər. İnteraktiv təlimdə müəllim-şagird, şagird-şagird əməkdaşlığı əsas şərtlərdən biridir. İnteraktiv metod isə şagirdlərin təlim prosesində öyrənmə və anlaşılmaya, bacarıq və keyfiyyətlərə yiyələnməsini həyata keçirən yanaşma, vasitədir. Deməli, çevik, düşündürücü idrak fəallığını özündə doğrultmayan metodlar uşaqların marağını təmin etmir, onları fəaliyyətə cəlb etmir. Ümumtəhsil məktəblərində aparılan müsahibə və müşahidələr təsdiq edir ki, interaktiv təlim metodlarının sistemli tətbiqi üçün şəraitin yaradılması şagirdlərin şəxsiyyət kimi formalaşdırılmasına, hərtərəfli inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Deyilənlərdən belə bir nəticə çıxır ki, interaktiv təlim prosesində şagirdlərin yaradıcılıq qabiliyyətləri və dünyagörüşləri inkişaf edir. İnteraktiv öyrənmə prosesində şagirdlər müstəqil şəkildə düşünmə qabiliyyətinə yiyələnir, təcrübələr aparır, həll yollarının düzgünlüyünü öyrənir, müqayisə aparmaqla məlumatların daha düzgün mənimsənilməsinə nail olurlar.

Ədəbiyyat:

1. “Azərbaycan Respublikasında Təhsilin inkişafı üzrə Dövlət strategiyası” 2013-cü il Təhsil jurnalı.
2. Kərimov Y. 2009-cu il “Təlim metodları”.
3. Məmmədova İ. 2010-cu il “Şagirdlərin tədqiqatçılıq fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi yolları.”
4. Nurəddin Kazımovun 2002-ci il 11 iyul “Məktəb pedaqogikası.”

MÜNDƏRİCAT

I – BÖLMƏ BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏRDƏ MÜASİR SİYASİ PROSESLƏR

Aygün Cabbarova İLHAM ƏLİYEV SİYASİ DİSKURSUNUN STRATEGİYALARI (44 GÜNLÜK MÜHARİBƏ ZAMANI PREZİDENTİNFRANS 24 TELEKANALINA VERDİYİ MÜSAHİBƏNİN ANALİZİ).....	3
Видади Гулузаде ПОЛИТИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ РОССИЕЙ И УКРАИНОЙ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ	4
Шамс Касумлу ЕС И ЕГО ОТНОШЕНИЕ С РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИЕЙ	5
Röya Cəfərli BEYNƏLXALQ TERRORİZMİN İDEOLOJİ ƏSASLARI	6
Elmir Qarayev KOSMOSDAN İSTİFADƏ VƏ ONUN MÜHAFİZƏ PROBLEMİ	7
Leyla Məmmədova HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏT VƏ ELMİNİN İNKİŞAFINDA ROLU	8
Fidan Nəbiyeva E.MAKRONUN HAKİMİYYƏT İLLƏRİNDƏ FRANSA-AZƏRBAYCAN MÜNASİBƏTLƏRİ	8
Xanım Məmmədova BALKAN MEDİASINDA QARABAĞ MƏSƏLƏSİ.....	10
Lamiyə Bağırzadə ŞUŞA BƏYANNAMƏSİ VƏ TÜRK DÖVLƏTLƏRİ TƏŞKİLATI YENİ GEOSİYASİ KONFİQURASIYANIN ƏSASI KİMİ	11
Asya Əliyeva YAPON MÜSTƏMLƏKƏSİNİN KOREYAYA TƏSİRİ.....	12
Fidan Hacı “EL PERUANO” QƏZETİNDƏKİ “XOCALI SOYQIRIMI” ADLI MƏQALƏDƏ İŞLƏNƏN SİYASİ TERMİNLƏR	13
Elvin Nuh MÜASİR DÜNYADA DİNİ AYRI-SEÇKİLİKLƏR VƏ AZƏRBAYCAN	14
Jalə Eyvazova MULTİKULTURALİZMİN AZƏRBAYCAN MODELİNDƏ HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU	15
Gülüstən Kərimli “HEYDƏR ƏLİYEV NİTQİNDƏ AFORİZMLƏR”	16
Fatimə Bayışlı MÜASİR DÖVRDƏ AZƏRBAYCAN DİPLOMATİYASI	17
Əsədi Mətin II DÜNYA MÜHARİBƏSİNDƏ YAPONİYA (SAKİT OKEAN CƏBHƏSİ).....	18
Шафар Лятифова ГЕЙДАР АЛИЕВ И МОЛОДЕЖНАЯ ПОЛИТИКА	19
Samir Ağazadə BARAK OBAMA ADMİNİSTRASIYASININ SOSIAL SİYASƏTİ	20
Анастасия Щеголькова ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ КНР В XXI ВЕКЕ	21
Rahilə Məmmədova ABŞ VƏ AZƏRBAYCAN ARASINDA ENERJİ DİPLOMATİYASI (1994-2000)	21
Nərmin Əlizadə ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEVİN İQTİSADİ-SİYASİ SAHƏDƏ UĞURLARI	22
Sənəm Quliyeva İKİNCİ QARABAĞ MÜHARİBƏSİ DÖVRÜNDƏ AZƏRBAYCANIN MULTİKULTURALİZM SİYASƏTİ	23

Aynur Qəniyeva	BEYNƏLXALQ MÜNƏSİBƏTLƏRDƏ MULTİKULTURALİZM SİYASƏTİNİN ROLU	24
Ayna Vəliyeva	II QARABAĞ MÜHƏRİBƏSİ DÖVRÜNDƏ İNFORMASIYA MÜBARİZƏSİ	25
Vüsal Hüseynzadə	HEYDƏR ƏLİYEV YOLU AZƏRBAYCAN TARİXİNİN UĞUR SƏHİFƏSİDİR.....	26
Nurlan Hüseynov	BEYNƏLXALQ MÜNƏSİBƏTLƏRDƏ VƏKALƏT MÜHƏRİBƏLƏRİ (NÜMUNƏLƏR ƏSASINDA)	27
Firuzə Ağayeva	DÜNYA SİYASƏTİNDƏ 44 GÜNLÜK MÜHƏRİBƏ	28
Elduz Əsgərov	QLOBALLAŞMA DÖVRÜNDƏ SOSIAL ŞƏBƏKƏLƏRİN BEYNƏLXALQ MÜNƏSİBƏTLƏRƏ TƏSİRİ	29
Kərimova Elmira	AZƏRBAYCANIN ƏRAZI BÜTÖVLÜYÜNÜN TƏMİN EDİLMƏSİNDƏ HORADİZ ƏMƏLİYYATININ ROLU	30
Təranə Qədəsova	URUQVAY MƏTBUATINDA AZƏRBAYCAN	31
Rəhimə Qarayeva	ARGENTİNA MƏTBUATINDA 44 GÜNLÜK MÜHƏRİBƏ	31
Güllü Qocayeva	QLOBALLAŞMANIN İQLİM DƏYİŞİKLİYİNƏ TƏSİRİ	32
Sevinc Əmirova	RƏSMİ PARİSİN İKİNCİ QARABAĞ MÜHƏRİBƏSİ DÖVRÜNDƏ ANTI-AZƏRBAYCAN MÖVQEYİ	33
Məhəmməd Axundov	DEMOKRATİK SİSTEMDƏ MƏDİANIN ROLU	34
Aytac Əlaslanova	I QARABAĞ MÜHƏRİBƏSİ DÖVRÜNDƏ AZƏRBAYCAN-ABŞ MÜNƏSİBƏTLƏRİ	35

II – BÖLMƏ REGIONŞÜNASLIĞIN AKTUAL PROBLEMLƏRİ

Günay Hüseynova	KOREYA CƏMİYYƏTİ VƏ MULTİKULTURALİZM	37
Aynur Nağıyeva	KOREYA CƏMİYYƏTİNİN MÜASİR PROBLEMLƏRİ: DEMOQRAFİK PROBLEMLƏR VƏ YAŞLANMA	38
Fidan Məmmədova	MÜASİR DÖVRDƏ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA QARABAĞ PROBLEMLƏRİNİN ƏKSİ	39
Rahim Əzizli	KOSMİK FƏZADA ÜSTÜNLÜK UĞRUNDƏ DÖVLƏTLƏRARASI RƏQABƏT	39
Gülmira Hüseynova	“XX ƏSRİN XİLAFƏTİ”NİN QƏRB SİVİLİZASIYASI ÜÇÜN TƏHLÜKƏ MƏNBƏYİ KİMİ QƏBUL EDİLMƏSİ.....	40
Nigar Sultanova	YƏHUDİLƏRİN EMANSİPASIYASI.....	41
Фидан Мамедзаде	МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ КАК ОБРАЗ ЖИЗНИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО НАРОДА	42
Mirsadiq Seyidov	XIX ƏSRİN 30-CU İLLƏRİNDƏ ABŞ-DA HİNDULARIN KÖÇÜRÜLMƏSİ – “GÖZ YAŞI YOLU”	43
Nərgiz Həsənlı	TÜRK DÜNYASININ MƏNƏVİ BİRLİYİNDƏ TÜRKSOY-un ROLU.....	44
Murad Sadıxov	HİROŞİMA VƏ NAKASAKİ FƏCİƏSİNİN TÖRƏTDİYİ FƏSADLAR	45
Vüsal İbrahimov	ABŞ-DA VƏTƏNDAŞ MÜHƏRİBƏSİNƏ AVROPA DÖVLƏTLƏRİNİN MÜNƏSİBƏTİ	46
Səma Səlimzadə	NORVECDƏ TOLERANTLIQ SİYASƏTİ.....	47

Sabina Əzimova	
KARL KÖRPÜSÜ (ÇEXİYA).....	48
Nərmənə Qasımova	
NORVEÇ PROKURORLUĞUNUN MƏHKƏMƏ HAKİMİYYƏTİNDƏ ROLU	49
Yusif Muradov	
MOSKVA BƏYANNAMƏSİ VƏ AZƏRBAYCAN-RUSİYA-TÜRKİYƏ REGIONAL ÜÇBUCAĞINDA YENİ MƏRHƏLƏ	50
Айдан Дадашова	
АНГЛО-РОССИЙСКОЕ ОТНОШЕНИЯ В 21 ВЕКЕ	51
Cəlalət Həsənova	
II QARABAĞ MÜHARİBƏSİNDƏ AZƏRBAYCAN-ABŞ MÜNASİBƏTLƏRİ.....	52
Aysun Məmmədova	
ƏSRİN MÜQAVİLƏSİNDƏ NORVEÇ.....	53
Fidan Əhmədli	
APREL DÖYÜŞLƏRİ – QƏLƏBƏYƏ APARAN YOL.....	54
Tünzalə Qulamova	
İSRAİLdə SƏHİYYƏ SİSTEMİNİN İNKİŞAFI.....	55
Aytac Ənsərova	
İQTİSADİYYATDA YENİ MƏRHƏLƏ. QARABAĞ İQTİSADİYYATI DÖVRİYYƏYƏ QAYIDIR.....	56
Захра Мамедова	
ИСТОРИЯ РЕКЛАМЫ НА АМЕРИКАНСКОМ ТЕЛЕВИДЕНИИ	56
Захра Мохсунова	
ЗАРОЖДЕНИЕ АМЕРИКАНСКОЙ ЖУРНАЛИСТИКИ.....	57
Алия Алиева	
ИСТОРИЯ АМЕРИКАНСКОГО ТЕЛЕВИДЕНИЯ	58
Fidan Ruhi	
YAPONİYADA QADINLARIN İŞ HƏYATI VƏ MƏZUNİYYƏT HÜQUQLARI.....	58
Nuranə Qənbərli	
YAPONİYADA İNTERNETİN İNKİŞAFI	59
Aygün Tağızadə	
“TENPO QITLIĞININ”-NIN YAPONİYANIN SOSIAL SIYASƏTİNİN İNKİŞAFINA TƏSİRİ.....	60
Nigar Hacıyeva	
BRİTANİYADA QADIN HƏRƏKATI	61
Fatimə Murtuzəliyeva	
AFRİKADA UŞAQ ƏSGƏRLƏR PROBLEMİ	62
Barış Əliyərli	
II DÜNYA MÜHARİBƏSİ DÖVRÜNDƏ ABŞ-DA YAPONLARA MÜNASİBƏT.....	63
Həmidə Behbudova	
ABŞ-DA VƏTƏNDAŞ HÜQUQLARI UĞRUNA MÜBARİZƏDƏ MARTİN LÜTER KİNQİN ROLU	64
Zeynəb Abbasova	
ABŞ-DA İRQİ SEQREQASIYA – “CİM KROU” QANUNLARI.....	65
Aysu Guluzada	
VICTORIAN ERA IN BRITAIN	66
Asya Əliyeva	
DİJİTAL DİPLOMATİYANIN ƏHƏMİYYƏTİ VƏ İNKİŞAFI	67

III – BÖLMƏ QLOBALLAŞAN DÜNYADA XARİCİ DİLLƏRİN ƏHƏMİYYƏTİ

İnci Cabbarzadə	
İNGİLİS DİLİNDƏ MÜRƏKKƏB SİFƏTLƏR VƏ ONLARIN STRUKTUR-SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ.....	69
Nigar Gülməmmədova	
İNGİLİS DİLİNDƏ ŞƏKİLÇİLƏR VASİTƏSİLƏ DÜZƏLƏN SÖZLƏR VƏ ONLARIN SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ	70

Aynur İbrahimova	
İNGİLİS DİLİNDƏ İSİMLƏR VƏ ONLARIN STRUKTUR XÜSUSİYYƏTLƏRİ.....	71
Çimnaz Acırqayeva	
“SOME” VƏ “ANY” ƏVƏZLİKLƏRİNİN İŞLƏNMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ.....	71
Nigar Yagublu	
SELF- LEARNING AND ITS PROPERTIES	72
Aysel Nəbiyeva	
INTERACTIVE LEARNING STRATEGIES	73
Sema Hasanova	
PROJECT-BASED LEARNING	74
Turkan Gurbanova	
ONLINE PLATFORMS TO TEACH ENGLISH	74
Tutu Həsənova	
FRANSIZ DİLİNDƏ ARQO VƏ JARQONLARIN OXŞAR VƏ FƏRQLİ CƏHƏTLƏRİ.....	75
Nazrin Mustafazadə	
THE ROLE OF MODERN TECHNOLOGY IN LEARNING ENGLISH LANGUAGE	76
Pasha Hasanov	
THE POSITIVE IMPACTS OF VIDEOS ON LEARNING FOREIGN LANGUAGES.....	77
Amina Alizadə	
TEACHING ENGLISH WITH SONG	78
Elnurə Kərimova	
İNGİLİS DİLİNDƏ ZOOMETAFORİZM ANLAYIŞI.....	79
Sirac Cavadzadə	
PERSONAL PRONOUNS – ŞƏXS ƏVƏZLİKLƏRİ.....	80
Mədinə Səmədzadə	
FRANSIZ DİLİNDƏKİ SABİT SÖZ BİRLƏŞMƏLƏRİNİN AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ VERİLMƏSİ.....	81
Tahirə Quliyeva	
MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ İSMİN YİYƏLİK HALI HAQQINDA	82
Джами́ла Ха́споладова	
ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА.....	83
Боюкханум Рзаева	
СОЦИОЛОГИЧЕСКОЕ ВЛИЯНИЕ ИСПАНСКОГО ЯЗЫКА	83
Aytac Süleymanova	
İTALYAN DİLİNDƏ NİSBİ ƏVƏZLİKLƏR.....	84
İlkin Orucov	
İSPAN DİLİNDƏ NEOLOGİZMLƏR	85
Cabir Mövlamov	
İTALYAN DİLİNDƏ İQTİSADI MƏTNLƏRİN TƏRCÜMƏSİNDƏ TERMINOLOJİ PROBLEMLƏRİN HƏLLİ YOLLARI	86
Həsən Musayev	
İSPAN DİLİNDƏ İDMAN SAHƏSİNƏ AİD TERMINLƏR.....	87
Aysel Hacıyeva	
DİALOJİ NİTQİN İTALYAN DİLİNDƏN AZƏRBAYCAN DİLİNƏ TƏRCÜMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ.....	88
Айтадж Гулиева	
ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ОБОРОТЫ В ОБЩЕСТВЕННО ПОЛИТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ ИСПАНСКОГО ЯЗЫКА.....	89
Alturan Alxanlı	
İBRİ DİLİNİ ÖYRƏNƏRKƏN QARŞIYA ÇIXAN PROBLEMLƏR.....	90
Gülnur Kərimova	
MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ FEİLİN MƏCHUL NÖVÜNÜN İFADƏ VASİTƏLƏRİ.....	91
Кямаля Османова	
ФУНКЦИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ РОССИЕЙ И АЗЕРБАЙДЖАНОМ	92

Qaliba Mammadova	
ARABIC ACQUISITIONS IN ENGLISH	92
Günəl Qardaşbəyova	
СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПЕРЕВОДА СТИХОТВОРЕНИЯ ЧАРЛЬЗА МАККЕЯ «NO ENEMIES»	93
Güldanə Umudlu	
VƏTƏN MÜHARİBƏSİ DÖVRÜNDƏ GƏNCLƏRİN DİL BİLİYİNİN ROLU	94
Раджаб Гулиев	
SIMILAR FEATURES BETWEEN SANSKRIT AND EUROPEAN LANGUAGES	95
Leysan Agalarova	
THE ROLE AND PLACE OF THE ENGLISH LANGUAGE IN THE MASS MEDIA	96
Validə Əlizadə	
TERMINOLOJİ LÜĞƏTLƏR	96
Nərgiz Bəhmənli	
AZƏRBAYCAN DİLİNİN LÜĞƏT TƏRKİBİNDƏ JARQON VƏ ARQOLAR	97
Ruqayə Qarayeva	
FRAZEOLJİ VAHİDLƏRİN YARANMA NÖVLƏRİ	98
Rüzgar Camalova	
QLOBALLAŞAN DÜNYADA SEMANTİK UNİVERSALİLƏRƏ QLOBAL BAXIŞ (Somatik frazeologizmlərin psixosomatik şərtləndirməsinin universallığı kontekstində)	99
Reyhan Nəsbili	
FRANSIZ DİLİNİN KANADA VARIANTININ ROLU VƏ MÖVQEYİ	100
Elmira Nəsirova	
MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ ANTROPONİMLƏR VƏ ONLARIN QURULUŞU	101
Günay Şahbazova	
İNGİLİS DİLİNDƏ ARTİKLİN ŞƏXS VƏ SOYADLARI İLƏ İŞLƏNMƏSİ	101
Gülşən Hüseynova	
SÖZÖNLƏRİ (PREPOSITIONS)	102
Nərmin Allahyarova	
BELÇİKA FRANSIZ DİLİ VARIANTININ LEKSİK XÜSUSİYYƏTLƏRİNƏ DAİR	103
Heyran Məmmədova	
XARİCİ DİL ÖYRƏNMƏNİN YOLLARI	104
Mövlanə Nuruzadə	
İNGİLİS DİLİNDƏ BAĞLAYICI VƏ TƏYİNİ ZƏRFLƏR	105
Sura Nuruşova	
İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ ƏDATLAR HAQQINDA	106
Arzu Nağıyeva	
ALLUSION AND ITS TYPES	107
Günay Əliyeva	
FRANSIZ DİLİNDƏ FEİLLƏRİN TƏSRİFLƏNMƏSİ	108
Hilalə Fəttayeva	
SİFƏTLƏRİN MƏNASINA GÖRƏ TƏSNİFİ	109
Günəl İmanova	
İNGİLİS DİLİNİN AMERİKA VARIANTININ LEKSİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ	110
Xanım Abdullayeva	
TAMAMLIQ MƏSDƏR TƏRKİBİ (OIC)	111
Aytac Garayeva	
REPETITION AND ITS TYPES	112
Türkan Məmmədova	
MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ İSİMLƏRİN CƏM FORMASININ DÜZƏLMƏ YOLLARI	113
Ləman Qarayeva	
KANADA FRANSIZCASININ XÜSUSİYYƏTLƏRİ	114
Nəzrin Əliyəqubova	
FRANSIZ VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ İNSANIN HƏYATI, YAŞAM TƏRZİ İLƏ BAĞLI FRAZEOLJİ İFADƏLƏR	115

Nübar Nəzərli	
MEYVƏ VƏ TƏRƏVƏZ ADLARI İLƏ DÜZƏLƏN FRAZEOLoji VAHİDLƏRİN LEKSİK-SEMANTİK BÖLGÜSÜ	115
Ayşən Abdullayeva	
VİKTOR HÜQONUN “SƏFİLLƏR” ƏSƏRİNDƏ İŞLƏNMİŞ METAFORA ANLAYIŞI	116
Günay Ağayeva	
FRANSA ƏRAZİSİNDƏ REGIONAL DİLLƏR	117
Roza İbrahimova, Mehdi Qarayev	
FRANSIZ DİLİNİN TƏDRİSİ PROSESİNİN TƏŞKİLİ VƏ ÖYRƏDİCİ MOTİVASİYASI	118
Gültac Mirəliyeva	
FRANSIZ DİLİNDƏ PERİFRAZLAR VƏ ONLARIN ÜSLUBİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ	119
Aytən Hüseynova	
FRANSIZ DİLİNDƏ İNGİLİS İDMAN TERMİNLƏRİ	120
Günel Quliyeva	
LATİN PREFİKSLƏRİ VASİTƏSİLƏ SÖZ YARADICILIĞI	120
Ayla Axundova	
FRANSIZ DİLİNDƏ XARİCİ GÖRÜNÜŞ VƏ İNSAN XARAKTERİNİ İFADƏ EDƏN FRAZEOLoji İFADƏLƏR VƏ ONLARIN AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ EKVİVALENTİ	121
Gülnar Bağırılı	
FRANSIZ DİLİNDƏ ARQOLARIN İŞLƏNMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ	122
Zeynəb Qarayeva	
BƏDƏN ÜZVLƏRİ BİLDİRƏN SÖZLƏRİN İŞTİRAKİ İLƏ YARANAN İFADƏLƏR.....	123
Xəyalə Müseyibova	
İSPAN VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ EPİTET	124
Rəziyə Xəlqova	
AZƏRBAYCAN VƏ İSPAN DİLİNDƏ METAFORALAR.....	125
Fəridə Əlişova	
GÜNDƏLİK HƏYATDA TAUROMAKİYA İLƏ BAĞLI İFADƏLƏRİN İSTİFADƏSİ	126
Leila Alırzayeva	
THE ROLE OF THE INTERNET RESOURCES IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES.....	126
Mehri Ağayeva	
AZƏRBAYCAN VƏ İTALYAN DİLLƏRİNDƏ KƏMİYYƏT KATEQORİYASI	127
Ləman Ələkbərli	
İSPAN DİLİNDƏ HİSS BİLDİRƏN İFADƏLƏR	128
Nərmən Dadaşova	
XÜSUSİ İSİMLƏRİN İTALYAN DİLİNDƏN AZƏRBAYCAN DİLİNƏ TƏRCÜMƏSİ.....	129
Əllada Əliyeva	
İSPAN DİLİNDƏ HEYVANLARLA BAĞLI İFADƏLƏR.....	130
Nərgiz Hacıyeva	
İTALYAN DİLİNDƏ SÖZÖNÜLƏR VƏ ONLARIN AZƏRBAYCAN DİLİNƏ TƏRCÜMƏSİ	131
Тахмина Мамедова	
МОЛОДЕЖНЫЙ ЖАРГОН В СОВРЕМЕННОМ ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ	132
Lalə Məmmədova	
FUTBOL TERMİNLƏRİ İLƏ YARANAN İFADƏLƏR	133
Nigar Nəsimova	
AZƏRBAYCAN VƏ İSPAN DİLİNDƏ DANIŞIQ TƏRZİ HAQQINDA.....	134
Səbinə Fətəliyeva	
İTALYAN VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ SÖZ SIRASI.....	134
Fəridə Xəlilova	
İTALYAN VƏ AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ CİNS KATEQORİYASI	135
Лала Мамедова	
ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА КУЛИНАРНЫХ ТЕРМИНОВ.....	136
Aysun Mustafayeva	
İTALYAN VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ SİFƏTİN DƏRƏCƏLƏRİ.....	137

Mələksima Səmədova	
İSPAN DİLİNDƏ QIDALARLA BAĞLI İFADƏLƏR.....	138
Farida Tanrıvediyeva	
РАЗЛИЧНЫЙ ПОДХОД К ОПРЕДЕЛЕНИЮ КОНВЕРСИИ	139
Səbinə Əlizadə	
AMERİKA VƏ BRİTANİYA İNGİLİS DİLİ VARIANTLARININ FƏRQLİ CƏHƏTLƏRİ	140
Adile Bağirova	
“COMPARISON OF PROVERBS IN ENGLISH AND AZERBAIJAN LANGUAGES”	141
Lamiyə Əsədullayeva	
DİLİN TƏKAMÜLÜ PROSESİNİN ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ	142
Afsana Gasımova	
DEGREES OF COMPARISON	143
Tamiyə Quluzadə	
QEYRİ-MÜƏYYƏNLİK ARTIKLI	144
Sama Safarlı	
ADVERBS WHICH HAVE TWO FORMS	145
Рза Алиев	
МЕТАФОРЫ И СРАВНЕНИЯ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Ч. ДИККЕНСА И ИХ ПЕРЕВОД НА РУССКИЙ ЯЗЫК	146
Гусейн Исмаилов	
ПЕРЕВОД В СФЕРЕ IT: ЛОКАЛИЗАЦИЯ ВИДЕОИГР В ЯЗЫКОВОЙ ПАРЕ АНГЛИЙСКИЙ-РУССКИЙ	147
Elada Səfərova	
FİLM BAŞLIQLARININ TƏRCÜMƏSİ	147
Nərmən Məmmədova	
GÜNDƏLİK – MƏİŞƏT (DANIŞIQ) ÜSLUBU	148
Xəyalə Cəfərli	
FRAZEOLÖJİ QOVUŞMA.....	149
Aytac Şahbazova	
İNGİLİS DİLİNDƏ SİNONİMLƏRİN PRAQMATİKASI	150
Lalə Abbasova	
LES NOMS COMPOSÉS	151
Fidan Əliyeva	
XARİCİ DİLLƏRİN MÜASİR HƏYATIMIZDAKI ROLU	152
Gulnar Nurahmadova	
INTERJECTIONS	153
Humay Gambarova	
IDEOLOGICAL AND SEMANTIC FEATURES OF GEORGE ORWELL’S NOVEL “1984”	154
Aytən Sadiqzadə	
İNGİLİS DİLİNİN ZƏNGİNLƏŞMƏSİNDƏ MƏDƏNİYYƏTLƏRARASI ƏLAQƏNİN ROLU	155
Aydan Abbasova	
CERUND VƏ CERUND TƏRKİBİ	156
Aysel Əliyeva	
XARİCİ DİLLƏRİN QLOBALLAŞAN DÜNYADA ƏHƏMİYYƏTİ.....	157
Səmayə Məmmədova	
XARİCİ DİLLƏRİ BİLMƏYİN CƏMİYYƏTDƏKİ ÜSTÜNLÜKLƏRİ	158
Naila Aliyeva	
THE IMPORTANCE OF ENGLISH AS A GLOBAL LANGUAGE	158
Tural Rüstəmov	
İBRİ DİLİNDƏ HEYVAN ADLARINDAN TÖRƏMƏ FEİLLƏR.....	159
Guzel Nazarova	
LEXICAL BORROWINGS FROM JAPANESE TO ENGLISH	160
Tutu Rüstəмова	
MÜASİR İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ SİFƏTİN DƏRƏCƏ KATEQORİYALARI HAQQINDA.....	161

Nərgiz Bağırılı	
THE IMPORTANCE OF LEARNING ENGLISH IN MODERN AZERBAIJAN.....	162
Lala Gocaeva	
THE DIFFERENCE BETWEEN SYNECDOCHE AND ANTONOMASIA.....	163
Kushvar Shukurova	
ARCHAIC WORDS.....	164
Fidan Guliyeva	
QUANTIFIERS.....	165
Chichek Garayeva	
IF CONDITIONALS.....	166
Ülkər Baxşalıyeva	
İNGİLİS DİLİNDƏ ABBREVIATURALARIN ROLU.....	166
Arzu Cəlilov	
İNGİLİS DİLİNDƏ KULTUROLOJİ LEKSİK VAHİDLƏRİN NÖVLƏRİ.....	167
Baycan Vahidli	
FRANSA KİNOSUNUN FRANSIZ DİLİNDƏ ROLU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ.....	168

IV – BÖLMƏ

Rəhimə Hüseynova	
DÜNYANIN YARANMASI HAQQINDA TƏSƏVVÜRLƏR	170
Mikayıl Abdullayev	
İSPANLARIN HƏYAT TƏRZİ	170
Nigar Quluzadə	
DÜNYADA ARGENTİNA MƏDƏNİYYƏTİ	171
İlhamə Quliyeva	
BRAZİLİYADA XRİSTİAN DİNİNİN YAYILMASI	172
Kənan Əliyev	
KOREYA DİNLƏRİNİN TARİXİ	173
Məryəm Həsənlı	
AVROPADA İNTEQRASIYA PROSESLƏRİNDƏ MƏDƏNİYYƏT AMİLİ	174
İlkin Mehdiyev	
MƏŞA SELİMOVİÇİN “DƏRVIŞ VƏ ÖLÜM” ƏSƏRİNİN İDEYA MƏZMUN XÜSUSİYYƏTLƏRİ.....	175
Диана Курбанова	
КУЛЬТУРНЫЕ ФЕНОМЕНЫ ИСПАНИИ	176
Səbinə Şükürova	
PROBLEMLİ TƏLİM.....	177
Fatimə Məmmədova	
PAULO KOELHONUN “KİMYAGƏR” ƏSƏRİNDƏ ARZULARIN GÜCÜ.....	178
Çinarə Qasımova	
QURBAN SƏİDİN “THE GIRL FROM THE GOLDEN HORN” ƏSƏRİNDƏKİ MƏDƏNİ MÜXTƏLİFLİKLƏR.....	178
Gülsüm Quluyeva	
OLDOS HAKSLİNİN “CƏSUR YENİ DÜNYA” ƏSƏRİNDƏ YEVGENİKA NƏZƏRİYYƏSİNİN ÖZÜNƏMƏXSUSLUĞU	179
Nəzrin Xəlilova	
MÜASİR DÖVRDƏ NORVEÇDƏ MİLLİ GEYİM ƏNƏNƏLƏRİ.....	180
Xədicə Kərimova	
TOMAS MANNIN “VENESİYADA ÖLÜM” NOVELLASINDA EROS VƏ TANATOSUN MÜBARİZƏSİ.....	181
Çiçək İbrahimli	
TOMAS MANNIN “VENESİYADA ÖLÜM” NOVELLASINDA HİSLƏRİN BİNAR OPPOZİSİYASI.....	182
Nərgiz Cavadzadə	
QƏDİM YUNANLARIN GEYİM MƏDƏNİYYƏTİ.....	183
Jalə Qafarova	
“ŞUŞA MƏDƏNİYYƏT OCAĞI”	184

Ayxanım Xəlilova	
KAZUO İSİQURONUN “MƏNİ HEÇ VAXT TƏRK ETMƏ” ROMANINDA SEVGİ VƏ DOSTLUĞUN İNİKASI	185
Humay Muradova	
MÜASİR DÖVRDƏ AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏTİNİN İNKİŞAFI	186
Elnarə Qafarova	
FAMOUS PEOPLE FROM AZERBAIJAN	187
Aytac Qüdrətli	
DİNLƏRARASI DİALOQ PROSESİNDƏ QƏDİM MİSİR İNANCLARI, ZƏRDÜŞTLÜK VƏ İSLAM DİNİNİN MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ.....	187
Nicat Mədətli	
XII-XV ƏSRLƏR YAPONİYADA SAMURAYLAR.....	188
Алик Аллахвердиев	
УЛИЧНЫЙ СЛЕНГ ВО ФРАНЦУЗСКОМ КУЛЬТОВОМ ФИЛЬМЕ (НЕНАВИСТЬ).....	189
İlahə Hümətova	
ƏRƏB İŞĞALININ İSPANIYA MƏDƏNİYYƏTİNƏ TƏSİRİ	190
Firəngiz Fətullayeva	
FRANKO DÖVRÜNDƏ İSPANIYADA MƏDƏNİYYƏT VƏ İNCƏSƏNƏT	191
Nigar Quluzadə	
DÜNYADA ARGENTİNA MƏDƏNİYYƏTİ	192
Minayə Yaqubəliyeva	
İSPANIYA VƏTƏNDAŞ MÜHARİBƏSİNİN KİNEMATOQRAFİYAYA TƏSİRİ	193
Nəzrin Mustafayeva	
İSPANDİLLİ XALQLARIN FESTİVALLARI	193
Pərvanə Bayramova	
FƏLSƏFƏNİN İCTİMAİ HƏYATDA ROLU VƏ ANLAMI.....	194
Fəxriyyə Rzayeva	
İSPAN VƏ AZƏRBAYCAN ADƏT-ƏNƏNƏLƏRİ ARASINDA OXŞAR VƏ FƏRQLİ CƏHƏTLƏR	195
Арзу Оруджова	
ПРЕДСТАВИТЕЛИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ШУШЕ	196
Rəhimə Hüseynova	
DÜNYANIN YARANMASI HAQQINDA TƏSƏVVÜRLƏR	197
Nigar Cabbarova	
NORVEÇ MƏDƏNİYYƏTİNDƏ NEOKLASSİZM, MODERNİZM, FUNKSIONALİZM ƏSAS MEMARLIQ NÜMUNƏLƏRİ KİMİ	198
Nigar Əlizadə	
FRANSIZ İMPRESSIONİZMİNİN NƏZƏRİ-FƏLSƏFİ ƏSASLARI.....	199
Təranə İmanova	
UİLYAM QOLDIQ “MİLÇƏKLƏR TANRISI” RASİONALİZMİN SONU KİMİ.....	200
Zərnigar Davidova	
ONORE DE BALZAK’IN “QORIO ATA” ƏSƏRİNDƏ XIX ƏSR FRANSIZ CƏMİYYƏTİNİN TƏNQİDİ	200
Fidan Axundzadə	
EDQAR ALLAN PO ƏSƏRLƏRİNDƏ QORXU MOTİVİ VƏ QOTİK JANR ELEMENTLƏRİ.....	201
Dürdanə Amanova	
ƏDƏBİYYATIMIZDA QADIN AZADLIĞI.....	202
Aytac Devrişova	
EMİL ZOLYANIN “JERMİNAL” ROMANINDA İNSAN ƏZABLARI.....	203
Peyman Ağazadə	
ERNEST HEMİNQUEYİN “KİLİMANCARO QARLARI “ƏSƏRİNDƏ ŞƏXSİYYƏTİN TƏNƏZZÜLÜ.....	204
Jalə Məmmədli	
BƏDİİ ƏDƏBİYYATDA PARALİNQVİSTİK VASİTƏLƏRİN DİL-MƏDƏNİYYƏT QARŞILIQLI ŞƏRTLƏNDİRMƏSİ PRİZMASINDAN İFADƏSİ (Azərbaycan və İngilis dillərindəki materiallar əsasında)	205
Jalə Əsgərova	
YUCİN O’NİLİN YARADICILIĞINDA AMERİKAN ARZUSUNUN TƏNƏZZÜLÜ	206

Fidan Məmmədli	
LEV TOLSTOYUN "ANNA KARENİNA" ROMANINDA İCTİMAİ-SOSIAL ZİDDİYYƏTLƏR.....	207
Fidan Əsədli	
"TRANSFORMATION REPRESENTS MORE THAN, WHAT IS JUST SKIN-DEEP"	208
Şəlalə Bağışova	
İRVİŇQ STOUNUN "YAŞAMAQ YANGISI" ƏSƏRİNDƏ İNSAN BÖHRANI.....	208
Rəna Şaban zadə	
CON BOYNUN ZOLAQLI PİJAMALI OĞLAN ƏSƏRİNDƏ MÜHARİBƏ VƏ DOSTLUQ	209
Səkinə Əliyeva	
QABRİEL QARSİA MARKESİN "YÜZ İLİN TƏNHALIĞI" ROMANINDA MAGİK REALİZM	210
Aygün Babayeva	
STEFAN SVAYQIN "ŞAHMAT" ƏSƏRİNDƏ MÜHARİBƏNİN İNSAN PSİXOLOGİYASINA VURDUĞU ZƏRBƏLƏR.....	211
Искендер Байрамов	
ВОПЛОЩЕНИЕ ВИКТОРИАНСКОЙ ЭПОХИ В РОМАНЕ ШАРЛОТТЫ БРОНТЕ «ДЖЕЙН ЭЙР».....	212
Baxça Qurbanova	
JOSE MAURO DE VASKONSELOSUN "ŞƏKƏR PORTAĞALI" ROMANINDA UŞAQ OBRAZININ PSİXOLOJİ TƏHLİLİ	213
Tahirə Əsgərova	
ƏDƏBİYYAT VƏ MƏDƏNİYYƏTİN XALQIMIZIN MƏNƏVİYYATINDA ROLU	214
Rəfiqə Vəliyeva	
HAROLD PİNTERİN "AD GÜNÜ" PYESİNDƏ ABSURD TEATR XÜSUSİYYƏTLƏRİ.....	215
Səbinə Nuriyeva	
MIXAİL ŞOLOXOVUN "İNSANIN TALEYİ" ƏSƏRİNDƏ KAMİLLƏŞMƏ.....	216
Nərgiz Namazova	
CORC ORUELİN "HEYVANISTAN" ƏSƏRİNDƏ TOTALİTAR REJİMİN BƏDİİ ƏKSİ.....	216
Nigar Zeniyeva	
AZƏRBAYCAN VƏ İNGİLTƏRƏ ADƏT-ƏNƏNƏLƏRİNİN MÜQAYİSƏSİ	217
İzafət Ələsgərova	
MERİ ŞELLİ "FRANKENŞTEYN" ƏSƏRİNDƏ ELM.....	218
Gülər Əliyeva	
ALBERT KAMÜNÜN "TAUN" ƏSƏRİNİN UNİVERSALLIĞI	219
Ədilə Təhmasib	
HARUKİ MURAKAMİNİN "SƏRHƏDDƏN CƏNUBDA, GÜNƏŞDƏN QƏRBDƏ" ROMANINDA HACİME OBRAZININ DAXİLİ ALƏMİ	220
Çinarə Qasımova	
QURBAN SƏİDİN "THE GIRL FROM THE GOLDEN HORN" ƏSƏRİNDƏKİ MƏDƏNİ MÜXTƏLİFLİKLƏR	221
Əfsanə Aslanova	
KEYT ÇOPİN VƏ AFAQ MƏSUD HEKAYALƏRİNDƏ OXŞAR MOTİVLƏR	222
Aytac Osmanova	
"GƏNC VERTERİN İZTİRABLARI" ƏSƏRİNDƏ İNSAN BÖHRANI.....	223
Алина Хотеевко	
ХРИСТИАНСКИЕ МОТИВЫ В РОМАНЕ ДЭНА БРАУНА "КОД ДА ВИНЧИ"	223

V – BÖLMƏ

Lalə Cahangirova	
ŞAGİRDŁƏRDƏ MOTİVASİYANIN YARADILMASI YOLLARI	225
Gülgəz Hacıyeva	
QADINLARIN TƏHSİLİ NİYƏ VACİBDİR.....	226
Емилия Ибрагимова	
ГЛОБАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ В ПУБЛИЦИСТИКЕ.....	227
Ayşə Həsənahiyeva	
QLOBALLAŞMA ŞƏRAİTİNDƏ TƏHSİLİN YENİ PARAMETRLƏRİ	228

Cananə Bayramova	
ÖLKƏMİZDƏ TƏHSİL SİSTEMİ	229
Kəmalə Əbdülova	
İŞGÜZAR DİSKURSUN XARAKTERİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ	230
Aysu Allahverdiyeva	
SOSIAL PSIXOLOGİYADA HALO VƏ HORN EFFEKTƏLƏRİ.....	231
Aynur Mustafayeva	
DƏYƏRİN İNKİŞAF YANAŞMALARI	231
Tutu Kamilova	
MÜASİR TƏHSİLDƏ ŞƏXSİYYƏTDAXİLİ MÜNAQİŞƏ VƏ ONUN ƏHƏMİYYƏTİ	232
Aytac Hacıyeva	
ALİ TƏHSİLDƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏNİN MƏQSƏDİ	233
Yetər Mehrabova	
MÜASİR DÖVRDƏ TƏHSİLİN İNKİŞAFI	234
Fatimə Ələkbərova	
COVID-19 DÜNYA TƏHSİL SİSTEMİNƏ TƏSİRİ	235
Sema Hasanova	
PROJECT-BASED LEARNING	237
Aysel Nəbiyeva	
INTERACTIVE LEARNING STRATEGIES	237
Ламан Самедова	
ПРЕИМУЩЕСТВА И ПРОБЛЕМЫ ОНЛАЙН ОБУЧЕНИЯ.....	238
Nərmin Novruzova	
PROQRAMLAŞDIRMANIN NÖVLƏRİ	239
Ləman Cəfərova	
MÜASİR QIYMƏTLƏNDİRMƏ VƏ ONUN XÜSUSİYYƏTLƏRİ	240
İlkin Mehdiyev	
MEŞA SELİMOVİÇİN “DƏRVIŞ VƏ ÖLÜM” ƏSƏRİNİN İDEYA MƏZMUN XÜSUSİYYƏTLƏRİ.....	240
Aygül Məmmədli	
TƏLİM PROSESİNDƏ İNTERAKTİV ÜSULLARDAN İSTİFADƏ ETMƏYİN ƏHƏMİYYƏTİ	241
Emin Məmmədov	
İSRAİL TƏHSİL SİSTEMİ ƏRƏB NÜMUNƏSİNDƏ	242
Turanə Sadıqova	
MÜƏLLİM-FASILİTATOR.....	243
Səyyarə Rəvanlı	
FƏAL TƏLİM. FƏAL TƏLİM ÜSULLARI	244
Nərmin Mirzəyeva	
YAPONİYADA TƏHSİL SİSTEMİNİN İNKİŞAF TARİXİ	245
Fəridə Xudayarova	
TƏHSİL SİSTEMİNDƏ PROBLEMLƏR VƏ PERSPEKTİVLƏR.....	246
Turkan Gurbanova	
ONLINE PLATFORMS TO TEACH ENGLISH	247
Günəl Məmmədli	
TƏLİM MƏQSƏDLƏRİNİN TAKSONOMİYASI.....	248
Türkan Şahbazova	
FƏRDİ DƏRSİN MƏRHƏLƏLƏRİ	248
Sevinc Məmmədova	
ORTA ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİNDƏ XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNDƏ LAYİHƏ ƏSASLI DİL TƏLİMİNDƏN İSTİFADƏ METODİKASI	249
Nəzirə Məmmədova	
TƏHSİLDƏ TƏLİMİN ROLU	250
Narın Hacıyeva	
TƏLİM RESURLARI VƏ ONLARIN NÖVLƏRİ	251

Nigar Məhərrəmli	
TƏLİM MƏQSƏDLƏRİNİN İDRAKİ TAKSONOMİYASI. BLUM VƏ ANDERSON TAKSONOMİYALARININ MÜQAYİSƏSİ VƏ SƏVİYYƏLƏRİ ÜZRƏ TƏHLİLİ	252
Fərqanə İmanova	
FƏAL TƏLİMİN ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ.....	253
Fidan Fərzəliyeva	
BUGÜNKÜ TƏHSİLİMİZDƏ MOTİVASİYANIN ROLU	254
Güləy Ağarəyeva	
ƏNƏNƏVİ VƏ İNTERAKTİV TƏLİMİN MƏRHƏLƏLƏRİNİN MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ	254

Jurnal "Mütərcim" Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzində çap edilmişdir.

Çapa imzalanıb: 27.05.2022.
Format: 60x84 1/8. Qarnitur: Times.
Həcmi: 16,75 ç.v. Tiraj: 500. Sifariş № ??.

**TƏRCÜMƏ
VƏ NƏŞRİYYAT-POLİQRAFİYA
MƏRKƏZİ**

Az 1014, Bakı, Rəsul Rza küç., 125
tel: 596 21 44;
e-mail: mutarjim@mail.ru

www.mutercim.az